บทที่ 3
แนวคิดเชิงพุทธปรัชญาในนิยายวิทยาศาสตร์ของ วินทร์ เลียววาริณ

นิยายวิทยาศาสตร์เป็นกลุ่มผลงานที่คนไทยไม่สู้คุ้นเคยนัก โดยมากผู้คนมักนึกถึงนิยายวิทยาศาสตร์จากต่างประเทศที่แปลเป็นภาษาไทย มิเช่นนั้นก็นึกถึงนิยายวิทยาศาสตร์ที่ข้ามพรมแดนไปสู่โลกแห่งภาพยนตร์ (ว.วินิจฉัยกุล, 2537, หน้า 21) น้อยคนที่จะรู้จักนิยายวิทยาศาสตร์ไทยโดยฝีมือนักเขียนไทย ทั้ง ๆ ที่มีนักเขียนไทยจำนวนหนึ่งพยายามสร้างสรรค์ผลงานแนววิทยาศาสตร์ออกมาอย่างสม่ำเสมอ อย่างไรก็ตาม ผู้ที่ชื่นชอบอ่านนิยายวิทยาศาสตร์หรือสนใจงานกลุ่มนี้ทั้งขาประจำและขาจรย่อมพบว่า แม้ผลงานส่วนใหญ่จะได้รับอิทธิพล แนวคิดและทฤษฎีบางประการจากนิยายวิทยาศาสตร์ตะวันตก ทว่ามีผลงานจำนวนไม่น้อยที่สะท้อนโลกทัศน์ปรัชญาศาสนาตะวันออก โดยเฉพาะพุทธปรัชญา เช่น เรื่อง “กาแหว่าที่บางเพลง” ของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช สะท้อนแนวคิดว่าด้วยความไม่เที่ยงแท้ของสรรพสิ่งในจักรวาลผ่านการเรียนรู้ชีวิตบนโลกของเด็กต่างดาวจำนวน 214 คนในบางเพลง หรือเรื่อง “อมตะ” ของ วิมล ไทรนิ่มนวล ที่มีเป้าหมายในการให้ผู้อ่านมองเห็นสัจธรรมแห่งชีวิตผ่านการวิวาทะระหว่างตัวละครสองตัวซึ่งเป็นตัวแทนแนวคิดบริโภคนิยมกับแนวคิดเชิงพุทธปรัชญา เป็นต้น แนวคิดของนิยายวิทยาศาสตร์ดังกล่าวสื่อถึงโลกทัศน์ของนักเขียนชาวไทย ซึ่งได้รับอิทธิพลจากพุทธปรัชญาทั้งในแง่ระบบคิดและสำนึกทางศีลธรรม ทั้งเป็นไปได้อย่างมากว่า แนวคิดเชิงพุทธปรัชญาเป็นวัตถุดิบในการสร้างผลงานที่สอดคล้องกับอัธยาศัยและการมองโลกของนักเขียน ทั้งยังสอดรับกับเรื่องราวที่อิงอยู่กับความคิดเชิงเหตุและผลอย่างนิยายวิทยาศาสตร์ได้อย่างไม่ขัดเขิน การศึกษาแนวคิดเชิงพุทธปรัชญาในนิยายวิทยาศาสตร์จึงเป็นหนทางในการเข้าใจโลกทัศน์ของนักเขียน ทั้งยังช่วยไขความไปสู่ความหมาย อันเป็นเจตคติ (Attitude) ที่นักเขียนต้องการสื่อสารไปยังสังคมประการหนึ่ง

วินทร์ เลียววาริณ เป็นนักเขียนนิยายวิทยาศาสตร์ผู้หนึ่งซึ่งนำเสนอแนวคิดเชิงพุทธปรัชญาในผลงานหลากหลายประเภท เช่น นวนิยาย เรื่องสั้น หนังสือเสริมกำลังใจ สารคดี นิยายวิทยาศาสตร์ เป็นต้น ในบรรดาผลงานดังกล่าว นิยายวิทยาศาสตร์จัดเป็นผลงานในลำดับต้น ๆ ที่ วินทร์ เลียววาริณ จงใจสอดแทรกแนวคิดเชิงปรัชญาอย่างชัดเจน จุดสังเกต ได้แก่ คติบทนำเรื่อง เนื้อหาของเรื่องที่สื่อถึงหลักธรรมทางพุทธศาสนา วรรคทองและเรื่องเล่าที่ตัวละครอ้างถึงเพื่อแสดงทัศนะเชิงพุทธปรัชญาของตน จากการศึกษาพบผู้วิจัยแนวคิดพุทธปรัชญาในนิยายวิทยาศาสตร์ของวินทร์ เลียววาริณ ทั้งสิ้น 40 แนวคิด โดยแบ่งเป็นแนวคิดทางอภิปรัชญา 21 แนวคิด แนวคิดทางจริยศาสตร์ 17 แนวคิด และแนวคิดทางสุนทรียศาสตร์ 2 แนวคิด ทั้งนี้ผู้วิจัยแบ่งรายละเอียดหัวข้อ

ทางปรัชญาทั้งสามโดยประมวลจากแนวคิดเชิงปรัชญาของ ทองหล่อ วงษ์ธรรมา (2549 ก); วิทย์ วิศทเวทย์ (2547); สถิต วงศ์สวรรค์ (2543) และสุวิชัย โกศัยยะวัฒน์ (2539) ดังนี้

1. แนวคิดทางอภิปรัชญา
   1.1 ธรรมชาติของโลก
   1.2 ธรรมชาติของมนุษย์
2. แนวคิดทางจริยศาสตร์
   2.1 เกณฑ์การตัดสินค่าทางจริยะ
   2.2 ค่าหรือคุณค่า
   2.3 อุดมคติของชีวิต
3. แนวคิดสุนทรียศาสตร์

ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

แนวคิดทางอภิปรัชญา

ในบรรดาแนวเรื่องของนิยายวิทยาศาสตร์ที่มีอยู่มากมาย การเดินทางไปกับเวลา (Time travel) สู่อดีตหรืออนาคตเป็นแนวเรื่องประเภทหนึ่งที่ชวนพิศวงและได้รับความสนใจในหมู่นักเขียนและนักอ่านมาเป็นเวลานาน (ชัยวัฒน์ คุประตกุล, 2524, หน้า 105) การเดินทางข้ามมิติทั้งแบบอาศัยยานเวลา (Time machine) ผ่านรูหนอน (Worm hole) ผ่านประตูดวงดาว (Star Gate) ผ่านสนามแม่เหล็กที่ปั่นป่วนรุนแรง ฯลฯ เมื่อประกอบกับทฤษฎีเกี่ยวกับจักรวาลของนักวิทยาศาสตร์ เช่น ทฤษฎีสัมพันธภาพ (Relativity theory) ทฤษฎีควอนตัม (Quantum mechanics) ทฤษฎีสตริง (String theory) ฯลฯ ทำให้นิยายวิทยาศาสตร์ก้าวเข้าไปในพื้นที่ของความคิดทางศาสนาและอภิปรัชญา เพราะวัตถุดิบทั้ง 2 ประการดังกล่าวทำให้ผู้เขียนมีช่องทางในการจินตนาการถึงจุดกำเนิด จุดสิ้นสุด สภาพและการเปลี่ยนแปลงจักรวาลได้อย่างอิสระ ดังเช่น งานของ วินทร์ เลียววาริณ ซึ่งอาศัยประเด็นการเดินทางข้ามมิติ ทฤษฎีใหม่ ๆ ทางฟิสิกส์ ประกอบกับความไม่จำกัดในเรื่องกาลเวลาและจินตนาการในนิยายวิทยาศาสตร์ เป็นช่องทางในการสื่อสารแนวคิดอภิปรัชญาไปยังผู้อ่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดอภิปรัชญาที่แสดงทัศนะเชิงพุทธปรัชญา

เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่า ปัญหาทางอภิปรัชญาโดยมากเป็นคำถามอจินไตยที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงตอบ ทั้งนี้โดยยกคำสอนในจูฬมาลุงโกยวาทสูตรมาสนับสนุน เนื้อหาของพระสูตรนี้กล่าวถึงเหตุการณ์ที่มีผู้ถามพระพุทธเจ้าถึงปัญหาหลายข้อ เช่น โลกเที่ยงหรือว่าไม่เที่ยง โลกมีที่สิ้นสุดหรือว่าไม่มีที่สิ้นสุด ชีพเป็นสิ่งเดียวกับร่างกายหรือเป็นคนละสิ่ง มนุษย์และสัตว์ตาย

แล้วมีอยู่หรือไม่มีอยู่ หรือว่ามีอยู่ก็มี ไม่มีอยู่ก็มี หรือว่ามีอยู่ก็ใช่ ไม่มีอยู่ก็มิใช่ เป็นต้น (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่ม 13, 2525, หน้า 147) การที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงตอบคำถามเหล่านี้ ทำให้เกิดตีความหลายกระแส นักคิดฝ่ายพุทธเถรวาทตีความว่า เหตุที่ไม่ทรงตอบเพราะคำถามดังกล่าวไม่ช่วยให้มนุษย์พ้นทุกข์ ขณะที่นักคิดฝ่ายมหายานตีความว่า เหตุที่ไม่ทรงตอบเพราะคำตอบนั้นอาจลึกซึ้งเกินกว่าที่มนุษย์ทั่วไปจะเข้าใจได้ อย่างไรก็ตาม วิทย์ วิศทเวทย์ (2553, หน้า 4) กล่าวถึงประเด็นนี้ไว้ว่า แท้จริงแล้วพระพุทธเจ้าทรงให้ความสำคัญกับปัญหาอภิปรัชญาเช่นกัน เพราะนอกเหนือจากปัญหาอจินไตยดังกล่าว อภิปรัชญายังถกเถียงถึงปัญหาอื่น ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องอย่างใกล้ชิดกับปัญหาเรื่องความทุกข์ อันเป็นประเด็นที่พระพุทธเจ้าทางให้ความสำคัญ เช่น ปัญหาเกี่ยวกับสภาพแท้จริงอันเป็นแก่นแท้ของมนุษย์และของโลกภายนอก ปัญหาเกี่ยวกับเจตจำนงเสรีของมนุษย์ เป็นต้น ดังนั้น หากกล่าวว่าศาสนาพุทธไม่สนใจอภิปรัชญาเลยนั้นคงไม่ถูกต้องเสียทีเดียว ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผู้อภิปรายว่าจะตีความอภิปรัชญาว่าอย่างไร

จากการศึกษาพบว่า วินทร์ เลียววาริณ เป็นนักเขียนผู้หนึ่งที่นำแนวคิดอภิปรัชญาแบบพุทธมาสอดแทรกในนิยายวิทยาศาสตร์ของตน ในแง่มุมที่มิได้คาดคั้นเอาคำตอบถึงกำเนิดหรือโครงสร้างของจักรวาล ทว่าเป็นนิยายวิทยาศาสตร์ที่ทดลองเล่นสนุกกับแนวคิดและจินตนาการแปลกใหม่ อันเป็นผลจากการสืบค้นข้อมูลอย่างหนักหน่วงทั้งทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ แนวคิดจักรวาลวิทยาทางศาสนา ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ ฯลฯ ผสานกับแนวคิดที่ วินทร์ เลียววาริณ มีต่อโลก สังคม และต่อมนุษย์ด้วยกันเอง แนวโน้มของแนวคิดในนิยายวิทยาศาสตร์กลุ่มนี้ คือ การชี้ให้เห็นว่าสภาพที่แท้จริงของจักรวาล มิได้แตกต่างไปจากสภาพแท้จริงของมนุษย์และธรรมชาติของจักรวาลแท้จริงเกี่ยวพันกับธรรมชาติของมนุษย์อย่างใกล้ชิด เมื่อใดก็ตามที่มนุษย์เข้าใจความเป็นไปของจักรวาล ย่อมเข้าใจความทุกข์ของตนเอง ทั้งนี้ผู้วิจัยพบแนวคิดอภิปรัชญาทั้งสิ้น 21 แนวคิด แนวคิดกล่าวถึงประเด็นสำคัญ 2 ประเด็น ได้แก่ ธรรมชาติของโลกและธรรมชาติของมนุษย์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ธรรมชาติของโลก ได้แก่ แนวคิดที่ว่าด้วยความเป็นจริงเกี่ยวกับโลกและจักรวาล โดยเฉพาะประเด็นเรื่องธาตุแท้ จุดกำเนิด โครงสร้าง และความเปลี่ยนแปลงอันเป็นธรรมชาติของโลกและจักรวาล แนวคิดกลุ่มนี้พบทั้งสิ้น 3 แนวคิด โดยแบ่งออกเป็น 2 แนวคิดย่อย ๆ คือ แนวคิดทางรังสรรควิทยา และแนวคิดทางจักรวาลวิทยา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1.1 รังสรรควิทยา หมายถึง แนวคิดว่าด้วยการกำเนิดของสรรพสิ่งในจักรวาล แนวคิดนี้ไม่เพียงกล่าวถึงจุดกำเนิดของมนุษย์ โลก และจักรวาล แต่ยังคาบเกี่ยวกับปัญหาเรื่องพระผู้สร้างอีกด้วย โดยปกติพุทธปรัชญาถือว่าการแสวงหาคำตอบในเรื่องนี้อาจทำให้เกิดความยึดมั่นถือมั่นในอัตตา ซึ่งขัดกับหลักอนัตตาของทางพุทธศาสนา เพราะการหาคำตอบของการกำเนิด

เท่ากับยอมรับว่าโลกมีมูลการณ์ คือ มีตัวการเป็นต้นเค้าที่สุดของสรรพสิ่ง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2552, หน้า 85) อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่านิยายวิทยาศาสตร์ของ วินทร์ เลียววาริณ บางเรื่องนำเสนอแนวคิดที่สัมพันธ์กับกำเนิดของจักรวาล เนื้อหาเป็นการจินตนาการให้ตัวละครเอกสามารถเดินทางข้ามเวลาด้วยวิธีการพิเศษ เช่น เดินทางผ่านเครื่องข้ามมิติ เดินทางในรูปดวงจิตที่มีอำนาจพิเศษ เป็นต้น ทำให้ตัวละครได้พบเห็นสภาพที่แท้จริงของจักรวาลและย้อนกลับมาพิจารณาชีวิตของตนเอง กระทั่งสามารถพ้นจากความทุกข์ที่มีอยู่ได้

จากการศึกษาพบแนวคิดทางรังสรรควิทยา 1 แนวคิด ผ่านนิยายวิทยาศาสตร์ 2 เรื่อง ได้แก่ 1. เรื่องเย็นฉ่ำน้ำค้างย้อย เยือกฟ้า พาหนาว และ 2. เรื่องอัฏฐสุตรา นิยายทั้ง 2 เรื่องนำเสนอแนวคิดว่าด้วยการกำเนิดของจักรวาลในลักษณะเดียวกัน คือ ชี้ว่าจักรวาลนั้นไร้จุดกำเนิด ทั้งนี้เพราะจุดกำเนิดและจุดสิ้นสุดของจักรวาลเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเปลี่ยนแปลงแห่งเหตุปัจจัยสืบเนื่อง อันสื่อว่าสภาพที่แท้แห่งจักรวาลและสรรพสิ่งในจักรวาล คือ ความเปลี่ยนแปลง เคลื่อนไหว ไม่เที่ยงแท้ ไร้ตัวตนและปราศจากแก่นสารให้ยึดถือ

แนวคิดดังกล่าวมิได้คาดคั้นเอาบทสรุปเกี่ยวกับพระผู้สร้าง จุดกำเนิดจักรวาลหรือชี้ให้เห็นต้นเค้าที่สุดของสรรพสิ่ง แต่ทว่ามุ่งแสดงให้เห็นความจริงของจักรวาล 2 ประการ ประการแรก คือ การชี้ว่าจักรวาลแต่ละจักรวาลซึ่งเป็นส่วนย่อยของ “มหาจักรวาล” มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันตามหลักอิทัปปัจจยตา หากเกิดการเปลี่ยนแปลงในจักรวาลหนึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อเนื่องไปยังระบบจักรวาลอื่น ๆ ประการที่สอง คือ การแสดงธรรมชาติของจักรวาลซึ่งอยู่ใต้กฎไตรลักษณ์ โดยนำเสนอแนวคิดว่า เมื่อจักรวาลหนึ่งสูญสิ้น ความสูญสิ้นของจักรวาลหนึ่งจะเป็นปัจจัยให้เกิดจักรวาลอีกจักรวาลหนึ่ง จักรวาลเกิดขึ้นและดับลงอย่างต่อเนื่องไม่มีที่สิ้นสุด ดังนั้น ความเปลี่ยนแปลง ไม่เที่ยงแท้ และไร้ตัวตน (อนัตตา) จึงเป็นสภาพที่แท้ของจักรวาล นำไปสู่บทสรุปว่า จักรวาลไม่มีจุดกำเนิดหรือจุดจบที่แน่นอน มีแต่การเกิดขึ้นและสูญสลายไปด้วยเหตุปัจจัย เป็นวัฏจักรต่อเนื่องกันไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

แนวคิดเกี่ยวกับความจริงของจักรวาลทั้ง 2 ประการดังกล่าวเป็นการตอกย้ำแนวคิดพุทธปรัชญาที่มองเห็นความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายภายใต้กฎไตรลักษณ์และอิทัปปัจจยตา มุ่งให้ผู้อ่านตระหนักว่า ความไม่รู้ไม่เข้าใจในกฎเกณฑ์ธรรมชาตินำไปสู่การสัมพันธ์ตนกับจักรวาลอย่างผิด ๆ ความเห็นผิดนี้เป็นต้นตอแห่งทุกข์ของมนุษย์ กล่าวคือ มนุษย์แต่ละคนจะสุขหรือทุกข์ขึ้นอยู่ว่า เขามองโลกและสัมพันธ์ตนกับโลกอย่างไร หากสามารถเข้าใจโลกภายนอกได้ ย่อมสามารถเข้าใจโลกภายในได้ดุจเดียวกัน ทั้งนี้เพราะธรรมชาติแห่งโลกภายนอกมิได้แตกต่างจากโลกภายใน คือ ตกอยู่ใต้วังวนแห่งความทุกข์ ความไม่เที่ยง และความไร้ตัวตนเสมอเหมือนกัน หากรู้เท่าทันธรรมดาโลกดังกล่าว ย่อมทำให้สามารถดับทุกข์ในใจลงได้

ทั้งนี้ นิยายวิทยาศาสตร์ 2 เรื่องที่แสดงแนวคิดทางรังสรรควิทยาดังกล่าว มีรายละเอียดดังนี้

เรื่องเย็นฉ่ำน้ำค้างย้อย เยือกฟ้า พาหนาว เรื่องนี้นำเสนอแนวคิดรังสรรควิทยาผ่านการสำแดงพลังทางจิตของตัวละครรอง เพื่อให้ตัวละครเอกตระหนักถึงความจริงเกี่ยวกับจักรวาลและชีวิตของตนเอง เนื้อเรื่องว่าด้วยการเดินทางของ “สุนทรภู่” ตัวละครเอกของเรื่องในรูปลักษณ์ดวงจิตพิเศษ เพื่อตามหาดวงจิตของหญิงคนรัก ด้วยความช่วยเหลือจาก “ดารันตร์” เพื่อนมนุษย์ต่างดาว ทำให้เขาได้เบาะแสว่าในเอกภพมีพื้นที่ที่เรียกว่า “จักรวาลแห่งความฝัน” ซึ่งอาจบันดาลให้ความปรารถนาของเขาเป็นจริงได้ สุนทรภู่ตัดสินใจออกเดินทางค้นหาสถานที่ดังกล่าวในทันที การเดินทางครั้งนี้กินเวลาราวหนึ่งพันล้านปีจักรวาล ในยามที่จิตของเขาอ่อนล้า เขาเคลื่อนที่เข้าสู่โลกแห่งอรูปภพและได้สื่อสารกับ “อรูปพรหม” สิ่งทรงภูมิปัญญาในสภาวะไร้รูปซึ่งเฝ้าชั้นแต่ละชั้นในจักรวาลแห่งความฝัน อรูปพรหมแต่ละรูปได้สำแดงภาพให้เขาเห็นความจริงเกี่ยวกับจักรวาลและชีวิตของมนุษย์ ดังเนื้อความตอนหนึ่งที่อรูปพรหมที่ 3 นำพาจิตของสุนทรภู่ไปพบกับโลกต่าง ๆ ซึ่งซ่อนอยู่ในมิติของจักรวาล ความว่า

> เขาสัมผัสรู้ความคงอยู่ของโลกต่าง ๆ มากมาย โลกที่มีเพศ บางโลกมีสองเพศ บางโลกมีสี่เพศ ในโลกหนึ่ง การสืบสายพันธุ์ใหม่ต้องใช้ถึงสิบเพศมาร่วมกัน ในอีกโลกหนึ่ง ‘การตั้งครรภ์’ ใช้เวลานานราวห้าพันปี นานเท่าบางอารยธรรมมนุษย์ทั้งอารยธรรม ในบางโลกโครงสร้างชีวิตของหลายโลกเป็นระบบสายเกลียวชีวิต แต่อีกหลายโลกเป็นโครงสร้างชีวิตแบบอื่น...
>
> “เจ้าเห็นแล้ว?”
>
> “ใช่ ข้าเห็นแล้ว ข้าไม่คาดว่ามหาจักรวาลประกอบด้วยมหัศจรรย์แห่งความหลากหลายถึงปานนี้”
>
> (เย็นฉ่ำน้ำค้างย้อย เยือกฟ้า พาหนาว, 2554, หน้า 179-180)

จากข้อความดังกล่าวพบว่า สิ่งที่อรูปพรหมสำแดงให้ดวงจิตของสุนทรภู่เห็นสื่อถึงแนวคิดรังสรรควิทยาตามทัศนะพุทธปรัชญา โดยชี้ให้เห็นว่าโลกมนุษย์เป็นโลกหนึ่งในระบบโลกต่าง ๆ ที่มีอยู่มากมายนับจนไม่ถ้วน ในพระอภิธรรม (Abhidharma system) และคัมภีร์กาลจักร (Kalachakra) ของธิเบตปรากฏคำว่า “ไตรโลก” (Trichilicosm) (ทะไลลามะ, 2550, หน้า 87) ซึ่งชี้ว่าจักรวาลที่มนุษย์อาศัยอยู่ มิได้อยู่อย่างโดดเดี่ยว หากมีจักรวาลอื่น ๆ ทับซ้อนกันอยู่ในรูปโครงข่ายจักรวาลซึ่งสัมพันธ์กันเป็นพลวัต จักรวาลแต่ละจักรวาลมีเหตุปัจจัยเฉพาะจึงเป็นเหตุให้สิ่งมีชีวิตใน

จักรวาลนั้น ๆ มีรายละเอียดปลีกย่อยแตกต่างกัน ทว่าในแง่โครงสร้าง จักรวาลทุกแห่งเกี่ยวเนื่องซึ่งกันและกัน ไม่มีจักรวาลใดแยกจากกันอย่างเด็ดขาด นอกเหนือจากจินตนาการเกี่ยวกับโครงสร้างจักรวาลดังกล่าว วินทร์ เลียววาริณ ยังจินตนาการต่อไปถึงสภาพที่แท้จริงของจักรวาลซึ่งสื่อผ่านการกระทำของ “ตรีพรหม” ตัวละครสามตัวซึ่งแสดงให้เห็นวัฏจักรการหมุนเวียนผลัดเปลี่ยนระหว่างการเกิด คงอยู่ และดับสูญของจักรวาล ดังเนื้อความในตอนหนึ่งซึ่งบรรยายตอนที่สุนทรภู่เดินมาถึงจุดศูนย์กลางของจักรวาลและได้พบกับ “ตรีพรหม” ซึ่งแสดงให้เห็นวัฏจักรแห่งการเกิดดับของจักรวาลความว่า

> “ท่านก็คือตรีพรหม!”
>
> “ถูกแล้ว เราคือสามคุณลักษณ์ในหนึ่งตัวตน และสามตัวตนในหนึ่งคุณลักษณ์ ตัวตน วิษณุ คือผู้ดูแล คือปกป้องรักษาดูแลจักรวาล ตัวตน ศิวะ คือผู้ทำลายคือทำลายจักรวาลไปสู่ความมืดมิด และตัวตน มหาพรหม คือผู้สร้าง คือ สร้างจักรวาลใหม่”
>
> “หลังการทำลายคือการสร้าง?”
>
> มหาพรหมว่า “มหาจักรวาลมิได้ถูก ‘ทำลาย’ มันคือการเปลี่ยนรูปใหม่อีกครั้งหนึ่ง ความมีกับความไม่มีนั้นเชื่อมต่อกัน วนเวียนเป็นอนันต์ การทำลายและการกำเนิดคือสิ่งเดียวกัน ดังนั้นแท้ที่จริงแล้วจักรวาลก็มิได้ตายหรือเกิดใหม่ จักรวาลกำลัง ‘ลอกคราบ’ อีกวัฏฏะหนึ่งต่างหาก”
>
> (เย็นฉ่ำน้ำค้างย้อย เยือกฟ้า พาหนาว, 2554, หน้า 187-188)

ข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นจินตนาการที่สื่อว่า จักรวาลไม่มีจุดเริ่มต้นหรือจุดสิ้นสุด แต่มีกระบวนการเปลี่ยนแปลงตามระยะเวลา การเริ่มต้น การคงอยู่ และการแตกดับเป็นวิวัฒนาการที่ดำเนินไปอย่างสม่ำเสมอ เป็นธรรมดาของจักรวาล จินตนาการดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าไตรลักษณ์เป็นสภาพที่แท้จริงของจักรวาล ทั้งยังสะท้อนถึงหลักอิทัปปัจจยตาซึ่งชี้ว่าสรรพสิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นและสูญสลายไปด้วยเหตุปัจจัย ไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นมาไร้สาเหตุหรือเกิดผลโดยไม่มีปัจจัยสืบเนื่อง แนวคิดนี้เองที่ทำให้สุนทรภู่ย้อนนึกถึงความทุกข์ของตนเอง ซึ่งอาจพิจารณาได้ตามหลักอิทัปปัจจยตาหรือปฏิจจสมุปบาท ดังนี้

ดวงจิตของสุนทรภู่ออกเดินทางด้วยความหลง คือ มีอวิชชาหรือความไม่รู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งต่าง ๆ คอยครอบงำความคิดในระหว่างเดินทาง เพราะจิตปรุงแต่ง (สังขาร) รู้สึกให้เขายึดมั่นถือมั่นในอัตตาของตน เมื่ออัตตาไปประสบกับสิ่งที่น่ารักน่าใคร่ คือ “นางจัน” จึงก่อให้เกิดอารมณ์ (วิญญาณ) คือ ความเสน่หา ทำให้กายและจิต (นามรูป) ของเขาดิ้นรนไปตามอายตนะ

(สฬายตนะ) เมื่อเวลาผ่านไป ตัวเขาไม่สมปรารถนาในสิ่งน่ารักน่าใคร่และรับรู้ถึงความจากพราก (ผัสสะ) ความปรารถนาที่มีต่อนางจัน หรือ สิ่งที่ถูกให้ความหมายว่าเป็นความสุขจึงเป็นเหตุแห่งความรู้สึกทุกข์ (เวทนา) ความรู้สึกนี้ทำให้เขาเกิดความทะยานอยาก (ตัณหา) จิตมุ่งมั่นปรารถนาในความรักที่มีต่อนางจัน ความยึดมั่นถือมั่น (อุปาทาน) ผลักดันให้เขาต้องออกการเดินทาง (ภพ) ทั้งในอดีตและในชาติภพปัจจุบัน เพื่อสนองความปรารถนาในจิตใจส่วนลึกของตน(ชาติ) ทว่าทุกสิ่งย่อมเป็นไปตามธรรมชาติ ไม่มีสิ่งใดอยู่ในการควบคุมบังคับของมนุษย์ เขาจึงต้องพบกับความจริงว่า แม้เขาจะค้นพบวิธีการได้อยู่ร่วมกับนางจัน แต่ก็เป็นเพียงความสุขชั่วคราวไม่อาจสนองความปรารถนาของเขาไปได้ตลอด (ชรามรณะ) เพราะแม้แต่จักรวาลยังปราศจากความเที่ยงแท้และปราศจากอัตตาให้ยึดถือ ชีวิตของมนุษย์ซึ่งเป็นเพียงอณูน้อยนิดของจักรวาล จึงเป็นเพียงความว่างเปล่า การทำตามความยึดอยากจึงเป็นการฝืนกระแสธรรมชาติ เป็นการทำตามความปรารถนาด้วยความไม่ตระหนักรู้ซึ่งแทนด้วยเหตุการณ์ที่เขาต้องเดินทางอยู่ในความมืดมิดเสมอ ด้วยเหตุนี้หากเขาอยากพ้นจากทุกข์ ควรตัดวงจรปฏิจจสมุปบาทด้วยการกำจัดอวิชชาและตัณหาที่มีลงเสีย เพื่อให้วงจรแห่งทุกข์ไม่เกิดขึ้น

สรุปได้ว่า จากเรื่องเย็นฉ่ำน้ำค้างย้อย เยือกฟ้า พาหนาว ดังกล่าว วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า จักรวาลไม่มีจุดเริ่มและจุดสิ้นสุด ทว่าจักรวาลเกิดและแตกดับอย่างต่อเนื่อง ความเปลี่ยนแปลงและไร้ตัวตนเป็นสภาพแท้จริงของทุกสิ่งในจักรวาล ไม่เว้นแม้กระทั่งชีวิตของมนุษย์ เหตุที่มนุษย์เป็นทุกข์เพราะไม่เข้าใจความจริงในข้อนี้ จึงได้แต่ยึดอยากตามอัตตาและทำในสิ่งที่ฝืนธรรมชาติ เพื่อสนองตัณหาของตน เพราะฉะนั้น หากมนุษย์เรียนรู้ที่จะยอมรับความจริง ละวางอัตตา ละความยึดอยากของตนลง ความทุกข์และปัญหาที่มีอยู่ก็จะหมดลงหรือเบาบางลงไป

เรื่องอัฏฐสุตรา นำเสนอแนวคิดรังสรรควิทยาผ่านเหตุการณ์เหนือจริงของตัวละคร เรื่องเล่าถึง “เขา” นักคณิตศาสตร์อัจฉริยะผู้ยึดติดกับอดีตและตัวเลข ซึ่งได้รับคำเชิญจากเพื่อนสาวนักโบราณคดีให้ไปไขปริศนา ณ สุสานจีนโบราณแห่งหนึ่ง หลังจากใช้เวลาขบคิดพิจารณาถึงความหมายของตัวเลขของห้องภายในสุสาน “เขา” พบว่าห้องดังกล่าวคือ เครื่องข้ามมิติซึ่งจำลองมาจากแผนผังจักรวาลตามแนวคิดอี้จิง ด้วยเครื่องข้ามมิตินี้ทำให้ “เขา” สามารถเชื่อมโยงความคิดเรื่องห้องอ็อกเทอแรกต์เข้ากับแนวคิดหยินหยางและกำเนิดของจักรวาล ดังเนื้อความว่า

8 คืออัฏฐลักษณ์ 3 คือไตรลักษณ์

ผู้สร้างห้องอ็อกเทอแรกต์นี้รวมอัฏฐลักษณ์เข้ากับไตรลักษณ์เป็นเนื้อหนึ่งเดียวกัน อ็อกเทอแรกต์คือโครงสร้างที่แยงทะลุมิติ ขณะที่ไตรลักษณ์เชื่อมโลกของเราเข้ากับไฮเปอร์สเปซ ใครก็ตามที่สร้างสิ่งประดิษฐ์ชิ้นนี้รู้ดีว่า เลข 8 หรือ 'อินฟินิตี้' ในทรงกลมไท่จี๋ถูกือโครงสร้างพื้นฐานของจักรวาล จักรวาลที่ไม่มีการเกิด ไม่มีการตาย เป็นการหมุนเวียนเปลี่ยนไปมาของหยินกับหยาง ดุจนาฬิกาทรายที่ไหลจากซีกหนึ่งไปยังอีกซีกหนึ่งผ่านรูกลางนาฬิกา

จักรวาลของเรามิได้เกิดจากความไม่มี แต่ 'ไหล' มาจากอีกจักรวาลหนึ่ง บิ๊ก แบง ของจักรวาลหนึ่งก็คือเมื่อมันเริ่มไหลออกจากรูตรงกลางของนาฬิกาทราย รูตรงกลางนาฬิกาที่ให้ทรายไหลผ่านนี้ก็เทียบได้กับกูลาริตี้*ที่กาลเวลาหยุดนิ่ง ทุกครั้งที่ทรายไหลผ่านรูนาฬิกา ก็จะเกิด บิ๊ก แบง ครั้งหนึ่งและมี 'นาฬิกาทราย' แบบนี้อีกมากมายนับไม่ถ้วน ประกอบกันเป็นมหาจักรวาล!

นี่คืออินฟินิตี้ นิรันดร์ที่ไม่สิ้นสุดระหว่างความมีกับความไม่มี

(อัฏฐสุตรา, 2553, หน้า 185)

ข้อความข้างต้นเป็นคำอธิบายความของ "เขา" ที่มองว่าห้องโบราณในสุสานจีนมีลักษณะคล้ายห้องอ็อกเทอแรกต์ ซึ่งถูกออกแบบให้มีโครงสร้างคล้ายโครงสร้างพื้นฐานของจักรวาลตามแนวคิดของศาสตร์อี้จิง คำอธิบายดังกล่าวไม่เพียงสื่อถึงจักรวาลวิทยาตามคติเต๋าแต่ยังสื่อถึงหลักไตรลักษณ์ คือ สภาพความเป็นอนิจจังและอนัตตาของจักรวาลตามคติพุทธปรัชญา โดยสื่อว่า จักรวาลไม่เกิด ไม่ดับ แต่มีสภาพเป็นวัฏฏะหมุนวนไปมาระหว่างการเกิดและการดับ ในที่นี้ วินทร์ เลียววาริณ เปรียบจักรวาลเหมือนนาฬิกาทราย โดยชี้ว่าการสูญสลายของจักรวาลหนึ่งเป็นเหตุแห่งกำเนิดของจักรวาลหนึ่ง ดังนั้น ตามทัศนะดังกล่าว จักรวาลเกิดขึ้นและเสื่อมลงนับครั้งไม่ถ้วน การเกิดขึ้นของจักรวาลแต่ละครั้งเป็นเพียงหน้าหนึ่งของวิวัฒนาการแห่งการเกิดขึ้นและสูญสลายของจักรวาลอีกครั้งหนึ่ง ทุกครั้งที่จักรวาลหนึ่งสูญสิ้นก็จะเป็นปัจจัยให้เกิดอีกจักรวาลหนึ่งทันที นี่คือหลักอิทัปปัจจยตาตามทัศนะพุทธปรัชญา ในเรื่องนี้ "เขา" เดินทางไปกับเครื่องข้ามมิติทำให้มองเห็นความเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวอันเป็นธรรมดาของจักรวาล นำไปสู่ความตระหนักรู้ของ "เขา" เกี่ยวกับความจริงของชีวิต ดังตัวอย่าง

> ...หากจักรวาลถือกำเนิดจากความไม่มี ความไม่มีนั้นเกิดมาจากที่ใด เป็นไปได้ที่มันมาจากความมีของจักรวาลอื่น ๆ และหากจักรวาลที่เขามีตัวตนอยู่กำลังเดินหน้าไปสู่ความสิ้นสุด ความสิ้นสุดนั้นก็อาจคือความไม่มีของอีกจักรวาลหนึ่ง
>
> อิทัปปัจจยตา! มันเป็น Cause-effect ระยะยาวของกาลแห่งอสงไขย: เหตุหมายเลข 1 นำไปสู่ผลหมายเลข 1 ซึ่งกลายเป็นเหตุหมายเลข 2 นำไปสู่ผลหมายเลข 2 ซึ่งกลายเป็นเหตุหมายเลข 3 ... ต่อเนื่องไปจนนิรันดร์!
>
> นาทีนี้เขาเริ่มเข้าใจสิ่งที่ตาราเคยเล่าให้เขาฟัง มองไปทั่วจักรวาล สรรพสิ่งล้วนตกในกรอบสัจธรรมของ “เมื่อมีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ ๆ ย่อมเกิดขึ้น”
>
> ทรายเม็ดหนึ่งติดรองเท้าของเขามาร่วงตกบนพื้น เขาหยิบมันขึ้นมาดู ตัวตนของทรายเม็ดนี้ปรากฏอยู่ที่นี่ เพราะมีปัจจัยที่ทำให้มันเกิดและมาอยู่ที่นี่ทรายเม็ดนี้เป็นอิทัปปัจจยตา มันเป็นอย่างนั้นเอง เช่นเดียวกับทุก ๆ ปรมาณู ทุก ๆ อนุภาค ล้วนเกิดมาจากปัจจัย แม้แต่ความว่างก็เกิดจากอิทัปปัจจยตา เช่นเดียวกับอวัยวะทุกส่วนของเขา
>
> วูบนั้นเขาพิจารณาร่างกายของตนเอง ผม ขน เล็บ หนัง กระดูก เลือด เนื้อ ทั้งหมดนี้ก็คือธาตุต่าง ๆ ที่มาประกอบเข้าด้วยกัน ล้วนแต่เป็นอิทัปปัจจยตาที่เกาะกุมใจ อิทัปปัจจยตาทางจิตหรือปฏิจจสมุปบาทรุนแรงกว่าทางกายนัก เมื่อมารวมกัน ก็ก่อเกิดเป็นความทุกข์
>
> (อัฏฐสุตรา, 2553, หน้า 221)

จะพบว่าทัศนะของ “เขา” สื่อถึงความเข้าใจที่มีต่อธรรมชาติของจักรวาลว่า จักรวาลนั้นไร้ตัวตน ทุกสิ่งเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป หมุนเวียนเป็นวัฏจักรตามหลักปัจจยาการ จักรวาลจำนวนมากในมหาจักรวาลต่างอิงอาศัยเป็นปัจจัยแก่กันและกัน ความไม่มีของจักรวาลหนึ่งก่อให้เกิดจากความมีของอีกจักรวาลหนึ่ง ทุกสิ่งจึงเป็นเพียงกระแสของเหตุปัจจัยมาชุมนุมกัน เกิดขึ้นและสูญสลายโดยเหตุปัจจัย ไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นลอย ๆ โดยปราศจากเหตุ เพราะฉะนั้นเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ไม่ว่าสุขหรือทุกข์ล้วนเกิดจากเหตุปัจจัย แต่เพราะความไม่เข้าใจมนุษย์จึงยึดมั่นถือมั่นและพยายามปรับเปลี่ยนโลกภายนอกเพื่อตนเอง ทว่าสิ่งต่าง ๆ ล้วนเปลี่ยนแปลงไปตามธรรมชาติ ไม่อาจควบคุมทุกตัวแปรให้เป็นไปตามต้องการได้ มนุษย์จึงเป็นทุกข์ ดังเช่น “เขา” ในเรื่องอัฏฐสุตราซึ่งเป็นทุกข์เพราะยึดติดกับอดีตและกรอบความคิดของตนจนเกินไป การเล่าเรื่องตัดสลับไปมาระหว่างอดีตกับปัจจุบัน สื่อถึงความไม่มั่นคงทางจิตใจของ “เขา” อันเป็นผลมาจากความเลวร้าย การหลอกลวง และความสูญเสียที่เกิดขึ้นในอดีต ทำให้เขาต้องหาที่มั่นคงทางใจ กระทั่งหันไปยึดมั่นถือมั่นในคณิตศาสตร์และทฤษฎีทางฟิสิกส์เพื่อหลีกหนีจาก

โลกความเป็นจริง การไขปริศนาของห้องลับในสุสานโบราณ ทำให้ “เขา” การมองเห็นกระบวนแห่งเหตุปัจจัยและความไม่เที่ยงของจักรวาล ทำให้ “เขา” ตระหนักว่า การไม่ละวางจากสิ่งที่ถือมั่นนั้นแลคือสาเหตุแห่งทุกข์ของตนเอง

สรุปได้ว่า จากเรื่องอัฏฐสุตรา วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า จักรวาลนั้นไม่เที่ยงและไร้ตัวตน การเกิดดับของจักรวาลแต่ละครั้งจะเป็นปัจจัยของการเกิดขึ้นและเสื่อมลงของจักรวาลอื่น ๆ นับครั้งไม่ถ้วน จึงไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นลอย ๆ โดยปราศจากเหตุ ชีวิตของมนุษย์ก็เช่นกัน เกิดจากการรวมตัวของเหตุปัจจัย ไม่มีสิ่งใดมีตัวตนเที่ยงแท้ให้ยึดถือ ทุกสิ่งเปลี่ยนแปลงและปราศจากแก่นสาร แต่มนุษย์กลับยื้อยุดปรุงแต่งโลกตามแรงใฝ่ของตัณหา ทำในสิ่งฝืนธรรมชาติ กระทั่งเกิดความคาดหวังและความทุกข์ตามมา ความหลงผิดในความสัมพันธ์ระหว่างตนกับโลกทำให้มนุษย์วิ่งวนอยู่บนกับดักแห่งความทุกข์ เพราะฉะนั้น หากมนุษย์เห็นความทุกข์ ความไม่เที่ยงและความไร้แก่นสารเป็นธรรมดา ไม่เข้าไปยึดหรือฝ่าฝืนธรรมชาติ ย่อมหลุดพ้นจากความทุกข์ที่ตนเผชิญอยู่ได้ไม่ยากนัก

1.2 จักรวาลวิทยา หมายถึง แนวคิดว่าด้วยโครงสร้าง ธาตุแท้ และความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของจักรวาล ตลอดจนสรรพสิ่งในจักรวาล เนื้อหาของจักรวาลวิทยาส่วนหนึ่งเป็นประเด็นคำถามทางอภิปรัชญาที่พระพุทธเจ้าทรงให้คำอธิบาย เนื่องจากมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับปัญหาเรื่องความทุกข์

จากการศึกษาพบว่านิยายวิทยาศาสตร์ของ วินทร์ เลียววาริณ ที่นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับจักรวาลวิทยา โดยชี้ให้เห็นว่า โครงสร้างของจักรวาลมีลักษณะเป็นเครือข่ายเหตุปัจจัย ประกอบด้วยจักรวาลเป็นจำนวนมาก สัมพันธ์กันด้วยเหตุปัจจัย จักรวาลบางจักรวาลทับซ้อนกันอยู่ในมิติต่าง ๆ แต่ผัสสะของมนุษย์ที่มีอยู่อย่างจำกัดจึงไม่อาจมองเห็นโครงสร้างทั้งหมดได้ ทั้งนี้จักรวาลมิได้อยู่นิ่งเฉย แต่เปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวด้วยเหตุปัจจัยตลอดเวลา สิ่งที่มนุษย์มองเห็นจึงเป็นเพียงฉากหนึ่งในฉากนับล้าน ๆ ฉากที่อาจเป็นไปได้ ทุกครั้งที่ปัจจัยหนึ่งเปลี่ยนจะทำให้ฉากแต่ละฉากเปลี่ยนแปลงผิดเพี้ยนไป ทัศนะดังกล่าวมุ่งให้ผู้อ่านเข้าใจธรรมชาติของจักรวาล โดยชี้ให้เห็นว่าโลกที่มนุษย์ประสบอยู่เป็นโลกที่มนุษย์ปรุงแต่งขึ้น มิใช่โลกที่แท้จริง ทว่ามนุษย์มองไม่เห็นหรือบางทีเลือกจะไม่เห็น จึงเข้าไปเกี่ยวข้องและจัดการกับสิ่งทั้งหลายด้วยตัณหา ยังผลให้เกิดความเสื่อมและความทุกข์ตามมา จุดที่น่าสังเกต คือ การให้ภาพความเสื่อมโทรมของฉากและหายนะของธรรมชาติที่ปรากฏชัดเจนของนิยายกลุ่มนี้ เป็นการนำเอาลักษณะวิพากษ์ของนิยายวิทยาศาสตร์มาสอดรับกับแนวคิดเรื่องความไม่เที่ยงของสรรพสิ่งและความทุกข์ของมนุษย์ วิทยาศาสตร์ปรากฏตัวในฐานะ “เครื่องมือ” ที่สนองตัณหาของมนุษย์ ขณะที่ปรัชญาคือ “บทเรียน” ที่มนุษย์ได้มาจากความสูญเสียทรัพยากรและคุณค่าทางจิตวิญญาณ ปรัชญาและวิทยาศาสตร์จึง

คล้ายเป็นแสงและเงาซึ่งกันและกัน โดยมีตัวละครมนุษย์เป็นผู้ดำเนินเรื่อง เพื่อนำเสนอสาระสำคัญว่า มนุษย์เป็นเหตุแห่งทุกข์ของตนเอง ตราบเท่าที่มนุษย์ยังเดินบนทางแห่งอวิชชา มองไม่เห็นความจริงเกี่ยวกับชีวิตของตนเอง ตราบนั้นมนุษย์ยังคงต้องทุกข์เพราะการกระทำด้วยความหลงผิดของตนเองอยู่เสมอ อนึ่ง นิยายกลุ่มนี้จะไม่ให้บทสรุปตายตัว แต่จะทิ้งสถานการณ์ตอนท้ายไว้ให้ผู้อ่านขบคิด เพื่อให้ผู้อ่านตีความและเชื่อมโยงประสบการณ์ของตนกับแนวคิดอย่างอิสระ

ทั้งนี้ ผู้วิจัยพบแนวคิดจักรวาลวิทยา 2 แนวคิด ผ่านนิยายวิทยาศาสตร์ 2 เรื่อง ได้แก่ 1. เรื่องอัฏฐสุตรา และ 2. เรื่องปฐมภพ ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

เรื่องอัฏฐสุตรา นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับโครงสร้างของจักรวาลผ่านการตระหนักรู้ของตัวละครเอก เมื่อได้มองเห็นความจริงของจักรวาลผ่านเครื่องข้ามมิติที่ตนค้นพบในสุสานโบราณ เรื่องราวเล่าถึง “เขา” นักคณิตศาสตร์อัจฉริยะที่เดินทางไปยังมุมหนึ่งของทะเลทรายรกร้างบนแผ่นดินจีน เพื่อไขปริศนาเกี่ยวกับห้องในสุสานของกษัตริย์ฝูซี หลังจากขบคิดพิจารณาอย่างหนัก “เขา” พบว่าห้องดังกล่าวคือเครื่องข้ามมิติซึ่งตัว “เขา” ในอีกโลกหนึ่งประดิษฐ์ขึ้น เครื่องข้ามมิตินำ “เขา” ไปสู่ทะเลแห่งเอกภพ ทำให้ “เขา” ได้เห็นโลกทางเลือกมากมายนับไม่ถ้วน ซึ่งเชื่อมโยงกันเป็นโครงข่ายขนาดใหญ่ ดังความตอนหนึ่งว่า

ความรู้สึกของเขาพลุ่งพล่านเหมือนดาวที่สุกงอมรอการระเบิดปะทุ นี่มิใช่การ ‘จบลงด้วยการค้นพบทฤษฎีบ้า ๆ ทฤษฎีหนึ่ง’ อย่างที่ตาราล้อเขาเล่น เขารู้ว่าเขากำลังเดินผ่านเส้นทางของตัวเลขไปพบบางสิ่ง เขาสามารถเลือกเส้นทางใดก็ได้ตามใจปรารถนา ในทางเลือกนับไม่ถ้วน เส้นทางแห่งเต๋ายิ่งใหญ่! ทุกครั้งที่มุมมองของเขาเปลี่ยน เรื่องราวที่เขามองเห็นก็เปลี่ยน บ้างเปลี่ยนไปเพียงเล็กน้อย บ้างเปลี่ยนหน้ามือเป็นหลังมือ ทุกครั้งที่เขาเปลี่ยนมุมมอง จังหวะการหมุนทรงกลมไท่จี๋ถูกเปลี่ยนไป เร็วบ้าง ช้าบ้าง หมุนตามเข็มนาฬิกาบ้าง ทวนเข็มนาฬิกาบ้าง เขาสัมผัสรู้ด้วยญาณวิถีว่าตัวตนของเขากำลังอยู่ในความเปลี่ยนแปลง

...

เขากำลังระลึกชาติ? อาจจะใช่ หากแต่ละทางคือหนึ่งชาติภพ

เขา ‘เห็น’ แต่ละเส้นทางอย่างละเอียด แต่ละเส้นทางเลือกคือหนึ่งทางเลือก ทุกครั้งที่เปลี่ยนมุมมอง เส้นสายเหล่านั้นจะประสานตัวเป็นทางเลือกใหม่ ตัวเลขรอบตัวหมุนเหวี่ยง การคำนวณของเขาถูกต้อง มหาจักรวาลเต็มไปด้วยเส้นสายแห่งทางเลือก เส้นสายแต่ละทางเลือกโยงใยเชื่อมกัน แต่ละทางเลือกคือโลกหนึ่งที่ต่างกัน หลายโลกมีความคล้ายคลึงกันอย่างยิ่ง ซ้อนทับแนบแน่นด้วยปรากฏการณ์เดจาวู และอีกหลายโลกแตกต่างกันหน้ามือเป็นหลังมือ ทั้งปวงในสายธารแห่งทางเลือกที่ไหลไม่สิ้นสุด

ชีวิตของแต่ละปัจเจกเดินเป็นเส้นตรงไปข้างหน้า จากอดีตเคลื่อนไปยังอนาคต แต่เส้นทางย่อยแต่ละเส้นเป็นส่วนหนึ่งของเส้นทางที่ใหญ่กว่า นั่นคือเต๋าไม่มีจุดเริ่มและจุดจบ เส้นทางแห่งจักรวาลเดินเป็นวงกลม

(อัฏฐสุตรา, 2553, หน้า 218-219)

จากตัวอย่างพบว่าความคิดของ “เขา” แสดงถึงจินตนาการของ วินทร์ เลียววาริณ ถึงโครงสร้างของจักรวาลซึ่งประกอบด้วยโลกทางเลือกจำนวนมาก ตามแนวคิดพุทธปรัชญาโลกทางเลือกเหล่านี้ คือ “มหาจักรวาล” ที่ประกอบด้วยระบบจักรวาลนับไม่ถ้วน ภายในระบบจักรวาลแต่ละแห่งจะมีมิติต่าง ๆ ของจักรวาลอื่น ๆ ทับซ้อนกันอยู่ ดังที่ “เขา” กล่าวถึงการเปลี่ยนมุมมองซึ่งเป็นผลให้ภาพที่ “เขา” เห็นเปลี่ยนไป ผัสสะของมนุษย์ที่มีจำกัดทำให้รับรู้ความจริงได้เพียงบางส่วน วินทร์ เลียววาริณ อาศัยจินตนาการเกี่ยวกับเครื่องมือข้ามมิติแสดงสมมติฐานของเขาถึงโครงสร้างของจักรวาลที่มีความไร้แก่นสารและความไม่เที่ยงเป็นคุณสมบัติ ทั้งนี้จะพบว่าเมื่อวิเคราะห์ตามสภาวะจนถึงที่สุดแล้ว แนวคิดจักรวาลวิทยาของ วินทร์ เลียววาริณ ยังคงอิงอยู่กับไตรลักษณ์และอิทัปปัจจยตา โดยมุ่งชี้ให้เห็นว่าเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับมนุษย์นั้นเป็นไปตาม

เหตุปัจจัย มิได้มีความเที่ยงหรือความคงที่อยู่แต่อย่างใด ภาพที่เห็นในโลกทางเลือกแต่ละทางล้วนเป็นเพียงการประกอบกันของปัจจัยชุดหนึ่ง ๆ ที่มีอาการสืบทอดเป็นเหตุปัจจัยแก่กัน เมื่อเปลี่ยนแปลงปัจจัยก่อนหน้า เหตุการณ์ที่ตามมาก็เปลี่ยนไป การมองโลกด้วยท่าทีดังกล่าวส่งผลต่อความคิดของ “เขา” ทำให้ “เขา” ตระหนักถึงความทุกข์ของตนเอง มองทะลุแจ้งว่าแม้จักรวาลมีหลายทางเลือก แต่ในทุกจักรวาล “เขา” ยังคงต้องเผชิญกับความทุกข์อยู่เช่นเดิม ดังข้อความบรรยายความคิดของ “เขา” ในตอนหนึ่ง ความว่า

> ทว่าทุกอย่างย่อมมีราคาของมัน ‘เขา’ อาจสามารถไปเป็นส่วนหนึ่งของจักรวาลที่ ‘เขา’ ต้องการ แต่ทุกครั้งที่ ‘เขา’ หนีจากจักรวาลหนึ่งไปอีกจักรวาลหนึ่ง ‘เขา’ สร้างจักรวาลใหม่ขึ้นมา เผชิญหน้ากับตัวแปรชุดใหม่ที่เกิดมาพร้อมกับโลกใหม่ การเปลี่ยนเส้นทางของโลกหนึ่งกระทบต่อโลกอื่น ๆ เป็นปฏิกิริยาลูกโซ่ไม่ทางตรงก็ทางอ้อม
>
> เขาลุกขึ้น รอบกายยังคงดูมืด เขารู้ว่าเขาอยู่ ณ จุดใดในโลก แต่เขายังคงรู้สึกเช่นคนหลงทาง
>
> อีกครั้งเขาลูบนิ้วนางที่ปราศจากแหวน ทว่าคราวนี้ ใจของเขาสงบนิ่ง
>
> เขาสามารถหนีไปจากโลกที่ไม่น่าอยู่ใบนี้ได้ แต่เพื่ออะไร? ชีวิตไม่ว่าในจักรวาลใดก็มีปัญหาของมัน เขาไม่อาจหนีจากจักรวาลหนึ่งไปยังอีกจักรวาลได้ตลอดกาล
>
> (อัฏฐสุตรา, 2553, หน้า 223-224)

ข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า แม้จักรวาลแต่ละจักรวาลจะประกอบขึ้นจากตัวแปรที่ต่างกัน แต่จักรวาลเหล่านี้ต่างเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน มิได้แยกอยู่อย่างเอกเทศ โครงสร้างจักรวาลดังกล่าวจึงสะท้อนหลักการปัจจยาการตามทัศนะพุทธปรัชญา คือ เงื่อนไขของตัวแปรชุดหนึ่งจะโยงใยกับตัวแปรอื่น ๆ หากตัวแปรหนึ่งเปลี่ยนแปลงย่อมก่อให้เกิดผลกระทบต่อตัวแปรอื่น ๆ ดังนั้น เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ต่างที่เกิดขึ้นในจักรวาลแต่ละจักรวาลล้วนมีปฏิสัมพันธ์กัน จักรวาลคือความเปลี่ยนแปลงในรูปวัฏฏะที่มีเหตุปัจจัยสืบต่อกันไปไม่จบสิ้น สอดคล้องกับคำกล่าวที่ว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้ก็ดับ” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2552, หน้า 81) ความจริงดังกล่าวสัมพันธ์กับความทุกข์ของตัวละคร เพราะการไม่มองโลกตามความเป็นจริงและยึดมั่นถือมั่นในอัตตาของตนเป็นที่ตั้ง “เขา” จึงมองไม่เห็นว่าความสุขเป็นเพียงอีกด้านหนึ่งของความทุกข์ เมื่อใดก็ตามที่ “เขา” ครอบครองความสุขหรือคาดหวังที่จะมีความสุขกับสิ่งใด ย่อมหมายถึง “เขา” ได้รับความทุกข์หรือความพลาดหวังจากสิ่ง ๆ นั้นไว้ด้วย ทั้งนี้เพราะความเปลี่ยนแปลงเป็นธรรมชาติของ

ชีวิต ตราบใดที่ “เขา” ยังคงมีความสัมพันธ์กับสิ่งอื่นนอกตัว ความทุกข์และความไม่เที่ยงย่อมเกิดขึ้นในที่สุด

สรุปได้ว่า จากเรื่องอัฏฐสุตรา วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า โครงสร้างของจักรวาลที่มีคุณสมบัติของความเปลี่ยนแปลงและความหลากหลาย สะท้อนถึงความไม่เที่ยงและกระบวนแห่งเหตุปัจจัยที่แฝงเร้นอยู่ในธรรมชาติแห่งชีวิตของมนุษย์ ตราบเท่าที่ไม่ตระหนักถึงความจริงข้อนี้ มนุษย์ย่อมเป็นทุกข์ เพราะความยึดมั่นถือมั่นและการพยายามหาหนทางตอบสนองตัณหาและอัตตาของตนเอง ยิ่งต้องสัมพันธ์กับสิ่งนอกตัว ยิ่งทวีโอกาสแห่งความผิดหวังพลั้งพลาดมากขึ้น ฉะนั้นหากไม่อยากจ่อมจมอยู่กับความทุกข์ จึงควรเรียนรู้ที่จะปล่อยวางและรู้เท่าทันความเป็นจริงของโลก

เรื่องปฐมภพ เป็นการนำเสนอแนวคิดจักรวาลวิทยาว่าผ่านการจำลองเหตุการณ์เกี่ยวกับโลกสมมติในเรื่อง โดยเปรียบโลกดังกล่าวเป็นภาพร่างของจักรวาลที่มีการเกิดขึ้น เติบโต และเสื่อมสลายลง ผู้อ่านต้องสังเกตการณ์ผ่านสายตาของตัวละครที่บรรยายความเป็นไปเกี่ยวกับโลกสมมติและเหตุการณ์ที่ตัวละครเผชิญ เพื่อนำไปสู่การใคร่ครวญถึงสิ่งที่ วินทร์ เลียววาริณ กำลังสื่อสาร เรื่องเล่าถึงดาวซานทอรีที่เสื่อมโทรมลงเพราะน้ำมือของมนุษย์ “ผม” ตัวละครเอกเป็นวิศวกรประจำยานอวกาศพลัดหลงไปบนดาวแห่งนี้ พบว่าดาวดังกล่าวเป็นดาวที่มีสภาพน้ำและอากาศเป็นพิษ อีกไม่มีสิ่งมีชีวิตใด ๆ อาศัยอยู่เลย เมื่อได้คุยกับกัปตันเทร่า “ผม” จึงทราบว่าดาวซานทอรีคือดาวแม่ของมนุษย์ที่ถูกทำลายลง จนเป็นผลให้อารยธรรมที่สร้างสมและถ่ายทอดกันมาหลายพันปีต้องสูญสิ้นไป ความจริงที่ตัวละครค้นพบนำไปสู่ความตระหนักถึงสมดุลแห่งธรรมชาติและความเสื่อมสลายของดวงดาวอันเป็นผลจากการกระทำของมนุษย์ ดังข้อความที่กัปตันเทร่าและตัวละครเอกสนทนาเกี่ยวกับความหายนะที่เกิดกับดาวซานทอรีหรือดาวมารีเล็ตต้า ความว่า

"ครั้งหนึ่งนานมาแล้ว ดาวมารีเล็ตต้านี้มีป่าไม้กว้างใหญ่ไพศาล ก็คล้าย ๆ กับโลกของเรานั่นแหละ แล้วต่อมามันก็ถูกทำลายลงอย่างราบคาบด้วยความโลภโมโทสันของสิ่งมีชีวิตบนดาว เมื่อป่าไม้และลำน้ำถูกทำลาย มีการใช้เครื่องจักรยนต์มากมาย วัฏจักรของธรรมชาติก็เสียสมดุลไป อากาศค่อย ๆ กลายเป็นพิษจนอยู่ไม่ได้ จากโลกที่อุดมสมบูรณ์ที่สุดกลายมาเป็นโลกที่แห้งแล้งที่สุด จากโลกที่มีชั้นบรรยากาศเบาบาง แสงอาทิตย์ส่องเจิดจ้ากว่าเดิมหลายเท่า นั่นแปลว่าอะไรรู้ไหม?"

"ปฏิกิริยาเรือนกระจก?"

"ถูกต้อง อุณหภูมิบนดาวสูงขึ้น ผลก็คือนำแข็งที่ขั้วโลกทั้งสองละลาย ระดับน้ำบนโลกสูงขึ้นมหาศาล เกิดอุทกภัยครั้งร้ายแรงที่สุดในประวัติศาสตร์ ผืนแผ่นดินลดน้อยลงไปทุกขณะ ในระยะเวลาเพียงไม่ถึงสิบห้าปี มารีเล็ตต้าหรือซานทอรีนั่นก็ใช้เป็นที่อยู่อาศัยไม่ได้อีกต่อไป เพราะปริมาณพิษสะสมบวกโรคระบาดทั่วโลก บวกผืนแผ่นดินที่ลดขนาดลงไปทุกวัน มาถึงตอนนี้ผมก็เริ่มเชื่อว่าเทพนิยายโบราณเกี่ยวกับมารีเล็ตต้าหรือซานทอรีนั่นมีเค้าความจริงอยู่มากทีเดียว..."

...

"มนุษย์บนซานทอรีสร้างความเจริญทางวัตถุสูงขึ้นเรื่อย ๆ จนลืมไปว่าพวกเขาเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เมื่อธรรมชาติถูกทำลายไป พวกเขาก็ถูกทำลายไปด้วย สิ่งมีชีวิตบนซานทอรีจึงสูญสิ้นไปทั้งเผ่าพันธุ์ น่าเสียดาย คุณเห็นไหมว่าในที่สุดเทคโนโลยีที่สูงที่สุดก็ยังเอาชนะธรรมชาติเสียทั้งหมดไม่ได้"

(ปฐมภพ, 2540, หน้า 19-20)

จากตัวอย่างดังกล่าว ภาพดวงดาวที่ล่มสลายด้วยน้ำมือของมนุษย์สื่อถึงสภาพแท้จริงของสรรพสิ่งที่ไม่เที่ยงแท้ ไม่คงที่ และไม่ยั่งยืน หลักอนิจจตาชี้ว่าสิ่งที่เจริญแล้วย่อมเสื่อมลงได้ สิ่งที่เสื่อมลงแล้วย่อมเจริญขึ้นได้ สุดเหตุปัจจัยจะบันดาลให้เป็นไป แต่ในบรรดาเหตุปัจจัยทั้งหลายนั้น มนุษย์เป็นเหตุปัจจัยสำคัญที่ก่อผลกระทบแก่ปัจจัยอื่น ๆ ได้มากที่สุด ความเจริญหรือความเสื่อมมิใช่เรื่องที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ แต่เป็นสิ่งที่มนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้อง เปลี่ยนแปลง ทำลายและสร้างสรรค์ได้ ดังเช่นการล่มสลายที่เกิดกับดาวซานทอรีซึ่งเป็นผลจากการที่มนุษย์ดาวซานทอรีคิดว่าตนสามารถควบคุมบังคับธรรมชาติได้ จึงใช้อำนาจที่มีเข้าครอบครองและควบคุมปัจจัยต่าง ๆ ในธรรมชาติให้เป็นไปตามต้องการ การยึดตนเป็นศูนย์กลางดังกล่าวทำให้เกิดภาวะบีบคั้น เนื่องจากทรัพยากรธรรมชาติไม่เพียงพอต่อความต้องการของมนุษย์ ความเจริญทางวัตถุถ่ายเดียว

โดยไม่คำนึงถึงสมดุลของธรรมชาติและความเจริญทางจิตใจ ดาวซานทอรีจึงค่อย ๆ เข้าสู่หายนะและถึงจุดจบทางอารยธรรมในที่สุด

ในเรื่องนี้ดาวซานทอรีเป็นภาพแทนจักรวาลที่เกิดขึ้นและเสื่อมสลายลงเพราะมีมนุษย์เป็นปัจจัย ทั้งนี้หากพิจารณาโดยตรรกะ แม้ไม่มีมนุษย์ ดาวซานทอรีย่อมเติบโตและเสื่อมสลายไปตามกาลเวลา อย่างไรก็ตาม จะพบว่าในบรรดาปัจจัยต่าง ๆ มนุษย์เป็นปัจจัยที่เร่งให้เกิดความเสื่อมได้มากที่สุด เพราะมนุษย์ใช้กำลังและความสามารถของตนฝืนกระแสธรรมชาติโดยขาดความยั้งคิดหารู้ไม่ว่าการกอบโกยผลประโยชน์จากธรรมชาติฝ่ายเดียว ไม่เพียงสร้างความเสียหายให้แก่ธรรมชาติ แต่มนุษย์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติก็ย่อมได้รับผลร้ายนี้ด้วยเช่นกัน ดังนั้น มนุษย์จึงมิใช่ผู้กำหนดสังคมหรือสภาพแวดล้อมเพียงฝ่ายเดียว แต่ทั้งธรรมชาติและมนุษย์ต่างก็เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนเหตุปัจจัยที่อิงอาศัยซึ่งกันและกัน ในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต กล่าวว่า “...โลกย่อมเป็นไปเพราะกรรม หมู่สัตว์ย่อมเป็นไปเพราะกรรม สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นเครื่องผูกพัน เปรียบเหมือนหมุดแห่งรถที่แล่นไปอยู่ ฉะนั้น...” (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่ม 25, 2525, หน้า 337) หมายความว่า สิ่งที่มนุษย์กระทำลงไปทั้งโดยรู้ตัวและไม่รู้ตัวเป็นจุดเริ่มต้นแห่งวิบากกรรม ซึ่งรอวันให้ผู้สร้างกรรมเก็บเกี่ยวผลแห่งกรรมในวันหนึ่งข้างหน้า นี่คือธรรมดาโลก ฉะนั้น เมื่อมนุษย์สร้างความเสียหายให้แก่ธรรมชาติ ผลแห่งความเสียหายนั้นจะสะท้อนคืนกลับมาสู่มนุษย์ผู้เป็นต้นกำเนิดในที่สุด

สรุปได้ว่า จากเรื่องปฐมภพ วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่าทุกสิ่งในจักรวาลเป็นอนิจจัง สิ่งที่เจริญขึ้นแล้วย่อมเสื่อมลงได้สุดแต่เหตุปัจจัย แต่ในบรรดาปัจจัยทั้งหลาย มนุษย์เป็นปัจจัยที่ก่อผลกระทบแก่ปัจจัยอื่น ๆ ได้มากที่สุด ความเสื่อมหรือความเจริญที่เกิดขึ้นในระดับโครงสร้างจักรวาล มนุษย์ต่างมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลง สร้างสรรค์ และทำลายล้างด้วยทั้งสิ้น บ่อยครั้งมนุษย์ใช้อำนาจความรู้และวิทยาการของตนไปด้วยความโลภและความหลงผิด นำไปสู่ความเสื่อมของโลกและจักรวาลในระดับที่ยากจะแก้ไข ไม่เพียงสร้างความเสียหายแก่ธรรมชาติ ยังส่งผลสะท้อนกลับคืนมาในรูปความทุกข์ของมนุษย์เองในท้ายที่สุด ดังนั้น มนุษย์จึงเป็นเหตุแห่งทุกข์ของตนเองและสรรพสิ่งอื่น ๆ หากไม่รู้จักหยุดยั้งการกระทำของตน ไม่มองโลกตามความเป็นจริง ไม่ตระหนักว่าความไม่เที่ยงเป็นแก่นแท้ของธรรมชาติ มนุษย์ย่อมกระทำสิ่งที่ผิดอยู่ร่ำไปและไม่อาจหลุดพ้นจากความทุกข์ที่ตนสร้างขึ้นได้

2. ธรรมชาติของมนุษย์ ได้แก่ แนวคิดที่ว่าด้วยปัญหาเชิงปรัชญาพื้นฐาน 3 ปัญหา ได้แก่ ธาตุแท้ของมนุษย์ วิญญาณหรือจิต และเจตจำนงเสรี ผู้วิจัยพบแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ 18 แนวคิด โดยอภิปรายถึงความจริงเกี่ยวกับปัญหาทั้ง 3 ประการดังกล่าว ดังนี้

2.1 ธาตุแท้ของมนุษย์ หมายถึง แนวคิดที่ว่าด้วยสิ่งอันเป็นสารัตถะ คือ ธาตุแท้หรือแก่นแท้ของมนุษย์ ผู้วิจัยพบว่านิยายวิทยาศาสตร์ของ วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดในประเด็นดังกล่าว โดยมุ่งชี้ถึงประเด็นสำคัญ 2 ประการ ประการแรก สภาพที่แท้จริงของมนุษย์ คือ การรวมตัวกันของขันธ์ 5 ในรูปกระแสปัจจัยที่มาประชุมกันเข้าจนเกิดเป็นรูปร่าง ขันธ์แต่ละส่วนเกี่ยวพันเชื่อมโยงกัน ไม่มีส่วนใดอยู่ได้โดยอิสระ มนุษย์จึงไร้ตัวตนที่แท้ (อนัตตา) การประชุมของขันธ์ 5 ได้แฝงเอาสภาวะบีบคั้นขัดแย้งอยู่ในตัว ขันธ์แต่ละส่วนจึงคงอยู่ในสภาพเดิมมิได้ (ทุกขัง) จำต้องเปลี่ยนแปลง ยักย้ายถ่ายเท (อนิจจัง) เพื่อให้สภาวะบีบคั้นขัดแย้งผ่อนลง ธรรมชาติของขันธ์ 5 จึงอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์อันเป็นสามัญลักษณะ ประการที่สอง ชีวิตมนุษย์ผูกพันอยู่กับกฎไตรลักษณ์ คือ มีความไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไร้ตัวตนที่แท้เป็นธรรมดาของชีวิต ทว่าความไม่รู้เท่าทันความจริง ทำให้มนุษย์ยึดมั่นถือมั่นในอัตตาและนำตนเองไปพัวพันกับโลกที่ตนบัญญัติขึ้น ยังผลให้เกิดความคาดหวังและการกระทำที่ฝืนธรรมชาติ อันนำไปสู่ทุกข์

การนำเสนอแนวคิดดังกล่าวแสดงถึงเป้าประสงค์ของ วินทร์ เลียววาริณ ซึ่งต้องการแสดงให้ผู้อ่านเห็นธรรมชาติและแสดงสภาพที่แท้จริงของมนุษย์ตามหลักพุทธปรัชญา เพื่อชี้ให้เห็นว่ามูลเหตุแห่งทุกข์ของมนุษย์เกิดจากการปรุงแต่งโลก ทั้งการปรุงแต่งด้วยอวิชชา คือ ความหลงผิดในความสัมพันธ์ระหว่างตนกับโลกธรรมชาติ การปรุงแต่งด้วยตัณหา คือ การดิ้นรนใฝ่สิ่งเสพเสวยตามความทะยานอยาก หรือการปรุงแต่งด้วยอุปาทาน โดยการบัญญัติโลกและยึดมั่นในค่าและความหมายที่ตนหยิบยื่นให้แก่สิ่งต่าง ๆ การปรุงแต่งโลกนี้นำไปสู่ความต้องการหรือความคาดหวังต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หากสิ่ง ๆ นั้นไม่เป็นไปตามต้องการหรือไม่เป็นไปตามคาดหวัง ความทุกข์และความผิดหวังย่อมเกิดขึ้น

จุดที่น่าสังเกตของแนวคิดกลุ่มนี้ คือ วินทร์ เลียววาริณ จะเน้นแนวคิดที่สัมพันธ์กับปัญหาเรื่องความทุกข์ของมนุษย์เป็นพิเศษ โดยพบว่าจากแนวคิดทั้งหมด 13 แนวคิด มีถึง 9 แนวคิดที่มุ่งแสดงสภาวะทุกข์โดยตรง สำหรับแนวคิดอีก 4 แนวคิดที่เหลือแม้จะสื่อถึงหลักธรรมอื่น ๆ แต่ปลายทางของเรื่องทุกเรื่องชี้ถึงต้นสายปลายเหตุหรือสิ่งที่สัมพันธ์กับความทุกข์ของมนุษย์ทั้งสิ้น ทั้งนี้เป็นที่ทราบกันดีว่าปัญหาเรื่องความทุกข์เป็นปัญหาหลักของพุทธศาสนา ดังนั้น การแสดงแนวคิดพุทธปรัชญาที่ง่ายที่สุด คือ การชี้ให้เห็นถึงความทุกข์ซึ่งเกี่ยวพันความเป็นอยู่และความรู้สึกของมนุษย์ นิยายกลุ่มนี้จึงสื่อถึงไตรลักษณ์และขันธ์ 5 เนื่องจากหลักธรรมดังกล่าว เป็นหลักธรรมเกี่ยวกับสภาพแท้จริงอันเป็นสภาวะทุกข์ของมนุษย์ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่า นิยายกลุ่มนี้สื่อถึงขันธ์ 5 น้อยกว่าไตรลักษณ์ ทั้งนี้เพราะขันธ์ 5 เป็นหลักธรรมที่ปกติจะไม่ยกขึ้นมาแสดงโดยลำพังโดด ๆ เป็นแต่สภาวะที่ยกขึ้นมาสำหรับพิจารณาไปตามแนวทางแห่งหลักธรรมอย่างอื่น ดังนั้น

การใช้ขันธ์ 5 เป็นองค์ประกอบในการสร้างเรื่องจึงกระทำได้ยากกว่าและมีแนวทางน้อยกว่าการแตกประเด็นไตรลักษณ์ให้กลายเป็นโครงเรื่องของนิยายวิทยาศาสตร์

โดยสรุป ผู้วิจัยพบแนวคิดที่สื่อถึงธาตุแท้ของมนุษย์ทั้งสิ้น 13 แนวคิด ทั้งนี้แนวคิดดังกล่าวสามารถจำแนกตามหลักธรรม 2 ประการที่เป็นพื้นฐานของแนวคิด ได้แก่ ธาตุแท้ของมนุษย์ตามหลักขันธ์ 5 และธาตุแท้ของมนุษย์ตามหลักไตรลักษณ์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1.1 ธาตุแท้ของมนุษย์ตามหลักขันธ์ 5 หรือ เบญจขันธ์

เมื่อกล่าวถึงสภาพความเป็นมนุษย์ในแง่โครงสร้างหรือการประกอบสร้างขึ้นเป็นชีวิต พุทธปรัชญามักพิจารณาในรูปของส่วนประกอบต่าง ๆ ที่มาประชุมกันเข้าจนเกิดเป็นรูปร่าง ส่วนประกอบแต่ละส่วนต่างมีความสัมพันธ์เนื่องอาศัยซึ่งกันและกัน คุมกันอยู่เสมือนนำวัตถุหลากชนิดมารวมกันจนการเกิดเป็นสิ่งต่าง ๆ วิทย์ วิศทเวทย์ (2553, หน้า 19) อธิบายเหตุผลที่พุทธปรัชญาเชื่อเช่นนั้นไว้ว่า

> เป็นที่ทราบกันดีว่าศาสนาพุทธสอนเรื่องอนัตตา คือ ปฏิเสธว่าในตัวมนุษย์ไม่มีอะไรที่เป็นตัวยืนโรงอยู่อย่างจีรังยั่งยืนท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทั้งในโลกแห่งกายและโลกแห่งจิตของมนุษย์ มนุษย์ประกอบไปด้วยจิตและกาย สภาพทางจิตมี 4 อย่าง กายมีหนึ่ง รวมทั้งหมดเป็น 5 อย่าง เรียกว่า ขันธ์ 5

พุทธปรัชญาจึงมีทัศนะว่าตัวตนที่เห็นเป็นมนุษย์หรือวัตถุสิ่งของแท้ที่จริง คือการชุมนุมขององค์ประกอบต่าง ๆ ซึ่งถ้าแยกองค์ประกอบเหล่านี้ออกจากกัน ก็จะหาตัวตนแท้จริงของมนุษย์ไม่ได้ องค์ประกอบที่มาประชุมกันเข้าจนกลายเป็นมนุษย์นี้เรียกว่า ขันธ์ 5 หรือ เบญจขันธ์ หมายถึงส่วนประกอบ 5 อย่างของชีวิต ได้แก่ “รูป” (ส่วนที่เป็นรูปหรือร่างกายของมนุษย์) “วิญญาณ” (การรับรู้หรือความรู้แจ้งทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 และทางใจ) “เวทนา” (ความรู้สึกสุขทุกข์หรือเฉย ๆ) “สัญญา” (ความหมายรู้หรือความสามารถที่จะจดจำสิ่งต่าง ๆ ได้) และ “สังขาร” (ตัวความคิดหรือสภาวะที่ปรุงแต่งให้จิตดี ชั่ว หรือเป็นกลาง ๆ) (วิทย์ วิศทเวทย์, 2553, หน้า 19-20)

จากการศึกษาผู้วิจัยพบแนวคิดเกี่ยวกับธาตุแท้ของมนุษย์ที่พิจารณาได้ด้วยหลักขันธ์ 5 1 แนวคิด นำเสนอผ่านนิยายวิทยาศาสตร์ 1 เรื่อง คือ เรื่องภพสุดท้าย ทั้งนี้แนวคิดกล่าวดังกล่าวสามารถอธิบายได้โดยใช้ขันธ์ 5 ร่วมกับหลักไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจังและอนัตตา เพื่อแสดงให้เห็นว่าชีวิตมนุษย์ไม่มีแก่นหรือตัวตนใดถือครองอยู่ เป็นเพียงการประชุมของขันธ์ 5 ซึ่งยักย้ายเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอด ดังรายละเอียดต่อไปนี้

เรื่องภพสุดท้าย เรื่องเล่าถึง “เขา” ตัวละครเอกที่กำลังจะเปลี่ยนเปลือกกายเป็นอณูของสิ่งมีชีวิต เหตุที่เขาต้องกลายเป็นเช่นนี้เพราะความผิดหวังในรัก “เขา” ได้รับการชักชวนจาก “มาริตา” หญิงสาวที่ “เขา” รัก ให้เข้าร่วมโครงการวิจัยอณูชีวิต เธอหลอกใช้อำนาจจิตของ “เขา” เพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการ “เขา”จึงเลือกเป็นส่วนหนึ่งของอณูชีวิตแทนที่จะกลับไปเป็นมนุษย์เช่นเดิม การตัดสินใจดังกล่าวนำ “เขา” ไปสู่การพบเห็นโลกตามความเป็นจริง คือ โลกซึ่งเต็มไปด้วยสภาวะการเปลี่ยนแปลง “เขา” กลายเป็นอณูหนึ่งของสิ่งมีชีวิตที่เคลื่อนไหลไปตามเหตุปัจจัยเกิดและแตกดับเรื่อยไป ไม่เที่ยง ไม่คงที่ และไร้ตัวตนถาวร ดังความตอนหนึ่งที่บรรยายถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับเปลือกกายของ “เขา” ความว่า

> ...เขารู้ว่าร่างที่เขาสถิตอยู่กำลังสลายตัว บัดนี้ เขากำลังประจักษ์การแยกจากกันของเหล่าอณูชีวิตที่มารวมตัวเป็นต้นถั่วนั้นในระยะเวลาไม่ยาวนานนักบนโลก เช่นเดียวกับบรรพบุรุษถั่วของมัน ในที่สุดมันก็สลายตัวลงดิน เขารับรู้การแตกสลายของเปลือกนี้อย่างสงบ...
>
> หลักจากต้นถั่วเน่าสลายในดิน กระถางถูกนำออกไปโยน ลงในกองถังขยะ เขาไม่ขอรับรู้เรื่องราวบนโลกมนุษย์อีกต่อไป บัดนี้เขากลายเป็นอณูหนึ่งในล้านล้านล้านในกองขยะ วันหนึ่งรถบรรทุกคันหนึ่งมาจอดเทียบ ชายหลายคนพากันขนมันขึ้นรถ ไม่นานต่อมาเขาถูกย้ายไปสู่สถานที่ใหม่ที่มีกองขยะสูงเท่าภูเขา เวลาผ่านไปอีกหลายวัน เขาถูกเคลื่อนย้ายอีกครั้ง ครั้งนี้เขาเป็นส่วนหนึ่งที่ถูกโยนลงไปในทะเล ไม่เคยมีครั้งใดที่เขาใกล้ชิดทะเลมากเช่นนี้มาก่อน กระแสน้ำสีครามไหลผ่านเวียนไปมา ชำแรกกองขยะแตกกระจายออกเป็นส่วนเล็กส่วนน้อย เขารู้สึกว่าตัวเองกลืนกลายเป็นส่วนหนึ่งของทะเลไปอย่างกลมกลืน กาลเวลาผ่านไปนานเท่าใดไม่ทราบได้ ทุก ๆ วันสรรพสิ่งใต้ทะเล ว่ายเวียนผ่านร่างเขาไป สัตว์ทะเลหลากเผ่าพันธุ์ ปะการังและพืชน้ำต่างมีวิถีชีวิตของมันเอง เขาเฝ้ามองพวกมันอย่างตื่นตาตื่นใจ ธรรมชาติคือความอัศจรรย์โดยแท้
>
> (ภพสุดท้าย, 2540, หน้า 154-155)

จากข้อความดังกล่าว วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่าสภาพแท้จริงของชีวิตมนุษย์ คือ กระแสเหตุปัจจัยซึ่งเกาะเกี่ยวสัมพันธ์กันจนเกิดเป็นรูปร่าง รูปร่างนี้เปลี่ยนแปลงได้หลายรูปแบบตามเหตุปัจจัย ปัจจัยชุดหนึ่งก่อเกิดชีวิตในรูปแบบหนึ่ง ฉะนั้นหากเปลี่ยนปัจจัยหรือชุดตัวแปรย่อมก่อให้เกิดชีวิตในชุดอื่นรูปแบบอื่น การเปลี่ยนเปลือกกายของ “เขา” ในที่นี้คือแบบจำลองการประชุมของขันธ์ 5 หรือเบญจขันธ์ซึ่งเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ทุกครั้งที่

เปลือกเปลี่ยนแปลงสื่อถึงความบีบคั้น กดดัน เสื่อมสลาย บกพร่องและไม่สมบูรณ์ของขันธ์แต่ละส่วน การผลัดเปลี่ยนเปลือกกายจึงสื่อถึงความทุกข์ ความไม่เที่ยง และความไร้ตัวตน อันเป็นการพิจารณาธาตุแท้ของมนุษย์ตามแนวไตรลักษณ์และขันธ์ 5

ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า “เขา” ซึ่งอยู่ในรูปของอณูชีวิตมิได้ทำหน้าที่ควบคุม “เปลือกกาย” หรือสิ่งที่ตนเข้าไปเป็นส่วนหนึ่ง แต่ “เขา” เพียงรับรู้ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับขันธ์ 5 ซึ่งเกิดขึ้นแล้วก็ดับไป ความคิดผ่านการบรรยายของตัวละคร สื่อถึงความคิดความรู้สึกที่ส่งผลทยอยขณะถัดไปคล้ายระลอกน้ำ ยังผลให้เขาเกิดความรู้สึกชอบ ไม่ชอบ หรือ เฉย ๆ จุดนี้สื่อว่า “เขา” ไม่ใช่สิ่งที่เรียกว่า “วิญญาณ” หรือ “จิตวิญญาณ” (Soul) ซึ่งถือครอง เปลือกกายหรือสิ่งนั้น ๆ เพราะการรับรู้ของเขาแต่ละครั้งเกิดขึ้นเมื่อรูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส และความรู้สึกนึกคิดมากระทบอายตนะทั้ง 6 ของเปลือกกาย หาก “เขา” เป็นจิตวิญญาณจริงก็ควรมีอำนาจบังคับเปลือกกายให้ทำตามที่ “เขา” ต้องการ และก็คงจะรับรู้สิ่งต่าง ๆ โดยไม่ต้องผ่านอายตนะทั้ง 6 การที่ “เขา” ยังสามารถรับรู้และมีความรู้สึกนึกคิดได้เป็นเพราะโดยเนื้อแท้แล้ว “เขา” คือขันธ์ 5 ซึ่งแปรสภาพไปนั่นเอง แม้ขันธ์ 5 เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดแต่โดยแก่นแล้วขันธ์ 5 ก็ยังมีองค์ประกอบอยู่เช่นเดิม

สำหรับเหตุผลที่ “เขา” ยังคงจดจำสิ่งต่าง ๆ ได้แม้เปลือกกายของ “เขา” จะเปลี่ยนแปลงไป อาจอธิบายได้โดยอาศัยเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดตามแนวคิดพุทธปรัชญา แม้ว่าศาสนาพุทธจะเชื่อว่าไม่มีจิตวิญญาณถือครองชีวิต ทว่ากลับเชื่อในการเกิดใหม่ คือ ไม่เชื่อว่าตายแล้วสูญ แต่มิใช่การที่วิญญาณออกจากร่างกายแล้วยักย้ายเข้าไปสู่ร่างใหม่โดยที่วิญญาณจากร่างเก่ายังเหมือนเดิมทุกประการ แต่เป็นการสืบต่อของสิ่งที่เรียกว่า “ภวังคจิต” (Subconsciousness) ดังที่ วิทย์ วิศทเวทย์ (2553, หน้า 26) อธิบายไว้ดังนี้

> ...ภวังคจิตมีลักษณะคล้ายโซลแต่มิใช่โซล ที่ว่าคล้ายโซลคือเป็นสภาวะที่ทำให้คน ๆ หนึ่งไม่กลายเป็นคนอื่นในเวลาที่ผ่านไป และเป็นฐานให้มนุษย์มีความสามารถนึกคิดได้ ภวังคจิตแตกต่างจากโซลตรงที่ภวังคจิตไม่ใช่ตัวการที่กระทำการรับรู้หรือนึกคิดทั้ง ๆ ที่ความรู้สึกนึกคิดจะเกิดขึ้นไม่ได้หากปราศจากสิ่งนี้

โดยสารัตถะแล้วสิ่งมีชีวิตทุกชนิดจะมีภวังคจิตเป็นฐานให้เกิดการรับรู้และสะสมการกระทำในอดีต ภวังคจิตจึงมีลักษณะสืบเนื่องและเป็นเหตุผลว่า เหตุใดเมื่อเวลาผ่านไป คน ๆ หนึ่งจึงมิใช่คนเดิม ขณะเดียวกันเขาก็มิใช่คนใหม่ คนที่กำลังได้ทุกข์ในวันนี้มิใช่คนเดียวกับคนที่กระทำความผิดเมื่อวานนี้ ดังนั้น “เขา” ซึ่งผลัดเปลี่ยนเปลือกกายไปเรื่อย ๆ และยังคงเป็นทุกข์กับสิ่งที่เกิดกับ “เขา” ในอดีต สื่อความว่า “เขา” ทั้งในอดีตและปัจจุบันมีบางส่วนที่เหมือนกันและ

ต่างกัน “เขา” จึงมิใช่ทั้งคนเดิมแต่ก็มิใช่คนใหม่เสียทีเดียว อย่างไรก็ตาม ภวังคจิตมิใช่ตัวตนยืนโรงอยู่ตลอดกาล ดังจะพบว่าความรู้สึกนึกคิดของ “เขา” เปลี่ยนแปลงไปอย่างช้า ๆ ตามเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ความตายของมาริตาและกาวินทำให้ความทุกข์ในใจของ “เขา”ผ่อนคลายลงไปและทำให้ “เขา” ตระหนักว่าธรรมชาติของทุกสิ่งล้วนไม่เที่ยงไม่เว้นแม้กระทั่งความรู้สึกของ “เขา” เอง จิตจึงเป็นเพียงปรากฏการณ์ที่มีวิถีเกิดดับเช่นเดียวขันธ์อื่น ๆ ดังข้อความบรรยายความคิดของเขาที่ว่า “จริงหรือที่ทุกสรรพสิ่งย่อมไม่คงอยู่ชั่วนิรันดร์---แม้แต่จิต? เขาเชื่อมั่นว่าวันหนึ่งจิตดวงนี้ก็ย่อมดับเช่นกัน ทุกอณูที่ละเอียดอ่อนก็อาจมีอณูที่ย่อยลงไปอีก” (ภพสุดท้าย, 2540, หน้า 160)

สรุปได้ว่า จากเรื่องภพสุดท้าย วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า กายและจิตของมนุษย์ล้วนไม่เที่ยง เป็นทุกข์ และไร้ตัวตน เปลือกกายของมนุษย์ไม่มีตัวตนหรือจิตวิญญาณถือครองอยู่ เพราะหากมีตัวตนที่ยั่งยืนอยู่จริง ตัวตนนั้นควรมีอำนาจฝืนความเปลี่ยนแปลงและบังคับสิ่งที่ครอบครองได้ ในเมื่อธาตุแท้ของมนุษย์มีความไม่เที่ยงเป็นคุณสมบัติ จึงไม่อาจเป็นไปตามอำนาจหรือฝืนบังคับให้เป็นไปดังที่ต้องการได้ ชีวิตจึงเป็นอนัตตา ไม่มีตัวตนแท้จริง สิ่งคิดว่าเป็นตัวตนนั้นเป็นเพียงการประชุมปรุงแต่งของขันธ์ 5 ที่ประมวลกันเข้าอยู่ในรูปกระแสปัจจัยซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงได้ทุกขณะ สิ่งนี้คือสภาพที่แท้จริงของมนุษย์

2.1.2 ธาตุแท้ของมนุษย์ตามหลักไตรลักษณ์

ตามทัศนะของพุทธปรัชญา สภาวะอันเป็นลักษณะร่วมของมนุษย์ คือ ไตรลักษณ์ ได้แก่ ความเป็นทุกข์ (ทุกขัง) ไม่เที่ยง (อนิจจัง) และไม่มีตัวตนที่แท้ (อนัตตา) ในเมื่อชีวิตของมนุษย์คือการรวมตัวของขันธ์ 5 ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามความสัมพันธ์เนื่องอาศัยของเหตุปัจจัย เกิดและดับสืบต่อกันไปไม่ขาดสาย จึงเป็นภาวะไม่เที่ยง ความไม่เที่ยงในที่นี้เกิดเพราะความพยายามใช้ชีวิตในทางฝืนธรรมชาติของมนุษย์ เช่น การคงความสุข คงตัวตน หลีกหนีความทุกข์ ยึดถือตัวตนเป็นต้น ยังผลให้เกิดการบีบคั้น กดดัน และขัดแย้ง เมื่อขัดแย้งก็ย่อมเกิดทุกข์เป็นธรรมดา และเมื่อทุกส่วนเป็นไปในรูปกระแสที่เกิดดับอยู่ตลอดเวลาดังกล่าว มนุษย์จึงไม่เป็นตัวของตัวเองหรือหาตัวตนแท้จริงไม่ได้

วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอกฎไตรลักษณ์เพื่ออธิบายสภาวะโดยธรรมชาติของมนุษย์ โดยแสดงให้เห็นว่าอนิจจัง ทุกขัง และอนัตตาที่เป็นธรรมดาสภาวะในชีวิตของมนุษย์ ความไม่รู้เท่าทันสภาวะดังกล่าวเป็นเหตุแห่งทุกข์ของมนุษย์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ชีวิตของมนุษย์ไม่เที่ยง ในนิยายวิทยาศาสตร์ของ วินทร์ เลียววาริณ ความไม่เที่ยงมักผูกพันกับตัวละครที่มีความยึดมั่นถือมั่น ทั้งนี้เพราะตัวละครดังกล่าวมิได้มองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง จึงนำตนไปผูกพันกับภาพหรือความนึกคิดอย่างใดอย่างหนึ่งของตนเอง ซึ่งไม่ตรงกับข้อเท็จจริง เกิดเป็นความกระวนกระวาย หลงผิด ยึดโยงและขาดอิสระในชีวิต

ผู้วิจัยพบว่า วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิด 2 แนวคิด ซึ่งชี้ว่าชีวิตของมนุษย์ไม่เที่ยงแท้ผ่านนิยายวิทยาศาสตร์ 2 เรื่อง ได้แก่ 1. เรื่องภพสุดท้าย และ 2. เรื่องบางกะโฟ้ง ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

เรื่องภพสุดท้าย เรื่องราวของ “เขา” ตัวละครเอกของเรื่องที่กำลังจะเปลี่ยนเปลือกกายเป็นอณูของสิ่งมีชีวิต เหตุที่ “เขา” ต้องกลายเป็นเช่นนี้เพราะความผิดหวังในรัก “เขา” ได้รับการชักชวนจากหญิงสาวที่ “เขา” รักให้เข้าร่วมโครงการวิจัยอณูชีวิต เธอหลอกใช้อำนาจจิตของ “เขา” เพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการ “เขา” จึงเลือกที่จะกลายเป็นส่วนหนึ่งของอณูชีวิตแทนที่จะกลับไปเป็นมนุษย์เช่นเดิม การตัดสินใจครั้งนี้ทำให้ “เขา” ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของอณูชีวิตและได้พบสัจธรรมของชีวิตว่า สภาพแท้จริงของทุกชีวิตล้วนดำเนินอยู่บนวิถีแห่งการเปลี่ยนแปลงสิ่งทั้งหลายต่างเกิดและดับสืบต่อกันไปตลอดเวลาไม่ขาดสาย ทุกสิ่งเป็นอนิจจัง ดังความตอนหนึ่งที่บรรยายถึงการผลัดเปลี่ยนเปลือกกายของ “เขา” ความว่า

> ...อีกหลายสิบปีผ่านไป เขากลายเป็นสรรพสิ่งในโลกโดยไม่ต้องฝืน อีกหลายชีวิตผ่านร่างเขาไป หลายชีวิตนัก! เมื่อใดวงจรแห่งวัฏสงสารนี้จะจบสิ้นลง? เขากลายเป็นส่วนหนึ่งของกระแสลม สายน้ำ เขากลายเป็นต้นหญ้า เป็นสัตว์นานาชีวิต เขากลายเป็นส่วนหนึ่งของวัว เมื่อถูกฆ่า และปรากฏตัวที่ร้านซุปเปอร์มาร์เก็ต เขาก็กลายเป็นอาหารของสุนัข เป็นอาจมของสุนัข เป็นอาหารของแมลงวัน ซึ่งก็เป็นอาหารของกบที่กระโดดไปมาในบึงใส กลายเป็นตะไคร่น้ำตามขอบธาร กลายเป็นก้อนหินบนภูผานานกว่าร้อยปี ถูกป่นจากภูเขาสูงเป็นปูนซิเมนต์ และถูกนำมาสร้างบ้านนานกว่าห้าสิบปี
>
> (ภพสุดท้าย, 2540, หน้า 159)

ข้อความข้างต้นสื่อถึงความไม่เที่ยงแท้ผ่านการผลัดเปลี่ยนเปลือกกายของ “เขา” ในฐานะอณูชีวิต การเปลี่ยนแปลง ยักย้าย ถ่ายเทและแปรสภาพเป็นทอด ๆ แสดงถึงการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปของสิ่งทั้งหลาย สภาพของตัวละครดังกล่าวแสดงถึงธรรมชาติขันธ์ 5 ที่ไร้ความยั่งยืนคงทน หากสังเกตจะพบว่า การเปลี่ยนแปลงเปลือกกายของ “เขา” แต่ละครั้งเกิดจากเหตุปัจจัย แรงบีบคั้นจากเหตุปัจจัยดังกล่าว คือ ทุกขัง ซึ่งสัมพันธ์กับอนิจจังหรือความไม่เที่ยงอย่างใกล้ชิด เพราะการบีบคั้นของทุกข์ทำให้ขันธ์หรือเปลือกดังกล่าวคงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ จึงต้องแปรสภาพไปเรื่อย ๆ จนกว่าขันธ์ 5 ดังกล่าวจะแยกสลาย อย่างไรก็ตาม จะพบว่าความเป็นอนิจจังในที่นี้มิได้เกิดเฉพาะเปลือกกายภายนอก หากรวมไปถึงสภาวะทางจิตใจที่ “เขา” มีต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ ก็ ดังข้อความที่แสดงความรู้สึกนึกคิดของ “เขา” ตามลำดับเหตุการณ์ต่อไปนี้ ความว่า

...เขาไม่สนใจ หญิงที่ทรยศย่อมไว้ใจไม่ได้ เขายินดีเป็นเพื่อนกับซากถั่วในดินดีกว่าจะกลับไปหาเธออีกครั้ง เธอเพียงต้องการหลอกใช้เขาเพื่อเกียรติยศชื่อเสียงของตัวเธอเองเท่านั้น ชื่อเสียงจอมปลอมที่ไม่เคยยั่งยืน เขาต่างหากที่จะยั่งยืนต่อไป...

...เขากลายเป็นส่วนหนึ่งของปลาทะเลที่ว่ายสะบัดไปตามหลืบหินและสายน้ำเย็น แม้ว่าเขายังหวนระลึกถึงความไม่สมหวังในรัก แต่ความรู้สึกอันยิ่งใหญ่ของการเป็นปลาตัวนั้นสามารถทำให้เขาลืมอดีตไปได้บ้าง...

เขาจำไม่ได้ว่าตัวเองอยู่ที่นั่นมานานเท่าใด เวลาผ่านมากี่ปีแล้วตั้งแต่วันที่เขาจากมาริตา? กาลเวลาผ่านไปปีแล้วปีเล่า ผงกระดูกของเด็กกลายเป็นดินในป่าช้าไปนานแล้ว วันหนึ่งมีศพถูกนำมาฝังใกล้ ๆ เขารู้ในทันทีว่าเป็นร่างของมาริตา...

แล้วกาวินก็แวะเวียนมาที่นี่อยู่เรื่อย ๆ ทุกครั้งที่เขามาจะเอ่ยวาจาคล้าย ๆ กัน ตอนนี้เขาเข้าใจความรู้สึกและความรักที่ชายชราผู้นี้มีต่อภรรยาของเขา ถ้าหากเวลานานป่านนี้ยังไม่สามารถเปลี่ยนแปรความรักของเขาที่มีต่อผู้หญิงคนหนึ่ง บางทีเขาไม่ควรมีความอิจฉาเหลืออยู่ เขารู้ว่ากาวินนั้นรักมาริตามากเช่นกัน มากเท่า ๆ กับเขา หรืออาจมากกว่าเขา ใครจะรู้?...

จริงหรือที่ทุกสรรพสิ่งย่อมไม่คงอยู่ชั่วนิรันดร์---แม้แต่จิต? เขาเชื่อมั่นว่าวันหนึ่งจิตดวงนี้ก็ย่อมดับเช่นกัน ทุกอณูที่ละเอียดอ่อนก็อาจมีอณูที่ย่อยลงไปอีก...

(ภพสุดท้าย, 2540, หน้า 154-155, 157-158, 160)

จากข้อความดังกล่าว แสดงถึงสภาพจิตที่ผันแปรไปตามเหตุปัจจัยที่มากระทบ เริ่มต้นจาก “เขา” ประสบกับสิ่งไม่พึงปรารถนา คือ การไม่สมหวังในรักที่มีต่อมาริตา เริ่มต้นจาก “เขา” นำตนไปผูกอยู่กับมาริตา ด้วยการให้ความหมาย “ความเป็นคนรัก” กับเธอ พร้อมกันนั้นก็คาดหวังให้เธอดำเนินไปตามวิถีบางอย่างที่ “เขา” ต้องการ ทว่าวิถีทางดังกล่าวมิได้เป็นหนทางที่มาริตาเลือก “เขา” จึงผิดหวังและเป็นทุกข์ เหตุการณ์ดังกล่าวสื่อว่าความยึดมั่นถือมั่นและการให้ค่าและความหมายเป็นเหตุแห่งทุกข์ เพราะโดยสารัตถะแล้ว “ความเป็นคนรัก” มิได้เป็นธรรมชาติดั้งเดิมของมาริตา แต่เพราะ “เขา” นำตัวไปผูกพันกับมาริตาและฉวยเอาความรักเป็นส่วนสำคัญของชีวิต “เขา” จึงเป็นทุกข์เพราะความยึดอยากของตนเอง อย่างไรก็ตาม เมื่อเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา “เขา” ได้พบมาริตาอีกครั้งในสภาพซากศพที่ถูกฝังในสุสานและได้เห็นความมั่นคงในรักของกาวินที่มีต่อมาริตา ความยึดมั่นถือมั่นของ “เขา” จึงบรรเทาเบาบางลงไป จนในที่สุดเมื่อ “เขา” อยู่กับความเปลี่ยนแปลงนานพอและตระหนักว่าความเปลี่ยนแปลงเป็นธรรมดาของธรรมชาติ “เขา” จึงหลุดพ้นจากความเป็นทาสแห่งความยึดอยากในที่สุด

สรุปได้ว่า จากเรื่องภพสุดท้าย วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวความคิดว่า สิ่งใด ๆ ในโลกล้วนไม่เที่ยงแท้ ไม่ว่าจะเป็นกายหรือจิต ทุกสิ่งย่อมผันแปร เกิดดับ ไปตามเหตุและปัจจัยไม่มีสิ่งใดทนหรือฝืนต่อแรงบีบคั้นของเหตุปัจจัยได้ สิ่งทั้งหลายมีความพร่องและไม่สมบูรณ์ในตัว ความพร่องและขาดสมบูรณ์นี้สัมพันธ์กับกาลเวลาที่ผ่านไป ยิ่งเวลาผ่านไปมาก ยิ่งทำให้ความแปรปรวนทวีขึ้นจนเสื่อมสลายลงในที่สุด ทว่ามนุษย์มักมองไม่เห็นความจริง จึงนำตนเองไปผูกพันกับโลก คาดหวังให้โลกดำเนินไปตามวิถีที่ตนปรารถนา เมื่อสิ่ง ๆ นั้นไม่เป็นไปตามปรารถนาจึงเกิดทุกข์ ความเปลี่ยนแปลง ไม่เที่ยงแท้เป็นธรรมดาของโลก แต่โดยสารัตถะแล้วความเปลี่ยนแปลงมิได้เป็นเหตุแห่งทุกข์ ความเปลี่ยนแปลงยังความทุกข์ให้กับใครไม่ได้ นอกเสียจากว่ามนุษย์ผู้นั้นจะนำตนเองเป็นไปส่วนหนึ่งของโลกที่เขาสร้างหรือบัญญัติขึ้น

เรื่องบางกะโพ้ง เป็นเรื่องราวของ “โทน” ชายผู้ยึดมั่นในวิทยาศาสตร์ เขาต้องการให้บางกะโพ้งเจริญขึ้น จึงใช้เหตุการณ์ดาวตกกุเรื่องมนุษย์ต่างดาวขึ้นมา เพื่อสร้างกระแสข่าวให้เป็นแรงผลักดันความเจริญทางวัตถุเข้าสู่บางกะโพ้ง ทำให้วิถีชีวิตของชาวบางกะโพ้งเปลี่ยนแปลงไป ทว่าความเจริญที่เข้ามากลับผิดไปจากความประสงค์ของโทน โทนมองว่าความเจริญเป็นเหตุแห่งความงมงายทางวัตถุ ซึ่งเข้ามาแทนที่ความงมงายที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ โทนจึงพยายามใช้วิทยาศาสตร์แก้ไขปัญหาดังกล่าว เพื่อให้ชาวบางกะโพ้งเปลี่ยนไปในวิถีที่เขาเห็นสมควร แต่ในท้ายที่สุด โทนพบว่าวิทยาศาสตร์ไม่อาจช่วยแก้ไขปัญหาทุกอย่างได้ ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับบางกะโพ้งเกินกำลังที่เขาจะควบคุม เขาไม่อาจต้านสัจธรรมแห่งความเปลี่ยนแปลงนี้ได้ ดังตอนหนึ่งของเรื่องที่โทนพูดคุยกับ “หนูแดง” หญิงสาวชาวกรุงซึ่งย้ายมาเป็นครูที่บางกะโพ้งถึงนิยายรักเชิงปรัชญาเรื่องกามนิตและวาสิฏฐี ดังข้อความว่า

"ระหว่างที่รอโจรมาในคืนนั้น กามนิตมองไปรอบตัว เขาเป็นคนร่ำรวยมีบ้านช่องใหญ่โต มีเมียสองคนที่ทะเลาะกัน เขาไม่มีความสุขเลย กามนิตมองขึ้นบนท้องฟ้า เห็นทางช้างเผือกสวยงาม ก็รำลึกถึงคืนที่ลานอโศกกับวาสิฏฐี พลันเขาก็น้ำตาไหลพราก รู้สึกว่าทุกอย่างรอบตัวเขาไม่มีความหมายอะไรอีกแล้ว ทันใดนั้นเขาก็อยากให้โจรมาฆ่าเขาเสีย..."

"กามนิตรอจนถึงเช้าตรู่ เมื่อได้ยินเสียงไก่ขัน ก็ไม่เห็นมีโจรมา เมื่อนั้นเขาก็ตัดสินใจได้ ออกเดินทาง ร่อนเร่ไป ตั้งใจจะไปหาพระพุทธเจ้าเพื่อฝากตัวเป็นศิษย์"

"เขาต้องการบวชหรือ?"

"ไม่ เขาไม่ได้ต้องการหลุดพ้น เพราะในใจยังเต็มไปด้วยกิเลสของมนุษย์ ในส่วนลึกของเขายังไม่สามารถละทิ้งคนรักเก่าได้ กามนิตเดินทางถึงเมืองราชคฤห์ เพราะได้ยินว่าพระพุทธเจ้าไปที่นั่น เขาไปพักค้างแรมที่บ้านของช่างปั้นหม้อ ที่นั่นเขาพบพระรูปหนึ่งซึ่งค้างคืนอยู่ที่นั่นด้วยกัน ตอนเช้าเขาลาช่างปั้นหม้อกับพระรูปนั้นเพื่อเดินทางไปหาพระพุทธเจ้า แต่ไม่ทันถึงจุดหมาย ก็มีวัวบ้าตัวหนึ่งวิ่งมาจากที่ไหนสักแห่งขวิดเขาตายก่อน"

"อะไรนะ?"

"ใช่เรื่องนี้พระเอกตาย"

"ตายกันง่าย ๆ อย่างนี้หรือ?"

"ใช่ ทำไมหรือ ชีวิตคนเราก็มีแค่นี้"

"กามนิตไม่ได้พบพระพุทธเจ้าหรือ?"

"ที่น่าตลกก็คือ กามนิตผ่านราตรีนั้นอยู่กับพระพุทธองค์ แต่ไม่รู้เลยว่าพระรูปนั้นก็คือพระพุทธเจ้า พระองค์ทรงเทศนาเขาหลายอย่าง แต่เขารับไม่ได้เพราะในใจเขายังติดอยู่กับบ่วงกรรม เขายังคิดถึงวาสิฏฐี"

(บางกะโพ้ง, 2550, หน้า 232)

หากสังเกตจะพบว่าสารัตถะของเรื่องกามนิตและวาสิฏฐีอันเป็นเรื่องเล่าแทรกประกอบของครูหนูแดงในที่นี้ มุ่งเน้นที่ประเด็นเรื่องความเป็นอนิจจังเป็นหลัก สังเกตได้จากการกล่าวถึงเหตุการณ์พลิกผันไม่เป็นไปตามที่คาดซึ่งปรากฏอยู่ตลอดเรื่องและการกล่าวถึงความไม่เที่ยงของสังขารซึ่งสื่อผ่านความตายของกามนิตในตอนท้าย เรื่องราวทั้งหมดสื่อว่าชีวิตของมนุษย์ตั้งอยู่บนฐานที่ไม่มั่นคงอย่างยิ่ง ความไม่เที่ยงเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ตราบเท่าที่มนุษย์ไม่รู้จักมองโลกตามความเป็นจริง ชีวิตก็จะจมอยู่ในกองทุกข์ ดังเช่น ชีวิตของกามนิตซึ่งยึดมั่นถือมั่นใน

ความรักที่มีต่อนางวาสิฏฐีจวบจนวาระสุดท้ายของชีวิต ใจที่ผูกพันอยู่กับบ่วงกรรมทำให้เขาไม่อาจหลุดพ้นจากทุกข์ได้ แม้จะได้สนทนาพระพุทธเจ้าในคืนวันก่อนเสียชีวิตตลอดคืนก็ตาม ดังนี้จะพบว่า เจตนาที่แท้จริงของครูหนูแดงในการเล่าเรื่องดังกล่าว คือ ปรารถนาให้นิยายเรื่องนี้เป็นอุทาหรณ์ให้โทนตระหนักถึงความจริงของชีวิตและหันมาพิจารณาการดำเนินชีวิตของตนเอง การอ้างถึงเรื่องเล่าดังกล่าวจึงเป็นการแสดงทัศนะของครูหนูแดงโดยอ้อมซึ่งต้องการชี้ให้เห็นว่าความยึดมั่นถือมั่นเป็นอุปสรรคในการเข้าถึงความจริงของโทนอย่างไร

เมื่อพิจารณาสารัตถะของเรื่องกามนิตเทียบกับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับโทน พบว่า สิ่งที่โทนยึดมั่นถือมั่นอยู่คือหมู่บ้านบางกะโพ้ง ทั้งนี้เพราะโทนได้ให้ความหมายแก่บางกะโพ้งว่า บางกะโพ้ง คือ “บ้านเกิดของฉัน” หรือ “โลกของฉัน” เมื่อเกิดความคิดว่ามี “ตัวฉันของฉัน” เกิดขึ้นแล้ว สิ่งที่ตามมาคือความคาดหวัง โทนคาดหวังให้บางกะโพ้งเจริญเพราะต้องการให้ชาวบ้านมีชีวิตที่ดีขึ้น ทว่าความเจริญซึ่งโทนคาดหวัง ต้องเป็นในแบบที่ “ตัวฉัน” ของโทนคาดหวังไว้เท่านั้น ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างโทนกับบางกะโพ้งจึงมี 2 แง่ แง่แรก คือ บางกะโพ้งได้ กลายเป็นโลกของโทน คือ โลกที่โทนให้ค่าให้ความหมายว่า “เป็นของฉัน” ต้องเป็นไปตามที่ “ตัวฉัน” คาดหวัง แต่ในอีกแง่หนึ่ง บางกะโพ้งเป็นเพียงการรวมตัวของกลุ่มเหตุปัจจัยซึ่งเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไปตามธรรมชาติ ดังนี้จะพบว่าความสัมพันธ์ในแง่แรก ยังผลให้โทนนำตนไปผูกพันกับบางกะโพ้ง ฉะนั้นสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับบางกะโพ้งย่อมมีผลต่อความสุขความทุกข์ของโทน ทว่าเมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ในแง่หลัง จะพบว่าแท้จริงแล้วสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับบางกะโพ้งเป็นไปตามธรรมดาธรรมชาติ โทนจึงไม่สามารถบังคับบัญชาให้บางกะโพ้งเป็นไปตามประสงค์ของเขาได้ ทว่าการให้ความหมายจากความสัมพันธ์ในแง่แรก ทำให้โทนเป็นทุกข์เพราะความหมายผูกพันกับความยึดมั่นถือมั่น จะพบว่าหากปราศจากการให้ค่าให้ความหมายและความยึดมั่นถือมั่นแล้วโอกาสที่โทนเป็นทุกข์ย่อมไม่เกิดขึ้นเลย

สรุปได้ว่า จากเรื่องบางกะโพ้ง วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า สรรพสิ่งทั้งหลายทั้งชีวิตของมนุษย์และวัตถุต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในโลกล้วนไม่เที่ยง ไม่ขึ้นอยู่กับอำนาจของผู้ใดและไม่อาจบังคับบัญชาให้เป็นไปตามใจได้ แต่เพราะมนุษย์ไปให้ค่าให้ความหมายและยึดมั่นถือมั่นจึงทำให้ตนเป็นทุกข์ ดังนั้น หากสามารถยอมรับธรรมดาธรรมชาติ โดยการละวางและมองโลกตามความเป็นจริงว่า สิ่งทั้งหลายเป็นทุกข์ ไม่เที่ยง ปราศจากแก่นสารให้ยึดถือ ย่อมพ้นจากความทุกข์นั้นได้

2. ชีวิตของมนุษย์เป็นทุกข์ ผู้วิจัยพบแนวคิด 9 แนวคิด อันสื่อถึงธาตุแท้ของมนุษย์ทั้งในแง่กายและจิตที่ปรุงแต่งด้วยกิเลสตัณหา จิตและกายจึงผูกพันอยู่กับทุกข์ในหลายลักษณะ เช่น ทุกข์ของสังขาร ทุกข์แฝงเร้น ทุกข์เนื่องจากความแปรปรวน เป็นต้น เพื่อสื่อว่า

มนุษย์มีทุกข์เป็นธรรมชาติ การมองไม่เห็นความจริงเกี่ยวกับความทุกข์ทำให้มนุษย์เดินทางผิด คือ กระทำในสิ่งฝืนธรรมชาติ ตกเป็นทาสของกิเลสตัณหาและนำตนไปสู่ความทุกข์ในที่สุด

ทั้งนี้ผู้วิจัยพบนิยายวิทยาศาสตร์ที่นำเสนอแนวคิดในลักษณะดังกล่าวทั้งสิ้น 13 เรื่อง ได้แก่ 1. เรื่องภพสุดท้าย 2. เรื่องปฐมภพ 3. เรื่องเด็กสองโลก 4. เรื่องทัวร์สยาม 4001 5. เรื่องมนุษย์แช่แข็ง 6. เรื่องโฆษณา 2201 7. เรื่องเดือนช่วงดวงเด่นฟ้า ดาดาว 8. เรื่องยามดึกนึกหนาวหนาว เขนยแนบ แอบเอย 9. เรื่องผีเสื้อกับดอกไม้ไฟ 10. เรื่องกุหลาบสีแดงกับเที่ยวบินสุดท้าย 11. เรื่อง 7020: โลกแห่งความสุข 12. เรื่องบริโภคนิยม และ 13. เรื่องนิทานหิ่งห้อย โดยสามารถแบ่งนิยายวิทยาศาสตร์ทั้ง 13 เรื่องดังกล่าวเป็น 3 กลุ่มย่อย ๆ ตามประเภทของทุกข์ที่ครอบคลุมความหมายทั้งหมดของทุกข์ในไตรลักษณ์ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2552, หน้า 70/13) คือ ทุกขทุกขตา สังขารทุกขตา และวิปริณามทุกขตา ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

2.1 ทุกขทุกขตา (ทุกข์ที่เป็นความรู้สึกทุกข์) ได้แก่ ความรู้สึกทุกข์ทางกายและความทุกข์ทางใจหรือ ทุกขเวทนา เช่น ความเจ็บปวด ไม่สบาย เมื่อยขบ เป็นต้น วัชระ งามจิตรเจริญ (2552, หน้า 72) อธิบายถึงความทุกข์ประเภทนี้ว่า “เป็นความทุกข์ที่เกิดเฉพาะกับสิ่งที่มีวิญญาณหรือสิ่งที่ประกอบด้วยขันธ์ 5 อย่างมนุษย์ สิ่งที่ไม่มีวิญญาณอย่างภูเขาและต้นไม้ไม่มีความทุกข์ในลักษณะนี้...” ทุกขเวทนาจึงเป็นทุกข์ที่มีความหมายจำกัด คือ เฉพาะความรู้สึกทุกข์ที่เกิดกับสิ่งมีชีวิตวิญญาณจำพวกสัตว์หรือมนุษย์เท่านั้น

จากการศึกษาพบแนวคิดที่สื่อถึงทุกขทุกขตาทั้งสิ้น 4 แนวคิด แนวคิดทั้งหมดเป็นแนวคิดที่สื่อถึงความรู้สึกทุกข์ทางใจ ได้แก่ ทุกข์เพราะยึดมั่นในอัตตา ทุกข์เพราะยึดมั่นในตัณหา ทุกข์เพราะยึดมั่นในอดีต และทุกข์เพราะโมหะ คือ ความหลงหรือความไม่รู้แจ้งเห็นจริงในชีวิตของตน แนวคิดทั้ง 4 แนวคิด นำเสนอผ่านนิยายวิทยาศาสตร์ 4 เรื่อง ได้แก่ 1. เรื่องกุหลาบสีแดงกับเที่ยวบินสุดท้าย 2. เรื่องยามดึกนึกหนาวหนาว เขนยแนบ แอบเอย 3. เรื่องผีเสื้อกับดอกไม้ไฟ และ 4. เรื่องเดือนช่วงดวงเด่นฟ้า ดาดาว ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

เรื่องกุหลาบสีแดงกับเที่ยวบินสุดท้าย เป็นเรื่องราวการปลดแอกเหล่าแอนดรอยด์ให้เป็นอิสระจากการควบคุมมนุษย์ของ “คารอน” แอนดรอยด์หนุ่มผู้รอดพ้นจากการถูกประทับตราในสมอง คารอนมีความคิดอ่านเหมือนมนุษย์ทั่วไป จึงต้องการได้รับการยอมรับและอิสรภาพเช่นเดียวกับมนุษย์ทั่วไป เมื่อถูกควบคุมให้อยู่ใต้อำนาจของมนุษย์ คารอนจึงต่อต้านและทำทุกวิถีทางเพื่อทำลายเส้นแบ่งชนชั้นระหว่างแอนดรอยด์และมนุษย์ อันเป็นการสนองความปรารถนาของตน ความขุ่นข้อง กลัดกลุ้มที่ไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมก่อให้เกิดทุกข์ในใจ ยังผลให้คารอนถือรั้นเอาความเห็นของตนเป็นใหญ่ ตอบโต้ฝ่ายตรงข้ามด้วยความรุนแรง

ดังบทสนทนาตอนหนึ่งระหว่างคารอนและมาลิน ซึ่งกล่าวถึงประเด็นที่คารอนต้องการปลดแอกเหล่าแอนดรอยด์ทั้งหมด ความว่า

> “คุณถึงได้ฆ่ามนุษย์ไปสามคน...”
>
> “ผมไม่ได้ตั้งใจฆ่าพวกเขาเลยในตอนแรก พวกเขาด่าว่าผมเป็นทาส ผมไม่ใช่ทาส...”
>
> “คุณเป็นแอนดรอยด์ต่างหาก”
>
> “ใช่ ผมเป็นแอนดรอยด์ แต่ผมเป็นมนุษย์เทียมที่มีจิตสำนึกไม่ต่างจากมนุษย์จริง คุณกับผมต่างก็เรียนประวัติศาสตร์โลกมาก่อน ตั้งแต่หลายร้อยปีก่อน พวกคนจับคนด้วยกันมาเป็นทาสรับใช้ รังเกียจเหยียดหยาม เกิดสงครามทาส ฆ่ากันตายไปมากมาย จิตใจของมนุษย์ต่ำแค่ไหน เวลาหลายศตวรรษไม่สามารถเปลี่ยนมันได้ ผมไม่คิดว่าเราควรจะต้องทนอยู่กับความเป็นทาสอีกต่อไป ในเมื่อแอนดรอยด์ก็สามารถมีเลือดเนื้อ มีอารมณ์เช่นกัน ที่สำคัญคือผมฉลาดพอที่จะเปลี่ยนหุ่นตัวอื่น ๆ ที่เหลือให้มีความรู้สึกนึกคิดเช่นผมได้”...
>
> “แล้วคุณคิดว่าคุณจะปฏิวัติสังคมที่เป็นแบบนี้มานานหลายสิบศตวรรษง่าย ๆ หรือ?”
>
> “ไม่ยากนัก ในเมื่อเราฉลาด แข็งแรงกว่า และมีปัญหาน้อยกว่า”
>
> (กุหลาบสีแดงกับเที่ยวบินสุดท้าย, 2540, หน้า 131)

จากบทสนทนาดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความรู้สึกทุกข์ของ คารอน แอนดรอยด์ซึ่งมีความรู้สึกนึกคิดและอารมณ์คล้ายมนุษย์ ความรู้สึกทุกข์ในที่นี้เป็นความรู้สึกทุกข์ภายในจิตใจอันเป็นผลสืบเนื่องมาจากความรู้สึก “แปลกแยก” ท่ามกลางสังคมของมนุษย์ คารอนเป็นผลผลิตของแอนดรอยด์หนึ่งในล้านที่บังเอิญเกิดความผิดพลาดขึ้น ความผิดพลาดนี้ทำให้คารอน “มีความคิดความอ่านเหมือนมนุษย์ทั่วไปหนึ่งร้อยเปอร์เซ็นต์” ดังนั้น ในความรู้สึกของคารอน เขาจึงเป็นมนุษย์และต้องการได้รับการยอมรับในฐานะส่วนหนึ่งของสังคม แต่สิ่งที่มนุษย์ในสังคมปฏิบัติต่อเขา คือ การกดขี่ให้เขาเป็นทาสรับใช้ซึ่งมิใช่สิ่งที่เขามุ่งหวัง ความพลาดหวังนี้ทำให้เขาเกิดแรงขับเคลื่อน เพื่อเรียกร้องให้ได้รับการยอมรับจากสังคมมากขึ้น เขาจึงนิยามตนเองว่าเป็น “มนุษย์เทียม” ที่ฉลาด แข็งแรง และมีปัญหาน้อยกว่า “มนุษย์แท้” โดยนัยนี้ การนิยามความหมายของคารอนมิใช่เพียงการบอกว่า “อะไรคือฉัน” ในขณะเดียวกันมันนำไปสู่การนิยามว่า “อะไรไม่ใช่ฉัน” ด้วย ลักษณะเช่นนี้ทำให้เกิดช่องว่างหรือการแบ่งแยกระหว่าง “มนุษย์แท้” และ

“มนุษย์เทียม” คือ การสร้างความเป็นพวกเขาพวกเราขึ้น การนิยามความหมายดังกล่าว คือ การพยายามหาจุดยืนในสังคม เพื่อสนองอัตตาของคารอน กล่าวได้ว่า ความรู้สึกทุกข์ของคารอน นำไปสู่ความรู้สึกเกลียดชังและการตอบโต้มนุษย์ด้วยความก้าวร้าวรุนแรง

จะพบว่า คารอนมีความขัดแย้งภายในจิตใจของตนเอง ในแง่หนึ่งเขาต้องการได้รับการยอมในฐานะส่วนหนึ่งของสังคม คือ ต้องการให้มนุษย์ปฏิบัติต่อเขาและพวกพ้องในฐานะมนุษย์ที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อกัน แต่ในอีกแง่หนึ่ง เขากลับมองว่า “ตัวเขา” หรือ “มนุษย์เทียม” มีศักยภาพทางกายและสมองอยู่เหนือกว่า “มนุษย์แท้” ดังนั้น การยอมตกอยู่ใต้อำนาจมนุษย์ซึ่งอ่อนแอกว่าจึงสร้างความขัดแย้งในความรู้สึกของเขา เพราะโดยตรรกะแล้วผู้แข็งแกร่งกว่ายอมอยู่เหนือกว่าผู้อ่อนแอ ตรรกะความคิดของ คารอน ในเรื่องนี้สื่อถึงแนวคิดเรื่องกลไกการคัดสรรตามธรรมชาติของ ชาลส์ ดาร์วิน (Charles Robert Darwin) ซึ่งเป็นความคิดที่สะท้อนความเชื่อมั่นในวิทยาศาสตร์อย่างสุดโต่ง ในแง่หนึ่งจึงอาจพิจารณาได้ว่า คารอน เป็นตัวแทนของมนุษย์ซึ่งได้รับการหล่อหลอมจากระบบคิดแบบวิทยาศาสตร์ แต่ในอีกแง่หนึ่ง พิจารณาได้ว่าความรุนแรงของคารอน นั้นเป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่เขา “ถอดแบบความเป็นมนุษย์” ดังจะพบว่า คารอน มองว่ามนุษย์นั้นชั่วร้าย เพราะการกระทำของมนุษย์ต่อแอนดรอยด์นั้นไร้มนุษยธรรมและป่าเถื่อน แต่ตัวเขาเองก็กลับกระทำด้วยพฤติกรรมดุจเดียวกัน เช่นนี้แล้วการกระทำของ คารอน จึงย้อนแย้งต่อความคิดของตนเอง ซึ่งเป็นผลมาจากความรู้สึกขาดพร่อง ไม่เท่าเทียม และความผิดหวังในสิ่งที่คาดหวัง อันสื่อถึงทุกขเวทนา

อนึ่ง กุหลาบสีแดงกับเที่ยวบินสุดท้าย เป็นหนึ่งในนิยายเกี่ยวกับหุ่นยนต์ ซึ่งพยายามตั้งคำถามถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งประดิษฐ์ หุ่นยนต์หรือแอนดรอยด์ในเรื่องนี้คือ ภาพจำลองของมนุษย์ที่เกิดขึ้นโดยน้ำมือของมนุษย์ ฉะนั้นภาพนำเสนอในเรื่องจึงสื่อถึงความไม่ไว้วางใจที่มนุษย์มีต่อตนเองทั้งสิ้น การกระทำของมนุษย์ในเรื่อง ตลอดจนการกระทำของคารอนต่อมนุษย์ผู้สร้างตนขึ้นมา ล้วนสื่อถึงขัดแย้งระหว่างความคิดและการกระทำของมนุษย์ เริ่มจากมนุษย์สร้างแอนดรอยด์เพื่อขึ้นใช้งานและกลบจุดด้อยที่ตนขาดความสมบูรณ์แบบ ในขณะเดียวกันก็หวั่นกลัวว่าแอนดรอยด์จะมีความรู้สึกนึกคิดและความชั่วร้ายเช่นเดียวกับตน จึงพยายามควบคุมเหล่าแอนดรอยด์ด้วยการตราประทับในสมอง กระนั้น ความผิดพลาดก็เกิดขึ้นเมื่อ คารอน รอดจากการถูกประทับตรา ยังผลให้ความมั่นคงของเหล่ามนุษย์ถูกสั่นคลอน ความผิดพลาดในกรณีของคารอนดังกล่าวสอดคล้องกับสำนวนคุ้นหูในภาษาอังกฤษซึ่งตัดมาจากบทกวีของกวีชาวอังกฤษชื่อ อเล็กซานเดอร์ โปป (Alexander Pope) ซึ่งกล่าวว่า “To err is human, to forgive divine” หรือ “ความพลาดพลั้งคือคุณสมบัติของมนุษย์” (ปราบดา หยุ่น, 2553, หน้า 204) การแบ่งแยกระหว่างมนุษย์และหุ่นยนต์ดังกล่าว สื่อถึงว่าทั้งฝ่ายผู้ปกครองและฝ่ายถูกปกครองล้วน

ตกเป็นทาสของทุกขเวทนา ผู้ปกครองต้องการคงอำนาจและรักษาผลประโยชน์ของตนไว้ ส่วนผู้ถูกปกครองก็ต้องการอิสรภาพและต้องการมีอำนาจเช่นเดียวกับผู้ปกครอง ดังนี้แล้วสองฝ่ายไม่มีฝ่ายใดเลยที่จะเป็นสุขอย่างแท้จริง การกระทำของแต่ละฝ่ายล้วนมีทุกข์เป็นสภาวะที่ผลักดันให้เกิดการกระทำต่าง ๆ ทั้งสิ้น

สรุปได้ว่า จากเรื่องกุหลาบสีแดงกับเที่ยวบินสุดท้าย วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า ทุกข์เป็นสภาวะพื้นในจิตใจของมนุษย์ การกระทำที่ก้าวร้าวรุนแรงล้วนเกิดจากความบีบคั้นขัดแย้งอันเป็นทุกข์ทั้งสิ้น ในแง่ที่มนุษย์รวมกลุ่มกันเป็นสังคม ทุกขเวทนาก็เกิดขึ้นเพราะความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้อื่น เพราะธรรมดาของมนุษย์นั้นย่อมต้องการเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ขณะเดียวกันก็ต้องการความเป็นตัวของตัวเองด้วยเช่นกัน ความขัดแย้งเช่นนี้เกิดจากความยึดมั่นในอัตตาซึ่งเป็นผลให้เกิดการแบ่งแยก ความกระหายอำนาจ ความต้องการเป็นใหญ่เพียงหนึ่งเดียวและปัญหาทางสังคมอื่น ๆ การยึดมั่นในอัตตาจึงเป็นฐานของทุกข์ เพราะก่อให้เกิดความกำเริบบีบเบ่งจิต ผู้ที่ไม่รู้เท่าทันความจริง หลงยึดในตัวตนสมมติ ย่อมถูก ความยึดมั่นถือมั่นบีบคั้นกระทบกระแทกเอาและตกเป็นทาสของความรู้สึกทุกข์หรือทุกขเวทนานั้น

เรื่องยามดึกนึกหนาวหนาว เขนยแนบ แอบเอย นำเสนอเรื่องราวการเดินทางของสุนทรภู่ที่ไม่อาจสลัดความรักที่มีต่อนางจัน เรื่องเล่าตัดสลับไปมาระหว่างช่วงเวลาในอดีตและปัจจุบันของสุนทรภู่ซึ่งค่อย ๆ เผยให้เห็นว่า เหตุที่เขายังคงวนเวียนอยู่กับทุกข์และความรักที่มีต่อนางจัน เพราะใจถูกกระทบกระแทกด้วยความสูญเสียพลัดพรากนับแต่อดีต ความไม่สมหวังในความรักทำให้จิตคิดวนเวียนอยู่ความสมอยาก คือ ปรารถนาจะอยู่ร่วมกับนางจันอยู่ตลอดเวลา ดังความตอนหนึ่งที่บรรยายถึงความรู้สึกนึกคิดของสุนทรภู่ซึ่งยึดโยงอยู่กับห้วงยามในอดีตที่ต้องพลัดพรากจากนางจัน ความว่า

ร้อยกรองรักชะงักกลางคันเมื่อคลองจักษุปรากฏแสงคบไฟตรงมาหา ได้ยินเสียงหลายฝีเท้าก้าวสวบเข้ามาอย่างรวดเร็ว นางอุทาน “ทหารมหาดเล็ก!...” สีหน้าเผือดลง แลเห็นทหารหมู่หนึ่งกรูเข้าประชิดตัว เขาผุดลุกขึ้น แต่ถูกคมดาบพาดที่ลำคอ ได้ยินเสียงตวาดของหัวหมู่มหาดเล็ก

“ไอ้ภู่ เจ้าบังอาจนัก ยุ่งเกี่ยวกับนางในวัง เจ้าจะต้องรับโทษอย่างสาสม...”

ร่างนางสั่นสะท้านราวกับลูกนกในอุ้งเล็บของหมาป่า แลเห็นน้ำตาหยดหนึ่งไหลลงมาบนแก้วนาง

เขาขบกราม กำมือแน่น ก่อนที่ร่างจะถูกมหาดเล็กกระชากออกไปเขากระซิบกับนางว่า “ข้าจะกลับมาหาเจ้า ไม่ว่าจะต้องฟันฝ่านรกหรือข้ามสวรรค์นานเพียงใด เราจะพบกันอีก”

(ยามดึกนึกหนาวหนาว เขนยแนบ แอบเอย, 2552, หน้า 171)

จากข้อความกล่าวถึงเหตุการณ์ที่สุนทรภู่ถูกบังคับให้พรากจากนางจัน ผู้หญิงที่เขาให้ความหมาย “ความเป็นคนรัก” แก่นาง เมื่อต้องพลัดพรากจากนางอันเป็นที่รัก ความผิดหวังจึงเป็นจุดเริ่มต้นความยึดอยาก การปักใจมั่นต่อนางจันด้วยความผูกใจอาลัยนำไปสู่ “การแสวงหา” และ “การเดินทาง” เพื่อสนองความอยากอยู่ร่วมกับคนรักของเขา การที่นิยายเรื่องนี้ตัดสลับไปมาระหว่างอดีตและปัจจุบัน ทำให้ผู้อ่านค่อย ๆ ทราบว่า เหตุผลที่ทำให้สุนทรภู่วนเวียนจดจำอยู่กับความยึดอยาก เพราะภาพความทรงจำในอดีตที่หอมหวานคอยเหนี่ยวรั้งให้เขาอยากกลับไปเป็นสุขเช่นเดิม สุขในที่นี้เป็นสิ่งอิงอามิส คือ มีนางจันหรือความรู้สึกสุขที่มีนางจันอยู่ใกล้ ๆ เป็นสิ่งล่อ การพรากจากนางผู้ที่เขายึดมั่นถือมั่น ทำให้จิตใจของเขาเต็มไปด้วยทุกขทุกขตา คือ ความรู้สึกขาดพร่อง โหยหา มีตัณหาเป็นแรงขับดันไปสู่การแสวงหาสิ่งสำหรับเสพเสวย นั่นคือตัวตนของนางจัน แม้ในยามตายจากไปเหลือเพียงดวงจิต ความยึดอยากนี้ก็ยังคอยบ่งการการกระทำตราบใดยังไม่ได้สิ่งเสพเสวยหรืออามิส ความปรารถนาที่มีต่อนางจันก็ไม่วันลดลง ภาวะทางจิตของสุนทรภู่จึงเต็มไปด้วยความฟุ้งซ่าน ร้อนรน กระวนกระวายใจ ดังตอนหนึ่งที่บรรยายถึงความรู้สึกขณะเดินทางในห้วงอวกาศอันมืดมิด ความว่า

เขาไม่อาจคาดขนาดของมหาจักรวาลได้ พื้นที่ที่เขากำลังลอยละล่องอยู่นี้เป็นเพียงจุดหนึ่งในดาราจักรหนึ่งในหลายแสนล้านดาราจักรในจักรวาล และจักรวาลที่โอบอุ้มดาราจักรทั้งปวงนี้เป็นเพียงหนึ่งในหลายแสนล้านจักรวาล การเดินทางตามนางจึงยากเย็นกว่างมเข็มในมหาสมุทรหลายล้านเท่า แต่กระนั้นเขาก็ยังคงเดินหน้าไปไม่หยุดยั้งในความมืดมิดของอวกาศกว้าง พร่างพรายด้วยจุดสว่างแห่งดารานับอสงไขย

ทำไมการเดินทางของเขาที่มีนางเป็นจุดหมายจึงเป็นการเดินทางในความมืดเสมอ? รอบตัวของเขาคือสีดำ

เดือนเสี้ยวเหมือนเคียวเกี่ยวข้าว ริบหรี่ราวไต้ไฟที่กำลังจะดับ เมฆดำเคลื่อนตัวปกคลุม เคียวเสี้ยวกลืนหายไปในท้องทุ่งสีดำ

ฟ้าตาย จันทร์ดับ ดาวสูญ

ไม่มีนกสูก ไม่มีนาง แม้แต่ไม้จัน ณ จุดนัดพบก็ไร้กลิ่นหอม

คราวนี้ป่าช้าก็คือป่าช้าอย่างแท้จริง

(ยามดึกนึกหนาวหนาว เขนยแนบ แอบเอย, 2552, หน้า 182)

จากข้อความดังกล่าว แสดงให้เห็นทุกขเวทนาของสุนทรภู่ในช่วงเวลาปัจจุบัน ขณะเดินทางตามหาดวงจิตของนางจัน ฉากและบรรยากาศของเรื่องล้วนสื่อถึงความมืดมน หดหู่ เศร้าหมอง กระวนกระวาย และไม่เป็นสุข ทั้งหมดนี้คือลักษณะของทุกขเวทนา จุดที่น่าสังเกตคือการกล่าวถึงสีดำที่กล่าวเคียงคู่กับความรู้สึกนึกคิดของสุนทรภู่ซึ่งปรากฏแทบตลอดเรื่อง ทั้งนี้หากพิจารณาจากบริบท “สีดำ” สัมพันธ์กับจิตใจที่ไม่รู้แจ้งของสุนทรภู่ ได้แก่ ความไม่ตระหนักรู้ว่าสิ่งใดเป็นตัวทุกข์ (ทุกข์) ไม่รู้ว่าทุกข์นั้นเกิดมาจากตัณหาในจิตของตนเอง (สมุทัย) ไม่รู้ความดับทุกข์ (นิโรธ) และไม่รู้ข้อปฏิบัติสำหรับดับทุกข์ (มรรค) ความไม่รู้ในอริยสัจทั้ง 4 ประการดังกล่าวสื่อความโดยปริยายว่า สีดำ แทนความว่างเปล่าและอวิชชาของ สุนทรภู่ ในแง่ที่หมายถึงความว่างเปล่า เป็นการบ่งบอกว่าสิ่งที่สุนทรภู่ทำไปคือการยึดอยากอยู่กับภาพลวงตา คือ ความรู้สึกสุขที่เขาแสวงหา แท้จริงเป็นเพียงขีดขั้นหนึ่งของความทุกข์ เพราะความสุขนั้นได้แฝงเอาความแตกสลายของสิ่ง ๆ นั้นไว้ด้วย ดังเช่น ความรักที่เขามีต่อนางจัน แม้คนทั้งคู่จะรักกันมากเพียงใดแต่สุดท้ายทั้งคู่ก็ต้องพลัดพรากจากกันไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ความสุขจึงเป็นเพียงภาพลวงตาที่แปรปรวนไปตามความรู้สึกของมนุษย์ สำหรับในแง่ที่สอง สีดำ สื่อถึงอวิชชา ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้นว่า สีดำสัมพันธ์กับความไม่รู้แจ้งของสุนทรภู่ สื่อว่าการกระทำที่เร่งไปตามตัณหาของเขาเป็นเพราะความไม่เห็นแจ้ง ไม่เข้าใจความจริง จึงได้แต่คิดปรุงแต่งวาดภาพไปต่าง ๆ นานา เสมือนผู้ที่เดินทางวนเวียนอยู่ในความมืด ความไม่รู้สึกตัวทั่วพร้อมโดยสมบูรณ์ในความเป็นจริงในขณะที่

กำลังเผชิญหน้ากับความทุกข์ทำให้เขาพยายามคิดหาวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้ได้ตัวตนของนางจันมาครอบครอง ดังนั้น ผลเหตุที่สุนทรภู่ต้องเดินทางและมีนางจันเป็นเป้าหมายในความมืดมิดทั้งในอดีตและปัจจุบัน จึงสื่อว่าสิ่งที่เขาทำเป็นการแก้ปัญหาไม่ตรงจุด แทนที่จะแก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุกลับวิ่งตามความทะยานอยากของตน อวิชชาที่ครอบงำความคิดทำให้เขาถูกบีบคั้นกดดันด้วยทุกขเวทนาอยู่ตลอดเวลา

สรุปได้ว่า จากเรื่องยามดึกนึกหนาวหนาว เขนยแนบ แอบเอย วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า มนุษย์มีความทุกข์เป็นธรรมดา ความรู้สึกทุกข์เกิดจากความอยาก เพราะอยากแล้วไม่สมอยากจึงเป็นทุกข์ ความไม่สมอยากทำให้เกิดการดิ้นรนใฝ่หาสิ่งที่ตนให้ค่าหรือมุ่งมาดปรารถนา ทำให้เกิดการกระทำสืบต่อความทุกข์เรื่อยไปไม่จบสิ้น เมื่อมนุษย์ไม่มองโลกตามความเป็นจริง จึงถูกอวิชชาเข้าครอบงำ ทำให้เกิดความพยายามถือครองเกาะเกี่ยวในสิ่งที่ตนให้ค่าให้ความหมายแทนที่จะทำลายความอยากซึ่งเป็นต้นตอของปัญหา แม้ในที่สุดแล้วมนุษย์จะพยายามจนได้ในสิ่งที่ตนปรารถนา แต่ก็เป็นความสมอยากชั่วคราว คือ เป็นการขจัดความทุกข์หรือลดความกดดันในระดับหนึ่ง แต่เมื่อนานเข้าความสุขนั้นก็ก่อให้เกิดทุกข์ในลักษณะอื่นตามมา ความสุขดังกล่าวเป็นเพียงขีดระดับหนึ่งของความทุกข์ เป็นความสุขที่มีความทุกข์แฝงอยู่ มิใช่ความสุขที่แท้จริง

เรื่องผีเสื้อกับดอกไม้ไฟ เรื่องราวของ “เขา” นักบินผู้หนึ่งซึ่งเป็นอาสาสมัครทิ้งระเบิดบริเวณชายแดนในช่วงสงคราม ระเบิดที่ใช้เป็นอาวุธมีชื่อเรียกว่า “นกแก้วเขียว” หรือ “ผีเสื้อ” ซึ่งมีกลไกกับดักสามารถระเบิดผู้ที่สัมผัสได้ในระยะใกล้ รูปร่างของระเบิดนี้ไม่น่ากลัว จึงทำให้ผู้บริสุทธิ์ได้รับความเดือดร้อนเพราะไปสัมผัสระเบิดเข้าด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ จนกลายเป็นคนพิการไปตลอดชีวิต ด้วยความรู้สึกผิด “เขา” พยายามลบล้างความผิดของตนด้วยการอาสาไปโปรยแบคทีเรียเพื่อค้นหาระเบิดตามจุดต่าง ๆ ในเขตชายแดน โปรดพิจารณาบทสนทนาระหว่าง “เขา ”และ “มาริษา” คนรักของเขา เกี่ยวกับการอาสาโปรยแบคทีเรียดักจับระเบิดเพื่อล้มล้างความผิด ความว่า

อีกครั้งหนึ่งถามมาริษาถามเขาว่า “คุณเคยรู้สึกผิดไหม?”

เขาซึมไปครู่ใหญ่ “แน่นอน...”

สงครามจบไปนานแล้ว แต่ปีศาจสงครามตนนี้ยังไม่ตาย เหมือนอสุรกายที่ต้องคำสาปฝังอยู่ใต้ดินรอวันผุดขึ้นมา

“...ผมยังนึกถึงเด็กหญิงคนนั้นเสมอ ๆ”

มาริษาเงียบไปครู่ใหญ่ “คุณก็เป็นผลเสียหายของสงครามเหมือนกัน”

มาริษาอาจพูดถูก แต่เธอเองก็ใกล้ชิดกับเศษซากปีศาจสงครามนี้เช่นกัน

(ผีเสื้อกับดอกไม้ไฟ, 2548, หน้า 30)

จากตัวอย่างพบว่า ทุกขเวทนาของ “เขา” เกิดจากความรู้สึกผิดในฐานะที่ “เขา” เป็นเหตุให้ผู้อื่นได้รับความเดือดร้อน ความขัดแย้งระหว่างหน้าที่กับมโนสำนึกก่อให้เกิดความรู้สึกบีบคั้นกดดันในใจ ยังผลให้ “เขา” มีพฤติกรรมย้ำคิดย้ำทำ จ่อมจมอยู่กับอดีต เช่น มักเน้นย้ำกับคนรักเสมอ ๆ ว่าไม่ต้องเป็นห่วง เขาสามารถดูแลตนเองได้ การไม่สวมถุงเท้า อันเป็นนิสัยที่ติดมาจากสงครามเพราะเป็นคนสวมรองเท้าช้า การนึกถึงผีเสื้อปีกขาดหรือภาพของผู้คนที่แขนขาขาดซึ่งเป็นภาพที่ผุดขึ้นมาในความคิดของเขาอยู่เสมอ เป็นต้น การดำเนินชีวิตของ “เขา” จึงไม่เคยมีความปลอดโปร่งโล่งใจอย่างแท้จริงเลย ด้วยความรู้สึกผิดบาปและทุกข์วนเวียนในจิตใจ นำไปสู่ความคิดในการล้มล้างความผิด ด้วยการเป็นหน่วยอาสากู้ระเบิดที่ตกค้างจากสงคราม ถึงกระนั้นการกู้ระเบิดก็เป็นเพียงการกระทำทางกายที่มิได้ลดทอนบาดแผลทางใจลงเท่าใดนัก จนกระทั่ง “เขา” ได้ช่วยเหลือเด็กหญิงผีเสื้อให้รอดพ้นจากกับระเบิด จนสูญเสียขาทั้งสองข้าง เมื่อเหตุการณ์พลิกผัน จนทำให้ “เขา” เปลี่ยนฐานะจากผู้กระทำมาเป็นผู้ถูกกระทำ สิ่งนี้มีส่วนอย่างมากต่อการปลดความรู้สึกผิดบาปของ “เขา” ทำให้ “เขา” มองโลกด้วยสายตาที่เปลี่ยนไป ดังพบว่าในตอนท้ายมีคำที่บ่งบอกถึงพฤติกรรมของ “เขา” ที่เปลี่ยนไป ได้แก่ “เขายิ้ม” และ “เขาเริ่มสวมถุงเท้า” อันสื่อว่า “เขา” เริ่มสบายใจขึ้น เริ่มเปิดใจรับยอมสิ่งใหม่ ๆ เข้ามาในชีวิตและปล่อยวางจากสิ่งที่ยึดมั่นถือมั่นลงได้

สรุปได้ว่า จากเรื่องผีเสื้อกับดอกไม้ไฟ วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่าความรู้สึกทุกข์ของมนุษย์ ในแง่หนึ่งเกิดจากสภาพจิตใจที่รับรู้ถึงความบกพร่องของตนเอง ความขัดแย้งในจิตใจ ยังผลให้ความคิดขุ่นมัวและไม่เป็นอิสระ มีแต่ความกระวนกระวายใจ ภาวะเช่นนี้คือ ทุกขเวทนา หากไม่รู้จักละวาง ย้ำคิดย้ำทำ และจอมจ่มกับอดีต ย่อมไม่ต่างอะไรจากการนำตนไปขัดขวางกระแสธรรมชาติ ทำให้การดำรงชีวิตเป็นไปอย่างฝืนทื่อ เต็มไปด้วยขัดแย้งบีบคั้นกดดันภายในใจ ยังผลให้เกิดทุกข์ซ้ำเล่า ไม่อาจพบความสุขที่แท้จริงได้

เรื่องเดือนช่วง ดวงเด่นฟ้า ดาดาว เรื่องราวของสองชีวิตที่มีวิถีการดำรงชีวิตที่มีความแตกต่างกัน “ข้า” กวีผู้หนึ่งที่พยายามแสวงหาความสุขที่แท้จริงของชีวิตและ “ดารันตร์” สิ่งทรงภูมิปัญญาจากนอกโลกซึ่งเดินทางมายังโลกเพื่อค้นหาประตูแห่งเอกภพ ทั้งสองได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ความนึกคิดและทัศนคติซึ่งกันและกัน จนกระทั่งได้เรียนรู้ว่าสิ่งที่ต่างคนต่างแสวงหาเป็นเพียงภาพลวงตา ดังความตอนหนึ่งที่พรรณนาถึงความสลดใจของ “ข้า” เมื่อได้เห็นศพของภิกษุรูปหนึ่งซึ่งแสวงหายาอายุวัฒนะจนถึงแก่ความตาย ความว่า

> ช่วงขณะจิตนั้นข้าชะงักและนั่งลงครุ่นคิดอยู่ตรงนั้นเนิ่นนาน ภาพที่เห็นสะกิดให้ข้าได้คิด ภิกษุรูปนั้นเป็นผู้แสวงธรรม หากกลับแสวงหาสมบัติและยาอายุวัฒนะ ในที่สุดก็พบกับความตายทั้งที่ยาอายุวัฒนะอยู่ไม่ไกลออกไป ภาพนั้นขัดแย้งในตัวมันเองอย่างรุนแรงและอธิบายเรื่องราวทุกอย่างในตัวมันเองหมดสิ้น...
>
> “เมื่อนั้นข้าจึงรู้ว่า ความสุขในชีวิตที่แท้จริงไม่ใช่สุรา นารี ไม่ใช่ความรักชายหญิง ที่ข้ามักเรียนในบทกวี ไม่ใช่เกียรติยศ ทรัพย์สมบัติ หรือยาอายุวัฒนะที่ข้าเพียรไขว่คว้ามาตลอดชีวิต ความสุขคือความปิติที่พบว่าตัวเราไม่ใช่เรา ความสุขคือความรักถาวรที่ทุกสรรพสิ่ง ณ วินาทีนี้ ข้ารักก้อนหินทุกก้อน ต้นไม้ทุกต้น สัตว์ร่วมโลกแผ่นดิน สายลม สายน้ำ ฤดูกาลและจักรวาล...”
>
> ข้าตื่นแล้วในที่สุด เมื่อชีวิตล่วงมาถึงปัจฉิมวัย...
>
> (เดือนช่วงดวงเด่นฟ้า ดาดาว, 2540, หน้า 256-257)

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงถึงความสะเทือนใจของ “ข้า” ต่อความตายของสมณเพศที่แสวงหายาอายุวัฒนะ ซึ่งสื่อว่าความทะยานอยากหรือตัณหาสามารถแทรกซึมในจิตใจของบุคคลทุกประเภท หากบุคคลผู้นั้นมีความยึดมั่นถือมั่นในอัตตาของตนเอง เพราะความคงอยู่แห่งอัตตานั้น จะมีความหมายก็ต่อเมื่อได้เสพเสวยเวทนาที่ชื่นชอบใจ ทุกขเวทนาเกิดขึ้นเพราะความกระหายอยากต่อการเสพเสวยนี้เอง ดังนั้น การเห็นภาพดังกล่าวจึงเป็นเครื่องย้ำเตือนให้ “ข้า” พิจารณาว่าสิ่งที่ตนกระทำอยู่เป็นเพียงการวิ่งตามมายาภาพ ซึ่งเป็นความไร้สาระของชีวิต ทุกข์ของ “ข้า” เป็นทุกข์อันเกิดจากการแสวงความสุขที่มีวัตถุเป็นเป้าหมาย ซึ่งวัตถุในที่นี้มีรูปร่างไม่คงที่บางครั้งปรากฏในรูปของสุรา ผู้หญิง ความรักและยาอายุวัฒนะ ความสุขของ “ข้า” จึงเป็นสุขผันผวน เป็นสุขที่มีความทุกข์แฝง มิใช่ความสุขที่แท้จริง เรื่องนี้ชี้ให้เห็นว่า ความทุกข์เป็นธรรมดาที่มนุษย์ต้องเผชิญ แม้มีวิทยากรก้าวหน้าถึงขั้นสามารถเดินทางข้ามดาราจักรได้อย่าง

“ดารันตร์” แต่พวกเขาก็ยังคงทำดุจเดิม คือ วิ่งตามความทะยานของตนเองและนำตนเองเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของวัฏจักรแห่งความทุกข์ ตราบใดที่ยังมองไม่เห็นความเป็นจริงของชีวิต โดยยอมรับว่าตนเป็นเพียงส่วนหนึ่ง มิใช่ศูนย์กลางจักรวาล ดำรงชีวิตอย่างรู้เท่าทันธรรมชาติของชีวิต ตราบนั้นมนุษย์ก็ยังคงวนเวียนอยู่กับความทุกข์อย่างไม่รู้จบสิ้น

สรุปได้ว่า จากเรื่องเดือนช่วงดวงเด่นฟ้า ดาดาว วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า ความทุกข์เป็นสิ่งธรรมดาสามัญที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ทุกผู้ทุกนาม เพราะมนุษย์มักทำตามแรงใฝ่ของตัณหา โดยดิ้นรนหาสิ่งเสพเสวย เช่น อำนาจ ความรัก ลาภ ยศ สรรเสริญ เป็นต้น จนเป็นผลให้ตนตกเป็นทาสของความทุกข์ ตราบเท่าที่มนุษย์มองไม่เห็นความจริงว่าความยึดมั่นถือมั่นและการทำตามความทะยานอยากเป็นเหตุแห่งทุกข์ วัฏจักรแห่งทุกข์ก็ยังคงวนเวียนเกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่า ฉะนั้น สิ่งที่มนุษย์พึงกระทำเพื่อให้พ้นไปจากความรู้สึกทุกข์เช่นนี้ คือ การปล่อยวางอัตตาของตน ไม่ยึดติด มองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ยอมรับว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของจักรวาลที่มีความผันแปรไปตามธรรมดาโลก

2.2 สังขารทุกขตา (ทุกข์ตามสภาพสังขาร) ได้แก่ สภาวะทุกข์ของสังขารที่ถูกบีบคั้น กดดัน ขัดแย้ง หรือความไม่คงตัวด้วยการเกิดขึ้นและเสื่อมสลายของปัจจัยต่าง ๆ ที่ขัดแย้งทำให้คงอยู่ในสภาพเดิมมิได้ อนึ่ง คำว่า “สังขาร” ในที่นี้คือ “สังขารขันธ์” ในไตรลักษณ์ซึ่งหมายถึง สภาวะทั้งปวงทั้งรูปธรรมและนามธรรมซึ่งถูกปรุงแต่งด้วยปัจจัย เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “สังขตธรรม” กล่าวโดยย่อ สังขารในที่นี้หมายรวมทั้งสิ่งมีชีวิตและสิ่งไร้ชีวิตซึ่งถูกปัจจัยต่าง ๆ ปรุงแต่งขึ้น

ผู้วิจัยพบแนวคิดที่แสดงให้เห็นความทุกข์ประเภทสังขารทุกขตา 2 แนวคิด ได้แก่ ทุกข์ของสังขารที่เกิดตามกระบวนการธรรมชาติ พบผ่านนิยาย 1 เรื่อง ได้แก่ เรื่องภพสุดท้าย และทุกข์ของสังขารที่เกิดโดยน้ำมือของมนุษย์ พบผ่านนิยาย 5 เรื่อง ได้แก่ 1. เรื่องปฐมภพ 2. เรื่องเด็กสองโลก 3. เรื่องทัวร์สยาม 4001 4. เรื่องมนุษย์แช่แข็ง และ 5. เรื่องโฆษณา 2201 แม้แนวคิดที่ว่าด้วยทุกข์ตามสภาพสังขารจะแบ่งเป็น 2 แนวคิดดังกล่าว ทว่าโดยรายละเอียด นิยายแต่ละเรื่องมีรายละเอียดปลีกย่อยที่แตกต่างกัน ดังนี้

เรื่องภพสุดท้าย เรื่องราวของ “เขา” ตัวละครเอกของเรื่องที่กำลังจะเปลี่ยนเปลือกกายเป็นอณูของสิ่งมีชีวิต ในอดีต “เขา” ได้รับการชักชวนจาก “มาริตา” หญิงสาวที่เขารักให้เข้าร่วมโครงการวิจัยอณูชีวิต แต่ท้ายที่สุด “เขา” กลับพบว่ามาริตาหลอกใช้อำนาจจิตของเขาเพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการ “เขา” จึงเลือกกลายเป็นส่วนหนึ่งของอณูชีวิตแทนที่จะกลับไปเป็นมนุษย์เช่นเดิม การกลายเป็นส่วนหนึ่งของอณูชีวิตทำให้ “เขา” ได้สัมผัสภาวะความเกิดขึ้นและ

ความเสื่อมสลายอันเป็นสภาวะไม่คงตัวของสังขารตามหลักทุกขตา ดังความตอนหนึ่งที่บรรยายถึงการรับรู้ถึงการเสื่อมสลายของต้นถั่วอันเป็นเปลือกกายของ “เขา” ความว่า

> ต้นถั่วโตเต็มที่และมีชีวิตอยู่ห้องทดลองต่อมาอีกหลายสัปดาห์ วันหนึ่งมันก็เหี่ยวลง เขารู้ว่าร่างที่เขาสถิตอยู่กำลังสลายตัว บัดนี้ เขากำลังประจักษ์การแยกกันของเหล่าอณูชีวิตที่มารวมตัวเป็นต้นถั่วต้นนั้น ในระยะเวลาไม่ยาวนานนักบนโลก เช่นเดียวกับบรรพบุรุษถั่วของมัน ในที่สุดมันก็สลายตัวลงดิน เขารับรู้การแตกสลายของเปลือกนี้อย่างสงบ...
>
> (ภพสุดท้าย, 2540, หน้า 154)

จากตัวอย่างพบว่า สังขารของต้นถั่วเสื่อมลงตามอายุขัย ด้วยมีแรงบีบคั้นขัดแย้งเร้าอยู่ภายในของส่วนประกอบแต่ละส่วนทำให้เกิดความแปรปรวน จนไม่อาจคงสภาพเดิมอยู่ได้ ยิ่งเวลาผ่านไปความขัดแย้งนั้นยิ่งทวีมากขึ้นจนอณูของสังขารต้องแยกสลายออกจากกัน สังขารจึงเป็นที่ตั้งแห่งทุกข์ ดังที่ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2552, หน้า 70/9) อธิบายไว้ว่า “สังขารทั้งปวง เป็นสภาพที่ผุพังสลายได้ จะต้องย่อยสลายสิ้นไป จึงไม่มีความปลอดภัย ไม่ให้ความปลอดโปร่งโล่งใจ หรือความเบาใจอย่างแท้จริง” ในแง่นี้หมายความว่า โดยตัวของสังขารเองมีความเสื่อมสลายแฝงอยู่ แม้จะไม่มีใครเกี่ยวข้องทำร้าย ทำลายมัน สังขารก็ย่อมเข้าสู่ความเสื่อมสลายโดยธรรมชาติ นี่คือแนวคิดสำคัญของเรื่องที่ วินทร์ เลียววาริณ ต้องการสื่อสารไปยังผู้อ่าน อย่างไรก็ตาม วินทร์ เลียววาริณ ไม่เพียงเสนอภาพความเสื่อมที่แฝงไว้กับกายสังขารเท่านั้น หากยังเสนอความเสื่อมของสังขารที่มีมนุษย์เป็นเหตุปัจจัยด้วย ดังความตอนหนึ่งซึ่งบรรยายถึงการรับรู้ของตัวละครที่มีต่อเปลือกกายของลูกปลาวาฬและกุ้งทะเล ความว่า

นานเท่านานเขารู้ว่าตัวเองก่อกำเนิดอีกครั้ง กาลเวลาผ่านไปอย่างสงบ เช้าวันหนึ่งเขาก็สัมผัสแสงอาทิตย์อีกครั้ง เขากลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตใหม่ที่ว่ายออกสู่ทะเลกว้าง ทั้งที่เพิ่งกำเนิดมาได้ไม่นาน

ลูกปลาวาฬเติบโตขึ้นทุกขณะ มันชอบว่ายหยอกล้อคลื่นไปมา บางคราวที่เกิดพายุมันก็จะซุกตัวอยู่ใต้ทะเลส่วนที่มันคิดว่าปลอดภัยที่สุด บางคราเมื่อลมสงบมันก็โผล่ร่างขึ้นมาว่ายกลางทะเลเรียบไกลออกไปที่สุดขอบฟ้าเป็นแผ่นฟ้ากลางคืนที่มีแต่ดาวระยิบระยับ เขาไม่รู้ว่าบัดนี้ตัวเขาอยู่ไกลจากแผ่นดินอารยธรรมแค่ไหน ยามนั้นดวงดาวคล้ายอยู่ใกล้แค่เอื้อม และแผ่นดินอารยธรรมดูห่างไกลกว่า

แต่อารยธรรมก็เป็นฝ่ายกลับมาเยือนเขาเสียเอง วันหนึ่งเขาได้ยินเสียงร้องยาวนานที่มาจากตัวเอง อณูของเขาไหลออกมาตามเลือกที่หลั่งออกมาไม่หยุด เขารู้ว่าตัวเองอยู่ในเรือประมงล่าปลาวาฬ เสียงคนประมงร้องเอะอะวุ่นวายเมื่อจับสัตว์ที่ต้องการได้แล้ว หลังจากนั้นก็ทำความสะอาดพื้นเรือที่เปื้อนเลือดโดยการสูบน้ำทะเลขึ้นมาล้างอณูของเขาที่ปนอยู่ในเลือดถูกน้ำพัดกลับลงไปในทะเล วัฏจักรแห่งการเวียนว่ายดำเนินต่อไปตามกฎธรรมชาติ อีกครั้งกำเนิดเป็นส่วนหนึ่งของกุ้งทะเล ชีวิตคราวนี้สั้นนักเมื่อเขาพบตัวเองอยู่ในตู้กระจกใส ภายในนั้นมีกุ้งหลายสิบตัวแออัดอยู่ เขารู้ว่าร่างที่เขาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตแยกสลายอีกครั้งเมื่อความร้อนแผ่พุ่งเข้ามา กุ้งตัวนั้นถูกเผาทั้งเป็นกลายเป็นอาหารสดอันโอชะที่มนุษย์นิยมเสพโดยไม่นำพาวิธีการ

(ภพสุดท้าย, 2540, หน้า 156-157)

จากข้อความข้างต้น วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอวัฏจักรชีวิตของสัตว์ทะเลทั้งสองชนิดผ่านการรับรู้ของ “เขา” เพื่อแสดงให้เห็นว่า โดยปกติสัตว์ทั้งหลายย่อมเติบโต ดำรงชีวิตและเข้าสู่ความเสื่อมด้วยวิถีทางของมันเอง แต่เมื่อมนุษย์เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของปัจจัยแห่งความเสื่อม ความทุกข์หรือความเสื่อมแห่งสังขารของสิ่งนั้น ๆ ก็ยิ่งเร่งเร็วมากขึ้น เหตุเพราะมนุษย์ได้ให้ความหมายแก่สิ่งต่าง ๆ ตามความยึดมั่นถือของตน มนุษย์ในเรื่อง เมื่อพบกับปลาวาฬก็เกิดความทะยานอยาก ตัณหาและอุปาทานก่อให้เกิดการหยิบยื่นความหมายแก่ปลาวาฬตัวนั้นว่า “นี่เป็นของฉัน” การกระทำต่าง ๆ จึงเป็นไปเพื่อให้สมอยาก แต่ธรรมดาสัตว์ย่อมรักชีวิตตน มันจึงดิ้นรนขัดขืนเพื่อเอาชีวิตรอด เมื่อความยึดอยากถูกขัด ย่อมทำให้เกิดการแสดงขัดแย้งระหว่างสองฝ่าย คือ ฝ่ายผู้เสพและฝ่ายถูกเสพ ซึ่งเป็นไปในรูปของการต่อสู้ขัดขืน การใช้กำลังรุนแรงดังกล่าวทำให้ฝ่ายที่มีกำลังและสติปัญญาเหนือกว่าเอาชนะได้ สังขารของปลาวาฬซึ่งทนแรงบีบคั้นจากภายนอกไม่ได้ก็เข้าสู่ความเสื่อมสลาย ในกรณีกุ้งทะเลก็เช่นกัน สังขารของกุ้งทะเลซึ่งเข้าสู่ความเสื่อมเพราะ

ความทะยานของมนุษย์ เนื่องจากมนุษย์ให้ความหมายแก่กุ้งทะเลเหล่านั้นว่า “นี่คืออาหารของฉัน” การดักจับกุ้งทะเลเพื่อมาเป็นอาหารจึงเกิดขึ้น กำลังอันน้อยนิดของกุ้งทะเลทำให้มันกลายเป็นผู้ถูกเสวยอย่างรวดเร็ว ในตอนดังกล่าว วินทร์ เลียววาริณ แสดงความรู้สึกต่อวิธีการเสพเสวยของมนุษย์ว่าเป็นการเสพโดย “ไม่นำพาวิธีการ” ซึ่งตีความน้ำเสียงได้ว่า วินทร์ เลียววาริณ มิได้พึงใจต่อการกระทำอันป่าเถื่อนที่เต็มไปด้วยความยึดอยากของมนุษย์

สรุปได้ว่า จากเรื่องภพสุดท้าย วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า โดยแก่นแท้แล้วสังขารนั้นเป็นทุกข์ ด้วยลักษณะที่ทนอยู่ในสภาพเดิมได้ยาก จำต้องเปลี่ยนแปลง แปรปรวน และแปรสภาพไปเรื่อย ๆ สุดแต่เหตุปัจจัย เหตุที่เป็นเช่นนี้เพราะสังขารมีลักษณะบีบคั้นด้วยความเกิดขึ้น ความเสื่อมโทรม และความเสื่อมสลายอยู่ตลอดเวลา จึงคงทนอยู่ไม่ได้ จำต้องเปลี่ยนแปลงไปโดยอาการ ลักษณะดังกล่าวเป็นธรรมดาของธรรมชาติ กระนั้น ความเสื่อมของสังขารก็มิได้เป็นไปโดยธรรมชาติอยู่ตลอด เพราะมีหลายครั้งที่ความเจริญและความเสื่อมของสังขารมีมนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้อง ยังผลให้ความเสื่อมสลายของสังขารนั้นเกิดขึ้นเร็วกว่าเดิมเพราะมนุษย์มีความยึดอยาก จึงได้แต่ทำทุกสิ่งเพื่อสนองอัตตาของตน จนไม่ใคร่สนใจว่าตนเองไปเบียดเบียนผู้อื่นหรือสิ่งอื่นอย่างไรบ้าง ยิ่งมีความยึดอยากมากเท่าใด มนุษย์ก็ยิ่งขาดเหตุผลและทวีความรุนแรงมากขึ้น มนุษย์จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดทุกข์แก่สังขารของสิ่งอื่น ๆ

นอกจากสภาวะทุกข์ของสังขารที่เกิดจากความบีบคั้นขัดแย้งโดยธรรมชาติแล้ว วินทร์ เลียววาริณ ยังนำเสนอสภาวะทุกข์ของสังขารที่มีมนุษย์เป็นเหตุปัจจัยสำคัญ ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่านิยายวิทยาศาสตร์กลุ่มนี้มักแทนความทุกข์ของสังขารด้วยภาพความเสื่อมโทรมและล่มสลายของธรรมชาติ โลกหรือดวงดาวสมมุติ ดังปรากฏในเรื่องต่อไปนี้

เรื่องปฐมภพ เรื่องราวของดาวซานทอรี ซึ่งเป็นดาวต้นกำเนิดของมนุษยชาติที่ถูกทำลายลงเพราะความโลภที่ปราศจากสติยั้งคิดของมนุษย์ เป็นผลให้อารยธรรมที่สั่งสมมาหลายพันปีต้องสูญสิ้นไป มนุษย์จำต้องอพยพไปสร้างนิคมใหม่ในดาวดวงอื่นและลบประวัติศาสตร์ช่วงต้นทิ้ง เพื่อปกปิดความจริงทางประวัติศาสตร์อันเลวร้ายทั้งหมด อย่างไรก็ตาม “ผม” ตัวละครเอกของเรื่องได้ค้นพบความจริงนี้ ขณะเกิดอุบัติเหตุจนทำให้ยานของ “ผม” ต้องลงจอดบนดาวซานทอรี เนื่องจากชั้นบรรยากาศเต็มไปด้วยสารพิษ “ผม” จึงส่งหุ่นสำรวจออกไปสำรวจสิ่งที่เกิดขึ้นภายนอกยาน ภาพที่ส่งกลับมาผ่านเลนส์ของหุ่นสำรวจได้สร้างความประหลาดใจแก่ “ผม” เป็นอย่างยิ่ง ดังคำบรรยายภาพเมืองร้างที่จมอยู่ใต้น้ำบนดาวซานทอรีความว่า

> ภาพที่ปรากฏเบื้องหน้าเป็นหมู่สิ่งก่อสร้างที่ทำด้วยวัสดุประเภทโลหะแก้วแววววาว สูงลิบลิ่ว กินเนื้อที่แผ่กว้างเหมือนกับเมืองขนาดย่อม ๆ ถนนขนาดกว้างหลายสายวิ่งลอยพาดวนรอบสิ่งที่น่าจะเป็นตัวเมือง ที่สำคัญที่สุดก็คืออาคารทั้งเมืองนั้นจมอยู่ใต้ผิวน้ำเป็นส่วนใหญ่ มีแต่ตึกสูงและถนนบางส่วนเท่านั้นที่โผล่เหนือน้ำ แสงแดดแผดจ้าตัดกับหมอกดำที่แผ่ปกคลุมไปทั่ว มันเหมือนกับว่าที่นี่เคยประสบกับอุทกภัยครั้งยิ่งใหญ่มาก่อน แม้ว่าขณะนี้หุ่นจิ๋วลอยออกไปจากจุดที่ยานอวกาศของผมตกมาก แต่ภาพที่เห็นนั้นก็ทำเอาผมสะดุ้งเมื่อคิดว่ากำลังอยู่ในโลกแปลกหน้านี้ตัวคนเดียว
>
> (ปฐมภพ, 2540, หน้า 13)

จากข้อความดังกล่าว วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอเมืองร้างบนดาวซานทอรีที่เป็นทุกข์เพราะสังขารที่ผุพังเสื่อมสลายด้วยเหตุปัจจัย โดยเหตุปัจจัยสำคัญที่สุดคือ มนุษย์ ดังจะพบว่าสิ่งปลูกสร้างที่จมอยู่ใต้น้ำบนดาวซานทอรีมิใช่สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หากเกิดขึ้นจากฝีมือของมนุษย์ ตึกโลหะที่สูงลิบลิ่ว ถนนกว้างหลายสายที่พาดวนตัวเมืองและยานอวกาศหลายลำที่หลับใหลในโรงเก็บ ล้วนสื่อถึง “ความเจริญ” ทางวัตถุและเทคโนโลยีซึ่งเป็นความเจริญที่มนุษย์จำนวนมากให้ความสำคัญ ทว่าความเจริญดังกล่าวกลับย้อนแย้งในตนเอง เพราะความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีซึ่งควรนำพาบ้านเมืองและมนุษย์ไปสู่ความรุ่งเรืองกลับนำไปสู่ความเสื่อมโทรมและหายนะ การบรรยายภาพของเมืองว่า “เมืองนั้นจมอยู่ใต้ผิวน้ำเป็นส่วนใหญ่” “แสงแดดแผดจ้าตัดกับหมอกสีดำที่แผ่ปกคลุมไปทั่ว” “เครื่องกำเนิดพลังงานที่ถูกทอดทิ้ง” และ “อากาศและน้ำบนโลกนี้เป็นพิษ” (ปฐมภพ, 2540, หน้า 13-14) คือ การแสดงความย้อนแย้งระหว่างความเจริญและความเสื่อม อันเกิดจากภาวะบีบคั้นขัดแย้งของสังขารที่ทำให้ทนอยู่ในสภาพเดิมมิได้ จำต้องกลายและต้องเสื่อมสลายไป เนื่องจากความเจริญดังกล่าวเป็นเพียงความเจริญทางวัตถุซึ่งสวนทางกับจิตใจของมนุษย์ที่ตกต่ำลง การละทิ้งดวงดาวและสร้างหายนะทิ้งไว้เบื้องหลังคือหลักฐานที่แสดงถึงความโลภและความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ เพราะมนุษย์กอบโกยผลประโยชน์ จากธรรมชาติอย่างไม่หยุดยั้ง ทรัพยากรทางธรรมชาติจึงเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว ยังผลให้ดาวซานทอรีเข้าสู่หายนะขั้นรุนแรง ดังบทสนทนาระหว่างกัปตันเทร่าและ “ผม” ที่พูดคุยถึงเหตุแห่งหายนะของดาวซานทอรี ความว่า

> “ครั้งหนึ่งนานมาแล้ว ดาวมารีเล็ตตานี้มีป่าไม้ที่กว้างใหญ่ไพศาล ก็คล้าย ๆ กับของโลกเรานั่นแหละ แล้วต่อมามันก็ถูกทำลายลงอย่างราบคาบด้วยความโลภโมโทสันของสิ่งมีชีวิตบนดาว เมื่อป่าไม้และลำน้ำถูกทำลาย มีการใช้เครื่องจักรยนต์มากมาย วัฏจักรของธรรมชาติก็เสียสมดุลไป อากาศค่อย ๆ กลายเป็นพิษจนอยู่ไม่ได้ จากโลกที่อุดมสมบูรณ์ที่สุดกลายมาเป็นโลกที่แห้งแล้งที่สุด จากโลกที่มีชั้นบรรยากาศที่เคยปกป้องพวกเขาให้พ้นภัยจากรังสีอัลตร้าไวโอเล็ตจากดวงอาทิตย์ส่องเจิดจ้ากว่าเดิมหลายเท่านั่นแปลว่าอะไรรู้ไหม?”
>
> “ปฏิกิริยาเรือนกระจก?”
>
> “ถูกต้อง อุณหภูมิบนดาวสูงขึ้น ผลก็คือน้ำแข็งที่ขั้วโลกทั้งสองละลาย ระดับน้ำบนโลกสูงขึ้นมหาศาล เกิดอุทกภัยครั้งร้ายแรงที่สุดในประวัติศาสตร์ ผืนแผ่นดินลดน้อยลงไปทุกขณะ ในระยะเวลาเพียงไม่ถึงห้าสิบปี มารีเล็ตต้าหรือซานทอรีนั่นก็ใช้เป็นที่อยู่อาศัยไม่ได้อีกต่อไป เพราะปริมาณพิษสะสมบวกโรคระบาดทั่วโลก บวกผืนแผ่นดินที่ลดขนาดไปทุกวัน มาถึงตอนนี้ผมก็เริ่มเชื่อว่าเทพนิยายโบราณเกี่ยวกับมารีเล็ตตาหรือซานทอรีนั่นมีเค้าความจริงอยู่มากทีเดียว”
>
> (ปฐมภพ, 2540, หน้า 19-20)

ข้อความดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงทุกข์สังขารของดาวซานทอรีที่มีมนุษย์เป็นเหตุ เพราะความยึดอยาก มนุษย์จึงปล่อยให้กิเลสเป็นตัวบงการการดำเนินชีวิตและพฤติกรรมของตน ความคิด พละกำลังและความสามารถของมนุษย์ถูกนำมาใช้เพื่อสนองความอยาก เมื่อได้สมอยากมนุษย์ยิ่งถือครองอัตตาและเสพติดความอยากที่สัมพันธ์กับอัตตานั้นมากขึ้น นานวันเข้าความหลงใหลเพลิดเพลินติดใจในวัตถุที่สนองความอยากก็ทำให้มนุษย์มองไม่เห็นความเสื่อมและภัยร้ายที่กำลังคืบคลานเข้ามา แม้จะมีเค้าลางของภัยพิบัติต่าง ๆ แต่มนุษย์ก็มองไม่เห็นความจริงว่าต้นตอแห่งเหตุเภทภัยทั้งมวล คือ ตัวของมนุษย์เอง เมื่อมองไม่เห็นความจริงมนุษย์จึงแก้ไขปัญหาผิด ๆ ด้วยการหนีปัญหา ดังที่ มนุษย์บนดาวซานทอรีแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าด้วยละทิ้งดาวบ้านเกิดของตน แล้วย้ายไปอยู่นิคมแห่งใหม่ กระนั้นปัญหาทางสภาพแวดล้อมและเภทภัยดังกล่าวก็เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่าเสมือนเงาตามตัว เนื่องจากมนุษย์ไม่เคยเปลี่ยนพฤติกรรมและไม่เคยมองโลกด้วยสายตาของความเป็นจริง ดังข้อความที่กัปตันเทร่ากล่าววิพากษ์การกระทำของมนุษย์โลก ความว่า

กัปตันฝืนยิ้ม “ผมเห็นด้วย ความจริงโลกที่เราอยู่ก็ไม่ต่างอะไรกับซานทอรีนี้เท่าไหร่ มนุษย์โลกเราก็เป็นนักทำลายตัวยง เหตุผลที่เราต้องออกมาสำรวจโลกใหม่ ๆ อย่างนี้ไม่ใช่เพราะสภาพแวดล้อมแสนบัดซบของโลกเราหรือ? วันนึงข้างหน้าธรรมชาติของเราอาจถูกทำลายไปหมดสิ้นแบบนี้ก็ได้ ผมอยากให้คนบนโลกเราได้มองเห็นสภาพที่ย่อยยับจากการทำลายธรรมชาติของโลกใบนี้เหลือเกิน จะได้เกิดความรักในธรรมชาติมากขึ้นกว่านี้”

เราสองคนดูสภาพของดาวร้างบนจอภาพสามมิติเบื้องหน้าซากปรักหักพังของอาคารที่จมน้ำติดตาผมไม่ลืม วูบหนึ่งผมรู้สึกสลดใจอย่างบอกไม่ถูก

(ปฐมภพ, 2540, หน้า 20-21)

จากตัวอย่าง เป็นทัศนะของ วินทร์ เลียววาริณ ที่ถูกถ่ายทอดผ่านคำพูดของตัวละคร ความเห็นแก่ตัวและความโลภของมนุษย์ทำให้เกิดการกระทำซ้ำเล่า ซึ่งนำพาสังขารของทุกสิ่งสรรพสิ่งไปสู่ความเสื่อม วินทร์ เลียววาริณ ให้ภาพของมนุษย์ในลักษณะของ “นักล่า” และ “นักทำลาย” กล่าวคือ มนุษย์ “ล่า” หรือแสวงหานิคมใหม่ ๆ เพื่อเหตุผลทางด้านที่อยู่อาศัยและความต้องการทางทรัพยากรของตน ขณะเดียวกันมนุษย์ก็ “ทำลาย” ที่อยู่อาศัยและทรัพยากรบน ดาวแห่งนั้นด้วยความทะยานอยาก ความทะยานอยากและความเห็นแก่ตัวจึงเป็นที่มาของการล่าและการทำลายของมนุษย์ ซึ่งการล่าและทำลายนี้เป็นตัวเร่งให้สังขารของดาวซานทอรีและโลกเข้าสู่ความเสื่อม ดังจะพบว่าทั้งซานทอรีและโลกล้วนประสบปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรและความเสื่อมโทรมของธรรมชาติด้วยน้ำมือของมนุษย์เช่นเดียวกัน จำนวนประชากรที่มากขึ้นซึ่งสวนทางกับจำนวนทรัพยากรที่น้อยลงคือความบีบคั้นขัดแย้งที่ทำให้สังขารของดาวทั้งสองทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ กระนั้นมนุษย์ก็มองไม่เห็นความจริงว่าตนเป็นเหตุแห่งความเสื่อม ทั้งยังไม่ตระหนักว่าความสุขที่ตนได้จากการล่าและทำลายนั้นเป็นความสุขที่เจือมากับความทุกข์ เพราะการกระทำดังกล่าวจะทำให้มนุษย์สมอยากและเป็นสุข แต่ก็เป็นความสุขเพียงชั่วระยะเวลาหนึ่ง เพราะเมื่อสมอยากในสิ่งหนึ่งแล้ว มนุษย์ก็จะมีความทะยานในเรื่องอื่น ๆ ต่อไปอีก ความสุขเพราะสมอยากจึงเป็นความสุขที่มีความพร่อง มิใช่ความสุขแท้จริง การเวียนวนอยู่กับความอยากและความพร่องนี้ทำให้มนุษย์มองไม่เห็นความเป็นจริง จึงแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการผิด ๆ เช่นในเรื่องปฐมภพ ผู้คนบนดาวซานทอรีเลือกแก้ปัญหาด้วยการ “ลืม” สิ่งที่ตนได้กระทำไว้กับดาวซานทอรี โดยใช้วิธีการลบประวัติศาสตร์ของตนเอง แล้วไปย้ายไปพำนักบนดาวนิคมแห่งใหม่ วินทร์ เลียววาริณ ชี้ให้เห็นว่าการแก้ไขปัญหาในลักษณะดังกล่าวมิใช่การแก้ไขปัญหา แต่เป็นการสืบต่อปัญหาที่ใหญ่ขึ้นกว่าเดิม เพราะไม่เพียงมนุษย์จะสร้างความทุกข์ให้กับแก่ดาวดวงหนึ่ง แต่กลับกลายเป็นการขยายและสร้าง

ปัญหาในระดับจักรวาลซึ่งไม่มีวันจบสิ้น ดังนั้น หากต้องการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ควรแก้ไขที่พฤติกรรมของมนุษย์ ละความทะยานอยากและหันมาใส่ใจสิ่งแวดล้อมรอบตัวให้มากขึ้น ดังข้อความที่แสดงความหวังของละครซึ่งกล่าวว่า “บางทีวันพรุ่งนี้ชาวโลกอาจจะร่วมมือร่วมใจกันรักษาสภาพป่าที่เหลือและสิ่งแวดล้อมให้กลับคืนสู่สภาพเดิมก็เป็นได้” (ปฐมภพ, 2540, หน้า 23)

สรุปได้ว่า จากเรื่องปฐมภพ วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า มนุษย์เป็นปัจจัยสำคัญแห่งความทุกข์ของสังขาร สังขารในที่นี้หมายถึงสังขารของโลกธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรอบตัวมนุษย์ โดยมีแรงจูงใจสำคัญอันเป็นเหตุแห่งความทุกข์ คือ ความทะยานอยากและความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ เพราะมนุษย์กอบโกยหวังเสพเสวยอย่างไม่รู้จักจบสิ้น ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดจึงถูกแปรและดัดแปลงเพื่อสนองความรู้สึกสุขทุกข์ของมนุษย์ นานวันเข้ากลายเป็นการทำลายความสมดุลในธรรมชาติจนเข้าสู่ความเสื่อม ท้ายที่สุดสภาพอันบีบคั้นขัดแย้งนั้นก็แพร่กระจายไปยังมนุษย์ผู้เป็นต้นกำเนิด ทั้งนี้เพราะมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ การกระทำของมนุษย์ที่ส่งผลต่อธรรมชาติจึงส่งผลต่อมนุษย์ด้วย แนวคิดนี้เสนอโลกทัศน์แบบพุทธปรัชญาที่มองโลกแบบองค์รวมว่า เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงในจุดใดจุดหนึ่งย่อมส่งผลกระทบต่อภาพรวมของสรรพสิ่งทั้งระบบ

แนวคิดที่นำเสนอว่า มนุษย์เป็นเหตุแห่งความเสื่อมของสังขารโลกและธรรมชาติ นอกจากจะพบในเรื่องปฐมภพแล้ว วินทร์ เลียววาริณ ยังนำเสนอแนวคิดที่คล้ายคลึงกันนี้ในเรื่องเด็กสองโลกด้วย ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

เรื่องเด็กสองโลก เป็นเรื่องราวของศาสตราจารย์ที่ได้รักษาเด็กคนหนึ่งซึ่งเกิดที่ดาวกิสบอน อันเป็นดาวที่ชาวโลกถือว่าเป็นดาวไร้อารยธรรมที่มีลักษณะคล้ายกับโลกมนุษย์ในยุคแรกเริ่ม ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรป่าไม้บนดาวกิสบอนทำให้มนุษย์เดินทางไปที่นั่นเพื่อสร้างนิคมแห่งใหม่ ส่งผลให้ดาวดวงนั้นเข้าสู่หายนะอย่างรวดเร็ว ด้วยทรัพยากรทางธรรมชาติที่มีอยู่อย่างจำกัด ซึ่งไม่อาจเติมเต็มความต้องการของมนุษย์ได้ ดังข้อความตอนหนึ่งซึ่ง “ผม” ตัวละครเอกของเรื่องบรรยายถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับดาวกิสบอน ภายหลังที่เขาและคณะสำรวจเก็บรวบรวมข้อมูลบนดาวกิสบอนเรียบร้อยแล้ว ความว่า

หลังจากที่นักสำรวจกลุ่มนั้นเดินทางกลับมาถึงโลกไม่กี่ปี ดาวกิสบอนก็กลายเป็นนิคมใหม่ของมนุษย์ ขบวนยานอวกาศพาณิชย์แห่กันไปที่นั่นพร้อมผู้คนเต็มลำทุกครั้ง ช่วงสิบห้าปีต่อมาผู้บุกเบิกได้ทำลายป่าดงดิบลงกว่าครึ่ง ป่าสีเขียวกลายเป็นที่ราบสำหรับสร้างเมืองและถนนหนทาง บางทีการไปสำรวจดวงดาวนั้นไม่ใช่เป็นเฉพาะชะตากรรมของเขา หากแต่เป็นชะตากรรมของพืชและสัตว์แห่งแผ่นดินกิสบอนด้วย

เพราะนั่นคือราคาอารยธรรมของมนุษย์

...

ช่วงสิบกว่าปีต่อมา มีนักสำรวจหลายชุดเข้าไปปรับพื้นที่เตรียมใช้ดาวดวงนั้นเป็นนิคมใหม่ของมนุษย์ต่อไป ผมยังจำได้ ผู้คนที่ไปสร้างนิคมใหม่พากันหักร้างถางพง สร้างที่อยู่อาศัย จากบ้านกลายเป็นเมือง คมดาบแห่งความเจริญผ่าแผ่นดินที่ปกคลุมด้วยป่าบริสุทธิ์ออกรวดเร็ว เสียงคมเลื่อยโค่นต้นไม้ใหญ่กรีดกังวานทั่ว คล้ายภาพการหักร้างถางพงของมนุษย์โลกครั้งเมื่อโลกยังเต็มไปด้วยป่าดงดิบ ทั้งสองโลกถูกทำลายจากมนุษยชาติเผ่าพันธุ์เดียวกัน ต่างแต่ว่าครั้งนี้พวกเขาพร้อมกว่า เต็มเปี่ยมด้วยวิทยาการสูงกว่า ติดปีกข้ามห้วงอวกาศที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นกำแพงไร้รูปที่กั้นพวกเขา มาถึงแผ่นดินใหม่ และกระทำในสิ่งเดียวกันไม่เปลี่ยนแปลง

หรือเพราะพวกเขาเป็นเพียงมนุษย์ ดังนั้นจึงไม่เคยและไม่สามารถเปลี่ยนแปลง?

(เด็กสองโลก, 2540, หน้า 35-36, 40)

จากข้อความข้างต้นสังขารทุกขตาในที่นี้คือดาวกิสบอนที่เสื่อมโทรมลงเพราะน้ำมือของมนุษย์ มนุษย์อยู่ในฐานะของ “ผู้ล่า” และ “ผู้ทำลาย” ซึ่งเป็นปัจจัยผลักดันให้ระบบนิเวศน์และอารยธรรมของดาวกิสบอนเข้าสู่หายนะ โดยมีแรงขับคือตัณหาและอุปาทาน อันเป็นผลให้มนุษย์หลงผิดคิดว่าตนเองเป็นศูนย์กลางของจักรวาลและเป็นนายเหนือทุกสิ่ง เพราะเหตุนี้มนุษย์จึงแยกตัวออกจากธรรมชาติและพยายามแสดงให้เห็นว่าตนอยู่เหนือธรรมชาติ ด้วยพยายามบังคับควบคุม จัดสรร และกอบโกยทรัพยากรธรรมชาติมาสนองตัณหาของตนตามอำเภอใจ พร้อมกับนั้นก็พัฒนาศาสตร์ทางการแพทย์และวิทยาการให้เจริญก้าวหน้า เพื่อแสดงสนองความลุ่มหลงในตนเองและความเย่อหยิ่งทระนงว่าตนเป็นสิ่งทรงภูมิปัญญาที่มีอำนาจสูงสุดในจักรวาล ความคิดดังกล่าวไม่เพียงส่งผลให้มนุษย์กระทำสิ่งต่าง ๆ อย่างฝืนธรรมชาติ แต่ยังเป็นเหตุของการเปรียบเทียบระหว่าง “ตนเอง” กับ “ผู้อื่น” เพื่อแข่งขันว่าใครสูงหรือต่ำกว่ากัน ดังข้อความตอนหนึ่งซึ่งผู้เล่าเรื่องบรรยายถึงดาวกิสบอนว่าเป็นดาวป่าเถื่อนไร้อารยธรรม ความว่า

กิสบอนเป็นดาวขนาดเล็กที่มีเส้นผ่านศูนย์กลางหกพันกิโลเมตร มีดวงจันทร์ดวงหนึ่ง ปกคลุมด้วยป่าทึบ มีสิ่งมีชีวิตระดับต่ำที่ยังไม่มีการพัฒนา เป็นโลกไร้อารยธรรม คล้ายโลกมนุษย์ในยุคแรกเริ่ม บรรยากาศของกิสบอนใกล้เคียงกับโลกที่มนุษย์ทนทานได้ ทรอนตั้งข้อสังเกตว่าโดยรวมแล้ว กิสบอนเป็นดาวที่คล้ายโลกดั้งเดิมของมนุษย์ หากแต่มีขนาดย่อส่วนลงมา เวลาหนึ่งวันที่นี่ยาวเพียงสิบสามชั่วโมง

"ที่นี่เหมือนกับเราเดินทางย้อนเวลากลับไปสู่โลกเราเมื่อแสนปีก่อนยังงั้นแหละ" ใครคนหนึ่งว่า

(เด็กสองโลก, 2540, หน้า 32)

หรือเนื้อความในเหตุการณ์ตอนที่ตัวละครเอกสอบถามท่านเลขาธิการองค์การสำรวจเกี่ยวกับสิ่งมีชีวิตบทดาวกิสบอนความว่า

"คุณต้องการรู้อะไรเพิ่มเกี่ยวกับดาวเคราะห์ดวงนั้น?"

"ข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งมีชีวิตที่ทรงภูมิปัญญาสูงกว่าสิ่งมีชีวิตทั่วไปที่พวกคุณพบบนดาวดวงนั้น"

ท่านเลขาธิการองค์การสำรวจกล่าวเคร่งขรึม "ผมรับรองได้ว่าไม่มี เพราะผมเป็นหัวหน้านักสำรวจกลุ่มนั้นเอง กิสบอนยังไม่มีอารยธรรม สภาพทางกายภาพไม่มีอะไรที่แสดงว่ามีสิ่งมีชีวิตที่ฉลาดเท่าหรือฉลาดเกินคนเลย..." ชายผู้เป็นพ่อถอยหายใจยาว "...มันเป็นเรื่องของโชคชะตาแท้ ๆ ที่ทำให้เราไปครั้งนั้น และเรื่องจบลงแบบนี้"

(เด็กสองโลก, 2540, หน้า 35)

จากข้อความดังกล่าวแสดงถึงทัศนะของมนุษย์โลกที่พยายามวัดค่าเทียบเคียงตนเองกับสิ่งอื่น เพื่อสร้างความหมายว่า มนุษย์เป็นสิ่งทรงภูมิปัญญาที่อยู่เหนือกว่าสิ่งมีชีวิตชนิดอื่น ยังผลให้ "การล่าอาณานิคม" และ "การทำลาย" ดาวกิสบอนของมนุษย์มีความชอบธรรม การหยิบยื่นความหมายให้แก่ดาวกิสบอนว่าเป็นดาวไร้อารยธรรม นำไปสู่การบุกเบิกพื้นที่และการทำลายทรัพยากร จนเป็นผลให้สังขารของดาวกิสบอนเข้าสู่ความเสื่อม เพราะฉะนั้น การวัดค่าเทียบเคียงระหว่างมนุษย์และสรรพสิ่งอื่น ๆ กับมนุษย์เป็นการหยิบยื่นความหมายเพียงฝ่ายเดียว เพื่อสร้างช่องทางกอบโกยผลประโยชน์ให้แก่มนุษย์ผู้ให้ความหมาย

อนึ่ง ผู้วิจัยพิจารณาว่าการหยิบยื่นความหมายเรื่องความมีอารยธรรมหรือไร้อารยธรรมในเรื่องนี้ เป็นการแฝงนัยเสียดสีต่อระบบคิดทางวิทยาศาสตร์ทั้งนี้อาจเป็นไปได้อย่างมากกว่าแนวคิดดังกล่าวได้รับอิทธิพลมาจาก “ทฤษฎีการคัดเลือกโดยธรรมชาติ” (The theory of natural selection) ของ ชาลส์ ดาร์วิน ซึ่งว่าด้วยการคัดเลือกเผ่าพันธุ์ที่เหมาะสมในการมีชีวิตรอด โดยเฉพาะแนวคิดที่ว่า สิ่งมีชีวิตที่แข็งแกร่งที่สุดเท่านั้นจึงควรมีชีวิตอยู่รอด (Survival of fittest) (นำชัย ชีววิวรรธน์ และสุวัฒน์ อัศวไชยชาญ, 2555,หน้า 171) แนวคิดดังกล่าวนำเสนอผ่านพฤติกรรมและคำพูดของตัวละครฝ่ายมนุษย์โลกทั้งการใช้วิทยาศาสตร์เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างพลังอำนาจ การกอบโกยทรัพยากรอย่างไม่หยุดยั้ง การยึดตนเป็นศูนย์กลางจักรวาล ตลอดจนคำพูดที่สื่อถึง “มานะ” คือ “ความถือตัว ความทะนงตน ความสำคัญตนว่าสูง ต่ำ เด่น ด้อย เท่าเทียม เทียบเขาเทียบเรา ตลอดจนความรู้สึกภูมิ ๆ พอง ๆ ถือตัวอยู่ภายใน” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2552, หน้า 70/35) ของมนุษย์ ดังคำบรรยายความคิดของ “ผม” ศาตราจารย์นายแพทย์ในเรื่องซึ่งกล่าวถึงพัฒนาการทางวิทยาการของมนุษย์ความว่า

> ผมเป็นศาตราจารย์แพทย์ในมหาวิทยาลัยแห่งนี้มานานสามสิบหกปีเต็ม เป็นระยะเวลาสั้นเมื่อเทียบกับเวลาหลายร้อยปีแห่งพัฒนาการทางการแพทย์ ซึ่งผมเชื่อมั่นว่าเราได้พัฒนามาถึงขั้นสูงสุดแล้ว วิทยาการที่ทันสมัยที่สุดทางการแพทย์ปัจจุบันเป็นศาสตร์ที่รวมเอาข้อมูลการวิเคราะห์ในห้องทดลองที่มนุษย์ทำต่อเนื่องกันมาตลอดหลายร้อยปี รวมเข้ากับการแพทย์โบราณที่เราค้นพบความหมายของมันมากขึ้น เราเข้าใจความหมายและวิธีการฝังเข็มของชนชาติจีนโบราณ เราเข้าใจกลไกละเอียดอ่อนของวิชาวัฒนายุรศาสตร์ความลับของอาหารที่เรียบง่ายที่สุด เราเรียนรู้ความลับของการสงบจิตที่ละเอียดอ่อนแบบโยคะและมวยจีน จุดประสาททั่วร่างที่สัมพันธ์กับการเคลื่อนที่ของเลือดลม เราเรียนรู้ทุกเส้นสายของประสาทของมนุษย์ตลอดจนการดึงเอาพลังจิตมาใช้ทุกวิทยาการถูกถ่ายทอดลงในระบบสมองกล หล่อหลอมรวมเป็นหนึ่งมหาวิทยาการแห่งศาสตร์...
>
> (เด็กสองโลก, 2540, หน้า 34)

ข้อความดังกล่าวสื่อถึง “มานะ” กิเลสที่ทำให้ตัวละครมองไม่เห็นความจริง เพราะความเอนเอียงยึดมั่นถือมั่นในทฤษฎีจนเกินขอบเขต เมื่อผนวกเข้ากับอัตตาของมนุษย์นำไปสู่การยกย่องเชิดชูตนเองว่าเป็นผู้มีอารยธรรม เพื่อให้ตนมีสิทธิ์อันชอบในการครอบครองดินแดนและทรัพยากรของผู้อื่นโดยอ้างความประสงค์ในการปฏิวัติอารยธรรมให้ก้าวหน้า

เหมือนกับตน สร้างความชอบธรรมในการรุกล้ำและทำลายทรัพยากรธรรมชาติบนดาวกิสบอน ยังผลให้ดาวกิสบอนเข้าสู่ความเสื่อม จุดที่น่าสนใจของประเด็นดังกล่าวคือข้ออ้างซึ่งมีความย้อนแย้งในตัวเอง กล่าวคือ มนุษย์กำลังอ้างว่าตนกำลังสร้างอารยธรรมหรือ “ความเจริญ” เพื่อล้มล้าง “ความป่าเถื่อน” บนดาวกิสบอน แต่การกระทำของมนุษย์กลับเต็มไปด้วย “ความป่าเถื่อน” และความเห็นแก่ตัว การกระทำซึ่งสวนทางกับภาพลักษณ์จอมปลอมที่มนุษย์วาดไว้ดังกล่าว แสดงถึงความไม่แน่นอนของความหมายที่มนุษย์หยิบยื่นให้แก่สรรพสิ่ง วินทร์ เลียววาริณ ชี้ให้เห็นว่าตรรกะดังกล่าวเป็นเพียงสิ่งสมมติที่มนุษย์สร้างขึ้น ไม่อาจยึดถือเป็นแก่นสารได้ เนื่องจากการให้ความหมายของมนุษย์นั้นขาดความเที่ยงธรรมและเต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว

สรุปได้ว่า จากเรื่องเด็กสองโลก วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่าการยึดมั่นในอัตตานำไปสู่การสำคัญตนผิดและการหยิบยื่นความหมายให้แก่สิ่ง ๆ ตามแรงใฝ่แห่งตัณหา ส่งผลให้เกิดการกระทำที่นำไปสู่การบีบคั้นสังขารของโลกและธรรมชาติให้แปรไปในทางเสื่อม เนื่องจากมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของโลกและธรรมชาติ มนุษย์จึงได้รับผลกระทบจากความเสื่อมนั้นด้วย เพราะฉะนั้นมนุษย์จึงมิใช่ผู้กำหนดธรรมชาติ แต่เป็นผู้อยู่ใต้กฎเกณฑ์แห่งธรรมชาติ การกอบโกยทรัพยากรเพื่อประโยชน์ของมนุษย์ถ่ายเดียว โดยไม่คำนึงถึงสมดุลของสภาพแวดล้อมย่อมนำไปสู่ความพินาศแห่งสังขาร ทั้งสังขารโลกและสังขารของมนุษย์เองในที่สุด

นอกจากการนำเสนอความทุกข์ตามสภาพสังขารผ่านการนำเสนอภาพธรรมชาติที่เสื่อมโทรม และดวงดาวที่กำลังสูญสลาย วินทร์ เลียววาริณ ยังนำเสนอความเสื่อมสลายสังขารผ่านการฉายภาพอนาคตที่หม่นหมองและสิ้นหวัง ดังต่อไปนี้

เรื่องทัวร์สยาม 4001 เป็นเรื่องที่นำเสนอทุกข์ตามสภาพสังขารผ่านภาพบ้านเมืองในอนาคตที่เสื่อมโทรม เรื่องเล่าในรูปแบบของโปรแกรมทัวร์ที่จะพาผู้อ่านไปเที่ยวเมืองไทยภายใน 14 วันในปีพ.ศ. 4001 เมืองไทยในยุคนั้นมีความเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ประจำชาติถูกครอบงำด้วยวัฒนธรรมจากต่างชาติ สถานที่ท่องเที่ยวทุกแห่งเต็มไปด้วยมลภาวะ สภาพอากาศแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างอย่างสุดขั้วตั้งแต่ร้อนจัดไปจนถึงหนาวเย็นเป็นหิมะ แทบทั้งเรื่องปรากฏภาพความขัดแย้งระหว่างความเจริญและความเสื่อมอันสื่อถึงความล่มสลายของระบบนิเวศน์ของธรรมชาติที่เกิดจากน้ำมือของมนุษย์ ดังข้อความตอนหนึ่งที่บรรยายถึงกรุงเทพฯ เมื่อที่เต็มไปด้วยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์และสภาพอากาศหนาวเย็นเนื่องจากปรากฏการณ์เรือนกระจก ความว่า

ข้ามฟ้าด้วยเครื่องบินถึงเมืองกรุงเทพฯ มหานครแห่งอดีตกรุงเทพฯ เป็นเมืองที่ตายแล้วตั้งแต่ปี ค.ศ. 2682 และย้ายเมืองหลวงขึ้นเหนือไปเรื่อย ๆ จนถึงปี 3132 เมืองหลวงสุดท้ายก็คือบุรีรัมย์ ตลอดทั้งปีที่นี่มีหิมะโปรยลงมาไม่ขาดสาย อากาศในกรุงเทพฯ เย็นจัดโปรดเตรียมผ้าห่ม เสื้อกันหนาวมาด้วย ที่นี่ท่านจะพบกับความแตกต่างระหว่างภูมิอากาศภาคเหนือกับภาคกลางอย่างสุดขั้ว สาเหตุที่ภูมิอากาศต่างจากภาคอื่นก็เนื่องจากในยุคปฏิกิริยาเรือนกระจก ที่นี่มีก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ลอยขึ้นไปเกาะชั้นบรรยากาศมากเป็นพิเศษ

กรุงเทพฯ เป็นแหล่งผลิตหน้ากากกันมลพิษที่ใหญ่ที่สุดของโลก นักท่องเที่ยวจะตื่นตาตื่นใจกับหน้ากากแบบใหม่ ๆ โดยนักออกแบบที่มีชื่อ นอกจากนี้กรุงเทพฯยังมีโรงงานผลิตสีและสารเคมีกว่าหนึ่งหมื่นโรง กรรมวิธีการผลิตส่วนใหญ่ใช้วิธีการดูดสารที่ต้องการจากอากาศ เพราะเป็นเมืองที่มีสารเคมีในอากาศเหลือเฟือ รัฐบาลให้ความสนับสนุนโรงงานเหล่านี้ในด้านการเงิน เพราะเป็นอุตสาหกรรมที่ช่วยลดปริมาณสารเคมีในอากาศไปในตัว...

บ่ายชมผลงานศิลปะบนกำแพงของคนโบราณเมื่อสองพันปีก่อนวาดโดยศิลปินนิรนาม ภาพส่วนใหญ่เป็นแบบนามธรรม วาดด้วยสีพ่นแบบสเปรย์กระป๋องลวดลายต่าง ๆ หลากสีสวยงามมาก ทางรัฐบาลได้เก็บรักษาอย่างดี เพราะเป็นงานเก่าแก่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ คำจารึกบางคำเช่น “อ.น.ศ. พ่อมึงเอง---ย.ม.---ม.ค.ป.ด.---” ยังเป็นที่ศึกษาของนักโบราณคดีและนักภาษาศาสตร์จนทุกวันนี้

(ทัวร์สยาม 4001, 2540, หน้า 226)

จากข้อความดังกล่าว วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอภาพความล่มสลายทางวัฒนธรรมและเสื่อมโทรมของธรรมชาติที่เกิดจากน้ำมือของมนุษย์ เพื่อสื่อถึงความทุกข์ของสังขาร ซึ่งสัมพันธ์กับพฤติกรรมของมนุษย์ วิทย์ วิศทเวทย์ (2553, หน้า 119) กล่าวว่า “ความทุกข์ของมนุษย์เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์สัมพันธ์กับสิ่งอื่นนอกตัว” ปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และสิ่งอื่นรอบตัวเป็นจุดเริ่มต้นแห่งความหลงผิด เพราะไม่เข้าใจในธรรมชาติของตนเองและสรรพสิ่งรอบตัว จึงนำไปสู่การให้ค่าให้ความหมายแก่สิ่งต่าง ๆ อย่างผิด ๆ ค่านิยมที่ผิดเพี้ยนและการกระทำที่ฝืนธรรมชาติสื่อว่า การให้ค่าและความหมายดังกล่าวอิงอยู่กับตัณหาของมนุษย์ มนุษย์ได้แต่ปิดหูปิดตาตนเองให้อยู่กับโลกที่เสื่อมโทรม โดยหลอกตนเองว่ามีความสุข ตราบเท่าที่ยังมีทรัพยากรให้สนองความต้องการ ในท้ายที่สุดการบิดเบือนความจริงของมนุษย์ ไม่เพียงทำลายทรัพยากรไปเกือบหมดโลก หากยังสะท้อนความทุกข์กลับมายังมนุษย์ จะสังเกตว่าเรื่อง ทัวร์สยาม 4001 นำเสนอเรื่องด้วย

กลวิธีแฝงนัย เพื่อสร้างความรู้สึกขัดแย้งในใจผู้อ่านและแฝงน้ำเสียงเสียดสีที่ วินทร์ เลียววาริณ มีต่อสังคม ด้วยการเสนอภาพและบรรยายสิ่งที่ขัดกันระหว่างความคาดหวังของผู้อ่านกับสิ่งที่ปรากฏในเรื่อง เช่น การบรรยายความเสื่อมโทรมของสถานที่ด้วยน้ำเสียงชื่นชม การกล่าวถึงความเสื่อมถอยทางจิตใจของผู้คนด้วยลีลาเรียบเฉย การทำให้ความงามทางธรรมชาติกลายเป็นเรื่องน่ากลัวหรือเป็นภัยคุกคามชีวิต การบิดเบือนความเลวร้ายให้กลายเป็นเรื่องไม่สลักสำคัญ เป็นต้น ความขัดแย้งดังกล่าวนอกจากจะเป็นไปเพื่อวิพากษ์วิจารณ์หรือโจมตีการกระทำอันบกพร่องของมนุษย์แล้ว ยังนำเสนอภาพความกร่อนโทรมของสังขารที่กำลังแตกดับ เพราะไม่อาจทนอยู่ในภาวะบีบคั้นขัดแย้ง อันเป็นสัจธรรมของธรรมชาติประการหนึ่ง

สรุปได้ว่า จากเรื่องทัวร์สยาม 4001 วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า สังขารไม่เที่ยงและเป็นทุกข์ ไม่ว่าสังขารนั้นจะยิ่งใหญ่หรือมั่นคงแข็งแรงเพียงใด ย่อมต้องเข้าสู่ความเสื่อมสลายและผันแปรไปตามเหตุปัจจัยในที่สุด ในบรรดาเหตุปัจจัยต่าง ๆ มนุษย์เป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างความเปลี่ยนแปลงให้แก่สิ่งรอบตัวได้มากที่สุด ความรุ่งเรือง ความคงอยู่ และความเสื่อมแห่งสังขารของสิ่งที่มนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้องสัมพันธ์ เป็นผลสืบเนื่องมาจากการกระทำของมนุษย์ทั้งสิ้น ความคาดหวังต่อความสุขทางวัตถุอย่างขาดสติ ไม่มองโลกตามความเป็นจริง ยอมทิ้งตัวลงไปอยู่ในกระแสความแปรปรวนเพื่อรักษาความสุขชั่วคราวนั้นไว้ ยังผลให้มนุษย์สร้างทุกขเวทนา สร้างความเสื่อมทางสังขารให้แก่สิ่งอื่น ๆ ซ้ำซาก ในท้ายที่สุด ความเสื่อมที่มนุษย์มอบให้แก่ธรรมชาติย่อมส่งผลย้อนกลับมาทำร้ายตัวมนุษย์เอง นี่คือผลแห่งกรรมในฐานะที่มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งแห่งกระบวนเหตุปัจจัยตามธรรมดาธรรมชาติ

เรื่องมนุษย์แช่แข็ง เป็นเรื่องที่นำเสนอทุกข์ตามสภาพสังขารของตัวละครที่พยายามฝืนชะตากรรมของตน เรื่องเล่าถึง เกนนี มาเกน เศรษฐีผู้หนึ่งซึ่งป่วยเป็นโรคมะเร็งตับ เขาทำประกันกับบริษัทอาฟเตอร์ไลฟ์ (AfterLife) ด้วยหวังใช้ศาสตร์แช่แข็งยืดอายุให้ได้เขามีโอกาสใช้ชีวิตอย่างมีความสุข บนกองเงินกองทองที่หามาทั้งชีวิตกับภรรยาในโลกอนาคต แต่แล้ววันหนึ่ง เขาได้พบกับศพปริศนาที่มีรูปร่างหน้าตาเหมือนเขาทุกประการ หลังจากตรวจข้อมูลอย่างละเอียด หัวหน้าฝ่ายชันสูตรสรุปว่าศพดังกล่าว คือ ตัวของเขาในอนาคตซึ่งเดินทางข้ามเวลามาในยุคปัจจุบัน ภายในศพดังกล่าวมีหุ่นยนต์นาโนกระจายไปทั่วร่างกาย ที่ตัวของพวกมันมีจารึกบอกว่าพวกมันสามารถสื่อสารกับ เกนนี มาเกน ได้ผ่านความฝัน เกนนี มาเกน จึงยอมถ่ายหุ่นนาโนดังกล่าวเข้าสมองเพื่อไขปริศนาทั้งหมด ในโลกความฝัน เขาตื่นขึ้นมาในโลกอนาคตและได้รับการรักษาเซลล์มะเร็งจนหาย แต่ภรรยาของเขากลับเสียชีวิตไปในอุบัติเหตุไฟไหม้ เขาพบความจริงว่าชีวิตในโลกอนาคตมิใช่โลกแสนสวยงามที่เขาเคยฝันไว้ แต่เป็นโลกที่เต็มไปหายนะ ทั้งสงคราม ระเบิดปรมาณู สารกัมมันตภาพรังสี ธรรมชาติที่แห้งแล้ง แผ่นดินน้ำแข็งและผู้คนที่ค่อย ๆ ล้มตาย

ลง ดังข้อความตอนหนึ่งที่บรรยายถึงสภาพชีวิตและความรู้สึกของ เกนนี มาเกน หลังใช้ชีวิตในอุโมงค์หลบภัยเป็นเวลากว่าสองปี ความว่า

> อีกครั้งเขายืนอยู่คนเดียวกลางพื้นที่ว่างเปล่า
>
> เริ่มปีที่สองของชีวิตมนุษย์ถ้ำ อากาศเย็นลงเรื่อย ๆ
>
> ละอองน้ำแข็งตกลงมาหนักขึ้น โรยระบายท้องฟ้าสีเทาทะมึนเหมือนภาพเขียนของจิตรกรที่จมในอารมณ์หดหู่ที่สุด หิมะโรยเกล็ดสีขาวลงมาอย่างต่อเนื่อง ช้า ๆ ไม่ยอมหยุด
>
> ฤทธิ์ปรมาณูทำให้พื้นที่แถบนี้กลายเป็นแผ่นดินน้ำแข็ง แต่เขาเชื่อว่านี่ไม่ใช่พื้นที่เดียวในโลกที่แปลงสภาพเป็นนรก
>
> ไกลออกไปลิบ ๆ ที่เส้นขอบฟ้า เห็นหมู่ไม้ยืนแห้งตายเรียงเป็นแถว เขาก็รู้สึกเช่นต้นไม้ตายเหล่านั้น พวกมันโชคดีที่ไม่สามารถผลิกิ่งก้านใหม่ฟื้นคืนจากความตายเช่นเขา
>
> เขาฝืนยิ้ม การฟื้นคืนชีพอีกครั้งไม่ใช่ของขวัญ หากคือการลงทัณฑ์!
>
> เขาปาดหิมะที่เกะบนศีรษะและสองไหล่ออก ห่อตัว แต่ลมหนาวก็ยังสามารถชำแรกผ่านเข้ามาได้
>
> (มนุษย์แช่แข็ง, 2552, หน้า 31)

จากข้อความดังกล่าว วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอภาพโลกอนาคตที่เต็มไปด้วยหายนะและความสิ้นหวัง สื่อถึงสังขารที่กำลังผุพังแตกสลาย แรงบีบคั้นของเหตุปัจจัยทำให้เกิดทุกข์ ทั้งทุกข์เพราะตัวสังขารเองและทุกข์ที่เกิดจากน้ำมือมนุษย์ ในแง่แรกสังขารมีแรงบีบคั้นอยู่ในตัวและกำลังดำเนินไปสู่ความเสื่อมอย่างช้า ๆ แต่เพราะแรงบีบคั้นในแง่ที่สองทำให้สังขารคงอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ จำต้องผันแปรอย่างรวดเร็ว แรงบีบคั้นทั้งสองประการดังกล่าวทำให้ เกนนี มาเกน เกิดทุกขเวทนา หากสังเกตจะพบถ้อยคำที่สื่อถึงความตาย ความแห้งแล้ง และเสื่อมโทรมสอดแทรกอย่างสม่ำเสมอเมื่อบรรยายถึงโลกอนาคต เช่น “เบื้องหน้าคือซากปรักหักพังของเมือง พาหนะ รัศมีการทำลายแผ่กว้างสุดลูกหูลูกตา” “เถ้าฝุ่นจำนวนมหาศาลที่ระบิดนิวเคลียร์ผลักขึ้นชั้นบรรยากาศโลก บดบังแสงอาทิตย์จนฟ้ามืดหม่นแม้ในยามกลางวัน” “คนตายวันละสองคนเพราะพิษรังสีที่รั่วซึมลงมา” “พลังงานในอุโมงค์หมดแล้วพร้อมกับอาหารเม็ดเช่นทุก ๆ วัน คนที่ไม่ได้ปรับยืนต้านรังสีล้มตายไปทีละคน...” (มนุษย์แช่แข็ง, 2552, หน้า 26-30) เป็นต้น การสร้างความรู้สึกหดหู่หม่นหมอง และชวนสังเวชใจด้วยถ้อยคำเหล่านี้ เป็นการตอกย้ำถึงสภาพบีบคั้นของสังขารอันเป็นเหตุให้ที่ทำให้ ตัวละครรู้สึกทุกข์ทรมาน

อนึ่ง ทุกข์ของสังขารในเรื่องนี้มิได้หมายถึงเพียงสังขารของโลกอนาคตที่กำลังเสื่อมสลาย แต่ยังหมายรวมถึงสังขารของตัวละครด้วย ดังจะพบว่าสังขารของตัวละครมีสภาวะทุกข์แฝงไว้ตลอดทั้งเรื่อง นับตั้งแต่การเป็นโรคมะเร็งตับที่แม้จะใช้วิทยาการสักเท่าใดก็ไม่อาจรักษาให้หายขาด จากนั้นจึงพยายามฝืนสังขารของตัวเองด้วยการใช้ศาสตร์แช่แข็งยืดอายุจนกระทั่งได้ฟื้นขึ้นมาพบกับโลกอนาคตที่เต็มไปด้วยสงคราม ในทุกช่วงชีวิตของตัวละครเขาไม่เคยเป็นสุขอย่างแท้จริงเลย ทั้งนี้เป็นเพราะจิตใจของเขาจดจ่ออยู่กับสังขารซึ่งมีความทุกข์อยู่ตลอดเวลา การวางภาพคู่ขนานระหว่างชีวิตของตัวละครและสังขารโลกที่เปลี่ยนแปลงไปเช่นนี้เพื่อสื่อความจริงเรื่องความทุกข์อันเป็นแก่นของชีวิต แต่เป็นเพราะตัวละครมองไม่เห็นความจริงดังกล่าว จึงทำทุกสิ่งไปด้วยความเร่าร้อนกระวนกระวายไม่รอบคอบ ในแง่นี้ทุกข์จึงสัมพันธ์กับความไม่เที่ยงอย่างเป็นเหตุเป็นผล ดังพบว่าสาเหตุที่ตัวละครกระทำทุกสิ่งไปนั้นเพราะรู้สึกถึงความไม่แน่นอนในชีวิตปัจจุบัน จึงฝากความหวังไว้กับอนาคต ด้วยคิดว่าในอนาคตซึ่งมีวิทยาการขั้นสูงกว่าย่อมสามารถเสกสร้างชีวิตที่ดีกว่าให้แก่ตนได้ การกระทำของตัวละครจึงเป็นการเร่งทำกิจเพราะกลัวทุกข์อย่างชัดเจน แม้แต่การย้อนเวลาเพื่อส่งสารถึงคนในอดีตก็ทำไปเพราะเหตุนี้เช่นกัน จะเห็นว่าการไม่มองทุกสิ่งตามความเป็นจริง ได้ส่งผลให้การกระทำของตัวละครเป็นไปในลักษณะที่ฝืนธรรมชาติและขัดแย้งกับความเป็นจริง ซึ่งผลจากการกระทำดังกล่าวไม่อาจช่วยให้เขาหลุดพ้นทุกข์ได้

สรุปได้ว่า จากเรื่องมนุษย์แช่แข็ง วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่าสังขารทั้งปวงเป็นทุกข์และไม่เที่ยงแท้ เป็นสามัญลักษณะที่ไม่อาจฝืนได้ แต่ธรรมดาปุถุชนมักกระทำตามความปรารถนา เมื่อเกิดความรู้สึกว่าสิ่งที่คาดหวังจะไม่เป็นดังหวังหรือรู้ว่าจะต้องสูญเสียตัวตนไปก็พยายามยื้อสิ่งที่หวังหรือตัวตนนั้นไว้ ทำให้มนุษย์ตกเป็นทาสความยึดอยาก ขาดความเป็นอิสระ ขาดความรอบคอบในการเลือกกระทำ ทว่าสิ่งทั้งหลายย่อมตกอยู่ใต้สามัญลักษณะ มิได้เป็นไปตามความยึดอยากและไม่ตกอยู่ใต้บังคับของผู้ใด การฝืนความเป็นไปของสังขารและธรรมชาติด้วยการกระทำในลักษณะต่าง ๆ ของมนุษย์จึงเป็นการนำตนไปสู่ความขัดแย้งและความทุกข์โดยตรง

เรื่องโฆษณา 2201 นำเสนอแนวคิดเรื่องความทุกข์ผ่านสภาพสังขารของโลกอนาคตที่เสื่อมโทรม แนวคิดนี้เป็นแนวคิดย่อยในโฆษณาชิ้นหนึ่ง จากบรรดาโฆษณาทั้งหมดของเรื่องที่นำเสนอค่านิยมและความสนใจของผู้คนในโลกอนาคตในปี พ.ศ. 2201 โฆษณาหลายชิ้นที่บอกสรรพคุณของผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ซึ่งอิงอยู่กับความอยากของมนุษย์ที่ไม่เคยลดลง แม้โลกอนาคตจะเต็มไปด้วยวิทยาการและเทคโนโลยีล้ำสมัย ซึ่งดูเหมือนจะทำให้ชีวิตของมนุษย์ดีขึ้น ทว่าความจริงกลับไม่เป็นเช่นนั้น เพราะวิทยาการดังกล่าวดีขึ้นในฐานะเครื่องส่งเสริมกิเลส มิใช่ใน

ฐานะเครื่องกำจัดทุกข์ มนุษย์จึงยังคงทุกข์ทรมานเช่นเดิมหรืออาจมากกว่าเดิม โฆษณาชิ้นหนึ่งของเรื่อง กล่าวถึงทางเลือกใหม่ในการตายของมนุษย์ โดยมีจุดจูงใจคือการชี้ให้เห็นภาวะไม่พึงประสงค์ของโลกอนาคตที่ทำให้ผู้อ่านรู้สึกสิ้นหวังที่จะมีชีวิตต่อไป ความว่า

> ความจริงคือโลกศตวรรษที่ 23 ไม่มีอะไรน่าพิสมัย ความจริงคือโลกศตวรรษที่ 23 มีประชากรหมื่นสองพันล้านคน ความจริงคือโลกศตวรรษที่ 23 ไม่ใช่ยูโธเปีย ความจริงคือเทคโนโลยีไม่ได้ช่วยอะไรให้ดีขึ้น รอบตัวคุณมีแต่ความหม่นหมอง มลพิษในอากาศ ในน้ำ ในอาหาร โรคภัย การแย่งงานกันทำ ที่อยู่อาศัยแออัดยัดเยียด ฯลฯ คุณไม่ใช่คนโง่ คุณรู้ดีว่าคุณจะไปทางไหน
>
> EuthanaChoice เป็นทางเลือกใหม่ของคุณ EuthanaChoice ให้คุณเลือกวิธีจากโลกได้หลายแบบ เช่น จากไปอย่างมีความสุข จากไปอย่างมีหวัง จากไปอย่างฮึกหาญ หรือจากไปโดยฝันดีก่อน ติดต่อ EuthanaChoice วันนี้ แล้วเรื่องแย่ ๆ จะจากคุณไป... อย่างสวยงาม
>
> (โฆษณา 2201, 2552, หน้า 127)

โฆษณาข้างต้นมีจุดเน้นอยู่ที่การกล่าวถึงสภาวะทุกข์ของมนุษย์ในศตวรรษที่ 23 หากสังเกตเนื้อหาและภาพประกอบในโฆษณาชิ้นนี้จะพบว่า องค์ประกอบทั้งหมดล้วนแสดงถึงสังขารอันเป็นทุกข์ทั้งสิ้น ภาพปล่องควันสูงเสียดฟ้าซึ่งกำลังปล่อยก๊าซเสียในอากาศ ฉากหลังที่เต็มไปด้วยควันสีเทาหม่นจนมองไม่เห็นสิ่งมีชีวิตใด ๆ ตลอดจนข้อความที่กระตุ้นเตือนให้ตระหนักถึงความโหดร้ายของสภาพชีวิต ปิดท้ายด้วยการเชิญชวนลูกค้าให้รับบริการความตายในรูปแบบต่าง ๆ เป็นการหยิบโยงภาพที่สร้างความรู้สึกไม่พึงประสงค์มาเป็นจุดขาย เพื่อสร้างความรู้สึกหดหู่ในใจของผู้อ่าน ชวนเชิญให้เกิดความรู้สึกอยากพ้นไปจากภาวะดังกล่าว พร้อมเสนอทางออกว่า โลกหน้าเป็นสิ่งที่ดีกว่าโลกที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน นำไปสู่การขายสินค้าชื่อว่า EuthanaChoice ซึ่งนำการตายแบบการุณยฆาต[1] มาปรับแต่งกลายเป็นสินค้าเพื่อสนองความปรารถนาแก่ผู้ที่อยากตาย จุดเด่นของสินค้าชิ้นนี้อยู่ที่การตายแบบ “เลือกได้” ซึ่งแปรไปตามความปรารถนาทางใจของลูกค้า ความสุข ความหวัง ความกล้าหาญและความฝันถูกจัดแต่งเป็น

---

[1] การุณยฆาต หมายถึง การตายโดยเจตนาด้วยวิธีการที่ไม่รุนแรง เช่น การให้ยาระงับความเจ็บปวดเพื่อทำให้ผู้ป่วยตายอย่างสะดวก การปล่อยให้ผู้ป่วยตายไปอย่างสงบโดยไม่ให้ความช่วยเหลือ ฯลฯ เป็นวิธีรักษาทางการแพทย์ซึ่งถูกวิพากษ์วิจารณ์ด้วยประเด็นทางศีลธรรมและเป็นการกระทำที่ผิดกฎหมายสำหรับบางประเทศในสังคมปัจจุบัน

รูปแบบการตาย เพื่อการสนองวิภวตัณหา คือ ความอยากให้ตัวตนพ้นไป ขาดหาย พรากไปหรือสูญสิ้นไปของมนุษย์ สินค้าดังกล่าวเป็นการล้อเลียนเสียดสีความทะยานอยากของมนุษย์ โดยความอยากในที่นี้ คือ ความอยากหนีให้พ้นไปจากสภาวะทุกข์ของสังขารที่ตน “เลือกไม่ได้” ทั้งสังขารของตนเองและสังคมที่ตนอาศัยอยู่ จะพบว่านิยายวิทยาศาสตร์เรื่องนี้จงใจเสียดสีความคิดของมนุษย์ที่มักไม่พึงพอใจในภาวะความเป็นอยู่ของตนเอง จนยอมทำทุกวิถีทางเพื่อให้ตนได้อยู่ในภาวะที่ดีกว่า เช่น ยอมทำงานอย่างหนักเพื่อให้ได้เงินมาสนองความสุขสบาย ตั้งใจเรียนสูง ๆ เพื่อได้รับการยอมรับจากสังคม รวมถึงการฆ่าตัวตายเพราะหวังให้พ้นไปจากความทุกข์ที่มีอยู่ เป็นต้น การที่ผู้เล่าเรื่องใช้น้ำเสียงชวนเชื่อและใช้ลีลาแบบโฆษณาโน้มน้าวผู้อ่านให้หันมาใช้บริการสินค้า เป็นการลดทอนความน่ากลัวของความตาย เพื่อสร้างความต้องการที่มีต่อสินค้าให้เด่นขึ้น กลวิธีดังกล่าวเป็นแฝงนัยที่เล่นกับความเชื่อและค่านิยมของผู้อ่าน ทั้งยังเป็นการทำลายภาพสังคมในอุดมคติ (Utopia) ที่มักคาดหวังว่า เมื่อเทคโนโลยีสูงขึ้นและความรู้ทางวิทยาศาสตร์เจริญขึ้น มนุษย์จะสุขสบายมากกว่าในปัจจุบัน โดยแสดงให้เห็นว่า ตราบใดที่มนุษย์ยังไม่หยุดทำตามความทะยานอยากและไม่ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของตนเอง มนุษย์ก็ยังไม่พร้อมที่จะซาบซึ้งกับโลกอุดมคติเช่นนั้นได้

สรุปได้ว่า จากเรื่องโฆษณา 2201 วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า ทุกข์ตามสภาพสังขารของโลกมักเกิดจากน้ำมือมนุษย์ เพราะความทะยานอยากพฤติกรรมของมนุษย์จึงเป็นไปในทางกอบโกย ฉกฉวยแย่งชิง และเสพเสวยทรัพยากรจนเกินตัว ยังผลให้สังขารของโลกถูกบีบคั้นทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้จำต้องเข้าสู่ความเสื่อมอย่างรวดเร็ว ไม่นานจากนั้น ความเสื่อมดังกล่าวได้สร้างทุกขเวทนาในใจมนุษย์อย่างแสนสาหัส ก่อให้เกิดความไม่พึงปรารถนาที่จะต้องทนอยู่ในสภาวะดังกล่าว จนเกิดความคิดอยากพ้นไปจากชีวิตเช่นนี้เสีย ทว่าการหลีกหนีความทุกข์ในลักษณะดังกล่าว มิใช่การพ้นทุกข์ หากเป็นเพียงการสนองตัณหาในลักษณะหนึ่งซึ่งนำมนุษย์ไปสู่ความทุกข์ในรูปแบบใหม่

2.3 วิปริณามทุกขตา (ทุกข์เนื่องด้วยความผันแปร) คือ ทุกข์ที่แฝงอยู่ในความแปรปรวน ได้แก่ ความรู้สึกสุขที่แปรผันกลายเป็นทุกข์ หรือความรู้สึกสุขและทุกข์ที่หมุนเวียนสลับกันไปไม่แน่นอน ดังที่ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2552, หน้า 70/13) อธิบายว่า

> ความรู้สึกสุขหรือสุขเวทนา ซึ่งโดยสภาวะที่แท้จริงเป็นเพียงทุกข์ในระดับหนึ่ง สุขเวทนานั้น จึงเท่ากับเป็นทุกข์แฝง หรือมีทุกข์ตามแฝงอยู่ด้วยตลอดเวลากลายเป็นความรู้สึกทุกข์ หรือก่อให้เกิดทุกข์ขึ้นได้ในทันทีที่เมื่อใดก็ตามสุขเวทนานั้นแปรปรวนไป หมายความว่า สุขเวทนานั้น ก่อให้เกิดทุกข์เพราะความไม่จริงจังไม่คงเส้นคงวาของมันเอง

ผู้วิจัยพบแนวคิดที่ว่าด้วยความทุกข์ประเภทวิปริณามทุกขตา 3 แนวคิด ได้แก่ ความทุกข์เนื่องด้วยความผันแปรของความหมายที่ผูกติดกับอามิส ความทุกข์เนื่องด้วยความผันแปรแห่งปริมาณของอามิส และความทุกข์เนื่องด้วยความผันแปรทางความรู้สึกของมนุษย์ที่มีต่ออามิส ผ่านนิยายวิทยาศาสตร์ 3 เรื่อง ได้แก่ 1. เรื่อง 7020: โลกแห่งความสุข 2. เรื่องนิทานหิ่งห้อย และ 3. เรื่องบริโภคนิยม ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

เรื่อง 7020: โลกแห่งความสุข นำเสนอแนวคิดเรื่องทุกข์ผันแปรที่เป็นผลจากการพึ่งพาสิ่งเสพเสวยเกินขอบเขตของมนุษย์ เรื่องเล่าถึงโลกอนาคตปี 7020 ซึ่งมนุษย์พัฒนาสรรพคุณของยาให้บันดาลทุกสิ่งที่ตนต้องการได้ ทั้งความสุข ความฉลาด ความจำ ความบันเทิง ฯลฯ เรื่องนี้แสดงให้เห็นความสุขที่มีสภาวะทุกข์เป็นพื้น คือ สุขอิงอามิสหรือความสุขที่ต้องอาศัยวัตถุเป็นเครื่องหล่อเลี้ยง “ยา” เป็นอามิสของเรื่อง ซึ่งนำไปสู่การเหิมลำพองในอำนาจความรู้ทางวิทยาศาสตร์และความลุ่มหลงในความสุขของมนุษย์ ดังคำบรรยายความคิดของนายแพทย์คินนาจากเอกสารสำคัญซึ่งเขาทิ้งไว้ก่อนเสียชีวิต เนื้อความส่วนหนึ่งกล่าวถึงความสุขในชีวิตและความภูมิใจที่มีต่อยาในโลกของเขา ความว่า

ผมทำงานที่ทามารีมานานสิบเอ็ดปี ไม่เคยมีปัญหาใด ๆ กับเพื่อนร่วมงาน ผมรักที่ทำงาน ผมมีครอบครัวที่อบอุ่น คงกล่าวไม่เกินเลยได้ว่า ผมมีความสุขทุกวัน---ก็เช่นทุกคน---ด้วยยา ผมเชื่อมั่นในสังคมเรานี้ วิถีชีวิตและแนวทางของมนุษย์โลกเดินไปในทางที่ดีที่สุดเท่าที่เคยเป็นมาในหน้าประวัติศาสตร์

ผมเชื่อว่าไม่มียุคใดในโลกอีกแล้วที่มนุษย์เราจะสามารถมีความสุขเท่าในยุคนี้ คุณภาพชีวิตเราพัฒนาไปไกลแสนไกลเมื่อเทียบกับอดีต เรามีอาหารสกัดในรูปยาเม็ดที่ให้ประโยชน์มากกว่าอาหารรูปแบบใด เรามีระบบสันทนาการที่ไปไกลกว่าภาพยนตร์ เพลง หรือละคร ฯลฯ แต่เป็นการให้บันเทิงที่เข้าไปถึงประสาทภายในของคน ยาเม็ดที่ถูกออกแบบมาโดยนักวิทยาศาสตร์ชั้นเลิศเป็นบทพิสูจน์ว่า เราสามารถใช้ยามากกว่าการรักษา หากแต่เพื่อวิถีชีวิตแนวใหม่ด้วยและผมภูมิใจที่เป็นส่วนหนึ่งขององค์กรที่ผลิตยามากเป็นอันดับต้น ๆ ของโลก...

(7020: โลกแห่งความสุข, 2540, หน้า 177-178)

จากข้อความดังกล่าว จะพบว่านายแพทย์ คินนา ตัวละครของเรื่องกล่าวถึงยาด้วยน้ำเสียงภาคภูมิใจ ทั้งนี้เพราะเขารู้สึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งในองค์กรซึ่งปฏิวัติวิถีชีวิตของผู้คนในปี 7020 ความรู้สึกที่ว่าตนเองเป็นผู้กุมความสุขและความทุกข์ของผู้อื่น ทั้งยังมีความสามารถในการเปลี่ยนแปลงโลกให้กลายเป็นโลกแห่งอุดมคติ สร้างความเหิมลำพองให้แก่เขา ทำให้เขาทระนงตนว่าอำนาจของยาจะสร้างความสุขสมบูรณ์ให้แก่ผู้คนในโลกของเขาได้ “ยา” จึงเป็นอามิสที่ผูกขาดความเป็นอยู่ของผู้คนในโลกปี 7020 เป็นมากกว่าสิ่งที่ใช้รักษาโรคหรือบำรุงร่างกาย แต่เข้ามาแทนที่ทุกสิ่ง ทั้งอาหาร การศึกษา ความบันเทิง ฯลฯ ชีวิตของผู้คนในปี 7020 ถูกร้อยรัดเกี่ยวพันอยู่กับยา ยาสามารถสร้างความรู้สึกสุขสดชื่นสบายใจ (เวทนา) แก่อายตนะทั้ง 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ยังผลให้เกิดอารมณ์ทั้ง 6 คือ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ (สิ่งต้องกาย) และ ธรรมารมณ์ (เรื่องในใจ) อารมณ์เหล่านี้เป็นบ่อเกิดและเครื่องหล่อเลี้ยงตัณหาทำให้ผู้คนรู้สึกอยากเสพเสวยอารมณ์ที่ยามอบให้อยู่ร่ำไป นานวันเข้าก็ติดใจพัวพันถึงขั้นยึดมั่นถือมั่น (อุปาทาน) และหลงผิดว่าความสุขอันเกิดจากฤทธิ์ของยานั้นคือความสุขที่แท้จริง ดังพบว่าในบางตอนของเรื่อง วินทร์ เลียววาริณ ได้ทิ้งร่องรอยที่แสดงถึงความไม่แน่ใจต่ออารมณ์ความรู้สึกของผู้คนในปี 7020 ว่าเป็นความรู้สึกที่แท้จริงหรือเป็นผลจากฤทธิ์ยา เช่น การที่ตัวละคร “ผม” บรรยายของถึงบุคลิกลักษณะของ ธาตัน ซึ่งเป็นเพื่อนร่วมงาน ความว่า

> ธาตันเอ่ย “เขาอาจเครียด จึงต้องพึ่งยานี้” นัยน์ตาเป็นประกายแจ่มใสอยู่เป็นนิจ นักสืบหนุ่มผู้นี้ดูมีความสุขตลอดเวลาซึ่งผมไม่รู้ว่ามันเกิดจากจิตใจภายในของเขาหรือจากฤทธิ์ยา
>
> (7020: โลกแห่งความสุข, 2540, หน้า 166)

จากคำบรรยายแสดงให้เห็นว่าผู้คนในปี 7020 ดำเนินชีวิตอย่างปล่อยตัว ทำให้ถูกชักจูงไปในทางปรนเปรออายตนะอยู่เสมอ กลายเป็นความเคยชินที่รุนแรงขึ้นจนถึงขั้นหลงผิดและหลอกลวงตนเองว่ามีความสุข เนื่องจากคนเหล่านี้ไม่เคยได้รับการเตือนสติให้ยั้งคิดถึงความหมายแห่งการกระทำของตน จึงมีแต่ความลุ่มหลงมัวเมาขึ้นเรื่อย ๆ จนแยกไม่อาจว่าสิ่งไหนคือความสุขเทียมความสุขแท้ กระทั่งเรื่องดำเนินไปสู่จุดพลิกผันเมื่อ คินนา พบซากศพของมนุษย์โบราณและค้นพบความจริงว่ากระเพาะและลำไส้ของมนุษย์โบราณมีขนาดใหญ่กว่าผู้คนในยุคของเขาถึงหกเท่า ทั้งยังค้นพบว่าผลข้างเคียงจากของยาทำให้ผู้คนมีอายุสั้นลงกว่าครึ่งหนึ่งของมนุษย์โบราณ ข้อเท็จจริงนี้ชี้ให้เห็นว่า ผู้คนในปี 7020 ดำรงชีวิตอย่างผิดเพี้ยนไปจากธรรมชาติโดยไม่รู้ตัวและรับเอาหายนะมาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ความจริงอันน่าสะพรึงกลัวนี้ได้สร้างวิปริณามทุกขตาแก่ คินนา และตัวละครทุกตัวที่ได้อ่านบันทึกข้อมูลของเขา เหตุการณ์นี้พิสูจน์ว่าความสุขของผู้คนในปี 7020 เป็นความสุขที่แฝงเร้นด้วยความทุกข์ มิใช่ความสุขที่แท้จริง คินนาถูกสั่งฆ่าเพราะความจริงในข้อนี้ ทว่าก่อนที่เขาจะเสียชีวิตได้ส่งมอบบันทึกนี้ให้นักข่าวชื่อ กินนี การา ในเวลาไล่เลี่ยกัน “ผม” ซึ่งเป็นตำรวจสืบคดีได้เบาะแสจนสืบสาวไปถึง กินนี การา ความจริงทั้งหมดจึงเปิดเผย อย่างไรก็ตาม การพูดคุยระหว่างตัวละครทั้งสองแสดงให้เห็นว่าในฐานะผู้กุมความลับและรู้ความจริงทั้งหมด พวกเขาทำได้เพียงแค่รับรู้ ตื่นตะลึง ถอดถอนใจและเก็บงำความจริงนี้ไว้ ความว่า

ผมตะลึงงัน เงียบเสียงไปนานแสนนาน เสียงกินนี การา ดังมาเรื่อย ๆ

“อายุคนเราสั้นลงก็เพราะฝืนธรรมชาติมากเกินไป ตามหลักแห่งธรรมชาติ เมื่อเราไม่ใช้อวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่ง มันจะหายไป กระเพาะอาหารและลำไส้คนเล็กลง เพราะไม่ใช้มัน กระเพาะคนเราไม่ได้ใช้ย่อยอาหารมานานหลายพันปีแล้ว...”

“ก็เพราะ...”

“ใช่แล้ว ก็เพราะเราใช้ยา เราใช้ยาเป็นอาหาร ใช้ยาเพื่อรักษาโรค เพื่อเพิ่มความฉลาด เพื่อการบันเทิง เรากินยาเพื่อคลายเครียด เรากินยาเพื่อ ‘ดู’ ภาพยนตร์เรื่องใหม่ ๆ ทั้งที่หลับตาอยู่เพราะมันให้ความบันเทิงมากกว่า เด็กของเรากินยาตั้งแต่แรกเกิดเพื่อเพิ่มความฉลาด คุณคงปฏิเสธมันไม่ได้ เพราะเด็กสมัยนี้อายุหกขวบก็เข้ามหาวิทยาลัยแล้ว สิบขวบก็ทำงาน วัยสิบสองปีก็มีครอบครัวมีลูกได้แล้ว ยาเป็นวิถีชีวิตใหม่ของเรา เราใช้ยาสำหรับทุกอย่างมานานกว่าห้าพันปี เพราะฉะนั้นวิวัฒนาการทางสรีระของมนุษย์เราก็เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว...”...

เราทั้งสองเงียบลงไปนาน

ผมนึกถึงร้านอาหารหัวมุมถนนที่ผมมักไปสั่งยาแบบแปลก ๆ มากิน ยาเพิ่มความบันเทิง ยาเสริมความฉลาด ยาลดความเหนื่อย ยาสร้างภาพบันเทิง ยาเพิ่มพลังเพศ นาทีนั้นผมก็นึกภาพออกว่าในกาลอดีต บริษัทยาเหล่านั้นได้พยายามขยายและสร้างตลาดใหญ่ ๆ ขึ้นมา พยายามให้คนกินยาจนมันกลายเป็นความจำเป็นที่ห้าแทนอาหารแบบเดิม นานวันเข้ายาก็เข้ามาแทนทุกสิ่ง ทั้งอาหาร การศึกษา การบันเทิง

ยาก็คือความสุข!

“เพราะฉะนั้นการค้นพบครั้งนี้จึงต้องเป็นความลับตลอดกาล”

(7020: โลกแห่งความสุข, 2540, หน้า 185-187)

บทสนทนาดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงธรรมชาติของมนุษย์ที่รักสุขเกลียดทุกข์ เพราะหมกมุ่นอยู่กับความสุขอิงอามิสทำให้ไม่อาจดำรงชีวิตได้อย่างอิสระ เพื่อให้ได้พบกับภาวะจิตใจที่เบิกบาน จึงเลือกตัดสินใจทำในสิ่งฝืนธรรมชาติเพื่อประคับประคองความสุขจากการเสพเสวยชั่วคราวนั้นไว้ หากสังเกตจะพบว่าบทสนทนาดังกล่าวมีความเงียบและความอึดอัดแทรกอยู่เป็นระยะ แสดงว่าตัวละครทั้ง กินนี การา และ “ผม” กำลังชั่งใจและครุ่นคิดถึงสิ่งที่เกิดขึ้น เพราะความจริงที่ค้นพบสวนทางกับจริยธรรมในวิชาอาชีพของพวกเขา อย่างไรก็ตาม ในท้ายที่สุดทั้งสองเลือกที่จะเก็บงำความจริงนี้ไว้ เนื่องจากไม่อาจยอมรับความจริงที่เกิดขึ้นและไม่อาจต้านทานกระแสบริโภคนิยมในสังคมของตนได้ การตัดสินใจของตัวละครดังกล่าวนอกจากจะแสดงให้เห็น

การยอมจำนนเพื่อความสุขส่วนตัวแล้ว ยังเป็นไปเพื่อคงความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไว้ด้วย เป็นธรรมดาที่มนุษย์ย่อมรู้สึกพึงใจที่ได้รับการยอมรับในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสังคมที่ใกล้เคียงกับโลกในอุดมคติที่วาดหวังไว้ ดังนั้น ตัวละครจึงเลือกคล้อยตามความต้องการของสังคมแทนหนทางที่ถูกต้อง เป็นการเก็บกดความรู้สึกแปลกแยกและคงความรู้สึก “เป็นส่วนหนึ่ง” ของสังคมไว้ เพื่อให้ตนสามารถใช้ชีวิตในสังคมต่อไปได้อย่างเป็นสุข แม้จะเป็นสุขจอมปลอมก็ตาม

สรุปได้ว่า จากเรื่อง 7020: โลกแห่งความสุข วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า ความสุขที่ขึ้นอยู่กับสิ่งเสพเสวยเป็นความสุขผันแปร ต้องดิ้นรนไปหาสิ่งเสพเสวยอยู่เสมอ ครั้นได้เสวยอารมณ์สมปรารถนา ก็ติดใจใคร่จะเสพเสวยในสิ่งนั้นร่ำไป นานวันเข้าก็กลายเป็นความเคยชิน จนไม่รู้ว่าสิ่งอารมณ์ที่เสพเสวยนั้นเป็นสุขแท้หรือสุขเทียม สุขอิงอามิสจึงเป็นสุขที่แฝงทุกข์ไว้ หาความวางใจหรือความปลอดภัยมิได้ การยอมจำนนต่อความสุขประเภทนี้คือการนำตัวไปผูกมัดกับความทุกข์ ยอมให้ความทุกข์บีบคั้นผ่านการเสพสิ่งเสวย ชีวิตต้องผกผันอยู่ระหว่างสุขและทุกข์ตลอดเวลา ไม่อาจมีความสุขอย่างสมบูรณ์ได้

เรื่องนิทานหิ่งห้อย เป็นเรื่องที่นำเสนอความทุกข์ผันแปรผ่านพัฒนาการของเรื่องซึ่งแสดงให้เห็นว่าความสุขอิงอามิสนำมนุษย์ไปสู่การสูญสิ้นทรัพยากรและความทุกข์ได้อย่างไร เรื่องเล่าถึงการสังเกตปรากฏการณ์บนท้องฟ้าของเด็กหญิงคนหนึ่ง เธอสังเกตว่า จำนวนดวงดาวหรือหิ่งห้อยบนท้องฟ้าที่เคยมีจนนับจำนวนได้ไม่หมด ค่อย ๆ ลดจำนวนลงไปนับแต่มนุษย์สร้างเครื่องแก้วสารพัดนึก การดึงพลังงานจากหิ่งห้อยบนท้องฟ้าเพื่อสร้างสิ่งสนองความต้องการของมนุษย์ ส่งผลให้หิ่งห้อยเหล่านั้นดับแสงลงไปทีละตัว ดังความในตอนหนึ่งที่บรรยายถึงความฟุ้งเฟ้อสนุกสนานของมนุษย์ที่เพิ่มสูงขึ้น สวนทางกับจำนวนหิ่งห้อยที่ลดลงอย่างรวดเร็ว ความว่า

โลกเข้าสู่ยุคอุดมคติ ไม่มีใครต้องทำงาน เนื่องจากเครื่องแก้วสารพัดนึกสามารถสร้างทุกสิ่งที่มนุษย์ปรารถนา โดยไม่มีใครต้องดิ้นรนทำอะไรอีกต่อไป

ทุกคนสามารถมีความสุขในการดื่ม กิน เที่ยวได้ไม่จำกัด เครื่องแก้วสารพัดนึกสามารถปรนเปรอมนุษย์โดยการสร้างอาหารเครื่องดื่มไม่มีที่สิ้นสุด

นับแต่นั้น จำนวนหิ่งห้อยที่เกาะบนฟ้าก็ลดลงเรื่อย ๆ จากหนึ่งแสนห้าหมื่นล้านตัว เหลือหนึ่งแสนตัว

ผ่านไปไม่กี่ปี เธอนับหิ่งห้อยได้เพียงห้าหมื่นล้านตัว

...

เครื่องแก้วสารพัดนึกขยายจำนวนไปทั่วดาราจักรอื่น ๆ ขณะที่จำนวนหิ่งห้อยบนฟ้าหายไปทีละตัว ทีละตัว

หนึ่งพันตัว หนึ่งร้อยตัว...
แต่ไม่มีใครสนใจแยแสที่จะนับจำนวนหิ่งห้อยเช่นเธอ
ในที่สุดก็เหลือหิ่งห้อยเพียงสิบตัว
เก้า แปด เจ็ด...
หก ห้า สี่ สาม สอง...
บนฟ้าเหลือหิ่งห้อยเพียงตัวเดียว
เมื่อเธอวิ่งไปที่ทุ่งคืนนั้น หิ่งห้อยตัวสุดท้ายโบยบินจากเธอไปแล้ว

(นิทานหิ่งห้อย, 2548, หน้า 164-172)

จากข้อความข้างต้น นิยายดังกล่าวนำเสนอความทุกข์ที่แฝงมากับความสุขของมนุษย์ ในเรื่องนี้เครื่องแก้วสารพัดนึกเป็นตัวแทนของสิ่งประดิษฐ์ทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีต้นกัลปพฤกษ์ ของวิเศษ หรือสิ่งใดก็ตามในฐานะเครื่องสนองความอยากของมนุษย์ ทว่าผลพวงจากสิ่งประดิษฐ์ดังกล่าว มิได้มีเพียงการอำนวยความสะดวกสบายตามความต้องการของมนุษย์ แต่ต้องแลกมากับหายนะที่คาดไม่ถึงนั่นคือ ปริมาณหิ่งห้อยที่ลดจำนวนลงจนสูญพันธุ์ไปจากโลก “หิ่งห้อย” หรือ “ดวงดาว” ในที่นี้เป็นสัญลักษณ์แทนทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งค่อย ๆ ลดจำนวนลงเมื่อมนุษย์ใช้อำนาจจากเครื่องแก้วสารพัดนึก ความผกผันระหว่างปริมาณหิ่งห้อยและความสุขของมนุษย์ดังกล่าว แสดงให้เห็นความไม่สมดุลระหว่างความต้องการและสิ่งสนองความต้องการ อันเป็นผลให้ความสุขที่เคยได้รับแปรผันเป็นความทุกข์ในที่สุด เมื่อสิ่งสนองความต้องการลดจำนวนลง ความสุขที่เคยยึดไว้ก็พลอยหมดลงไปด้วย ความมืดมิดตอนท้ายเรื่องจึงสื่อถึงการครอบงำอวิชชาและตัณหา ซึ่งทำให้จิตใจของมนุษย์จ่อมจมอยู่ในความทุกข์

อนึ่ง การเล่าเรื่องผ่านสายตาของเด็กหญิงซึ่งทำหน้าที่เป็น “ผู้สังเกตการณ์” เป็นการแยกผู้สังเกตการณ์ออกจากปรากฏการณ์หรือเหตุการณ์ทางสังคม เพื่อให้เด็กหญิงพ้นจากฐานะของ “ผู้เสวย” อาจทำให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกว่าการเล่าเหตุการณ์ผ่านสายตาของเด็กหญิงให้ความรู้สึกเป็นกลาง ๆ เนื่องจากสภาวะผู้สังเกตหรือ “คนนอก” จะไม่ผูกพันกับความสุขหรือทุกข์จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ทว่าในความเป็นจริงแล้ว เด็กหญิงยังคงผูกพันกับสังคม ฉะนั้น ปรากฏการณ์ที่เกิดแก่กับโลกภายนอกซึ่งเกี่ยวพันกับสังคม จึงอยู่ในความสนใจและอยู่ในขอบข่ายที่เธอจะรู้สึกร่วมได้ น้ำเสียงซึ่งกำลังวิพากษ์และตำหนิการกระทำของมนุษย์ของ วินทร์ เลียววาริณ ถ่ายทอดผ่านพฤติกรรมและการกระทำของเด็กหญิง การนำเสนอภาพอันสิ้นหวังของเด็กหญิงที่วิ่งตามหิ่งห้อยตัวสุดท้ายไปในทุ่งอันมืดมิด หมายถึงความทุกข์ที่เข้ามาแทนที่ความสุข ทุกข์ในที่นี้เป็นทุกข์ชนิดผันแปร ซึ่ง ค่อย ๆ ก่อตัวขึ้นในความสุขอันฉาบฉวย แม้ วินทร์ เลียววาริณ จะมิได้นำเสนออย่างชัดเจนว่าผู้ในสังคมรู้สึกเช่นไรเมื่อหิ่งห้อยตัวสุดท้ายหายไป แต่ความสิ้นหวังของตัวละคร ตลอดจนฉากและบรรยากาศอันหม่นหมองในตอนท้ายสื่อว่า นี่คือจุดเริ่มต้นของทุกขเวทนาแสนสาหัสของมนุษยชาติ

สรุปได้ว่า จากเรื่องนิทานหิ่งห้อย วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่าการหลีกหนีความทุกข์หรือสภาวะที่ไม่น่าพอใจของชีวิต ด้วยการสร้างเครื่องสนองความอยากหล่อเลี้ยงตัณหามิใช่การปลดเปลื้องความทุกข์แบบถาวร แต่เป็นการสร้างปมทุกข์ให้แก่ชีวิตและสังคมในระยะยาว เพราะเมื่อโลกภายนอกขาดพร่องหรือไม่ไปตามคาดหวัง ทุกข์ย่อมเกิดขึ้นโดยทันที ความพลิกผันของเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดสุขและทุกข์เช่นนี้ สื่อว่าความสุขแบบหล่อเลี้ยงตัณหาเป็นภาวะไม่ยั่งยืน เพราะได้แฝงเร้นเอาทุกข์ปะปนไว้ด้วย การมีชีวิตเพื่อหาความสุขจึงเป็นการบ่งบอกถึงทุกข์อยู่ในตัว

เรื่องบริโภคนิยม เป็นการนำเสนอความทุกข์ที่ผันแปรขึ้นอย่างฉับพลัน เมื่อตัวละครตระหนักถึงจุดอิ่มตัวของความสุขที่ตนครอบครองอยู่ เรื่องเล่าถึง “ผม” นักโฆษณาผู้ใช้มันสมองไปกับการคิดค้นโฆษณาใหม่ ๆ เพื่อกระตุ้นความสนใจของผู้คนในสังคม “ผม” และมารูซ เพื่อนนักโฆษณา เปลี่ยนทุกสิ่งที่อยู่รอบตัวให้กลายเป็นสื่อโฆษณา ทั้งร่างกายมนุษย์ ต้นไม้ ใบหญ้า เมฆบนท้องฟ้า หรือแม้แต่ดวงดาวยามกลางคืน สุดท้ายโลกทั้งโลกเต็มไปด้วยโฆษณา จนกระทั่งวันหนึ่ง “ผม” พบว่าชีวิตที่เต็มไปด้วยโฆษณาเป็นโลกที่ไม่อาจให้ความสุขที่แท้จริงได้ สื่อโฆษณารุกล้ำเข้าไปถึงพื้นที่ส่วนตัวของ “ผม” จนชีวิตขาดความสงบและอิสรภาพ ดังข้อความตอนหนึ่งความว่า

งานโฆษณาของเราไร้พรมแดน ขยายจากเมืองไปสู่ป่าและภูเขา ผลงานชิ้นเยี่ยมของเราที่อิงกับทัศนียภาพก็เช่นป้ายโฆษณาบนยอดเขาเอเวอเรสต์ โฆษณาบนภูเขาไฟ (พ่นควันออกมาเป็นโฆษณา ผลงานรางวัลสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมหลายรางวัล) ในทุ่งหญ้า (สีเขียวต่างโทนเป็นชื่อสินค้า ผลงานรางวัลสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมหลายรางวัล) ทุ่งข้าว (รวงข้าวขึ้นเป็นรูปสินค้า สวยงามที่สุดเมื่อลมพัดยอดข้าวไหวพลิ้ว ผลงานรางวัลสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมหลายรางวัล) ทุ่งดอกไม้ (แต่ละแปลงออกดอกเรียงเป็นชื่อสินค้า ผลงานรางวัลสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมหลายรางวัล)

โฆษณาปรากฏอยู่ทุกที่ ในน้ำมีโฆษณา ในนาก็มีโฆษณา

แม้แต่ในท้องทะเล เราสามารถกำหนดทรงคลื่นเป็นรูปสินค้า ทำให้ปะการังสีต่าง ๆ ขึ้นเป็นรูปสินค้า นักวิทยาศาสตร์กำลังง่วนอยู่กับการผลิตอาหารปลาเพื่อส่งผลให้มันมีพฤติกรรมว่ายเกาะกลุ่มเป็นรูปสินค้า

เราเป็นผู้กำหนดวิถีชีวิตมนุษย์ทั้งระบบสุริยะ

...

ผมตื่นเช้า นั่งรถไปทำงาน สองข้างทางรกไปด้วยป้ายโฆษณาไม่ว่าจะกวาดสายตาไปทางใด ก็เห็นโฆษณา ตั้งแต่บนพื้นดิน ผนัง ท้องฟ้า

ผมหลับตา

ผมเริ่มไม่แน่ใจแล้วว่าชีวิตที่มีแต่โฆษณานี้เพื่ออะไร ขายสินค้าให้มากที่สุด หรือเพื่อให้ผมมีงานทำ มีเงินซื้ออาหารและให้ภรรยาไปช็อปปิ้งได้ทุกวัน

สีหน้าของผมแย่ลงทุกวัน ผมยิ้มน้อยลง คุณภาพงานของผมตกต่ำลงไปเรื่อย ๆ

(บริโภคนิยม, 2548, หน้า 149-151)

จากข้อความดังกล่าว วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอความทุกข์ผ่านความรู้สึกขัดแย้งในจิตใจของ “ผม” นักโฆษณาผู้เคยภาคภูมิใจในการควบคุมและกำหนดสรรพสิ่งรอบตัวในรูปลักษณ์ของสื่อโฆษณา แต่กลับต้องเป็นทุกข์เพราะผลงานของตนเอง ทั้งนี้เพราะความสุขของ “ผม” เป็นเพียงกามสุขหรือสุขจากการได้เสพภาพ เสียง กลิ่น รส สัมผัสที่น่าพอใจ ยังผลให้ชีวิตขึ้นอยู่กับวัตถุภายนอก ไม่เป็นตัวของตัวเอง ตกเป็นทาสของวัตถุ ดังพบว่าในตอนแรก “ผม” พึงพอใจกับการสร้างและเสพสื่อโฆษณา เพราะอำนาจที่ได้จากการสงครามแย่งชิงพื้นที่ลวงให้คิดไปว่า “ผม” สามารถควบคุมบังคับทุกสิ่งได้สมปรารถนา จึงพยายามสนับสนุนโฆษณาให้เข้ามามีบทบาทในการกำหนดวิถีการบริโภคของมนุษย์ กระทั่งผู้คนทั้งหลายบริโภคความหมายและรูปลักษณ์มากกว่าประโยชน์แท้จริงของสินค้า ภาวะดังกล่าวทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อย ๆ จนถึงระดับ

ที่ผู้คนในสังคมมีชีวิตอยู่เพื่อการเสพและทำตามคำบอกเล่าของโฆษณาชวนเชื่อ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากความสุขแบบกามสุขต้องอาศัยการเปลี่ยนอารมณ์อยู่เรื่อย ๆ ตัวละครจึงต้องพยายามคิดค้นสร้างสรรค์รูปแบบโฆษณาที่แหวกแนวอยู่เสมอ ขณะเดียวกันก็เฝ้ามองสังคมด้วยมานะภาคภูมิ ทว่าปฏิสัมพันธ์เช่นนี้นานวันเข้านำไปสู่ภาวะ “ทนเสพ” เพราะความสุดโต่งได้สร้างความบีบคั้นขัดแย้งในความรู้สึกของตัวละคร เป็นผลให้ตัวละครมีสภาพจิตใจตกต่ำจนอยากหลีกหนีไปจากสภาพดังกล่าว ภาวะเช่นนี้คือความรู้สึกสุขที่กำลังผันแปรเป็นความทุกข์นั่นเอง

สรุปได้ว่า จากเรื่องบริโภคนิยม วินทร์ เลียวาริณ นำเสนอแนวคิดว่า โฆษณาคือแหล่งบ่มเพาะของตัณหา เป้าประสงค์คือการชี้ชวนให้เห็นช่องทางการเสพเสวย กระตุ้นความอยาก จัดแต่งสินค้าในรูปอันอร่อย ตลอดจนควบคุมความคิดและพฤติกรรมของผู้เสพ เพื่อให้ผู้เสพดิ้นรนหาสิ่งเสพเสวยตามความหมายที่ผู้ขายหยิบยื่นให้ ยิ่งโฆษณาเติบโตมากเพียงใด ความประสงค์ในการเสพเสวยเวทนาก็เกิดขึ้นอยู่ร่ำไป ทว่าความสุขที่ได้การเสพเสวยตามแรงบังคับควบคุมของโฆษณา ได้ปิดกั้นอิสรภาพทางความคิดและจิตใจ ผู้เสพจึงตกเป็นทาสทางวัตถุและสูญเสียความเป็นตัวเอง บางครั้งอาจรุนแรงถึงขั้นไม่แน่ใจในความหมายของการมีชีวิต ยังผลให้เกิดความรู้สึกอึดอัดคับแคบหรือความทุกข์ฟุ้งขึ้นมาในจิตใจ ธรรมดามนุษย์ย่อมต้องการอิสรภาพพอ ๆ กับความสุขในการดำรงชีวิต เพราะฉะนั้นความสุขที่แฝงด้วยความวิตกกังวล ต้องผันแปรไปตามเงื่อนไขของวัตถุอยู่เสมอ จึงมิใช่ความสุขอย่างแท้จริง แต่เป็นความสุขที่ผันผวนไปมาระหว่างความสุขและความทุกข์ ไม่อาจให้ความปลอดโปร่งโล่งใจอย่างแท้จริงได้

3. ชีวิตของมนุษย์ไม่มีตัวตนที่แท้ ได้แก่ แนวคิดที่แสดงให้เห็นว่า สิ่งทั้งหลายมิได้สมบูรณ์ในตัวเอง แต่สัมพันธ์เชื่อมโยงกันด้วยเหตุปัจจัย ทุกสิ่งเกิดขึ้นและดำรงอยู่อย่างมีเงื่อนไข ไม่สมบูรณ์เบ็ดเสร็จในตนเอง เมื่อเงื่อนไขเปลี่ยน ปัจจัยต่าง ๆ และองค์ประกอบของสิ่งนั้น ๆ ย่อมเปลี่ยนไปด้วย เบื้องหลังการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไม่มีตัวตนหรืออัตตาที่เป็นเจ้าของยืนโรงอยู่ ทั้งนี้การกระทำด้วยความยึดมั่นถือมั่นเพื่อสนองอัตตาของมนุษย์ จึงเป็นเพียงการกระทำที่สูญเปล่า ผู้วิจัยพบว่า วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดดังกล่าว 1 แนวคิดผ่านนิยายวิทยาศาสตร์ 1 เรื่อง ได้แก่ เรื่องอัฏฐสุตรา ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

เรื่องอัฏฐสุตรา เรื่องเล่าถึง “เขา” นักคณิตศาสตร์ซึ่งเดินทางไปยังมุมหนึ่งของทะเลทรายรกร้างบนแผ่นดินจีน เพื่อไขปริศนาเกี่ยวกับห้องลึกลับในสุสานของกษัตริย์ฝูซี หลังจากใช้ความคิดขบคิดพิจารณาอย่างหนัก “เขา” พบว่าห้องดังกล่าวคือเครื่องข้ามมิติซึ่งตัว “เขา” ในอีกโลกทางเลือกหนึ่งประดิษฐ์ขึ้น เพื่อให้ตัว “เขา” ในโลกนี้ได้ค้นพบความจริงบางอย่าง เครื่องมือข้ามมิตินำ “เขา” ไปยังทะเลแห่งเอกภพ ทำให้ “เขา” เห็นโลกทางเลือกมากมายนับไม่ถ้วน การพิจารณาความจริงสัมพันธ์กับประสบการณ์ดังกล่าวนำไปสู่ความตระหนักรู้ว่าทุกสิ่งเกิดขึ้นเพราะมีเหตุ

ปัจจัย เปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขของเหตุปัจจัย เบื้องหลังปรากฏการณ์ต่าง ๆ ไม่มีสาระหรือตัวตนถือครองอยู่ ดังความตอนหนึ่งที่บรรยายถึงความตระหนักรู้ของ “เขา” ความว่า

> วูบนั้นเขาพิจารณาร่างกายของตนเอง ผม ขน ฟัน เล็บ หนัง กระดูก เลือด เนื้อ ทั้งหมดนี้ก็คือธาตุต่าง ๆ ที่มาประกอบเข้าด้วยกัน ล้วนแต่เป็นอิทัปปัจจยตา จิตใจ ความคิด ความรู้สึก เวทนา สัญญา ทั้งหลายเหล่านี้คืออิทัปปัจจยตาที่เกาะกุมใจ... เมื่อมารวมกัน ก็ก่อเกิดเป็นความทุกข์...
>
> แท้ที่จริงจักรวาลคือตัวตนสมมุติ ไม่มีการเกิด ไม่มีการตาย ไม่มีดี ไม่มีชั่ว ไม่มีบุญ ไม่มีบาป... ไม่มีซ้าย ไม่มีขวา ไม่มีเทวดา ไม่มีสัตว์นรก ไม่มีอะไรจริงหรือไม่มีอยู่จริง เหล่านี้มนุษย์สมมุติขึ้นมา... แล้วยึดมั่นถือมั่นจนกลายเป็นความรู้สึกบนฐานทวิลักษณะต่าง ๆ รัก โลภ โกรธ หลง เกลียด กลัว เศร้า ฯลฯ กลายเป็นทิฏฐิ ทั้งนี้เพราะสรรพสิ่งเป็นปัจจัยต่อเนื่องกัน เหตุทำให้เกิดผล ผลนั้นทำให้เกิดเหตุ ซึ่งทำให้เกิดผล สืบเนื่องไปไม่สิ้นสุด จากจักรวาลหนึ่งสู่อีกจักรวาลหนึ่ง จากสิ่งสมมุติหนึ่งสู่อีกสิ่งสมมุติหนึ่ง...
>
> และเมื่อไม่มีปัจจัยแห่งการเกิด ก็ไม่มีเหตุแห่งการดับ มีแต่ความไม่มีและความไม่มีก็คืออิทัปปัจจยตา ความมีก็คืออิทัปปัจจยตา นั่นคือสรรพสิ่งมีเหตุมีปัจจัยสำหรับความมี และมีเหตุมีปัจจัยสำหรับความไม่มี และเมื่อเข้าใจความไม่มีก็มองทะลุความไร้สาระของความมีและตัวตนของเรา ทางเดินฝ่าสิ่งสมมุติสุดโต่ง ไม่เอียงไปทางอัตถิตาและนัตถิตา ก็คือเส้นทางเต๋าอันยิ่งใหญ่ คือมัชฌิมาปฏิปทา คืออู๋เว่ย! คือ ‘พระเจ้า’! และด้วยทางสายนี้ ไม่มีความแตกต่างของความมีกับไม่มี ไม่มีผู้กระทำกรรม ไม่มีผู้รับผลแห่งกรรม ไม่มีความสิ้นไปแห่งกรรม ทั้งกรรมเก่า กรรมใหม่ ไม่กลับมาสู่การเกิดใหม่ด้วยอำนาจตัณหาอุปาทานอีกต่อไป หมดสิ้นซึ่งตัวกู-ของกูโดยสิ้นเชิง มันคือการสิ้นไปแห่งกรรม...
>
> (อัฏฐสุตรา, 2553, หน้า 221-222)

ข้อความดังกล่าวเป็นการตัดตอนเหตุการณ์ที่ “เขา” เดินทางผ่านเครื่องข้ามมิติแล้วมองเห็นเส้นสายแห่งโลกทางเลือกที่โยงใยเชื่อมถึงกัน แต่ละเส้นทางเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัย ก่อให้เกิดความเป็นไปได้นับไม่ถ้วน เหตุการณ์นี้ทำให้ “เขา” คิดถึงสิ่งที่ตาราเคยพูดให้เขาฟัง ตรรกะความคิดและทฤษฎีที่ฟุ้งอยู่ในสมองของเขา ปะติดปะต่อเชื่อมโยงไปสู่สัจธรรมตามหลักอิทัปปัจจัยตาที่ว่า “เมื่อมีสิ่งนี้ ๆ เป็นปัจจัย สิ่งนี้ ๆ ย่อมเกิดขึ้น” (อัฏฐสุตรา, 2553, หน้า 221) กล่าวคือ สิ่งทั้งหลายมีอยู่เพราะมีความสัมพันธ์และเหตุปัจจัย ทั้งยังมีความเปลี่ยนแปลงเป็นอาการ

จึงไม่มีความคงที่แม้แต่ขณะเดียว อาทิ ร่างกายของมนุษย์ที่เป็นรูปร่างขึ้นได้เพราะการประกอบกันของธาตุต่าง ๆ และในทุกขณะเวลา องค์ประกอบเหล่านี้ย่อมแปรเปลี่ยนไปไม่คงที่ ร่างกายจึงต้องเติบโตและเสื่อมลงในที่สุด ความไม่คงที่ขององค์ประกอบแห่งเหตุปัจจัยของสิ่งทั้งหลายสื่อว่าทุกสิ่งไร้ตัวตนคงที่ หากแต่อยู่ในรูปกระแสปัจจัยเป็นกระบวนการสืบเนื่องกัน ไม่มีจุดเริ่มหรือต้นกำเนิด เพราะฉะนั้น การมีอยู่ของสิ่งหนึ่งจึงเป็นเหตุผลแห่งการมีอยู่ของอีกสิ่งหนึ่ง เช่น มีเกิดจึงมีตาย มีดีจึงมีชั่ว มีได้จึงมีเสีย มีซ้ายจึงมีขวา เป็นต้น สิ่งทั้งหลายจึงมีอยู่ในรูปทวิลักษณะ ซึ่งมีอยู่ได้เพราะการสมมุติเปรียบเทียบ โดยเนื้อแท้แล้วสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้มีอยู่จริงอย่างปราศจากค่าและความหมายกำกับ แต่มนุษย์เองเป็นผู้ใส่ค่าและความหมายให้กับสิ่งต่าง ๆ เพราะฉะนั้นมนุษย์จึงคิดว่ามีตัวตนเบื้องหลังสรรพสิ่ง ทั้งที่แท้จริงไม่มีตัวตนใดยืนโรงอยู่เลย การได้เห็นธรรมชาติของจักรวาลด้วยสายตาของตนเอง ผนวกกับการตกผลึกถึงสิ่งที่ “เขา” เคยสนทนากับตาราและอาจารย์ซูซุกิ ยังผลให้ “เขา” ตระหนักว่า การรู้สึกถึงตัวตนหรืออัตตาดังกล่าวเป็นเหตุแห่งความสุขและความทุกข์ของมนุษย์ หาก “เขา” สละความคิดเกี่ยวกับตัวตนนี้ ทั้งความยึดอยากและความยึดมั่นถือมั่น ตะกอนที่ค้างอยู่ในใจของ “เขา” ย่อมสงบลงได้

สรุปได้ว่า จากเรื่องอัฏฐสุตรา วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า ชีวิตของมนุษย์เป็นเพียงการประกอบกันขององค์ประกอบแต่ละส่วนในรูปเหตุปัจจัยสัมพันธ์ เกิดขึ้น ดำรงอยู่และเสื่อมไปอย่างมีเงื่อนไข สามัญลักษณะทั้งสาม คือ ความทุกข์ ความไม่เที่ยงและความไร้ตัวตนเป็นแก่นแท้แห่งชีวิตของมนุษย์ สิ่งที่เห็นเป็นตัวตนของมนุษย์ เป็นเพียงการยึดมั่นถือมั่นที่มนุษย์ให้ค่าให้ความหมาย เป็นสิ่งสัมพัทธ์เปรียบเทียบ ปราศจากแก่นให้ยึดถือ ทว่ามนุษย์มักสัมพันธ์ตนเองกับโลกภายนอกอย่างผิด ๆ จึงนำไปสู่การกระทำตามแรงขับของตัณหาและอุปาทาน อันเป็นที่มาแห่งความทุกข์ในลักษณะต่าง ๆ

2.2 วิญญาณหรือจิต หมายถึง แนวคิดที่ว่าด้วยเรื่องจิตและปรากฏการณ์ทางจิตของมนุษย์ เช่น ธรรมชาติของจิต สภาพของจิตเมื่อออกจากร่างของมนุษย์ ความรู้สึกสุขทุกข์ภายในจิตใจของมนุษย์ เป็นต้น

จากการศึกษาผู้วิจัยพบว่านิยายกลุ่มนี้นำเสนอแนวคิด 4 แนวคิดซึ่งแสดงให้เห็นถึงธรรมชาติและปรากฏการณ์ทางจิต กล่าวคือ แนวคิดแรก ได้แก่ แนวคิดที่สื่อว่าจิตของมนุษย์ไม่เที่ยง เพราะภายในจิตมีการขับเคี่ยวระหว่างกิเลสและมโนธรรมอยู่เสมอ ๆ การขับเคี่ยวนี้นำไปสู่การตัดสินใจและกระทำที่มนุษย์หันสู่โลกซึ่งถูกประเมินค่าเป็นความดีและความชั่ว แนวคิดที่สอง ได้แก่ แนวคิดที่สื่อถึงจิตที่ถูกโทสะบีบคั้น ยังผลให้สภาพจิตมีอาการดิ้นรนกวัดแกว่ง ห้ามยาก รักษายาก แนวคิดที่สาม ได้แก่ แนวคิดที่สื่อถึงจิตของมนุษย์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เกิดดับด้วยเหตุ

ปัจจัย หาความเที่ยงแท้มิได้และแนวคิดที่สี่ ได้แก่ แนวคิดที่สื่อถึงจิตที่ผูกติดอยู่กับอุปาทานและอวิชชา ยังผลให้มนุษย์ไม่อาจเข้าถึงความจริงหรือพ้นไปจากความทุกข์ที่มีอยู่ได้

การนำเสนอแนวคิดทั้ง 4 แนวคิดดังกล่าว ชี้ให้เห็นธรรมชาติของจิตและปัจจัยสำคัญที่ทำให้จิตเศร้าหมองแปรผันไปในทางอกุศลนั่นคือ “กิเลส” หากไม่มีมโนธรรมแข็งขืนเหนี่ยวรั้ง มนุษย์ย่อมมีแนวโน้มตกอยู่ในหนทางแห่งความเสื่อม ผู้ที่มีจิตยึดมั่นถือมั่นในกิเลสตัณหาจะถูกกิเลสบงการยังผลให้การกระทำเป็นไปอย่างขาดสติ เช่น ควบคุมตนเองไม่ได้ ขาดอิสระในการตัดสินใจ ยึดมั่นถือมั่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างสุดโต่ง เป็นต้น การกระทำจึงมักเจือด้วยทุกข์นานาประการ นิยายกลุ่มนี้จะใช้การกระทำของตัวละครเป็นแบบจำลองที่แสดงให้เห็นว่าหากมนุษย์ไม่รู้จักสกัดกั้นหรือควบคุมจิตของคนแล้ว จะก่อให้เกิดความเดือดร้อนอย่างไรบ้าง

จุดที่น่าสังเกตของนิยายวิทยาศาสตร์ที่เสนอแนวคิดดังกล่าวมี 2 ประการ ประการแรก คือ เนื้อหาของเรื่องจะนำเสนอในทำนองว่า ความคิดเชิงเหตุผลแบบวิทยาศาสตร์และอำนาจทางวิทยาการไม่อาจช่วยให้มนุษย์พ้นทุกข์ได้ แม้มีวิทยาการหรือความรู้สูงขึ้นเพียงใด หากจิตใจยังขาดการอบรมในทางที่ถูกต้อง มนุษย์ก็ยังคงติดกับดักความคิดของตนเองและวนเวียนอยู่กับทุกข์อยู่เช่นเดิม ประการที่สอง เรื่องกลุ่มนี้มักวางบทบาทให้ปรัชญาอยู่ในฐานะของ “ทางออก” หรือ “คำตอบ” ที่ทำให้ตัวละครพ้นจากความทุกข์ โดยสอดแทรกผ่านเรื่องในหลากหลายวิธี อาทิ ปรากฏผ่านถ้อยคำที่สื่อถึงความตระหนักรู้ของตัวละคร ปรากฏในรูปสัญลักษณ์ที่ต้องอาศัยการตีความ ปรากฏผ่านความขัดแย้งหรือความเสียหายที่เกิดขึ้นแก่ตัวละคร เป็นต้น จุดเน้นทั้งสองประการดังกล่าวสื่อถึงความประสงค์ของ วินทร์ เลียววาริณ ที่ต้องการให้ผู้อ่านชั่งใจต่อคุณค่าของระบบคิดทางวิทยาศาสตร์ วิทยาการและปรัชญา โดยชี้ให้เห็นว่าการมุ่งมั่นพัฒนาเฉพาะวัตถุและเทคโนโลยีจะนำไปสู่การละเลยคุณค่าจิตวิญญาณและคุณค่าความเป็นมนุษย์ ระบบคิดทางวิทยาศาสตร์มีประโยชน์ต่อเมื่อมนุษย์นำมาใช้ในการเข้าถึงความจริงและความเป็นเหตุเป็นผล สำหรับปรัชญานั้นมีคุณค่าในการแง่การสอนให้มนุษย์ตระหนักถึงจิตวิญญาณเหนือวัตถุ มองโลกตามความเป็นจริงและปล่อยวางจากสิ่งยึดมั่นถือมั่น

ทั้งนี้ ผู้วิจัยพบแนวคิดเกี่ยวกับจิตหรือวิญญาณ 4 แนวคิดผ่านนิยายวิทยาศาสตร์ 4 เรื่อง ได้แก่ 1. เรื่องสงครามนิรันดร์ 2. เรื่องจิตสุริยะ 3. เรื่องภพสุดท้าย และ 4. เรื่องอัฏฐสุตรา ดังนี้

เรื่องสงครามนิรันดร์ นำเสนอธรรมชาติของจิตซึ่งมีการขับเคี่ยวระหว่างมโนธรรมและความต้องการทางสัญชาตญาณ เรื่องเล่าถึงการแถลงผลงานของรัฐบาลฝ่ายเทพเกี่ยวกับการสร้างดวงจิตชั้นดี เพื่อไปต่อสู้กับอำนาจของฝ่ายมารในยุคต่าง ๆ สงครามนี้ดำเนินอย่างยาวนานนับตั้งแต่ยุคแรกซึ่งใช้กำลังประหัตประหารกัน กระทั่งถึงสงครามยุคหลังที่เป็นการแข่งขันแย่งชิงทางปัญญา โดยสถานการณ์ในยุคหลังรัฐบาลฝ่ายเทพเป็นฝ่ายเสียเปรียบ เพราะการสร้างและพัฒนา

ดวงจิตทำได้อย่างยากเย็น ต้องอาศัยพื้นฐานทางวิทยาศาสตร์หลายหมื่นปีสากลในการปรับแต่งจิต ในขณะที่ฝ่ายมืดสามารถลดระดับศีลธรรมดวงจิตให้ตกต่ำลงอย่างง่ายดาย ดังข้อความตอนหนึ่งที่บรรยายถึงความรู้สึกของหัวหน้ารัฐบาลฝ่ายเทพซึ่งวิตกกังวลว่า การแก้ไขปัญหาด้วยการพัฒนาดวงจิตฝ่ายดีของรัฐบาลอาจล้มเหลว เพราะจิตของมนุษย์มีความโน้มเอียงที่จะเข้าหาอำนาจของฝ่ายต่ำอยู่เสมอ ซึ่งหากปล่อยสถานการณ์ให้เป็นเช่นนี้ต่อไป มนุษย์อาจประสบกับความหายนะและสงครามครั้งนี้อาจยืดเยื้อจนกลายเป็นที่เรียกว่า สงครามชั่วนิรันดร์ ความว่า

> สงครามชั่วนิรันดร์! ผู้นำชราที่กำลังก้าวลงจากตำแหน่งคิดในใจ นานมาก นานมากจริง ๆ แม้มันจะเป็นสงครามที่เกิดขึ้นที่โลกที่สาม ณ ดาวเคราะห์ดวงหนึ่งที่บรรพบุรุษท่านสร้างขึ้นมานานแล้ว แต่มันก็ทำลายดวงจิตชั้นดีของฝ่ายท่านไปมาก ท่านนึกถึงบรรพบุรุษของท่านที่สร้างโลกดวงนั้นขึ้นสำเร็จเพื่อเป็นฐานผลิตดวงจิตบริสุทธิ์ทดแทนดวงจิตที่สูญหายไประหว่างมหาสงคราม พวกเขาสร้างบรรยากาศ มหาสมุทร แผ่นดิน ภูเขา แม่น้ำ ลำธาร พืชพันธุ์ เผ่าพันธุ์มนุษย์ที่พวกเขาโปรยหว่านลงไปคือแบบจำลองของตัวพวกเขาเอง ดวงจิตที่ใช้คือดวงจิตของพวกเขาเอง หนึ่งดวงจิตของพวกเขาต่อหนึ่งร่างมนุษย์ แต่เพียงไม่นานหลังจากนั้นฝ่ายตรงข้ามก็สืบทราบแผนการนี้ และหาทางทำลายมันลงไปเสียด้วยการปรับสภาพจิตของพลโลกให้ตกอยู่ในด้านมืด ฝ่ายตรงข้ามได้ทำการออกแบบอาวุธทำลายระดับศีลธรรมของจิตมากมาย ตอกย้ำอารมณ์ต่าง ๆ ที่มีแนวโน้มฝ่ายต่ำอยู่แล้ว ความรักถูกแปรคลื่นเป็นความเกลียด ความเมตตาถูกแปลงคลื่นเป็นความเห็นแก่ตัว อาวุธแต่ละชิ้นทรงประสิทธิภาพสูงจนพวกเขาอดห่วงไม่ได้ แม้ฝ่ายออกแบบของพวกเขาทำงานอย่างหนัก ออกแบบพัฒนารูปแบบความรักและอารมณ์ขัน เพื่อยกระดับจิตใจ แต่ก็แก้ไขสถานการณ์ได้เพียงระดับหนึ่งเท่านั้น...
>
> (สงครามนิรันดร์, 2540, หน้า 114-115)

จากข้อความดังกล่าว นิยายเรื่องนี้นำเสนอธรรมชาติของจิตมนุษย์ที่มีการขับเคี่ยวระหว่างความดีและความชั่วผ่านเรื่องราวเชิงสัญลักษณ์ ดังพบว่า ตัวละครในเรื่องนี้เป็นตัวแทนความคิดเชิงนามธรรม ได้แก่ ฝ่ายรัฐบาลเป็นตัวแทนดวงจิตฝ่ายดี (กุศลจิต) และกองทัพฝ่ายมืดเป็นตัวแทนดวงจิตฝ่ายชั่ว (อกุศลจิต) จิตทั้งสองฝ่ายนี้อยู่ภายในจิตใต้สำนึกของมนุษย์และมีการขับเคี่ยวกันอยู่ตลอดเวลา เมื่อใดก็ตามที่จิตฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งได้รับชัยชนะ มนุษย์ก็จะแสดงพฤติกรรมตามอำนาจของจิตที่มีอำนาจเหนือกว่านั้น ตามหลักขันธ์ 5 กายและจิตเป็นสิ่งที่อิงอาศัยกันตามหลัก

ปฏิจจสมุปบาท กายและจิตใจทำหน้าที่ประสานสอดคล้องกันจึงเป็นชีวิต ขาดฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งไปมิได้ เหตุเพราะจิตต้องตั้งอยู่ในกาย จึงจะเกิดการรับรู้อารมณ์ต่าง ๆ กลายเป็นความรู้สึกสุขและทุกข์ วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอความสัมพันธ์ระหว่างจิตกับกายผ่านสัญลักษณ์ที่แฝงในรูปองค์ประกอบของเรื่อง ดังจะพบว่า ฉากที่เกิดในเรื่องนี้ คือ สภาสมัชชาเทพซึ่งมีลักษณะเป็น “โดมแก้วบนยอดหอคอยขนาดยักษ์ที่สูงลิบลิ่วเสียดฟ้า” (สงครามนิรันดร์, 2540, หน้า 105) ลักษณะของโดมบนยอดหอคอยนี้อาจเปรียบได้กับร่างกายของมนุษย์อันเป็นที่ตั้งของจิต ส่วนคำแถลงการณ์ของรัฐบาลเกี่ยวกับสงครามระหว่างเทพกับมาร คือ สภาวะของจิตที่ขับเคี่ยวกันภายใต้ร่างกายดังกล่าว

อนึ่ง วิธีการสำคัญในการสู้รบระหว่างจิตทั้งสองฝ่าย คือ การปรับและพัฒนาดวงจิตฝ่ายหนึ่งพยายามยกระดับคุณภาพจิต อีกฝ่ายหนึ่งเพื่อลดระดับศีลธรรมของจิต ทั้งนี้เพื่อควบคุมจิตให้อยู่ในสภาพที่แต่ละฝ่ายพึงพอใจ ในแง่นี้จึงพิจารณาได้ว่าโดยเนื้อแท้ของจิตดั้งเดิมนั้นไม่ดีไม่ชั่ว ไม่มีกิเลส ไม่เศร้าหมอง ไม่อารมณ์ใด ๆ ปะปน ลักษณะเช่นนี้ทางพุทธเรียกว่า “ประภัสสร” คือ “แวววาวโชติช่วงเหมือนกับเพชร หรือเหมือนกับว่าดวงอาทิตย์ ที่ประภัสสรรุ่งเรืองแสดงอย่างยิ่ง” (พุทธทาสภิกขุ, 2544, หน้า 24) หมายความ โดยเนื้อแท้ของจิตตามธรรมชาติหรือในเรื่องนี้ใช้คำว่า “จิตบริสุทธิ์” ไม่มีความรู้สึกสุขหรือทุกข์ ปราศจากกิเลสและเครื่องเศร้าหมองทั้งปวง กิเลสเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายหลัง โดยอาศัยการครอบงำผ่านอายตนะทั้ง 6 คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ซึ่งทำให้จิตเศร้าหมองและเป็นทุกข์ ขณะเดียวกันจิตที่เศร้าหมองก็สามารถดัดหรืออบรมให้เจริญขึ้นได้ ปรากฏการณ์ของจิตที่เศร้าหมองและเจริญขึ้นนี้ นำเสนอในรูปของการต่อสู้กับระหว่างจิตฝ่ายดีและฝ่ายชั่ว อย่างไรก็ตาม จะพบว่าจิตของมนุษย์มักแปรไปทางชั่วร้ายได้ง่ายกว่าทางดี ทั้งนี้เพราะจิตมักตกไปอารมณ์ที่น่าใคร่ เช่น ความโลภ ความโกรธ ความหลง เป็นต้น โดยมีตัณหาเป็นแรงขับให้เกิดความอยาก ในเรื่องนี้ วินทร์ เลียววาริณ แสดงความอยากได้อยากเป็นสิ่งนั้นสิ่งนี้ของมนุษย์ผ่านพฤติกรรมของบุคคลในประวัติศาสตร์ เช่น เจงกิสข่าน กุบไลข่าน บุเรงนอง ฮิตเลอร์ สตาลิน เป็นต้น บุคคลเหล่านี้แทนความอยากในลักษณะต่าง ๆ อาทิ ความกระหายอยากในอำนาจ อยากเอาชนะคะคาน อยากเป็นใหญ่เพียงหนึ่งเดียว และความลุ่มหลงในตนเองของมนุษย์ ทั้งหมดนี้นำไปสู่พฤติกรรมและการกระทำฝ่ายร้าย อันเป็นเหตุแห่งทุกข์ นัยยะของการนำเสนอดังกล่าวเพื่อแสดงให้เห็นธรรมชาติของจิตว่าเป็นสิ่งที่ห้ามยาก ข่มยาก ดังพุทธภาษิตในพระธรรมบทว่า

ผนฺทนํ จปลํ จิตฺตํ ทุรกฺขํ ทุนฺนิวารยํ
อุชุ ๎ กโรติ เมธาวี อุสุกาโร ว เตชนํ
วาริโช ว กเล จิตฺโต โอกโมกตอุพภฺโต
ปริผนฺทติทำ จิตฺตํ มารเธยฺยำ ปหาตเว

จิตนี้ดิ้นรน กวัดแกว่ง รักษายาก ห้ามยาก บัณฑิตผู้มีปัญญาย่อมทำจิตนี้ให้ตรง เหมือนช่างศรดัดลูกศร จิตนี้เมื่อผู้ทำความเพียรยกขึ้นจากอาลัยคือกามคุณ 5 แล้ว ซัดไปในวิปัสสนากัมมฐาน เพื่อให้ละบ่วงแห่งมาร ย่อมดิ้นรน เหมือนปลาที่พรานเบ็ดยกขึ้นจากน้ำวางไว้บนบก ดิ้นรนอยู่เฉพาะนั้น

(วศิน อินทสระ, 2515 ก, หน้า 275)

ธรรมชาติของจิตที่ดิ้นรนกลับกลอก ข่มยาก รักษายาก ดังกล่าวเป็นผลมาจากการรับรู้ของมนุษย์ ทั้งนี้เพราะอายตนะอันเป็นช่องทางเสพเสวยโลกเป็นเขตแดนของการสัมผัสอารมณ์ที่อาจแปรให้จิตเป็นกุศลหรืออกุศล เพราะฉะนั้น ในทางกลับกัน จิตที่ตกอยู่ในอารมณ์ยั่วเย้าของกิเลสย่อมสามารถดัดหรือระงับให้กลายเป็นจิตฝ่ายดีได้ ด้วยการควบคุมระดับศีลธรรมและใช้ปัญญากำกับการกระทำ ดังคำแถลงการณ์ของรัฐบาลฝ่ายเทพตอนหนึ่งที่กล่าวถึงการออกแบบดวงจิตและการปรับสภาพจิตเพื่อต่อสู้กับฝ่ายมืด ความว่า

"แต่ขอให้ท่านทั้งหลายอย่าเพิ่งสิ้นหวัง ฝ่ายออกแบบสาขาการเมืองของเราได้ประดิษฐ์บุคคลที่มีลักษณะพิเศษจำนวนไม่น้อยโดยเรามีแผนจะทยอยส่งออกไปเร็ววันนี้ บุคคลพวกนี้จะไปจุติเป็นผู้นำและปรับปรุงสังคม ดวงจิตใหม่นี้จะทนทานต่อการลอบสังหารและการถูกปรับเปลี่ยนคลื่นสมองได้ดีกว่ารุ่นก่อน ๆ "

"ทางด้านการต่อต้านการก่อวินาศกรรมทางการเมือง เราประดิษฐ์เครื่องมือทรงคุณภาพหลายชิ้นที่มีความสามารถวัด ตรวจจับเหตุการณ์ร้ายก่อนที่จะเกิดขึ้น ผลงานที่ดีที่สุดของหน่วยงานนี้ก็คือสืบทราบว่าฝ่ายมืดได้กำหนดแผนก่อสงครามโลกครั้งที่สามแล้วโดยได้ปรับจิตนักการเมืองคนหนึ่ง แต่เราก็แก้เกมทันด้วยการปรับสภาพจิตของบุคคลนั้นใหม่ให้ล้มเลิกความคิดนั้นเสีย"

(สงครามนิรันดร์, 2540, หน้า 110)

จากข้อความดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงจิตที่เป็นกุศลซึ่งสามารถต้านทานอารมณ์ฝ่ายชั่วได้ วินทร์ เลียววาริณ ใช้คำว่า “ปรับเปลี่ยนคลื่นสมอง” และ “ปรับสภาพจิต” ซึ่งแฝงนัยยะว่า จิตที่ปราศจากกิเลสตัณหาต้องอาศัยการฝึกฝนและข่มจิตมิให้หลงใหลเพลิดเพลินในอารมณ์อันยั่วยวนซึ่งง่ายต่อการดิ้นรนเกลือกกลั้วให้ติดอยู่ในอารมณ์อันสบาย เช่น รัก โลภ โกรธ หลง เป็นต้น ลักษณะกลับไปกลับมาระหว่างความดีและความชั่วในจิตของมนุษย์ แสดงถึงธรรมชาติของจิตจึงมีลักษณะกวัดแกว่ง ไม่เที่ยง เพราะว่าอายตนะซึ่งสัมพันธ์กับสิ่งภายนอก เป็นช่องการเกิดดับของจิต กล่าวคือ เมื่อร่างกายเปิดช่องการรับรู้ผ่านประสาทสัมผัสความรู้สึกทางจิตก็เกิด ทำหน้าที่เสร็จจิตก็ดับลง ความเกิดดับนี้เป็นไปในทุก ๆ ขณะ แสดงถึงอนิจจลักษณะของจิต คือ สภาพจิตที่ผันผวนปรวนแปรขึ้น ๆ ลง ๆ บางคราวมีความสดชื่น บางครั้งเศร้าโศกแห้งเหี่ยว ส่งผลให้จิตของมนุษย์อยู่ในทางกุศลและอกุศล การเข้าใจธรรมชาติของจิตดังกล่าว จะทำให้มนุษย์วางท่าทีต่อสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้อง สามารถหลุดพ้นจากกิเลสและความทุกข์ได้

สรุปได้ว่า จากเรื่องสงครามนิรันดร์ วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า จิตมนุษย์เป็นสิ่งที่ห้ามยาก ข่มยาก ผันแปร ไม่เที่ยงแท้ จิตมักเกลือกกลั้วไปตามผัสสะอันพึงปรารถนาง่ายต่อการครอบงำของกิเลส จิตเป็นตัวบงการให้มนุษย์ทำดีและชั่ว เมื่อพบกับสถานการณ์ที่ต้องตัดสินใจ ภายในจิตจะเกิดการต่อสู้ระหว่างจิตสองฝ่าย คือ จิตฝ่ายดีและจิตฝ่ายชั่ว เมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งชนะจะส่งผลต่อการกระทำและท่าทีที่มนุษย์หันสู่โลก จิตจึงเป็นที่มาแห่งการกระทำดีและชั่วตลอดจนสุขทุกข์ของมนุษย์ แม้โดยปกติจิตมักโน้มเอียงไปทางอารมณ์ฝ่ายชั่ว เพราะการทำตามความพอใจ ย่อมง่ายกว่าการแข็งขืนทำในสิ่งที่ถูกต้อง กระนั้นมนุษย์ก็สามารถดัดจิตที่โอนเอนนี้ให้ตรงได้ด้วยการสร้างเสริมปัญญาและการตั้งมั่นในศีลธรรม

เรื่องจิตสุริยะ นำเสนอเรื่องราวของบุคคลที่มีโทสะจิตรุนแรงจนส่งผลให้ตนเองและบุคคลรอบข้างเดือดร้อน เรื่องเล่าถึง ชัมส์ ดีวาร์ ชายชาวอเมริกันผู้มีจิตสัมพันธ์กับดวงอาทิตย์ ทุกครั้งที่อารมณ์ของเขาแปรปรวน จิตจะทำหน้าที่เป็นเสมือนแว่นขยายที่รับและรวมแสงอาทิตย์ให้พุ่งตรงมายังจุดที่เขาอยู่และเผาไหม้สรรพสิ่งที่อยู่รอบข้างจนหมดสิ้น ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ทำให้คนรอบตัวของเขาเสียชีวิต ส่งผลให้เขาถูกจับตามองในฐานะผู้ก่อการร้าย ครั้งหนึ่งชัมส์ ดีวาร์ โดยสารเครื่องบินเพื่อไปสาธิตเครื่องมือแพทย์ให้แก่ลูกค้าและได้พบกับ “ผม” ทนายความชาวอเมริกันซึ่งกำลังเดินทางไปยังบริษัทแห่งหนึ่งทางตะวันออกกลาง ทั้งสองพูดคุยกันถูกคอถึงเนื่องจากมีรสนิยมคล้ายกัน “ผม” ตั้งข้อสังเกตว่า ชัมส์ ดีวาร์ เป็นคนใจเย็นและปลงกับชีวิตจนผิดปกติ ดังคำบรรยายทัศนะของ “ผม” ต่อ ชัมส์ ดีวาร์ ในตอนหนึ่งความว่า

> บัดดลนั้นเครื่องบินก็หล่นวูบ มันตกหลุมอากาศอย่างกะทันหันโดยไม่มีคำเตือน จากนักบินได้ยินเสียงอุทานของหลายคน ใจของผมหลุดหายไปแวบหนึ่ง หลายคนหลับตา เครื่องบินหล่นวูบไปต่อเนื่องราวกับเครื่องยนต์หลุดหายไปแล้ว ดิ่งลงไป ดิ่งลงไป นี่เป็นหลุมอากาศที่ใหญ่มาก ได้ยินเสียงหัวเราะของ ชัมส์ ดีวาร์ “เห็นไหม จะตายเมื่อไหร่ก็ได้!”
>
> ผมชำเลืองผู้โดยสารข้างกาย ท่าทางของเขาผ่อนคลาย มุมปากมีรอยยิ้มน้อย ๆ ผมไม่เคยเห็นใครใจเย็นขนาดนี้มาก่อน กิริยาของเขาทำให้ผมผ่อนคลายลงไปบ้าง ไม่นานเครื่องบินก็พ้นจากหลุมอากาศยักษ์นั้น ผมได้ยินเสียงถอนหายใจของหลายคน
>
> (จิตสุริยะ, 2554, หน้า 45)

ข้อความดังกล่าวสื่อถึงสิ่งที่ ชัมส์ ดีวาร์ พยายามแสดงให้ผู้อื่นเห็นว่าเขาเป็น นั่นคือ การแสดงออกว่าเขามีจิตใจเยือกเย็น ไม่ห่วงพะวงกับชีวิตที่มีอยู่ อันเป็นบุคลิกที่ซ่อนความก้าวร้าวรุนแรงไว้ พุทธปรัชญาถือว่าการใช้ชีวิตเลื่อนลอย ทอดอาลัยและไม่ไยดีในลักษณะดังกล่าวจัดเป็นความสุดโต่งทางหนึ่งซึ่งนำไปสู่ความทุกข์ได้ เช่นเดียวกับการใช้ชีวิตหมกมุ่นในกามารมณ์หรือการทำตามความปรารถนามากเกินไป ในกรณีนี้ ความเยือกเย็นทางอารมณ์ของ ชัมส์ ดีวาร์ เป็นเพียงการเก็บซ่อนจิตใจคุกรุ่นไว้ชั่วคราว เมื่อมีสิ่งมากระทบกระเทือนจิตใจมาก ๆ เข้า จิตใจเย็นเยือกที่ฉาบไว้ก็จะถูกทำลายลง ด้วยความขัดแย้งทางอารมณ์ไปกระตุ้นความขุ่นเคืองที่ถูกเก็บกักไว้ให้คลุ้งขึ้นจนระเบิดออกมา ดังพบว่าในระยะเวลาไล่เลี่ยกันกับที่เขาแสดงออกว่าตนใจเย็นและปลงตกกับทุกสิ่งในชีวิต ชัมส์ ดีวาร์ ก็ไม่อาจควบคุมโทสะได้ เมื่อผู้โดยสารรายหนึ่งลวนลามแอร์โฮสเตสและพูดจาก้าวร้าวต่อเขา ดังเนื้อความในตอนหนึ่ง ความว่า

ชายที่ดื่มเหล้าลุกพรวดขึ้นมา จ้องตา ชัมส์ ดีวาร์ ร้อง “เสือก...อาราย”

เซลล์แมนขายเครื่องมือแพทย์พยายามสงบอารมณ์ ทันใดนั้นชายขี้เมาก็ลุกขึ้นยกขวดเหล้าฟาดหัวของ ชัมส์ ดีวาร์ ดังโพละ เซลล์แมนทรุดลง ผมรีบพยุงเขาขึ้นมา ใบหน้าของเซลล์แมนแดงก่ำ ผมรู้ว่าเขาข่มความโกรธอยู่ ผมบอกให้เขาใจเย็น...

ไม่ถึงสิบนาทีต่อมา ผมขอตัวไปห้องน้ำอีกครั้ง ทันทีที่กลับมานั่งที่เดิมก็ปรากฏเสียงระเบิดดังสนั่นไหวหวั่น เครื่องบินหล่นวูบไปกะทันหัน ผมคะมำไปข้างหน้า เขายึดตัวผมไว้ ผมสัมผัสความร้อนวูบเหมือนไอชำแรก เครื่องบินเหมือนถูกค้อนยักษ์ทุบ คงเป็นฟ้าผ่าที่ตามมาหลังตกหลุมอากาศ ผมคิดในใจ

เสียงดังครืดคราดของอากาศยานดังไม่หยุด เครื่องบินทั้งลำสั่นสะเทือนดิ่งลงไปราวกับนกปีกหัก ผู้โดยสารแต่ละคนถูกอัดตรึงติดกับที่นั่ง นี่ไม่ใช่การตกหลุมอากาศแน่นอน ผมสัมผัสแรงที่กระชากเราดิ่งลึกลงไปโหม่งพื้นโลก ยาวนานเหมือนกาลเวลากลั่นแกล้งทรมานเรา เรากำลังจะตาย! ผมกำลังจะตาย!

(จิตสุริยะ, 2554, หน้า 46)

เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้ผู้โดยสารบนเครื่องบินเสียชีวิตเกือบทั้งลำยกเว้น “ผม” ซึ่ง ชัมส์ ดีวาร์ จับตัวไว้ระหว่างที่เครื่องบินกำลังตก เหตุการณ์นี้ทำให้ “ผม” และ ชัมส์ ดีวาร์ ถูกฝ่ายความมั่นคงแห่งชาติจับในฐานะผู้ต้องหา ศาสตราจารย์ไมราหนึ่งในคณะสอบสวนพบว่าเหตุวินาศกรรมทั้งหมดที่เกิดขึ้นเกิดจากค่าโซลาร์ แฟลร์ บนดวงอาทิตย์ที่สัมพันธ์กับระดับอารมณ์ของ ชัมส์ ดีวาร์ ยังผลให้เกิดอำนาจในการเผาผลาญทุกสิ่ง ทั้งนี้เวลาการทำลายล้างจะทิ้งระยะห่างแปดนาที ดังข้อความตอนหนึ่งที่บรรยายข้อสรุปของศาสตราจารย์ไมราเกี่ยวกับจิตของ ชัมส์ ดีวาร์ ความว่า

"ใช่ ฉันรู้แล้วว่าเรื่องทั้งหมดเกิดขึ้นมาได้ยังไง จิตของคุณทำหน้าที่เหมือนแว่นขยายที่รับแสงอาทิตย์โฟกัสเผาตรงจุดจุดหนึ่งจนไฟไหม้ พูดง่าย ๆ ก็คือ คุณเป็นประตูกั้นระหว่างดวงอาทิตย์กับโลก! ทุกครั้งที่วาล์วจิตของคุณเปิดออกความร้อนจากดวงอาทิตย์พุ่งมาหาคุณแล้วกระจายออกไปรอบตัวคุณ"

"ประตูจิตเปิดออกเมื่ออารมณ์ของผมแปรปรวน?"

"ถูกแล้ว เมื่อไรที่คุณจิตตก โกรธแค้น หรือเกลียดชัง ประตูบานนี้ก็เปิดออกปล่อยให้พลังงานของดวงอาทิตย์ไหลเข้ามาในโลก ทำลายสิ่งรอบตัวคุณ"

...

"โชคดีที่ปกติผมเป็นคนใจเย็น และไม่โกรธง่าย"

"โชคดีของชาวโลกต่างหาก! ยกเว้นบางกรณีเมื่อคุณไม่สามารถรักษาความนิ่งของจิตได้ มองในแง่ดีก็คือคุณรับพลังงานเพียงส่วนน้อยนิดของดวงอาทิตย์เท่านั้น แต่ก็มากพอที่จะทำลายเครื่องบินทำลาย หรืออาคารทั้งหลัง"

(จิตสุริยะ, 2554, หน้า 59)

จากข้อความจะเห็นว่า นิยายดังกล่าวนำเสนอเรื่องราวเชิงสัญลักษณ์โดยจำลองจิตที่ไม่ปกติของตัวละครกับสภาพจิตที่ถูกบีบรัดด้วยอารมณ์โกรธ ความร้อนจากดวงอาทิตย์ที่มีอำนาจในการทำลายล้างรุนแรงเทียบได้กับโทสะของมนุษย์ ซึ่งมีอำนาจในการทำลายล้างทุกสิ่งไม่เว้นแม้กระทั่งจิตของบุคคลนั้น ๆ เอง ดังเช่น ชัมส์ ดีวาร์ ตัวละครในเรื่องซึ่งต้องทุกข์ทรมานเพราะจิตใจที่ผันแปรของตนเอง จุดที่น่าสังเกตคือตัวละครตัวนี้ใช้ชีวิตอย่างสุดโต่ง ดังพบว่าบุคลิกภายนอกและอุปนิสัยที่สื่อถึงความใจเย็นอย่างผิดปกติ ทั้งนี้เพราะ ชัมส์ ดีวาร์ คิดว่าตนเป็นสิ่งชั่วร้ายที่ทำให้คนรอบข้างเสียชีวิต จึงพยายามความคุมความคิด บังคับจิตของตนถึงขนาดเลือกใช้ชีวิตที่ไม่ผูกพันกับใคร เพื่อไม่ให้ตนเองและผู้อื่นต้องเจ็บปวด แต่การกระทำเช่นนี้เป็นการฝืนธรรมชาติ เพราะการพยายามควบคุมจิตโดยไม่รู้จักวิธีละวางหรือปลดปล่อยอารมณ์ออกมาในทางที่ถูก จิตย่อมเก็บกด กดดัน เมื่อถูกบีบคั้นมากเข้าย่อมกลายเป็นอารมณ์เครียดสะสม จนถึงจุด ๆ หนึ่ง ความรู้สึกเก็บกดนั้นก็แปรเป็นความก้าวร้าวและถูกถ่ายทอดออกมาในรูปของโทสะที่รุนแรง

อนึ่ง นัยยะแฝงของความรุนแรงอันเนื่องจากอารมณ์โกรธที่จะเผยออกมาโดยทิ้งระยะเวลา 8 นาที อาจสัมพันธ์กับอริยมรรค 8 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่นำไปสู่ทางสายกลางหรือมัชฌิมาปฏิปทา ทั้งนี้เพราะการใช้ชีวิตที่ดีตามหลักพุทธปรัชญาคือการปฏิบัติตามอริยมรรค 8 เพื่อให้ชีวิตอยู่ในทางสายกลางไม่เอียงสุดข้างใดข้างหนึ่ง ดังนั้น การที่โทสะจิตของ ชัมส์ ดีวาร์ ส่งผลหลัง 8 นาทีจึงสื่อถึงภาวะทางจิตที่ไม่ตั้งอยู่ในทางสายกลางหรืออริยมรรค 8 เนื่องจากเขาใช้

ชีวิตแบบสุดโต่งและมองไม่เห็นความจริง อาทิ การที่เขาทอดอาลัยไม่ไยดีต่อชีวิต พร้อมจะตายทุกเมื่อ อันเป็นการใช้ชีวิตแบบสุดโต่งในแง่ทรมานตน จิตที่เยือกเย็นจนแข็งกระด้างแสดงถึงภาวะหลีกหนีของตัวละครที่สร้างขึ้นมาคุ้มกันตนเอง อันเป็นการเสพและสนองความสุขทางจิตรูปแบบหนึ่ง หรือการที่เขาไม่อาจควบคุมโทสะ จนเป็นผลทำให้คนรอบตัวเสียชีวิตด้วย โซลาร์ แฟลร์ ก็เป็นการสุดโต่งในแง่คล้อยตามกิเลสตัณหา จิตที่เร่าร้อนสื่อถึงการไฟโทสะที่มุ่งเอาชนะคะคานเพื่อความสนองความรู้สึกเป็นศูนย์กลางของตนเอง เป็นต้น จะพบว่ากฎแห่งอำนาจจิตที่มีอานุภาพทำลายใน 8 นาที สื่อถึงการไม่ตั้งมั่นอยู่ในอริยมรรค หรือไม่ดำเนินตามทางสายกลาง อันเป็นเหตุผลที่ทำให้ตัวละครเป็นทุกข์

สรุปได้ว่า จากเรื่องจิตสุริยะ วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า ธรรมชาติของจิตมักกวัดแกว่ง หวั่นไหว ห้ามยาก รักษายาก ผู้ที่ดำเนินชีวิตอย่างสุดโต่ง จิตย่อมถูกบีบรัดด้วยโทสะและกิเลสชนิด ต่าง ๆ ทำให้เกิดความร้อนรุ่มภายในจิตใจ จำต้องสำแดงความก้าวร้าวออกมาในลักษณะต่าง ๆ หากไม่รู้จักปล่อยวางกิเลสและอารมณ์ขุ่นเคืองดังกล่าว ชีวิตจะดำเนินไปด้วยอารมณ์รุนแรงเช่นนี้จนขาดสติ ก่อให้เกิดความเดือดร้อนทั้งแก่ตนเองและผู้อื่น

เรื่องภพสุดท้าย นำเสนอการเปลี่ยนแปลงของดวงจิต อันเป็นผลมาจากประสบการณ์ในชีวิตที่เพิ่มพูนขึ้นและการเรียนรู้ความจริงเกี่ยวกับชีวิต จนนำไปสู่การตระหนักถึงความไม่เที่ยงแท้ของแห่งจิตของตัวละคร เรื่องเล่าถึง “เขา” ตัวละครเอกของเรื่องที่กำลังเปลี่ยนเปลือกกายเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งทรงภูมิปัญญาจากต่างดาว จากนั้นจึงตัดสลับไปยังเหตุการณ์ในอดีตเมื่อครั้งที่ “เขา” ยังเป็นมนุษย์ “เขา” เป็นผู้ที่มีพลังจิตเข้มแข็งจึงได้รับเชิญให้เข้าร่วมเป็นกรณีศึกษาในโครงการทางวิทยาศาสตร์ของมหาวิทยาลัยแพทย์แห่งหนึ่ง ณ ที่นั่น “เขา” ได้พบกับหญิงสาวชื่อมาริตา และตกหลุมรักเธอจนยอมเข้าร่วมโครงการอณูชีวิตเพื่อความก้าวหน้าทางหน้าที่การงานของเธอ ภายหลัง “เขา” พบว่าตนถูกมาริตาหลอกใช้ จึงตัดสินใจไม่กลับไปเป็นมนุษย์ “เขา” กลายเป็นอณูของสิ่งมีชีวิตที่ผลัดเปลี่ยนเปลือกไปเรื่อย ๆ และมองเห็นความจริงสรรพสิ่งทั้งหลายไม่มีความเที่ยงแท้อยู่ในตัว ไม่เว้นแม้กระทั่งจิตใจของ “เขา” จากเดิมที่เคยแค้นมาริตา เมื่อวันเวลาผ่านไป “เขา” กลับปล่อยวางความรู้สึกนั้นได้ คงเหลือไว้เพียงความทรงจำเกี่ยวกับเธอ “เขา” เริ่มสงสัยถึงความเที่ยงแท้ของจิต ขณะที่ยังคงผลัดเปลี่ยนเปลือกกายไปเรื่อย ๆ แม้จะเวลาจะล่วงเลยมาหลายภพหลายชาติแล้วก็ตาม ดังข้อความว่า

จริงหรือที่ทุกสรรพสิ่งย่อมไม่คงอยู่ชั่วนิรันดร์---แม้แต่จิต? เขาเชื่อมั่นว่าวันหนึ่งจิตดวงนี้ก็ย่อมดับเช่นกัน ทุกอณูที่ละเอียดอ่อนก็อาจมีอณูที่ย่อยลงไปอีก

หลายแสนปีต่อมาดวงอาทิตย์ค่อย ๆ ดับลง ผู้คนพากันย้ายถิ่นไปยังโลกที่อบอุ่นกว่า วันหนึ่งเขาได้ยินว่ายานอวกาศลำสุดท้ายเดินทางกลับมาจากโลก เมื่อนั้นเขาก็รู้ว่าโลกไม่มีแล้ว มันสูญไปแล้ว

แต่เขาเป็นส่วนหนึ่งของจักรวาล เปลี่ยนภพชาติ เปลี่ยนเปลือกคลุมร่างไปเรื่อย ๆ ห่างไกลอารยธรรมมนุษย์และแตกต่างจากกายภาพเดิม ๆ ที่เขาคุ้นเคยไปทุกที แต่ไม่ว่าเปลือกคลุมร่างนี้จะมีสภาพเช่นใด เป็นระบบชีวเคมี หรือระบบอื่นใดที่มนุษย์ไม่เคยและไม่สามารถฝันถึง เขาก็พร้อมรับและเป็นส่วนหนึ่งของมันอย่างเต็มใจ เพราะบัดนี้เขาเข้าใจในธรรมชาติของจักรวาล จักรวาลก็คือความรัก ความเมตตา ช่างต่างจากความรักที่ครั้งหนึ่งเขามีให้หญิงสาวที่เขารักเป็นเพียงฉากหนึ่ง ภพมนุษย์เป็นเพียงภาพลวงตาภาพหนึ่ง สวยงามแต่ไม่จีรัง

และแล้วเขาก็เกิดอีกครั้ง หลุดพ้นจากรูปแบบชีวิตเดิม ๆ โดยสิ้นเชิง มีแต่จิตเท่านั้นที่ยังคงเดิม เขาได้เปลี่ยนเปลือกที่จะกลายเป็นอาณาจักรใหม่ของเขา---เปลือกของมนุษย์ต่างภพ!

ร่างกายใหม่ของเขาเรียบง่ายกว่าเดิม เขาคิดว่าเขาชอบร่างนี้สติปัญญาของ ‘มัน’ สูงกว่าระดับที่เขาถือกำเนิดมา บางที ‘มัน’ อาจรู้วิธีที่จะช่วยให้เขาเป็นอิสระจากอณูที่เชื่อมเป็นตัวตนเขาสักที จิตของเขายั่งยืนมาได้นานหลายแสนล้านปี แต่แม้แต่จิตก็อาจมีจุดสิ้นสุด ‘มัน’ อาจช่วยเขาได้ บางทีมันคงมีความรู้มหาศาลที่มนุษยชาติไม่เคยรู้มาก่อนรอเขาอยู่

(ภพสุดท้าย, 2540, หน้า 160-161)

จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นความนึกคิดของตัวละครซึ่งมองดูความเปลี่ยนแปลงของชีวิต ทั้งเปลือกคลุมร่างที่ตนเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งและความเปลี่ยนแปลงทางจิตของตน การเฝ้ามองดูความเปลี่ยนแปลงอย่างยาวนาน ทำให้ “เขา” ตกตะกอนเกี่ยวกับความจริงของชีวิตว่า ทุกชีวิตมีความไม่เที่ยงเป็นสิ่งเที่ยงแท้ โดยสารัตถะแล้ว สรรพชีวิตต่างเป็นโครงข่ายชีวิตที่มีความสัมพันธ์กัน การแยกตนออกจากธรรมชาติ ทำให้มนุษย์มองเห็นเพียงอัตตาของตน จนมองข้ามความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับตนเองและสิ่งแวดล้อม จุดที่น่าสังเกตคือ พัฒนาการของเรื่องที่นำไปสู่ความตระหนักรู้ของ “เขา” โดยภาพรวม สิ่งที่ผู้อ่านมองเห็น คือ ความเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนของ “เปลือกกาย” ผ่านการบรรยายบทพูดเดี่ยวในใจของ “เขา” ในขณะที่ความเปลี่ยนแปลงทางจิตเป็น

สิ่งที่ผู้อ่านต้องตั้งข้อสังเกต ดังนั้น ขณะที่เปลือกกายของ “เขา” ผันแปรไปตามเหตุปัจจัย จิตของ “เขา” ก็ค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปอย่างช้า ๆ เหตุผลที่ “เขา” มิได้ตั้งข้อสังเกตต่อจิตของตน เป็นเพราะความยึดมั่นถือมั่นในอัตตาและการเพ่งเล็งเฉพาะสิ่งที่ตนสนใจ คือ เปลือกกายของอณูชีวิตที่ “เขา” เข้าไปเป็นส่วนหนึ่ง จนมิทันได้เฉลียวใจว่า วันเวลาที่ผ่านไปและประสบการณ์ที่เพิ่มขึ้นทำให้จิตของ “เขา” เปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน ทั้งนี้สามารถพิจารณาความเปลี่ยนแปลงทางจิตของ “เขา” ตามหลักพุทธปรัชญาได้ดังนี้

จุดเริ่มต้นความทุกข์ของ “เขา” เกิดจากตัณหาซึ่งทำให้ “เขา” หลุมรัก มาริตา คาดหวัง และให้ความหมายแก่มาริตาว่าเป็น “คนรักของเขา” แต่เมื่อรู้ว่ามาริตามิได้รักตน มิได้เป็นไปตามความคาดหวัง ก็เกิดความคิดว่าชีวิตในแบบมนุษย์นั้นเป็นที่ขัดใจ ทนไม่ได้ จึงอยาก ดับสูญไปเสีย ความอยากดับสูญนี้เป็นตัณหาที่เรียกว่า วิภวตัณหา ยังผลให้ “เขา” อยากละทิ้งปัจจุบันขณะของตน ด้วยคิดว่าเมื่อพ้นสภาพปัจจุบันแล้วจะพบกับภาวะที่เป็นสุขกว่านี้ ดังที่ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2552, หน้า 142) กล่าวว่า

> เมื่อกำหนดจับลงที่ขณะหนึ่งขณะใดก็ตาม จะปรากฏว่ามนุษย์กำลังแส่หาภาวะที่เป็นสุขกว่าขณะที่กำหนดนั้นเสมอไป ปุถุชนจึงปัดหรือผละทิ้งจากขณะปัจจุบันทุกขณะ ขณะปัจจุบันแต่ละขณะ เป็นภาวะชีวิตที่ทนอยู่ไม่ได้ อยากให้ดับสูญหมดไปเสีย อยากให้ตนพ้นไป ไปหาภาวะที่สนองความอยากได้ต่อไป ความอยากได้ อยากอยู่ อยากไม่อยู่ จึงหมุนเวียนตลอดเวลาในชีวิตประจำวันของมนุษย์ปุถุชน แต่เป็นวงจรที่ละเอียดชนิดทุกขณะจิต อย่างที่แต่ละคนไม่รู้ตัวเลยว่า ชีวิตที่เป็นอยู่แต่ละขณะของตนคือการดิ้นรนให้พ้นไปจากภาวะชีวิตในขณะเก่า และแส่หาสิ่งสนองความต้องการในภาวะชีวิตใหม่อยู่ทุกขณะนั่นเอง

ตัณหาที่ครอบงำจิตใจดังกล่าวยังผลให้ “เขา” มองไม่เห็นความจริงว่าในขณะที่ “เขา” คิดว่าจิตยังคงเดิมอยู่นั้น แท้ที่จริงจิตของ “เขา” เปลี่ยนไปอยู่ทุกขณะ จุดที่สังเกตเห็นได้ชัดเจน คือ เมื่อวันเวลาผ่านไปความเจ็บปวดที่มีต่อความรักของ “เขา” นั้นค่อย ๆ ลดลงทีละน้อย จนกระทั่ง “เขา” ให้อภัยมาริตาและคนรักของหล่อน สิ่งที่หลงเหลือไว้คือความคิดคำนึงหล่อนในบางคราวเท่านั้น แสดงให้เห็นว่าจิตของตัวละครเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกขณะโดยที่ “เขา” ไม่รู้ตัว เหตุที่มองไม่เห็นความจริงเป็นเพราะเขาถือความรู้สึกนึกคิดเป็นตัวตน จุดนี้แสดงให้เห็นความแตกต่างระหว่างกายและจิตว่า กายเป็นสิ่งที่คิดไม่ได้ แต่จิตเป็นสิ่งที่คิดได้ ดังนั้น หากถือเอาความรู้สึกนึกคิดเป็นแก่นแล้วย่อมรู้สึกว่า จิตเที่ยง แต่กายไม่เที่ยง ซึ่งเป็นความคิดที่ผิด ทั้งนี้พุทธปรัชญาอธิบายไว้อย่าง

ชัดเจนว่า กายและจิตเป็นสิ่งที่ต้องอิงอาศัยกันตามหลักปฏิจจสมุปบาท ทั้งนี้เพราะจิตและกายเป็นองค์ประกอบของขันธ์ 5 ซึ่งมาชุมนุมกันจนเกิดความรู้สึกว่ามีตัวตน ทั้งนี้การเกิดและรวมตัวของขันธ์ 5 นี้เป็นไปอย่างมีเงื่อนไข ชีวิตของมนุษย์จึงมิได้มี “อัตตา” “ตัวตน” หรือ “จิตวิญญาณ” สิงสู่ร่างกาย ทั้งนี้เพราะจิตต้องอาศัยกายจึงจะเกิดการรับรู้ ในทางกลับกันกายก็จำต้องอาศัยจิตจึงเกิดความรู้สึกนึกคิดและสามารถเคลื่อนไหวส่วนต่าง ๆ ได้ จิตและกายจึงเป็นสิ่งอิงอาศัยกัน ดังปรากฏในพระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค “เจตนาสูตรที่ 2” ว่า

> ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุย่อมจงใจ ย่อมดำริ และครุ่นคิดถึงสิ่งใด สิงนั้นย่อมเป็นอารัมณปัจจัยเพื่อความตั้งอยู่แห่งวิญญาณ เมื่อมีอารัมณปัจจัย ความตั้งมั่นแห่งวิญญาณจึงมี เมื่อวิญญาณนั้นตั้งมั่นแล้ว เจริญขึ้นแล้ว ความหยั่งลงแห่งนามรูปจึงมี เพราะนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสฬายตนะ เพราะสฬายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ เพราะผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา เพราะเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา เพราะตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน เพราะมีอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ เพราะภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ เพราะชาติเป็นปัจจัย จึงมีชราและมรณะ โสกปริเทวทุกขโทมนัสและอุปายาส ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์ทั้งมวลนี้ ย่อมมีด้วยประการอย่างนี้.
>
> (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่มที่ 16, 2525, หน้า 64)

ข้อความดังกล่าวแสดงว่า จิตผูกพันกับกายในลักษณะของความสัมพันธ์อิงอาศัยในลักษณะที่กายเป็น “ช่องทาง” หรือ “เขตแดน” ให้เกิดการรับรู้ทางจิต การรับรู้ผ่านเขตแดนดังกล่าวเป็นปัจจัยให้เกิดปรากฏการณ์ทางจิต เช่น อารมณ์ความรู้สึก ความระลึกรู้ เป็นต้น ส่วนจิตก็เป็นส่วนควบคุมกายให้เกิดกระทำทางกาย หากไม่มีจิต กายย่อมไม่อาจทำสิ่งใดได้ ทั้งกายและจิตจึงมีอยู่ในรูปกระแสปัจจัย คือ เกิดและมีอยู่โดยอาศัยปัจจัย อาศัยการรวมตัวของปัจจัยต่าง ๆ ทั้งส่วนที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมจึงเกิดเป็นชีวิต ดังนั้น ในเรื่องภพสุดท้าย “เขา” ซึ่งอยู่ในรูปอณูชีวิตจึงต้องรับรู้ผ่านเปลือกกายตลอดเวลา แม้จะผลัดเปลี่ยนเปลือกกายบ่อยครั้ง แต่ไม่มีครั้งใดเลยที่ “เขา” กล่าวถึงจิตโดยไม่สัมพันธ์กับกาย ดังนั้น หากกล่าวถึงลักษณะหรือสภาวะของจิตแล้วพบว่า จิตย่อมสัมพันธ์กับกายในลักษณะเหตุปัจจัย การอิงอาศัยระหว่างกายและจิต ทำให้จิตผันแปร ไม่คงที่ เมื่อจิตผันแปร ไม่อาจคงอยู่ได้ด้วยตนเอง ย่อมแสดงว่าจิตไม่มีตัวตนแท้จริง ทั้งหมดนี้คือธรรมชาติของจิต

สรุปได้ว่า จากเรื่องภพสุดท้าย วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า ธรรมชาติของจิตไม่เที่ยงแท้และไร้ตัวตน จิตเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอเช่นเดียวกับกาย แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มนุษย์ไม่ใคร่ตั้งข้อสังเกตเพราะมิได้มีรูปธรรมให้เห็นเป็นตัวตน การเปลี่ยนแปลงทางจิตเกิดขึ้นจากการรับรู้ทางกาย จิตและกายจึงสัมพันธ์กันอย่างอิงอาศัย จิตไม่อาจอยู่ได้โดยลำพังและไม่คงที่เพราะต้องสัมพันธ์กับเหตุปัจจัยอื่น ๆ ซึ่งเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา อย่างมีเงื่อนไข ดังนั้น เมื่อเงื่อนไขเปลี่ยนไป จิตย่อมเปลี่ยน เมื่อเงื่อนไขดับ จึงย่อมดับไปด้วย จิตหาความมั่นคงหรือหาตัวตนที่แท้มิได้

เรื่องอัฏฐสุตรา นำเสนอความทุกข์ของจิต อันเกิดจากการปรุงแต่งโลกของมนุษย์ตามหลักปฏิจจสมุปบาท เรื่องเล่าถึง “เขา” นักคณิตศาสตร์อัจฉริยะที่เดินทางไปยังมุมหนึ่งของทะเลทรายบนแผ่นดินจีน เพื่อไขปริศนาเกี่ยวกับห้องในสุสานของกษัตริย์ฝูซี ตามคำเชิญของ “ตารา” เพื่อนสาวนักโบราณคดี หลังจากใช้ความคิดอย่างหนัก แต่กลับไม่พบคำตอบ ทำให้ “เขา” สับสนและฟุ้งซ่าน ตาราจึงพา “เขา” ไปพักผ่อนสมองที่ทะเลทรายนอกสุสาน ณ ที่นั่น ตัวละครทั้งสองต่างพูดคุยแลกเปลี่ยนทัศนะซึ่งกันและกัน นับตั้งแต่เรื่องส่วนตัวไปจนถึงปรัชญาของชีวิต ตาราพยายามปลอบประโลมจิตที่ฟุ้งซ่านและชี้ความจริงเกี่ยวกับชีวิตแก่ “เขา” ด้วยคำสอนของพระพุทธองค์ ดังเรื่องเล่าในตอนหนึ่งซึ่งชี้ให้เห็นถึงสภาวะจิตใจของมนุษย์ ความว่า

> “กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว ยายกับตาทำไร่งา ทุกวันสั่งให้หลานเฝ้ามิให้อีกามากินงา เด็กมัวแต่เล่นสนุกซุกซนไม่เฝ้าไร่ อีกาจึงกินงา ยายเห็นดังนั้นก็ด่าเด็ก ตาก็ดีเด็ก เด็กร้องไห้ ไปหานายพราน บอกให้นายพรานช่วยยิงอีกาที พรานบอกธุระไม่ใช่ เด็กจึงไปหาหนู ขอให้หนูช่วยกัดสายธนูนายพราน หนูก็ว่าธุระไม่ใช่ เด็กไปหาแมว ขอให้ไปช่วยกัดหนู แมวบอกว่าธุระไม่ใช่ เด็กจึงไปหาหมาขอให้ไปกัดแมว หมาไม่ยอมไป หลังจากนั้นไปหาค้อน ขอให้ค้อนเคาะหัวหมา ค้อนไม่ทำไปหาไฟให้เผาค้อน ไฟก็ไม่ทำ ไปหาน้ำให้ดับไฟ น้ำก็ไม่ทำ เด็กจึงหาตลิ่งให้ช่วยพังทับน้ำ ตลิ่งปฏิเสธ ไปหาช้างให้ช่วยถีบตลิ่งให้พัง ช้างไม่ทำ ท้ายที่สุดเด็กไปหาแมงหวี่ ขอให้ช่วยไปตอมตาช้าง แมงหวี่สงสารเด็ก จึงรับปากจัดการให้...”
>
> (อัฏฐสุตรา, 2553, หน้า 181)

ข้อความดังกล่าว ตาราพยายามอธิบายกระบวนการทางจิตของมนุษย์ผ่านเนื้อหาของนิทานที่แสดงกระบวนการของปฏิจจสมุปบาท เพื่อให้ “เขา” มองเห็นความจริงว่า ทุกสิ่งเกิดจากเหตุปัจจัย ไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นลอย ๆ ผลทุกอย่างย่อมต้องมีเหตุ ทุกสิ่งตกอยู่ในกระบวนแห่งเหตุ

ปัจจัยสัมพันธ์ การกระทำของปัจจัยหนึ่งจะส่งผลกระทบเนื่องไปยังปัจจัยถัดไปเป็นทอด ๆ เพราะฉะนั้น สิ่งที่เกิดขึ้นกับ “เขา” ในวันนี้จึงเป็นผลมาจากสิ่งที่เขาทำในอดีต และสิ่งที่ “เขา” กระทำในปัจจุบันย่อมส่งผลต่อไปยังอนาคต ดังนี้จะพบว่า ตารา เป็นตัวแทนบุคคลที่เชื่อในแนวคิดพุทธปรัชญาซึ่งเชื่อว่า แม้อดีตจะเป็นตัวกำหนดปัจจุบัน แต่ปัจจุบันก็เปิดทางเลือกให้แก่มนุษย์เช่นกัน สิ่งที่ “เขา” ทำในวันนี้จะส่งผลต่ออนาคตทั้งชาตินี้และชาติต่อ ๆ ไป ตราบใดที่ “เขา” ยังไม่หลุดพ้นจากตัณหา อวิชชา และอุปาทาน ก็ยังคงต้องรับผลกรรมของตนอยู่เช่นเดิม ดังการแสดงให้เห็นผลของกระบวนธรรมดังกล่าว ความว่า

> “คราวนี้ช้างกลัวแมงหวี่ตอมตา จึงยอมไปถีบตลิ่ง ตลิ่งกลัวช้างถีบก็ยอมไปพังทับน้ำ น้ำกลัวตลิ่งก็จะไปดับไฟ ไฟกลัวน้ำก็ย่อมไปเผาค้อน ค้อนกลัวไฟก็รับไปตีหัวหมา หมากลัวค้อนก็ยอมจะไปกัดแมว แมวกลัวหมาก็จะไปกัดหนู หนูกลัวแมวก็จะไปกัดสายธนูนายพราน พรานกลัวสายธนูขาดก็ยอมไปยิงอีกา อีกากลัวพรานก็ไม่มากินงาในไร่อีกเลย”
>
> เขาอดยิ้มไม่ได้ “คุณต้องมีความนัยแน่... ผมเป็นอะไรในนิทานเรื่องนี้”
>
> “คุณเป็นทุกอย่าง! เด็ก อีกา พราน หนู แมว หมา ค้อน ไฟ น้ำ ตลิ่ง ช้าง แมงหวี่ ทั้งหมดนี้อยู่ในหัวคุณ! ลองแทนตัวละครทั้งหมดในนิทานด้วยสภาวะจิตใจของคุณ คุณก็จะเห็นว่าทุกข์นั้นเกิดมาอย่างไร”
>
> (อัฏฐสุตรา, 2553, หน้า 181)

จากข้อความดังกล่าว แสดงถึงวงจรทางจิตของมนุษย์ที่ก่อให้เกิดทุกข์ ตามหลักปฏิจจสมุปบาท โดยแสดงให้เห็นว่า ความทุกข์ของ “เขา” มิได้เกิดขึ้นมาเฉย ๆ แต่เป็นสิ่งที่สืบเนื่องมาจากอดีต ประกอบด้วยปัจจัยร่วมหลายประการที่สานสัมพันธ์กันเป็นโครงข่ายแห่งเหตุปัจจัย เหตุปัจจัยเหล่านี้ไม่อยู่ในการควบคุมของ “เขา” ความยึดมั่นถือมั่นและมองไม่เห็นความจริงแห่งกระบวนเหตุปัจจัยดังกล่าวนี้คือสาเหตุที่ทำให้ “เขา” เป็นทุกข์ โดยหลัก ๆ ทุกข์ในครั้งนี้เกิดจากจิตที่มีความยึดมั่นถือมั่น ได้แก่ ความยึดมั่นในกาม (กามุปาทาน) ความยึดมั่นในทฤษฎีหรือทิฏฐิต่าง ๆ (ทิฏฐุปาทาน) และความยึดมั่นในวาทะตัวตน (วาทะตัวตน) ความยึดมั่นทั้ง 3 ลักษณะดังกล่าวมีอวิชชาเป็นพื้นฐาน ยังผลให้เกิดวงจรปฏิจจสมุปบาท ดังที่ตาราอธิบายว่า

> “ปกติแล้วหากไม่มีอวิชชามาปรุงแต่ง เราจะไม่เกิดทุกข์ มันต้องเกิดนามรูปมาก่อน อายตนะข้างนอก อายตนะข้างใน และวิญญาณที่เกิดขึ้นโดยอาศัยอายตนะนั้น รวมเรียกว่า ผัสสะ กลายเป็นปัจจัยให้เกิด เวทนา เวทนานี้ก็เป็นปัจจัยต่อไปให้เกิด ตัณหา ตัณหาทำให้เกิด อุปาทาน ซึ่งก็คือความรู้สึกว่านี่คือตัวกู-ของกู ความให้ความเกิด ความแก่ ความตายมีความหมายขึ้นมาทันที แล้วก็เป็น ทุกข์ เรื่องตุ๊กตาตกแตกจนร้องไห้ กระบวนการทั้งสิบเอ็ดขั้นนี้ก็คือแนวคิดที่เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท หรือ อิทัปปัจจยตา”
>
> (อัฏฐสุตรา, 2553, หน้า 182)

ตามหลักพุทธปรัชญา หลักปฏิจจสมุปบาทเป็นหลักธรรมข้อใหญ่ที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางจิตและอาการของสิ่งทั้งหลายที่มีความสัมพันธ์เนื่องอาศัยสืบต่อกันเป็นกระแส โดยละเอียดวงจรนี้มีองค์ประกอบถึง 12 ข้อ คือ อวิชชา สังขาร วิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน ภพ และชาติมรณะ ทว่าเมื่อแยกส่วนในกระบวนการนี้สามารถจำแนกออกเป็น 3 วัฏฏะ คือ กิเลส กรรม และวิบาก โดยหลักการสิ่งที่เป็นแก่นสำคัญของวงจรดังกล่าวและเกี่ยวพันกับความทุกข์ของ “เขา” คือ อุปาทานหรือความยึดมั่นถือมั่น ทั้งความยึดมั่นในอัตตา ความยึดมั่นในทฤษฎีและความยึดมั่นในความหมายที่ “เขา” หยิบยื่นให้แก่สิ่งต่าง ๆ ความยึดมั่นถือมั่นเหล่านี้จะสัมพันธ์กับ “สิ่งยึด” เช่น บุคคล วัตถุสิ่งของ ทฤษฎีหรือความคิดในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เป็นต้น ยังผลให้เกิดการวนเวียนซ้ำเล่าอยู่กับความรู้สึกทุกข์หรือภาวะไม่สมอยากที่มีต่อสิ่งยึดนั้นจนกว่าจะได้รับการตอบสนอง

ในกรณีของ “เขา” จะพบว่า “เขา” เป็นคนที่ยึดมั่นถือมั่น(อุปาทาน)ในอดีต ทฤษฎีและระบบคิดที่ตนเชื่ออย่างเหนียวแน่น ความยึดมั่นเช่นนี้เป็นกิเลสประการหนึ่งที่สืบเนื่องจากตัณหา เพราะอยากคงอัตตา อยากมี อยากเป็นในสิ่งที่ตนไม่เคยได้รับในวัยเด็ก ทั้งนี้จะพบว่าปมของ “เขา” เกิดขึ้นนับแต่ที่ “เขา” สูญเสียพ่อแม่ไปประสบการณ์ที่มีต่อสังคมและบุคคลรอบข้างก็ไม่ดีเท่าใดนัก ความหวั่นกลัวและความผิดหวังซ้ำซากที่ “เขา” ได้รับทำให้ “เขา” สร้างกำแพงซ่อนตนเองไว้จากสังคม หมกมุ่นอยู่กับอัตตาและความคิดและใช้ชีวิตอย่างสุดโต่ง มุมมองที่ “เขา” มีต่อโลกจึงคับแคบและฟุ้งซ่าน ได้แต่เฝ้าวนเวียนตั้งคำถามถึงความทุกข์ของตนโดยหาทางออกมิได้ จึงแสวงหาที่ยึดเหนี่ยวโดยยึดตัวเลขหรือคณิตศาสตร์ที่ทำให้ “เขา” สามารถหลุดไปในโลกแห่งจินตนาการ อันเป็นพื้นที่แห่งอิสระที่ “เขา” จะฟุ้งฝันถึงสิ่งต่าง ๆ โดยไม่มีปัจจัยอื่น ๆ ในโลกแห่งความจริงเข้ามารบกวน ตามหลักจิตวิทยาการยึดมั่นถือมั่นของ “เขา” ในที่นี้จัดเป็นการชดเชย (Substitution) รูปแบบหนึ่งเพื่อสร้างความมั่นคงทางใจให้แก่ตนเอง วงจรนี้ทำให้ “เขา” เป็นคน

จ่อมจมและเก็บตัว “เขา” สร้างกำแพงขึ้นขังตนเองจากโลกภายนอก กระทั่งได้พบ “มายา” ผู้หญิงที่เขารัก อันเป็นผลให้ “เขา” เกิดคาดหวังต่อบุคคลรอบข้างอีกครั้ง ในแง่นี้มายาถูกให้ค่าและความหมายในความเป็น “คนรักของเขา” พร้อม ๆ กับเป็นสิ่งชดเชยความรักจากมารดาในวัยเด็ก ความหมายดังกล่าวก่อให้เกิดความอยาก (ตัณหา) ความคาดหวัง และความยึดมั่นถือมั่น (อุปาทาน) ตามลำดับ กิเลสดังกล่าวนำไปสู่การกระทำ (กรรม) สุดโต่งเอียงข้าง “เขา” ใช้เวลาไปกับงานและทฤษฎีคณิตศาสตร์ที่ตนรัก ด้วยหวังว่าสิ่งนี้จะสร้างความมั่นคงให้แก่ครอบครัวของ “เขา” จนหลงลืมมายา เป็นผลให้มายาเสพยานอนหลับจนเสียชีวิต

เมื่อมายาเสียชีวิตความอยากและความคาดหวังที่มีมายาจึงพังทลายลง “เขา” รู้สึกสิ้นหวังและเป็นทุกข์ (วิบาก) ความสิ้นหวังนี้ยังผลให้เกิดกระทำสืบเนื่องออกไปอีก ได้แก่ การโทษตนเองว่าเป็นสาเหตุที่ทำให้มายาต้องตาย ไม่ยอมปล่อยวางจากอดีต ได้แต่โทษตนเองซ้ำไปซ้ำมา และทำตัวเสมือนว่ามายายังอยู่กับ “เขา” ตลอดเวลา จุดสังเกตเกี่ยวกับความยึดมั่นถือมั่นของ “เขา” ในเรื่องนี้ คือ การวนเวียนนึกย้อนอดีตเป็นระยะและลูบแหวนแต่งงานบ่อยครั้ง ผลจากการกระทำดังกล่าวทำให้จิตใจ “เขา” ถูกบีบคั้นด้วยประสบการณ์อันเลวร้ายอยู่ตลอดเวลา ยังผลให้ชีวิตของ “เขา” เป็นทุกข์และไม่อาจเดินหน้าต่อไปได้ ดังนั้น การที่ตาราเล่านิทานหรือเล่าถึงหลักการตามหลักพุทธปรัชญาให้ “เขา” ฟังก็เพื่อให้ “เขา” คิดตามและตระหนักว่า สิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับ “เขา” เป็นไปตามหลักการของธรรมชาติ ความเปลี่ยนแปลงเป็นธรรมดาโลก เป็นสิ่งที่ “เขา” ควรยอมรับ สิ่งเดียวที่ดูเหมือนจะไม่ปกติและเป็นการขัดขวางความเป็นไปของธรรมชาติ คือ จิตใจที่ยึดมั่นถือมั่นของ “เขา” เอง

สรุปได้ว่า จากเรื่องอัฏฐสุตรา วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า จิตที่หมกมุ่นอยู่กับสิ่งยึดไม่ว่าจะเป็นบุคคล วัตถุ หรือความคิด เป็นบ่อเกิดแห่งอวิชชาและกระทำที่ฝืนธรรมชาติ ยิ่งยึดมั่นถือมั่นในสิ่ง ๆ นั้นมากเพียงใด โอกาสที่จะเข้าถึงความจริงหรือพ้นจากทุกข์เจอก็ยิ่งยากขึ้น การกระทำตามความยึดมั่นและความอยากทำให้มนุษย์สูญเสียความเป็นตัวเอง ดำเนินชีวิตตามแรงขับของตัณหา ได้แต่วิ่งไล่ตามสิ่งยึดหรือภาวะที่คิดว่าเป็นสุขอย่างมืดบอดอยู่ร่ำไป ดังนั้น หนทางหนึ่งที่จะทำให้มนุษย์รอดพ้นจากทุกข์ คือ การปล่อยวางจากสิ่งที่ตนยึดมั่นถือมั่นนั้นเสีย

2.3 เจตจำนงเสรี หมายถึง แนวคิดที่ว่าด้วยอิสรภาพในการเลือกกระทำหรือไม่กระทำของมนุษย์ เช่น มนุษย์มีอิสรเสรีภาพในตนเองหรือไม่ มีเสรีในการตัดสินใจเลือกกระทำจริงหรือไม่ หรือเป็นไปตามกระแสปัจจัยแวดล้อมภายนอก เป็นต้น

จากการศึกษาพบแนวคิด 1 แนวคิดเกี่ยวกับเจตจำนงเสรีของมนุษย์ตามทัศนะพุทธปรัชญา ซึ่งเสนอสาระสำคัญ 2 ประการ ประการแรก คือ การยืนยันว่ามนุษย์มีเจตจำนงเสรี โดยเสนอแนวคิดว่า สิ่งทั้งหลายล้วนเป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัย เป็นเรื่องของปัจจัยสัมพันธ์

มนุษย์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ย่อมอยู่ในกระบวนแห่งเหตุปัจจัยสัมพันธ์นี้ ทว่ามนุษย์ก็มีความพิเศษตรงที่สามารถเสกสรรปรุงแต่งวิถีชีวิตของตนได้ คือ มีเจตจำนงเสรี ในการเลือกกระทำและไม่กระทำสิ่งใดตามใจของตน ทว่าการเลือกปรุงแต่งชะตากรรมของมนุษย์มีขอบเขตบางอย่างจำกัดอยู่ เช่น ผลในอดีต ปัจจัยแวดล้อม เป็นต้น ทั้งนี้เพราะมนุษย์สัมพันธ์กับปัจจัยอื่น ๆ ในธรรมชาติ จึงยากแก่การควบคุมเหตุปัจจัยทุกประการให้เป็นไปตามความคาดหวังของมนุษย์ได้ ประการที่สอง คือ การแสดงให้เห็นว่า ผลอันสืบเนื่องจากเจตจำนงเสรีของมนุษย์นั้นสัมพันธ์เจตนาและกฎแห่งกรรม กล่าวคือ หากตัดสินใจการกระทำด้วยจิตที่เป็นอกุศลย่อมได้รับอกุศลกรรม แต่หากกรรมนั้นเกิดจากกุศลจิตผลที่ได้ย่อมเป็นกุศล นี่คือ กฎแห่งกรรมที่ยืนยันว่า มนุษย์ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตน ต้องเก็บเกี่ยวผลแห่งการกระทำตามเจตจำนงเสรีที่ตนเลือก

การนำเสนอสาระสำคัญดังกล่าวสื่อถึงทัศนะของ วินทร์ เลียววาริณ ที่เชื่อมั่นในเจตจำนงเสรีของมนุษย์ กระนั้นก็มิได้เป็นการเชื่อมั่นอย่างไร้ขอบเขต วินทร์ เลียววาริณ ยังคงเน้นว่ามนุษย์ต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของตน รับผิดชอบต่อเจตจำนงเสรีที่ตนเลือก มิเช่นนั้นก็จะกลายเป็นว่า มนุษย์ทำจะสิ่งใดก็ได้ โดยไม่ต้องคำนึงถึงผลกระทบที่ตามมา แนวคิดในที่นี้เน้นย้ำว่าความทุกข์ของมนุษย์มีสาเหตุมาจากตัวมนุษย์เอง เพราะมนุษย์เลือกปรุงแต่งชะตากรรมด้วยเจตนาและการกระทำของตน ยังผลให้ตนต้องตกอยู่ในภาวะที่ชื่นชอบและไม่ชื่นชอบใจ เจตจำนงเสรีมิใช่ข้ออ้างในการการเลือกกระทำตามสิ่งต่าง ๆ ตามอำเภอใจ แต่เป็นสิ่งเตือนว่า เจตจำนงเสรีนั้นเกี่ยวพันกับความรับผิดชอบ สิ่งที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ในวันนี้จึงเป็นผลจากการกระทำในวันวานและจะเป็นเหตุของอนาคตต่อไป จึงเป็นเหตุผลว่า เหตุใดทุกการกระทำของมนุษย์จึงต้องมีผู้รับผิดชอบและเหตุใดเจตนาจึงเป็นตัวการที่นำมนุษย์ไปเกี่ยวข้องกับสิ่งทั้งหลาย หากเจตนาเริ่มต้นด้วยอกุศลมูล ผลย่อมก่อให้เกิดทุกข์ ดังนั้น ณ ปัจจุบันจะเลือกก้าวต่อ ถอยหลัง หรือหยุดอยู่กับที่ย่อมเป็นสิทธิ์ที่บุคคลสามารถเลือกได้ แต่ต้องไม่นำสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีตมาบั่นทอนความคิดความรู้สึกในปัจจุบัน ยิ่งไม่ควรนั่งรอหรือคาดหวังของถึงอนาคตแล้วเพิกเฉยต่อการลงมือกระทำสิ่งต่าง ๆ

อนึ่ง สิ่งที่น่าสังเกตสำหรับนิยายวิทยาศาสตร์ที่เสนอแนวคิดดังกล่าว คือ ตัวละครมักมีความสุดโต่งในการกระทำ คือ บางตัวก็มั่นใจในเสรีภาพของตนเกินเหตุ จนใช้เจตจำนงเสรีไปในทางที่ผิด เช่น ใช้เพื่อสนองความต้องการส่วนตัว ใช้เพื่อท้าทายโชคชะตา ล้อเล่นกับโชคชะตาของผู้อื่น ฯลฯ ในทางกลับกัน ละครบางตัวก็ไม่รู้จักใช้เจตจำนงเสรีของตนเอง จึงได้แต่จอมจ่มอยู่กับอดีต และไม่คิดลงมือกระทำสิ่งใด ๆ เพื่อเปลี่ยนแปลงชีวิตของตนเอง เรื่องในกลุ่มนี้ทั้งหมดจะชี้ให้เห็นว่าผลเสียของการกระทำอย่างสุดโต่งทั้งสองแบบและจบลงอย่างพลิกความคาดหมาย เพื่อให้ผู้อ่านใคร่ครวญถึงผลแห่งการกระทำและความรู้สึกของตัวละคร ตลอดจนชี้ให้เห็นว่า

เจตจำนงเสรีขึ้นอยู่กับการเลือกและเจตนา แม้เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดจะมีโอกาสผันแปรไปได้เสมอ แต่หากมนุษย์รู้จักเลือกกระทำ เข้าใจข้อจำกัด และรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเอง ย่อมทำให้การใช้เจตจำนงเสรีของตนเป็นไปอย่างมีคุณค่า

จากการศึกษาผู้วิจัยพบนิยายวิทยาศาสตร์ 5 เรื่อง ซึ่งกล่าวเจตจำนงเสรีของมนุษย์ในลักษณะเดียวกัน คือ ชี้ว่ามนุษย์มีเจตจำนงเสรี ทว่าเจตจำนงเสรีดังกล่าวมีข้อจำกัดบางประการในสถานการณ์หนึ่ง ๆ นิยายวิทยาศาสตร์ทั้ง 5 เรื่อง ได้แก่ 1. เรื่องกุหลาบสีแดงกับเที่ยวบินสุดท้าย 2. เรื่องเกมพระพรหม 3. เรื่องมนุษย์แช่แข็ง 4. เรื่องเรื่องที่เกิดขึ้นแล้วในอนาคต และ 5. เรื่องอัฏฐสุตรา ซึ่งมีรายละเอียดดังนี้

เรื่องกุหลาบสีแดงกับเที่ยวบินสุดท้าย นำเสนอแนวคิดที่ตั้งคำถามต่อเจตจำนงเสรีของมนุษย์ ผ่านตัวละครสองตัวที่เลือกเดินทางแตกต่างกัน เรื่องเล่าถึง “คารอน” แอนดรอยด์หนุ่มที่ต้องการปลดแอกเหล่าแอนดรอยด์ให้เป็นอิสระจากการควบคุมมนุษย์ และ “มาลิน” แอนดรอยด์สาวที่คณะกรรมการพิทักษ์ระบบสุริยะส่งให้ไปหยุดยั้งการกระทำของ คารอน ทั้งคู่พบกันบนเครื่องบินอวกาศลำหนึ่ง คารอนไม่รู้แผนของมาลิน จึงเข้าไปทักทายและชวนเธอพูดคุยถึงอุดมการณ์ในการปลดแอกแอนดรอยด์ของเขา มาลินถามถึงเหตุผลที่เขาตั้งใจปฏิวัติสังคมของมนุษย์ คารอนอ้างถึงความไร้ประสิทธิภาพของกฎหมายที่ไม่อาจยับยั้งความรุนแรงมนุษย์ ความว่า

> “เพื่ออิสรภาพไง คุณไม่เข้าใจหรือแกล้งทำเป็นไม่เข้าใจ?... เมื่อคุณจากไปแล้ว ผมจึงได้คิดและค่อย ๆ เข้าใจคำว่า ‘อิสรภาพ’ ในที่สุดผมก็รู้ว่าผมควรจะทำอะไรเพื่อแอนดรอยด์อื่น ๆ บ้าง เหมือนกับนานมาแล้วในประวัติศาสตร์มนุษยชาติที่พวกทาสต้องการปลดแอก”
>
> หญิงสาวกระซิบถาม “คุณเปลี่ยนไปเพราะความรักงั้นหรือ?”
>
> “ใช่ แปลกไหม? ความรักทำให้คนตาบอด แต่กลับทำให้แอนดรอยด์อย่างผมตาสว่าง โลกมืดมานานแล้ว ผู้คนมักอ้างว่าได้พัฒนาเสรีภาพมาไกล มีกฎหมายห้ามค้าทาส มีกฎหมายห้ามทารุณคนด้วยกัน ห้ามเหยียดผิว แต่นั่นเป็นกฎหมายทางทฤษฎี ในทางปฏิบัติยังมีการเหยียดกัน มีการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์เป็นล้าน ๆ คนในสงครามโลกและสงครามกลางเมืองนับครั้งไม่ถ้วน โดยที่วิทยาศาสตร์ช่วยอะไรไม่ได้...”
>
> “แล้วคุณคิดว่าคุณจะปฏิวัติสังคมที่เป็นแบบนี้มานานหลายสิบศตวรรษง่าย ๆ หรือ?”
>
> “ไม่ยากนัก ในเมื่อเราฉลาด แข็งแรงกว่า และมีปัญหาน้อยกว่า”
>
> (กุหลาบสีแดงกับเที่ยวบินสุดท้าย, 2540, หน้า 131-132)

ข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า คารอน เป็นผู้ที่ไม่ยอมแพ้ต่อโชคชะตา เขาเชื่อมั่นอย่างแรงกล้าว่า ตนมีเจตจำนงเสรี สามารถกำหนดทางเดินของตนได้ หากใช้ความมุ่งมั่นและความสามารถที่มี คารอน เปรียบเทียบตนเองกับมนุษย์ เขาเห็นว่าแอนดรอยด์หรือมนุษย์เทียมอย่างเขาฉลาดกว่า มีความสามารถมากกว่าและแข็งแรงกว่า จึงควรได้รับการยอมรับในฐานะมนุษย์และมีสิทธิ์ในการปฏิวัติสังคม จากคำพูดดังกล่าวจะเห็นว่า คารอน เป็นตัวแทนบุคคลที่มีความทะเยอทะยาน มีแรงใฝ่ในอำนาจ และเชื่อมั่นในเจตจำนงเสรีอย่างสุดโต่ง แม้ว่าความคิดดังกล่าวจะทำให้คารอนมีพลังขับเคลื่อนสูง เชื่อมั่นในพละกำลังและความสามารถของตนอย่างสูง จนเชื่อว่าตนสามารถแก้ปัญหาทางมนุษยธรรมที่ยืดเยื้อมาหลายศตวรรษได้ ทว่าในอีกแง่หนึ่ง ความคิดดังกล่าวเป็นอหังการที่ทำให้คารอนสำคัญตนผิด คิดว่าตนสามารถควบคุมจัดการทุกสิ่งได้ดังใจปรารถนา ตราบเท่าที่ตนเองมีอำนาจเหนือกว่ามนุษย์ อย่างไรก็ตาม ความลุ่มหลงในอหังการดังกล่าวเป็นสาเหตุที่ทำให้แผนการปฏิวัติของคารอนล้มเหลว ทั้งนี้เพราะความเชื่อมั่นในตนเองและหลงใหลในอัตตาจนประมาท ไม่ระมัดระวังว่ามาลินจะวางแผนตลบหลังเขาด้วยการอาบยาพิษในดอกกุหลาบที่เขาเคยมอบให้

หากพิจารณาจะพบว่า การตายของคารอนสื่อถึงข้อจำกัดแห่งเจตจำนงเสรี จริงอยู่ที่คำพูดของคารอนถูกต้องในแง่ที่ว่า มนุษย์มีเจตจำนงเสรีและมีเสรีภาพในการเลือกกระทำของตนเอง ทว่าหากวิเคราะห์จนถึงที่สุดแล้ว การปฏิวัติสังคมซึ่งอ้าง “หุ่นตัวอื่น ๆ” หรือ “มวลมนุษยชาติ” เกิดจากเจตนาเฉพาะตนของคารอน เป็นเพียงทึกทักเอาว่า อุดมการณ์ของตนกำลังมอบความเป็นอยู่ที่ดีกว่า เจริญกว่า เป็นธรรมชาติกว่าให้แก่สังคมโดยส่วนรวม ทั้งนี้เนื้อหาในบทพูดของคารอนที่พูดถึงการปลดแอกหุ่นยนต์ ล้วนแฝงการหยิบยื่นความหมายให้แก่แอนดรอยด์ (หุ่นยนต์) และมนุษย์แท้ในฐานะกลุ่มที่แตกต่าง โดยแปะป้ายให้แก่บรรดามนุษย์ที่ต่างจากตนว่าเป็นฝ่ายปรปักษ์ เพื่อให้อุดมการณ์ในการปลุกระดมของเขาเป็นไปอย่างราบรื่นและทรงพลังยิ่งขึ้น ทั้งนี้ผู้อ่านจะพบว่ามีปมสำคัญ 2 ปม ที่เป็นแรงขับเคลื่อนให้คารอนสวมบทบาทนักอุดมการณ์และตั้งหน้าตั้งตาปฏิวัติสังคมที่ตนอาศัยอยู่ ปมแรก คือ การผิดหวังในความรักที่มีต่อมาลิน ปมที่สอง คือ การกดขี่ข่มเหงที่บรรดามนุษย์กระทำต่อเขา คารอนเชื่อว่าปมทั้งสองมีจุดร่วมอยู่ที่แบ่งแยกชนชั้นระหว่างมนุษย์และแอนดรอยด์ เขาจึงพยายามทำลายกำแพงดังกล่าวลงด้วยการปฏิวัติสังคมมนุษย์ ชูป้ายแห่งเจตจำนงเสรีอ้างสิทธิ์ในการประหัตประหารอีกฝ่าย นิยามคำว่า “พวกเขา” “พวกเรา” สร้างโลกใหม่ที่มีแอนดรอยด์เป็นผู้นำ เพื่อที่เขาจะได้วางระเบียบแบบแผนต่าง ๆ ขึ้นมาใหม่ให้สอดคล้องกับความต้องการของเขา

อาจกล่าวได้ว่า อุดมการณ์ของคารอนแท้ที่จริงเป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนตนมากกว่าส่วนรวม โดยมีกิเลสตัวสำคัญคือ ทิฏฐิมานะ ซึ่งทำให้คารอนยึดมั่นถือมั่นในอัตตา จนมองไม่เห็นผลภัยแห่งการกระทำของตนเอง ความเหิมลำพองในสติปัญญา พละกำลัง และความสมบูรณ์แบบของตน ทำให้จิตใจของคารอนเศร้าหมอง ยังผลให้การกระทำเป็นไปอย่างมืดบอด ขาดสติรู้คิด จนหลงกลอุบายดอกกุหลาบของมาลินจนเสียชีวิต ดังนี้จะพบว่ามาลินเป็นตัวละครคู่ขัดแย้งที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อสร้างปมและขับเน้นบทบาทของคารอน ในเรื่องนี้มาลินเป็นแอนดรอยด์เช่นเดียวกับคารอน แต่คารอนและผู้อ่านจะไม่ทราบความจริงนี้ กระทั่งมาลินเฉลยเรื่องในตอนท้าย ในเนื้อเรื่องมาลินไม่เพียงมีทัศนะที่แตกต่างจากคารอนอย่างสิ้นเชิง คือ ไม่เชื่อในเจตจำนงเสรีใด ๆ เลย แต่เชื่อว่าทุกคนถูกจำกัดด้วยฐานะและบทบาท จำต้องเล่นไปตามบทบาทที่ถูกกำหนดอย่างเลี่ยงไม่ได้ มาลินเป็นตัวแทนหุ่นยนต์ที่สร้างขึ้นตามประสงค์ของมนุษย์อย่างแท้จริง เธอไม่เคยขัดคำสั่งของมนุษย์ ไม่เคยทำร้ายมนุษย์ ได้แต่ทำตามคำสั่งของมนุษย์บงการตั้งแต่ต้นจนจบเรื่อง ในเชิงสัญลักษณ์มาลินเป็นภาพแทนของผู้ที่ยอมจำนนต่อโชคชะตา เธอไม่เคยคิดฝืนหรือกระทำสิ่งใดเพื่อเปลี่ยนแปลงตนเองแม้แต่น้อย ได้แต่ก้มหน้ายอมรับในสิ่งที่สังคมกำหนด การกระทำของมาลินจึงไม่เคยเป็นอิสระ เพราะเธอถูกควบคุมด้วยคำสั่งของผู้อื่นตลอดเวลา ทว่าการกระทำที่ขาดอิสระดังกล่าวได้นำไปสู่ความขัดแย้งภายในจิตใจของเธอในที่สุด ดังจะพบว่าในตอนท้ายเรื่อง แม้มาลินจะปฏิบัติภารกิจของเธอสำเร็จ แต่สมองของเธอยังคงวนเวียนอยู่กับความคิดและคำพูดของคารอนความว่า

> มาลินดื่มช้า ๆ ก่อนเอนศีรษะบนหมอนนุ่ม ยังมีแอนดรอยด์อย่างโฮสเตสสาวผู้นี้ข้างนอกนั่นอีกมากมายที่ต้องเป็นทาสมนุษย์ไปตลอดชีวิต แต่ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือแอนดรอยด์ ต่างก็มีหน้าที่ของตัวเอง คนเราเกิดมาเพื่อจะเป็นในสิ่งที่เราถูกกำหนดมิใช่หรือ สองปีที่อยู่ด้วยกัน คารอนน่าจะสังเกตออก...
>
> “ความรักของฉันที่แสดงออกให้คุณคือความรักที่ถูกโปรแกรมไว้...” เธอพึมพำ “...เพราะฉันก็เป็นแอนดรอยด์เช่นเดียวกับคุณ...”
>
> มาลินหลับตา ม่านตาคอมพิวเตอร์ค่อยๆหรี่ลงและในที่สุดก็ดับไป
>
> (กุหลาบสีแดงกับเที่ยวบินสุดท้าย, 2540, หน้า 134)

ข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า มาลิน เริ่มไม่แน่ใจในการกระทำและทางเลือกของตนเอง ซึ่งหากพิจารณาตามความเป็นจริง มาลินไม่ควรมีข้อสงสัยในการกระทำของตนเพราะเธอประกาศตัวไว้ตั้งแต่ต้นว่า เธอเป็นหุ่นยนต์ที่ซื่อสัตย์ต่อมนุษย์และการกระทำทุกอย่างของเธอก็เป็นสิ่งถูกโปรแกรมไว้ ดังนั้นความขัดแย้งในใจที่เกิดขึ้นช่วงหลังนี้เป็นได้ว่า เป็นเจตนาของ วินทร์

เลียววาริณ ซึ่งต้องการใช้คำพูดของตัวละครสื่อทัศนะของตนเอง ประโยคที่ว่า “คนเราเกิดมาเพื่อจะเป็นในสิ่งที่เราถูกกำหนดมิใช่หรือ” (กุหลาบสีแดงกับเที่ยวบินสุดท้าย, 2540, หน้า 134) จึงไม่ใช่เพียงการบอกเล่าความคิด แต่เป็นคำพูดที่ วินทร์ เลียววาริณ ตั้งใจทิ้งประเด็นไว้ให้ผู้อ่านใคร่ครวญ ทั้งนี้หากพิจารณาว่ามาลินและคารอนคือภาพแทนของมนุษย์ในสังคม เพียงแต่ถูกจัดแบ่งชนชั้นให้เป็นผู้อยู่ใต้การปกครอง จะพบว่าจุดเน้นของเรื่องนี้คือแบบจำลองการกระทำของมนุษย์ที่มีความสุดโต่งในสองแง่ คือ แง่ที่เชื่อมั่นในเจตจำนงเสรีอย่างสุดโต่ง และแง่ที่ไม่เชื่อในเจตจำนงเสรีเลย ความพ่ายแพ้ของตัวละครทั้งสอง ได้แก่ คารอนที่ฝืนสลายเพราะเชื่อมั่นในอัตตาจนประมาท และมาลินที่ทำงานสำเร็จแต่เคลือบแคลงสงสัยในการเลือกกระทำของตน นำไปสู่แนวคิดที่แสดงให้เห็นว่า ความสุดโต่งทางความคิดมิใช่หนทางที่ วินทร์ เลียววาริณ สนับสนุน ทั้งนี้จึงเป็นไปได้อย่างมากว่าการเดินทางสายกลางระหว่างความสุดโต่งทั้งสองข้างเป็นคำตอบที่แท้จริงของนิยายวิทยาศาสตร์เรื่องนี้ คือ การชี้ให้เห็นว่ามนุษย์มีเจตจำนงเสรี แต่มิได้หมายความว่ามนุษย์สามารถทำสิ่งใดก็ได้ตามอำเภอใจ ทุก ๆ ทางเลือกมีข้อจำกัด หากนึกเฉพาะการกระทำเพียงส่วนเสี้ยว ย่อมมีโอกาสอย่างมากที่จะผิดหวัง

สรุปได้ว่า จากเรื่องกุหลาบสีแดงกับเที่ยวบินสุดท้าย วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า มนุษย์มีเจตจำนงเสรี มีเสรีในการปรุงแต่งชะตากรรมของตนเอง ทว่าการเลือกนั้นมีขอบเขตจำกัด โดยขอบเขตนั้นอาจมาจากปัจจัยภายนอก จากปัจจัยภายใน จากกรรมเก่าหรือปัจจัยหลายอย่างรวมกัน มนุษย์ได้รับผลจากการเลือกกระทำของตนเอง เจตนาที่ดีหรือชั่วร้ายจะนำไปสู่บั้นปลายของผลที่เป็นความสุขและทุกข์ เจตจำนงเสรีของมนุษย์จึงเป็นสิ่งที่ใช้ได้อย่างมีขอบเขต การใช้เสรีภาพแต่ละครั้งจึงควรเดินตามหลักสายกลาง เพื่อมิให้การตัดสินใจดังกล่าวไปขัดขวางกระบวนเหตุปัจจัยซึ่งก่อให้เกิดความขัดแย้งหรือความทุกข์

เรื่องเกมพระพรหม เป็นการนำเสนอประเด็นเจตจำนงเสรีผ่านเรื่องราวการแก้แค้นระหว่างตัวละครหลักสองตัว ซึ่งเป็นตัวแทนความคิดขั้วตรงข้ามระหว่างผู้ที่เชื่อมั่นในเจตจำนงเสรีและผู้ที่ถูกลวงให้เชื่อในชะตาลิขิต เรื่องเล่าถึง “ไคยาร์” นักวิทยาศาสตร์ผู้หนึ่งซึ่งประดิษฐ์ลูกแก้วที่ทำสามารถทำนายเหตุการณ์ในอนาคตได้อย่างแม่นยำ ไคยาร์ขอให้ “คาห์น” เพื่อนสนิทรับช่วงโครงการนี้ต่อจากเขา โดยอ้างว่าเขากำลังจะตายตามการพยากรณ์ของลูกแก้ว คาห์นหลงเชื่อและคิดฆ่าไคยาร์ปิดปาก เพื่อปกปิดสัมพันธ์ลับระหว่างเขาและภรรยาของไคยาร์ แต่ในท้ายที่สุดคาห์นพบว่าทุกอย่างเป็นการจัดฉากของไคยาร์ คำทำนายของลูกแก้วเกิดจากการควบคุมเหตุปัจจัยของไคยาร์เพื่อแก้แค้นเขา ดังเหตุการณ์ที่ไคยาร์เฉลยเรื่องราวแก่ผู้อ่านตอนท้ายเรื่อง ความว่า

ตำรวจมองเครื่องลูกแก้วและสายระโยงระยางค์ “นี่มันเครื่องอะไร? หน้าตาเหมือนลูกแก้วหมอดู”

“มันคือลูกแก้วหมอดู แต่อย่าไปสนใจมันเลย มันทายชีวิตของผมผิดคนละเรื่องเลย ลูกแก้วทายได้แต่ชีวิตของคนที่ลอยไปลอยมาตามยถากรรมเท่านั้น”

ไคยาร์ลุกขึ้นยืน

นายตำรวจถาม “คุณเป็นอะไรหรือเปล่า? ท่าทางคุณเหมือนไม่สบาย...”

“ผมไม่สบายจริง แต่ไม่เป็นไร ผมยังไม่ยอมตายหรอก ผมตั้งใจจะอยู่บนโลกนี้อีกสักหลายปี”

แล้วเขาก็เดินออกจากห้องไป

(เกมพระพรหม, 2548, หน้า 97)

ทัศนะของไคยาร์เป็นทัศนะของมนุษย์ที่เชื่อมั่นในเจตจำนงเสรี ไคยาร์เชื่อว่ามนุษย์สามารถกำหนดชะตาชีวิตได้ด้วยตนเอง มิใช่ปล่อยชีวิตให้ดำเนินไปตามโชคชะตาที่ผู้อื่นกำหนดไว้ หากจะมีสิ่งใดที่ทำให้มนุษย์ประสบกับความสุขหรือความทุกข์ คงเป็นตัวมนุษย์เอง มิใช่สิ่งเหนือธรรมชาติหรือเทพเจ้าองค์ใด การแก้แค้นของไคยาร์แสดงให้เห็นว่าโชคชะตาเป็นสถานการณ์ที่ประกอบด้วยกระบวนเหตุปัจจัย ซึ่งมนุษย์เข้าไปมีส่วนร่วมด้วยมูลเหตุจูงใจทางความรู้สึกนึกคิด ดังเช่นกรณีของไคยาร์ สถานการณ์ระหว่างเขาและคาห์นเป็นเพียงฉากที่เขาสร้างขึ้นโดยมีมูลเหตุจูงใจ คือ ความโกรธแค้นที่เขามีต่อคาห์น เนื่องจากเขารู้ว่าคาห์นมีสัมพันธ์ลับกับ “รัศมี” ภรรยาของเขา จึงใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่ตนมีเป็นเครื่องมือแก้แค้นคาห์น โดยหลักการสถานการณ์ที่ไคยาร์ลวงให้คาห์นหลงเชื่อ เป็นการนำหลักการของอิทัปปัจจยตาที่ว่า มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ย่อมผลักดันปัจจัยอื่น ๆ ในธรรมชาติให้ต่อเนื่องสืบทอดกันไป จนเกิดผลอย่างหนึ่ง ๆ ขึ้น มาผสานกับหลักการเชิงตรรกะและข้อพิสูจน์ที่น่าเชื่อถือ โดยมีอกุศลจิต คือ โทสะบ่งการการกระทำ การกระทำของไคยาร์จึงนำไปสู่ความพินาศในชีวิตของตนเองและผู้อื่น กล่าวคือ แม้ไคยาร์จะประสบความสำเร็จในการแก้แค้นคาห์น แต่เขาเองก็ได้รับผลกระทบจากการกระทำของตนเช่นกัน อาทิ ชีวิตครอบครัวและมิตรภาพที่ล่มสลาย สภาพจิตใจที่ขุ่นมัวเศร้าหมองไม่ปลอดโปร่ง เป็นต้น ในแง่นี้จะพบว่า เจตจำนงเสรีที่มีกิเลสเป็นมูลเหตุ ไม่อาจมอบความสุขอย่างแท้จริงให้แก่มนุษย์ได้

สำหรับ คาห์น ตัวละครหลักอีกตัวหนึ่งของเรื่อง เขาเป็นตัวแทนของผู้ที่ถูกตรรกะตบตาให้ไขว้เขวจนทัศนคติเปลี่ยน จากเดิมที่เคยเชื่อมั่นในเจตจำนงเสรีไปเป็นเชื่อมั่นชะตาลิขิต ตรรกะเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นได้ ขอเพียงมีการหยิบยกเชื่อมโยงความหมายให้ดูน่าเชื่อถือและลอง

พิสูจน์ให้เห็นได้ ย่อมมีแนวโน้มว่า ผู้เชื่อมั่นในตรรกะเป็นทุนเดิมจะคล้อยตามทุกอย่างที่ตรรกะบ่งบอกว่าจริง โดยธรรมชาติคนเราจะเชื่อในสิ่งตนอยากเชื่ออยู่แล้ว ยิ่งไคยาร์จี้ปมคาห์นเรื่องสิ่งประดิษฐ์และรัศมี ยิ่งทำให้เขาประมาทและหลงกลไคยาร์ง่ายขึ้น คาห์นเชื่ออย่างสนิทใจว่าเครื่องมือของไคยาร์สามารถทำนายอนาคตและมองย้อนกลับไปในอดีตได้จริง ๆ ทั้งหมดนี้เป็นตัวแปรที่ทำให้คาห์นตกไปในหลุมพรางที่ไคยาร์สร้างขึ้น คาห์นถูกจับในข้อหาฆ่ารัศมี ทั้งยังต้องเจ็บใจเพราะเพิ่งรู้ว่าถูกไคยาร์หลอกลวงตั้งแต่ต้น ผลที่เกิดขึ้นกับคาห์นสามารถพิจารณาตามหลักกฎแห่งกรรมได้ว่า คาห์นเป็นทุกข์เพราะจิตที่เป็นอกุศล นับแต่ตั้งการลักลอบมีความสัมพันธ์กับภรรยาของไคยาร์ ความหลงใหลในตรรกะจนขาดความไตร่ตรอง เรื่อยไปจนถึงความคิดที่จะฆ่าไคยาร์เพื่อแย่งชิงผลงาน จิตใจที่เปื้อนด้วยกิเลสทำให้การดำเนินชีวิตคาห์นเต็มไปด้วยความกระวนกระวายใจ ขาดสติ ขาดอิสระ และขาดมโนธรรมในการตัดสินใจ คาห์นจึงเป็นบุคคลที่ไม่รู้เท่าทันเหตุปัจจัย ถูกหลอก ถูกครอบงำง่าย และไม่อาจใช้เจตจำนงเสรีของตนอย่างมีสติได้

สรุปได้ว่า จากเรื่องเกมพระพรหม วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า เจตจำนงเสรีสัมพันธ์กับเจตนาของผู้ใช้ เป็นเครื่องกำหนดการปฏิบัติที่มนุษย์มีต่อโลกและต่อมนุษย์ด้วยกันเอง ทั้งนี้มิได้หมายความว่า การเชื่อมั่นในเจตจำนงเสรีและรู้เหตุปัจจัยจะทำให้มนุษย์สามารถควบคุมบงการสถานการณ์ทุกอย่างให้เป็นไปดังใจทั้งหมด เนื่องจากมีตัวแปรอื่น ๆ ที่อยู่นอกเหนือการควบคุมของมนุษย์ เจตจำนงเสรีจึงเกี่ยวพันกับกรรมและวิบาก เชื่อมโยงเข้าด้วยความเป็นเหตุปัจจัย ผู้ที่ปล่อยให้ชีวิตล่องลอยไปตามยถากรรม ผู้ที่เชื่อมั่นในตนเองสุดโต่ง และผู้ที่ถูกกิเลสบังตาล้วนแต่เป็นผู้ที่ไม่อาจใช้เจตจำนงเสรีของตนอย่างสมบูรณ์ได้ ทั้งนี้ไปเป็นตามตรรกะว่า กรรมที่เกิดจากเจตนาอันเป็นกุศลย่อมก่อให้เกิดความปลอดโปร่งโล่งใจ กรรมที่เกิดจากอกุศลทำให้เกิดความเศร้าหมอง ความหดหู่ และความกระวนกระวายใจ

เรื่องมนุษย์แช่แข็ง นำเสนอแนวคิดที่แสดงให้เห็นข้อจำกัดของ เจตจำนงเสรี ซึ่งไม่อาจควบคุมให้ผลการกระทำให้เป็นตามคาดการณ์ได้ เรื่องเล่าถึง เกนนี มาเกน มหาเศรษฐีซึ่งป่วยเป็นโรคมะเร็งตับ เขาทำประกันกับบริษัทอาฟเตอร์ไลฟ์ (AfterLife) เพราะต้องการใช้ศาสตร์แช่แข็งชุบชีวิตให้ฟื้นขึ้นมาในโลกอนาคต โดยหวังว่าในอนาคตเขาจะได้ใช้ชีวิตที่มีความสุขบนกองเงินกองทองกับภรรยาของเขา แต่แล้ววันหนึ่งเขากลับได้พบกับศพปริศนาซึ่งมีรูปร่างหน้าตาเหมือนเขาทุกประการ ปริศนาดังกล่าวทำให้เขาพบความจริงว่าโลกในอนาคตมิใช่โลกสวยงามอย่างที่เคยวาดฝันไว้ แต่เต็มไปหายนะทั้งสงคราม ระเบิดปรมาณู สารกัมมันตภาพรังสี ธรรมชาติที่แห้งแล้ง แผ่นดินน้ำแข็งและผู้คนที่ค่อย ๆ ล้มตายลง เขาพยายามเปลี่ยนแปลงอนาคตด้วยการเดินทางย้อนกลับมายังอดีตเพื่อยกเลิกกรมธรรม์ ทว่าเขายกเลิกกรมธรรม์ไม่ทัน ยังผลให้เขาถูกปลุกชีพ

ขึ้นมาอีกครั้งในโลกใหม่และต้องเผชิญหน้ากับตัวแปรใหม่ที่เลวร้ายกว่าเดิม ดังข้อความตอนหนึ่งที่บรรยายถึง เกนนี มาเกน หลังจากถูกปลุกชีพขึ้นมาในศตวรรษที่ 23 ความว่า

> เขารู้สึกลิงโลดวูบ พวกเขาได้เปลี่ยนอนาคตสำเร็จแล้ว! ผู้อำนวยการสถาบันพิมพ์ชีวิตและตำรวจคงบอกความจริงต่อสาธารณชนในศตวรรษที่ 21 นำไปสู่โลกที่ดีกว่าเดิมในศตวรรษที่ 23 แล้วถ้าเป็นเช่นนั้น... “แล้วภรรยาผม?”
>
> “หล่อนก็ถูกปลุกชีพขึ้นมาพร้อมกับคุณ ตามคำสั่งในกรมธรรม์ของพวกคุณ”
>
> แน่นอน พวกเขาคงแจ้งหล่อนให้หลีกเลี่ยงอุบัติเหตุครั้งนั้นให้สำเร็จเช่นกัน...
>
> ชาวิชว่า “พวกคุณโชคดีมาก คุณกับภรรยาเป็นรายสุดท้ายที่เราปลุกให้ฟื้นคืนชีพจากการแช่แข็งเพราะ...”
>
> เขายิ้ม “เพราะเราเป็นลูกค้ารายใหญ่ของอาฟเตอร์ไลฟ์”
>
> ชาวิชสั่นศีรษะ “ไม่ใช่ เพราเราต้องการประชากรมากที่สุดเท่าที่จะมากได้ เพื่อจะเริ่มต้นใหม่”
>
> “ผมไม่เข้าใจ คุณหมายความว่าอย่างไร?”
>
> “โลกของเราเวลานี้มีคนเหลืออยู่เพียงนิดเดียว ชาวโลกส่วนใหญ่เสียชีวิตไปหมดแล้ว”
>
> “แต่คุณบอกว่าไม่มีสงครามโลก ไม่มีอาวุธนิวเคลียร์...”
>
> “ถูกแล้ว เราไม่มีอาวุธนิวเคลียร์ แต่ชาวโลกส่วนใหญ่ถูกฆ่าตายด้วยอาวุธชนิดใหม่ที่ไม่ใช่อาวุธนิวเคลียร์”
>
> “อาวุธอะไร?”
>
> “มันพัฒนามาจากนาโนเทคโนโลยีกลางศตวรรษที่ 21 เชื่อกันว่าสถาบันพิมพ์ชีวิตในสมัยนั้นค้นพบหุ่นนาโนทางการแพทย์จากที่ใดไม่มีใครรู้ หุ่นนาโนเหล่านั้นก็ถูกนำไปใช้ศึกษาและพัฒนาเป็นอาวุธชนิดใหม่ที่สามารถฆ่าศัตรูจากภายในร่างกายโดยไร้ร่องรอย โชคไม่ดีที่หุ่นนาโนสังหารเหล่านั้นขยายพันธุ์ตัวเองได้และแพร่ระบาดไปทั่วโลก ฆ่าชาวโลกโดยไม่เลือกฝ่ายไปเกือบหมดโลก”
>
> (มนุษย์แช่แข็ง, 2552, หน้า 40-41)

จากข้อความดังกล่าวพบว่า เกนนี มาเกน เป็นบุคคลหนึ่งที่เชื่อมั่นว่าตนมีเจตจำนงเสรี เขาคิดว่าอดีตเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้ ขอเพียงยกเลิกปัจจัยอันไม่พึงประสงค์ในอดีตเสีย อนาคตย่อมได้รับการแก้ไข ทว่าการกระทำดังกล่าวมีเจตนาเฉพาะตน มีผลกระทบเฉพาะส่วน มิได้คำนึงถึงกระบวนวิถีแห่งธรรมชาติโดยรวม จึงทำให้การแก้ไขปัญหาเป็นไปอย่างผิด ๆ จนได้รับผลตอบแทนเป็นความทุกข์ความผิดหวัง

โดยหลักการพุทธปรัชญาสามารถอธิบายความทุกข์ของ เกนนี มาเกน ได้ว่าการกระทำของเขาเป็นการมองโลกเฉพาะส่วน มิได้ตระหนักถึงกระบวนวิถีแห่งเหตุปัจจัยหรือหลักอิทัปปัจจยตาที่ว่า เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนั้นจึงมี เมื่อสิ่งนี้ดับ สิ่งนั้นจึงดับ หมายความว่า สิ่งทั้งหลายสัมพันธ์กันด้วยเหตุปัจจัย เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่สืบเนื่องกันเป็นสาย ในกระบวนการดังกล่าวไม่มีสิ่งใดสิ่งหนึ่งแยกเป็นเอกเทศโดยเด็ดขาด หากเกิดจากเปลี่ยนแปลงแก่ปัจจัยใดปัจจัยหนึ่ง ย่อมส่งผลกระทบแก่ปัจจัยอื่น ๆ การแก้ไขปัญหาของ เกนนี มาเกน ทั้งการยืดอายุสังขารด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ หรือการพยายามกลับไปแก้ไขเหตุการณ์ในอดีตล้วนเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะจุด มิได้คำนึงถึงผลกระทบต่อธรรมชาติหรือต่อสังคมโดยรวม จึงทำให้เกิดผลภัยจากการกระทำเฉพาะส่วนเสี้ยว เช่น การฟื้นคืนชีพในโลกอนาคตได้สำเร็จ มีอายุยาวนานและเจ็บป่วยยากขึ้น แต่กลับต้องทุกข์ทรมานเพราะต้องใช้ชีวิตท่ามกลางสภาวะสงคราม การย้อนกลับไปอดีตได้สำเร็จ แต่ไม่อาจยกเลิกกรมธรรม์ได้ หนำซ้ำยังกลายเป็นต้นตอของหุ่นยนต์นาโนสังหารที่คร่าชีวิตมนุษย์ไปเกือบหมดโลก เป็นต้น การเผชิญตัวแปรที่เหนือความคาดหมาย ซึ่งสร้างความทุกข์ยิ่งกว่าเดิม สะท้อนว่าแม้มนุษย์จะมีเสรีภาพในการเลือกกระทำ แต่ไม่อาจควบคุมผลแห่งการกระทำหรือควบคุมมิให้ความทุกข์เกิดแก่ตนได้ เพราะผลกรรมจะไม่ปรากฏเดี่ยว ๆ แต่จะปรากฏในรูปโครงข่ายแห่งกระบวนเหตุปัจจัย เมื่อเลือกกระทำสิ่งใดลงไป จึงควรยอมรับและรับผิดชอบต่อผลแห่งการกระทำนั้น ทั้งสิ่งที่อยู่ในความคาดหมายและสิ่งที่อยู่เหนือความคาดหมาย

สรุปได้ว่า จากเรื่องมนุษย์แช่แข็ง วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า เจตจำนงเสรีของมนุษย์เกี่ยวพันกับเหตุปัจจัย ทั้งนี้เพราะมนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของปัจจัยที่ส่งผลกระทบสืบเนื่องไปยังปัจจัยอื่น ๆ ทว่าสิ่งที่เกิดขึ้นเนื่องจากการผลักดันปัจจัย มิได้อยู่ในขอบเขตที่มนุษย์จะกำหนดได้ทุกอย่าง ทั้งนี้เพราะมนุษย์ไม่สู้จะใส่ใจในกระบวนการและปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการกระทำ ความมืดมัวไม่รู้เช่นนี้ทำให้มนุษย์จับต้นชนปลายไม่ติด คิดแต่จะปรุงแต่งหนทางชีวิตให้สำเร็จตามที่ตนต้องการ ผลคือการกระทำอันฝืนธรรมชาติเพราะความคิดสุดโต่งที่ มุ่งเพ่งเล็งเฉพาะการกระทำของตนประการเดียว จนขาดการคำนึงถึงตัวการและสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะอย่างยิ่ง จิตใจของมนุษย์ที่มักผันแปรไปตามอำนาจของกิเลส ซึ่งเป็นผลให้ปัจจัยต่าง ๆ มักส่งผลให้เป็นไปในร้าย

เรื่องเรื่องที่เกิดขึ้นแล้วในอนาคต นำเสนอเจตจำนงเสรีที่ถูกใช้เป็นข้ออ้างเพื่อสนองความต้องการของมนุษย์ เรื่องเล่าถึงเด็กชายชื่อ วรเวช ซึ่งเดินทางมาจากอนาคตด้วยปรารถนาจะยับยั้งการเกิดของตนเอง วรเวช พบกับ วรวรรณ พ่อของเขา เขาใช้การบอกเหตุในอนาคตเพื่อพิสูจน์ว่าตนเป็นลูกของ วรวรรณ จริง ๆ เมื่อ วรวรรณ เชื่อ วรเวช แสดงเจตจำนงว่าเขาไม่ต้องการเกิดมาบนโลกใบนี้ อ้างว่าโลกอนาคตนั้นไร้ความสุข อธิบายให้ วรวรรณ มองเห็นว่าสภาพสังคม ในโลกอนาคตเป็นสังคมที่น่าหดหู่เพียงใด เช่น เป็นสังคมบริโภคนิยมอย่างเต็มตัว วิทยาการและความคิดของผู้คนหยุดชะงัก การคอรัปชั่นเป็นอันดับหนึ่งของโลก ช่องว่างทางฐานะกว้างขึ้น ผู้คนมีรสนิยมสูงขึ้น จับจ่ายสินค้ามากขึ้น คุณภาพชีวิตของผู้คนตกต่ำลง ทรัพยากรและสภาพแวดล้อมเสื่อมโทรม ฯลฯ วรวรรณ เชื่อมั่นในเจตจำนงเสรีของมนุษย์อย่างมาก คล้อยตามเหตุผลของ วรเวช จึงเกลี้ยกล่อมวาสนาภรรยาของตนให้ยกเลิกการทำกิฟต์ทันที ความว่า

> “เอาละ วาสนา พูดตรง ๆ ก็คือ คุณคิดว่ามันเป็นลางไม่ดีหรือเปล่าที่เกิดอาเพศตลอดเช้านี้ ตั้งแต่เครื่องมือทำกิฟต์เสียสองรอบ พยาบาลบาดเจ็บ เหมือนกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่อยากให้เด็กเกิดมาช่วงนี้”
>
> ...
>
> “หมอสรรเสริญคะ ฉันเปลี่ยนใจแล้วค่ะ ฉันไม่อยากทำกิฟต์แล้ว...”
>
> “คุณวาสนาพูดถูกจังหวะพอดี ผมก็กำลังจะบอกคุณว่าคุณไม่ต้องทำกิฟต์แล้ว”
>
> “หมายความว่ายังไงคะ?”
>
> “เกิดความผิดพลาดเรื่องแฟ้มคนไข้ ผลตรวจเลือดของคุณที่ผมดูเมื่อเช้าเป็นของคนไข้รายอื่น...” เขาขยับกระดาษในมือ “...ส่วนนี่เป็นผลเลือดของคุณมันบอกว่าคุณทำกิฟต์ไม่ได้”
>
> “ฉัน... ไม่เข้าใจ”
>
> “คุณวาสนา คุณตั้งท้องแล้ว! ผลเลือดบอกว่าคุณตั้งท้องแล้วโดยธรรมชาติ ดังนั้นจึงไม่ต้องทำกิฟต์แล้ว ขอแสดงความยินดีด้วย”
>
> หล่อนนิ่งไปครู่หนึ่ง หันมามองผม น้ำตาคลอ “เป็นอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์จริง ๆ ด้วยที่บันดาลให้เครื่องมือพังไปสองรอบ เด็กคนนี้มีบุญแน่ ๆ ...”
>
> (เรื่องที่เกิดขึ้นแล้วในอนาคต, 2554, หน้า 149-150)

จากสถานการณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ในท้ายที่สุด วรเวช ก็ไม่อาจฝืนความจริงได้ จุดนี้สื่อว่าเจตจำนงเสรีของมนุษย์มีขอบเขตจำกัด แม้มนุษย์จะมีสิทธิ์เลือกทางเดินของตนเองและสามารถปรุงแต่งชีวิตของตนได้ กระนั้น การฝืนธรรมชาติ อาทิ การเปลี่ยนแปลงอดีต ย่อมทำให้ปัจจัยอันเป็นผลจากการเลือกกระทำไปขัดขวางกระบวนวิถีธรรมชาติ กรรมเป็นเรื่องของกระบวนเหตุปัจจัยที่มีสัมพันธ์เชื่อมโยงกันเป็นทอด ๆ ไม่มีปัจจัยใดเป็นอิสระอย่างเป็นเอกเทศในกระบวนการดังกล่าว การที่ วรเวช มองอย่างแคบ ๆ คิดเปลี่ยนแปลงอดีตของตนทั้ง ๆ ที่ไม่รู้เหตุปัจจัย ยังผลให้การแก้ปัญหาของเขา ผิดไปจากกระบวนวิถีที่ควรจะเป็น กระนั้น ผลที่เกิดขึ้นจากเจตจำนงเสรีของเขา ก็มิได้เป็นไปตามประสงค์ เนื่องจากเหตุปัจจัยจะดำเนินไปตามธรรมดาธรรมชาติ ไม่อยู่ในวิถีที่มนุษย์จะควบคุมจัดการได้

ทั้งนี้อาจพิจารณาได้ว่า สาเหตุที่ วรเวช มองไม่เห็นว่าการกระทำของตนเป็นการกระทำที่ผิดที่ผิดทาง เป็นเพราะเขาคำนึงถึงแต่ตัณหาของตนเอง เพราะพิจารณาว่าชีวิตในโลกอนาคตไม่เป็นที่น่าชื่นชม ทุกสิ่งรอบตัวเต็มไปด้วยเรื่องขัดใจและไม่สมอยาก จึงอยากให้ตนเองพ้นไปจากโลกดังกล่าวเสีย ด้วยคิดว่าในโลกหน้าหรือในที่อื่น ๆ จะทำให้เขามีความสุขยิ่งกว่านี้ ความอยากหรือตัณหาของ วรเวช นี้มีเค้ามูลจากอวิชชา เพราะ วรเวช ไม่มองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง จึงมองไม่เห็นกระบวนการแห่งเหตุปัจจัยที่สัมพันธ์ต่อเนื่องกัน คิดว่าหากแก้ไขอดีตได้ ตนก็ไม่ต้องแบกรับความทุกข์ที่เผชิญอยู่ ด้วยเหตุนี้ วรเวช จึงตัดสินใจทำตามความคิดความต้องการของตน เพราะมีใจมุ่งมั่นอยากพ้นทุกข์ จนลืมคิดไปว่าเขาเป็นเพียงปัจจัยหนึ่งในกระบวนวิถีแห่งปัจจัย ซึ่งประกอบขึ้นเหตุปัจจัยหลายประการประกอบกัน ปัจจัยเหล่านี้อยู่นอกเหนือการควบคุมของมนุษย์และไม่อาจเปลี่ยนแปลงเฉพาะส่วนใดส่วนหนึ่งได้ ดังนั้น ผลอันเกิดจากการตัดสินใจของ วรเวช จึงไม่อาจก่อให้เกิดผลอย่างที่เขาต้องการได้ เรื่องนี้จึงเป็นการตอกย้ำว่าแม้มนุษย์จะมีเจตจำนงเสรีอย่างเต็มที่ ก็ไม่อาจทำให้ผลอันเกิดจากเจตจำนงเสรีนั้นเป็นไปตามความต้องการของตนได้

สรุปได้ว่า จากเรื่องเรื่องที่เกิดขึ้นแล้วในอนาคต วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่ามนุษย์ไม่อาจควบคุมปัจจัยอันเกิดจากการเลือกกระทำของตนได้ เจตจำนงเสรีเป็นสิทธิในการเลือกปรุงแต่งชีวิตอย่างมีขอบเขต ขอบเขตประการหนึ่งคือเหตุปัจจัยสัมพันธ์ระหว่างอดีต ปัจจุบัน และอนาคต กรรมในอดีตส่งผลต่อการมีอยู่ของเหตุปัจจัยในปัจจุบัน กรรมในปัจจุบันส่งผลต่อการมีอยู่ของอนาคต กรรมต่างวาระ ต่างช่วงเวลาต่างเป็นเหตุเป็นผลต่อกันและกัน การไม่ยอมรับต่อสภาพชีวิตในปัจจุบันแล้วผลักภาระให้อดีตและอนาคต จึงเป็นการมองโลกอย่างผิด ๆ การจ่อมจมอยู่กับอดีตหรือนั่งรอเฝ้าฝันถึงอนาคตไม่อาจช่วยให้มนุษย์มีความสุข ทว่ากรรมในปัจจุบันขณะต่างหากที่ผลักดันให้ชีวิตของมนุษย์มีสุขขึ้นหรือทุกข์ลง

เรื่องอัฏฐสุตรา เสนอแนวคิดที่แสดงให้เห็นว่าเจตจำนงเสรีเป็นสิ่งที่ผูกพันกับกรรม เมื่อใดก็ตามที่ตัดสินใจเลือกแล้ว ผู้ตัดสินใจต้องยอมรับผลแห่งการกระทำที่เกิดขึ้นในทุกทางเลือกต่างมีปัญหา ไม่มีทางใดที่มนุษย์จะมีความสุขโดยสมบูรณ์ เรื่องเล่าถึง “เขา” นักคณิตศาสตร์ที่เดินทางไปยังมุมหนึ่งของทะเลทรายบนแผ่นดินจีน เพื่อไขปริศนาของห้องในสุสานที่นักโบราณคดีขุดค้นพบ หลังจากใช้ความคิดขบคิดพิจารณาอย่างหนักทำให้ “เขา” สับสนและฟุ้งซ่าน ในช่วงเวลาดังกล่าวนี้เองที่ “เขา” นึกย้อนไปถึงเหตุการณ์ในอดีตหลายช่วงที่มีผลต่อชีวิตของเขา อดีตช่วงหนึ่งที่ “เขา” มักนึกถึงโดยเฉพาะช่วงหลัง ๆ ของเรื่อง คือ ช่วงเวลาที่เขาได้พบกับอาจารย์ซูซุกิ ซึ่งสอนเขาหลายเรื่อง โดยเฉพาะปรัชญาในการดำเนินชีวิตและการมองโลกแบบเต๋า ดังบทสนทนาในตอนหนึ่งระหว่างอาจารย์ซูซุกิกับเขาเกี่ยวกับเป้าหมายในชีวิตของมนุษย์ ความว่า

> “เธอรักคณิตศาสตร์บริสุทธิ์ แต่ความสามารถทางคณิตศาสตร์ของเธอมาอย่างธรรมชาติ ดีจนเธอไม่ควรเป็นนักคณิตศาสตร์อย่างเดียว แต่ควรไปให้สุดทาง เธอเคยถามตัวเองไหมว่า เธอชอบอะไรในชีวิต และอยากจะทำอะไรในชีวิต?”
>
> “ผมไม่รู้”
>
> “คนจำนวนมากผ่านชีวิตไปจนใกล้ตายก็ยังตอบคำถามนี้ไม่ได้ แต่นั่นก็ไม่ใช่เรื่องไม่ดี แต่ละคนย่อมมีหนทางที่เขาเลือกเอง แต่สักครั้งหนึ่งในชีวิตเราก็ควรมองให้ลึกเข้าไปภายในตัวตนของเรา ถามตัวเองว่าเป็นใคร มาทำอะไรบนโลกใบนี้ บางทีเราอาจพบเส้นทางที่เราไม่เคยเห็นมาก่อน และไม่มีทางเห็นหากไม่สำรวจตัวเอง ฉันเคยเป็นคนหนุ่มเช่นเธอ แต่เพียงชั่วแวบเดียวเท่านั้น ฉันก็กลายเป็นไม้ใกล้ฝั่งในเวลานี้ แต่ฉันดีใจที่ฉันได้ทำสิ่งที่ฉันอยากทำ มาถึงวัยนี้ ฉันก็บอกเธอได้เต็มปากว่า ความหมายของชีวิตเกิดมาจากเราเอง ไม่ใช่ชะตากรรม ความหมายของชีวิตมิได้เกิดจากการค้นหา แต่อยู่ที่การลงมือทำ”
>
> (อัฏฐสุตรา, 2552, หน้า 81)

จากคำพูดของอาจารย์ซูซุกิดังกล่าว เป็นการสอนให้ “เขา” ตระหนักว่ามนุษย์เรามักมองหาสิ่งที่อยู่ไกลตัวมากกว่าสิ่งใกล้ตัว บางคนเที่ยวเสาะหาปัจจัยภายนอกจนหลงลืมตัวตนภายใน บางคนเฝ้ารอโชคชะตาโดยไม่เคยลงมือทำอะไรเพื่อตนเอง บางคนไม่เคยพบความต้องการของตนเองจริง ๆ หรือบางคนก็ไม่เคยแม้แต่จะตั้งคำถามเกี่ยวกับความหมายในการมีชีวิตของตนเอง ทั้งหมดนี้สื่อว่ามนุษย์มีชีวิตอยู่เพื่อแสวงหาความสุข ทว่าการแสวงหาความสุขนั้นมักเป็นไปอย่างขาดพร่อง นั่นเพราะมองไม่เห็นความจริงและไม่ยอมรับว่า ชีวิตของมนุษย์ประกอบด้วยเหตุปัจจัย

จำนวนมากที่ไม่อาจเป็นไปตามความคาดหวัง หากพิจารณาเรื่องราวทั้งหมด จะพบว่าความทุกข์ของ “เขา” ล้วนเป็นไปเพราะความคาดหวัง ความคาดหวังทำให้ “เขา” ดิ้นรนอยากไปให้พ้นจากสภาพที่เป็นอยู่ ทั้งการหมกมุ่นอยู่ทฤษฎีทางฟิสิกส์และคณิตศาสตร์ หรือความคาดหวังที่มีต่อบุคคลรอบข้าง โดยมุ่งหวังให้บุคคลเหล่านี้ทดแทนครอบครัวที่หายไป ความคาดหวังเหล่านี้ทำให้ “เขา” เป็นทุกข์ เมื่อสิ่งต่าง ๆ ไม่เป็นไปตามความคาดหวัง คำพูดของอาจารย์ซูซุกิเป็นสิ่งหนึ่งที่สะกิดใจให้ “เขา” ตระหนักถึงเจตจำนงเสรีของตน ทั้งนี้เพราะ “เขา” ไม่เคยใช้เจตจำนงเสรีจริง ๆ เลย ได้แต่ฝากความหวังไว้โชคชะตาอย่างลม ๆ แล้ง ๆ กระทั่ง “เขา” ได้นั่งเครื่องข้ามมิติไปดูโลกทางเลือกด้วยตนเอง พบว่าโลกทางเลือกเหล่านี้ต่างมีปัญหาตามเหตุปัจจัยของแต่ละเส้นทาง ในตอนนี้เอง “เขา” ตัดสินใจใช้เจตจำนงเสรีของตน ดังข้อความต่อไปนี้

> เขาสามารถหนีไปจากโลกที่ไม่น่าอยู่ใบนี้ได้ แต่เพื่ออะไร? ชีวิตไม่ว่าในจักรวาลใดก็มีปัญหาของมัน เขาไม่อาจหนีจากจักรวาลหนึ่งไปยังอีกจักรวาลได้ตลอดกาล...
>
> อาจมีเหตุผลบางอย่างที่กำหนดให้เขามาอยู่ ณ สถานที่นี้ ในเวลานี้ ไม่ใช่เพื่อให้เขาเลือกทางหนี แต่เพื่อให้เขาเลือกเปลี่ยนแปลง
>
> เปลี่ยนแปลงอะไร?...
>
> เขามองเครื่องมือนั้นอย่างพินิจ นานเท่านานเขาระบายลมหายใจยาว เขามองออกแล้วว่าจะทำอย่างไร เขารู้ว่าเขาสามารถปรับเครื่องมือชิ้นนี้ให้ดีขึ้นอีกขั้นหนึ่ง ทำให้มันทำหน้าที่มากกว่าเครื่องข้ามมิติ ด้วยการปรับตัวเลขบางตัว บางสมการ มันก็สามารถเปลี่ยนรายละเอียดในมิติ!
>
> วูบหนึ่งเขาอดนึกไม่ได้ เป็นไปได้หรือไม่ที่กษัตริย์ฝูซีทรงเปลี่ยนแปลงมากกว่าการวางไตรลักษณ์เป็นทรงกลม เพื่อควบคุมโลก?...
>
> เขานิ่งไปนาน ในที่สุดก็ลงมือปรับค่าสมการ เครื่องจักรเดินอีกครั้งหนึ่ง...
>
> ทรงกลมไท่จี๋ถูหยุดหมุนนานแล้ว ห้องนั้นจมในความเงียบ
>
> บัดนี้ หลายปีหลังจากชีวิตวันเด็กที่เจ็บปวด หลายปีหลังจากมายาตาย เขาเพิ่งเป็นอิสระ เข้าใจรหัสแห่งฟ้า หลุดพ้นจากความรู้สึกผิดที่หลอนเขามานาน
>
> (อัฏฐสุตรา, 2552, หน้า 224-225)

เหตุการณ์ดังกล่าวถือเป็นครั้งแรกที่ “เขา” ใช้เจตจำนงเสรีเพื่อตนเองอย่างแท้จริง “เขา” ตระหนักดีว่าทุกหนทางเลือกมีปัญหา แต่ละหนทางเลือก “เขา” ต้องเผชิญกับ ตัวแปรใหม่ ๆ เสมอ ความทุกข์ของ “เขา” อาจไม่หมดสิ้นไป การที่ “เขา” ตัดสินใจอยู่ในโลกทางเลือกที่มีแต่

สตรีเพศ เป็นการเลือกด้วยเจตนาอยากเปลี่ยนแปลงตนเองของ “เขา” การเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ไม่ใช่แค่เพศ แต่เป็นการที่ “เขา” เลือกปล่อยวางจากสิ่งที่ตนยึดมั่นถือมั่นอยู่ทั้งอดีต ผู้หญิงที่เขารัก และอัตตาของตนเอง

สรุปได้ว่า จากเรื่องอัฏฐสุตรา วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า มนุษย์มีเจตจำนงเสรี ในสถานการณ์หนึ่ง ๆ มนุษย์ย่อมมีทางเลือกเสมอ อย่างน้อยคือ เลือกที่จะกระทำหรือไม่กระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทว่าในหลายครั้ง มนุษย์กลับไม่ใช้เจตจำนงเสรีของตนเอง เช่น มีความนึกรู้ในศักยภาพแต่ไม่คิดลงมือทำ การรอคอยอย่างไร้เป้าหมาย การวางเป้าหมายผิดพลาดเพราะมีอวิชชาบดบัง เป็นต้น ความคิดเช่นนี้นำไปสู่ความหลงผิดหรือการยึดมั่นถือมั่นในอัตตา ทำให้มนุษย์เราเป็นทุกข์มากกว่าที่ควรจะเป็น ดังนั้น ในการใช้เจตจำนงเสรีแต่ละครั้ง มนุษย์ควรเข้าใจว่าความเปลี่ยนแปลงหรือเหตุการณ์ที่ไม่เป็นไปตามความคาดหวังเกิดขึ้นได้เสมอ การยอมรับความจริงและรู้จักปล่อยวางสิ่งที่ยึดมั่นถือมั่น จะเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยให้มนุษย์รับมือกับความทุกข์ความพลาดหวังที่ต้องเผชิญได้อย่างมีสติยิ่งขึ้น

เพื่อให้ผู้อ่านมองเห็นภาพรวมการวิเคราะห์แนวคิดทางอภิปรัชญาที่แสดงทัศนะเชิงพุทธปรัชญาของ วินทร์ เลียววาริณ ผู้วิจัยได้สรุปแนวคิดดังกล่าวเป็นตาราง ดังนี้

ตารางที่ 1 สรุปแนวคิดทางอภิปรัชญาที่แสดงทัศนะเชิงพุทธปรัชญาของ วินทร์ เลียววาริณ

ลำดับที่	แนวคิด	แนวคิดอภิปรัชญา					เรื่อง
		ธรรมชาติของโลก		ธรรมชาติของมนุษย์			
		รังสรรควิทยา	จักรวาลวิทยา	ธาตุแท้ของมนุษย์	วิญญาณหรือจิต	เจตจำนงเสรี	
1	แนวคิดว่าด้วยกำเนิดจักรวาลที่สัมพันธ์กับไตรลักษณ์และความเป็นเหตุปัจจัยสัมพันธ์ของจักรวาล	✓	-	-	-	-	1. เย็นฉ่ำน้ำค้างย้อยฯ 2. อัฏฐสุตรา
2	แนวคิดว่าด้วยโครงสร้างของจักรวาลที่มีลักษณะเป็นเครือข่ายแห่งเหตุปัจจัยสัมพันธ์ขนาดใหญ่และมีความไม่เที่ยงเป็นธรรมชาติ	-	✓	-	-	-	1. อัฏฐสุตรา
3	แนวคิดว่าด้วยโครงสร้างของจักรวาลที่มีมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งแห่งกระบวนเหตุปัจจัยและการกระทำของมนุษย์ ที่เป็นเหตุแห่งความเสื่อมของสรรพสิ่งในจักรวาล	-	✓	-	-	-	1. ปฐมภพ
4	แนวคิดที่ว่าด้วยธรรมชาติของมนุษย์ซึ่งเป็นการประชุมปรุงแต่งของขันธ์ 5	-	-	✓	-	-	1. ภพสุดท้าย
5	แนวคิดที่ว่าด้วยความไม่เที่ยงแห่งอารมณ์ความรู้สึกและกายสังขารของมนุษย์	-	-	✓	-	-	1. ภพสุดท้าย
6	แนวคิดว่าด้วยความไม่เที่ยงแห่งชีวิตและสรรพสิ่งรอบตัวของมนุษย์	-	-	✓	-	-	1. บางกะโพ้ง
7	แนวคิดที่ว่าด้วยความทุกข์ทางใจ เนื่องจากความยึดมั่นถือมั่นในอัตตาของมนุษย์	-	-	✓	-	-	1. กุหลาบสีแดงและเที่ยวบินสุดท้าย

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลำดับที่	แนวคิด	แนวคิดอภิปรัชญา					เรื่อง
		ธรรมชาติของโลก		ธรรมชาติของมนุษย์			
		รังสรรควิทยา	จักรวาลวิทยา	ธาตุแท้ของมนุษย์	วิญญาณหรือจิต	เจตจำนงเสรี	
8	แนวคิดที่ว่าด้วยความทุกข์ทางใจ เนื่องจากความยึดมั่นถือมั่นในตัณหาของมนุษย์	-	-	✓	-	-	1. ยามดึกนึกหนาวหนาว เขนยแนบแอบเอย
9	แนวคิดที่ว่าด้วยความทุกข์ทางใจ เนื่องจากความยึดมั่นถือมั่นในอดีตและความรู้สึกผิดที่มีต่อผู้อื่นของมนุษย์	-	-	✓	-	-	1. ผีเสื้อกับดอกไม้ไฟ
10	แนวคิดที่ว่าด้วยความทุกข์ทางใจ เนื่องจากโมหะหรือความไม่รู้แจ้งเห็นจริงในชีวิตของมนุษย์	-	-	✓	-	-	1. เดือนช่วงดวงเด่นฟ้า ดาดาว
11	แนวคิดที่ว่าด้วยความทุกข์ของสังขารที่เกิดตามกระบวนการธรรมชาติ	-	-	✓	-	-	1. ภพสุดท้าย
12	แนวคิดที่ว่าด้วยความทุกข์ของสังขารที่เกิดจากน้ำมือของมนุษย์	-	-	✓	-	-	1. ปฐมภพ 2. เด็กสองโลก 3. ทัวร์สยาม 4001 4. มนุษย์แช่แข็ง 5. โฆษณา 2201
13	แนวคิดที่ว่าด้วยความทุกข์เนื่องด้วยความผันแปรของความหมายที่ผูกติดกับอามิส	-	-	✓	-	-	1. 7020: โลกแห่งความสุข
14	แนวคิดว่าด้วยความทุกข์เนื่องด้วยความผันแปรแห่งปริมาณของอามิส	-	-	✓	-	-	1. เรื่องนิทานหิ่งห้อย
15	แนวคิดว่าด้วยความทุกข์เนื่องด้วยความผันแปรทางความรู้สึกของมนุษย์ที่มีต่ออามิส	-	-	✓	-	-	1. บริโภคนิยม

ตารางที่ 1 (ต่อ)

ลำดับที่	แนวคิด	แนวคิดอภิปรัชญา					เรื่อง
		ธรรมชาติของโลก		ธรรมชาติของมนุษย์			
		รังสรรควิทยา	จักรวาลวิทยา	ธาตุแท้ของมนุษย์	วิญญาณหรือจิต	เจตจำนงเสรี	
16	แนวคิดว่าด้วยความไร้ตัวตนของสรรพสิ่งและชีวิตของมนุษย์	-	-	✓	-	-	1. อัฏฐสุตรา
17	แนวคิดที่ว่าด้วยสภาพจิตอันไม่เที่ยงแท้ เนื่องจากการขับเคี่ยวระหว่างกิเลสและมโนธรรมในจิตใจของมนุษย์	-	-	-	✓	-	1. สงครามนิรันดร์
18	แนวคิดว่าด้วยจิตที่ถูกโทสะบีบคั้น ยังผลให้สภาพจิตมีอาการดิ้นรนกวัดแกว่ง ห้ามยาก รักษายาก	-	-	-	✓	-	1. จิตสุริยะ
19	แนวคิดที่ว่าด้วยธรรมชาติของจิตที่เกิดดับด้วยเหตุปัจจัย หาความเที่ยงแท้มิได้	-	-	-	✓	-	1. ภพสุดท้าย
20	แนวคิดที่ว่าด้วยจิตที่ผูกติดอยู่กับอุปาทานและอวิชชา ยังผลให้มนุษย์ไม่อาจเข้าถึงความจริงหรือพ้นไปจากความทุกข์ที่มีอยู่ได้	-	-	-	✓	-	1. อัฏฐสุตรา
21	แนวคิดที่ว่าด้วยเจตจำนงเสรีซึ่งถูกจำกัดด้วยเหตุปัจจัยและกฎแห่งกรรม	-	-	-	-	✓	1. กุหลาบสีแดงกับเที่ยวบินสุดท้าย 2. เกมพระพรหม 3. มนุษย์แข่แข็ง 4. เรื่องที่เกิดขึ้นแล้วในอนาคต 5. อัฏฐสุตรา

จากตารางที่ 1 พบว่า วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดทางอภิปรัชญาที่แสดงทัศนะเชิงพุทธปรัชญาทั้งสิ้น 21 แนวคิด แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติของโลก พบทั้งสิ้น 3 แนวคิด และแนวคิดที่เกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ พบทั้งสิ้น 18 แนวคิด แนวคิดที่พบมากที่สุด คือ แนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติของมนุษย์ ประกอบด้วยแนวคิดว่าด้วยเรื่องธาตุแท้ของมนุษย์ 13 แนวคิด แนวคิดว่าด้วยวิญญาณหรือจิตของมนุษย์ 4 แนวคิด และแนวคิดว่าด้วยเจตจำนงเสรีของมนุษย์ 1 แนวคิด สำหรับแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติของโลกซึ่งพบน้อยกว่าแนวคิดเกี่ยวกับธรรมชาติของโลก ประกอบด้วยแนวคิดทางจักรวาลวิทยา 2 แนวคิด และแนวคิดทางรังสรรควิทยา 1 แนวคิด

แนวคิดทางจริยศาสตร์

หากพิจารณาแนวคิดในนิยายวิทยาศาสตร์ พบว่าแนวคิดมักแปรไปตามทัศนะและน้ำเสียงของนักเขียนที่มีวิทยาศาสตร์ โดยปกติอาจแบ่งเป็น 2 ลักษณะใหญ่ ๆ ได้แก่ กลุ่มที่มองวิทยาศาสตร์เชิงบวก คือ กลุ่มประนีประนอมที่มองวิทยาศาสตร์ในแง่ดี มักสร้างเนื้อหาโดยกล่าวถึงสิ่งประดิษฐ์ล้ำสมัย ชื่นชมในศักยภาพทางเทคโนโลยี ระบบคิด ทฤษฎีใหม่ ๆ ทางวิทยาศาสตร์ หรือวาดฝันถึงโลกอนาคตอันสวยงาม กลุ่มที่สอง ได้แก่ กลุ่มที่มองวิทยาศาสตร์เชิงลบ ประกอบด้วย 2 กลุ่มย่อย คือ กลุ่มที่แสดงท่าทีต่อต้านวิทยาศาสตร์อย่างตรงไปตรงมาและกลุ่มเสียดสีล้อเลียนทีเล่นทีจริง ทั้งสองกลุ่มเน้นการเสนอเนื้อหาเชิงลบ เช่น ให้ภาพความขัดแย้งระหว่างมนุษย์และผลพวงของวิทยาศาสตร์ นำเสนอวิกฤตการณ์อันสืบเนื่องจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ในลักษณะต่าง ๆ ตลอดจนนำเสนอเรื่องในเชิงสัญลักษณ์เพื่อวิพากษ์เสียดสีวิทยาศาสตร์ เป็นต้น

แนวคิดทั้ง 2 ลักษณะดังกล่าว สื่อถึงบทบาทของนิยายวิทยาศาสตร์ในฐานะช่องทางที่แสดงความคิดต่อสังคม ด้วยเรื่องราวที่สามารถนำเสนอความสัมพันธ์และความขัดแย้งได้หลากหลาย ทั้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ด้วยกัน มนุษย์กับสิ่งมีชีวิตในโลกอื่น มนุษย์กับสิ่งต่าง ๆ อันเป็นผลพวงทางวิทยาศาสตร์ ตลอดจนมนุษย์กับโลกภายในจิตใจของมนุษย์เอง การจำลองสังคมมนุษย์ไว้ในโลกสมมุติ ขณะที่ตัวละครยังคงมีความรัก โลภ โกรธ หลงในแบบมนุษย์นี้เป็นวัตถุดิบที่เอื้อต่อการนำเสนอแนวคิดในเชิงวิพากษ์วิจารณ์ในรูปลักษณ์ของนิยายวิทยาศาสตร์ อย่างไรก็ตาม หากกล่าวถึงบทบาทในเชิงวิพากษ์วิจารณ์มนุษย์หรือสังคมของมนุษย์ พบว่ามีนิยายวิทยาศาสตร์จำนวนมากที่เลือกนำเสนอภาพหายนะในลักษณะต่าง ๆ เช่น วาระสุดท้ายของโลก โลกอนาคตที่หม่นหมอง ความทารุณโหดร้ายของสงคราม ความไร้ปราณี ความโลภและความเห็นแก่ตัวของผู้คน เป็นต้น ลักษณะดังกล่าวสื่อถึงความทุกข์มนุษย์อันเป็นผลพวงจากการใช้เทคโนโลยีอย่างขาดสติ

หรือความลุ่มหลงในอำนาจของวิทยาศาสตร์จนมองไม่เห็นความจริง ชัยวัฒน์ คุประตกุล (2548, หน้า 66) อธิบายถึงความสนใจของผู้อ่านต่องานในลักษณะนี้ว่า "... โดยธรรมชาติพื้นฐาน มนุษย์ย่อมสนใจความอยู่รอดของตนและมนุษยชาติ ดังนั้นสิ่งที่จะเข้าใกล้จิตใจมนุษย์ได้มากที่สุด ก็คือเรื่องเกี่ยวกับความอยู่รอดทั้งของตนเองและของมนุษยชาติ"

แม้การนำเสนอนิยายวิทยาศาสตร์ในลักษณะดังกล่าวจะเป็นที่นิยม แต่นานวันเข้าย่อมกลายเป็นความซ้ำซากจำเจ นักเขียนจำนวนหนึ่งจึงเลือกสร้างความแปลกใหม่ด้วยสอดแทรกแนวคิดทางจริยศาสตร์ลงไปในโครงเรื่องแบบเดิม กล่าวคือ นำนิยายวิทยาศาสตร์ซึ่งมีน้ำเสียงวิพากษ์วิจารณ์การกระทำของมนุษย์และสังคมของมนุษย์ที่มีอยู่เดิม มาขับเน้นด้วยแนวคิดทางจริยศาสตร์ซึ่งว่าด้วยการวิพากษ์พฤติกรรม การกระทำ และเป้าหมายในชีวิตของมนุษย์ ทั้งนี้เพราะจุดที่ทำให้นิยายวิทยาศาสตร์มีความน่าสนใจและตื่นเต้นเร้าใจ คือ ความขัดแย้งในเรื่อง ซึ่งมาจากการกระทำ พฤติกรรมและความนึกคิดของตัวละครอันทับซ้อนกับพื้นที่ทางความคิดของจริยศาสตร์ เช่น การพิจารณาว่าการกระทำอย่างไรดี อย่างไรชั่ว อะไรคือคุณค่าที่แท้จริงระหว่างวัตถุกับจิตใจ เป้าหมายแท้จริงของชีวิตคืออะไร เป็นต้น จึงกล่าวได้ว่าแนวคิด ทางจริยศาสตร์เอื้อต่อการสร้างปมขัดแย้งในนิยายวิทยาศาสตร์ การหยิบโยงประเด็นทางจริยศาสตร์เพื่อไถ่ถามถึงคุณค่าทางจริยธรรมของมนุษย์ภายใต้สังคมที่เต็มไปด้วยความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจึงเกิดขึ้นเพื่อให้ผู้อ่านมองเห็นสัจธรรม มองเห็นความบกพร่องของตนเอง และกลับมาตั้งคำถามต่อความหมายของการมีชีวิตอีกครั้ง

วินทร์ เลียววาริณ เป็นบุคคลหนึ่งที่นำแนวคิดทางจริยศาสตร์เชิงพุทธปรัชญามาถ่ายทอดผ่านนิยายวิทยาศาสตร์ เพื่อชี้ให้เห็นว่าความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ไม่ว่าจะสูงขึ้นเพียงใดก็มิได้ช่วยให้มนุษย์พ้นจากสัจธรรมของธรรมชาติไปได้ ไม่ว่าบนโลกมนุษย์หรือพื้นที่ใดในจักรวาลที่ไกลเกินความคิดฝันของมนุษย์ หลักธรรมของพระพุทธศาสนายังคงเอื้อไปถึงและยังคงใช้ได้เสมอไม่ว่าช่วงเวลาใด ทว่ามนุษย์ไม่ว่ายุคสมัยยังคงกระทำในสิ่งเดียวกันดุจเดิม คือ การแสวงหาความสุขอย่างมืดบอดและกอบโกยทุกสิ่งที่ขวางหน้าด้วยกิเลสตัณหา เรื่องในกลุ่มนี้จึงมักเปิดเผยด้านมืดมน เชิดชูด้านสว่างของมนุษย์ ตั้งคำถามต่อความเปลี่ยนแปลงและความหมายแห่งการกระทำของมนุษย์ ทั้งนี้ผู้วิจัยพบแนวคิดทางจริยศาสตร์ทั้งสิ้น 17 แนวคิด แบ่งเป็นแนวคิด 3 แนวคิดย่อย ได้แก่ เกณฑ์การตัดสินค่าทางจริยะ ค่าหรือคุณค่า และอุดมคติของชีวิต ดังต่อไปนี้

1. เกณฑ์การตัดสินค่าทางจริยะ ได้แก่ แนวคิดที่ว่าด้วยการประเมินค่าพฤติกรรมหรือการกระทำของมนุษย์ ตลอดจนอภิปรายถึงมาตรการและกฎเกณฑ์ที่ใช้ในการตัดสินค่าหรือประเมินค่าว่าพฤติกรรมของมนุษย์มีคุณค่าหรือสมเหตุสมผลเพียงใด จากการศึกษาพบว่า นิยายวิทยาศาสตร์กลุ่มนี้นำเสนอแนวคิดสำคัญ 2 ประการ ได้แก่

ประการแรก คือ การประเมินค่าทางจริยธรรมของบุคคลไม่อาจวัดได้จากปัจจัยภายนอก เช่น ภาพลักษณ์ภายนอก หลักฐาน ทฤษฎี ความเชื่อทางสังคม ฯลฯ เพราะสิ่งเหล่านี้มีความหมายที่เลื่อนไหลไม่แน่นอนขึ้นอยู่กับการให้ความหมายของแต่ละบุคคล ดังนั้น การประเมินค่าหรือตัดสินความดีหรือความชั่วของมนุษย์จึงควรดูที่ปัจจัยภายใน คือ ดูที่จิตใจหรือเจตนาเป็นสำคัญ การทำดีคือการกระทำที่เกิดจากกุศลมูล คือ ปราศจากความโลภ (โลภะ) ความโกรธ (โมหะ) และความหลง (โมหะ) ส่วนการทำชั่วคือการกระทำที่เกิดจากอกุศลมูล คือ การกระทำที่เกิดจากความโลภ ความโกรธ และความหลง การทำดีและทำชั่วเป็นเรื่องของจิตใจโดยตรง คือ เมื่อกระทำแล้วจะส่งผลต่อจิตใจทันที การทำดีย่อมส่งผลให้ใจผู้กระทำมีจิตบริสุทธิ์ผ่องใส ปลอดโปร่งและเป็นอิสระ ส่วนการทำชั่วจะทำให้ใจขุ่นมัว เศร้าหมอง ติดข้องคับแคบและกระวนกระวายใจ

ประการที่สอง คือ ความดีความชั่วจะสัมพันธ์กับการกระทำของมนุษย์เสมอไป ไม่มีสิ่งประดิษฐ์หรือวัตถุชนิดใดที่ดีหรือไม่ดีด้วยตนเอง จนกว่าเมื่อใดก็ตาม มนุษย์นำสิ่งนั้น ๆ มาประกอบกับการกระทำบางอย่างของตน จึงจะเกิดเป็นความดีหรือความชั่วขึ้น

สิ่งที่น่าสังเกตสำหรับนิยายวิทยาศาสตร์ที่แสดงแนวคิดดังกล่าว คือ เนื้อหาของเรื่องจะแสดงให้เห็นการกระทำอันเป็นอกุศลของมนุษย์มากกว่ากุศล ทั้งนี้เป็นเพราะเนื้อเรื่องส่วนใหญ่ของนิยายวิทยาศาสตร์เป็นไปเพื่อวิพากษ์วิจารณ์การกระทำอันบกพร่องของมนุษย์ ชี้ให้เห็นว่ามนุษย์เป็นเหตุแห่งทุกข์ของตนเอง ความรู้และสิ่งประดิษฐ์ทางวิทยาศาสตร์เป็นเพียงเครื่องมือที่มนุษย์นำมาใช้เพื่อสนองความต้องการของตนเอง ความดีและความชั่วจึงมิใช่ที่ตัวเครื่องมือหรือระบบคิดทางวิทยาศาสตร์ แต่เป็นมนุษย์ผู้ใช้ กฎศีลธรรมจึงเป็นสิ่งที่ถูกสั่นคลอนได้ง่ายเพราะเป็นเพียงสิ่งสมมุติที่มนุษย์ตราขึ้นเพื่อใช้ควบคุมสังคม มิใช่ความจริงแท้ และมนุษย์เองก็มักตกเป็นทาสของกิเลสตัณหา จึงคอยหาช่องทางหลบเลี่ยงบิดเบือนค่าทางศีลธรรมให้โน้มเอียงไปตามทางที่ตนปรารถนา ยิ่งเป็นผู้ที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น นักธุรกิจ นักการเมือง นายแพทย์ เป็นต้น ยิ่งสบโอกาสที่หาช่องทางสนองตัณหาได้มากขึ้น ที่น่าสังเกตคือคนกลุ่มนี้มักยึดถือความคิดเห็นของตนเป็นใหญ่ ทั้งยังพยายามผลักดันตรรกะของตนเองให้กลายเป็นตรรกะของโลก สร้างความชอบธรรมด้วยการอ้างว่าสิ่งที่ตนกระทำนั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม แต่ความจริงแล้วมีประโยชน์ส่วนตนแฝงเร้นอยู่ทั้งสิ้น ส่วนผู้ถูกกระทำหรือผู้ที่ตกเป็นเป้าหมายในการแสวงหาผลประโยชน์ก็คือ มนุษย์ปุถุชนทั่วไปในสังคมซึ่งใช้ชีวิตในระบบทุนนิยมหรือดำรงชีพอยู่อย่างมืดบอดเลื่อนลอย ข้องแวะติดอยู่กับการเสพเสวยเล็กน้อยในชีวิตประจำวัน จนมักมองไม่เห็นภาพลวงที่กลุ่มผู้มีอำนาจสร้างขึ้น นอกจากนี้ยังรวมถึงกลุ่ม “คนชายขอบ” หรือคนแปลกแยกในสังคม ซึ่งในที่นี้แทนด้วยคนที่มีอำนาจจิตพิเศษ ได้แก่ มนุษย์เชื้อโรค และมนุษย์จิตสุริยะ ทั้งยังหมายรวมถึง คนธรรมดาที่ถูกผลักภาระหรือถูกสถานการณ์ผลักดันให้ทำหน้าที่สำคัญ โดยมีความเป็น

ความตายของบุคคลใกล้ชิดหรือมีผลประโยชน์ของมหาชนเป็นเดิมพัน ได้แก่ กลุ่มลูกเรือของยานเอ็นเตอร์ไพร์ซ์ 18 ในเรื่องราตรีดาวกระพริบ กลุ่มคนชายขอบที่ถูกจำกัดสิทธิให้กลายเป็นคนไร้เสียงในสังคมเหล่านี้ หากมีความสามารถหรือมีประโยชน์ก็จะถูกกลุ่มผู้มีอำนาจใช้เป็นเครื่องมือเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ ทั้งหมดนี้ล้วนสื่อว่ามนุษย์เป็นทั้งผู้สร้างและทำลายกฎเกณฑ์ทางศีลธรรม กฎทางศีลธรรมที่มนุษย์ตราขึ้นจึงไม่อาจใช้ได้ทุกกรณี เพราะเป็นสิ่งสมมุติจึงให้ค่าไม่แน่นอน ดังนั้น เมื่อใดที่ต้องตัดสินประเมินค่าแห่งการกระทำของมนุษย์ จึงควรพิจารณาที่เจตนาและถือเอาสภาพจิตในการกระทำเป็นเกณฑ์ตัดสิน เพราะก่อให้ผลในทันทีที่ได้กระทำกรรมเสร็จสิ้นลงไป

ผู้วิจัยพบนิยายวิทยาศาสตร์ที่นำเสนอแนวคิดว่าด้วยเกณฑ์การตัดสินค่าจริยะ 7 เรื่อง ได้แก่ 1. เรื่องราตรีดาวกระพริบ 2. เรื่องคนเสเพล 3. เรื่องโปรเจ็คท์: เทเลสตาร์ 4. เรื่องครรภ์ปริศนา 5. เรื่องหางจิ้งจก 6. เรื่องอนุทินปรมาณูสยาม และ 7. เรื่องมนุษย์เชื้อโรค ทั้งนี้เมื่อวิเคราะห์พบว่านิยายทั้ง 7 เรื่องดังกล่าว สื่อถึงแนวคิดเชิงปรัชญา 2 แนวคิด กล่าวคือ แนวคิดแรกเสนอว่าการประเมินค่าทางจริยะไม่อาจชี้วัดได้จากภาพลักษณ์ภายนอก หลักฐาน ทฤษฎี หรือความเชื่อทางสังคม หากวัดได้จากเจตนาของผู้กระทำเป็นสำคัญ และแนวคิดที่สองซึ่งเสนอว่า ไม่มีวัตถุใดดีหรือชั่วร้ายด้วยตนเอง นอกเสียจากมนุษย์จะนำมันมาประกอบกับการกระทำบางอย่างของตน ทั้งนี้รายละเอียดของนิยายทั้ง 7 เรื่องมี ดังนี้

เรื่องราตรีดาวกระพริบ นำเสนอเกณฑ์ตัดสินค่าทางจริยะที่สัมพันธ์กับเจตนาและสภาพจิตใจเมื่อกระทำของมนุษย์ เรื่องนี้เป็นเรื่องราวของเจ้าหน้าที่ของยานเอ็นเตอร์ไพร้ซ์ 18 จำนวน 5 คนซึ่งยอมเสียสละชีวิตเพื่อรักษาโลก เหตุการณ์เริ่มต้นเมื่อบรรดาสมาชิกยานกำลังเดินทางกลับโลกหลังเสร็จภารกิจ นักบินคนหนึ่งของยานพบอุกกาบาตสีดำขนาดใหญ่กำลังพุ่งตรงเข้าหาโลก พวกเขาจึงแจ้งเหตุด่วนแก่เจ้าหน้าที่บนโลกทันที ฝ่ายความมั่นคงออกคำสั่งให้พวกเขาหยุดยั้งอุกกาบาตดังกล่าวด้วยขีปนาวุธ ทว่าไม่เป็นผล เพราะการคอรัปชั่นอาวุธของฝ่ายความมั่นคงคณะก่อนทำให้เครื่องยิงไร้ประสิทธิภาพ ท้ายที่สุดพวกเขาได้รับการขอร้องแกมบังคับให้ใช้วิธีการขับยานพุ่งชนอุกกาบาต (Kamikaze) เพื่อให้แรงระเบิดเปลี่ยนทิศของอุกกาบาตให้เบนไปจากโลก พวกเขาตัดสินใจทำภารกิจดังกล่าว เพราะไม่อยากให้บุคคลที่พวกเขารักเสียชีวิต ในช่วงวาระสุดท้ายงานเลี้ยงอำลาเล็ก ๆ ก็เกิดขึ้น สมาชิกทุกคนพร้อมใจแบ่งปันประสบการณ์ชีวิตร่วมกัน ดังความตอนหนึ่งที่สมาชิกในยานแสดงความเห็นต่อเพลงกล่อมเด็กของเลวินความว่า

"Twinkle, Twinkle, little star, How I wonder what you are.

Up above the world so high, Like a diamond in the sky.

Twinkle, twinkle, little star, How I wonder what you are,"

เสียงห้าวที่ร้องเพลงกล่อมนอนให้บรรยากาศอบอุ่นอย่างประหลาด ชายทั้งหมดนิ่งซึมไป เมย์พึมพำเบา ๆ ว่า "เป็นเพลงที่ไพเราะมาก"

"เป็นเพลงเก่าที่มีอายุสองร้อยปี น่าเสียดายที่ผมไม่มีโอกาสร้องเพลงนี้ให้ลูกสาวผมฟัง" น้ำเสียงเรียบ ๆ ไม่มีอารมณ์ แต่มันแฝงด้วยความเจ็บปวด เขาตัดสินเข้าร่วมเป็นคนสุดท้าย ไม่ได้หมายความว่าเขาไม่เห็นด้วยกับปฏิบัติการนี้ ตรงกันข้าม ทุกคนเชื่อว่าเขาจะเป็นคนแรกที่ยินยอมใช้ชีวิตตนเองแลกกับความต้องการเห็นลูกสาวของเขาบนโลกให้มีชีวิตต่อไป

ชีวิตที่เขาช่วยหนึ่งชีวิตหรือหลายล้านชีวิตมีอะไรที่แตกต่างกัน?

(ราตรีดาวกระพริบ, 2540, หน้า 64-65)

จากข้อความดังกล่าวพบว่า ถ้อยคำในตอนท้ายเป็นคำถามที่ วินทร์ เลียววาริณ ทิ้งไว้ให้ผู้อ่านขบคิด นั่นคือ "ชีวิตมนุษย์แต่ละชีวิตนั้นแตกต่างกันที่ใด?" และ "ชีวิตมนุษย์กลุ่มน้อยบนยานเอ็นเตอร์ไพร้ซ์ 18 มีคุณค่าน้อยกว่าชีวิตมนุษย์หลายล้านชีวิตบนโลกจริงหรือ?" คำถามดังกล่าวมุ่งให้ผู้อ่านหันมาพิจารณาถึงความหมายและคุณค่าของมีชีวิต พร้อม ๆ กับแสดงให้เห็นว่า ชีวิตทุกชีวิตไม่ว่าจำนวนมากหรือน้อยล้วนตกอยู่ใต้กฎธรรมชาติ หรือที่พุทธปรัชญา เรียกว่า กฎไตรลักษณ์เหมือนกัน ทั้งนี้จุดสำคัญที่แสดงว่ากฎไตรลักษณ์แฝงเร้นอยู่ในเรื่องมี 2 ประการ ประการแรก คือ ฉากงานเลี้ยงอำลาซึ่ง วินทร์ เลียววาริณ จงใจนำสิ่งที่ดูขัดแย้งกันมาเข้าคู่กันเพื่อสื่อความหมาย ได้แก่ "งานเลี้ยง" และ "ความตาย" งานเลี้ยงให้บรรยากาศแห่งการเฉลิมฉลอง ต้อนรับ รื่นเริงยินดี สื่อนัยยะถึงความสุข ส่วนความตายให้บรรยากาศชวนสลดหดหู่ โศกเศร้า ทุกข์ระทมสื่อนัยยะถึงความทุกข์ ทว่าความขัดแย้งดังกล่าวกลับเหมือนกันด้วยสัจธรรม กล่าวคือ "งานเลี้ยง" และ "ความตาย" ต่างตกอยู่ภายใต้หลักอนิจจังเช่นเดียวกัน ไม่มีงานเลี้ยงใดที่ไม่มีวันเลิกรา และไม่มีมนุษย์คนใดหลีกพ้นความตาย เพราะฉะนั้น งานเลี้ยงอำลาก่อนตายจึงมีนัยยะแห่งการปลดสังเวชและละอัตตาของตัวละครแต่ละตัว จุดสำคัญประการที่สอง คือ การแบ่งเนื้อเรื่องออกเป็นตอนย่อย ๆ 3 ตอน ตามอารมณ์หลักทั้ง 3 ประการของมนุษย์ ได้แก่ ความกลัว ความโลภ และความรัก อารมณ์ทั้ง 3 เป็นสิ่งที่มนุษย์ปุถุชนมีร่วมกัน ในแต่ละตอนจะค่อย ๆ เผยให้ผู้อ่านเห็นว่าตัวละครมนุษย์ทุกตัวในเรื่องนี้ล้วนตกอยู่ใต้อารมณ์ดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ที่อยู่บนโลกหรือมนุษย์บน

ยานอวกาศ จุดสังเกตทั้งสองประการดังกล่าวสื่อว่า มนุษย์มีค่าเท่าเทียมกันทั้งในแง่อารมณ์ความรู้สึกและจุดจบในบั้นปลายของชีวิต

แม้มนุษย์มีธรรมชาติที่เหมือนกันดังกล่าว กระนั้น วินทร์ เลียววาริณ ได้ชี้ให้เห็นว่าคุณค่าแห่งการกระทำเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์แต่ละคนแตกต่างกัน โดยหากพิจารณาให้ดีจะพบว่าตัวละครในเรื่องนี้แบ่งเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ มนุษย์นอกโลก (ตัวละครในยาน) และมนุษย์บนโลก แม้ว่าตัวละครทั้งสองกลุ่มจะเป็นมนุษย์เหมือนกัน แต่การกระทำของมนุษย์ทั้งสองกลุ่มนี้กลับแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ระหว่างที่เกิดเหตุการณ์อุกกาบาตกำลังพุ่งเข้าชนโลก ตัวละครที่อยู่บนโลกในที่นี้มีตัวละคร 3 ตัวเป็นตัวแทน คือ เสนาธิการฝ่ายความมั่นคง อาจารย์มหาวิทยาลัยความมั่นคงโลก และประธานฝ่ายความมั่นคง ตัวละครทั้งสามสื่อถึงบุคคลที่ยึดมั่นในอัตตาอย่างแรงกล้า ขณะที่ผู้คนบนยานเลือกละวางอัตตาและเสียสละตนเองเพื่อคนหมู่มาก ภายในชั่วข้ามคืน จากกลุ่มบุคคลที่เคยมีความสำคัญต่อโลก นักบินบนยานเอ็นเตอร์ไพร้ซ์ 18 ถูกลดสภาพให้กลายเป็น “คนชายขอบ” ที่ถูกจำกัดสิทธิให้กลายเป็นคนไร้เสียงในสังคม สิ่งที่พวกเขาต้องทำคือสิ่งที่สังคมคาดหวัง อย่างไรก็ตาม ทุกคนบนยานมิได้เสียสละเพราะความจำใจ การกระทำของพวกเขาเกิดจากการตัดสินใจร่วมกัน แม้จะมีแรงบีบคั้นจากภายนอก แต่คนกลุ่มนี้มีมโนธรรมเพียงพอที่จะเลือกทำในสิ่งถูกต้อง พวกเขาทั้งหมดจึงตัดสินใจเสียสละชีวิตของตนเพื่อผู้คนบนโลกอย่างเต็มใจ

พฤติกรรมของตัวละครบนยานสะท้อนบุคลิกของบุคคลในอุดมคติที่ วินทร์ เลียวาริณ เชิดชู นั่นคือ บุคคลที่เสียสละเพื่อผู้อื่นด้วยเจตนาบริสุทธิ์ การปกป้องบางสิ่งบางอย่างด้วยชีวิตมิใช่การกระทำที่โง่เขลา แต่เป็นความกล้าหาญทางจริยะที่หาได้ยากในสังคม สิ่งนี้คือคำตอบของคำถามที่ว่า “ชีวิตที่เขาช่วยหนึ่งชีวิตหรือหลายล้านชีวิตมีอะไรที่แตกต่างกัน” (ราตรีดาวกระพริบ, 2540, หน้า 65) นิยายเรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า แม้มนุษย์จะมีคุณค่าความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน แต่สิ่งที่จำแนกพวกเขาให้แตกต่างกัน คือ “กรรม” ซึ่งมีเจตนาคอยกำกับ แม้มนุษย์ทุกคนล้วนต้องตาย ทว่าคุณค่าแห่งการกระทำกลับทำให้มนุษย์แตกต่างกัน อย่างน้อยก็ในแง่ของอารมณ์และความรู้สึก ขณะที่มนุษย์บนโลกต่างแก่งแย่งแข่งขัน ด้วยจิตใจที่กระวนกระวายเพื่อรักษาตัวรอด แต่ทุกคนบนยานเอ็นเตอร์ไพร้ซ์ 18 กลับมีจิตใจที่เปี่ยมไปด้วยความอบอุ่น อิ่มสุข และสงบ แม้ต้องเผชิญกับความตาย แสดงให้เห็นว่าความดีหรือความชั่วจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในจิตใจ ซึ่งมนุษย์ผู้สร้างกรรมรับรู้ได้ทันทีที่จิตใจของตนเอง ดังความในตอนหนึ่งที่บรรยายความคิดและความรู้สึกของนายพันตรี โทมา กัปตันยานเอ็นเตอร์ไพร้ซ์ 18 เมื่อเข้าสู่ช่วงเวลาวาระสุดท้ายของชีวิต ความว่า

นายพันตรีนั่งคนเดียวที่ห้องเครื่องปฏิบัติการณ์ ‘กามิกาเซ่’ จะเริ่มในอีกสิบหน้านาทีข้างหน้า ทุกคนที่เหลือกำลังชำระล้างกายให้สะอาดเป็นครั้งสุดท้าย แต่เขาเลือกที่มานั่งตรงนี้ เบื้องนอกแสงดาวดวงน้อยระยิบระยับเหมือนหิ่งห้อย เป็นราตรีที่ฟ้าเต็มไปด้วยดาวกะพริบดวงน้อย ๆ เขานึกถึงเรื่องเล่าของไนรา “ผมมองออกไปจากลานบนเขา ทันใดนั้นผมก็เห็นท้องฟ้าดารดาษด้วยดวงดาวนับแสนดวง สว่างไสวเหมือนผมกำลังยืนอยู่บนเชิงสวรรค์ แทบเอื้อมมือจับดวงดาวแต่ละดวงได้ ผมรู้ทันทีว่าสวรรค์มีจริง...” เขาเองก็เชื่อว่าสวรรค์มีจริง เขายิ้ม นึกถึงการอาเจียนและเพลงกล่อมเด็กที่เลวินเล่า คนเหล่านี้ไม่เคยเล่าเรื่องส่วนตัวแบบนี้ให้เพื่อน ๆ ได้ยินเลยจนถึงห้วงสุดท้ายของชีวิต เท่านี้เองชีวิต!เท่านี้จริง ๆ! ท้ายสุดเขานึกถึงเสียงสุดท้ายของท่านประธาน “พวกคุณจะเป็นวีรบุรุษที่จะถูกจารึกในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติตลอดไป” เขายิ้มเยาะในใจ พวกเราไม่สนใจมันหรอก เกียรติยศ เหรียญตรา และชื่อเสียงจอมปลอม พวกเราดีใจมากกว่าที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของปาร์ตี้เล็ก ๆ คืนนี้ เขาเริ่มฮัมเพลงบทนั้น

ก่อน 08.00 น. เล็กน้อย เสียงเพลงกล่อมลูกสู่ห้วงนิทรา Twinkle, Twinkle, Little Star ดังผ่านไมโครโฟนเดินทางสู่โลกด้วยความเร็วสูงสุดเท่าที่มันจะวิ่งไปได้

(ราตรีดาวกระพริบ, 2540, หน้า 66-67)

จากข้อความดังข้างต้นแสดงความสุขภายในจิตใจของตัวละครที่เกิดจากการละวางอัตตาและความยึดมั่นถือมั่น ความสุขดังกล่าวเป็นความสุขที่ไม่อิงปัจจัยภายนอก คือ เป็นสุขที่ไม่ต้องมีลาภ ยศ สรรเสริญ หรือวัตถุใด ๆ มาเพิ่มเติมให้รู้สึกสุข แต่เป็นความรู้สึกสุขอิ่มในใจที่เกิดจากการให้ด้วยเมตตาและเสียสละ ภาพนำเสนอดังกล่าวขับเน้นความแตกต่างระหว่างมนุษย์บนยานและมนุษย์บนโลก ซึ่งต่างกันด้วยความรู้สึกทางใจ กล่าวคือ ขณะที่จิตใจของมนุษย์บนโลกกำลังยุ่งเหยิงสับสน คับแคบ ยึดมั่นในอัตตาและแก่งแย่งแข่งขัน แต่คนบนยานกลับมีจิตสุขสงบ ปราศจากเครื่องขุ่นข้อง และเครื่องกังวลใจทั้งปวง ความสุขในที่นี้จึงเป็นสุขแบบที่พุทธปรัชญาเรียกว่า ความสุขที่เกิดจาก “การวางโลก” เพื่อ “เข้าใจโลก” อนึ่ง จุดที่แสดงน่าสังเกตอีกประการหนึ่งในเรื่องนี้คือการบรรยายฉากและบรรยากาศในงานเลี้ยงคืนอำลามื้อสุดท้ายของผู้คนบนยานเอ็นเตอร์ไพร้ซ์ 18 ความว่า

เหล้าบนโต๊ะมีหลายสี หลายรสชาติ ส่วนใหญ่ไม่มีฤทธิ์เมาเหมือนเหล้าโบราณ แต่ให้รสชาติที่ดีกว่า ทุกคนเริ่มดื่ม เมื่อตัดสินใจครั้งสำคัญที่สุดในชีวิตได้ ก็ไม่มีวี่แววของความกังวลบนใบหน้าใครสักคนหนึ่ง

"คุณรู้ไหมว่าสมัยโบราณทำเหล้าจากองุ่น?" ใครคนหนึ่งเริ่มเอ่ยขึ้นเมื่อดื่มน้ำสีเหลืองเข้าไปอึกหนึ่ง

(ราตรีดาวกระพริบ, 2540, หน้า 61-62)

ข้อความดังกล่าว เผยให้เห็นสัมพันธบทที่ซ่อนเร้นอยู่ในฉากและบรรยากาศของเรื่อง คือ เรื่องราวของอาหารมื้อสุดท้าย (The Last Supper) ระหว่างพระเยซูและสาวกทั้ง 12 คน ความ จงใจในการกล่าวถึง "เหล้าองุ่น" และ "ขนมปัง" (ในที่นี้ขนมปัง คือ เค้กวันเกิด) อาหารเพียงสองอย่างที่ปรากฏในงานเลี้ยงทั้งสอง ดังนั้น ฉากและบรรยากาศดังกล่าวจึงเผยให้เห็นการประสานระหว่างเสียง 2 เสียง เสียงหนึ่งเป็นเสียงจากความเชื่อทางศาสนาซึ่งชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของความเมตตาและการอภัยต่อบาปกรรมของมนุษย์ อีกเสียงเป็นของ วินทร์ เลียววาริณ ที่กำลังชี้ให้เห็นความสำคัญของการละวางอัตตา เพื่อชำระล้างจิตใจให้บริสุทธิ์ การประสานระหว่างเสียงทั้งสองเป็นการดึงความศักดิ์สิทธิ์และความบริสุทธิ์ทางจิต เพื่อขับเน้นพฤติกรรมอันเสียสละของตัวละครในเรื่อง จุดที่น่าสังเกต คือ พฤติกรรมการ "ชำระล้าง" ของตัวละครที่ปรากฏในช่วงท้ายของเรื่อง อันแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการทำให้กายและใจบริสุทธิ์ขณะกระทำกรรม เนื่องจากจุดเริ่มต้นของกรรมเกิดที่ใจ การแก้ไขจึงเริ่มที่ใจเป็นอันดับแรก เหตุการณ์ก่อนหน้าที่ตัวละครในยานอวกาศจะตัดสินใจสละชีวิตของตนเอง ได้สร้างความรู้สึกปะปนหลายอย่างให้วิ่งแล่นเข้ามาในจิตของตัวละคร ทั้งความหวาดกลัว ความผิดหวัง ความอึดอัด ความคับข้องใจและความอาลัย ความรู้สึกเหล่านี้เป็นเสมือนฝุ่นละอองที่ทำให้จิตของตัวละครขุ่นมัว เศร้าหมอง กระสับกระส่าย พลุ่งพล่านและหวั่นไหว ทว่าความรู้สึกดังกล่าวถูกทำให้สงบลงผ่าน "การระบายเรื่องเล่าที่แสดงความอัดอั้นตันใจ" เช่น เรื่องเล่าในวัยเด็กของไนรา ประสบการณ์ครั้งแรกในสภาพไร้น้ำหนักของเลวินและกัปตัน ความทรงจำเกี่ยวกับแม่และลูกสาวของเลวิน ฯลฯ เรื่องเล่าทั้งหมดล้วนสื่อถึงแรงขับและความหมายในการมีชีวิตของตัวละครแต่ละตัว การแลกเปลี่ยนเรื่องส่วนตัวและเรื่องน่าอับอายในชีวิตแก่เพื่อนร่วมงานสื่อถึงการละวางอัตตา ละความถือมั่น เพื่อให้จิตที่ถูกกดทับหรือบีบคั้นด้วยอารมณ์ความรู้สึกต่าง ๆ พ้นจากพันธนาการ ทั้งหมดนี้ คือ "การชำระล้างจิตใจ" อันเป็นขั้นแรกของการสร้างเจตนาในการกระทำกรรม

นอกเหนือจาก การชำระล้างจิตใจดังกล่าว วินทร์ เลียววาริณ ซ้อนทับการชำระล้างอีกครั้งด้วยการกล่าวถึง “การชำระล้างกาย” ดังที่นายพันตรีโทมากล่าวถึงตัวละครอื่น ๆ ในตอนท้ายเรื่องว่า “ทุกคนที่เหลือกำลังชำระล้างกายให้สะอาดเป็นครั้งสุดท้าย” (ราตรีดาวกระพริบ, 2540, หน้า 66) เหตุผลที่ วินทร์ เลียววาริณ ให้รายละเอียดดังกล่าว คือ การเน้นย้ำกระบวนการ “ชำระล้าง” เพื่อแสดงให้เห็นถึงความบริสุทธิ์อันเกิดจากการกระทำของตัวละคร ซึ่งส่งผลให้ตัวละครไม่ไยดีต่อลาภสักการะในฐานะวีรบุรุษที่ช่วยกอบกู้โลก พฤติกรรมของนายพันตรีโทมาที่ “ยิ้มเยาะในใจ” สื่อถึงความเย้ยหยันและปลงสังเวชต่อความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ พร้อมกับกล่าวถ้อยคำทิ้งท้ายว่า “พวกเราไม่สนใจมันหรอก เกียรติยศ เหรียญตรา และชื่อเสียงจอมปลอม พวกเราดีใจมากกว่าที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของปาร์ตี้เล็ก ๆ คืนนี้” (ราตรีดาวกระพริบ, 2540, หน้า 67) การมองข้ามเสียงสรรเสริญดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าการตัดสินใจของนายพันตรีโทมาและเพื่อนร่วมงาน มิได้ขึ้นอยู่กับความเห็นของบุคคลหรือสังคมใด ๆ ทั้งสิ้น แต่เป็นเพราะพวกเขาได้ละวางอัตตาหรือความเป็น “ตัวกูของกู” ลงแล้ว สำนึกผิดชอบชั่วดีเป็นผลให้เกิดเมตตาและความเสียสละในใจของมนุษย์อย่างปราศจากการฝืนบังคับ

เพื่อแสดงให้เห็นว่าผลอันเกิดจากความเสียสละในครั้ง ก่อให้เกิดความสุขอย่างแท้จริง ราตรีดาวกระพริบจึงจบลงด้วยเสียงเพลงกล่อมเด็กที่ดังแว่วขึ้นพร้อม ๆ กับ “เดินทางสู่โลกด้วยความเร็วสูงสุดเท่าที่มันจะวิ่งไปได้” (ราตรีดาวกระพริบ, 2540, หน้า 67) นัยยะของการจบเรื่องในลักษณะดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความสุขที่ตัวละครได้รับในชั่วโมงสุดท้ายของชีวิต ท่วงทำนองเพลงกล่อมเด็ก แสดงถึงสภาพจิตใจของตัวละครว่าอยู่ในสภาวะที่เบาสบาย ปลอดโปร่ง ผ่องใส ปราศจากความห่วงกังวลใด ๆ เช่นเดียวกับยามที่ทารกถูกขับกล่อมให้หลับใหล เนื้อหาของเพลงที่มีดวงดาวเป็นเป้าหมาย หมายถึง การกลืนกลายเป็นส่วนหนึ่งของจักรวาล แฝงถึงความเป็นอนิจจังของชีวิตเช่นเดียวกับการเกิดดับของดวงดาว ทั้งยังบ่งบอกถึงความถ่อมตนและความเมตตาที่มีต่อสรรพสิ่งรอบตัว นอกจากนี้การเดินทางสู่โลกด้วยความเร็วสูงสุดยังสื่อว่า สภาวะดังกล่าวเต็มไปด้วยความสงบ แนวแน่และมั่นคง จิตใจที่สงบ มั่นคง และปลอดโปร่งโล่งใจ ทั้งหมดนี้ล้วนสื่อถึงคุณค่าแห่งความดีที่มนุษย์ได้รับการจากการกระทำด้วยจิตเป็นกุศล ที่มีผลในการแง่การชำระล้างจิตและการสร้างความสงบอย่างแท้จริง

สรุปได้ว่า จากเรื่องราตรีดาวกระพริบ วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่าทุกชีวิตที่เกิดมาล้วนเท่าเทียมทั้งอารมณ์รัก โลภ โกรธ หลงและธรรมชาติอันเต็มไปด้วยความทุกข์ ความไม่เที่ยงและความเสื่อมของสังขาร แต่สิ่งที่ทำให้มนุษย์แตกต่างกัน คือ การกระทำและเจตนาในการกระทำนั้น ผลแห่งความดีและความชั่ว มิได้อยู่ในรูปของวัตถุที่จะให้ผลในลักษณะเป็นเครื่องตอบแทน หากแต่อยู่ในรูปของผลทางใจ ซึ่งก่อให้เกิดสภาพที่เกื้อกูลและไม่เกื้อกูลต่อชีวิตและจิตใจของ

มนุษย์ ดังนั้น เกณฑ์ทางจริยธรรมจึงอิงอยู่กับเจตนาอันสัมพันธ์กับการกระทำ ผู้กระทำดี ย่อมมีสภาวะทางใจที่สุขสงบ ขณะที่ผู้กระทำชั่วย่อมเป็นทุกข์และเดือดร้อน

เรื่องคนเสเพล เป็นเรื่องที่แสดงให้เห็นว่า ปัจจัยที่สังคมใช้ประเมินค่าบุคคล เช่น ภาพลักษณ์ภายนอก ฐานะ สถานภาพทางสังคม เป็นต้น มิอาจถือเป็นเกณฑ์ตัดสินคุณค่าทางจริยะของมนุษย์ได้ เรื่องนี้เล่าถึง “ชาเรียน” อดีตนักบินอวกาศที่ใช้ชีวิตเสเพลไปวัน ๆ ด้วยการนั่งดื่มเหล้าและพูดคุยกับคนในบาร์ ภาพลักษณ์คนเสเพลดังกล่าว ยังผลให้สังคมมองเขาด้วยทัศนะที่ไม่สู้ดีนัก วันหนึ่ง ชาเรียน ได้รับการทาบทามจากกลุ่มบริษัทคีรอนให้ทำลายดาวเคราะห์ร้างดวงหนึ่ง โดยให้เหตุผลว่าดาวเคราะห์ดวงนี้กำลังจะสร้างความเสียหายให้กับดาวเคราะห์เหมืองเพชรของบริษัท ชาเรียนตกลงรับงานนี้ แต่ระหว่างที่เตรียมการเรื่องระเบิด ชาเรียนรู้ความจริงว่าเบื้องหลังการทำลายดาวเคราะห์ดังกล่าว เป็นเพราะบริษัทคีรอนต้องการรักษาผลประโยชน์ของตนไว้ จึงต้องการให้นักบินที่มีประวัติด่างพร้อยและภาพลักษณ์ที่เป็นคนเสเพลอย่างชาเรียนทำงานให้ เพราะจะทำให้ง่ายต่อการจัดการเมื่องานสำเร็จดังคำพูดของ ชาเรียน ความว่า

> “คุณสงสัยฉันมาตั้งแต่เมื่อไร?”
>
> “ตั้งแต่วันแรกที่เราพบกัน ทำไมอยู่ดี ๆ บริษัทเพชรยักษ์ใหญ่จึงว่าจ้างอดีตนักบินที่มีประวัติด่างพร้อย แทนที่จะใช้องค์กรกำจัดอุกกาบาตของรัฐที่มีเครื่องมือดีกว่า ถึงจะไม่ใช้บริการของรัฐ ก็ยังมีนักบินที่มีความสามารถไม่แพ้ผม อาศัยในดาวที่ใกล้กับเอรากอนมากกว่า แต่ทำไมคุณเจาะจงบินไกลมาหาผม? เพราะผมเป็นนักบินอิสระคนเดียวที่มีไฮโดรเจน 330 อีกอย่างการว่าจ้างนักบินที่เป็นคนเสเพล ขลุกกับสตรีตลอดเวลา อาจจะจัดการได้ง่ายกว่า หากส่งหญิงสาวสวยไป ทำงานจบ ได้เงินไปก้อนใหญ่ และไม่รู้ว่าระเบิดอะไรไป ผมจึงสังหรณ์ว่าพวกคุณมีเจตนาที่ไม่ชอบมาพากล จุดนี้ได้รับการยืนยันอีกครั้งเมื่อผมคิดจะอ่านค่าวิเคราะห์คุณสมบัติทางกายภาพของดาว ซีตา 712 คุณก็ขัดขวางผมโดยการ... เอ้อ...”
>
> (คนเสเพล, 2548, หน้า 24-25)

จากคำพูดดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า บริษัทคีรอนเลือกใช้งานชาเรียนโดยพิจารณาจากภาพลักษณ์ของเขา ภาพลักษณ์คนเสเพลของชาเรียนได้รับการประเมินค่าในฐานะคนชายขอบซึ่งถูกลดคุณค่าให้กลายเป็นคนไร้ปากไร้เสียง ไร้ค่า ง่ายต่อการซื้อ บังคับและจัดการให้พ้นทางเมื่องานสำเร็จ ชาเรียนเป็นคนแปลกแยกที่ไม่ถูกจัดให้เป็นส่วนหนึ่งของสังคม กระนั้น หากสังเกตอย่างถี่

ถ้วนตั้งแต่ต้นจะพบว่า ชาเรียนมิได้ใช้ชีวิตตามภาพลักษณ์ภายนอกที่สังคมมองเขา ดังบทสนทนาระหว่างชาเรียนและคนขายเหล้าในบาร์แห่งหนึ่ง ความว่า

> คนขายเหล้าว่า “ทำไมไม่หาผู้หญิงสักคนไปนอนด้วย อาจทำให้คุณรู้สึกดีขึ้นก็ได้ ผู้หญิงทุกคนที่นี่ชอบคนเสเพลอย่างคุณทั้งนั้น ผมยังอิจฉาเลย”
>
> เขาสั่นศีรษะ
>
> “ไม่งั้นก็ขับยานออกไปเที่ยวสักสองสามปีแสง อาจจะทำให้เลือดลมพลุ่งพล่านขึ้นก็ได้ แทนที่จะนั่งซึมอยู่อย่างนี้”
>
> ...
>
> ปัญหาไม่ใช่การหาผู้หญิงสักคนไปนอนด้วย ความสัมพันธ์กับสตรีไม่เคยสามารถลบความเหงาของเขาได้ อย่างน้อยเขาก็เคยลองมาแล้ว ใครบางคนบอกว่าเลือดผจญภัยของเขาเข้มข้นเกินกว่าที่จะตั้งหลักในดาวเคราะห์ดวงใดดวงหนึ่งนานกว่าสองสัปดาห์
>
> เขาอยู่ที่นี่มานานกว่าสองปีแล้ว
>
> (คนเสเพล, 2548, หน้า 12)

ความขัดแย้งระหว่างภาพลักษณ์กับความเป็นจริงดังกล่าว สะท้อนถึงความไม่แน่นอนในความหมายที่สังคมหยิบยื่นให้แก่บุคคลในสังคม การที่ชาเรียนใช้ชีวิตขัดแย้งกับภาพลักษณ์ที่สังคมหยิบยื่น สื่อว่าภายในใจของเขากำลังต่อต้านภาพลักษณ์ที่สังคมประเมินค่า ทว่าความชาชินและความปรวนแปรในคุณค่าทางสังคม ส่งผลให้การแสดงออกของชาเรียนเป็นไปในเชิงกึ่งยอมรับกึ่งโต้แย้ง เช่น การไม่ยอมพาผู้หญิงไปนอนด้วยทั้ง ๆ ที่หญิงสาวจำนวนมากพึงพอใจในตัวเขา การใช้ชีวิตอย่างมีหลักแหล่งทั้ง ๆ ที่คนส่วนมากมองเขาเป็นคนหลักลอย เป็นต้น นอกจากนี้ชาเรียนยังเป็นคนมีอุดมการณ์และเสียสละ ผิดไปจากภาพลักษณ์คนเสเพลอย่างมาก ดังบทสนทนาระหว่างชาเรียนและไลราถึงเหตุผลที่เขาถูกปลดจากกองทัพ เพราะไปช่วยเหลือเพื่อทหารที่เป็นแอนดรอยด์ให้รอดชีวิตในสงคราม อันเป็นการขัดคำสั่งของผู้บังคับบัญชา ความว่า

"ทำไมคุณเสี่ยงชีวิตอย่างนั้น ทั้ง ๆ ที่รู้ว่าช่วยทหารคนนั้นไปแล้วก็ไม่เกิดประโยชน์อันใด?"

ชาเรียนยิ้ม

"...คุณรู้ไหมว่าทำไมพวกเขาจึงใช้แอนดรอยด์ทำสงคราม?"

"ไม่รู้ค่ะ"

"เพราะแอนดรอยด์ถูกทำลายโดยไม่มีข้อวิพากษ์เรื่องมนุษยธรรม พวกเราไม่เคยถือว่าแอนดรอยด์เป็นมนุษย์มาแต่ไหนแต่ไร การเสียชีวิตของนายทหารแอนดรอยด์ไม่เกิดกระแสวิพากษ์รัฐ เพราะแอนดรอยด์มีศักดิ์ศรีเป็นเพียงเครื่องมือชนิดหนึ่ง ไม่ใช่ชีวิต"

"แล้วเรื่องแอนดรอยด์เกี่ยวอะไรกับเรื่องการถูกลงโทษของคุณด้วย?"

"ทหารคนนั้นก็คือแอนดรอยด์"

หล่อนเงียบไปครู่ใหญ่

"แต่คุณถือว่าแอนดรอยด์เป็นคน?"

"แอนดรอยด์มีเลือดเนื้อ ชีวิต จิตใจเช่นเดียวกับคน ผมมองไม่เห็นว่าเราต่างกันตรงไหน นอกจากความสามารถบางอย่าง แอนดรอยด์ตั้งแต่รุ่นที่เจ็ดเป็นต้นมาไม่กินอาหาร ทำงานได้นานหลายสิบปีโดยไม่ต้องเติมพลังงานใหม่"

(คนเสเพล, 2548, หน้า 19)

บทสนทนาดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ภาพลักษณ์ภายนอกมิอาจใช้เป็นข้อสรุปเพื่อตัดสินค่าจริยธรรมของชาเรียน สิ่งที่สังคมรับรู้คือ ชาเรียนถูกปลดจากกองทัพเพราะขัดคำสั่งผู้บังคับบัญชา แต่ในแง่ศีลธรรม ชาเรียนช่วยเหลือแอนดรอยด์เพราะมนุษยธรรม สื่อว่าเขาเป็นคนมีน้ำใจ มีเมตตาและเห็นความสำคัญของชีวิต การทำสิ่งที่ถูกต่อมโนธรรมแต่ขัดแย้งต่อหน้าที่การงานส่งผลให้ชาเรียนเลือกหลีกลี้จากสังคมไปอาศัยบนดาวเงียบดวงหนึ่ง และครอบอุดมการณ์ของตนไว้ด้วยภาพลักษณ์คนเสเพล อย่างไรก็ตาม ชาเรียนก็แสดงให้เห็นค่าทางศีลธรรมที่ขัดแย้งกับภาพลักษณ์ของตนอีกครั้ง เมื่อรู้ความจริงว่าบริษัทคีรอนจ้างวานเขาเพื่อผลประโยชน์และ "ไลรา" ตัวแทนผู้จ้างวานพยายามฆ่าเขาปิดปาก แทนที่ชาเรียนจะตอบโต้ด้วยความรุนแรง แต่เขากลับปล่อยให้ ไลรา มีชีวิตอยู่และเลือกให้ดาวซีตา 712 อันเป็นเต็มไปด้วยเพชรโคจรอยู่เช่นเดิม การกระทำของชาเรียน แสดงให้เห็นความพยายามในการกอบกู้ตัวตนของคนชายขอบ ซึ่งตอบโต้สิ่งที่เกิดขึ้นกับตนด้วยท่าที "ขบถ" ในเชิงประชดประชันยั่วล้อสังคม ชาเรียนแสดงให้เห็นว่าภายใต้ภาพลักษณ์ของคนเสเพล เขายังคงยึดมั่นในอุดมการณ์และคุณธรรมมากกว่าคนบางกลุ่มซึ่งจ้างวาน

เขาเพื่อผลประโยชน์ การไว้ชีวิตไลราซึ่งเป็นแอนดรอยด์ตอกย้ำว่าเขายังเชื่อมั่นในความเท่าเทียมระหว่างมนุษย์กับแอนดรอยด์และเห็นความสำคัญของชีวิตผู้อื่น

นอกเหนือจากความขัดแย้งระหว่างภาพลักษณ์กับมโนธรรมดังกล่าวนิยายเรื่องนี้ยังกล่าวถึงแก่นแท้หรือคุณค่าของสรรพสิ่งในจักรวาล โดยใช้ประเด็นดาวเพชรซีตา 712 ซึ่งทำให้ราคาเพชรในตลาดหุ้นราคาถูกลง แสดงถึงค่าอันแปรปรวนของความหมายที่มนุษย์หยิบให้สิ่งต่าง ๆ ความหลงใหลในเพชรพลอยในเรื่องนี้สื่อถึงตัณหาที่ไร้เหตุผลและไม่มีวันหมดสิ้นไปของมนุษย์ โปรดพิจารณาบทสนทนาตอนหนึ่งระหว่างชาเรียนและไลรา ความว่า

> “ความจริงอีกอย่างคือ ผมซื้อเพชรไม่ไหว ราคามันสูงขึ้นทุกวัน มนุษย์ขยายเผ่าพันธุ์มากขึ้น กระจายไปทั่วดาราจักร แต่แหล่งเพชรกลับน้อยลง บางโลกต้องขุดหินถึงสองสามร้อยตันเพื่อที่จะได้เพชรมาเพียงกะรัตเดียว”
>
> เขาถอนใจ “ไม่ว่าเทคโนโลยีสูงขึ้นแค่ไหน ผู้หญิงทั้งดาราจักรก็ยังคงรักเครื่องประดับเช่นคนโบราณ เหมืองคีรอนจึงเป็นบริษัทเพชรที่รวยที่สุด”
>
> “แต่พวกเขาก็มีทางเลือกที่จะใช้เพชรสังเคราะห์นี่คะ”
>
> “แต่ความรู้สึกมันไม่เหมือนของจริง”
>
> เขาจ้องตาหล่อน “ทำไมคุณไม่ชอบเครื่องประดับเพชรพลอย?”
>
> หล่อนยิ้ม “คุณค่าของวัตถุอยู่ที่จิตใจ หากคิดว่าหินก้อนหนึ่งมีค่า มันก็มีค่า”
>
> (คนเสเพล, 2548, หน้า 21)

จากบทสนทนาดังกล่าวสื่อถึง ความไม่ตายตัวของค่าและความหมาย เนื่องจากค่าและความหมายของทุกสิ่งกำหนดจากจิตใจของมนุษย์ ซึ่งแปรปรวนไร้ความเที่ยงแท้ ดังพระธรรมบทที่กล่าวว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐที่สุด สำเร็จแล้วแต่ใจ...” (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่ม 25, 2525, หน้า 11) ธรรมบทดังกล่าวสื่อว่า ค่าหรือความหมายของทุกสิ่งในโลก เกิดจากจิตของมนุษย์ปรุงแต่งขึ้น ดังเช่นมูลค่าของเพชรในเรื่องนี้ก็เป็นเพียงสิ่งถูกอุปโลกน์ขึ้น เพื่อตอบสนองปัญหาของมนุษย์ ตามทัศนะพุทธปรัชญา มนุษย์อาศัยอยู่ในโลกสองใบที่ทับซ้อนกันอยู่ ใบหนึ่งเป็นโลกบริสุทธิ์ดั้งเดิมที่ปราศจากค่าและความหมาย อีกใบหนึ่งเป็นโลกที่ถูกมนุษย์ใส่ค่าและความหมาย ทว่ามนุษย์มักมองเห็นแต่โลกประเภทหลัง คือ โลกที่ปรุงแต่งขึ้น เพราะฉะนั้นคุณค่าของวัตถุจึงปรวนแปรขึ้นและลงตามจิตของมนุษย์ มิใช่สิ่งที่สามารถยึดมั่นถือมั่นเป็นสารัตถะได้ วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอทัศนะดังกล่าวอย่างเป็นรูปธรรมด้วยการใช้ “เพชร” ซึ่งถือเป็นอัญมณีที่มีค่ามากที่สุดชนิดหนึ่งที่มนุษย์ทั่วโลกให้การยอมรับ มาเป็นสื่อกลางในการ

นำเสนอแนวคิด โดยแสดงให้เห็นว่า แม้เพชรจะมีราคาเพียงใด หากเพชรนั้นมีจำนวนมากเข้าราคาของเพชรย่อมต่ำลงไปตามปัจจัยของตลาดและผู้ซื้อ เช่นเดียวกันเมื่อมองในแง่ของจิตใจที่มีทั้งสุขและทุกข์ ย่อมต้องมีวันผันแปรได้ เพียงแค่มนุษย์ให้ความสำคัญกับสิ่งต่าง ๆ แตกต่างกัน สิ่ง ๆ หนึ่งอาจมีความสำคัญกับคน ๆ หนึ่ง และสำหรับอีกคนหนึ่งอาจเป็นเพียงสิ่งไร้ค่า สิ่งที่ว่ามีคุณค่าหรือมีราคานั้นเกิดจากการที่มนุษย์ไปยึดมั่นถือมั่นปรุงแต่งขึ้นเองทั้งสิ้น

สรุปได้ว่า จากเรื่องคนเสเพล วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า สิ่งที่พิจารณาว่าสูงส่ง-ต้อยต่ำ สูงค่า-ไร้ค่า มีราคา-ไร้ราคา ซื่อสัตย์-หลอกลวง ฯลฯ ล้วนเป็นเพียงอุปาทานที่มนุษย์หยิบยื่นความหมายให้ มิใช่ค่าที่แท้จริงของสิ่ง ๆ นั้น ด้วยเหตุนี้ในบางครั้งค่าหรือภาพลักษณ์ที่สังคมให้ความหมายอาจขัดแย้งกับค่าทางจริยะ สิ่งที่มีภาพลักษณ์สวยงามอาจเต็มไปด้วยยาพิษ สิ่งที่ดูไม่สวยงามอาจมีความดีซุกซ่อนอยู่ ค่าทางจริยธรรมของบุคคลจึงไม่อาจตัดสินได้จากภาพลักษณ์ภายนอก เจตนาและการกระทำต่างหากเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงจริยธรรมของบุคคล ผู้มีปัญญาจึงควรพิจารณาสิ่งต่าง ๆ อย่างรอบคอบเพื่อมิให้หลงมัวเมาในภาพลวงที่สังคมสร้างขึ้น

เรื่องโปรเจ็คท์: เทเลสตาร์ นำเสนอคุณค่าของสิ่งประดิษฐ์ที่สัมพันธ์กับการให้ความหมายของมนุษย์ มนุษย์ใช้ความหมายดังกล่าวตัดสินค่าสิ่งอื่นและผู้อื่น นำไปสู่การกระทำในเชิงบังคับควบคุมให้สิ่งของหรือบุคคลที่ถูกให้ความหมายดำเนินไปตามความต้องการ เมื่อการกระทำนั้น ๆ ส่งผลอย่างใดอย่างหนึ่ง มนุษย์มักให้เหตุผลแก่ตนเองว่า การประเมินค่าทางจริยะของตนถูกต้อง โดยการหยิบยกผลประโยชน์ส่วนรวมและความจำเป็นส่วนตนสร้างความชอบธรรมแก่การกระทำของตนเอง นิยายเรื่องนี้แสดงให้เห็นว่าการกระทำซึ่งอ้างว่าทำไปด้วยมโนสำนึกหรือทำเพื่อผลประโยชน์ของมหาชน ในบางครั้ง มิอาจจัดเป็นการกระทำที่ให้คุณค่าทางจริยะอย่างแท้จริงได้ นิยายเรื่องนี้เล่าถึงความขัดแย้งระหว่างประธานบริษัทขนส่งและศาสตราจารย์มาราผู้ประดิษฐ์เครื่องเทเลสตาร์หรือเครื่องย้ายมวลสาร ศาสตราจารย์มาราคิดว่าเครื่องเทเลสตาร์จะสามารถปฏิวัติการขนส่งให้แก่มวลมนุษยชาติ ขณะที่ประธานบริษัทขนส่งมีทัศนะว่า เครื่องเทเลสตาร์จะทำให้มีคนตกงานจำนวนมาก ด้วยเหตุนี้เขาจึงจ้างวานให้คนไปทำลายเครื่องเทเลสตาร์ แต่คนรับจ้างทำเกินคำสั่ง จนเป็นเหตุให้ศาสตราจารย์มาราเสียชีวิตในที่สุด เพื่อกลบเกลื่อนความผิด ประธานบริษัทขนส่งจึงจ้างวานนักสืบเอกชนเพื่อเก็บหลักฐานที่หลงเหลืออยู่ การสืบค้นความจริงดังกล่าวได้นำไปสู่การถกเถียงประเด็นทางศีลธรรมต่อการใช้สิ่งประดิษฐ์ทางวิทยาศาสตร์ ดังบทสนทนาระหว่างประธานบริษัทขนส่งและนักสืบถึงสาเหตุที่เขาคิดทำลายเครื่องเทเลสตาร์ ความว่า

> “ถ้าสิ่งประดิษฐ์ของท่านศาสตราจารย์ถูกนำออกมาใช้ นั่นหมายถึงว่าจะเกิดการปฏิวัติระบบขนส่งทั่วทั้งโลกและต่างดาว ระบบนี้มีคุณสมบัติอนันต์ก็จริง แต่การปฏิวัติในช่วงคืนเดียวจะทำให้ระบบเศรษฐกิจของโลกและดาวเคราะห์อีกหลายดวงพังพินาศลงในเกือบทันที อุตสาหกรรม เรือ เครื่องบิน ยานอวกาศจะต้องถูกปิดลงถาวร คนจำนวนหลายพันล้านต้องไร้งานทำ คุณพอจะนึกภาพออกไหม?”
>
> น้ำเสียงของท่านเกรี้ยวกราด ผมตัวแข็งเหงื่อเย็นซึมแผ่นหลังถูก แล้ว! ผมไม่คิดถึงจุดนี้มาก่อน เมื่ออุตสาหกรรมขนาดยักษ์พังทลาย ธุรกิจขนาดเล็กที่ผูกพันกันก็ถูกกระทบเป็นลูกโซ่ อันตรายของมันร้ายแรงเกินกว่าที่ผมคาดไว้มากมายนัก
>
> (โปรเจ็คท์: เทเลสตาร์, 2540, หน้า 98-99)

ข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นทัศนะที่ขัดแย้งของมนุษย์ต่อสิ่งประดิษฐ์ทางวิทยาศาสตร์ แม้ว่าเครื่องเทเลสตาร์จะสามารถปฏิวัติการขนส่งและสร้างประโยชน์ต่อมวลมนุษย์อย่างมหาศาล แต่มันก็ช่วงชิงอาชีพไปจากมนุษย์ด้วยเช่นกัน ค่าที่ไม่แน่นอนอันเกิดจากการให้ความหมายของมนุษย์นี้ แสดงถึงเส้นแบ่งอันพร่าเลือนระหว่างประโยชน์และโทษของสิ่งประดิษฐ์ คำถามของเรื่องนี้คือ การกระทำของประธานบริษัทขนส่งถูกต้องหรือไม่ และอะไรเป็นเครื่องชี้วัดว่าเครื่องเทเลสตาร์เป็นประโยชน์หรือโทษ สำหรับคำถามแรก แสดงถึงค่าอันแปรปรวนที่เกิดจากมุมมองการให้ความหมายของมนุษย์ หากพิจารณาคำกล่าวอ้างของประธานบริษัทขนส่งโดยอิงกับผลประโยชน์ของสังคม (สังคมนิยมน์) จะพบว่า การอ้างผลประโยชน์ของคนหมู่มาก (จำนวนหนึ่ง) อาจฟังดูมีน้ำหนักอยู่บ้าง แต่การฆ่าคนเพื่อผลประโยชน์ จะสร้างความรู้สึกขัดแย้งในใจของผู้อ่าน ทั้งนี้เพราะการคร่าชีวิตของผู้อื่น โดยมีโทสะเป็นมูลเหตุ ย่อมทำให้จิตใจร้อนรนกระวนกระวายหาความสงบมิได้ ฉะนั้น แม้อ้างว่ากระทำไปเพราะมีเหตุให้ต้องกระทำ แต่กลับกลายเป็นการขุดคุ้ยปัญหานั้นให้ลุกลามมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่จิตใจที่มักมีความรุ่มร้อนขุ่นมัวซ่อนอยู่ทำให้หาความสงบมิได้ ในแง่กรรมนิยาม เจตนาและการกระทำดังกล่าวเป็นไปในทางอกุศล คือ มีโทสะเป็นต้นกำเนิด ก่อให้เกิดความขัดแย้ง เคลือบแคลง บิดเบือน เดือดร้อนแก่ผู้อื่น การอ้างผลประโยชน์ต่อสังคมในที่นี้จึงกระทำได้ไม่เต็มที่ทั้งนี้เพราะสังคมดังกล่าวมิได้หมายถึง บุคคลทุกประเภทหรือทุกคนในสังคม แต่สังคมได้แฝงเอาความเป็นตัวกูของกูไว้ด้วย ดังความตอนหนึ่งของประธานบริษัทขนส่งซึ่งชี้ให้เห็นผลกระทบของเครื่องเทเลสตาร์ต่อบริษัทขนส่งแห่งโลก ความว่า

> ท่านประธานยิ้มเล็กน้อย “บริษัทขนส่งแห่งโลกถือกำเนิดมานานกว่าศตวรรษแล้ว สร้างความเจริญให้กับชาวโลกมาช้านานและมากมายมหาศาล เรามีพนักงานทีทำงานให้บริษัทหลายล้านคนทั่วโลกรวมทั้งที่ทำงานอยู่ในดาวเคราะห์ดวงอื่นด้วย มีธุรกิจที่ผูกพันกับกิจการของเราอีกนับล้าน ๆ กิจการ คุณคิดดูซิว่าจะเกิดอะไรขึ้นคนหลายร้อยคนนี้ต้องตกงาน?”
>
> (โปรเจ็คท์: เทเลสตาร์, 2540, หน้า 98)

จากข้อความดังกล่าวพบว่า สังคมในความคิดของประธานบริษัทขนส่ง หมายถึง สังคมที่เขาเข้าไปมีส่วนร่วม มีผลประโยชน์ กลุ่มคนหมู่มากที่เขาอ้างว่าจะได้รับผลเสีย คือ พนักงานในบริษัทของเขาเอง ตลอดจนกิจการอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับกิจการของเขา คำว่า “สังคม” ในที่นี้แฝงเร้นอัตตาเอาของประธานบริษัทขนส่ง เพราะฉะนั้น เพื่อป้องกันอัตตามิให้ถูกทำลาย ประธานบริษัทขนส่งจึงพยายามหว่านล้อมให้เห็นว่า การกระทำของเขานั้นถูกต้อง นับตั้งแต่การเอ่ยอ้างบุญคุณของบริษัทที่ยังผลประโยชน์ให้แก่มวลมนุษยชาติ ปริมาณพนักงานและกิจการที่เกี่ยวพันจำนวนมหาศาล ซึ่งถูกหยิบโยงขึ้นมาเพื่อเน้นถึงความเสียหายใหญ่หลวงที่อาจเกิดขึ้นทั่วทั้งจักรวาล ทั้งหมดล้วนเป็นกลวิธีในการโน้มน้าวใจให้เห็นคล้อยตามโดย “การลากเข้าพวก” เพื่อให้ผู้ฟังรู้สึกมีส่วนเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์เหล่านั้น การเน้นหนักไปที่ผลเสียหาย ซึ่งแม้แต่ตัวผู้ฟังก็ไม่อาจ แบกรับไว้ได้ ยังผลให้ผู้ฟังคล้อยตามและมองโลกในแบบของเขา ดังนั้น จะเห็นว่าการตีค่าและให้ความหมายเป็นเครื่องมือที่มนุษย์ใช้ครอบงำกันเอง ในกรณีนี้มีความหมายบางอย่างที่ท่านประธานบริษัทขนส่งเลือกให้ผู้ฟังรับรู้และเห็นใจ ขณะเดียวกันความหมายบางอย่างก็ถูกซ่อนเร้นและลดความสลักสำคัญลง ค่าและความหมายที่ประธานบริษัทขนส่งนำมาใช้ตัดสินเครื่องเทเลสตาร์จึงเป็นค่าที่ถูกเลือกสรรและให้ความหมายแล้ว โดยที่ความหมายดังกล่าวล้วนมีอัตตาพ่วงท้ายอยู่ทั้งสิ้น

ดังนั้น เมื่อมองในมุมพุทธปรัชญาโดยใช้กรรมนิยามพิจารณา การกระทำของประธานบริษัทขนส่งจัดเป็นอกุศลกรรม มีโลภะ โทสะและโมหะเป็นมูลเหตุจูงใจ ยังผลให้เกิดการกระทำกรรมอันเลวร้ายต่อผู้อื่นเพื่อผลประโยชน์ส่วนตน ในแง่เจตนา ประธานบริษัทขนส่งกระทำทุกสิ่งไปตามแรงขับของความโลภ ความโกรธ ความหลง นับตั้งแต่การมองปัญหาเฉพาะจุด คือ มองเฉพาะปัญหาที่ตนมีส่วนเกี่ยวพัน เนื่องจากห่วงพะวงว่า ตนจะเป็นทุกข์และเสียผลประโยชน์จำนวนมหาศาลหากสิ่งประดิษฐ์นี้ได้รับการตอบรับจากคนทั่วโลก จึงถือความเห็นของตนเป็นใหญ่ ฉะนั้น เมื่อความจริงเปิดเผย จึงรู้สึกว่าอัตตาของตนกำลังถูกคุกคาม ยังผลให้เกิดการมองข้ามความผิดบาปซ้ำยังพยายามหาเหตุผลเข้าข้างตนเองว่าตนได้กระทำในสิ่งที่ถูกต้อง จุดนี้สื่อถึงความหลงผิดของประธานบริษัทขนส่งที่มิได้มองโลกตามความเป็นจริง ทำให้จิตสำนึกขาดความรู้สึกผิดชอบชั่วดี

ก่อให้เกิดการให้ค่าความหมายอย่างผิด ๆ และการกระทำอันเลวร้าย ดังนั้น การกระทำของประธานบริษัทขนส่งจึงมิใช่กระทำที่ถูกต้อง เพราะเป็นการกระทำด้วยเจตนาที่ไม่บริสุทธิ์และส่งผลร้ายแรงในทางเบียดเบียนชีวิตของผู้อื่น

สำหรับคำถามในประเด็นที่สอง คือ อะไรเป็นเครื่องชี้วัดว่าเครื่องเทเลสตาร์นี้จะเป็นประโยชน์หรือโทษ คำถามนี้เกี่ยวพันกับมุมมองและความหมายที่มนุษย์หยิบยื่นให้กับเครื่องเทเลสตาร์ ดังจะพบว่าสิ่งประดิษฐ์ทางวิทยาศาสตร์ในเรื่องนี้อาจแปรเป็นคุณหรือโทษแก่มนุษย์ได้ขึ้นอยู่กับมุมมองของแต่ละคน ทั้งนี้เงื่อนไขในการแปรค่าดังกล่าวจะสัมพันธ์กับการกระทำของมนุษย์เสมอไป ดังเช่นเครื่องเทเลสตาร์ที่โดยตัวของมันเองแล้ว ไม่อาจจัดได้ว่าดีหรือชั่ว แต่มันจะกลายเป็นสิ่งที่ดีหรือชั่วร้ายได้ทันที หากเกี่ยวข้องกับการกระทำของมนุษย์ เช่น หากนำเครื่องเทเลสตาร์ไปใช้กับระบบคมนาคมขนส่ง ย่อมทำให้การคมนาคมของมนุษย์ก้าวหน้า สิ่งประดิษฐ์ย่อมเป็นสิ่งดี แต่หากนำเครื่องดังกล่าวไปใช้ในการทำร้ายผู้อื่น มันย่อมจะกลายเป็นสิ่งเลวร้ายเป็นต้น ดังนั้น ผลพวงจากวิทยาศาสตร์หรือเทคโนโลยีจึงมิใช่ต้นตอแห่งความทุกข์ของมนุษย์ เพราะมันมิได้ดีหรือชั่วโดยตัวของมันเอง มนุษย์เองต่างหากที่เป็นผู้กระทำให้เกิดสิ่งดีหรือชั่วร้ายขึ้น ดังนั้น มนุษย์จึงเป็นบ่อเกิดความทุกข์ของตนเอง

สรุปได้ว่า จากเรื่องโปรเจ็คท์: เทเลสตาร์ดังกล่าว วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่าการให้ค่าและความหมายแก่บุคคลอื่นหรือสิ่งอื่น นำไปสู่การปฏิบัติตนต่อโลกและสังคมของมนุษย์ ทั้งนี้ค่าและความหมายดังกล่าวมักเกิดจากอัตตาและตัณหา อันเป็นผลให้เกณฑ์การตัดสินค่าทางจริยะพร่าเลือน ด้วยมนุษย์มักหาเหตุผลเข้าข้างตนเอง ทั้งเหตุผลส่วนตนและเหตุผลส่วนรวม บางครั้งเหตุผลดังกล่าวเป็นการปั้นแต่งเพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่การกระทำของตนเอง เมื่อกระทำนั้น ๆ ก่อให้เกิดความผิดพลาด มนุษย์ซึ่งเกรงว่าอัตตาของตนจะถูกกระทบกระเทือน จึงผลักภาระให้แก่วัตถุหรือบุคคลแวดล้อม เพื่อให้ความผิดที่ตนก่อขึ้นถูกลดทอนลง ทั้งที่ในความเป็นจริง วัตถุหรือบุคคลอื่น ๆ มิได้มีความหมายใด ๆ เป็นแก่นแท้ ทุกสิ่งจะดีหรือชั่วร้ายก็ต่อเมื่อมนุษย์นำมาประกอบการกระทำบางอย่างหรือนำตนไปสัมพันธ์กับสิ่ง ๆ นั้น การวัดค่าทางจริยะจึงมิอาจวัดได้จากการให้เหตุผล แต่ต้องพิจารณาจากเจตนา การกระทำ และผลที่เกิดสืบเนื่องจากการกระทำของมนุษย์

เรื่องครรภ์ปริศนา นำเสนอการใช้ข้อเท็จจริงหรือหลักฐานทางวิทยาศาสตร์เป็นเครื่องมือบิดเบือนคุณค่าทางจริยะระหว่างมนุษย์ด้วยกัน เรื่องเล่าถึงรัฐมนตรีกระทรวงศีลธรรมที่ถูกใส่ร้ายว่ามีสัมพันธ์กับบุตรสาวของตนเอง เธอตั้งครรภ์เพราะเชื้ออสุจิของผู้เป็นพ่อ ทั้ง ๆ ที่เป็น สาวบริสุทธิ์ เบื้องหลังเหตุการณ์ครั้งนี้เป็นเพราะมีคนกลุ่มหนึ่งที่ต้องการให้รัฐมนตรีพ้นจากตำแหน่ง เพื่อจะได้ไม่ขัดขวางเส้นทางธุรกิจของพวกเขา ประเด็นสำคัญของเรื่องอยู่ที่การสร้างหลักฐานซึ่งผูกมัด

รัฐมนตรีไว้อย่างหนาแน่นและสมจริง จนทำให้คุณค่าทางศีลธรรมของมนุษย์ถูกบิดเบือนไปด้วยความจริงที่ถูกสร้างขึ้น ความเชื่อมั่นในหลักฐานที่สร้างขึ้น เกิดจากอัตตาที่ถูกส่งเสริมด้วยพัฒนาทางการแพทย์และวิทยาศาสตร์ ทำให้มนุษย์หยิ่งทระนงในศักยภาพแห่งการเข้าถึงความจริงและอำนาจทางเทคโนโลยีของตน ดังคำบรรยายสรรพคุณของเครื่องมือที่เรียกว่า “พี่เลี้ยง” ในตอนหนึ่งความว่า

> เครื่องอ่านค่าที่เขาบอกมีชื่อเรียกกันว่า พี่เลี้ยง เพราะเป็นพี่เลี้ยงชีวิตของทุกคน มีหลายรุ่น ฝังในร่างกายคน สามารถเคลื่อนที่ไปตามจุดต่าง ๆ ของร่างกายได้ ทำงานโดยอัตโนมัติ
>
> พี่เลี้ยง สามารถอ่านค่าความเสี่ยงของการเกิดโรคล่วงหน้า ไม่มีใครในระบบสุริยะที่เป็นมะเร็งอีกต่อไป เพราะ พี่เลี้ยง จะจัดการมันเสียก่อนที่จะกลายเป็นมะเร็ง อ่านค่าสภาวะความเป็นกรดด่างในเลือด และรายงานผลออกมาเพื่อจัดการรับมือกับความเสี่ยงก่อนล่วงหน้า มันเฝ้าดูการทำงานของเซลล์ทุกเซลล์ เนื้อเยื่อทั้งร่างกาย เป็นการรักษาสุขภาพแบบองค์รวมแบบป้องกัน
>
> ไม่มียุคใดอีกแล้วในประวัติศาสตร์มนุษยชาติที่มนุษย์มีสุขภาพดีเท่านี้มาก่อน โรงพยาบาลและแพทย์มีหน้าที่เพียงรักษาคนไข้จากอุบัติเหตุเท่านั้น
>
> (ครรภ์ปริศนา, 2548, หน้า 50-51)

จากข้อความดังกล่าว เป็นคำพูดสื่อถึงหยิ่งทระนงและเชื่อมั่นในวิทยาศาสตร์เกินขอบเขตของมนุษย์ ตัวละครเชื่อว่าวิทยาศาสตร์จะเป็นคำตอบสุดท้ายและเป็นที่พึ่งให้แก่มนุษย์ในห้วงเวลาที่ทุกสิ่งที่อย่างซับซ้อนยากเกินกว่าความเข้าใจ ทั้งนี้เพราะความหวาดกลัวทำให้มนุษย์เกรงว่าอัตตาที่ตนยึดไว้กำลังถูกคุกคามด้วยความไม่รู้ ไม่เข้าใจ ไม่สมดังใจในสิ่งต่าง ๆ จึงเลือกสถาปนาวิทยาศาสตร์ให้กลายเป็นรากฐานทางความคิดและที่ยึดเหนี่ยวของตน เหล่ามนุษย์เชื่อวิทยาศาสตร์จะทำให้พวกเขาก้าวพ้นยุคแห่งความคลุมเครือไปสู่ความรู้แจ้ง อันจะทำให้พวกเขาไม่ต้องหวาดกลัวต่อสิ่งใด ทั้งยังสามารถสนองตัณหาและอัตตาของตนได้เต็มที่ ผลพวงจากความคิดเช่นนี้เองทำให้ความเชื่อมั่นที่มนุษย์มีต่อวิทยาศาสตร์ก้าวไปไกลเกินกว่าจิตวิญญาณของมนุษย์ ดังเช่นเรื่องครรภ์ปริศนา มนุษย์เลือกเชื่อว่าหลักฐานคือความจริง เชื่อในข้อเท็จจริงมากกว่าความรู้สึก การถือมั่นต่อตรรกะแบบวิทยาศาสตร์ ทำให้มนุษย์เลือกที่จะเชื่อว่า “ความจริงแท้” คือ การตัดสินทุกสิ่งด้วยข้อเท็จจริงและหลักฐานที่จับต้องได้ “ความจริง” ในที่นี้จึงเป็นความจริงที่ถูกสร้างขึ้นโดยหลักการทางวิทยาศาสตร์ ทว่าในท้ายที่สุดมนุษย์ก็ติดกับดักความคิดของตนเอง เมื่อพบว่าความจริง

ที่ตนค้นพบมีมากกว่าหนึ่ง ดังบทสนทนาระหว่างนักสืบและรัฐมนตรีถึงคดีความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างเขากับลูกสาว ความว่า

> ผมจ้องตาเขา “หลักฐานของอัยการแน่นหนาอย่างยิ่ง ผลการตรวจดีเอนเอของตัวอ่อนในครรภ์ชัดเจนอย่างยิ่งว่า คุณเป็นพ่อของทารก”
>
> น้ำเสียงของรัฐมนตรีมั่นคง ชัดเจน นัยน์ตาไม่หลุกหลิก
>
> “ผมรู้ว่าหลักฐานทางการแพทย์แน่นหนามาก แต่ผมขอยืนยันเช่นเดิม คุณจะประหารชีวิตของตน ให้ผมฆ่าตัวตาย หรือสาบานที่ไหน ยังไงก็ได้ แต่ผมไม่เคยมีความสัมพันธ์กับลูกสาวของผมตามข้อกล่าวหา เครื่องจับเท็จของคุณไม่ได้บอกอย่างนั้นหรือ?”
>
> ประสบการณ์ยี่สิบปีในด้านสืบสวนของผมบอกว่า เขาไม่ได้โกหก เครื่องจับเท็จในกระเป๋าของผมที่ส่งสัญญาณครอบคลุมห้องนี้ก็ยืนยันว่าเขาไม่ได้โกหก
>
> แต่หลักฐานของตำรวจก็ไม่โกหกเช่นกัน
>
> (ครรภ์ปริศนา, 2548, หน้า 51)

บทสนทนาข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งไม่แน่นอนของเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์อันเป็นสิ่งที่วิทยาศาสตร์ปฏิเสธ ทั้งนี้เพราะวิทยาศาสตร์สอนให้มนุษย์เชื่อในตรรกะที่ว่า “ความจริง” มีเพียงหนึ่งเดียว คือ ความจริงที่ได้จากข้อมูลที่เป็นปรนัย พิสูจน์ได้ด้วยกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ หลักฐานและเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ ได้แก่ การตรวจสอบดีเอ็นเอ เครื่องจับเท็จ และเครื่องพี่เลี้ยง คือ สิ่งประดิษฐ์ที่ได้รับการทดสอบตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์จนเชื่อมั่นว่าสิ่งประดิษฐ์เหล่านี้จะไม่โกหก เพราะให้ข้อเท็จจริงที่เที่ยงตรงแม่นยำ ไม่มีอัตวิสัยของมนุษย์เข้ามาเกี่ยวข้อง

อย่างไรก็ตาม ในเรื่องครรภ์ปริศนา สิ่งประดิษฐ์ทางวิทยาศาสตร์กลับทำงานพลาด เครื่องมือทั้งหมดต่างยืนยันว่าข้อเท็จจริงทั้งจากรัฐมนตรีและจากฝ่ายตรงข้ามไม่เป็นเท็จ กระนั้นข้อเท็จจริงเหล่านี้ต่างย้อนแย้งกันเอง จนจำแนกไม่ได้ว่าสิ่งใดเป็นจริงหรือเท็จ ประเด็นนี้สื่อให้เห็น “ความจริง” ที่มนุษย์เชื่อถือนั้นเลื่อนไหล ขึ้นอยู่กับการตีความและการให้ความหมาย ไม่มีสิ่งใดในโลกนี้ที่จะไม่ผิดพลาดหรือบกพร่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สิ่งประดิษฐ์ที่ถูกสร้างขึ้นโดยน้ำมือของมนุษย์ ซึ่งมีความผิดพลาดเป็นคุณสมบัติดังสำนวนในภาษาอังกฤษที่ว่า “To err is human” การมองหาค่าที่แน่นอนในทุกสิ่งเป็นวิธีคิดแบบวิทยาศาสตร์ ซึ่งฝืนกระแสธรรมชาติ นำไปสู่การสร้างทิฏฐิและทฤษฎีนั้น ๆ จะคอยผูกมัดความคิดให้คับแคบและขาดอิสระ (ทิฏฐิปาทาน) ข้อนี้ถือเป็นช่องโหว่ของวิทยาศาสตร์ที่ย้อนแย้งในตนเองอันใหญ่หลวง กล่าวคือ วิทยาศาสตร์เชื่อในการเสื่อม

สลายของสสาร ตลอดจนเชื่อในหลักเหตุผล จนเกิดทฤษฎีต่าง ๆ ขึ้นมากมาย อาทิ ทฤษฎีว่าด้วยการเกิดดับของดวงดาว หรือทฤษฎีว่าด้วยการสลายตัวของปรมาณู ทฤษฎีเหล่านี้สื่อว่าวิทยาศาสตร์ยอมรับอนิจจตา (ไม่เที่ยง) ทว่าในแง่ปฏิบัติวิทยาศาสตร์กลับพยายามหาค่าที่เที่ยงแท้ ตลอดจนพยายามแปรทุกอย่างให้กลายเป็นค่าคงที่ ความย้อนแย้งในตัวเองดังกล่าวก่อให้เกิดการสั่นคลอนต่อระบบความเชื่อที่มีต่อวิทยาศาสตร์ เพื่อตอกย้ำให้เห็นความไม่แน่นอนดังกล่าว เรื่องครรภ์ปริศนาแสดงให้เห็นว่า เครื่องพี่เลี้ยงซึ่งผู้คนในสังคมเชื่อถือว่าเป็นเครื่องมือที่มีโอกาสพลาด “เท่ากับหนึ่งในล้านล้านล้าน” มีความบกพร่องได้ไม่ต่างจากสิ่งประดิษฐ์อื่น ๆ ดังบทสนทนาระหว่างนักสืบและหัวหน้าแพทย์ในสถาบันอัยการแพทย์ที่กล่าวถึงความผิดพลาดของระบบพี่เลี้ยง ความว่า

> สามปีหลังจากเครื่องพี่เลี้ยงวางตลาด รัฐออกกฎหมายให้เครื่องพี่เลี้ยงเป็นส่วนหนึ่งของแผนสุขภาพและทรัพยากร มนุษย์ทุกคนในระบบสุริยะต้องมีพี่เลี้ยงในร่างกาย ซึ่งมักจะฉีดเข้าไปตั้งแต่แรกเกิด
>
> “ถ้าเช่นนั้นหล่อนตั้งท้องได้อย่างไร?”
>
> “ผมจนปัญญา”
>
> “เป็นไปได้ไหมที่เครื่องพี่เลี้ยงทำงานพลาด?”
>
> “ยากมาก โอกาสที่พี่เลี้ยงทำงานพลาดเท่ากับหนึ่งในล้านล้านล้าน”
>
> “แต่มันก็เคยเกิดขึ้นแล้ว”
>
> เขานิ่งไป
>
> ผมถอนหายใจ “คุณก็รู้ว่าภรรยาของผมตายเพราะเครื่อง พี่เลี้ยง ในร่างกายของเธอทำงานผิดพลาด แต่ไม่มีใครสักคนในสหกลจักรวาลที่กล้าออกมายอมรับ พวกเขายืนยันอย่างเดียวว่าเครื่องพี่เลี้ยงไม่เคยทำงานพลาด”
>
> (ครรภ์ปริศนา, 2548, หน้า 51)

บทสนทนาดังกล่าว แสดงให้เห็นการทำงานผิดพลาดของเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ที่มนุษย์เชื่อถือ เนื่องจากมนุษย์ไม่อาจบังคับควบคุมตัวแปรหรือปัจจัยได้ตลอด ไม่ว่าจะให้ค่าที่เชื่อมั่นและผ่านทดสอบหลายครั้งเพียงใด ด้วยเหตุว่า “ความไม่เที่ยง” คือธรรมชาติของทุกสิ่ง ความพลั้งพลาดและผิดหวังจึงเกิดขึ้นได้เสมอ ความผิดพลาดของเครื่องพี่เลี้ยงที่เกิดขึ้นกับภรรยาของนักสืบ ทำให้นักสืบเห็นความไม่แน่นอนของเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ เขาจึงเลือกที่จะสืบสวนความจริงใหม่ หากสังเกตจะพบว่าวิธีการแสวงหาความจริงของนักสืบในเรื่องนี้อิงหลักพุทธปรัชญาโดยใช้หลักกาลามสูตรและโยนิโสมนสิการ ดังจะจำแนกขั้นตอนให้เห็นต่อไปนี้

ขั้นแรก คือ การไม่ด่วนสรุปหรือเชื่ออะไรง่าย ๆ แม้จะมีทฤษฎีรองรับหรือมีความสมเหตุสมผลสักเพียงใดก็ตาม ดังที่คำพูดของนักสืบว่า “ในฐานะนักสืบ ผมไม่เคยตัดสินใครก่อนที่จะพบหลักฐาน...” (ครรภ์ปริศนา, 2548, หน้า 52) ลักษณะเช่นนี้เป็นการวางใจ วางท่าทีต่อบุคคลและสิ่งทั้งหลายที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้การพิจารณาปราศจาอคติ ขั้นที่สอง คือ การใช้ศรัทธาเป็นตัวนำทางให้เกิดปัญญาในการวินิจฉัยสิ่งที่เกิดขึ้น ดังคำพูดที่ว่า “แต่สีหน้า น้ำเสียงของรัฐมนตรีจริงจังเหลือเกิน เขา เชื่อ ว่าเขาไม่ได้ทำผิด ผมเคยใช้ชีวิตช่วงหนึ่งกับเขา ผมก็อยากเชื่อว่าเขาไม่ใช่คนที่กระทำเรื่องดังกล่าวอย่างแน่นอน” (ครรภ์ปริศนา, 2548, หน้า 52) ทั้งนี้เพราะทางพุทธปรัชญาอธิบายว่า ศรัทธาช่วยให้เกิดปัญญา ทว่าศรัทธาในที่นี้ต้องมิใช่ศรัทธาที่งมงาย หากเป็นศรัทธาที่ประกอบด้วยการคิดหาเหตุผล มิใช่การบังคับให้เชื่อ ทั้งนี้ได้นำไปสู่การครุ่นคิดและไตร่ตรองอย่างรอบคอบของนักสืบ ดังคำพูดที่ว่า “ผมหันกลับศึกษาภาพจากเครื่องถ่ายภาพวงจรผิดอีกครั้ง บริกรแอนดรอยด์นำไวน์ไปเสิร์ฟรัฐมนตรี ผมสะดุด ดูภาพนั้นอีกหลายเที่ยว ผมหรี่ตาครุ่นคิดนาน” (ครรภ์ปริศนา, 2548, หน้า 53) นอกจากนี้ศรัทธายังทำให้ระบบคิดของเขาเชื่อมต่อกับโยนิโสมนสิการในลักษณะที่เป็นช่องทางให้กัลยาณมิตรสามารถชี้แนะหรือกระตุ้นให้คนผู้นั้นใช้ความคิดอย่างมีเหตุผล ดังจะพบว่าในเรื่องนี้นักสืบเปิดใจรับฟังคำชี้แนะจากอาจารย์ของเขา โดยคำชี้แนะนั้นเป็นการสอนให้เขามองสิ่งทั้งหลายอย่างรอบด้าน ความว่า

> ลองคิดดูว่าหากนักประดิษฐ์เครื่องมือคนแรกนั้นรู้มาก่อนว่าจะเกิดอะไรขึ้นกับชีวิตมนุษย์มากมาย เขาจะสร้างมันขึ้นไหม ฉันเชื่อว่าเขาก็ยังคงสร้างมันอยู่ดี เช่นเดียวกับพวกที่สร้างระเบิดปรมาณู สิ่งประดิษฐ์สำคัญ ๆ ทุกชิ้นที่เปลี่ยนวิถีชีวิตมนุษย์มักเป็นดาบสองคมเสมอ ฉันรู้ว่าเธอยังไม่ยอมรับความจริงที่ว่า ภรรยาของเธอจากไปเพราะเครื่องพี่เลี้ยงทำงานผิดพลาด แต่เธอก็ต้องยอมรับว่ามันช่วยชีวิตคนอีกจำนวนมหาศาล
>
> (ครรภ์ปริศนา, 2548, หน้า 56)

การรับฟังคำชี้แนะจากอาจารย์ดังกล่าว ยังผลให้นักสืบเปิดใจรับข้อมูลจากเครือข่ายนินทา ซึ่งแม้จะดูไม่น่าเชื่อถือในความคิดของเขา แต่การรับฟังข้อมูลอย่างรอบด้านก็เป็นปัจจัยให้เขาค้นพบความเชื่อมโยงระหว่าง “เครื่องพี่เลี้ยง” กับ “ระบบสตาร์ เทร็ก” ซึ่งชี้ว่าคดีระหว่างรัฐมนตรีและลูกสาวเป็นแผนใส่ร้ายของประธานสหกลจักรวาล เพราะการคัดค้านการเปิดตัว “สตาร์ เทร็ก” ในรูปของสินค้าของรัฐมนตรี จะทำให้เขาสูญเสียประโยชน์ทางธุรกิจมหาศาล เรื่องนี้จึงแสดงให้เห็นว่าสิ่งที่มีหลักฐานน่าเชื่อถือหรือมีทฤษฎีรองรับอาจไม่เป็นจริงเสมอไป

เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์หนึ่ง ๆ ที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นจริง อาจเป็นเพียงการเลือกรับรู้ของมนุษย์ มิใช่ความจริงแท้

ฉะนั้น โดยแท้จริงแล้ว ความจริงย่อมมีมากกว่าหนึ่งความหมาย มีทั้งความจริงที่ถูกซ่อนไว้ ความจริงที่สังคมรับรู้และความจริงที่ถูกสร้างให้เชื่อ ทว่าความจริงที่สังคมยอมรับโดยทั่วไปมักเป็นความจริงที่ถูกให้ความหมายขึ้นมาทั้งสิ้น ดังเช่นความจริงที่นักสืบพบครั้งแรก จัดเป็นความจริงที่ถูกให้ความหมายตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ เบื้องหลังมีประธานสหกลจักรวาลเป็นผู้ให้ความหมายและบ่งการให้เกิดเหตุปัจจัยอันน่าเชื่อ ยังผลให้บุคคลที่ขาดปัญญาหลงเชื่อไปตามความจริงที่ถูกสร้างขึ้น เหตุการณ์เช่นนี้เป็นการสั่นคลอนมาตรฐานการตัดสินทางจริยธรรมในสังคม ทั้งนี้เพราะสิ่งที่ดูแล้วน่าเชื่อ มีวัตถุหลักฐาน ตลอดจนมีทฤษฎีรองรับไม่อาจวัดค่าทางศีลธรรมของบุคคลได้ ความจริงทางสังคมจึงไม่อาจเชื่อถือได้ เพราะเป็นเพียง “ความหมาย” ที่เลื่อนไหลไปตามความต้องการของบุคคล ขึ้นอยู่กับว่าใครให้ความหมายและสิ่ง ๆ นั้นไปอยู่ที่ไหน อย่างไรก็ตาม วินทร์ เลียววาริณ ได้เสนอทางออกว่า ในแง่ของการตัดสินค่าทางจริยธรรมใด ๆ นั้น ควรพิจารณาความจริงอย่างรอบด้าน ไม่เอนเอียงถือมั่นในสิ่งใดจนเกินขอบเขต ไม่มองสิ่งต่าง ๆ อย่างผิวเผิน ทั้งนี้อาจใช้หลักกาลามสูตรและโยนิโสมนสิการประกอบการพิจารณาตัดสินคุณค่าดังกล่าว

สรุปได้ว่า จากเรื่องครรภ์ปริศนา วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า ค่าทางจริยะของมนุษย์ไม่อาจวัดได้จากข้อเท็จจริงและหลักฐานที่ดูน่าเชื่อถือ ทั้งนี้เพราะความจริงที่ได้จากหลักฐานหรือความจริงที่สังคมรับรู้อาจมิใช่ความจริงที่แท้ แต่เป็นความจริงที่ถูกสร้างขึ้นโดยแรงผลักดันของอัตตา ตัณหา และกิเลสมนุษย์ ทั้งนี้เพราะมนุษย์มักเอนเอียงยึดมั่นในทิฏฐิ ทฤษฎี หรือหลักปรัชญาอย่างใดอย่างหนึ่งที่เข้ากับความต้องการของตน แล้วให้เหตุแก่ตนว่าระบบคิดหรือสิ่งที่ตนเชื่อเป็นความจริง สิ่งนี้นำไปสู่การตัดสินโลกและสังคมด้วยทัศนะที่เอนเอียง ยังผลให้หลายครั้งความดีความชั่วของมนุษย์ถูกตัดสินจากทิฏฐิและอัตตาระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง ดังนั้นเพื่อให้คุณค่าทางจริยะที่ถูกบิดเบือนกลับมาเที่ยงตรงอีกครั้ง ผู้ตัดสินควรพิจารณาหลักฐานนั้น ๆ อย่างรอบคอบ เปิดใจรับฟังข้อมูลอย่างรอบด้าน มองความจริงให้ครบทุกแง่ จำแนกสิ่งที่เห็นตามเหตุปัจจัย และไม่เอนเอียงถือมั่นในสิ่งใดจนเกินขอบเขต

เรื่องหางจิ้งจก นำเสนอการบิดเบือนคุณค่าทางจริยะของมนุษย์ ด้วยการสร้างภาพลักษณ์สวยหรูและอ้างเหตุผลสร้างความชอบธรรมให้แก่การกระทำของตน ทั้ง ๆ ที่ความจริงการกระทำนั้นเป็นเพียงการสนองความทะยานอยากที่ไร้จำกัดของมนุษย์ นิยายเรื่องนี้แสดงให้เห็นวงจรที่ไม่วันสิ้นสุดของความทะยานอยาก ซึ่งนำไปสู่การละเมิดจริยธรรมระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ตัวผู้กระทำไม่เพียงสำนึกในความผิดของตน แต่ยังคงเพิกเฉยต่อการบิดเบือนค่าทางจริยะ ใช้อำนาจและตรรกะ

ของตนหลอกลวงผู้อื่นรวมทั้งตัวเองว่าการกระทำของตนนั้นชอบธรรม วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอเรื่องนี้ด้วยน้ำเสียงเสียดสี เพื่อสื่อให้เห็นภาวะทางสังคมที่ผู้คนให้ค่าแก่ตัณหาของมากกว่าค่าทางจริยะระหว่างมนุษย์ด้วยกัน เรื่องเล่าถึง “เขา” นักวิทยาศาสตร์ผู้หนึ่งซึ่งถูก จอห์น เซีย ตัวแทนบริษัทสเตมเทคคอร์ปะเรชัน ทาบทาม เขาทั้งสองพบกันครั้งแรกในงานฉลอง “150 ปี เมนเดล-ดาร์วิน” ผ่านการสนับสนุนและผลักดันของคณบดีในคณะของเขา จอห์น เซีย ต้องการให้เขามาร่วมทำงานกับสเตมฟินส์ บริษัทลูกของสเตมเทค คอร์ปะเรชัน โดยอ้างว่างานวิจัยเรื่องหางจิ้งจกของเขาสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการเพาะครีบฉลาม อันจะทำให้ไม่จำเป็นต้องฆ่าฉลามเพื่อการบริโภคอีกต่อไป การพูดคุยกับ จอห์น เซีย แสดงให้เห็นว่า จอห์น เซีย เป็นคนฉลาดและรู้จักอ่านใจคนเพื่อประโยชน์ในการดำเนินธุรกิจ ดังบทสนทนาตอนหนึ่งที่ จอห์น เซีย กล่าวถึงค่านิยมในการบริโภคหูฉลาม เพื่อแสดงสถานะทางสังคม ทั้งที่จริง ๆ แล้วหูฉลามมิได้เป็นอาหารที่วิเศษไปจากอาหารชนิดอื่น ความว่า

> ชายจาก สเตมเทค คอร์ปะเรชัน อ่านใจเขาออก หัวเราะเบา ๆ ว่า “ไม่ต้องห่วงครับ ผมคลุกคลีกับสังคมที่ใช้หูฉลามเป็นการแสดงสถานะทางสังคมอย่างหนึ่ง หูฉลามใช้ในงานเลี้ยงสำคัญเพื่อให้แขกประทับใจ ซึ่งก็เป็นเหตุผลที่ผมพยายามทำให้คุณประทับใจ! มิใช้เพราะผมชอบกินหูฉลาม...”
>
> “ขอบคุณครับ คุณเป็นคนพูดจาตรงไปตรงมาดี”
>
> “ว่าก็ว่าเถอะ คุณไม่ได้พลาดอะไรใหญ่หลวงหรอก ครีบฉลามเป็นเพียงเนื้อเยื่อที่มีความหยาบแบบหนึ่ง จริง ๆ แล้วโดยตัวมันเองไม่มีรสชาติอะไรเลย รสชาติของหูฉลามมาจากการปรุงเท่านั้น ไม่ต่างจากการปรุงปลิงทะเลหรืออาหารอื่น ๆ”
>
> (หางจิ้งจก, 2552, หน้า 47)

จากคำพูดของ จอห์น เซีย สื่อว่า มนุษย์กำลังถูกครอบงำด้วยมายาคติ (Myth)[1] หรือวัฒนธรรมทางความคิดความเชื่อที่ถูกทำให้ดูเหมือนเป็นธรรมชาติ นำไปสู่ความเข้าใจและการ

---

[1] คำว่า “มายาคติ” หมายถึง การสื่อความหมายด้วยคติความเชื่อทางวัฒนธรรมซึ่งถูกกลบเกลื่อนให้เป็นที่รับรู้เสมือนว่าเป็นธรรมชาติ หรืออาจกล่าวให้ถึงที่สุดได้ว่า เป็นกระบวนการของการให้เป็นที่รับรู้เสมือนว่าเป็นธรรมชาติ หรืออาจกล่าวให้ถึงที่สุดได้ว่า เป็นการกระบวนการลวงให้หลงอย่างหนึ่ง แต่ทั้งนี้ก็มิได้หมายความว่ามายาคติเป็นการโกหกหลอกลวงแบบปั้นน้ำเป็นตัวหรือการโฆษณาชวนเชื่อที่บิดเบือนข้อเท็จจริง มายาคตินั้นมิได้ปิดบังอำพรางสิ่งใดทั้งสิ้น ทุกอย่างปรากฏต่อหน้าต่อตาเราอย่างเปิดเผย แต่เราต่างหากที่คุ้นเคยกับมันเสียจนไม่ทันสังเกตว่ามันเป็นสิ่งประกอบสร้างทางวัฒนธรรม เรานั่นเองที่ “หลง” คิดไปว่าค่านิยมที่เรายึดอยู่นั้นเป็นธรรมชาติ หรือเป็นไปตามสามัญสำนึก (นพพร ประชากุล, 2552 ข, หน้า 268)

ปฏิบัติตนต่อโลกอย่างผิด ๆ ดังเช่น การบริโภคหูฉลามเพื่อแสดงสถานะทางสังคม เป็นการสร้างความหมายครอบวัตถุไว้ เพื่อลวงให้ผู้บริโภคเข้าใจว่า การเสพความวัตถุดังกล่าวจะทำให้ผู้บริโภคเป็นส่วนหนึ่งของความหมายดังกล่าว ในเรื่องนี้จะเห็นว่า “ความสูงส่ง” “สังคมชั้นสูง” “อาหารหรู” และ “ราคาแพง” เป็นความหมายที่ผูกติดกับหูฉลาม ทั้งที่โดยเนื้อแท้แล้วความหมายดังกล่าวเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อหล่อเลี้ยง “อัตตา” ตนเอง มิได้เป็นคุณสมบัติหรือเนื้อแท้ของหูฉลาม จอห์น เซีย ทำลายมายาคตินี้ด้วยการชำแหละให้เห็นความจริงว่า หูฉลามมิได้ “พิเศษ” ไปกว่าอาหารชนิดอื่น ๆ ซ้ำยังเป็นเพียง “เนื้อเยื่อที่มีความหยาบแบบหนึ่ง” ที่ผ่านการปรุงแต่งให้มีรสชาติดี แต่ความ “พิเศษ” ของหูฉลามเกิดจาก “ความหมาย” ที่มนุษย์ใส่ให้แก่หูฉลาม การชำแหละความหมายของ จอห์น เซีย ดังกล่าว ในแง่หนึ่ง คือ การเผยให้เห็นถึงกลวิธีทางธุรกิจซึ่งใช้ประโยชน์จากความหมายที่แฝงเร้นอยู่กับวัตถุ สร้างความต้องการเพื่อให้บริโภคลืมสาระสำคัญของวัตถุ มุ่งอยู่กับการเสพติดความหมายอย่างเอาเป็นเอาตาย ด้วยการชวนเชื่อว่าวัตถุนั้น ๆ มีคุณค่าคู่ควร สามารถสนองในสิ่งที่ผู้บริโภคต้องการได้ แต่ในอีกแง่คำพูดของ จอห์น เซีย เป็นการโน้มน้าวใจเพื่อดึง “เขา” นักวิทยาศาสตร์ที่เป็นนักอนุรักษ์นิยมและผูกติดอยู่กับศีลธรรมเข้ามาเป็นพวก เพื่อแสดงให้เห็นว่าเขาทั้งสองมีความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกัน ดังจะพบว่าเมื่อ จอห์น เซีย ทำลายมายาคติของหูฉลาม ในฐานะนักวิทยาศาสตร์ผู้มีความรู้ “เขา” เสริมทับว่า “ความมีประโยชน์” ของหูฉลามนั้นเป็นเรื่องลวง ดังคำกล่าวอ้าง “เขา” ถึงงานวิจัยของคณะวิทยาศาสตร์ความว่า

> เขาเอ่ยยิ้ม ๆ “แต่ยังมีความโชคดีอีกอย่างหนึ่งสำหรับผู้ที่ไม่บริโภคหูฉลาม เป็นเรื่องที่ผู้ชายทั้งหลายควรรู้”
>
> จอห์น เซีย เลิกคิ้วถาม “อะไรครับ?”
>
> “สารเคมี”
>
> “คุณหมายถึงการฟอกสีด้วย ไฮโดรเจน เปอร์ออกไซด์ เพื่อทำให้สีสวยขึ้น?”
>
> “ ไม่ใช่ครับ คุณก็รู้ว่าทะเลเป็นแหล่งขยะที่ใหญ่ที่สุดในโลก สภาพทะเลทุกวันนี้ไม่สะอาดเหมือนก่อน เต็มไปด้วยสารเคมีต่าง ๆ คณะวิทยาศาสตร์เคยวิจัยพบว่าครีบฉลามจำนวนมากมีสารปนเปื้อน ทำให้ผู้ชายซึ่งบริโภคหูฉลามบ่อย ๆ มีโอกาสเป็นหมันสูง”
>
> (หางจิ้งจก, 2552, หน้า 47-48)

ข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นการอ้างตรรกะทางวิทยาศาสตร์สนับสนุนความคิดของ “เขา” เพื่อทำลายมายาคติของ “หูฉลาม” ซึ่งมี “ราคาแพง” เป็น “ของดี” และ “มีประโยชน์” ยังผลให้ผู้บริโภครู้สึกว่าการบริโภคหูฉลามจะทำให้ตน “พิเศษ” หรือ “สูงส่ง” กว่าคนอื่น ๆ แต่แท้ที่จริงแล้ว หูฉลามไม่มีประโยชน์ แฝงเร้นไปด้วยสารเคมี ตรรกะที่ “เขา” และ จอห์น เซีย ยกมานี้เป็นการช่วงชิงความหมายและลดทอนความสำคัญของหูฉลามให้เป็นเพียงวัตถุชิ้นหนึ่งที่ “เป็นโทษ” “ธรรมดา” และ “ผ่านการปรุงแต่ง” ทั้งคำอธิบายของตัวละครทั้งสองแสดงให้เห็นว่าความหมายที่แฝงอยู่กับหูฉลามเป็นเพียงมายาคติชุดหนึ่งที่สืบทอดอยู่ในสังคม ความคิดและความเห็นที่เป็นไปในทำนองเดียวกันนี้ทำให้ จอห์น เซีย เห็นช่องทางที่จะดึง “เขา” มาร่วมทำธุรกิจกับตน จอห์น เซีย รู้ดีว่าสิ่งที่ “เขา” ให้ความสำคัญคือความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่ผูกติดอยู่กับ “คุณค่า” และ “ศีลธรรม” ทั้งนี้เพราะทั้งสองสิ่งได้มอบความหมายให้แก่ “วิทยาศาสตร์” ว่าเป็น “สิ่งมีประโยชน์” และเป็น “คำตอบของมนุษยชาติ” อันเป็นอุดมคติที่นักวิทยาศาสตร์จำนวนมากปรารถนา จอห์น เซียจึงชี้ให้เห็นว่าบริษัทของตนมีศีลธรรม เพราะไม่ได้ฆ่าฉลามเป็น ๆ แต่ใช้การเพาะครีบฉลามเพื่อการส่งออกแทน จอห์น เซีย เน้นย้ำวาทกรรมเรื่องความมีศีลธรรมของตนด้วยการอ้างว่าผลงานดังกล่าวเป็นของ ดร. คิพ สโตน นักวิทยาศาสตร์และนักอนุรักษ์หัวรุนแรงเพื่อนสนิทของ “เขา” ซึ่งร่วมทำงานกับบริษัทสเตมฟินส์ด้วยเหตุผลทางมนุษยธรรม ทว่า คิพ สโตน เสียชีวิตไปอย่างปริศนาเมื่อสองเดือนก่อน ความตื่นเต้นในรู้ใหม่ ๆ ประกอบกับความสงสัยในการตายของ คิพ สโตน ดึงดูดให้ “เขา” ตกลงเข้าร่วมโครงการกับสเตมฟินส์ในที่สุด

การเข้าร่วมโครงการดังกล่าวทำให้ “เขา” สบโอกาสเข้าไปในโรงงานที่ คิพ สโตน เคยรับผิดชอบ จนพบว่าแท้จริงแล้วบริษัทสเตมฟินส์มิได้มีศีลธรรมอย่างที่กล่าวอ้าง พวกเขาฆ่าฉลามอย่างเหี้ยมโหดเพื่อลดต้นทุนในการผลิต คิพ สโตน ตายในโรงงานแห่งนี้เพราะไปรู้ ความจริงดังกล่าวเข้า ขณะที่รู้ความจริงดังกล่าว จอห์น เซีย มาพบเข้า จึงพยายามชี้แจงว่าเพราะความเห็นแก่ตัวของมนุษย์จึงทำให้เขาต้องดำเนินธุรกิจบนความหลอกลวง ความว่า

"...โครงการ สเตม เซลล์ ครีบฉลามจึงมีไว้หลอก พวกที่อยากฟังเรื่องที่พวกเขาอยากฟังเท่านั้น มันทำให้การเสพหูฉลามเป็นเรื่องชอบธรรม ไม่บาป มนุษย์ถกเถียงเรื่องบาปของการฆ่าสัตว์มานาน แต่พวกที่ถกก็คือคนที่ท้องอิ่มอยู่ พวกเขาแคร์สัตว์ ๆ หรือ? เอาไว้เมื่อพวกเขาไม่มีอะไรจะกิน หิวจนหน้ามืด พวกเขาก็ไม่แคร์หรอกว่าฉลามจะตายไปกี่ตัวหรือตายยังไง ต่อให้พวกเขารู้ว่า มันถูกฆ่าอย่างโหดร้ายอย่างไร ก็ไม่มีใครสนใจ มนุษย์ก็ยังสนใจปากลิ้นของพวกเขาเองมากกว่า ถ้าพวกเขามีจิตใจสูงจริง ทำไมช่วยแค่สัตว์เล่า? ในเมื่อยังมีสิ่งมีชีวิตในโลกอีกมากมายที่มีความรู้สึกเหมือนกัน พืชผักก็เป็นชีวิต มันก็ไม่อยากตายเหมือนกัน นี่ไม่ใช่ประเด็นทางศีลธรรมอย่างที่มีคนจำนวนหนึ่งพยายามทำให้เป็น นี่ก็คือห่วงโซ่อาหารธรรมดา พวกเขานึกภาพไม่ออกหรอกว่า ต่อให้วันนี้คนทั้งโลกเกิดมีเมตตาขึ้นมาพร้อมกันกะทันหันและเลิกกินเนื้อสัตว์ มากินพืชผักผลไม้เพื่อมนุษยธรรม มันจะทำให้เศรษฐกิจโลกล่มสลาย วุ่นวายไปทั้งโลกทันที เพราะพืชผักผลไม้อย่างเดียวไม่พอเลี้ยงคนทั้งโลก เราอยู่ไม่ได้โดยไม่กินเนื้อสัตว์!"

"ผมว่าคุณเบี่ยงเบนประเด็นนะครับ แน่นอน ผมไม่ปฏิเสธว่ามนุษย์ยังต้องบริโภคเนื้อสัตว์ แต่ประเด็นของผมคือความโหดร้ายของการฆ่าสัตว์ต่างหาก"

"นั่นเพราะคุณมองในมุมของนักบวช ไม่ใช่ในมุมมองของนักเศรษฐศาสตร์ เราเป็นผู้ที่ทำให้ท้องของประชากรอิ่มและมีความสุข เราป้อนอาหารแก่คนทั้งโลกด้วยราคาสมเหตุสมผล เราเลี้ยงฉลามเหมือนโรงงานเลี้ยงไก่ ฉลามทั้งหมดโคลนมาจากสายพันธุ์ที่ดีที่สุด แข็งแรงที่สุด ปรับยีนให้เติบโตเร็ว ขนาดเท่ากัน รสชาติเนื้อดีเหมือนกัน คุมคุณภาพได้ทุกขั้นตอนด้วยหุ่นยนต์ ราคาครีบฉลามของเราจึงไม่แพง นี่คืออุปสงค์-อุปทานธรรมดา เมื่อสินค้ามีราคามาก ราคาก็ลดลง ประชาชนก็มีความสุข"

(หางจิ้งจก, 2552, หน้า 63-64)

ข้อความดังกล่าว แสดงให้เห็นความพยายามของ จอห์น เซีย ในการรื้อถอนวาทกรรมเรื่อง "มนุษย์คือผู้มีจิตใจสูง" เพราะสิ่งที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์คือสำนึกผิดชอบชั่วหรือศีลธรรม จอห์น เซีย ชี้ให้เห็นว่าแท้ที่จริง มนุษย์ไม่แตกต่างจากสัตว์ ซึ่งเต็มไปด้วยสัญชาตญาณอันแข็งกระด้างและป่าเถื่อน สังเกตได้จากชุดความคิดเขานำมาเชื่อมโยงกับมนุษย์ คือ "พวกกินเนื้อ" ที่ "โหดร้าย" และ "สนใจปากและลิ้น" ของตนมากกว่าสิ่งอื่น การเก็บกดความป่าเถื่อนในรูปการบริโภคที่มีศีลธรรม เพื่อให้ผู้บริโภคยังคงความเป็นมนุษย์ผู้มีจิตใจสูงได้ ขณะที่พฤติกรรมยังคงป่าเถื่อนอยู่เช่นเดิม ดังนั้นการที่ จอห์น เซีย หยิบยกประเด็น "การเสพเสวยอันป่าเถื่อน" จึงเป็นการรื้อถอนมายาคติในการบริโภคและสั่นสะเทือนศีลธรรมที่สังคมเชิดชู ให้กลายเป็นเพียง "ฉากบัง

หน้า” เพื่อปั้นแต่งให้การเสพเสวยของมนุษย์ “เป็นเรื่องชอบธรรม ไม่บาป” ทั้งนี้พิจารณาได้ว่าเหตุผลที่ จอห์น เซีย รื้อถอนวาทกรรมดังกล่าว เพื่อเป็นใบเบิกทางให้ตนมีอิสรภาพทางเศรษฐกิจ (Economic independence) ทำให้เกิดอำนาจในการต่อรอง ในระบบสังคมแบบทุนนิยม ในแง่นี้ จอห์น เซีย ประกาศตนอย่างชัดเจนว่าอยู่ตรงกันข้ามกับ “เขา” ทั้งยังพยายามยัดเยียดสถานะความเป็น “นักบวช” ซึ่งผูกติดกับ “ศีลธรรมและอุดมการณ์อันเพ้อฝัน” ให้แก่ “เขา” เพื่อให้ “เขา” ตัดขาดจากความเป็นส่วนหนึ่งของสังคมมนุษย์ที่หยาบกระด้างและป่าเถื่อน พร้อมทั้งวางบทบาทของตนว่าเป็น “นักเศรษฐศาสตร์” ในโลก “ความจริงอันโหดร้าย” ผู้อุ้มชู “ให้ท้องประชากรอิ่มและมีความสุข” การกีดกันคู่ตรงข้ามของตนให้ไร้อำนาจ แสดงถึงการครอบงำของโมหะที่ทำให้ความคิดและกระทำของ จอห์น เซีย ไปเพื่อสนองอัตตาของตนอย่างชัดเจน เขาสามารถสร้าง ตัดต่อและลดทอนความหมาย เพื่อสั่นคลอนหรือโน้มน้าวความคิดความเชื่อของผู้อื่นให้คล้อยตามตนเองได้อย่างมีเหตุผล

สำหรับขั้วตรงข้ามของ จอห์น เซีย คือ “เขา” ผู้ต้องการพิทักษ์กฎทางศีลธรรมที่ตนยึดถือและสร้างเส้นแบ่งทางศีลธรรมให้กลับคืนดังเดิม “เขา” จึงพยายามทำลายชุดความคิดที่ จอห์น เซีย เอ่ยอ้างเพื่อดึงความชอบธรรมให้กลับคืนสู่วาทกรรมดั้งเดิม สังเกตได้จากคำพูดของ “เขา” และเหตุการณ์การหนีฉลามของ “เขา” ด้วยแหวนของเอดา ซึ่งสามารถตีความในเชิงสัญลักษณ์ได้ว่า “ฉลาม” ซึ่งเป็นสัตว์กินเนื้อที่ดุร้ายและป่าเถื่อน เป็นตัวแทน “สัญชาตญาณอันป่าเถื่อนของมนุษย์” ที่ “เขา” ต้องการหลีกหนี ส่วน “แหวน” ในที่นี้เป็นสิ่งประดิษฐ์ทางวิทยาศาสตร์ จึงเป็นตัวแทนของ “ปัญญา” หรือ “ความรู้” (ทางวิทยาศาสตร์) ของมนุษย์ แหวนยังเป็นตัวแทนของ “ศีลธรรม” ดังจะเห็นว่าในการสวมแหวนในงานแต่งคือการยอมรับจารีตศีลธรรมอันศักดิ์สิทธิ์ ในที่นี้แหวนจึงแทนศีลธรรมซึ่งสามารถ “กำราบ” ความป่าเถื่อนอันชั่วร้ายของมนุษย์ได้ เมื่อพ้นจากเงื้อมมือฉลาม “เขา” ยังตอกย้ำวาทกรรมของตนด้วยการกล่าวว่า “ผมจะสวมแหวนวงนี้ไปตลอดชีวิต” และ “ผมไม่อยากเจอฉลามใด ๆ อีก” (หางจิ้งจก, 2552, หน้า 68) การพิทักษ์ศีลธรรมของ “เขา” ได้ดำเนินตามวิถีศีลธรรมทางสังคมด้วยการแจ้งตำรวจเพื่อดำเนินคดีกับบริษัทเสตมฟินส์ ทว่าการทำตามขั้นตอนทางกฎหมายนั้นไร้ผล “เขา” จึงใช้ความรุนแรงเป็นบทลงโทษ เพื่อท่าทีขบถต่อสังคมที่ไม่ใส่ใจในกฎศีลธรรม ด้วยการ “อัพโหลดภาพการเฉือนครีบฉลามสด ๆ ในโรงงาน...ลงเรียลไทม์” และการสร้างละครฉากใหญ่ด้วยการ “ปลดปล่อยฉลามจำนวนหลายหมื่นตัวนั้นให้เป็นอิสระ!” ผลจากบทลงโทษอันรุนแรงนั้นทำให้บริษัทสเตมฟินส์ รวมถึง จอห์น เซีย คู่ตรงข้ามถูกทำลาย ทว่าความหยาบกระด้างป่าเถื่อนที่ผูกติดกับการเสพเสวยของมนุษย์มิได้ถูกทำลายลงไป ดังความในตอนท้ายเรื่องซึ่งกล่าวถึงเหตุการณ์ “เขา” ไปสั่งอาหารที่ร้านอาหารจีนแห่งหนึ่ง ความว่า

บริกรเดินทางถาม “สั่งอาหารแล้วยังครับ?”

เขายิ้มให้หล่อน “สงสัยเราควรจะฉลองกันสักหน่อย”

“ดีค่ะ”

เขาหันไปถามบริกร “ที่นี่มีอะไรแนะนำ?”

“สุดยอดของร้านนี้ก็คือหูฉลามผัดแห้ง”

“หูฉลาม?” เขาพึมพำ เพิ่งเห็นว่านี่เป็นร้านอาหารจีน

“ใช่ครับ หูฉลามแท้ ๆ ไม่ใช่หูฉลาม สเตม เซลล์ อะไรนั่น รับสักจานไหมครับ? รับรองไม่ผิดหวัง”

(หางจิ้งจก, 2552, หน้า 72)

เหตุการณ์ดังกล่าว แสดงให้เห็นความล้มเหลวของบทลงโทษที่ “เขา” หยิบยื่นให้แก่สังคม จุดสำคัญคือ การมองไม่เห็นความจริงหรือโมหะของมนุษย์ ที่ทำให้ผู้คนในสังคมไม่อาจสลัดมายาคติของหูฉลามที่ครอบงำความคิดได้ จิตใต้สำนึกของมนุษย์ที่หลงใหลในมายาคติของหูฉลามท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของสังคมแบบทุนนิยมในปัจจุบัน ยังผลให้มายาคติผันแปรตนเองไปตามกระแสอันเชี่ยวกรากนั้น จนยากที่มนุษย์จะตามทันมายาคติของมนุษย์ด้วยกันเอง ดังเช่นในเรื่องนี้ ที่หูฉลามถูกแต่งความหมายเข้าไปอีกครั้งให้กลายเป็น “หูฉลามแท้ ๆ ไม่ใช่หูฉลาม สเตม เซลล์อะไรนั่น...” (หางจิ้งจก, 2552, หน้า 72) การจบเรื่องด้วยความผิดหวังของ “เขา” แสดงให้เห็นว่าความก้าวร้าวไม่อาจแก้ไขด้วยความรุนแรง เนื่องจากความรุนแรงไม่อาจทำให้มนุษย์รู้และเข้าใจโลกตามความเป็นจริง การสั่นคลอนกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมจึงเกิดจากตัวมนุษย์เอง เพราะมนุษย์ปรุงแต่งโลกด้วยความอยาก โลกจึงเต็มไปด้วยค่าและความหมายที่มนุษย์ใส่ให้จนหลงลืมสาระสำคัญของสิ่งนั้น ๆ มนุษย์ตกเป็นเหยื่อความหมายที่ถูกปรุงแต่งขึ้น ด้วยโฆษณาชวนเชื่อจากผู้แสวงหาผลประโยชน์ เส้นแบ่งความดีความชั่วจึงพร่าเลือนด้วยคติที่มวลมนุษย์สมมติขึ้น

สรุปได้ว่า จากเรื่องหางจิ้งจก วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวความคิดว่า คุณค่าทางจริยะของผู้คนถูกลดทอนไปเพราะความคิดที่มุ่งอยู่กับตัณหาและความหมายที่มนุษย์หยิบยื่นให้แก่สิ่งต่าง ๆ กฎเกณฑ์ทางศีลธรรมที่ถูกสั่นคลอนเกิดจากการคัดง้างทางความคิดของมนุษย์แต่ละคน ซึ่งมีระบบคิดและตรรกะในการดำเนินชีวิตแตกต่างกัน มนุษย์แต่ละคนต่างมีอัตตาและความทะยานอยาก สองสิ่งนี้ก่อให้เกิดการใช้ความหมายซึ่งมนุษย์นำตัวเองไปพัวพันกับโลก เมื่อไปพัวพันก็เกิดความคาดหวัง ก่อให้เกิดการกระทำในเชิงบีบบังคับควบคุมตามมา เมื่อมนุษย์มีจำนวนมาก ต่างกลุ่มต่างฝ่าย ต่างใช้ความหมายของตนอย่างซับซ้อน ค่าของความหมายจึงไม่เที่ยงตามการปรุงแต่งของ

แต่ละคน ในกระบวนการนี้ ความหมายก่อให้เกิดการกระทำที่มนุษย์ปฏิบัติต่อโลกและผู้อื่น หลายครั้งมนุษย์ใช้ความหมายของตนเป็นตรรกะของโลก เพื่อเป็นข้ออ้างในการควบคุมสิ่งต่าง ๆ ตามอำเภอใจและใช้เบียดเบียนผู้อื่น ดังนั้น คุณค่าทางจริยะจึงไม่อาจตัดสินได้จากตรรกะความหมายหรือการให้เหตุผลของมนุษย์ หากต้องพยายามสกัดความหมายลวงดังกล่าวนี้ออกไปแล้วใช้เจตนาและวิจารณญาณที่ปราศจากอคติ ประเมินค่าการกระทำในครั้งนั้น ๆ

เรื่องอนุทินปรมาณูสยาม นำเสนอการบิดเบือนความจริงและจริยธรรมของผู้มีอำนาจเพื่อสร้างผลประโยชน์เฉพาะตนและพวกพ้อง นิยายเรื่องนี้นำเสนอเรื่องราวในรูปอนุทินของนักข่าวสายการเมืองคนหนึ่ง ซึ่งต้องทำข่าวเกี่ยวกับความขัดแย้งระหว่างคณะรัฐบาลและประชาชนเกี่ยวกับการสร้างโรงงานปฏิกรณ์ปรมาณูและรัฐสภาแห่งใหม่ จุดเน้นของเรื่องนี้อยู่ที่การเล่าเรื่องที่ทำให้ผู้อ่านเห็นข้อมูลที่ขัดแย้งกันระหว่างข้อมูลคณะรัฐมนตรีและข้อมูลบุคคลกลุ่มอื่น ๆ ในสังคม อันเป็นผลให้ผู้อ่านตระหนักว่า แท้จริงคำพูดและการกระทำของคณะรัฐมนตรีเป็นการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนที่อ้างผลประโยชน์ส่วนรวมบังหน้า ขณะที่ผู้เล่าเรื่องเล่าเรื่องไปอย่างเสมือนว่าตนไม่เล่ห์กลของคณะรัฐมนตรีดังกล่าว ความขัดแย้งระหว่างสิ่งที่ผู้เล่ารู้และสิ่งที่ผู้อ่านรู้นี้นำไปสู่ความตระหนักถึงนัยยะแห่งการเสียดสีที่ วินทร์ เลียววาริณ มีต่อกลุ่มบุคคลดังกล่าว จุดที่น่าสนใจของเรื่องนี้คือ การสร้างสถานการณ์ล้อเลียนเหตุการณ์ในสังคมจริง เสียดสีทีเล่นทีจริงผ่านบุคลิก คำพูดและการกระทำของตัวละครแต่ละตัว ตลอดจนการอธิบายสถานการณ์ การแสดงทัศนะและการให้รายละเอียดของผู้เล่าเรื่อง ดังเนื้อความในตอนหนึ่ง ความว่า

มีนาคม 5 March

วิศวกรบอกว่าระบบการก่อสร้างของไทยไม่ต่ำกว่ามาตรฐานหรอก แต่คอร์รัปชั่นจะทำให้มันต่ำกว่ามาตรฐาน

รู้ ๆ กันอยู่ว่าโครงการทุกโครงการที่เกี่ยวกับรัฐมักมีนักการเมืองเข้าไปร่วมสังฆกรรม ตั้งแต่อาคารราชการจนถึงสนามบินนานาชาติที่แพงจนช้ำใจและต้องซ่อมแล้วซ่อมอีก! แต่โรงปฏิกรณ์ปรมาณูไม่อาจ 'ซ่อมแล้ว ซ่อมอีก' เพราะหายนะร้ายแรงกว่ามาก!

มีนาคม 6 March

รมต. กระทรวงพลังงานยืนยันว่า การก่อสร้างโรงงานนิวเคลียร์มีมาตรฐานสูง แน่นอน ไม่ทำชุ่ย ๆ ไม่มีอันตรายเพราะ "เราจะใช้ผู้เชี่ยวชาญจากต่างประเทศมาดูแล"

"จากไหนคะ?" เราถาม

"ชาวรัสเซีย"

"แต่รัสเซียล้มเหลวในเรื่องการรั่วของโรงงานปฏิกรณ์~~ของ~~ ปรมาณูที่เชอร์โนบิลไม่ใช่หรือคะ?"

"นั่นมันสหภาพโซเวียต ไม่ใช่รัสเซีย"

คือคำตอบ!

(อนุทินปรมาณูสยาม, 2552, หน้า 81)

จากตัวอย่างเนื้อความพบว่า นิยายเรื่องนี้แบ่งตัวละครออกเป็น 2 ฝ่ายอย่างชัดเจนโดยใช้จุดยืนที่แตกต่างระหว่างคนสองกลุ่มเป็นเครื่องจำแนก กลุ่มแรก คือ ฝ่ายชนชั้นกลางหรือประชาชนผู้ได้รับผลกระทบซึ่งอยู่ในฐานะ "ผู้เสียประโยชน์" หากโครงการของคณะรัฐมนตรีได้รับการอนุมัติ ขณะที่กลุ่มที่สอง คือ ฝ่ายคณะรัฐมนตรีซึ่งอยู่ในฐานะ "ผู้ได้ประโยชน์" การสร้างตัวละครออกเป็นตัวละครคู่ตรงข้ามอย่างชัดเจนเป็นประโยชน์ต่อการสร้างความขัดแย้งของเรื่อง ดังพบว่านักข่าวในฐานะผู้เล่าเรื่องซึ่งล่วงรู้วงนอกวงในของเหตุการณ์ทั้งหมดให้ภาพตัวละครทั้งสองกลุ่มด้วยน้ำเสียงที่แตกต่างกัน กล่าวคือ ภาพนำเสนอของกลุ่มชนชั้นกลางดูน่าเชื่อถือและเป็นไปในเชิงบวก สังเกตจากพฤติกรรม เช่น การพูดอย่างมีสาระ การแสดงความรู้ความคิดอย่างมีเหตุผล การได้รับแรงสนับสนุนจากประชาชน เป็นต้น ขณะที่ภาพนำเสนอฝ่ายรัฐมนตรีเป็นไปในเชิงลบ ทั้งนี้โดยผ่านแสดงพฤติกรรมบกพร่อง เช่น การพูดไร้สาระ พฤติกรรมการให้เหตุผลแบบข้าง ๆ คู ๆ การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน ฯลฯ ภาพนำเสนอดังกล่าว ก่อให้เกิดความขัดแย้งในใจของผู้อ่าน ยิ่งรัฐมนตรีแสดงพฤติกรรมบกพร่องมากเพียงใด ยิ่งสื่อว่าชนชั้นกลางและประชาชนถูกต้องมากขึ้น การให้ภาพดังกล่าวจึงสื่อว่าผู้เล่าเรื่องวางตนอยู่ข้างชนชั้นกลางและต้องการเล่าเรื่องเพื่อเสียดสี

คณะรัฐมนตรีผ่านมุมมองของตน โดยสถานการณ์ความขัดแย้งดังกล่าวเป็นเครื่องมือในการเสียดสีและวิพากษ์วิจารณ์คณะบุคคลดังกล่าว

อนึ่ง นิยายเรื่องนี้นำเสนอการบิดเบือนค่าทางจริยะคณะรัฐมนตรี ทั้งการปั้นแต่งตรรกะและดึงดันเหตุผลโดยไม่ฟังเสียงวิพากษ์วิจารณ์ในสังคม เพื่อให้โครงการสร้างโรงงานปฏิกรณ์และสร้างรัฐสภาได้รับการอนุมัติ การกระทำเช่นนี้แสดงว่าคณะรัฐมนตรีถูกตัณหาและความหลงผิดครอบงำ เพียงเพื่อให้ตนและพวกพ้องได้รับผลประโยชน์จากโครงการดังกล่าว พวกเขาเลือกปิดหูปิดตาจากความเห็นที่แตกต่างและจริยธรรมที่พึงมีในวิชาชีพ ทั้งนี้เพื่อให้ตัวละครดังกล่าวดูบกพร่องและถูกเสียดสียิ่งขึ้นไป จะพบว่าผู้เล่าเรื่องเล่าเรื่องเชิงหยิกแกมหยอก โดยทำเสมือนไม่ทราบความว่า สิ่งที่รัฐมนตรีทำมีเรื่องไม่ชอบมาพากล ผู้เล่าเรื่องเพียงตั้งข้อสังเกตและแสดงความคิดเห็นในเชิงล้อเลียนเสียดสีพฤติกรรมของรัฐมนตรี ดังข้อความตอนหนึ่งในบันทึกเกี่ยวกับการแถลงข่าวของรัฐมนตรีกระทรวงพลังงาน ความว่า

<u>มกราคม 4 January</u>

รมต. กระทรวงพลังงานแถลงข่าวว่านี่เป็นโครงการของกระทรวงพลังงานมานานหลายปีแล้ว เพิ่งศึกษาเสร็จส่งให้ครม.พิจารณาตามขั้นตอนถูกต้องตามกฎหมาย

(แกเอ่ยคำว่า ‘ถูกต้องตามกฎหมาย 17 ครั้ง’ ในการแถลงข่าว!)

รมต.ว่าโครงการนี้สำคัญต่อชาติมาก เพราะสามารถผลิตพลังงานไฟฟ้าสำหรับหลายล้านครัวเรือน

ประโยชน์คือ:

- ~~เป็นการ~~ได้พลังงานที่สะอาด
- ลดการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ทำให้ไม่สร้างมลพิษทางอากาศ
- ลดการพึ่งพาน้ำมันจากต่างประเทศ

น่าสนใจ! ไม่ยักรู้ว่าพลังงานปรมาณูเป็น green energy ด้วย!

(อนุทินปรมาณูสยาม, 2552, หน้า 77)

จากข้อความดังกล่าวพบว่า ทั้งถ้อยคำเชิงล้อเลียนเสียดสีและการตั้งข้อสังเกตของผู้เล่าเรื่องเป็นการสะกิดและชี้ชวนให้ผู้อ่านเห็นอยู่โดยนัยว่า การให้เหตุผลและการกระทำของฝ่ายรัฐมนตรีนั้นขัดแย้ง บกพร่องและน่าขัน นอกจากนี้ การให้ข้อเท็จจริงที่ขัดแย้งกับคำพูดของ

รัฐมนตรี ตลอดจนใช้ภาพที่ขัดแย้งกับคำพูดของรัฐมนตรี เช่น ภาพโรงงานปฏิกรณ์เต็มไปควัน ภาพความเสียหายที่เกิดจากสารปรมาณูรั่วไหล เป็นต้น อันแสดงว่าผู้เล่าเรื่องได้สืบค้นข้อมูลมาเป็นอย่างดี การแสร้งทำเหมือนไม่รู้ ยิ่งตอกย้ำพฤติกรรมด้านลบของคณะรัฐมนตรี ทั้งยังทำให้คณะรัฐมนตรีกลายเป็นตัวตลกในสายตาของผู้อ่าน

นอกจากนี้ผู้เล่าเรื่องยังเล่าถึงสถานการณ์บีบบังคับที่ทำให้คณะรัฐบาลแสดงข้อบกพร่องออกมาชัดเจนขึ้น คือ การปรากฏตัวของ นายบุญแท้ งามเศรษฐ เศรษฐีใจบุญแห่งกาญจนบุรีผู้เป็นตัวแปรสำคัญในการสร้างความตึงเครียดระหว่างคณะรัฐมนตรีและประชาชนทำให้เรื่องดำเนินไปถึงจุดสูงสุด หากสังเกต จะพบว่าจุดยืนของเศรษฐีในช่วงแรกค่อนข้างคลุมเครือ เศรษฐีแสดงตัวว่าตนยินดีช่วยเหลือคณะรัฐมนตรีผลักดันโครงการทั้งสองให้สำเร็จ โดยการสละที่ดินให้รัฐบาลทำโครงการ แต่เมื่ออ่านไปเรื่อย ๆ จะพบว่า การกระทำของเศรษฐีเป็นการดัดหลังรัฐมนตรี เพราะที่ดินที่เขาสละให้คณะรัฐมนตรีทำโครงการทั้งสองเป็นพื้นที่ติดกันสองผืน หมายความว่า เขาตั้งใจให้รัฐสภากับโรงงานปฏิกรณ์ตั้งใกล้กัน เพราะรู้ดีอยู่แล้วว่า สถานการณ์เช่นนี้จะผลักดันให้คณะรัฐมนตรีอยู่ในภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออก ดังนั้น เมื่อพิจารณาสถานะทางสังคมและกระทำของเศรษฐีทั้งหมดจะพบว่า เขายืนอยู่ข้างประชาชนผู้เสียผลประโยชน์ ซึ่งอาจพิจารณาโดยตรรกะว่า การแสวงหาผลประโยชน์ของคณะรัฐมนตรีทั้งการสร้างโรงงานปฏิกรณ์และรัฐสภา ส่งผลกระทบต่อสังคมในวงกว้าง ไม่เว้นแม้กระทั่งครอบครัวของเศรษฐี ทั้งนี้ในแง่สถานภาพ เศรษฐีเป็นทั้งชนชั้นกลางและปัญญาชน ซึ่งสามารถหาเหตุผลเพื่อโน้มน้าวให้คณะรัฐมนตรีเชื่อว่าพื้นที่ของตนเหมาะสมแก่การสร้างโรงงาน ทั้งยังรู้จุดอ่อนที่ทำให้คณะรัฐมนตรีตอบรับข้อเสนอ จุดสำคัญที่ทำให้เศรษฐีสามารถต่อรองกับคณะรัฐมนตรีได้ คือ อำนาจเศรษฐกิจที่เหนือกว่า โดยลวงให้คณะรัฐมนตรีรู้สึกว่าจะได้เปรียบหากยอมรับข้อตกลงของเศรษฐี จุดนี้ก่อให้เกิดกระแสวิพากษ์วิจารณ์และแรงบีบคั้นที่ทำให้คณะรัฐมนตรีตกหลุมพรางที่เศรษฐีวางไว้ คือ การที่ประชาชนร้อยละ 95.5 ต้องการให้รัฐบาลสร้างรัฐสภาใกล้กับโรงงานปฏิกรณ์ พร้อมชี้แจงเหตุผลหลายข้อหนึ่งในเหตุผลข้อสำคัญที่สุด คือ การท้าทายให้คณะรัฐมนตรีพิสูจน์เรื่องความปลอดภัยของโรงงานปฏิกรณ์ปรมาณูด้วยตนเอง ดังข้อความในบันทึกตอนหนึ่งความว่า

ตุลาคม 10 October

โพลบอกว่าประชาชนร้อยละ 95.5 ต้องการให้รัฐสร้างรัฐสภาใหม่บนที่ดินบริจาคติดโรงงานปรมาณูได้ประโยชน์~~สองต่อ~~หลายต่อคือ:

- ได้ที่ดินฟรี
- ค่าก่อสร้างรัฐสภาฟรี
- เป็นการพิสูจน์ความจริงใจของคณะรัฐมนตรีที่ยืนยันว่า การก่อสร้างมีมาตรฐานสูงไม่เป็นอันตราย

ประชาชนผู้หนึ่งออกความเห็นว่า “ถ้าโรงงานนิวเคลียร์ปลอดภัยจริง รมต. กับ ส.ส. ก็ต้องกล้าไปอยู่ที่นั่นซี”

พฤศจิกายน 29 November

~~คณะรัฐมนตรีลง~~

ส.ส. ลงมติเป็นเอกฉันท์ให้ยกเลิกโครงการสร้างโรงงานปฏิกรณ์ปรมาณูด้วยคะแนนเสียง 400:0 เหตุผลคือ “เพื่อประหยัดเงินของชาติและเพื่อประโยชน์ของพ่อแม่พี่น้องที่เคารพรัก”

(อนุทินปรมาณูสยาม, 2552, หน้า 85)

จากข้อความดังกล่าวพบว่า การปฏิเสธของคณะรัฐมนตรีสื่อถึงภาวะยอมจำนนด้วยสถานการณ์กลืนไม่เข้าคายไม่ออก ด้วยแรงบีบคั้นจากสถานการณ์ที่เศรษฐีจงใจสร้างขึ้น ส่งผลให้คณะรัฐบาลเผยพฤติกรรมที่บกพร่อง ได้แก่ การโกหกหลอกลวง กลับคำไปมา ขาดความน่าเชื่อถือ เห็นแก่ตัวและเบียดบังผลประโยชน์เพื่อตนเองและพวกพ้อง เมื่อภัยมาถึงตัวก็ยอมละทิ้งคำพูดและเหตุผลที่เคยกล่าวมาทั้งหมดเพื่อเอาตัวรอด คำกล่าวอ้างซ้ำซากที่ดูเป็นเหมือน “บททท่องจำ” ของคณะรัฐมนตรีซึ่งเป็นเป้าหมายเสียดสี เช่น “พิจารณาตามขั้นตอนถูกต้องตามกฎหมาย...” “...เป็นรัฐบาลเสียข้างมาก” “...ทำให้ไม่อาจทำงานให้ทำงานให้ประชาชนได้เต็มที่” เป็นต้น ถ้อยคำเหล่านี้สวนทางกับภาพลักษณ์ที่คณะรัฐมนตรีพยายามแสดงให้เห็นอย่างมาก ตั้งแต่ต้นพวกเขาสร้างภาพว่าโครงการดังกล่าวเป็นโครงการเพื่อประชาชน ยืนยันหนักแน่นว่าโครงการจะสร้างประโยชน์ทั้งในแง่เศรษฐกิจ สังคมและสภาพแวดล้อม ไม่ว่ากระแสสังคมจะต่อต้านมากเพียงใด พวกเขาก็ยืนยันว่าจะทำโครงการดังกล่าว โดยไม่มีท่าทีเปลี่ยนใจ ทว่าเมื่อเหตุการณ์พลิกผัน คณะรัฐมนตรีทราบว่าหากอนุมัติโครงการ พวกเขาต้องย้ายรัฐสภาไปอยู่ข้างโรงงานปฏิกรณ์ จึงกลับคำและอ้างว่า “เพื่อประหยัดเงินของชาติและเพื่อประโยชน์ของพ่อแม่พี่น้องที่เคารพรัก” จึงกลายเป็นว่าสิ่งที่พวกเขาทำมาตลอดเป็นเรื่องน่าขัน การดึงดันจะทำโครงการเป็นเพียงสิ่งไร้แก่นสารที่ถูกอ้างขึ้นมาเพื่อ

การสนองอัตตาของพวกเขา สิ่งที่เคยอ้างว่าทำไปเพื่อประโยชน์ของประชาชนเป็นเพียงการโกหกหลอกลวงล้ม ๆ แล้ง ๆ

สารัตถะสำคัญที่ซ่อนอยู่ในนิยายเรื่องนี้ คือ การเผยให้เห็นมูลเหตุจูงใจที่ทำให้ตัวละครนักการเมืองหรือคณะรัฐมนตรีมีพฤติกรรมเชิงลบ เช่น ความถือรั้น พลิกลิ้น ความขลาดเขลา ฯลฯ พฤติกรรมเหล่านี้อธิบายได้ด้วยความสัมพันธ์ระหว่างอัตตาและตัณหาตามแนวปฏิจจสมุปบาท กล่าวคือ ตัวละครนักการเมืองกลุ่มนี้มี “อวิชชา” คือ มีความหลง ไม่รู้แจ้งเห็นจริงในสิ่งต่าง ๆ ความไม่รู้นี้เป็นปัจจัยให้เกิด “สังขาร” คือ ความคิดปรุงแต่ง “วิญญาณ” โดยคำว่า “วิญญาณ” ในที่นี้หมายถึง ความหมายรู้ที่เกิดขึ้นเมื่ออารมณ์ คือ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส และความนึกคิดมากระทบอายตนะหรือ “สฬายตนะ” ทั้ง 6 (ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) ซึ่งก่อให้เกิดเป็นความรู้สึกตัวว่ากำลังได้เห็น “รูป” หมายถึง “สิ่ง” ที่ตาได้เห็น หูได้ยิน ได้ลิ้มรส ฯลฯ เมื่ออารมณ์ภายนอกมากระทบประสาทสัมผัส เรียกว่า เกิด “ผัสสะ” ขึ้นในขณะหนึ่ง ๆ จึงทำให้เกิด “เวทนา” ตามมา โดยเวทนาในที่นี้ คือ ความรู้สึกในเชิงชอบใจ พึงพอใจในฐานอำนาจหรือตำแหน่งที่ตนมี ด้วยรู้ว่าตำแหน่งดังกล่าวจะสามารถบันดาลผลประโยชน์จำนวนมหาศาลให้แก่ตน จุดนี้เป็นบ่อเกิดของ “ตัณหา” คือ ความอยากได้ อยากมี อยากเป็น (รวมถึงความไม่อยากได้ ไม่อยากมี ไม่อยากเป็นในสภาวะไม่พึงปรารถนาต่าง ๆ) ตัณหาของตัวละครนักการเมืองดังกล่าวก่อให้เกิดผล คือ ความยึดมั่นถือมั่นหรืออุปาทานใน 3 ทาง คือ การแสวงหาสิ่งต่าง ๆ มาบำรุงบำเรอตน การเฝ้าระวัง ทะนุถนอมป้องกัน “อัตตา” หรือ “ความเป็นตัวกูของกู” มิให้ถูกกระทบกระแทกจากความทุกข์ และการมีทิฏฐิมานะถือรั้นความเห็นของตนเป็นใหญ่ อันนำไปสู่การสร้างหยิบยื่นค่าและความหมายให้แก่สิ่งต่าง ๆ ตลอดจนพยายามสร้างข้อเท็จจริงเพื่อให้ผู้อื่นเชื่อในอย่างที่ตนต้องการ

ดังนั้น อัตตาและตัณหาจึงเป็นที่มาแห่งพฤติกรรมอันเลวร้ายของคณะรัฐบาล เช่น การคอรัปชั่น แสวงหาผลประโยชน์ส่วนตน แสร้งบิดพลิ้วถ้อยคำ ถือรั้นเอาชนะ ขลาดเขลา ขาดสัจจะ เป็นต้น พฤติกรรมเหล่าถูกฉาบทาไว้ด้วยถ้อยคำสวยหรูและข้อเท็จจริงคณะรัฐมนตรีเอ่ยอ้าง เพื่อบอกว่าแก่สังคมพวกเขาทำในสิ่งที่ถูกต้องหรือเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ทั้งที่ในความเป็นจริง การกระทำดังกล่าวแฝงเร้นไปด้วยการรักษาอำนาจและผลประโยชน์ส่วนตน สถานการณ์ในเรื่องแสดงให้เห็นการทำสงครามข้อทางข้อมูลระหว่างคณะรัฐมนตรีและชนชั้นกลางที่เสียผลประโยชน์ นำไปสู่การสั่นคลอนความคิดความเชื่อของประชาชน แบ่งแยกผู้คนออกเป็นฝักฝ่ายเพื่อสนับสนุนข้อเท็จจริงที่แต่ละฝ่ายปักใจเชื่อ

สถานการณ์ที่สร้างเคลือบแคลงต่อข้อเท็จจริงทางสังคมในเรื่องนี้ นำไปสู่การอภิปรายความคิดต่อการประกอบสร้างความจริงของบุคคลสองกลุ่มที่มีผลประโยชน์ขัดแย้งกัน ทั้งนี้ หากสังเกตจะพบว่าความจริงในที่นี้มีหลายความหมาย มีทั้งความจริงถูกซ่อน ความจริงที่ถูกสร้างขึ้น

และความจริงอิงข้อมูล คำพูดและข้อเท็จจริงของตัวละครในเรื่องจึงเป็นความหมายที่เลื่อนไหล คือ ไม่มีความคงที่หรือผันแปรไปตามการให้ความหมายของบุคคลแต่ละกลุ่ม ความรู้ ความจริงและเหตุผลของบุคคลในเรื่องถูกบิดเบือน พลิกผัน ปรุงแต่งและให้ความหมายใหม่ไปตามความต้องการผู้พูด ขึ้นอยู่กับผู้พูดนั้นอยู่ในฐานะใด ต้องการให้ใครได้ประโยชน์ และใครเสียประโยชน์ เพราะฉะนั้น ความจริงจากบุคคลบางกลุ่ม อาทิ คณะรัฐบาล จึงไม่ใช่ความจริงที่แท้ แต่เป็น “ความจริงที่ถูกประกอบสร้างขึ้น” เพื่อนำไปสู่ผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม ทว่าเรื่องเล่าที่ถูกประกอบสร้างนั้นมักย้อนแย้งในตัวเอง ทั้งนี้เพราะสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นไม่ใช่ความจริงแท้ ความจริงที่ถูกสร้างขึ้นจึงต้องการการปรุงแต่งให้ดูจริงอยู่เสมอ ลักษณะดังกล่าวกลายเป็นช่องโหว่ให้เกิดการตั้งคำถามและรุกไล่ของกระแสสังคม ดังพบว่า แม้ในตอนท้ายคณะรัฐมนตรีจะยอมจำนน แต่มิใช่เพราะละอายต่อความผิดบาป หากเป็นความกลัวที่จะต้องสูญเสียอัตตาของตนไป จึงรีบยึดฉวยในสิ่งที่พอจะหวังได้ก่อนเพื่อรักษาอัตตาไว้ การกระทำดังกล่าวจึงสื่อว่าคำพูดของพวกเขาไม่มีความหมาย เป็นเพียงข้อความเลื่อนลอยเพื่อคงอัตตาให้คงอยู่ในทางช่องเสพเสวยต่อไปได้เท่านั้น

สรุปได้ว่า จากเรื่องอนุทินปรมาณูสยาม วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า เส้นแบ่งทางอันพร่าเลือนทางจริยธรรมเกิดจากการบิดเบือนความจริงของกลุ่มผู้มีอำนาจและการเพิกเฉยผู้คนในสังคมที่เลือกจะไม่รับรู้ความจริง ตราบเท่าที่ความจริงนั้นไม่ส่งผลกระทบต่อตนเอง ทว่าโดยข้อเท็จจริงแล้วไม่ว่าการบิดเบือนนั้นจะทำให้เกิดกระแสสังคมหรือไม่ การกระทำที่มีอัตตาและตัณหาเป็นมูลเหตุล้วนเป็นอกุศลกรรม ย่อมส่งผลให้ผู้กระทำเป็นทุกข์ เนื่องจากต้องประคับประคองอัตตาให้เสพเสวยอยู่ตลอดเวลา ทั้งยังต้องคอยหวั่นกลัวว่าอัตตานั้นจะถูกกระทบกระแทก การตัดสินค่าทางจริยะของบุคคลจึงต้องก้าวข้ามข้อเท็จจริงที่ถูกบิดเบือน โดยพิจารณาให้รอบคอบทั้งเจตนา การกระทำ และมูลเหตุจูงใจของบุคคลนั้น ๆ

เรื่องมนุษย์เชื้อโรค เป็นเรื่องที่แสดงให้เห็นว่าเกณฑ์การตัดสินค่าทางจริยะไม่อาจวัดได้จากภาพลักษณ์ การยอมรับจากสังคม หรือผลประโยชน์เชิงมูลค่าที่บุคคลนั้น ๆ สามารถสร้างได้ หากวัดได้จากทัศนะในการมองโลกและพื้นทางจิตใจของแต่ละบุคคล เรื่องเล่าถึงชายคนหนึ่งชื่อจีเอ็ม. ซึ่งถูกตราหน้าว่าเป็นมนุษย์เชื้อโรค เพราะนับแต่วัยเด็ก จีเอ็ม.สามารถรับเชื้อโรคต่าง ๆ ไม่ว่าร้ายแรงเพียงใด จีเอ็ม. อาศัยอยู่ในสถาบันวิจัยของบริษัท Love & Care บริษัทยาระดับต้นของโลก แพทย์ผู้ทราบอาการของ จีเอ็ม. คนแรกคือหมออ็อตโต ทว่าท้ายที่สุด หมอชามาน รองประธานบริษัท Love & Care ได้ดึง จีเอ็ม. ไปเป็นคนไข้ในการดูแลแทน นับตั้งแต่นั้นมา จีเอ็ม. ก็กลายเป็นหนูทดลองให้แก่บริษัท Love & Care เพื่อสร้างยาและวัคซีนรักษาโรคจำนวนมากออกจำหน่ายสู่ท้องตลาด ในระหว่างนั้นเอง เดล พนักงานสาวผู้ดูแลการทดลองและติดตามผลการสร้างวัคซีนจากภูมิคุ้มกันของ จีเอ็ม. ได้พบความขัดแย้งของข้อมูลในทะเบียนประวัติ จีเอ็ม. เธอจึงสอบถามข้อมูล

จากหมออ็อตโต แต่หลังจากนั้นหมออ็อตโตก็เสียชีวิต หมอชามานเรียกเดลเข้าไปคุยและป้ายความผิดว่า เธอเป็นผู้ทำให้หมออ็อตโตเสียชีวิต เดลถูกบีบให้ลาออก เธอไปลาจีเอ็ม. แต่กลับพบความจริงว่า จีเอ็ม.ทราบมาตลอดว่าเขาถูกใช้เป็นหนูทดลองตั้งแต่อายุไม่กี่ขวบ ทั้งยังทราบว่าเธอไม่ใช่สาเหตุการตายของหมออ็อตโต เดลตัดสินใจพาจีเอ็ม.เข้าประชุมกรรมการและผู้ถือหุ้นบริษัทเพื่อเปิดเผยความจริง ดังความในตอนหนึ่งซึ่ง เดล โจมตีหมอชามานและคณะกรรมการของบริษัทเกี่ยวกับการนำภูมิคุ้มของจีเอ็ม.ไปใช้ในการรักษาโรค เพื่อสร้างภาพลักษณ์ให้แก่บริษัท Love & Care ความว่า

> “ไม่จริงหรอกค่ะ พวกคุณรู้ว่ามียีนตัวนั้นตั้งแต่แรก พวกคุณเพียงแต่ไม่ต้องการรับรู้ต่างหาก เพราะเทคโนโลยีการสร้างภูมิคุ้มกันขายได้เพียงครั้งเดียวต่อคน สู้ขายยาฆ่าเชื้อโรคไม่ได้ ขายได้หลายครั้ง ยิ่งมีเชื้อโรคมาก ก็ยิ่งขายยาได้มากขึ้น อีกประการหนึ่ง การผลิตวัคซีนแก้โรคโดยการฉีดเชื้อโรคเข้าไปในตัวจีเอ็ม.นั้นได้วัคซีนมาขาย แต่วัคซีนที่ได้มาทั้งหมดจะมีบางสิ่งที่แฝงไป นั่นคือ ทำให้เชื้อโรคแรกตายไป แต่เป็นบ่อเกิดของเชื้อโรคใหม่ แล้วก็ทำต่อไปอีกขั้นขายได้ตลอด ไม่จบสิ้น...”
>
> หล่อนกวาดตามองทุกคนในห้องประชุม
>
> “L&C ไม่ได้เป็นนักบุญผู้ช่วยโลกอย่างที่พยายามสร้างภาพลักษณ์ ด้วยสโลแกน ‘ด้วยรักและห่วงใย’ ของบริษัท ทุกอย่างคือผลประโยชน์ แม้แต่โครงการโรงพยาบาลรักษาฟรี ก็เพื่อประโยชน์สองต่อ คือสร้างภาพลักษณ์ที่ดีต่อบริษัทและยังได้ใช้คนไข้เป็นที่ทดลองยาใหม่ ๆ ของบริษัท สำหรับจีเอ็ม.นั้น การช่วยเหลือครอบครัวของเขาเป็นเพียงฉากบังหน้าเป็นลงทุนที่คุ้มค่าที่สุด L&C เป็นเจ้าของทั้งร่างกายและวิญญาณ...”
>
> (มนุษย์เชื้อโรค, 2552, หน้า 110-111)

จากข้อความดังกล่าว แสดงให้เห็นการสั่นคลอนศีลธรรมด้วยภาพลักษณ์ทางสังคมที่สร้างขึ้น การช่วยเหลือชีวิตคนในเรื่องนี้มิได้กระทำด้วยเจตนา “รักและห่วงใย” อย่างที่บริษัท Love & Care เอ่ยอ้าง แต่เป็นการทำเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวของคนกลุ่มหนึ่งซึ่งมีตัณหาเป็นมูลเหตุจูงใจแท้จริง ยังผลให้อิสรภาพของ จีเอ็ม. ถูกกดทับไว้ด้วยข้ออ้างเรื่องความแตกต่างและความไม่ปลอดภัยของคนส่วนใหญ่ ภาพลักษณ์ของนักบุญที่บริษัท Love & Care พยายามสร้างขึ้นมา จึงเป็นเพียงเครื่องมือสนองตัณหา เพื่อเปลี่ยนความอยุติธรรมให้กลายเป็นความชอบธรรม ผู้ที่ไม่รู้ความจริงย่อมไม่เห็นค่าทางศีลธรรมที่ถูกบิดเบือนนี้ สิ่งที่เป็นความจริง คือ การมีตัวตนของจีเอ็ม. จึงกลายเป็นความจริงที่ถูกหลงลืม หมอชามานผู้เป็นต้นเรื่องพยายามหาเหตุผลอธิบายเข้าข้าง

ตนเองว่า สิ่งที่ทำลงไปทั้งหมดเป็นเพียงการสนองตรรกะของโลกเพื่อรักษาสมดุลระหว่างความรู้และการค้า ดังอธิบายของหมอชามานในตอนหนึ่ง ความว่า

> “มนุษย์อย่างจีเอ็ม.เป็นกรณีพิเศษเดียวของโลก แน่นอนหากเราใช้ประโยชน์จากยีนของเขา เสียบยีนพิเศษต้านโรคเข้าไปในร่างกายของชาวโลก ไม่ต้องสงสัยว่านี่จะเป็นการปฏิวัติครั้งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ มนุษยชาติจะไม่กลัวเชื้อโรคอีกต่อไป แต่รู้ไหมว่าจะเกิดอะไรขึ้น? บริษัทยายักษ์ใหญ่อย่างเราจะล้มลงชั่วข้ามคืน โรงพยาบาลแทบทั้งหมดในโลกจะปิดกิจการ นึกภาพออกไหมว่าโลกจะวุ่นวายขนาดไหน...”
>
> หมอชามานมองหน้าเดลกับจีเอ็ม.
>
> “นี่เป็นโลกของการรักษาสมดุลระหว่างความรู้กับการค้า คุณหนีความจริงนี้ไม่พ้นหรอก มันคือหลักการเดียวกันหมดทั้งโลก ไม่เช่นนั้นป่านนี้บริษัทขายยากันยุง ยากำจัดแมลงทั้งหลายมิต้องปิดกิจการไปหมดแล้วหรือ บริษัทยาทุกแห่งในโลกต้องการเชื้อโรค ต้องการเชื้อโรคพันธุ์แปลก ๆ ยิ่งมากยิ่งดี... นี่คือเงินทั้งนั้น!”
>
> (มนุษย์เชื้อโรค, 2552, หน้า 112-113)

ข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า หมอชามานเป็นคนมีอัตตาสูงยังผลให้เขามองไม่เห็นความจริง จึงทำสิ่งต่าง ๆ ไปด้วยความมือบอด สิ่งที่หมอชามานยึดอยู่ คือ อัตตา อันเป็นสิ่งที่ไม่มีอยู่จริง แต่เพราะเขาไปปรุงแต่งความคิดของตนด้วยอุปาทานและกิเลสตัณหา จึงเกิดความรู้สึกว่าอัตตาของตนต้องได้รับการตอบสนอง นี่คือเหตุผลที่หมอชามานทำสิ่งต่าง ๆ ตามเหตุผลของตนเอง ทั้งนี้หากวิเคราะห์จะพบว่าเหตุที่หมอชามานยึดมั่นในอัตตาสูง เพราะปัจจัยแวดล้อมและจิตใจที่เอนเอียงเข้าข้างอัตตาของเขาเอง ด้วยฐานะ ตำแหน่งหน้าที่การงาน ความน่าเชื่อถือ ความคาดหวังจากสังคมรอบข้างปัจจัยและการประสบความสำเร็จบ่อยครั้ง ยังผลให้อัตตาของหมอชามานเติบโตยิ่งกว่าคนอื่น ความเคยชินที่ได้รับความสุขความพอใจจากสิ่งภายนอกมาปรนเปรออยู่เสมอทำให้เขามั่นใจในตัวเองสูง ดังการบรรยายถึงประวัติหมอชามานในตอนหนึ่ง ความว่า

> หมอชามานเป็นบุคลากรสำคัญของบริษัทมาสามสิบปี ตั้งแต่ยังเป็นหมอหนุ่ม เป็นหมอที่ฉลาดปราดเปรื่องและเปี่ยมไฟทำงาน ในวัยยี่สิบกว่า เขาเป็นผู้ริเริ่มโครงการโรงพยาบาลรักษาฟรี ปัจจุบันมีตำแหน่งเป็นรองประธานบริษัท และยังดูแลฝ่ายวิจัยทั้งหมด หมอชามานก้าวหน้าในวิชาชีพอย่างรวดเร็วและมีตำแหน่งสำคัญในองค์กร ด้วยฝีมือล้วน ๆ เขาเป็นหมอที่ปราดเปรื่องและมีวิสัยทัศน์ไกล พนักงานทุกคนรู้ว่าวันหนึ่งเขาจะเป็นประธานบริษัท
>
> (มนุษย์เชื้อโรค, 2552, หน้า 90)

ข้อความดังกล่าวแสดงถึงปัจจัยที่ทำให้หมอชามาน เป็นผู้มีอัตตาและทิฏฐิมานะสูง เพราะประสบความสำเร็จมาโดยตลอดประกอบกับภาพลักษณ์ของผู้ “ฉลาดปราดเปรื่องและเปี่ยมไฟทำงาน” ทำให้หมอชามานทระนงตน ถือตัว ดื้อรั้น และถือความเห็นตนเป็นใหญ่ อาชีพหมอทำให้เขาได้รับความไว้วางใจจากสังคมอย่างสูง ด้วยสามารถยืดชีวิตหรือมอบความตายให้แก่ผู้อื่นได้ หมอชามานจึงสำคัญตนผิดว่า ความเห็นและตรรกะของเขาคือตรรกะของโลก ซึ่งผู้อื่นต้องน้อมรับและทำตาม ความเคยชินอยู่ที่ผูกติดกับการเสพเสวยดังกล่าว ยังผลให้หมอชามานยึดมั่นถือมั่นและมองเห็นเพียงอัตตาของตนเอง ด้วยถูกแรงขับจากจิตไร้สำนึกให้กระทำตามความอยาก นานวันเข้าความรู้สึกนั้นก็กลายเป็นความหลงผิด (โมหะ) คือ ไม่ตระหนักรู้ในเหตุและผล มีแต่ความยึดมั่นที่คิดว่าความเห็นและทฤษฎีของตนนั้นถูกต้อง เพราะฉะนั้น เมื่อตัวละครที่มีความเห็นขัดแย้งกับตนอย่าง เดล ตอบโต้ความเห็นของเขาอย่างรุนแรง หมอชามานจึงรู้สึกว่าอัตตาที่ตนแล้วประคองไว้ถูกกระทบกระแทก ยิ่ง เดล มีเหตุผลและหลักฐานอ้างอิง ยิ่งบีบคั้นอัตตาของหมอชามานให้สั่นคลอน จากเหตุการณ์นี้หมอชามานจึงบันดาลโทสะและเปิดเผยความจริงทุกอย่างด้วยความโกรธระคนเย้ยหยันและเลือกที่จะ “ลุกขึ้นจากที่นั่งอย่างช้า ๆ เดินออกไปจากห้องนั้น” (มนุษย์เชื้อโรค, 2552, หน้า 113) เพื่อรักษาศักดิ์ศรีและอัตตาของตนไว้ การทำตามอารมณ์ของหมอชามานดังกล่าว สื่อถึงผลกรรมในรูปของความคิดที่ติดข้องคับแคบ เอนเอียง ขัดแย้ง และรู้สึกถูกบีบคั้นอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากเจตนาที่เป็นอกุศลของเขา ยังผลให้จิตใจขุ่นมัว ไม่เคยได้รับความสุขสงบที่แท้จริงเลย แม้ว่าเขาจะสร้างกำไรให้บริษัทได้มากกว่าคนอื่น ๆ นิยายเรื่องนี้จึงสื่อว่าภาพลักษณ์ที่สวยงามของบุคคลไม่อาจชี้วัดได้ว่า คน ๆ นั้นเป็นคนดีหรือคนเลว แต่เจตนา สภาพจิตใจ และการกระทำของคนผู้นั้นต่างหาก จะชี้ว่าคน ๆ นั้นดีหรือเลว

สรุปได้ว่า จากเรื่องมนุษย์เชื้อโรค วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า ภาพลักษณ์ที่สวยงามมิได้เป็นเครื่องยืนยันความดีของมนุษย์ ผู้ที่ยึดมั่นถือมั่นในอัตตาและตัณหาย่อมคอยแสวงหาช่องทางสำหรับเสพเสวย ยิ่งมีความรู้มากเท่าใด กลวิธีในการเปลี่ยนสิ่งเลวร้ายให้กลายเป็น

เรื่องชอบธรรมยิ่งแยบยลและซับซ้อนมากขึ้น ความดีความชั่วจึงไม่อาจตัดสินจากภาพลักษณ์ทว่าต้องมองลึกลงไปถึงเจตนา สภาพจิตใจ และการกระทำของคนผู้นั้น ผู้ใดอ้างประโยชน์ของมวลชนแต่มีเจตนาร้าย ย่อมถูกกิเลสตัณหาบีบคั้นให้เศร้าหมอง ขณะที่ผู้มีเจตนาดีแม้ตกอยู่ในสถานการณ์อันเลวร้าย ย่อมพบกับความสุขสงบแห่งจิตได้ทุกเมื่อ

2. ค่าหรือคุณค่า ได้แก่ แนวคิดที่ว่าด้วยค่าหรือคุณค่าทางจริยะ เช่น คุณค่ามีจริงหรือเป็นเพียงสิ่งสมมติ ความดีคืออะไรและมีลักษณะอย่างไร ความจริงเป็นสิ่งที่แน่นอนตายตัวหรือไม่ เป็นต้น เนื่องจากค่าทางจริยะสัมพันธ์กับการกระทำและเป้าหมายของมนุษย์ การพิจารณาค่าทางจริยะจึงหมายรวมการพิจารณาสาเหตุ ปัจจัย หรือตัวกระตุ้นให้มนุษย์เกิดความคิดและการกระทำ ผลที่สืบเนื่องจากการกระทำ คุณค่าของการกระทำ ตลอดจนหลักแห่งการกระทำหรือความประพฤติของของบุคคลนั้น ๆ ซึ่งชี้ให้เห็นว่ามนุษย์ควรประพฤติตนอย่างไรทั้งต่อตนเอง ต่อผู้อื่นหรือสิ่งอื่น

แม้ค่าทางจริยะจะสื่อให้เห็นอย่างง่ายที่สุด ผ่านการแสดงแบบอย่างความประพฤติด้านดีของตัวละคร กระนั้น การแสดงให้เห็นพฤติกรรมอันเลวร้ายของมนุษย์ก็มีบทบาทในการสื่อถึงค่าทางจริยะเช่นกัน ทั้งนี้เพราะการเสนอชุดความประพฤติอันเลวร้ายย่อมส่งผลต่อการวิพากษ์วิจารณ์หรือกระตุ้นเตือนให้เห็นหายนะที่เกิดจากความประพฤติอันเลวร้ายนั้นตลอดจนผลักดันให้ผู้อ่านตระหนักถึงหน้าที่และพันธะกรณีที่พึงปฏิบัติต่อมนุษย์ร่วมสังคม

จากการศึกษาพบว่า วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับค่าหรือคุณค่าทางจริยะผ่านชุดของความประพฤติ 2 กลุ่ม คือ ชุดความประพฤติที่ดี อันสื่อถึงค่าหรือคุณค่าที่มนุษย์ควรยึดถือ และชุดความประพฤติอันเลวร้าย อันสื่อถึงสิ่งที่มนุษย์ควรละวาง ชุดความประพฤติทั้งสองชี้ให้เห็นผลจากการกระทำของมนุษย์ใน 2 ลักษณะ ลักษณะแรกเป็นการกระทำของตัวละครที่มีมโนธรรมหรือจิตสำนึกแห่งความรู้ดีรู้ชั่วคอยกำกับ มีกุศลมูล (อโลภะ อโทสะ อโมหะ) เป็นเจตนาหรือแรงจูงใจ การกระทำเท่าที่พบในขอบเขตข้อมูล ได้แก่ การเสียสละ ซึ่งปรากฏในรูปของการเสียสละตนเองเพื่อส่วนรวม การละวางกิเลสในจิตใจเพื่อชำระล้างจิตใจให้บริสุทธิ์ การมองโลกด้วยปัญญา ซึ่งปรากฏในรูปของการเลือกมองโลกในแง่ดี รู้จักคิดวิเคราะห์ตามหลักโยนิโสมนสิการเพื่อให้รู้เท่าทันธรรมดาและแยะแยกคุณค่าของสิ่งต่าง ๆ ตามสภาพความเป็นจริง ผลแห่งการกระทำในลักษณะนี้ คือ ความสุขในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ความบริสุทธิ์ผ่องใสทางจิตใจ ความปลอดโปร่งโล่งเป็นอิสระ การดำเนินชีวิตที่ปราศจากความห่วงกังวล เป็นต้น ลักษณะที่สองเป็นการกระทำของตัวละครที่เกิดจากความยึดมั่นถือมั่นในอัตตา มีอกุศลมูล (โลภะ โทสะ โมหะ) และกิเลสชนิดต่าง ๆ เช่น ความหลง (อวิชชา) ความถือตัว (มานะ) ความยึดมั่นในความคิดส่วนตน (ทิฏฐิ) เป็นต้น คอยกระตุ้นให้เกิดการกระทำ การกระทำของตัวละครกลุ่มนี้ เช่น การกระทำตามความโลภ

ความเห็นแก่ตัว การยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง ความลุ่มหลงในอำนาจและความรู้ ความมีมานะทิฏฐิ เป็นต้น ผลอันเกิดจากการกระทำในลักษณะที่สองนี้ คือ ความทุกข์ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ความเสื่อมโทรมสูญสลายของสิ่งแวดล้อมรอบตัว ความขัดแย้งทางสังคม การตกเป็นทาสความอยากและความเจริญ ความเดือดร้อนกระวนกระวายใจ การถูกความทุกข์บีบคั้น เป็นต้น

ชุดความประพฤติทั้ง 2 ลักษณะดังกล่าวสื่อถึงค่าหรือคุณค่าทางจริยะที่มนุษย์มักเรียกกันว่า ความดีความชั่ว ในที่นี้แบ่งตามกรรมหรือการกระทำ ทางพุทธศาสนามีคำเรียกโดยเฉพาะว่า กุศลและอกุศลตามลำดับ กุศลและอกุศลเป็นสภาวะที่เกิดขึ้นในจิตใจและมีผลต่อจิตใจก่อน แล้วจึงมีผลต่อบุคลิกภาพและแสดงผลนั้นออกมาภายนอก (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2552, หน้า 163-164) เพราะฉะนั้น การจำแนกผลแห่งการกระทำของมนุษย์ว่าเป็นกุศลหรืออกุศลจึงเพ่งเล็งที่จิตใจเป็นหลัก ทั้งนี้พบว่าชุดความประพฤติทั้ง 2 ลักษณะ แสดงถึงความเป็นกุศลหรืออกุศลแห่งการกระทำของมนุษย์ กล่าวคือ การกระทำในชุดความประพฤติที่ 1 คือ การกระทำอันเกิดจากจิตที่เป็นกุศล เพราะต้นตอแห่งการกระทำเป็นภาวะทางจิตที่เกื้อกูลดีงาม เป็นบุญ ส่วนการกระทำในชุดความประพฤติที่ 2 คือ การกระทำอันเกิดจากจิตที่เป็นอกุศล เพราะต้อตอแห่งการกระทำเป็นภาวะทางจิตที่ขุ่นมัว หมองเศร้า ปนเปื้อนไปด้วยกิเลสต่าง ๆ ทั้งนี้จะพบว่าผลแห่งการกระทำของชุดความประพฤติทั้งสองมีความแตกต่างกันในลักษณะขั้วตรงข้าม คือ จิตที่เป็นกุศลจะนำไปสู่การดำเนินตามจริยธรรม มีบั้นปลายเป็นความสุขสงบ ส่วนจิตที่เป็นอกุศลจะนำไปสู่การละทิ้งจริยธรรม มีบั้นปลายเป็นความทุกข์

ลักษณะดังกล่าวสื่อถึงการนำโลกทัศน์แบบพุทธศาสนาซึ่งมีหัวใจอยู่ที่การทำความดี ละเว้นความชั่ว และทำจิตใจให้บริสุทธิ์มาเป็นแก่นเรื่อง แม้ว่ารายละเอียดของเรื่องแต่ละเรื่องจะแตกต่างกัน ทว่าหัวใจของเรื่องกลุ่มนี้ไม่เคยเปลี่ยน คือ ยังคงวนเวียนอยู่กับการชี้ให้เห็นหายนะของอกุศลกรรมและชี้ถึงคุณประโยชน์ของกุศลกรรม ดังนั้น หลักเกณฑ์ในการวัดค่าทางจริยะจึงวัดจากความเป็นกุศลหรืออกุศลภายในจิตใจของผู้กระทำเป็นสำคัญ สอดคล้องกับพุทธพจน์ในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกายชาดกภาค 1 ที่ว่า “บุคคลทำกรรมใด ย่อมมองเห็นกรรมนั้นในตน ผู้ทำกรรมดี ย่อมได้ผลดี ผู้ทำกรรมชั่ว ย่อมได้ผลชั่ว บุคคลหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้ผลเช่นนั้น.” (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่ม 27, 2525, หน้า 163) หมายความว่า ผู้ที่ทำกรรมดี จิตใจย่อมเบิกบาน บริสุทธิ์ และเป็นกุศล ส่วนผู้ที่ทำกรรมชั่ว จิตใจย่อมขุ่นมัว เศร้าหมอง และเป็นอกุศล

อนึ่ง จุดที่น่าสังเกตเกี่ยวกับนิยายวิทยาศาสตร์กลุ่มนี้ คือ แนวคิดแทบทั้งหมดชี้ให้เห็นการทำชั่วของมนุษย์มากกว่าการทำดี โดยพบว่าจาก 11 แนวคิด มี 8 แนวคิดที่มุ่งชี้ถึงกระทำที่เป็นอกุศลของมนุษย์และมี 3 เรื่องที่สื่อถึงการกระทำที่เป็นกุศล แนวโน้มการเสนอเรื่องดังกล่าวสื่อว่า วินทร์ เลียววาริณ จงใจวิพากษ์วิจารณ์และตีแผ่พฤติกรรมในแง่ร้ายของมนุษย์ เพื่อแสดงให้เห็นว่า

หากมนุษย์เลือกดำเนินชีวิตด้วยจิตที่เป็นอกุศล หรือปล่อยให้กิเลสตัณหามาบังคับบัญชาชีวิต นำไปสู่ปัญหาและความทุกข์ในลักษณะต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปัญหาความเสื่อมถอยทางจริยธรรมซึ่งปรากฏในรูปของสงคราม การแก่งแย่งชิงดีชิงเด่น การหลอกลวง การเอารัดเอาเปรียบ และการทำร้ายทำลายระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง รวมทั้งการกอบโกยทรัพยากรธรรมชาติอย่างไร้มโนธรรม จนกระทั่งธรรมชาติค่อย ๆ เสื่อมโทรมและสูญสิ้นไปในที่สุด หลักปรัชญาในที่นี้มีบทบาทในการชี้ให้เห็นถึงต้นเหตุแห่งทุกข์ของมนุษย์ ได้แก่ กิเลสตัณหาประเภทต่าง ๆ ทั้งนี้ เมื่อวิเคราะห์สืบสาวลงไปพบว่า การกระทำอันเกิดจากกิเลสของตัวละครแต่ละตัวเกิดจากอัตตา กล่าวคือ เพราะรู้สึกว่ามีอัตตา ตัวละครจึงยึดมั่นถือมั่น อยากยิ่งใหญ่ใฝ่เด่น อยากครอบงำผู้อื่น อยากมี อยากได้ อยากเป็นเช่นผู้อื่น ทั้งนี้อัตตายังนำไปสู่การหยิบยื่นความหมายให้แก่สรรพสิ่งรอบตัว คือ ทำให้เกิดการตัดสินและประเมินค่าว่า สิ่งนี้มีค่า สิ่งนี้ไม่มีค่า สิ่งนี้ดี สิ่งไม่ดี สิ่งนี้งาม สิ่งนี้ไม่งาม สิ่งนี้เหมาะสม สิ่งนี้ไม่เหมาะสม สิ่งถูก สิ่งนี้ผิด ฯลฯ แนวคิดเรื่องค่าและคุณค่าจึงสัมพันธ์กับความทุกข์ของมนุษย์ในลักษณะที่เป็นเหตุผลสืบเนื่องกัน กล่าวคือ เมื่อมีการพิจารณาตัดสินคุณค่าให้แก่สิ่งต่าง ๆ ย่อมนำไปสู่ท่าทีหรือพฤติกรรมที่มนุษย์มีต่อสิ่งนั้น ๆ ตามการประเมินค่า เช่น เมื่อมองเห็นว่าวัตถุหนึ่งดีมีคุณค่า ก็นำไปสู่ความพยายามอยากครอบครองด้วยวิธีการต่าง ๆ แต่หากมองเห็นวัตถุนั้น ๆ เป็นสิ่งไร้ค่าหรืออาจสร้างทุกข์ให้แก่ตน ก็จะพยายามปัดภาระจากวัตถุนั้นเสีย เป็นต้น

แนวคิดกลุ่มนี้สื่อว่าแนวคิดทางอภิปรัชญาและแนวคิดทางจริยศาสตร์มีความคาบเกี่ยวซึ่งกันและกัน โดยชี้ว่า ความเข้าใจและทัศนะในการมองโลกจะนำไปสู่พฤติกรรมของมนุษย์ที่มีต่อโลก เมื่อมนุษย์เข้าใจโลกภายนอกอย่างผิด ๆ ย่อมนำไปสู่การกระทำที่ผิดเพี้ยนและฝืนธรรมชาติ ดังเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาดังกล่าว มนุษย์ควรมองโลกตามเป็นจริงและเรียนรู้ที่จะละวางกิเลสตัณหาและอุปาทาน ทั้งนี้มีนิยาย 7 เรื่อง ได้แก่ เรื่องราตรีดาวกระพริบ เรื่องมนุษย์เชื้อโรค เรื่องปฐมภพ เรื่องเด็กสองโลก เรื่องของฝากข้ามฟากฟ้า เรื่องเซ็กส์ฟิวชั่น และเรื่องอัฏฐสุตรา ซึ่ง วินทร์ เลียววาริณ แสดงน้ำเสียงในเชิงคาดหวังต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของมนุษย์และเสนอแนะหนทางในการแก้ไขปัญหาต่อสังคม โดยเสนอแนะ 2 วิธีการหลัก ๆ วิธีการแรก คือ การปรับเปลี่ยนวิธีคิด ได้แก่ การมองโลกตามความเป็นจริง การมองโลกแบบองค์รวม การพิจารณาด้วยเหตุปัจจัย การใช้หลักโยนิโสมนสิการ และการใช้หลักเมตตา วิธีการที่สอง คือ การปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ได้แก่ การเดินตามทางสายกลาง การละวางอัตตา กิเลสตัณหา และอุปาทาน สำหรับแนวคิดของนิยายที่เหลือจะเป็นการชี้ให้เห็นผลร้ายของพฤติกรรมที่เป็นจากกิเลสตัณหาหรือการให้คุณค่าแก่วัตถุอย่างผิด ๆ เพื่อตอกย้ำลักษณะอันไม่พึงประสงค์ของพฤติกรรมและความคิดที่ควรหลีกเลี่ยงนำไปสู่ความคิดใคร่ครวญต่อพฤติกรรมของตนเองและเพื่อนมนุษย์ร่วมสังคม

ทั้งนี้ จากแนวคิดเรื่องค่าหรือคุณค่าทางจริยะจำนวน 11 แนวคิด ผู้วิจัยแบ่งแนวคิดออกเป็น 2 กลุ่มตามลักษณะความประพฤติของตัวละคร ดังนี้

1. ค่าทางจริยะที่สื่อผ่านชุดความประพฤติที่ดี

2. ค่าทางจริยะที่สื่อผ่านชุดความประพฤติอันเลวร้าย

ชุดของความประพฤติดังกล่าวจะช่วยในการวิเคราะห์หาความจริงและประเมินค่าแห่งการกระทำของมนุษย์ว่า การกระทำในลักษณะใด ก่อให้เกิดผลบวกหรือลบ ตลอดจนแสดงเปิดโอกาสให้ผู้อ่านใคร่ครวญว่ากระทำใดควรหรือไม่ควรทำ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 ค่าทางจริยะที่สื่อผ่านชุดความประพฤติที่ดี คือ การกระทำหรือพฤติกรรมในลักษณะต่าง ๆ ที่มีมโนธรรมนำทาง ประกอบด้วยจิตสำนึกที่รู้ดีรู้ชั่ว โดยมีรากเหง้าแห่งความดี ได้แก่ ความไม่โลภ ไม่โกรธ ไม่หลง เป็นปัจจัยหรือผลักดัน ยังผลให้เกิดค่าหรือผลอันปราศจากทุกข์ (เป็นสุข)

จากการศึกษาผู้วิจัยพบค่าทางจริยะที่สื่อผ่านชุดความประพฤติที่ดี อันสื่อถึงค่าหรือคุณค่าที่มนุษย์ควรยึดถือ 3 แนวคิด ได้แก่ แนวคิดที่ว่าคุณค่าแห่งความเสียสละ แนวคิดที่ว่าด้วยคุณค่าแห่งการมองโลกเชิงบวก และแนวคิดที่ว่าด้วยคุณค่าแห่งการรู้เท่าทันความจริงและการละวางอัตตาของมนุษย์ วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดดังกล่าวผ่านนิยายวิทยาศาสตร์ 3 เรื่อง ได้แก่ 1. เรื่องราตรีดาวกระพริบ 2. เรื่องมนุษย์เชื้อโรค และ 3. เรื่องอัฏฐสุตรา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ราตรีดาวกระพริบ เป็นการนำเสนอคุณค่าทางจริยะผ่านเรื่องราวความเสียสละของเจ้าหน้าที่บนยานอวกาศ 5 คนที่ต้องเผชิญกับเหตุการณ์ไม่คาดฝัน เมื่ออุกกาบาตสีดำขนาดใหญ่กำลังพุ่งตรงเข้าหาโลก พวกเขาต้องหยุดยั้งเหตุการณ์นี้โดยเร็วเพื่อความปลอดภัยของมวลมนุษยชาติ เรื่องนี้นำเสนอพฤติกรรมอันแสดงถึงมโนธรรมของมนุษย์กลุ่มหนึ่งที่ยินดีสละชีวิตของตนเพื่อรักษาชีวิตของผู้อื่น ดังตอนหนึ่งของบทสนทนาระหว่างผู้พันโทมาและลูกเรือขณะประชุมถึงการตัดสินใจเพื่อช่วยเหลือโลก ความว่า

"ขับยานอวกาศที่มีระเบิดเต็มลำพุ่งเข้าชน 'ปีศาจดำ'เพื่อให้แรงระเบิดทำให้มันเปลี่ยนทิศ เป็นความคิดที่บ้าสิ้นดี ที่สำคัญคือคนพูด พูดอย่างนั้นออกมาได้อย่างไร"

กัปตันโทมาเอ่ยเรียบ ๆ กับทุกคน "มันไม่ใช่คำพูด มันเป็นคำสั่ง"

"รู้ไหมมันแปลว่าอะไร?"

"รู้ เราทุกคนต้องตาย" เขาตอบกลับอย่างขมขื่น

"ทำไมเราต้องฟังคำสั่งแบบนี้ด้วย?"

"ถ้าเราไม่ทำ เราก็ตายอยู่ดี เพราะเราอาจไม่มีโลกเหลือให้กลับไปหา"

"เราจะประชุมและออกเสียงว่าจะรับคำสั่งนี้ไหม?"

แล้วพวกเขาก็ประชุม...

เมื่อนาฬิกาที่ฝังบนผนังบอกเวลาเที่ยงคืนบนโลก ชายหญิงทั้งห้าก็จบการประชุมและออกเสียง กัปตันโทมายกมือขึ้นเป็นคนแรก เรมิส ยกมือขึ้นตาม ไนรากับเมย์ยกมือขึ้นช้า ๆ คล้ายเป็นการตัดสินใจที่ยากที่สุดในชีวิต เลวินไม่ยกมือ ยิ้มของเขาดูยากเหลือเกินว่าเป็นรอยยิ้มที่ซ่อนความรู้สึกแบบไหน เขาเพียงกล่าวว่า "ตกลง ผมร่วมด้วย เราน่าจะใช้เวลานี้ฉลองสักหน่อยดีไหม ยังมีเหล้าเหลือในครัวพอที่จะให้เราผ่านคืนนี้ไปได้อย่างดี"

แล้วพวกเขาก็เริ่มดื่ม

(ราตรีดาวกระพริบ, 2540, หน้า 60-61)

จากข้อความข้างต้น แสดงถึงเหตุการณ์การตัดสินใจอันยากลำบากของลูกเรือทั้ง 5 ที่ต้องเลือกระหว่างการมีชีวิตอยู่ต่อไปโดยปราศจากโลกหรือการสละชีวิตเพื่อรักษาโลก การเลือกเข้าร่วมปฏิบัติการณ์ของลูกเรือ แสดงถึงอุดมการณ์ทางพุทธปรัชญาในแง่จริยศาสตร์ประการหนึ่ง คือ การปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างเป็นสุข พระพุทธเจ้าทรงสอนเกี่ยวกับอุดมการณ์นี้ไว้ภายใต้หลักการว่า "จงเอาใจเขามาใส่ใจเรา" ซึ่งเป็นการสอนให้ยอมรับความเท่าเทียมกันระหว่างมนุษย์ เปิดใจให้กว้างและมีเมตตาเผื่อแผ่แก่ผู้อื่น การเสียสละของตัวละครในเรื่องนี้มิใช่เพียงการเสียสละภายนอกในรูปของการสงเคราะห์หรือการสละความสุขส่วนตัวเพื่อผู้อื่นเท่านั้น แต่หมายรวมถึงการสละกิเลสและความขุ่นข้องภายใน เช่น ความโลภ ความโกรธ ความหลง ความเห็นแก่ตัว ความตระหนี่ ความใจแคบ เป็นต้น ดังคำบรรยายความคิดคำนึงผู้พันโทมาในช่วงวาระสุดท้ายของชีวิต ความว่า

นายพันตรีนั่งคนเดียวที่ห้องเครื่องปฏิบัติการณ์ ‘กามิกาเซ่’ จะเริ่มในอีกสิบหน้านาทีข้างหน้า ทุกคนที่เหลือกำลังชำระล้างกายให้สะอาดเป็นครั้งสุดท้าย แต่เขาเลือกที่มานั่งตรงนี้ เบื้องนอกแสงดาวดวงน้อยระยิบระยับเหมือนหิ่งห้อย เป็นราตรีที่ฟ้าเต็มไปด้วยดาวกะพริบดวงน้อย ๆ เขานึกถึงเรื่องเล่าของไนรา “ผมมองออกไปจากลานบนเขา ทันใดนั้นผมก็เห็นท้องฟ้าดารดาษด้วยดวงดาวนับแสนดวง สว่างไสวเหมือนผมกำลังยืนอยู่บนเชิงสวรรค์ แทบเอื้อมมือจับดวงดาวแต่ละดวงได้ ผมรู้ทันทีว่าสวรรค์มีจริง...” เขาเองก็เชื่อว่าสวรรค์มีจริง เขายิ้ม นึกถึงการอาเจียนและเพลงกล่อมเด็ก เลวินเล่า คนเหล่านี้ไม่เคยเล่าเรื่องส่วนตัวแบบนี้ให้เพื่อน ๆ ได้ยินเลยจนถึงห้วงสุดท้ายของชีวิต เท่านี้เองชีวิต!เท่านี้จริง ๆ! ท้ายสุดเขานึกถึงเสียงสุดท้ายของท่านประธาน “พวกคุณจะเป็นวีรบุรุษที่จะถูกจารึกในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติตลอดไป” เขายิ้มเยาะในใจ พวกเราไม่สนใจมันหรอกเกียรติยศ เหรียญตรา และชื่อเสียงจอมปลอม พวกเราดีใจมากกว่าที่ได้เป็นส่วนหนึ่งของปาร์ตี้เล็ก ๆ คืนนี้ เขาเริ่มฮัมเพลงบทนั้น

ก่อน 08.00 น. เล็กน้อย เสียงเพลงกล่อมลูกสู่ห้วงนิทรา Twinkle, Twinkle, Little Star ดังผ่านไมโครโฟนเดินทางสู่โลกด้วยความเร็วสูงสุดเท่าที่มันจะวิ่งไปได้

(ราตรีดาวกระพริบ, 2540, หน้า 66-67)

ข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นความคิดของตัวละครก่อนสละชีวิตของตน ความคิดดังกล่าวสะท้อนความรู้สึกเบื้องหลังความเสียสละ สิ่งที่พวกเขาทำไปมิใช่เพื่อรางวัลหรือชื่อเสียง หากเป็นเพราะพวกเขาลดทอนอคติและความเห็นแก่ตัวลง สภาพจิตจึงสามารถปล่อยวางได้แม้ในห้วงทุกข์ร้อนของชีวิต การสละความรู้สึกรัก โลภ โกรธ หลง และความเห็นแก่ตัวของตัวละครในตอนท้ายเรื่อง สื่อถึงการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามแนวคิดพุทธปรัชญา ทั้งนี้โดยอาศัยคุณลักษณะ 2 ประการ ได้แก่ ความรู้ชอบ คือ รู้ผิดชอบชั่วดี รู้ความควรไม่ควร และการกระทำชอบ คือ การปฏิบัติตามแนวทางอันพึงประพฤติที่เกิดจากความสำนึกรู้ผิดชอบชั่วดีนั้น เรื่องนี้ได้แสดงให้เห็นว่าแม้มนุษย์จะมีความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน แต่ด้วยความประพฤติและเจตนาแห่งความประพฤติที่ต่างกัน จึงทำให้แต่ละคนแตกต่างกันในแง่คุณค่าทางจริยธรรม

สรุปได้ว่า จากเรื่องราตรีดาวกระพริบ วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า มนุษย์ทุกคนมีความเป็นมนุษย์และมีอารมณ์ รัก โลภ โกรธ หลง อย่างเท่าเทียมกัน ทว่าชีวิตของมนุษย์นั้นแสนสั้น คุณค่าทางจริยะของมนุษย์ผู้หนึ่งจึงรับรู้ได้ด้วยความเสียสละของมนุษย์ผู้นั้น ทั้งนี้เพราะความเสียสละจะนำไปสู่การละวางอัตตาและความยึดมั่นถือมั่น อันเป็นผลให้กิเลสตัณหาไม่

สามารถบีบคั้นมนุษย์ได้ ก่อให้เกิดความเข้าใจต่อความหมายของการมีชีวิต ทั้งยังทำให้การปฏิบัติตนระหว่างมนุษย์เป็นไปด้วยความรัก ความเข้าใจ และความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน

เรื่องมนุษย์เชื้อโรค เป็นการนำเสนอคุณค่าทางจริยะผ่านความเสียสละวิธีคิดและการมองโลกของตัวละครเอก เรื่องเล่าถึง “จีเอ็ม.” ชายผู้ถูกตราหน้าว่าเป็นมนุษย์เชื้อโรค เพราะความสามารถในการรับเชื้อโรคโดยไม่จำกัดของเขา จีเอ็ม. อาศัยอยู่ในสถาบันวิจัยของบริษัท Love & Care และตกเป็นเครื่องมือของสถาบันดังกล่าวในการผลิตยาและวัคซีนออกจำหน่ายสู่ท้องตลาด แม้จะทราบดีว่าตนถูกหลอกใช้ แต่เขาก็ยอมให้ความสามารถพิเศษนี้สร้างผลกำไรให้แก่บริษัท Love & Care เป็นเวลาหลายปี ทั้งนี้เพราะจีเอ็ม. คิดว่าโชคร้ายที่เกิดขึ้นกับตัวเขาอาจสร้างประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นได้ ความคิดดังกล่าวแสดงถึงพื้นนิสัยของเขาที่เป็นคนจิตใจดี ซึ่งสัมพันธ์กับข้อความในตอนหนึ่งที่บรรยายถึงอุปนิสัยของ จีเอ็ม. ความว่า

> ความเป็นมนุษย์เชื้อโรคของเขานี่เองที่ทำให้หลายคนเรียกเขาว่า มนุษย์เชื้อโรค – Germ Man หรือ จีเอ็ม. แต่เนื่องจากมนุษย์เชื้อโรคผู้นี้ยิ้มแย้มแจ่มใสเป็นนิจและเป็นสุภาพบุรุษเสมอต้นเสมอปลาย พวกเขาจึงเรียกเขาว่า จีเอ็ม. โดยหมายความว่ามันย่อมาจากคำ Gentleman
>
> จีเอ็ม. รักการอ่าน รักศิลปะและดนตรี มีความรู้รอบตัวกว้างขวางทั้งที่อยู่แต่ในห้องสี่เหลี่ยมนี้ ทั้งนี้เพราะเขาผ่านวันเวลาด้วยการอ่าน โรงเรียนเดียวของเขาก็คือหนังสือจำนวนมหาศาลที่ผ่านเข้าออกห้องนี้
>
> (มนุษย์เชื้อโรค, 2552, หน้า 95)

ด้วยนิสัยรักการอ่านดังกล่าว จีเอ็ม. ได้ศึกษาตำราด้านพันธุกรรมและจุลชีววิทยาอย่างจริงจัง จนพบว่าวิธีแก้ไขโรคที่ได้ผลอย่างแท้จริงมิใช่การผลิตยาหรือวัคซีน แต่เป็นการปรับแต่งยีนของมนุษย์ให้ต้านทานเชื้อโรคได้เหมือนเขา ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา จีเอ็ม. ได้ต่อต้านสถาบันอย่างเงียบ ๆ ด้วยการสับเปลี่ยนเชื้อโรคกับหลอดยาบำรุง ทว่าการกระทำดังกล่าวกลับส่งผลให้ “เดล” พนักงานสาวผู้ดูแลการทดลองตกเป็นแพะรับบาปในการตายของหมอรายหนึ่ง ท้ายที่สุด จีเอ็ม. และ เดล ได้เข้าประชุมคณะกรรมการบริษัทเพื่อเปิดเผยความจริง หมอชามานผู้อยู่เบื้องหลังความจริงอันเลวร้ายทั้งหมดตอบโต้ เดล ด้วยโทสะ ดังบทสนทนาระหว่างหมอชามานและคณะกรรมการถึงการรักษาสมดุลระหว่างความรู้กับการค้า ด้วยการสร้างเชื้อโรคขึ้นมาเพื่อให้บริษัทสามารถขายยาได้ ความว่า

หมอชามานมองหน้าเดลกับจีเอ็ม.

"นี่เป็นโลกของการรักษาสมดุลระหว่างความรู้กับการค้า คุณหนีความจริงนี้ไม่พ้นหรอก มันคือหลักการเดียวกันหมดทั้งโลก ไม่เช่นนั้นป่านนี้บริษัทขายยากันยุง ยากำจัดแมลงทั้งหลายมิต้องปิดกิจการไปหมดแล้วหรือ บริษัทยาทุกแห่งในโลกต้องการเชื้อโรค ต้องการเชื้อโรคพันธุ์แปลก ๆ ยิ่งมากยิ่งดี... นี่คือเงินทั้งนั้น!"

กรรมการคนหนึ่งว่า "ดร. ชามาน คุณบ้าไปแล้ว!"

หมอชามานหัวเราะเสียงดัง "ตลอดสามสิบปีนี้ ผมทำทุกอย่างเพื่อสร้างบริษัทนี้เพื่อพวกคุณ เมื่อเงินเต็มกระเป๋าพวกคุณ ก็ไม่มีใครแคร์อะไร เมื่อเกิดปัญหา ผมก็เป็นคนบ้า อย่าลืมว่าผมก็คือ L&C ถ้าผมล้ม L&C ก็ล้ม"

(มนุษย์เชื้อโรค, 2552, หน้า 113)

จากบทสนทนาดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า หมอชามาน เป็นผู้ที่มีอุปนิสัยแตกต่างจากจีเอ็ม. โดยสิ้นเชิง ด้วยจิตใจที่เต็มไปด้วยความโลภ ความโกรธ และความหลงทำให้มองไม่เห็นความจริง เชื่อมั่นงมงายในตรรกะความคิดและอัตตาของตนอย่างไร้เหตุผล การมองเห็นแต่ตนเองทำให้เขากลายเป็นคนเห็นแก่ตัว มองโลกในแง่ร้าย ขาดเมตตาต่อผู้อื่น ไม่เคยไว้วางใจใคร หรือยอมอ่อนข้อให้แก่ผู้ใด ยิ่งเป็นการกระทำที่มีผลตอบแทน หากไม่ได้ผลตอบแทนที่คุ้มค่า เขาก็จะไม่ยอมลดราวาศอก เพราะกลัวว่าจะเป็นการแสดงความอ่อนแอให้ผู้อื่นเห็น จุดนี้สื่อว่าหมอชามานเป็นตัวละครคู่ตรงข้ามของ จีเอ็ม. การวางคู่เปรียบดังกล่าวจะทำให้มองเห็นความแตกต่างและผลอันเกิดจากความแตกต่างนี้ได้ชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อให้ผู้อ่านตระหนักถึงคุณค่าแห่งการกระทำ อันเกิดจากอิสรภาพในการเลือกกระทำของมนุษย์ หมอชามานซึ่งชีวิตรุ่งเรืองอย่างสุดขีด แต่กลับต้องมาตกต่ำในบั้นปลายเพราะผลจากการกระทำที่เต็มไปด้วยอกุศลจิตของตนเอง ในขณะที่ จีเอ็ม. มนุษย์ที่เกิดมาพร้อมข้อบกพร่องและตกอยู่ในสถานการณ์อันเลวร้ายตั้งแต่ต้น แต่ในทุกขณะแห่งการดำเนินชีวิตของเขากลับเรียบง่ายและสุขสงบ ดังบทสนทนาระหว่าง จีเอ็ม. และ เดล ภายหลังการเปิดโปงหมอชามานต่อคณะกรรมการบริษัท Love & Care ความว่า

"ผมชอบโลกเล็ก ๆ มุมนี้ มันไม่เลวร้ายอย่างที่ผมคิด"

หล่อนยิ้ม นึกในใจ ผ่านความเลวร้ายมานานปี จีเอ็ม. ยังมองโลกในมุมที่สวยงามราวกับอ่านใจหล่อนออก เขากล่าวว่า "ผมไม่มีทางเลือก"

"คุณว่าอะไรนะ?"

"ผมไม่มีทางเลือกนอกจากจะมองโลกในแง่ดี ไม่เช่นนั้น... คุณก็รู้..."

"ฉันสงสัยว่าจะเกิดอะไรขึ้นกับหมอชามานกับ L&C ในเมื่อ L&C มีอำนาจเงินมหาศาล"

"วันพรุ่งนี้ยังมาไม่ถึง เราดูผีเสื้อดอมดอกไม้ดีกว่า"

"แต่โลกต้องมีความยุติธรรม ดร. อ็อตโตต้องไม่ตายฟรี"

"เขาไม่ตายฟรี อย่างน้อยที่สุดความตายของเขาก็จะช่วยปลดปล่อยชาวโลกเป็นอิสระ ผมหมายถึงว่าเมื่อนักวิทยาศาสตร์สามารถใช้ประโยชน์จากยีนของผมได้"

บางทีหล่อนรู้สึกว่าเขามองโลกในแง่ดีเกินไป แต่หากไม่ใช่การมองโลกแบบนี้ เขาก็ไม่สามารถผ่านชีวิตในห้องสี่เหลี่ยมของโรงพยาบาลมาได้นานขนาดนี้

(มนุษย์เชื้อโรค, 2552, หน้า 114-115)

จากข้อความดังกล่าว ย่อมแสดงให้เห็นว่าการมองโลกในแง่ดี มีเมตตา และใจกว้าง ส่งผลให้ จีเอ็ม. มีทุกข์น้อยกว่าคนปกติหลายคนในสังคม ยิ่งเมื่อเปรียบเทียบกับคนที่มีความสมบูรณ์แบบเช่นหมอชามาน กลับพบว่าชีวิตที่ไม่สมบูรณ์แบบของ จีเอ็ม. น่าภิรมย์มากกว่า ทั้งนี้เขาไม่ต้องแบกอัตตาไว้ทุกขณะเหมือนหมอชามาน จิตใจจึงเปิดกว้าง ไม่หมกมุ่นอยู่กับอดีต แต่อยู่กับปัจจุบัน การไม่ยึดตนเองเป็นศูนย์กลางและเลือกใช้ชีวิตในปัจจุบันขณะนับเป็นจุดแข็งที่ทำให้ จีเอ็ม. ไม่ตกหลุมพรางกิเลสและอัตตาของตนง่าย ๆ เหมือนคนอื่น ๆ

เมื่อมองในแง่พุทธปรัชญาพฤติกรรมของ จีเอ็ม. เป็นการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ หรือการใช้ความคิดอย่างแยบคายโดยวิธีต่าง ๆ ในที่นี้ปรากฏ 3 วิธี คือ วิธีคิดแบบคุณค่าแท้คุณค่าเทียม วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์และวิธีคิดแบบคุณโทษและทางออก (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2552, หน้า 678, 694) สำหรับวิธีคิดแบบคุณค่าแท้คุณค่าเทียม คือการที่ จีเอ็ม. สามารถแยกแยะคุณค่าแท้และคุณค่าเทียมของยาและวัคซีนที่สกัดจากภูมิคุ้มกันของเขาได้ เมื่อพบว่าคุณค่าที่ผูกติดอยู่กับยาและวัคซีนดังกล่าวเป็นเพียงคุณค่าเทียมที่ถูกพอกเสริมขึ้น เขาจึงพยายามแสวงหาวิธีการใหม่ ๆ จากตำราที่ เดล นำมาให้เขา เมื่อค้นพบวิธีใหม่ เขาจึงหยุดวิธีการแบบเดิมแล้วเลือกแก้ปัญหาอย่างเงียบ ๆ ด้วยวิธีการใหม่ที่ตนค้นพบ จุดนี้แสดงให้เห็นการใช้ปัญญาพิจารณาแยกแยะคุณค่าของปัจจัย 4 เพื่อสกัดกั้นมิให้กิเลสตัณหาเข้ามาครอบงำจิตใจและ

ชักจูงให้เกิดพฤติกรรมอันไม่พึงประสงค์ต่อไป นอกจากนี้ จีเอ็ม. ยังใช้วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์หรือ การคิดอย่างรู้เท่าทันธรรมดา สังเกตได้จากพฤติกรรมของเขาที่มักมีท่าทีปล่อยวาง เป็นอิสระต่อเหตุการณ์ทั้งหลาย แม้ว่าจะมีเหตุการณ์ไม่พึงปรารถนาหรือเรื่องราวไม่น่าพึงใจเกิดขึ้น แต่เขาสามารถปลงตกต่อเหตุการณ์นั้นได้ภายในระยะเวลาอันสั้น จีเอ็ม. ยังผสานวิธีคิดแบบคุณโทษและทางออกไว้ในกระบวนการคิดของเขาด้วย นั่นคือ การมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริงในทุก ๆ ด้าน ทั้งด้านดีและด้านเสีย ในเรื่องแม้ดูเหมือนว่า จีเอ็ม. จะเป็นคนมองโลกในแง่ดีเกินไป แต่แท้จริงแล้ว จีเอ็ม. ได้ชั่งใจและตระหนักในข้อเสียถึงสถานการณ์นั้น ๆ แล้ว ดังเช่นการรู้เท่าทันบริษัท Love & Care ที่คอยแสวงหาประโยชน์จากตัวเขา การตัดสินใจเลือกเป็นหนูทดลองไม่ใช่เพราะไม่รู้ แต่เพราะเขารู้ คือ รู้ข้อบกพร่องและรู้คุณค่าของตนเป็นอย่างดี จึงเลือกหนทางดังกล่าวด้วยคิดว่าตนอาจสร้างประโยชน์ต่อผู้คนจำนวนมากได้ การปล่อยวาง มองโลกอย่างเข้าใจและรู้จักปรับตัวตามกระแสธรรมชาติของเขาเป็นท่าทีแห่งปัญญาตามแนวพุทธปรัชญา ด้วยเหตุนี้ จีเอ็ม. จึงมักชื่นชมธรรมชาติและมีความรักเอื้อเฟื้อต่อผู้อื่น ทั้งนี้เพราะเขาเข้าใจและละวางโลกได้นั่นเอง

สรุปได้ว่า จากเรื่องมนุษย์เชื้อโรค วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า ค่าทางจริยะของมนุษย์พิจารณาได้จากความประพฤติและทัศนะในการมองโลกที่บุคคลนั้น ๆ ผู้ที่ถูกกิเลสตัณหาครอบงำจะมองโลกในแง่ร้าย ยังผลการกระทำเต็มไปด้วยความโลภและความเห็นแก่ตัว ชีวิตไม่อาจเติมเต็มได้ เพราะต้องเร่งไปตามแรงทะยานอยากอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ทว่าผู้ที่มองโลกในแง่ดี ย่อมใช้ชีวิตอยู่กับปัจจุบันขณะด้วยความเข้าใจ การกระทำจึงเป็นไปด้วยความเมตตาและการคำนึงถึงผู้อื่น ยังผลให้ชีวิตเป็นสุขได้แม้ผ่านความเลวร้ายมาเพียงใดก็ตาม

เรื่องอัฏฐสุตรา เป็นการนำเสนอค่าทางจริยะผ่านการมองโลกอย่างรู้เท่าทันและปล่อยวางสิ่งที่ยึดมั่นถือมั่นของตัวละครเอก นิยายเรื่องนี้เล่าเรื่องของ “เขา” ชายผู้หลงใหลในตัวเลขซึ่งได้รับคำเชิญจาก “ตารา” เพื่อนสาวให้เข้ามาค้นหาความจริงเกี่ยวกับห้องลับในสุสานโบราณของจีน ปริศนาของห้องลับดังกล่าวไม่เพียงเกี่ยวพันกับตัวเลข แต่ยังเกี่ยวกับศาสตร์อี้จิง รากฐานแนวคิดของจีนและปรัชญาเต๋า เพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับโครงสร้างของห้องลับมากขึ้น ตาราขอให้ “เจิ้งฉิน” นักโบราณคดีชาวจีนช่วยให้ข้อมูลทางศาสตร์อี้จิงแก่ “เขา” ทว่าในระหว่างที่ เจิ้งฉินอธิบายถึงประวัติ ความเชื่อและความหมายของอี้จิงอยู่นั้น จิตสำนึกของ “เขา” ก็นึกย้อนไปถึงช่วงเวลาต่าง ๆ ในอดีต อาทิ เรื่องราวในตอนหนึ่งที่ “เขา” นึกย้อนถึงการพบกันครั้งแรกระหว่าง “เขา” และอาจารย์ซูซุกิ ผู้ชี้แนะทางสว่างให้แก่ “เขา” ดังเช่นตอนหนึ่งที่อาจารย์ซูซุกิสอนให้ “เขา” แสวงหาเป้าหมายในชีวิตและเรียนรู้ถึงการละวางประสบการณ์เลวร้ายในอดีต ความว่า

> “ฉันรู้ว่าเธอมีประสบการณ์เลวร้าย เธอถูกคนหลอกมาก่อน เธอไม่จำเป็นต้องไว้ใจฉัน แต่เธอก็ควรเดินตามหัวใจของเธอ เธอต้องหัดเรียนรู้ที่จะมองโลกในแง่ดีบ้าง และนี่อาจเป็นบทเรียนที่ยากที่สุดในชีวิตของเธอ...”
>
> “เราทุกคนต่างมีเมล็ดพันธุ์แห่งความเปลี่ยนแปลงในตัวเรา ข้อแตกต่างของคนที่ล้มเหลวกับคนที่สำเร็จอยู่ที่วิธีการฟูมฟักเมล็ดพันธุ์ในใจนั้นให้ผลิรากแตกใบขึ้นมาเป็นต้นไม้ใหญ่ เธอต้องกล้าที่จะเปลี่ยนแปลง กล้าเข้าไปสู่ดินแดนใหม่ ๆ หาปุ๋ยใหม่ ๆ มาช่วยให้เมล็ดพันธุ์ในใจนั้นงอกงาม เธอไม่รู้หรอกว่ามีอะไรรอเธออยู่ในความมืดเบื้องหน้า มันอาจจะเป็นหล่มเหว แต่มันก็อาจเป็นทางขึ้นสวรรค์ได้เช่นกัน สิ่งแรกที่เธอต้องการตอนนี้ไม่ใช่คณิตศาสตร์หรือฟิสิกส์ แต่คือการฟอกล้างใจของเธอก่อน ยุติกรรมแต่เพียงเท่านี้ เพราะหากใจของเธอยังเต็มเปี่ยมด้วยความเกลียดชัง เธอก็ไม่สามารถคิดสร้างสรรค์สิ่งดีงามอะไรได้”
>
> (อัฏฐสุตรา, 2553, หน้า 83-84)

จากข้อความข้างต้น หากพิจารณาอย่างถี่ถ้วนพบว่าสิ่งที่อาจารย์ซูซุกิสอน สามารถเทียบได้กับวิธีคิดแบบรู้เท่าทันธรรมดาตามหลักโยนิโสมนสิการ คือ การมองทุกสิ่งตามเหตุปัจจัยเป็นที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่าโดยธรรมชาติสิ่งทั้งหลายเมื่อเกิดขึ้นแล้วต้องดับไป แสดงว่าปัจจัยทั้งภายในและภายนอกของทุกสิ่งล้วนไม่เที่ยงแท้ ไม่คงที่ ไม่ยั่งยืน เพราะมีความเปลี่ยนแปลงเกิดดับตลอดเวลาเสมอเหมือนกัน จึงเป็นไปตามคำสอนของอาจารย์ซูซุกิที่ว่า “เราทุกคนต่างมีเมล็ดพันธุ์แห่งการเปลี่ยนแปลงในตัวเรา” (อัฏฐสุตรา, 2553, หน้า 83) นั่นคือ สังขารทั้งหลายไม่เที่ยง เปลี่ยนแปลงไปได้ทุกเมื่อ ฉะนั้น การยึดติดไม่ว่าด้วยร่างกายหรือความคิดก็ตามล้วนเป็นเหตุแห่งทุกข์ ทุกข์เกิดจากความไม่เท่าทันความแปรปรวนเสื่อมสลายของสังขาร คิดว่าสังขารมีอัตตาครอบครอง คอยแต่จะเกาะเกี่ยวอัตตานั้นไว้จนเกิดเป็นกิเลสในลักษณะต่าง ๆ อาทิ ความรู้สึกอยากได้สิ่งนั้นสิ่งนี้ อยากเป็นนั่นเป็นนี่ ความคาดหวังในสิ่งต่าง ๆ ยังผลให้เกิดแสวงหาเครื่องหล่อเลี้ยงหรือสนองความอยากนั้น เมื่อไม่ได้ตามที่หวัง ก็กลายเป็นความทุกข์ ผู้ประสบความผิดหวังบ่อยครั้ง ดังเช่น “เขา” มักคิดว่าตนโชคร้าย ไร้ความหวัง ไม่ได้รับความเป็นธรรม พาลให้โกรธเคียดแค้นทุกสิ่งที่ก่อให้เกิดความเศร้าหมอง เป็นผลให้ดำเนินชีวิตอย่างผิดพลาด เต็มไปความหวาดระแวง ยึดมั่นถือมั่น และขาดอิสระ อาจารย์ซูซุกิมองเห็นความจริงดังกล่าว จึงสอนให้ “เขา” ยอมรับความจริงด้วยการ “ฟอกล้างใจ” ละทิ้งความถือมั่นในจิตใจลง การพิจารณาว่าเหตุการณ์ทั้งหลายในอดีตนั้นเป็นไปตามเหตุปัจจัยไม่อาจแก้ไขได้ ปัจจุบันขณะต่างหากเป็นสิ่ง “เขา” สามารถเปลี่ยนแปลงสร้างสรรค์ให้ดีขึ้นได้ คือ ท่าทีแห่งการปลงตกและมองตามความจริง เป็นหนทางที่ช่วย “เขา” ให้

ถอนตัวจากความทุกข์ที่มีอยู่เพราะเมื่อมนุษย์หมดอัตตาหรือตัวตนให้กิเลสคอยบีบคั้น ย่อมเป็นอิสระเหนือปัญหาและความทุกข์ทั้งหลายได้

อนึ่ง อาจารย์ซูซุกิไม่เพียงสอนให้ “เขา” รู้จักละวางและมองโลกตามความจริง แต่ยังเสนอให้ “เขา” แก้ไขความทุกข์ของตนด้วยการดำเนินตามหลัก “อกรรม” ตามแนวคิดของปรัชญาเต๋า ความว่า

> “เราทั้งสองต่างเป็นสัตว์ที่บาดเจ็บ แต่เธอบาดเจ็บสาหัสกว่าฉันมาก ฉันยังเหลือศรัทธาในความเป็นมนุษย์บ้าง แต่เธอไม่เหลือมันเลย เธอต้องเริ่มต้นใหม่ ต้องเรียนรู้คำใหม่ที่เธอลืมไปนานแล้ว นั่นคือความไว้วางใจ...”
>
> “ปรัชญาเต๋าของ เล่าจื๊อ นั้นจะว่ายากก็ยาก จะว่าง่ายก็ง่าย...” ตาราเอ่ย “...ดำเนินชีวิตตามธรรมชาติ ใครทำถูกหรือผิด ธรรมชาติจะมีทางให้คุณให้โทษเอง เล่าจื๊อ มองไม่เห็นการดิ้นรนหาสิ่งสูงสุด ชอบอยู่กับความสามัญ ไม่ชอบความสุขที่คนทั่วไปดิ้นรนแสวงหา ไม่เคยคิดว่าตัวเองเป็นปราชญ์ ท่านว่าความยุ่งยากทั้งมวลที่เกิดขึ้นในโลกเกิดจากการกระทำ ควรแก้ด้วย อู๋เว่ย แปลว่า อกรรม หรือการไม่กระทำ เปรียบเสมือนน้ำขุ่นในภาชนะ ไม่อาจกวนให้ใสได้ ไม่ต้องทำอะไรทั้งนั้น มันจะใสเอง”
>
> (อัฏฐสุตรา, 2553, หน้า 88-89)

จากข้อความดังกล่าว อาจารย์ซูซุกิชี้ให้เห็นว่า เมื่อ “เขา” สามารถมองโลกตามความเป็นจริง รู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัยแล้ว เมื่อถึงเวลาแก้ไขก็ควรจัดการที่ตัวเหตุปัจจัยเหล่านั้น ดังแนวคิดปฏิจจสมุปบาทที่ว่า “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ก็ไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับ สิ่งนี้จึงดับ...” (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่ม 16, 2525, หน้า 62) เมื่อความทุกข์ของ “เขา” เกิดจากการกระทำ การแก้ไขจึงมิใช่ด้วยความอยาก แต่เป็นการหยุดกระทำ การหยุดกรรมคือการถอนตัวเป็นอิสระจากความอยาก เพื่อมิให้ ความอยากก่อตัวขึ้นให้ถูกกดถูกบีบ ทำให้ไม่ถูกผูกมัดด้วยกิเลสทั้งหลาย ปล่อยทั้งสิ่งทั้งหลายเป็นไปตามเหตุปัจจัย ในแง่ที่สัมพันธ์กับสรรพสิ่งรอบตัว คือ การอยู่อย่างประสานกลมกลืนกับธรรมชาติ ถือตนเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ไม่อยู่เหนือ ไม่บังคับ ควบคุม เกาะเกี่ยวสิ่งทั้งหลายไว้กับตัว เมื่อความถือมั่นหายไป ชีวิตย่อมเป็นอิสระ ไม่ต้องอิงอาศัยหรือขึ้นกับสิ่งใด ไม่ต้องฝากชีวิตหรือความสุขของตนไว้กับสิ่งใดทั้งสิ้น ผู้ที่พ้นจากความถือมั่น รู้เหตุปัจจัย ย่อมหลุดพ้นจากการครอบงำของกิเลสและความทุกข์ทั้งปวง

สรุปได้ว่า จากเรื่องอัฏฐสุตรา วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า ค่าทางจริยะของมนุษย์นั้นผูกพันอยู่กับความคิดและพฤติกรรม การรู้เท่าทัน ยอมรับความจริงและวางท่าทีต่อสิ่งทั้งหลายโดยสอดคล้องกับความเป็นจริงของธรรมชาติ ย่อมทำให้ชีวิตเป็นอิสระ ไม่ถูกกิเลสผูกมัดด้วยปราศจากการสร้างอัตตาให้ถูกกดหรือบีบคั้น เมื่อใดก็ตามที่มนุษย์ทำไปด้วยการสนองอยาก ย่อมก่อให้เกิดผลสืบต่อจนกลายเป็นทุกข์ จนกว่าจะปล่อยวางความอยากและความถือมั่นนั้นลง ค่าทางจริยะจึงเกิดขึ้น ความสุขสงบทางใจจะเกิดขึ้นทันทีเมื่อหยุดความอยาก หยุดกระแสธารแห่งกรรม คือการหมดสิ้นไปของตัณหาอุปาทาน

2.2 ค่าทางจริยะที่สื่อผ่านชุดความประพฤติอันเลวร้าย ได้แก่ การกระทำหรือความประพฤติที่มีกิเลสชนิดต่าง ๆ เช่น ความโลภ (โลภะ) ความโกรธ (โทสะ) ความหลง (โมหะ) ความถือตัว (มานะ) เป็นต้น เป็นปัจจัย สาเหตุ หรือตัวกระตุ้น ยังผลให้เกิดผลอันเป็นทุกข์ การนำเสนอความประพฤติด้านร้ายของตัวละครในที่นี้จะมีเป้าหมายต่อการโหยหาคุณค่าทางจริยะของมนุษย์ โดยแสดงให้เห็นว่า มนุษย์ได้กระทำในสิ่งผิดพลาดทั้งโดยตั้งใจและไม่ได้ตั้งใจ อันเป็นการทำลายคุณค่าทางจริยะของตนลงไปเช่นไรบ้าง ทั้งนี้ผลแห่งกระทำดังกล่าวก่อให้เกิดความทุกข์ความผิดหวังแก่มนุษย์ มนุษย์จึงควรทำบางอย่างเพื่อเป็นการแก้ไขหรือป้องกันมิให้เกิดปัญหาดังปรากฏในนิยายแต่ละเรื่อง ความคิดในการแก้ไขความประพฤติอันเลวร้ายนี้จะนำไปสู่การคิดถึงคุณค่าทางจริยะที่มนุษย์พึงมีต่อโลกและเพื่อนมนุษย์

จากการศึกษาผู้วิจัยพบแนวคิด 8 แนวคิดซึ่งสื่อผ่านชุดความประพฤติอันเลวร้ายของตัวละคร แนวคิดทั้ง 8 แนวคิดสื่อถึงสิ่งที่มนุษย์ควรละวางตามทัศนะของ วินทร์ เลียววาริณ ด้วยพิจารณาว่าเป็นการทำลายคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ หรือสิ่งก่อให้เกิดผลในเชิงร้ายแก่มนุษย์และสรรพสิ่งอื่น ๆ ทั้งนี้ แนวคิดทั้งหมดถ่ายทอดผ่านนิยายวิทยาศาสตร์ 26 เรื่อง ได้แก่ 1. เรื่องปฐมภพ 2. เรื่องเด็กสองโลก 3. เรื่องพระเจ้าองค์สุดท้าย 4. เรื่องกุหลาบสีแดงกับเที่ยวบินสุดท้าย 5. เรื่อง 7020: โลกแห่งความสุข 6. เรื่องดอกไม้เหลืองเหนือเขาสูง 7. เรื่องทัวร์สยาม 4001 8. เรื่องคนเสเพล 9. เรื่องของฝากข้ามฟากฟ้า 10. เรื่องในห้วงมืด 11. เรื่องสงครามยูโรปา 12. เรื่องบริโภคนิยม 13. เรื่องโฆษณา 2201 14. เรื่องสามโลก 15. เรื่องคำสั่งสุดท้ายของยาดา 16. เรื่องอร่อยและกินได้เต็มที่ 17. เรื่องจิตสุริยะ 18. ปุ๊ยเหล็ก 19. เรื่องนิทานวานร 20. เรื่องปรมาณู,ไวน์แดง, หมา 21. เรื่องเซ็กส์ฟิวชั่น 22. เรื่องวาตะพิฆาต 23. เรื่องวรรณกรรม 2211 24. เรื่องแสงเปลี่ยนเวลา 25. เรื่องข่าวจากดาวสีน้ำเงิน และ 26. เรื่องอัฏฐสุตรา ดังรายละเอียดต่อไปนี้

เรื่องปฐมภพ เป็นการนำเสนอพฤติกรรมที่เต็มไปด้วยความโลภของมนุษย์ เพื่อแสดงให้เห็นว่าความโลภของมนุษย์ได้ทำลายสภาพแวดล้อมและคุณค่าทางจริยะที่มนุษย์ควรปฏิบัติต่อผู้อื่นหรือสิ่งอื่น เรื่องราวว่าด้วยการแสวงหาอาณานิคมและการกอบโกยทรัพยากรของมนุษย์ที่

นำไปสู่หายนะ โดยมี “ผม”ตัวละครเอกเป็นผู้เล่าเรื่อง เรื่องเริ่มต้นเมื่อ “ผม” บังเอิญพลัดหลงไปบนดาวซานทอรี ดาวอาณานิคมที่มีสภาพน้ำและอากาศเป็นพิษ อีกทั้งไม่มีสิ่งมีชีวิตใด ๆ อาศัยอยู่ จากการสำรวจลักษณะกายภาพของดาวและการพูดคุยกับกัปตันเทร่าทำให้ “ผม” ทราบภายหลังว่าดาวซานทอรีคือดาวแม่ในอดีตของมนุษยชาติที่ถูกทำลายด้วยฝีมือของมนุษย์เอง สภาพแวดล้อมและซากปรักหักพังของสิ่งก่อสร้างบนดาวซานทอรีสื่อถึงผลแห่งการกระทำของ อันเต็มไปด้วยความโลภของมนุษย์ ดังบทสนทนาตอนหนึ่งระหว่าง “ผม” และกัปตันเทร่าซึ่งกล่าวถึงเหตุการณ์ในอดีตของดาวซานทอรีความว่า

> “มันเกิดขึ้นได้อย่างไรครับ”
>
> “ครั้งหนึ่งนานมาแล้ว ดาวมารีเล็ตต้านี้มีป่าไม้กว้างใหญ่ไพศาล ก็คล้าย ๆ กับโลกของเรานั่นแหละ แล้วต่อมามันก็ถูกทำลายลงอย่างราบคาบด้วยความโลภโมโทสันของสิ่งมีชีวิตบนดาว เมื่อป่าไม้และลำน้ำถูกทำลาย มีการใช้เครื่องจักรยนต์มากมาย วัฏจักรของธรรมชาติก็เสียสมดุลไป อากาศค่อย ๆ กลายเป็นพิษจนอยู่ไม่ได้ จากโลกที่อุดมสมบูรณ์ที่สุดกลายมาเป็นโลกที่แห้งแล้งที่สุด จากโลกที่มีชั้นบรรยากาศเบาบาง แสงอาทิตย์ส่องเจิดจ้ากว่าเดิมหลายเท่า นั่นแปลว่าอะไรรู้ไหม?”
>
> “ปฏิกิริยาเรือนกระจก?”
>
> “ถูกต้อง อุณหภูมิบนดาวสูงขึ้น ผลก็คือนำแข็งที่ขั้วโลกทั้งสองละลาย ระดับน้ำบนโลกสูงขึ้นมหาศาล เกิดอุทกภัยครั้งร้ายแรงที่สุดในประวัติศาสตร์ ผืนแผ่นดินลดน้อยลงไปทุกขณะ ในระยะเวลาเพียงไม่ถึงสิบห้าปี มารีเล็ตต้าหรือซานทอรีนั่นก็ใช้เป็นที่อยู่อาศัยไม่ได้อีกต่อไป เพราะปริมาณพิษสะสมบวกโรคระบาดทั่วโลก บวกผืนแผ่นดินที่ลดขนาดลงไปทุกวัน มาถึงตอนนี้ผมก็เริ่มเชื่อว่าเทพนิยายโบราณเกี่ยวกับมารีเล็ตต้าหรือซานทอรีนั่นมีเค้าความจริงอยู่มากทีเดียว...”
>
> (ปฐมภพ, 2540, หน้า 19-20)

ข้อความดังกล่าวแสดงผลจากการกระทำของมนุษย์ อันเป็นเหตุให้ดาวซานทอรีเสื่อมโทรมและเข้าสู่หายนะ จะพบว่าความโลภ ความไม่รู้จักพอ ทำให้ชาวซานทอรีสำคัญตนผิด คิดว่าตนอยู่เหนือธรรมชาติ จึงจัดการสิ่งต่าง ๆ ตามความปรารถนา ไม่มองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ย่อมก่อให้เกิดการกระทำที่ฝืนธรรมชาติ เช่น พยายามบีบบังคับ ควบคุมธรรมชาติ การสร้างถาวรวัตถุเพื่อสนองความสะดวกสบาย เป็นต้น ทว่าธรรมชาติย่อมไม่อยู่ในวิสัยที่มนุษย์จะควบคุมได้ เมื่ออยู่ในภาวะฝืนธรรมชาตินานวันเข้า ความทุกข์และความเสื่อมโทรมจึงปรากฏชัดเจนขึ้น เมื่อ

ชาวซานทอรีไม่อาจทำสิ่งใดกับดาวของตนได้อีกต่อไปก็ผลักความรับผิดชอบต่อดาว ซานทอรีด้วยการละทิ้งดาวบ้านเกิด ลบประวัติศาสตร์เกี่ยวกับซานทอรีออกไปทั้งหมดแล้วสร้างโลกขึ้นใหม่ สถาปนาตนเองเป็นเผ่าพันธุ์ใหม่ในจักรวาล ทว่าความโลภที่ไม่สิ้นสุดทำให้มนุษย์หลงลืมและเดินทางกลับไปสู่วัฏจักรเดิม ๆ มนุษย์เริ่มทำลายธรรมชาติอีกครั้ง และความทุกข์ยากนั้นก็ย้อนกลับคืนมา เมื่อผมได้เห็นสภาพที่แห้งแล้งและความเสื่อมโทรมบนดาวซานทอรีทำให้ “ผม” นึกสะท้อนใจถึงโลกของตนเอง ซึ่งเริ่มใกล้เคียงซานทอรีเข้าไปทุกที ทว่ามนุษย์บนโลกกลับมองไม่เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นนี้ ดังข้อความตอนหนึ่งที่กัปตันเทร่าและ “ผม” แลกเปลี่ยนทัศนะระหว่างกันถึงเกี่ยวกับความหายนะที่เกิดขึ้นกับดาวซานทอรี ความว่า

> “มนุษย์บนซานทอรีสร้างความเจริญทางวัตถุสูงขึ้นเรื่อย ๆ จนลืมไปว่าพวกเขาเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เมื่อธรรมชาติถูกทำลายไป พวกเขาก็ถูกทำลายไปด้วย สิ่งมีชีวิตบนซานทอรีจึงสูญสิ้นไปทั้งเผ่าพันธุ์ น่าเสียดาย คุณเห็นไหมว่าในที่สุดเทคโนโลยีที่สูงที่สุดก็ยังเอาชนะธรรมชาติเสียทั้งหมดไม่ได้”
>
> “เป็นบทเรียนราคาแพงสำหรับมนุษย์บนดาวซานทอรี...” ผมกล่าวขึ้นเบา ๆ สายตามองดูภาพสามมิติที่หุ่นจิ๋วบันทึกไว้ “...และสำหรับโลกเราด้วย”
>
> (ปฐมภพ, 2540, หน้า 20)

จากข้อความดังกล่าวพบว่า วินทร์ เลียววาริณ ได้ถ่ายทอดทัศนะผ่านบทสนทนาระหว่าง “ผม” และกัปตันเทร่าดังกล่าว เพื่อวิพากษ์วิจารณ์การกระทำอันเต็มไปด้วยความโลภและความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ โดยชี้ให้เห็นว่า ไม่ว่ามนุษย์จะเจริญขึ้นเพียงใด ก็ไม่อาจปฏิเสธความจริงหรือต้านทาน ความเป็นไปของธรรมชาติได้ หากกิเลสเป็นต้นตอแห่งการกระทำ ผลย่อมกลายเป็นทุกข์เสมอจะพบว่าในเรื่องนี้วิทยาศาสตร์เป็นเครื่องมือประกอบการกระทำอันเลวร้ายของมนุษย์ ไม่เพียงไม่อาจบรรเทาความทะยานอยาก แต่กลับเพิ่มพูนอยากนั้นให้รุนแรงยิ่งขึ้น ความโลภเป็นสิ่งที่ทำลายทุกสิ่งทั้งทรัพยากร ที่อยู่อาศัย หรือแม้กระทั่งความเชื่อมั่นของมนุษย์ที่มีต่อวิทยาศาสตร์ จากจุดนี้จะพบว่าค่านิยมของมนุษย์ ถูกถ่ายทอดผ่านการกระทำที่สร้างความทุกข์และความเสื่อมโทรม เพื่อให้ผลแห่งการกระทำดังกล่าวนำไปสู่การใคร่ครวญของผู้อ่าน การตอกย้ำความคิดใคร่ครวญนี้เผยผ่านท่าทีของกัปตันเทร่าและ “ผม” ตอนท้ายของเรื่อง ทั้งสองต่างคาดเดากันไปตามทัศนะของตนว่า จะเกิดอะไรขึ้นหากชาวโลกรับรู้ความจริงเกี่ยวกับดาวซานทอรี กัปตันเทร่าคาดว่าชาวโลกคงตื่นเต้นชั่วระยะหนึ่ง จากนั้นก็ยังคงแสวงหาผลประโยชน์เช่นเดิมต่อไป ขณะที่ “ผม” คาดหวังว่าข้อมูลนี้อาจทำให้มนุษย์หันกลับมารักษาสภาพแวดล้อมให้ดีดังเดิม

ทัศนะที่สวนทางระหว่างตัวละครทั้งสองสื่อถึงความไม่แน่ใจในทางเดินที่มนุษย์เลือก ความไม่ไว้เนื้อเชื่อใจที่มนุษย์มีต่อตนเอง และสื่อว่าลึก ๆ แล้วมนุษย์เราต่างหดหู่ต่อการกระทำอันเลวร้ายของมนุษย์ด้วยกันเอง เหตุผลที่คนเรามักเลือกปิดหูปิดตาต่อการกระทำอันเลวร้ายของตนเอง เพราะความทุกข์ที่ยังมาไม่ถึงไม่น่าพิสมัยเท่ากับผลประโยชน์ในปัจจุบัน และการทำตามใจนั้นง่ายกว่าการฝืนทำในสิ่งที่ถูกต้อง

สรุปได้ว่า จากเรื่องปฐมภพ วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า ผลอันเกิดจากการกระทำที่เต็มไปด้วยความโลภและความเห็นแก่ตัว คือ หายนะและความทุกข์ คุณค่าทางจริยะของมนุษย์เสื่อมถอยเพราะกิเลส กิเลสทำให้มนุษย์ตาบอด เลือกที่จะแปรทุกอย่างให้เป็นผลประโยชน์ ไม่เว้นแม้กระทั่งความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ อันเป็นสิ่งที่ถูกตั้งความหวังให้เป็นปัจจัยในการกอบกู้อารยธรรม ก็กลับกลายเป็นเพียงเครื่องมือเพื่อการเสพเสวย ความโลภและความเห็นแก่ตัวจึงให้ค่าที่เป็นทุกข์ ทำให้มนุษย์ขาดความเป็นอิสระ ต้องหวั่นเกรงว่าอัตตาของตนจะถูกกระทบกระแทก จึงพยายามทุกวิถีทางเพื่อสนองอัตตาและยืดเวลาที่ตนจะได้เสวยสุข กระทั่งต้องตกเป็นทาสของความอยากและอัตตาที่เกาะเกี่ยวไว้ตัวตนนั้นร่ำไปก็ยอม

เรื่องเด็กสองโลก เป็นการนำเสนอค่าทางจริยะผ่านการเปรียบเทียบคุณสมบัติและกระทำระหว่างตัวละครสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเป็นมนุษย์โลก และอีกฝ่ายหนึ่งเป็นมนุษย์สองโลก เรื่องราวเล่าถึงเด็กชายชาวโลกคนหนึ่งซึ่งบังเอิญเกิดบนดาวกิสบอน อันเป็นดาวที่ชาวโลกถือว่าเป็นดาวไร้อารยธรรมที่มีลักษณะคล้ายกับโลกมนุษย์ในยุคแรกเริ่ม ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรป่าไม้ที่ให้มนุษย์เดินทางไปที่นั่นเพื่อสร้างอาณานิคมแห่งใหม่ จนส่งผลให้ทรัพยากรทางธรรมชาติเริ่มลดน้อยลงไปทุกที เด็กชายดาวกิสบอนหรืออีกนัยหนึ่งคือ “เด็กสองโลก” เรียนรู้ได้รวดเร็วและมีพัฒนาการเหนือกว่ามนุษย์โลกในปัจจุบัน ทั้ง ๆ ที่เติบโตท่ามกลางสิ่งมีชีวิตระดับต่ำ จนก่อให้เกิดความฉงนแก่เหล่าชาวโลกว่า สิ่งมีชีวิตที่พวกเขาดูถูกว่าไร้อารยธรรมนั้น แท้ที่จริงแล้วอาจมีวิทยาการสูงส่งกว่าพวกเขา ดังบทสนทนาระหว่าง “ผม” ศาสตราจารย์แพทย์เจ้าของไข้ของเด็กชายสองโลกและ “ทรอน” พ่อของเด็กชายดังกล่าว ความว่า

เราทั้งสองเงียบไปครู่ใหญ่ ผมกล่าวต่อไป “คำถามของผมก้าวไกลต่อไปถึงระบบยนตกรรมศาสตร์ กลศาสตร์ ดาราศาสตร์ ไปจนถึงปรัชญา ลูกชายของคุณเข้าใจและตอบมันได้ทั้งหมด”

เขากระซิบ “คุณคิดว่าเป็นไปได้อย่างไร?”

ผมชี้มือไปที่กองเอกสารและแฟ้มข้อมูลคอมพิวเตอร์สูงท่วมหัวบนโต๊ะ “จากการสำรวจอย่างละเอียดของนักวิทยาศาสตร์แขนงต่าง ๆ ดาวกิสบอนไม่ปรากฏสิ่งมีชีวิตที่ทรงภูมิปัญญา มีแต่ต้นไม้และสัตว์เซลล์เดียวชั้นต่ำเท่านั้น แต่ความสามารถของลูกชายคุณบ่งชัดว่าโลกหรือป่าดงดิบที่เขาเติบโตมาไม่ใช่โลกที่ไร้อารยธรรมอย่างแน่นอน เพราะฉะนั้นเราอาจสรุปได้ตามหลักตรรกะว่า เขาเรียนรู้มาจากสัตว์ พูดกันตรงกว่านั้นก็คือสัตว์เซลล์เดียวหรือที่พวกนักสำรวจเขียนลงในรายงานว่าสัตว์ชั้นต่ำเหล่านี้มีภูมิปัญญาสูงกว่ามนุษย์เราเสียอีก

(เด็กสองโลก, 2540, หน้า 42)

บทสนทนาดังกล่าวสื่อถึงความไม่แน่ใจต่อความเชื่อเรื่องมนุษย์เป็นศูนย์กลางจักรวาล โดยแสดงให้เห็นว่าจักรวาลอันกว้างใหญ่ไพศาลมีหลายสิ่งที่อยู่เหนือการคาดการณ์ของมนุษย์ การปรากฏตัวของสิ่งทรงภูมิปัญญาที่ลึกลับได้ขุดคุ้ยความกลัวและความกระวนกระวายในจิตใจส่วนลึกที่สุดของมนุษย์ให้เผยออกมา แสดงให้เห็นว่ามนุษย์หวั่นกลัวการกระทบกระแทกอัตตาของตนเพียงไร เพราะอัตตาจอมปลอมนี้ถูกสร้างและยึดถือไว้อย่างมั่นคงด้วยอวิชชา ตัณหา และอุปาทาน ภาวะดังกล่าวทำให้มนุษย์มองไม่เห็นความจริง ใช้ชีวิตอย่างฝืนธรรมชาติ และดำรงชีวิตเสมือนอยู่ในความมืด ความรู้และภูมิปัญญาที่มีไม่เพียงไม่อาจทำให้มนุษย์ใกล้ชิดกับความจริง แต่กลับเป็นเครื่องมือในการกอดรัดทะนุถนอมอัตตา บังคับ ควบคุม และกำราบธรรมชาติรอบตัว สร้างกำแพงขวางกั้นให้มนุษย์ถอยห่างจากความจริงมากขึ้น ทั้งยังเป็นเหตุของกิเลส 3 อย่างที่ทำให้มนุษย์ยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง ได้แก่ ตัณหา (ความเห็นแก่ตัว ความแส่หาสิ่งบำรุงบำเรอปรนเปรอตน) มานะ (ความถือตัว ความทระนงตน สำคัญตนเป็นนั่นเป็นนี่ อยากยิ่งใหญ่ใฝ่เด่นครอบงำผู้อื่น แสวงหาอำนาจมายกชูตน) และทิฏฐิ (ความยึดติดในความเห็นของตน ตลอดจนคลั่งไคล้ในความเชื่อถือทฤษฎี ลัทธินิยมและอุดมการณ์ต่าง ๆ) (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2552, หน้า 70/51) การปรากฏตัวของสิ่งที่อยู่เหนือความคาดหมายนับเป็นการสั่นคลอนอัตตาของมนุษย์ ยิ่งพวกเขาทราบว่าเด็กชายสองโลกมีคุณธรรมและจริยธรรมสูงกว่าตน ทั้ง ๆ ที่มีพัฒนาการและดำรงชีวิตแตกต่างจากพวกเขา ยิ่งทำให้เกิดคำถามต่อค่าทางจริยธรรมและความสูงส่งทางอารยธรรมไปพร้อม ๆ กัน

อนึ่ง เมื่อพิจารณาในมุมมองที่กว้างขึ้น นิยายวิทยาศาสตร์เรื่องนี้ไม่เพียงวิพากษ์การกระทำที่เต็มไปด้วยความหลงของมนุษย์ ไม่เพียงชี้ให้เห็นความไม่แน่นอนของความหมายและคุณค่าที่มนุษย์ตีค่าให้แก่สิ่งต่าง ๆ ยังกระตุ้นให้เกิดความตระหนักว่า มนุษย์ควรมองทุกสิ่งอย่างเป็นองค์รวม คือ มองว่าทุกสิ่งในจักรวาลต่างเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย มนุษย์เป็นเพียงปัจจัยหนึ่งในอีกหลายล้านปัจจัยที่ประกอบเข้าเป็นระบบ ฉะนั้น การเปลี่ยนแปลง แทรกแซง กอบโกยผลประโยชน์แต่ฝ่ายเดียว ย่อมก่อให้เกิดผลกระทบสืบเนื่องต่อจักรวาลทั้งจักรวาล ทุกสิ่งจึงมีคุณค่าเท่าเทียมในฐานะส่วนหนึ่งของจักรวาล เมื่อมนุษย์มองว่าสรรพสิ่งสำคัญพอ ๆ กับตน วิถีการปฏิบัติต่อสิ่งต่าง ๆ ย่อมเปลี่ยนไป กล่าวคือ แทนที่จะเกิดความกระหายอยากครอบครองหรือยึดมั่นถือมั่นกลับกลายเป็นความเข้าใจและความเมตตาที่เกิดขึ้นอยู่ในจิตใจ ยังผลให้มนุษย์รู้สึกถ่อมตนและมองเห็นว่าชีวิตนี้มีคุณค่ามากขึ้น

สรุปได้ว่า จากเรื่องเด็กสองโลก วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า ค่าทางจริยะของมนุษย์มิได้เกิดจากการยึดตนเป็นศูนย์กลางจักรวาล แต่เป็นการตระหนักถึงการเป็นส่วนหนึ่งของจักรวาล อำนาจทางวิทยาการและการพยายามเอาชนะธรรมชาติ มิได้ทำให้มนุษย์อยู่สูงส่งกว่าสิ่งอื่น แต่เป็นเพียงความเห็นผิดที่บ่มเพาะกิเลสและอัตตาให้เติบโตขึ้น ฉะนั้น เพื่อเป็นการยกระดับจิตใจให้สูงขึ้นมนุษย์จึงควรการละวางอัตตา ตัณหาและความยึดมั่นถือมั่นของตนลงเสีย

เรื่องพระเจ้าองค์สุดท้าย เป็นการนำเสนอค่าทางจริยะที่ล้มเหลวอันเกิดจากการยึดมั่นถือมั่นในอำนาจวิทยาการของมนุษย์ เรื่องราวว่าด้วยสามีภรรยาคู่หนึ่ง คือ “คาร์” และ “ลินด์” ซึ่งโคลนมนุษย์เทียมขึ้นบนดาวเคราะห์แห่งหนึ่ง เมื่อเดินทางกลับทั้งคู่พบว่ามนุษย์เทียมนั้นเกิดข้อผิดพลาดเนื่องจากอุบัติเหตุตอนฟ้าผ่า ทั้งสองจึงตั้งโปรแกรมให้ยานอวกาศลอยกลับไปปฏิบัติภารกิจสุดท้ายเพื่อแก้ไขปัญหาที่ตนได้ทำผิดพลาดไว้ แต่ระหว่างกลับเชื้อเพลิงรั่วทำให้เดินทางเชื่องช้ากว่ากำหนดถึงแปดหมื่นปี มนุษย์เทียมบนดาวเคราะห์ดวงนั้นมีความก้าวร้าวเกินกว่าที่ยานอวกาศ หรือ “พระเจ้าองค์สุดท้าย” ซึ่งเป็นความหวังสุดท้ายของพวกเขาจะยับยั้งได้ เหล่ามนุษย์เทียมส่งอาวุธปรมาณูกำจัดยานของผู้ให้กำเนิดชีวิต ยังผลให้การเดินทางครั้งนี้เป็นเพียงความสูญเปล่า ดังข้อความตอนหนึ่งที่เป็นการบรรยายความรู้สึกนึกคิดของเครื่องคอมพิวเตอร์ในยานอวกาศของคาร์และลินด์ เมื่อต้องเผชิญกับอาวุธในการทำลายล้างที่เหล่ามนุษย์เทียมส่งขึ้นมาเพื่อจำกัดตน ความว่า

> บัดนี้มันรู้แล้วว่ามนุษยชาติพันธุ์นี้ก้าวหน้าไปถึงขั้นไหนแล้ว จริงอย่างที่คาร์เคยกล่าวไว้ มนุษย์เทียมพวกนี้สะสมความรุนแรงมากเกินไป และนานเกินไป แต่มันไม่รู้ว่านั่นเป็นเพราะความผิดพลาดของอะไร
>
> ความผิดพลาดของเครื่องมือหรือความผิดพลาดของโชคชะตา?
>
> และคนเหล่านั้นกำลังต้อนรับ “พระเจ้า” ของพวกเขาด้วยอาวุธที่เลวร้ายที่สุดในจักรวาล โดยที่ยานอวกาศของ “พระเจ้า” หมดพลังที่จะตอบโต้หรือถอยหนีแล้ว “พระเจ้า” เดินทางมาสายเกินไป การเดินทางที่กินเวลานานแปดหมื่นปีไร้ประโยชน์โดยสิ้นเชิง!
>
> (พระเจ้าองค์สุดท้าย, 2540, หน้า 83)

จากข้อความข้างต้นจะพบว่าเรื่องนี้สื่อแนวคิดผ่านเรื่องราวในเชิงสัญลักษณ์ว่าด้วยการก้าวเข้ามาเป็นพระเจ้าองค์ใหม่ของวิทยาศาสตร์ ในยุคที่เหตุผลอยู่เหนือศรัทธา วิทยาศาสตร์กลายเป็นที่ยึดเหนี่ยวแทนศาสนา มนุษย์ต่างคาดหวังว่าตนจะก้าวพ้นจากความคลุมเครือไปสู่ความรู้แจ้งด้วยเหตุผลและข้อพิสูจน์ ทว่าวิทยาศาสตร์ก็กลับเป็นเหตุให้มนุษย์ฮึกเหิมลำพองคิดกระทำการเทียมพระเจ้า ด้วยการทดลองสร้างมนุษย์เทียมและสรรพสิ่งขึ้นมาบนดาวเคราะห์ดวงที่เจ็ด ซ้ำยังพยายามฝืนกระบวนธรรมด้วยการกำกับและควบคุมอารมณ์ของมนุษย์เทียมให้เป็นไปดังใจตน ทั้งหมดนี้สื่อถึงความเชื่อมั่นของมนุษย์ต่อวิทยาศาสตร์ ซึ่งเสกสร้างตัวตนจอมปลอมจนแลเห็นตนเองเป็น “พระผู้สร้าง” (The Creator) ที่บัญชาควบคุมทุกสิ่งได้ตามใจปรารถนา ทว่าการพลาดพลั้งคือคุณสมบัติของมนุษย์ (“To err is human”) การฝ่าฝืนสร้างระเบียบธรรมชาติจึงนำไปสู่โศกนาฏกรรมอันน่าเศร้า เมื่อมนุษย์เทียมตอบโต้ “พระเจ้า” ของพวกเขาด้วยอาวุธเลวร้ายที่สุดในจักรวาล ความล้มเหลวของมนุษย์ทั้งสองย้ำเตือนว่ามนุษย์ไม่อาจบังคับควบคุมธรรมชาติได้ การที่มนุษย์ไปถือครอง ฝ่าฝืนหรือสร้างระเบียบขึ้นในโลกใหม่ เท่ากับการนำตนเองไปผูกติดกับความทุกข์ เพราะเหตุปัจจัยมิใช่สิ่งที่มนุษย์จะควบคุมให้เป็นไปดังใจได้ทุกอย่าง ทว่ามนุษย์ก็มักพลาดพลั้งเพราะความทะเยอทะยานที่ไม่รู้ขอบเขตของตนอยู่เสมอ

อนึ่ง การถ่ายทอดเรื่องราวผ่านมุมมองของเครื่องคอมพิวเตอร์ในยานอวกาศ เพื่อให้ผู้อ่านรู้สึกเห็นใจในชะตากรรมของตัวละครผู้เล่าเรื่อง พร้อม ๆ กับพิจารณาถึงต้นเหตุแห่งความทุกข์ที่ตัวละครทั้งหมดต้องเผชิญ คำถามที่กระตุ้นความคิดในตอนท้ายว่าก้าวร้าวรุนแรงของมนุษย์เทียมเป็น “ความผิดพลาดของเครื่องมือหรือโชคชะตา?” นำไปสู่การใคร่ครวญถึงคุณค่าทางจริยะของมนุษย์ผู้อยู่เบื้องหลังความผิดพลาดทั้งหมด หากพิจารณาตามหลักความจริง เครื่องมือไม่อาจก่อความชั่วร้ายได้หากไร้มนุษย์ ส่วนโชคชะตาย่อมไม่อาจบังเกิดหากปราศจากมนุษย์ผู้ปรุงแต่งชะตา

กรรม เพราะฉะนั้น ภาพนำเสนอของมนุษย์เทียมที่รุนแรงก้าวร้าวจึงเป็นภาพสะท้อนถึงมนุษย์ ผู้เป็นแหล่งบ่มเพาะความชั่วร้าย ซึ่งไม่ว่าจะมีอำนาจทางวิทยาศาสตร์เพียงใด ก็ไม่อาจเลี่ยงหายนะที่เกิดจากการกระทำของตนได้ ตราบเท่าที่มนุษย์ไม่ละความอยาก ความหยิ่งทะนงและ ความลุ่มหลงในอัตตาของตนลงได้

สรุปได้ว่า จากเรื่องพระเจ้าองค์สุดท้าย วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า ผลจากความลุ่มหลงในอำนาจความรู้ทางวิทยาศาสตร์ คือ ความทุกข์และความพลาดหวังอันเกิดจากการนำตนไปขัดขวางกระแสของธรรมชาติ ตราบเท่าที่มนุษย์ไม่ตระหนักถึงความจริงว่า มนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของโครงข่ายแห่งระบบธรรมชาติ การกระทำในเชิงบีบบังคับแข็งขืนและการผลักภาระให้เครื่องมือหรือชะตากรรมก็ยังคงเกิดขึ้นเรื่อย ๆ การแก้ปัญหาก็ยังคงเป็นเพียงการแก้ที่ปลายเหตุ หาใช่การขจัดต้นตอแห่งปัญหาให้หมดสิ้นไป ต่อให้ความพยายามแก้ไขปัญหานั้นจะจากเจตนาดีก็มิอาจจัดคุณค่าทางจริยะที่ดีงามได้สมบูรณ์แบบ ตราบเท่าที่โมหะ ตัณหาและอุปาทานเป็นแรงขับเคลื่อนการกระทำ มนุษย์ก็ยังไม่อาจหลุดพ้นจากผลพวงแห่งการกระทำของตนได้

เรื่องกุหลาบสีแดงกับเที่ยวบินสุดท้าย เป็นการนำเสนอค่าทางจริยะผ่านพฤติกรรมที่ลุ่มหลงในอัตตาของมนุษย์ เรื่องราวว่าด้วยความขัดแย้งระหว่างมนุษย์และแอนดรอยด์ เมื่อ “คารอน” แอนดรอยด์หนุ่มรุ่นที่สิบสองรอดพ้นจากการประทับตราในสมองเพราะความผิดพลาดของโรงงาน เขาจึงมีความคิดอ่านเหมือนมนุษย์ทั่วไปหนึ่งร้อยเปอร์เซ็นต์ คารอน ต้องการจะปลดแอกเหล่าแอนดรอยด์ให้พ้นจากการควบคุมของมนุษย์ คณะกรรมการพิทักษ์ระบบสุริยะเห็นเขาเป็นภัยร้ายที่คุกคามต่ออำนาจ ความมั่นคงและความปลอดภัยของมนุษย์ พวกเขาจึงส่ง “มาลิน” แอนดรอยด์สาวซึ่ง คารอน หลงรักและเข้าใจผิดคิดว่าเป็นมนุษย์ไปจัดการกับเขา มาลิน จงใจโดยสารเครื่องบินเที่ยวอวกาศเดียวกับคารอนและแผนก็เป็นไปอย่างที่เธอวางไว้ เธอพบกับ คารอน และพยายามโน้มน้าวเขาด้วยเริ่มพูดคุยถึงเหตุการณ์ในอดีต ในระหว่างนั้นเอง คารอน ได้เผยถึงเหตุผลที่เขาตัดสินใจปฏิวัติสังคมด้วยการปลดแอกแอนดรอยด์จากการเป็นทาส ดังบทสนทนาระหว่าง มาลินและคารอน ความว่า

> “ใช่ ผมเป็นแอนดรอยด์ แต่ผมเป็นมนุษย์เทียมที่มีจิตสำนึกไม่ต่างจากมนุษย์จริง คุณกับผมต่างก็เรียนประวัติศาสตร์โลกมาก่อน ตั้งแต่หลายร้อยปีก่อน พวกคนจับคนด้วยกันมาเป็นทาสรับใช้ รังเกียจเหยียดหยาม เกิดสงครามทาส ฆ่ากันตายไปมากมาย จิตใจมนุษย์เราตกต่ำแค่ไหน เวลาหลายศตวรรษไม่สามารถเปลี่ยนมันได้ ผมไม่คิดว่าเราควรจะต้องทนอยู่กับความเป็นทาสอีกต่อไป ในเมื่อแอนดรอยด์ก็สามารถมีเลือกเนื้อมีอารมณ์เช่นกัน ที่สำคัญคือผมฉลาดพอที่จะเปลี่ยนหุ่นตัวอื่น ๆ ที่เหลือให้มีความรู้สึกนึกคิดเช่นผมได้”
>
> “เพื่ออะไร?”
>
> “เพื่ออิสรภาพไง คุณไม่เข้าใจหรือแกล้งทำเป็นไม่เข้าใจ? ในวันที่ผมบอกรักคุณนั้นหากผมเข้าใจคำนี้ ผมก็คงตามคุณไปดาวพุธหรือสถานที่ใดก็ได้ในจักรวาล แต่สิ่งเดียวที่ผมทำได้คือยืนมองคุณก้าวหายไปจากชีวิตผม โดยที่ผมทำอะไรไม่ได้ เพราะผมคิดว่าผมมีสิทธิ์เป็นเพียงแอนดรอยด์ตัวหนึ่ง เมื่อคุณจากไปแล้ว ผมจึงได้คิดและค่อย ๆ เข้าใจคำว่า ‘อิสรภาพ’ ในที่สุดผมก็รู้ว่าผมควรจะทำอะไรเพื่อแอนดรอยด์อื่น ๆ บ้าง เหมือนกับนานมาแล้วในประวัติศาสตร์มนุษยชาติที่พวกทาสต้องการปลดแอก”
>
> (กุหลาบสีแดงกับเที่ยวบินสุดท้าย, 2540, หน้า 131)

จากบทสนทนาข้างต้นพบว่า เหตุผลสำคัญที่ทำให้ คารอน ต้องการปฏิวัติสังคมด้วยการปลดแอกแอนดรอยด์จากการเป็นทาส คือ ความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจและความกดดัน คับแค้นต่อเสรีภาพที่มีอยู่อย่างจำกัดของตน สถานะของแอนดรอยด์ทำให้ คารอน ต้องคอยปฏิบัติตามคำสั่งของมนุษย์อยู่ตลอดเวลาและไม่อาจรักมาลินในแบบที่เขาต้องการได้ จุดนี้แสดงให้เห็นว่าการแบ่งแยกและความไม่เท่าเทียมระหว่างมนุษย์กับแอนดรอยด์อยู่เบื้องหลังเหตุการณ์ทั้งหมด เพราะความหลงผิดและยึดมั่นถือมั่นในอัตตา จึงถือเทียบเคียงระหว่างตนเองกับผู้อื่น เพื่อเอาไว้วัดแข่งขันกันว่าใครสูงหรือต่ำกว่า ฉลาดหรือโง่กว่า เด่นหรือด้อยกว่า ฯลฯ การถืออัตตาในลักษณะนี้ทางพุทธศาสนา เรียกว่า “มานะ” แปลว่า “ความถือตัว ความทระนงตน ความสำคัญตนว่าสูง ต่ำ เด่น ด้อย เท่าเทียม เทียบเขา เทียบเรา ตลอดจนความรู้สึกภูมิ ๆ พอง ๆ ถือตัวอยู่ภายใน...” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2552, หน้า 70/35) มานะเป็นกิเลสชนิดหนึ่ง เป็นสาเหตุของการแบ่งแยกแข่งขันและกดขี่ข่มเหงกันระหว่างมนุษย์ ผู้ที่มีมานะจิตใจจะรู้สึกกำเริบเหิมลำพองสำคัญตนเป็นนั่นเป็นนี่ ก่อให้เกิดความปรารถนาในอำนาจ อยากครอบงำ ครอบครอง อย่างยิ่งใหญ่เหนือผู้อื่น จะพบว่าทั้งมนุษย์แท้และมนุษย์เทียมในเรื่องนี้ต่างมีมานะบงการพฤติกรรมอยู่ทั้งสิ้น มนุษย์แท้ผู้ปรารถนาความเป็นใหญ่ใช้อำนาจที่มีเข้าครอบครองดาวเคราะห์ต่าง ๆ สถาปนาหน่วย

พิทักษ์ระบบสุริยะขึ้นมาเพื่อสร้างเสถียรภาพและความมั่นคงทางอำนาจ ทั้งยังสร้างแอนดรอยด์เป็นทาสรับใช้เพื่อสนองความอยากยิ่งใหญ่ใฝ่เด่นของตน สำหรับมนุษย์เทียมอย่างคารอน มานะเกิดขึ้นในจิตใจ เพราะการรับรู้ถึงการมีตัวตน เกิดความคิดเปรียบเทียบระหว่างตัวเขาและมนุษย์จริง ๆ เนื่องจากเขามีจิตใจเช่นมนุษย์แต่ไม่อาจดำรงชีวิตเหมือนมนุษย์ได้ ความรู้สึกต่ำต้อยและสูญเสียอิสรภาพทำให้เขากระหายที่จะมีอำนาจเยี่ยงมนุษย์ จนประกาศตนเป็นปรปักษ์กับมนุษย์ผู้สร้างตัวเขาเองในที่สุด

อย่างไรก็ตาม มานะกิเลสดังกล่าวมิได้เป็นแรงจูงใจเพียงประการเดียว ทว่ามีกิเลสอื่น ๆ เช่น ตัณหา ความเห็นแก่ตัว ทิฏฐิ ฯลฯ ประกอบเข้าด้วยกัน ดังพบว่า มนุษย์ทั้งสองฝ่ายไม่เพียงถือตนและยึดมั่นถือมั่น แต่พวกเขายังถูกครอบงำด้วยความคิดของอุดมการณ์และความปรารถนาส่วนตน การนำตนไปผูกไว้กับกิเลสทำให้ความคิดและการกระทำของมนุษย์ทั้งสองฝ่ายดำเนินไปบนพื้นฐานของความพอใจ ความเชื่อถือ ทฤษฎีและอุดมการณ์ที่แต่ละฝ่ายยึดถือไว้ เมื่อต่างฝ่ายต่างถือมั่น ไม่ยอมลดราวาศอกให้กัน การช่วงชิงอำนาจระหว่างกันจึงเกิดขึ้น ผลจากความถือมั่นในกิเลสได้สร้างความขุ่นข้องทุกข์ให้แก่มนุษย์ทั้งสองฝ่าย ข้างฝ่ายมนุษย์แท้ พวกเขาต้องคอยระแวงระวัง หวงแหนอัตตาของตนอยู่เสมอ ด้วยหวังคงความปรารถนาและอำนาจให้อยู่ในสภาพนั้นตลอดไป ข้างฝ่ายมนุษย์เทียมก็ต้องดิ้นรนต่อสู้เพื่อให้ได้ซึ่งอำนาจและสิทธิที่ตนปรารถนา ความห่วงใยในตัวตนจอมปลอมที่มนุษย์ทั้งสองฝ่ายสร้างขึ้นแสดงให้เห็นการบีบคั้นของความทุกข์ที่มิได้มีอยู่เฉพาะบุคคลคนเดียว แต่ยังแผ่ขยายไปผู้อื่นและสังคมโดยรวม ความทุกข์ของตัวละครทั้งสองฝ่ายเป็นสิ่งที่ วินทร์ เลียววาริณ ทิ้งไว้ให้ผู้อ่านขบคิดพิจารณาว่า สิ่งใดคือค่าที่มนุษย์ควรยกย่อง สิ่งใดคือค่าที่ยึดถือไว้ก็รังแต่จะทำให้ชีวิตเสื่อมถอย

สรุปได้ว่า จากเรื่องกุหลาบสีแดงกับเที่ยวบินสุดท้าย วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า การยึดมั่นถือมั่นในอัตตา มานะ ทิฏฐิ และตัณหาของมนุษย์ นำไปสู่การทำลายคุณค่าทางจริยะ ทั้งนี้เพราะกิเลสดังกล่าวจะทำให้มนุษย์ยึดความคิดความเชื่อของตนเป็นใหญ่ ทั้งยังเอนเอียงยึดมั่นในทฤษฎี อุดมการณ์ และหลักปรัชญาที่เข้ากับความต้องการของตน ทำให้เกิดการกระทำเชิงลบตามมา เช่น การแก่งแย่งชิงดีชิงเด่น การใช้เล่ห์กล การทรยศหักหลัง เป็นต้น ซึ่งนำไปสู่การคุกคามของความทุกข์ที่คอยบีบคั้นจิตใจและพฤติกรรม ส่งผลให้มนุษย์ตกเป็นทาสความคิดของสิ่งที่ตนถือมั่น ขาดสติในการพิจารณาไตร่ตรองถึงเหตุผลที่เกิดขึ้นตรงหน้า เพราะฉะนั้นสิ่งที่มนุษย์ควรให้ทำ คือ การละวางจากอัตตาและกิเลส เพื่อปลดเปลื้องจิตให้เป็นอิสระและส่งเสริมคุณค่าทางจริยะของตนให้สูงขึ้น

เรื่อง7020: โลกแห่งความสุข เป็นการนำเสนอค่าทางจริยะของมนุษย์ที่ เสื่อมลงเพราะการให้ค่าทางวัตถุอย่างผิด ๆ เรื่องราวว่าโลกในปี 7020 ซึ่งมนุษย์สามารถพัฒนาอุตสาหกรรมยา ให้กลายเป็นทุกสิ่งทุกอย่างสำหรับตน เมื่อเสพยามากเข้า ระบบย่อยอาหารของมนุษย์ก็เปลี่ยนไป ลำไส้หดตัวลง ยังผลให้มนุษย์มีอายุสั้นลงกว่าครึ่ง ทว่ายังไม่มีใครทราบความจริงเรื่องนี้ จนกระทั่งนายแพทย์วิเคราะห์ยาที่ชื่อ “คินนา” ค้นพบความจริงดังกล่าว สมาพันธ์ยาเกรงว่าหากเผยแพร่ข่าวนี้จะทำให้กิจการของพวกเขาล้มลงจึงฆ่า คินนา ปิดปาก แล้วจัดฉากให้เหมือนว่า คินนา ฆ่าตัวตาย “ผม” ผู้ว่าการตำรวจในการตายของ คินนา จึงสืบหาหลักฐานจนพบว่าก่อนเสียชีวิต คินนา ไปยืมหนังสือเล่มหนึ่งที่สถาบันสื่อมวลชน หนังสือเล่มนี้เขียนโดย “กินนี การา” นักข่าวผู้ทรงอิทธิพลคนหนึ่งในปี 7020 กินนี การา มอบเอกสารที่ คินนา ทิ้งไว้ให้ “ผม” อ่าน เนื้อหาในเอกสารนั้นเผยความจริงเกี่ยวกับระบบย่อยอาหารที่ผิดปกติของมนุษย์ ข้อมูลนี้ทำให้ “ผม” ตกตะลึงอย่างมาก ดังเนื้อความว่า

> ผมตะลึงงัน เงียบเสียงไปนานแสนนาน เสียงกินนี การา ดังมาเรื่อย ๆ
>
> “อายุคนเราสั้นก็เพราะเราฝืนธรรมชาติมากเกินไป ตามหลักแห่งธรรมชาติ เมื่อเราไม่ใช้อวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่ง มันจะหายไปกระเพาะอาหารและลำไส้คนเล็กลง เพราะเราไม่ใช้มัน กระเพาะคนเราไม่ได้ใช้ย่อยอาหารมานานหลายพันปีแล้ว...”
>
> “ก็เพราะ...”
>
> “ใช่แล้ว ก็เพราะเราใช้ยา เราใช้ยาเป็นอาหาร ใช้ยาเพื่อรักษาโรค เพื่อเพิ่มความฉลาด เพื่อการบันเทิง เรากินยาเพื่อคลายเครียด เรากินยาเพื่อ ‘ดู’ ภาพยนตร์เรื่องใหม่ ๆ ทั้งที่หลับตาอยู่เพราะมันให้ความบันเทิงมากกว่า เด็กของเรากินยาตั้งแต่แรกเกิดเพื่อเพิ่มความฉลาด คุณคงปฏิเสธมันไม่ได้ เพราะเด็กสมัยนี้อายุหกขวบก็เข้ามหาวิทยาลัยแล้ว สิบขวบก็ทำงาน วัยสิบสองปีก็มีครอบครัวมีลูกได้แล้ว ยาเป็นวิถีชีวิตใหม่ของเรา เราใช้ยาสำหรับทุกอย่างมานานกว่าห้าพันปี เพราะฉะนั้นวิวัฒนาการทางสรีระของมนุษย์เราก็เปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว...”
>
> (7020 : โลกแห่งความสุข, 2540, หน้า 186-187)

จากบทสนทนาดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงลักษณะทางกายภาพและวิถีชีวิตของผู้คนที่เปลี่ยนแปลงไปเพราะพึ่งพา “ยา” เกินขอบเขต ปราศจากการยับยั้งชั่งใจ จนเป็นผลให้จิตใจและร่างกายของคนในปี 7020 ผูกติดอยู่กับการเสพสุขที่เรียกว่า “กามสุข” คือ ความทางประสาทสัมผัสทั้ง 5 หรือความสุขทางเนื้อหนัง กามสุขในที่นี้มี “ยา” เป็นตัวแปรควบคุมผู้คนรู้สึกสุขหรือทุกข์

กล่าวคือ เมื่อยาก่อให้เกิดอารมณ์อันชอบใจหรือภาวะอันพึงใจก็จะรู้สึกสุข แต่ถ้าขาดยาหรือยาไม่ให้อารมณ์ที่ต้องประสงค์ก็จะกลายเป็นทุกข์ “ยา” จึงเป็นสิ่งที่มอบเวทนา คือ ความรู้สึกชอบไม่ชอบ หรือเฉย ๆ ที่เกิดขึ้นในจิตใจของผู้เสพ การที่ “ยา” มอมเมาผู้คนในปี 7020 ให้ลุ่มหลงจนถึงขั้นไม่สังเกตความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต่ออายุขัยและร่างกายของตน เป็นเพราะผู้คนเสพ “ยา” เป็นระยะเวลานานในทุกวันและทุกช่วงของชีวิต ร่างกายและจิตใจถูกชักจูงด้วยเสพเสวยจนเป็นนิสัย แยกไม่ออกว่าสุขที่ตนประสบนั้นเกิดจากจิตใจหรือเพราะฤทธิ์ยา ในแง่นี้ “ยา” จึงเป็นต้นเหตุให้เกิดความหลง (โมหะ หรือ อวิชชา) คือ ความมัวเมามืดบอดจนไม่รู้สภาวะความเป็นจริง แยกไม่ออกระหว่างความจริงหรือความลวง ดีหรือชั่ว สุขหรือทุกข์ ทั้งนี้เพราะความสุขดังกล่าวถูกสั่งสมขึ้นมาด้วยหลงผิด ด้วยผู้คนคิดว่าความสนุกสนานหวานชื่นซึ่ง “ยา” อำนวยให้รู้สึกเพียงชั่วครู่ชั่วยามในเวลาที่เสพเสวยคือความจริงที่ตนประสบ ทั้งที่จริงแล้วสิ่งที่ประสบเป็นเพียงการให้ความหมายที่ผู้คนคาดหวังจาก “ยา” ทั้งสิ้น ดังนั้น “โลกแห่งความสุข” ที่ผู้คนในปี 7020 ประสบจึงไม่ใช่โลกที่แท้จริง แต่เป็นเพียงโลกปรุงแต่งขึ้นมาด้วยความอยาก ความอยากนี้เองก่อให้เกิดความยึดมั่นถือมั่นจนมองไม่เห็นความทุกข์ที่แฝงเร้นอยู่ในรูปของความสุขเสพเสวย ยังผลให้ชีวิตดำเนินของผู้คนเป็นไปอย่างมืดบอด เพราะฉะนั้น “ยา” จึงเป็นภาพแทนของวัตถุภายนอก (กามวัตถุ) ที่เข้ามาพร้อมกับความเจริญและความสะดวกสบาย ซึ่งล่อลวงผู้คนให้หลงใหลจนถึงขั้นยึดมั่นถือมั่นนำไปสู่กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเสพที่ขาดอิสระในการดำรงชีวิต ดังปรากฏในตอนท้ายเรื่องว่า “ผม” และ กินนี การา ต่างเลือกที่จะไม่เปิดเผยความจริงให้สังคมรับรู้ เนื่องจากบุคคลทั้งสองไม่กล้ารับความจริงและยอมจำนนต่อการเสพเสวย จึงยินดีที่จะหลอกลวงตนเองและผู้อื่นบนความสุขจอมปลอมนั้นต่อไป ดังนั้น ค่าจากความถือมั่นที่ผูกติดอยู่กับการเสพเสวย คือ จิตใจที่ทุรนทุรายมืดมัวเพราะความทุกข์อันเกิดจากการหลีกหนีความจริง

สรุปได้ว่า จากเรื่อง 7020 : โลกแห่งความสุข วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่าการกระทำอันเกิดจากการพยายามรักษาวัตถุหรือสิ่งเสพเสวยด้วยความลุ่มหลงมัวเมา กระทั่งยอมทำในสิ่งขัดแย้งกับกฎธรรมชาติเพื่อรักษาความสุขนั้น ๆ ไว้ สื่อว่ามนุษย์กำลังตกเป็นทาสความสุขหลงอยู่กับค่าและความหมายที่ให้แก่สิ่งนั้น ๆ จนไม่กล้ายอมรับความจริง การให้ค่ากับวัตถุอย่างผิด ๆ นำไปสู่การกระทำที่บั่นทอนค่าทางจริยะของมนุษย์ ยิ่งการกระทำอิงกับความสุขสบายทางวัตถุมากเท่าใด ความรู้สึกผิดชอบชั่วดีก็ยิ่งพร่าเลือนมากเพียงนั้น ทั้งนี้เพราะค่าที่ผูกติดกับวัตถุเป็นค่าสมมติซึ่งเปลี่ยนความหมายไปเรื่อย ๆ ตามความทะยานอยาก ตราบเท่าที่ความทะยานอยากยังไม่แยกออกจากวัตถุ ตราบนั้นมนุษย์ก็ยังไม่อาจมองเห็นความจริงหรือตัดสินใจเลือกในสิ่งที่ถูกต้องเหมาะสมโดยไม่นำเอาความปรารถนาส่วนตนมาเกี่ยวข้องได้จริง ๆ

เรื่องดอกไม้เหลืองเหนือเขาสูง นำเสนอคุณค่าทางจริยะที่ถูกทำลายลงด้วยตัณหาและโทสะของมนุษย์ เรื่องเล่าถึง “โลวันอาน” นักวิทยาศาสตร์ผู้หนึ่งซึ่งค้นพบสารสังเคราะห์ที่มีฤทธิ์ทำให้สรรพคุณของฝิ่นกลายพันธุ์ เขาติดต่อกับนายพันเอกซึ่งมีเส้นสายทางการเมือง ยื่นข้อเสนอให้นายพันเอกสร้างผลงานด้วยการสร้างโครงการกำจัดฝิ่นด้วยฤทธิ์ของสารสกัดดังกล่าว แลกกับการแก้แค้นกลุ่มขบวนการค้าฝิ่นที่เป็นเหตุให้ลูกชายของเขาเสียชีวิต ครั้นเวลาผ่านไป โลวันอาน พบว่าสารสังเคราะห์นั้นมีผลข้างเคียง เพราะหากใช้ไปนาน ๆ จะทำให้ฝิ่นมีพิษร้ายแรงกว่าเดิม จึงขอร้องให้นายพันหยุดโปรยสาร และตระหนักว่าแท้ที่จริงเขาไม่อาจเปลี่ยนแปลงหรือควบคุมธรรมชาติได้ ดังความตอนหนึ่งที่ โลวันอาน อธิบายให้นายพันเอกฟังถึงความผิดปรกติที่เกิดขึ้นจากการทดลองใช้สารสกัดเพื่อยับยั้งฝิ่น ความว่า

> “มันเป็นไปได้ยังไง?”
>
> “มันคือความซับซ้อนของธรรมชาติที่ผมมองข้ามไปเสียเอง ก็เหมือนกับเชื้อไวรัสนั้นแหละ เมื่อเราใช้ยาปฏิชีวนะกับมันเป็นครั้งแรกไวรัสส่วนใหญ่จะตาย ทำให้เราหลงดีใจคิดว่ายานั้นได้ผล แต่หารู้ไม่ว่าธรรมชาติมีทิศทางไปของมันเองอย่างน่ามหัศจรรย์ เชื้อไวรัสที่ไม่ตายสามารถพัฒนาสร้างภูมิคุ้มกันต่อยาปฏิชีวนะชนิดเดิมได้ และแตกหน่อเป็นไวรัสพันธุ์ใหม่ ๆ ต่อไป ยิ่งมันได้รับสารต่อต้านมากครั้งขึ้นเท่าไหร่ โอกาสที่มันจะกลายพันธุ์ไปมากกว่าที่เราสามารถควบคุมได้”
>
> นายพลมองหน้านักวิทยาศาสตร์
>
> “ตอนนี้มันยังไม่เป็นอย่างนั้นไม่ใช่หรือ?”
>
> “แต่มันจะเป็นอย่างนั้นแน่ เมื่อพวกคุณฉีดโปรยยาต่อไปเรื่อย ๆ เราไม่เห็นผลชัดเจนในเจเนอเรชั่นแรก ๆ แต่ผ่านไปอีกปีหรือสองปี โลกเราจะได้ฝิ่นพันธุ์ใหม่ที่อันตรายกว่าเดิมหลายเท่า”
>
> (ดอกไม้เหลืองเหนือเขาสูง, 2540, หน้า 210)

จากข้อความดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงผลแห่งการกระทำอันฝืนธรรมชาติของมนุษย์ที่ไม่เพียงเข้าไปแทรกแซงองค์ประกอบของธรรมชาติส่วนใดส่วนหนึ่งให้ผิดเพี้ยนไป แต่ยังส่งผลเสียร้ายแรงต่อระบบทั้งระบบ รวมทั้งต่อมนุษย์เองด้วย ดังนั้น หากพิจารณาถึงต้นตอแห่งปัญหาทั้งปวงที่เกิดขึ้นต่อกระบวนธรรมของธรรมชาติ มนุษย์เป็นเหตุปัจจัยที่ส่งผลให้เกิดปัญหาแก่สิ่งอื่นได้มากที่สุด เพราะมนุษย์มีอัตตาและความทะยานอยาก การกระทำต่าง ๆ จึงไปโดยยึดตนเป็นศูนย์กลาง ทำให้ขาดความรอบคอบ ไม่คำนึงถึงปัญหาที่จะตามมาหลักสนองความอยากของตน ดังเช่น

โลวันอาน นักวิทยาศาสตร์ผู้เปี่ยมไปด้วยความรู้และประสบการณ์ แต่กลับทุ่มเทความรู้และความสามารถทั้งหมดเพื่อการแก้แค้น ไฟแห่งโทสะทำให้เขามองไม่เห็นความจริง ด้วยมีใจยึดมั่นกับอยู่กับความพยาบาทและความรู้ทางวิทยาศาสตร์เกินขอบเขต จึงกลายเป็นคนยึดมั่นในอัตตาและความคิดของตนอย่างสุดโต่ง เขาเชื่อมั่นว่า “พลังของวิทยาศาสตร์...สามารถแก้ปัญหาได้ทุกอย่าง” (ดอกไม้เหลืองเหนือเขาสูง, 2540, หน้า 207) ไม่เว้นแม้กระทั่งปมปัญหาเรื่องลูกชายของเขา

ดังนั้นจะพบว่านอกจากโทสะแล้ว โมหะ หรือ ความหลง ถือเป็นกิเลสอีกตัวหนึ่งที่คอยควบคุมบัญชาพฤติกรรมของ โลวันอาน ให้หมกมุ่นอยู่ความคิดของตนเอง สร้างกำแพงขึ้นมาขวางกั้นตัวเขาไม่ให้ติดต่อกับความจริง เพื่อตอกย้ำความไม่รู้แจ้งเห็นจริงของ โลวันอาน ผู้อ่านจะพบว่า ความคิดความรู้สึกของตัวละครดังกล่าวสัมพันธ์กับฉากและบรรยากาศของเรื่อง จากเนื้อเรื่องพื้นที่ที่ โลวันอาน อาศัยอยู่เป็น “ป่าเขาที่ห่างไกลจากโลกภายนอก” ซึ่งเต็มไปด้วย “ทางสายวิบาก” “ความกันดาร” และ “ม่านหมอกสีขาวแผ่คลุมทิวเขาทะมึน” ฉากและบรรยากาศดังกล่าว สัมพันธ์กับจิตใจหมกมุ่นอยู่กับความเจ็บแค้น ความลุ่มหลงในการทดลอง ซ้ำยังไม่ยอมไหลไปตามกระแสของ โลวันอาน ทั้งหมดนี้สื่อว่าโทสะและโมหะส่งผลให้จิตใจของเขากระด้างทื่อ ไม่คล่องตัวในการใช้เหตุผลและใช้วิจารณญาณ ตรรกะที่ถูกครอบงำด้วยกิเลสทั้งสองทำให้เขาเลือกมองธรรมชาติอย่างแยกส่วน ถือตนเองเป็นศูนย์กลาง ใช้ความรู้ในกฎธรรมชาติที่มีอยู่เพียงน้อยนิดเข้าแทรกแซงและควบคุมธรรมชาติ การกระทำของเขาจึงทำลายสมดุลธรรมชาติ ก่อให้เกิดความวิปริตผิดเพี้ยนแก่ระบบนิเวศน์ ทั้งนี้เพราะสรรพสิ่งในโลกล้วนมีระบบระเบียบจัดสรรกันอย่างลงตัวโดยธรรมชาติ การเปลี่ยนแปลงบางสิ่งที่เป็นองค์ประกอบย่อยของระบบหนึ่งย่อมส่งผลให้แก่ระบบทั้งระบบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การเปลี่ยนแปลงโดยฉับพลันดังเช่นการเปลี่ยนแปลงสรรพคุณฝิ่นของ โลวันอาน จึงเป็นการฝืนธรรมชาติอย่างร้ายแรง ย่อมส่งผลอย่างคาดไม่ถึงหลายด้าน ในบรรดาหายนะทั้งปวง “การกลายพันธุ์” สื่อถึงความผิดไปจากธรรมชาติ ซึ่งมักก่อความรู้สึกด้านลบมากกว่าบวก เนื่องจาก “ความไม่แน่นอน” เป็นที่หวาดกลัวของเหล่ามนุษย์นับแต่โบราณกาล “ความคาดการณ์ไม่ได้” ทำให้สิ่งที่มนุษย์พยายามยึดถืออย่าง “วิทยาศาสตร์” “พระเจ้า” “ศาสนา” ฯลฯ ถูกสั่นคลอนครั้งแล้วครั้งเล่า

ในกรณีของ โลวันอาน การกลายพันธุ์อันเป็นผลมาจากกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ได้ทำลายตรรกะความเชื่อที่ว่า “พลังของวิทยาศาสตร์สามารถแก้ปัญหาได้ทุกอย่าง” ซ้ำยังเป็นการตั้งคำถามต่อวิทยาศาสตร์และความยึดมั่นถือมั่นของมนุษย์ว่า ระบบคิดที่พยายามทำทุกสิ่งให้ “แน่นอน” ตัวอย่างเช่น วิทยาศาสตร์ เป็นสิ่งที่เชื่อมั่นได้จริงหรือ ในเมื่อกระบวนการของธรรมชาติเป็นสิ่งอยู่เหนือการคาดการณ์ของมนุษย์และ “ความไม่แน่นอน” หรือ “ความไม่เที่ยง” คือ แก่นของธรรมชาติ ด้วยเหตุนี้ ตัวละครที่เป็นนักวิทยาศาสตร์ในนิยายของ วินทร์ เลียววาริณ จึงมักไม่ค่อย

สมหวัง หากพวกเขาพยายามใช้ความรู้ของตนในการเปลี่ยนแปลงธรรมชาติ ทัศนะแบบปรัชญาตะวันออกที่มองว่าการขัดขวางหรือฝ่าฝืนธรรมชาติเป็นการดิ้นรนหาทุกข์มากกว่าแสวงหาสุขให้ตนเองสื่อถึงความคิดที่ วินทร์ เลียววาริณ มีต่อมนุษย์ด้วยกันเองอย่างชัดเจน ดังนั้น การจบเรื่องดอกไม้เหลืองเหนือเขาสูง ด้วยหายนะแฝงเร้นในฝั่นและความล้มเหลวในการแก้แค้นของโลวันอาน จึงเป็นการตอกย้ำว่า คุณค่าทางจริยะของมนุษย์ถูกทำลายด้วยกิเลสของมนุษย์เอง มิใช่ สิ่งอื่นใดแม้กระทั่งวิทยาศาสตร์

นอกจากนี้พบว่า วินทร์ เลียววาริณ ได้เสนอแนวคิดเรื่องทางสายกลางไว้ในนิยายเรื่องนี้ด้วย โดยชี้ให้เห็นว่าความขัดแย้งระหว่างกฎธรรมชาติและความยึดตัวตนไว้ด้วยความหลงผิดของตัวละครในเรื่องนำไปสู่ความคิดเอียงสุด ได้แก่ ความติดข้องในทิฏฐิหรือทฤษฎีและความยึดอยากที่แฝงด้วยกิเลสต่าง ๆ ทำให้พวกเขาใช้ชีวิตไม่สอดคล้องกับกระบวนการของธรรมชาติ ดังเช่น โลวันอานที่เลือกใช้ความรู้เพื่อการแก้แค้นหรือนายพลเอกที่เลือกวิ่งเต้นใช้เส้นสายเพื่อปูทางไปสู่อำนาจ ตัวละครสองตัวนี้ถือเป็นผู้ขาดสัมมาทิฏฐิ ไม่ดำเนินตามมัชฌิมาปฏิปทาหรือทางสายกลาง สักแต่ว่าจะสนองตัณหา จึงมองไม่เห็นกระบวนธรรมแห่งธรรมชาติ ไม่เข้าใจความสลับซับซ้อนและความเชื่อมโยงกันระหว่างกระแสปัจจัย ผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำของตัวละครทั้งสองจึงมีแต่สร้างปัญหา ไม่อาจแก้ไขปัญหาที่ต้องการได้จริง ๆ วิธีการแก้ไขปัญหาจึงเป็นการเรียกร้องให้มนุษย์เดินตามหลักสายกลางด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การคิดโดยใช้หลักโยนิโสมนสิการ หรือการปฏิบัติตามมรรค 8 เป็นต้น

สรุปได้ว่า จากเรื่องดอกไม้เหลืองเหนือเขาสูง วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่าผลอันเกิดจากโทสะและโมหะคือการกระทำที่ผิดพลาดคลาดเคลื่อน ไม่รู้ไม่เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง การยึดมั่นถือมั่นในความคิดเห็นของตนสุดโต่งมีอวิชชาและกิเลสเป็นส่วนประกอบแม้ในบางครั้ง การกระทำนั้นจะอ้างว่าทำไปเพื่อประโยชน์ส่วนรวม แต่เพราะมีกิเลสเป็นแรงขับเคลื่อน ย่อมส่งผลให้การกระทำนั้นเอนเอียงไม่ซื่อตรง ในท้ายที่สุดคุณค่าที่หวังให้ประโยชน์แก่มหาชน ก็กลับกลายเป็นเพียงข้ออ้างเพื่อผลประโยชน์ของคนบางกลุ่ม เพื่อให้คนเหล่านั้นมีช่องทางเสพเสวยต่อไป โดยไม่สนใจว่าจะก่อปัญหาต่อสภาพแวดล้อมหรือก่อวงจรแห่งปัญหาสืบเนื่องต่อไปเช่นไร ฉะนั้น ค่าที่มนุษย์ควรยึดถือ มิใช่อำนาจ วัตถุหรือระบบความรู้ แต่เป็นค่าทางจริยะที่เกิดจากละวางจากกิเลส ดำเนินตามหลักสายกลาง และการมองโลกตามความเป็นจริง

เรื่องทัวร์สยาม 4001 เป็นการนำเสนอค่าทางจริยะที่เสื่อมลงเพราะพฤติกรรมด้านลบและค่านิยมที่ผิดเพี้ยนของผู้คนในโลกอนาคต เรื่องราวว่าด้วยเมืองไทยในปี พ.ศ. 4001 ซึ่งในยุคนั้นเมืองไทยเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก วัฒนธรรมที่เคยเป็นเอกลักษณ์ประจำชาติถูกครอบงำด้วยวัฒนธรรมจากต่างชาติ สถานที่ท่องเที่ยวทุกแห่งเต็มไปด้วยมลภาวะที่เกิดจากน้ำมือของมนุษย์

สภาพอากาศมีความแตกต่างอย่างสุดขั้วตั้งแต่ร้อนจัดไปจนถึงหนาวเย็นเป็นหิมะ สิ่งที่ผู้คนให้ความสนใจมิใช่ศิลปวัฒนธรรมของชาติแต่เป็นวัตถุที่เป็นผลพวงของความเสื่อม เช่น หน้ากากกันมลพิษแบบต่าง ๆ สีสเปรย์ที่พ่นตามผนังกำแพง เป็นต้น ผู้คนในยุคนั้นต่างมองไม่เห็นความจริงว่าบ้านเมืองที่ตนอาศัยอยู่เต็มไปด้วยความเสื่อมและสภาวะบีบคั้นขัดแย้งทั่วทุกหัวระแหง ดังความตอนหนึ่งที่บรรยายถึงศิลปะบนกำแพงและชีวิตยามราตรีในยุคนั้น ความว่า

> บ่ายชมผลงานศิลปะบนกำแพงของคนโบราณเมื่อสองพันปีก่อนวาดโดยศิลปินนิรนาม ภาพส่วนใหญ่เป็นแบบนามธรรม วาดด้วยสีพ่นแบบสเปรย์กระป๋องลวดลายต่าง ๆ หลากสีสวยงามมาก ทางรัฐบาลได้เก็บรักษาอย่างดี เพราะเป็นงานเก่าแก่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ คำจารึกบางคำเช่น “อ.น.ศ. พ่อมึงเอง---ย.ม.—ม.ค.ป.ด.---” ยังเป็นที่ศึกษาของนักโบราณคดีและนักภาษาศาสตร์จนทุกวันนี้
>
> ชีวิตราตรีที่กรุงเทพฯ ยังเข้มข้นแม้อากาศจะหนาวมาก ขอแนะนำบรรยากาศของบาร์ริมถนนพัฒน์พงศ์ เหล้าดี อาหารดี หุ่นยนต์สวย ราคาไม่แพง มีการเต้นอโกโก้โดยหุ่นยนต์
>
> (ทัวร์สยาม 4001, 2540, หน้า 225-226)

ข้อความดังกล่าวเป็นการวิพากษ์เสียดสีผู้คนในสังคมที่เลือกปิดหูปิดตาต่อความเสื่อมโทรมสังคมและวัฒนธรรมของตนเอง พฤติกรรมที่ทำอะไรตามใจ เห็นแก่ความสุขและการเสพเสวยของตนเป็นใหญ่ สื่อถึงความยึดมั่นถือมั่นในอัตตาจอมปลอมที่สร้างขึ้น ความลุ่มหลงในการเสพเสวยจนเคยชิน ทำให้ผู้คนในปี 4001 มองข้ามความทุกข์ ความเสื่อม และอันตรายที่แฝงเร้นอยู่ในสรรพสิ่ง ทั้งยังเสริมทับและหลอกลวงตนเองด้วยความสุขฉาบฉวย เพื่อคงความรู้สึก อยากมีอยากเป็น อยากอยู่ให้ดำเนินต่อไป นานวันเข้าความอยากและยึดมั่นถือมั่นนั้นกลับเพิ่มพูนขึ้นจนกระทั่งมองข้ามศีลธรรมจริยธรรมอันพึงมี ดังตอนหนึ่งในเรื่องที่บรรยายถึงการข่มขู่ผู้โดยสารของคนขับรถแท็กซี่ในสนามบินนานาชาติบุรีรัมย์ ความว่า

> เดินทางถึงสนามบินนานาชาติบุรีรัมย์ ณ เมืองหลวงของประเทศไทย หากท่านเดินทางมาคนเดียวเพื่อสมทบทัวร์ที่นี่ ท่านสามารถนั่งรถไฟลอยฟ้าจากสนามบินถึงตัวเมืองภายในสิบนาที ไม่เป็นการปลอดภัยที่จะนั่งแท็กซี่ลอยฟ้าป้ายดำ เนื่องจากมีการแย่งและข่มขู่ผู้โดยสารอยู่เนือง ๆ หากต้องการนั่งรถส่วนตัว ขอแนะนำลีมูนซีนของการท่องเที่ยวฯ ซึ่งมีพนักงานหุ่นยนต์ทุกตัวได้รับการตั้งโปรแกรมความซื่อสัตย์ รับประกันความปลอดภัยโดยสำนักงานประกันภัยแห่งชาติ
>
> (ทัวร์สยาม 4001, 2540, หน้า 219)

จากข้อความดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความประพฤติอันเลวร้ายของมนุษย์ซึ่งผู้เล่าเรื่องใช้น้ำเสียงลดทอนให้ดูเหมือนเป็นเรื่องปกติ เพื่อแสดงนัยยะเสียดสีต่อผู้คนในสังคมปัจจุบัน ภาพของสังคมในปี 4001 กระทบกระเทียบเสียดสีสังคมด้วยเหตุการณ์เหนือจริงที่อิงอยู่บนพื้นฐานความเป็นจริง อาทิ การแสดงให้เห็นว่า ความซื่อสัตย์กลายเป็นสิ่งที่หาได้ยาก ในปี 4001หุ่นยนต์ได้รับความไว้วางใจให้ทำงานแทนมนุษย์ ทั้งยังต้องถูกโปรแกรมความซื่อสัตย์ พ่วงท้ายด้วยการรับประกันจาก “สำนักประกันภัยแห่งชาติ” การร้องหาความซื่อสัตย์จากหุ่นยนต์เช่นนี้สื่อถึงความไม่ไว้เนื้อเชื่อใจที่มนุษย์มีต่อตัวเอง (หมายรวมถึงผู้อื่นและสิ่งอื่นด้วย) นัยยะของเหตุการณ์ดังกล่าวมุ่งวิพากษ์วิจารณ์จริยธรรมอันเสื่อมถอยของมนุษย์ผ่านเหตุการณ์ในโลกสมมติ ซึ่งสอดคล้องกับความเป็นจริงส่วนหนึ่งในสังคม ทั้งนี้เพราะมีคนจำนวนไม่น้อยที่เพิกเฉยต่อความเลวร้ายในสังคม สนใจแต่การเสพเสวยส่วนตน แล้วการสร้างกำแพงขึ้นมากั้นตนเองไม่ให้ติดต่อกับความจริง ยังผลให้เกิดความแข็งกระด้างในการใช้วิจารญาณและเหตุผล นานวันเข้าก็กลายเป็นความไม่รู้และหลงผิด (โมหะ) ทั้งยังแทรกซึมไปยังอุปนิสัยใจคอ กลายเป็นมืดบอดทางปัญญา เห็นแก่ตัวและแข็งกระด้าง ดังจะพบว่าพฤติกรรมของผู้คนในประเทศไทยปี 4001 ที่ปรากฏบ่อยครั้ง คือ ความหลงใหลคลั่งไคล้ในวัตถุและความพยายามในการแปรทุกอย่างให้กลายเป็น “วัตถุที่ขายได้” สื่อถึงความยึดมั่นถือมั่นในอัตตาตามแบบฉบับของทุนนิยมและวัตถุนิยม การมองไม่เห็นความจริงดังกล่าว ทำให้ความสุขของผู้คนในปี 4001 ได้มาจากวัตถุภายนอกหรือการกระทำอันผูกติดอยู่กับวัตถุนั้น กระนั้นค่าที่แฝงอยู่กลับไม่คงที่ เป็นเพียงการบัญญัติความหมายและคาดหวังต่อตัววัตถุหรือการกระทำนั้น ทำให้การดำเนินชีวิตของมนุษย์ไม่เป็นตัวของตัวเองเพราะต้องอิงอยู่กับวัตถุนั้นอยู่เสมอ

สรุปได้ว่า จากเรื่องทัวร์สยาม 4001 วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า ค่าหรือคุณค่าอันเกิดจากความหลง คือ การมองไม่ความจริงตามสภาวะที่เป็นอยู่ มองไม่เห็นความเสื่อมในความน่าอภิรมย์ ยังผลให้ถูกชักจูงได้ง่าย โดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ จึงมักถูกจูงไปในทางเสพเสวยและยึดมั่นถือมั่นในเรื่องใดเรื่องหนึ่งอย่างไร้เหตุผล ด้วยจิตใจขาดความหนักแน่น จึงเอนเอียงไปตาม

กระแสค่านิยมแบบผิด ๆ นานวันเข้ากลายเป็นความเคยชิน ซ้ำรุนแรงยิ่งขึ้น จนถึงระดับที่กิเลสเข้าครอบงำบัญชาการชีวิต ผลคือ คุณค่าทางจริยะของผู้คนเสื่อมถอย กลายเป็นความเฉยชาและแข็งกระด้างต่อคุณความดีและความโหดร้ายทั้งปวง สิ่งแวดล้อมท่ามกลางสังคมดังกล่าว ไม่อาจทนอยู่ในสภาวะเดิมได้จึงต้องเสื่อมโทรมและสูญสลายลงในที่สุด

เรื่องคนเสเพล นำเสนอค่าทางจริยะที่เสื่อมลงเพราะตัณหา อุปาทานและความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ เรื่องเล่าถึง “ชาเรียน” อดีตนักบินอวกาศผู้หนึ่งที่ใช้ชีวิตเสเพลไปวัน ๆ ด้วยการนั่งดื่มเหล้าในบาร์ จนกระทั่งเขาได้รับการจ้างวานจากกลุ่มบริษัทคีรอนให้ทำลายดาวเคราะห์ร้างดวงหนึ่ง โดยให้เหตุผลว่าดาวดวงนี้กำลังจะสร้างความเสียหายให้กับดาวเคราะห์ที่เป็นเหมืองเพชรในบริษัทคีรอนซึ่งเป็นบริษัทผลิตเพชรที่ใหญ่ที่สุดของโลก ภายหลัง ชาเรียน รู้ความจริงว่าเบื้องหลังแผนการทำลายดาวเคราะห์ดังกล่าวเกิดเพราะคนกลุ่มหนึ่งที่ต้องการรักษาผลประโยชน์ของตนไว้ เนื่องจากอุกกาบาตดังกล่าวเป็นแหล่งทรัพยากรเพชรอันล้ำค่าจึงต้องกำจัดทิ้ง เพื่อรักษาราคาเพชรในตลาดให้ขึ้นอยู่ในความควบคุมเฉพาะของกลุ่มบริษัทของผู้จ้างวานเท่านั้น ดังบทสนทนาของ ชาเรียน และ ไลรา เมื่อ ไลรา จับได้ว่าแผนการทำลายอุกกาบาตทั้งหมดเกิดเพราะความต้องการรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มบริษัทคีรอน ความว่า

"คุณสงสัยฉันมาตั้งแต่เมื่อไร?"

"ตั้งแต่วันแรกที่เราพบกัน ทำไมอยู่ดี ๆ บริษัทเพชรยักษ์ใหญ่จึงว่าจ้างอดีตนักบินที่มีประวัติด่างพร้อย แทนที่จะใช้องค์กรกำจัดอุกกาบาตของรัฐที่มีเครื่องมือดีกว่า ถึงจะไม่ใช้บริการของรัฐ ก็ยังมีนักบินที่มีความสามารถไม่แพ้ผม อาศัยในดาวที่ใกล้กับเอรากอนมากกว่า แต่ทำไมคุณเจาะจงบินไกลมาหาผม? เพราะผมเป็นนักบินอิสระคนเดียวที่มีไฮโดรเจน 330 อีกอย่างการว่าจ้างนักบินที่เป็นคนเสเพล ขลุกกับสตรีตลอดเวลา อาจจะจัดการได้ง่ายกว่า หากส่งหญิงสาวสวยไป ทำงานจบ ได้เงินไปก้อนใหญ่ และไม่รู้ว่าระเบิดอะไรไป ผมจึงสังหรณ์ว่าพวกคุณมีเจตนาที่ไม่ชอบมาพากล จุดนี้ได้รับการยืนยันอีกครั้งเมื่อผมคิดจะอ่านค่าวิเคราะห์คุณสมบัติทางกายภาพของดาว ซีตา 712 คุณก็ขัดขวางผมโดยการ... เอ้อ..."

...

"คำถามคือทำไมต้องทำลายมัน พวกคุณสร้างเรื่องหลอกผมว่า มันมีวงโคจรที่ผิดปกติจะทำลายดาว เอรากอน ความจริงคือ ซีตา 712 จะทำลายอย่างอื่นมากกว่า"

"อะไร?"

"ราคาเพชร การค้นพบ ซีตา 712 จะทำให้ราคาเพชรทั้งดาราจักรตกลงมาอย่างฮวบฮาบ"

"อย่างไร?"

"ต้องให้ผมบอกด้วยหรือว่า ซีตา 712 เป็นดาวที่กำเนิดจากฐานคาร์บอน ข้อมูลแยกธาตุดาวชัดเจนมาก ซีตา 712 เป็นดาวเคราะห์ขนาดยักษ์ที่เป็นเพชรทั้งดวง นี่เป็นอุบัติการณ์ที่เกิดขึ้นยากมาก กาวขนาดยักษ์นี้มีปริมาณของเพชรมากพอที่จะขุดออกมาใช้ได้นานหลายพันปี พวกคุณไม่มีทางเลือกนอกจากต้องทำลาย ซีตา 712 เพื่อรักษาราคาเพชรในตลาดให้คงราคาที่พวกคุณกำหนดได้"

(คนเสเพล, 2548, หน้า 24-25)

จากบทสนทนาข้างต้น สื่อถึงการกระทำอันเกิดจากความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ในประเด็นที่เกิดจากความขัดแย้งทางธุรกิจของมนุษย์ ซึ่งเป็นความเห็นแก่ตัวที่พบเห็นได้ในระบบทุนนิยมในปัจจุบัน การที่มนุษย์ต้องการรักษาเพียงผลประโยชน์ของตนเองหรือเพื่อสนองความต้องการของตนเอง จนลืมใส่ใจถึงผลกระทบที่จะมีต่อผู้อื่นและสังคมโดยรวม สะท้อนให้เห็นถึงธาตุแท้ด้านมืดของมนุษย์ที่เห็นแก่ตัว ขาดความเมตตาปรานีความมีน้ำใจต่อเพื่อนร่วมโลก

อนึ่ง เป็นที่น่าสังเกตว่า ความเห็นแก่ตัวในนิยายเรื่องนี้ถ่ายทอดผ่านพฤติกรรมของตัวละครกลุ่มนักธุรกิจหรือพ่อค้า ย่อมเป็นไปได้อย่างมากกว่า วินทร์ เลียววาริณ กำลังพุ่งเป้าวิพากษ์วิจารณ์บุคคลกลุ่มนี้ ซึ่งมักเห็นผลกำไรอยู่เหนือสิ่งอื่น หรือโดยนัยยะที่กว้างขึ้น วินทร์ เลียววาริณ กำลังวิพากษ์วิจารณ์มนุษย์บางกลุ่มที่มองเห็นความสำคัญของวัตถุอยู่เหนือจิตใจ เหตุเพราะวัตถุนั้นสามารถให้ “สิ่ง” พวกเขาคิดว่าต้องการ เช่น อำนาจ เงินทอง ชื่อเสียง เป็นต้น ทว่าในความเป็นจริงแล้ว พวกเขาหารู้ไม่ว่าทั้ง “วัตถุ” และ “สิ่งที่คิดว่าต้องการ” ดังกล่าวเป็นเพียงทางผ่านไปสู่สิ่งอื่น มิใช่แก่นแท้ของความสุขที่พวกเขาแสวงหา เป็นธรรมดาว่ามนุษย์ปุถุชนย่อมแสวงหาสุขและหลีกหนีทุกข์ ดังนั้น เหตุผลที่มนุษย์เห็นแก่ตัวก็เพราะพวกเขาต้องการเกาะเกี่ยวความสุขไว้กับตนให้มากที่สุด ขณะเดียวกันก็พยายามผลักไสความทุกข์ให้ออกไปจากตนเสีย ความรู้สึกเช่นนี้นานวันเข้าได้สั่งสมจนกลายเป็นความหลงผิด (โมหะ) กล่าวคือ มนุษย์ไม่รู้ผิดชอบชั่วดี ไม่รู้ว่าตนกำลังตกเป็นทาสของตัณหา ซ้ำไม่รู้ว่าสิ่งที่ตนแสวงหาคืออะไร สิ่งที่รู้มีเพียงภาวะของจิตใจที่ดิ้นรนแส่หาอารมณ์ที่เป็นสุข ทั้งนี้เพราะ “ตัณหา” คอยบังคับควบคุมให้รู้สึกอยากได้อยากมี เมื่อรู้ว่าสิ่งใดให้อารมณ์อันชอบ ยิ่งยึดมั่นเกาะติดอย่างเหนียวแน่น (อุปาทาน) จนถึงขั้นผูกมัดอัตตาของตนกับสิ่งนั้น ในเรื่องคนเสเพลเสนอภาพซ้ำเล่าของมนุษย์ตกเป็นทาสของตัณหาและอุปาทานไว้ตลอดทั้งเรื่อง ได้แก่ ชาเรียนที่ยึดติดอยู่กับอดีตและมักทำกิจวัตรซ้ำเดิมแทบทุกวัน กลุ่มบริษัทคีรอนที่ผูกอัตตาไว้กับเหมืองเพชรและราคาเพชรในตลาด จนทำได้ทุกสิ่งเพื่อรักษาราคาเพชรของตน นิสัยผู้หญิงที่ลุ่มหลงเพชรพลอย และตำนานของ “ออร์เฟียส” ผู้ลุ่มหลงและยึดติดในภรรยา บุคคลเหล่านี้เมื่อพิจารณาไปจนถึงที่สุดแล้วจะพบว่า ไม่มีผู้ใดเลยที่พบความสุขอย่างแท้จริง กล่าวคือ บริษัทคีรอนต้องพลาดหวังเพราะราคาเพชรในตลาดตกลงอย่างรวดเร็ว ผู้หญิงยังคงตกเป็นทาสของเพชรอยู่เดิม ออร์เฟียส ต้องจากภรรยาของเขาไปตลอดกาล ไม่เว้นแม้กระทั่ง ชาเรียน ตัวละครเอกซึ่งต้องกลับไปใช้ชีวิตซ้ำเล่าอย่างคนเสเพลเช่นเดิม จุดนี้แสดงว่า ตัณหาและอุปาทานก่อให้เกิดทุกข์

อย่างไรก็ตาม ในบรรดากลุ่มคนเหล่านี้ กลุ่มบริษัทคีรอนเป็นเพียงกลุ่มเดียวที่ใช้ผู้อื่นเป็นเครื่องมือเพื่อสนองตัณหาและความเห็นแก่ตัวของตน หมายความว่า ตัณหาและความเห็นแก่ตัวดังกล่าวก่อให้เกิดค่าทางจริยะในทางปฏิบัติ ได้แก่ การจ้างวานเพื่อทำลายล้างและความคิดในการฆ่าผู้อื่นปิดปาก ทั้งสองสิ่งนี้เป็นการกระทำอันสืบเนื่องจากความยึดมั่นในอัตตาและตัณหาขั้นรุนแรง กลุ่มบุคคลดังกล่าวต้องการประคับประคองอัตตาให้อยู่ในทางเสพเสวยร่ำไปจึงก่อให้เกิดแรงกดดัน ความหวาดหวั่น ฟุ้งซ่าน กระวนกระวายขึ้น เมื่อความต้องการที่จะพ้นไปจากสิ่งที่คุกคามอัตตาผนวกเข้ากับความคิดจะธำรงความมั่นคงและยิ่งใหญ่แห่งตนเองเอาไว้ ส่งผลให้ความคิดและการกระทำของกลุ่มบุคคลดังกล่าวเป็นไปในทางบิดเบือน หลบเลี่ยง แก่งแย่ง เอา

เปรียบและเห็นแก่ตัว การกระทำอันเป็นอกุศลดังกล่าวไม่เพียงก่อให้เกิดผลร้ายแก่ผู้อื่นหรือสิ่งอื่น แต่ยังย้อนกลับมาทำร้ายพวกเขาในท้ายที่สุดด้วย

สรุปได้ว่า จากเรื่องคนเสเพล วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า ความเห็นแก่ตัวเป็นกิเลสที่สืบเนื่องจากตัณหาและอุปาทาน ทำให้คุณค่าทางจริยะของมนุษย์สืบถอย เมื่อมนุษย์เห็นแก่ตัว พวกเขาจะทำทุกสิ่งเพื่อสนองความต้องการและรักษาอัตตาของตนไว้ โดยไม่คำนึงผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นกับผู้อื่น ผลที่เกิดจากการกระทำดังกล่าว คือ ความลุ่มหลงและหวาดระแวงในอัตตาจอมปลอมที่ถูกสร้างขึ้น และความสับสนในคุณค่าผิดชอบชั่วดี ทั้งหมดนี้เป็นสภาวะแห่งทุกข์ที่ ไม่เกื้อกูลต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ฉะนั้น หากผู้ใดดึงดันจะอยู่ในหนทางดังกล่าว ย่อมได้รับความเดือดร้อนกระวนกระวายไม่มีที่สิ้นสุด

เรื่องของฝากข้ามฟากฟ้า เป็นการนำเสนอค่าทางจริยะที่เสื่อมลงเพราะโมหะของมนุษย์ เรื่องเล่าถึง “ข้าพเจ้า” ข้าราชการเกษียณผู้หนึ่ง ซึ่งพบเรื่องผิดปกติเกี่ยวกับบ่อปลาในบ้านของตน เขาทำแหวนตกลงไปในบ่อปลา แต่กลับพบว่าภายในบ่อปลานั้นไม่ร่องรอยสิ่งใดเหลืออยู่เลย ในตอนแรกเขาเข้าใจว่าบ่ออาจรั่วจึงจ้างวานผู้รับเหมาะก่อสร้างเข้ามาดำเนินการอุดรูรั่วนั้น ระหว่างการดำเนินการซ่อมบ่อปรากฏว่าของหลายอย่างที่ตกลงไปในบ่อหายไปอย่างลึกลับ คนงานต่างครั่นคร้ามที่จะทำงานต่อ “ข้าพเจ้า” จึงจ้างวานหมอผีมาไล่สิ่งชั่วร้ายในบ่อ เพื่อความสบายใจของคนงานแต่ปรากฏว่าอุปกรณ์ไล่ผีทั้งหมดก็หายไปเช่นกัน หมอพี่ชักชวนศาสตราจารย์คนหนึ่งเข้ามาประเมินสถานการณ์เกี่ยวกับบ่อดังกล่าว ศาสตราจารย์ตั้งสมมติฐานว่าบ่อปลาเป็น “รูหนอน” ที่เชื่อมต่อกับมิติอื่นในกาแล็กซีทางช้างเผือก เมื่อข่าวนี้แพร่ขยายออกไปเกิดโครงการถ่ายเทขยะแห่งชาติขึ้น เพื่อขนย้ายขยะที่มีอยู่ในประเทศส่งผ่านไปยังมิติอื่นอันจะทำให้ประเทศสะอาดขึ้นโดยไม่ต้องสิ้นเปลืองงบประมาณของรัฐบาล ดังบทสนทนาตอนหนึ่งซึ่งนายกรัฐมนตรีต่างข้อร้องแกมบังคับให้ “ข้าพเจ้า” เปลี่ยนบ่อปลานั้นกลายเป็นแหล่งขนถ่ายขยะแห่งชาติ ความว่า

ท่านนายกรัฐมนตรีเป็นเจ้านายของท่านผู้ว่าราชการจังหวัด ผู้เป็นเพื่อนของท่านศาสตราจารย์ – พี่ชายของหมอผี – เพื่อนของคนขุดดิน – ลูกน้องของผู้รับเหมาก่อสร้าง

"ท่านมาทำอะไรที่นี่?"

ท่านนายกรัฐมนตรีมองหน้าข้าพเจ้าเนิ่นนาน

"คุณลุงกำลังทำเรื่องเล็กให้เป็นเรื่องใหญ่"

"ท่านก็กำลังทำเรื่องใหญ่เป็นเรื่องเล็ก"

"เพื่อความเจริญของพรรค เอ้ย! ของชาติ ทำหน่อยน่า"

"ท่านขอกันง่าย ๆ อย่างนี้รึ?"

"หากไม่ใช่เพื่อชาติ ผมไม่ตากหน้าบาง ๆ ของผมมาขอคุณลุงหรอก ถ้าคุณลุงโอเค ประเทศไทยเราก็สามารถรับขยะมาจากที่อื่น ๆ ซิวค่าผ่านทางฟรี ๆ ปีละหลายหมื่นล้านบาท"

(ของฝากข้ามฟากฟ้า, 2548, หน้า 74)

จากบทสนทนาดังกล่าวพบว่า คำพูดของนายกรัฐมนตรีแฝงไปด้วยความปรารถนาและผลประโยชน์ส่วนตัว การ "ขอ" ความร่วมมือจาก "ข้าพเจ้า" เจ้าของบ่อปลาเป็นไปอย่างรวบ ๆ และเร่งรัด พร้อม ๆ กับการอ้างผลประโยชน์ส่วนรวมเพื่อสร้างความชอบธรรมเป็น "คำขอ" ง่าย ๆ ที่สร้างแรงกดดันสำหรับข้าราชการเกษียณอย่าง "ข้าพเจ้า" ยังผลให้ตัวละครถูกบังคับให้กลายเป็นคนไร้สิทธิ์ไร้เสียง ต้องจำนนต่อคำขอแกมบังคับนั้น อนึ่ง หากพิจารณาอย่างถี่ถ้วนพบว่าเหตุการณ์ดังกล่าวถูกนำเสนอในเชิงเสียดสี บุคคลที่เป็นเป้าหมายในการเสียดสีมีทั้งระดับแคบและระดับกว้าง ในระดับแคบเป้าหมายเสียดสี คือ นักการเมือง ดังพบว่าภาพนำเสนอของรัฐมนตรีในเรื่องนี้ คือ การพูดจาเหลาะแหละ เห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตนและใช้อำนาจที่มีเพื่อบรรลุเป้าหมาย พฤติกรรมดังกล่าวเป็นลักษณะบกพร่องที่สื่อถึงความละโมบโลภมากและความเห็นแก่ตัว ในระดับกว้างเป้าหมายเสียดสี คือ บุคคลในสังคมที่ถูกครอบงำด้วยตัณหา ดังพบว่าตัวละครอื่น ๆ ยกเว้น "ข้าพเจ้า" และ "มนุษย์ดาวแมมบูบาบูมา" ล้วนแสวงหาประโยชน์จากบ่อปลาทั้งสิ้น เช่น ผู้รับเหมาก่อสร้างที่เสนอให้หล่อกำแพงซีเมนต์แทนการซ่อมบ่อ เพื่อที่ตนจะได้เงินจากการรับเหมามากขึ้น คนขุดดินเสนอให้ขยายบ่อปลา เพื่อที่ตนจะได้ค่าแรงมากขึ้น หมอผีซึ่งเรียกร้องค่าทำพิธีทั้ง ๆ ที่ยังไม่เห็นผลว่าการประกอบพิธีของตนสำเร็จจริงหรือไม่ เป็นต้น กลุ่มบุคคลดังกล่าวไม่เพียงเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ แต่ละคนยังมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่าย แสดงให้เห็นระบบอุปถัมภ์ที่เอื้อผลประโยชน์ระหว่างกัน พฤติกรรมของพวกเขาแสดงให้ถึงการฝักใฝ่ครุ่นคิดอยู่กับการเสพเสวย กล่าวคือ พวกเขาล้วนมิได้ถือกระทำการงานของตนอย่างจริงจัง แต่

เป็นไปเพื่อให้ได้ผลประโยชน์ในลักษณะต่าง ๆ เมื่อทำไม่สำเร็จก็มักปัดภาระไปให้บุคคลอื่น อาทิ ผู้รับเหมาก่อสร้างที่อ้างว่าทำงานไม่ได้เพราะคนงานต่างเชื่อว่าบ่อปลานั้นมีผีสิง จึงเสนอให้ “ข้าพเจ้า” เชิญหมอผีมาทำพิธีกรรมแทน อย่างไรก็ตาม จะพบว่าหมอผีที่เชิญมายังคงอยู่ในเครือข่ายความสัมพันธ์ของผู้รับเหมาและคนขุดดินอยู่นั่นเอง การควบรวมระหว่างผลประโยชน์และอำนาจเช่นนี้ ก่อให้เกิดโครงการกอบโกยผลประโยชน์ขนาดใหญ่ ซึ่งสร้างความเสียหายแก่ธรรมชาติ รวมทั้งมนุษย์ด้วยกันเอง

นอกเหนือไปจากการแสดงให้เห็นพฤติกรรมดังกล่าว นิยายวิทยาศาสตร์เรื่องนี้ยังพาดพิงไปปัญหาทางอภิปรัชญาว่าด้วยแก่นแท้ของสรรพสิ่ง วินทร์ เลียววาริณ สร้างเรื่องให้ “ข้าพเจ้า” และมนุษย์ต่างชาวดาวแมมบูบาบูวิพากษ์ทัศนะของกันและกัน เพื่อแสดงให้เห็นว่าแก่นแท้ของสรรพสิ่งนั้นปราศจากค่าและความหมาย แต่มนุษย์เองต่างหากที่เป็นผู้หยิบยื่นความหมายให้แก่โลก ทั้งนี้ตัวการสำคัญที่ทำให้มนุษย์ให้ความหมายแก่โลกอย่างไม่หยุดยั้ง ได้แก่ ตัณหา คือ ความอยากที่มิได้เป็นตามธรรมชาติหรือเกินพอดี ฉะนั้น การกอบโกยผลประโยชน์จากธรรมชาติหรือจากผู้อื่น ล้วนเป็นเพราะตัณหาและความคาดหวัง ทั้งสองสิ่งทำให้มนุษย์พยายามฉกฉวย ควบคุม และปรุงแปลงสิ่งต่าง ๆ ให้ดำเนินไปตามวิถีที่ตนกำหนด ดังนั้น การให้ค่าและความหมายจึงเกี่ยวพันกับตัณหาของมนุษย์ อันจะนำไปสู่พฤติกรรมที่ก่อให้เกิดผลทางจริยะต่อไป

อนึ่ง หากพิจารณา “ข้าพเจ้า” ตัวละครเอกของเรื่องพบว่า การที่บุคคลรอบข้างสามารถแสวงหาผลประโยชน์จากเขาได้ส่วนหนึ่งเป็นเพราะตัวของเขาเอง ทั้งนี้เพราะ “ข้าพเจ้า” เข้าข่ายลักษณะของคนที่มีโมหจริต ดังที่ พ.รัตนลักษ์ (2552, หน้า 81) อธิบายว่า “คนที่มีลักษณะนิสัยหนักไปทางเหงา ๆ เศร้า ๆ ซึม ๆ... นิสัยหนักไปทางเขลา เหงาซึม งมงาย จึงมักเป็นผู้มีอารมณ์ไม่แน่นอน ถูกชักจูงได้ง่าย โดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ และมักตกเป็นเหยื่อผู้ฉลาดที่ชอบเอาเปรียบผู้อื่น ...” ในเรื่องนี้“ข้าพเจ้า” เป็นชายแก่วัยเกษียณที่อาศัยอยู่อย่างโดดเดี่ยว เนื่องจากภรรยาของเขาเสียชีวิตไปหลายปีแล้ว จึงเลือกที่จะใช้ชีวิตไปวัน ๆ กับรูปแบบชีวิตซ้ำเดิม เขากล่าวถึงตัวเองว่า “... ผมไม่ทำอะไร ผมเป็นเพียงข้าราชการที่เกษียณแล้ว เป็นคนแก่ที่ไม่มีอำนาจ อีกไม่กี่ปีผมก็ตายแล้ว” (ของฝากข้ามฟากฟ้า, 2548, หน้า 79) ลักษณะเช่นนี้สื่อให้ว่าเขาเป็นคนเรื่อยเฉื่อยค่อนไปทางเหงาซึม มีชีวิตเลื่อนลอย ทั้งยังเป็นคนยึดติดอยู่กับอดีต ดังพบว่า เขาให้ความสำคัญกับแหวนแต่งงานและบ่อปลาที่ภรรยารักเป็นอย่างมาก แม้เธอจะเสียชีวิตไปแล้ว แต่เขายังคงเก็บแหวนและปรารถนาจะดูแลรักษาบ่อปลาไว้เหมือนเมื่อครั้งเธอยังมีชีวิตอยู่ เมื่อแหวนหายไปและเกิดเรื่องราวประหลาดกับบ่อปลา เขาก็พยายามแก้ไขให้ทั้งสองสิ่งกลับคืนดังเดิม และเพราะความยึดติดนี้เองที่ทำให้เขาตกเป็นเหยื่อคนรอบข้างโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ การตามหาแหวนและซ่อมแซมบ่อปลาที่ค่อย ๆ ลุกลามกลายเป็นโครงการระดับชาติ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะ “ข้าพเจ้า” ที่ไม่รู้จักแยกแยะสิ่ง

ทั้งหลายตามความเป็นจริง ความหลง ความไม่เข้าใจถึงเหตุปัจจัยทำให้เขายอมเชื่อฟังผู้อื่นง่าย ๆ อาทิ เมื่อผู้รับเหมาบอกว่าบ่อปลามีผีสิง แนะนำให้เขาจ้างหมอผีมาปราบ เขาก็ยอมทำตามโดยไม่ไตร่ตรองหรือวิเคราะห์ถึงสาเหตุ ไม่เฉพาะตัว “ข้าพเจ้า” เท่านั้น แต่ตัวละครอื่น ๆ ก็แก้ไขปัญญาเพราะความหลงหรือความไม่รู้ (โมหะ หรือ อวิชชา) ดุจเดียวกัน เช่น ผู้รับเหมาก่อสร้างและคนงานซึ่งทึกทักว่าความผิดปกติที่เกิดขึ้นกับบ่อปลาเป็นเพราะบ่อปลามีผีสิง หมอผีที่ใช้ไสยศาสตร์ในการแก้ไขปัญหาทันทีโดยไม่ถามถึงเหตุผล หรือภรรยารัฐมนตรีคมนาคมที่อ้างว่าตนเห็นผีและเจ้าที่ซึ่งถูกไล่ที่เดินขบวนไปถึงบ้าน จึงจ้างวานหมอผีไปไล่ผีและวิญญาณดังกล่าว เป็นต้น

ความไม่รู้ทำให้ตัวละครหลายตัวขาดอิสระทางความคิด การกระทำพวกเขาไม่เพียงไม่อาจแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นกับบ่อปลาได้ กลับนำไปสู่ปมยุ่งเหยิงซึ่งห่างไกลจากต้นตอของปัญหามากขึ้นทุกที แทนที่ปัญหาจะเบาบางลง กลับลุกลามจนกลายเป็นปัญหาขนาดใหญ่ ทั้งนี้บุคคลที่ใช้ชีวิตเรื่อยเฉื่อยอย่าง “ข้าพเจ้า” แม้จะไม่เห็นพ้องกับการกระทำของบุคคลแวดล้อมเต็มที่ กระนั้นความไม่รู้แจ้งก็ทำให้เขายอมคล้อยตามเห็นดีด้วย จนตกเป็นเหยื่อของบุคคลอื่นโดยง่าย ดังเช่น กรณีบ่อปลาของ “ข้าพเจ้า” ที่ต้องกลายเป็นบ่อขนถ่ายขยะระดับชาติเพราะความปรารถนาของนักการเมืองและระบบเครือข่ายสมรู้ร่วมคิด สิ่งที่ วินทร์ เลียววาริณ ต้องการชี้ให้เห็นในกรณีนี้ คือ คุณค่าทางจริยะของมนุษย์ที่เสื่อมถอยลงเพราะการให้ค่ากับผลประโยชน์หรือ “ความมีราคา” ของวัตถุภายนอกเหนือ “ความมีค่า” ทางจิตใจ การจบเรื่องด้วยการแสดงวิบากกรรม คือ การให้ขยะที่ขนถ่ายไปดาวแมมบูบาบูมาถูกป้อนกลับมายังโลก ณ บ้านของนายกรัฐมนตรีผู้เป็นต้นคิดโครงการถ่ายขยะ ตอกย้ำวาทกรรมเรื่องการทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่วหรือ “ทำสิ่งใดย่อมได้รับสิ่งนั้นตอบ” อย่างชัดเจน ทัศนะเกี่ยวกับคุณค่าทางจริยะในที่นี้จึงอิงอยู่กับพุทธปรัชญา โดยแสดงให้เห็นว่า เหตุผลที่บรรดาตัวละครมนุษย์ในเรื่องยังคงวนเวียนอยู่กับความทุกข์ เพราะความหลงทำให้พวกเขาเบนเข็มไปจากต้นตอของปัญหาที่แท้จริง มัวแก้ไขปัญหาไกลตัวหรือมัวสนใจอยู่กับความต้องการของตนเองจนพลาดที่จะสนใจต่อต้นตอแห่งทุกข์อันแท้จริง คือ กิเลสตัณหาของพวกเขาเอง

สรุปได้ว่า จากเรื่องของฝากข้ามฟากฟ้า วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่าความหลงทำให้เกิดการปิดป้ายคุณค่าและความหมายแก่สรรพสิ่งต่าง ๆ ว่าสิ่งนั้นมีค่า สิ่งนี้ไม่มีค่า สิ่งนั้นสวยงาม สิ่งนี้น่าเกลียด สิ่งนั้นมีราคา สิ่งนี้ไร้ราคา ฯลฯ มนุษย์จึงมีพฤติกรรมผลักทุกข์ออกนอกตัว แสวงหาความสุขใส่ตัว ด้วยการปรุงแต่งโลกและผูกติดตนเข้ากับวัตถุที่ถูกให้ความหมายมนุษย์ได้ห่างไกลจากจริยธรรมและความสุขแท้จริงออกไปทุกที ตราบเท่าที่มนุษย์ยังคงมองโลกด้วยความหลง การกระทำจะเป็นเพียงการเพิ่มพูนปัญหา มิใช่แก้ไขปัญหา ท้ายที่สุดปัญหาที่ไม่ได้รับการแก้ไขซึ่งถูกทำให้ยุ่งเหยิง ซับซ้อนและผิดพลาดมากขึ้นจะส่งผลสะท้อนกลับมายังมนุษย์ผู้กระทำ ทำให้รับได้ทุกข์เป็นอันมากเพราะสิ่งที่ตนก่อขึ้น

เรื่องในห้วงมืด นำเสนอค่าทางจริยะผ่านภาพขัดแย้งระหว่างพฤติกรรมที่ก้าวร้าวของมนุษย์และความเจริญทางเทคโนโลยี เนื้อหาของเรื่องกล่าวถึงนักบินอวกาศคนหนึ่งที่ใช้ชีวิตในอวกาศเป็นระยะเวลานาน ท่ามกลางความมืดมิดของจักรวาลอันว่างเปล่า ความสงัดเงียบ เวิ้งว้างเหงาซึมของจักรวาลที่แทบไม่มีสิ่งใดเคลื่อนไหว นอกจากวันเวลาที่ค่อย ๆ เดินไปช้า ๆ จาก 30 วัน เป็น 180 วัน เป็น 365 วัน เป็น 600 วัน เรื่อยไปจากถึงวันที่ 900 การใช้ชีวิตอยู่อย่างเรื่อยเปื่อยและทอดถอนก่อให้เกิดความฟุ้งซ่านเบื่อหน่าย นักบินอวกาศจึงเลือกระบายความอึดอัดขัดแย้งภายในใจของตน โดยการเคลื่อนตัวออกมานอกยานอวกาศ และใช้สีสเปรย์พ่นข้างของยานด้วยถ้อยคำหยาบคาย ลักษณะเดียวกันกับที่มนุษย์โลกมักฉีดพ่นปรากฏตามกำแพงวัด ห้องน้ำสาธารณะ สะพานลอย หรือตามที่สาธารณะทั่วไป เพื่อแสดงถึงอัตตาและความต้องการของตนเอง ดังตัวอย่าง

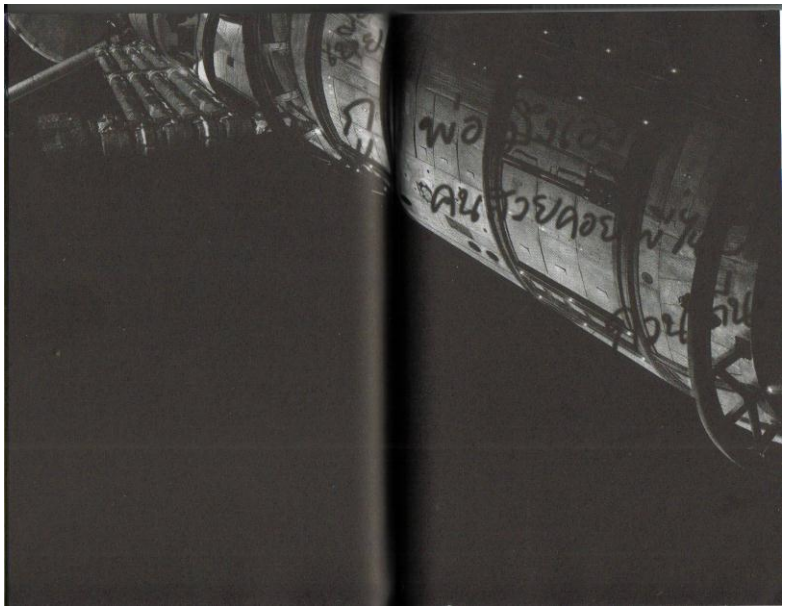

ภาพที่ 1 ยานอวกาศถูกพ่นสีสเปรย์ด้วยถ้อยคำหยาบคาย (ในห้วงมืด, 2548, หน้า 116-117)

จากภาพข้างต้นอาจพิจารณาได้ว่า วินทร์ เลียววาริณ สื่อถึงความขัดแย้งระหว่างเทคโนโลยีและความก้าวร้าวทางจิตใจของมนุษย์ กล่าวคือ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีก้าวล้ำไปไกลจนสามารถนำไปมนุษย์ยังอวกาศ ซึ่งเปรียบเหมือนสรวงสวรรค์ดินแดนอันไกลโพ้นเท่าที่มนุษย์เคยจินตนาการถึงได้ ทว่ามนุษย์ก็มิได้ลดทอนความหยาบกระด้างหรือความทะยานอยากของตนลงเลย ทั้งนี้เพราะวิทยาการอันสูงส่งและอำนาจที่ความรู้ทางวิทยาศาสตร์หยิบยื่น ทำให้มนุษย์ถือตัว สำคัญตนผิด ซ้ำยังหยิ่งทะนงว่าตนมีสติปัญญาล้ำเลิศว่าสิ่งทั้งหลาย มานะทิฏฐิที่เกิดขึ้นนี้ยิ่ง

ส่งเสริมอัตตาและตัณหาให้รุนแรงขึ้น จิตใจที่ตกต่ำลงนี้ถ่ายทอดผ่านการพ่นสีสเปรย์ ซึ่งสื่อถึงความหยาบกระด้างและความต้องการทางใจของมนุษย์ ส่วนถ้อยคำหยาบคายที่ระบายออกมาก็สะท้อนถึงจิตไร้สำนึกภายในที่เต็มไปด้วยความฟุ้งซ่าน สับสนและต้องการทางออก ลักษณะดังกล่าวสะท้อนว่าความเจริญทางวิทยาศาสตร์ไม่ได้ช่วยให้มนุษย์มีความสุขหรือช่วยให้มนุษย์สูงส่งไปกว่าสัตว์อื่น ๆ ตรงกันข้ามความเจริญดังกล่าวกลับเผยตัวตนด้านมืดของมนุษย์ซึ่งแฝงเร้นไว้ในจิตไร้สำนึกให้ปรากฏแจ่มชัดยิ่งขึ้น จุดที่น่าสังเกตก็คือ ตำแหน่งที่นักบินอวกาศเลือกพ่นคำหยาบคาย คือ บริเวณข้างตัวยานอวกาศ สิ่งประดิษฐ์อันเป็นเสมือนสัญลักษณ์ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการขั้นสูงของมนุษย์ อาจตีความได้ว่า วินทร์ เลียววาริณ กำลังสื่อถึงความพยายามเป็น “ขบถ” ของมนุษย์ที่มีต่ออำนาจวิทยาการของตนเอง ทั้งนี้เพราะวิทยาการดังกล่าวก่อให้เกิดความยึดมั่นถือมั่นในอัตตา ดังที่ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2552, หน้า 70/24) กล่าวว่า

> ความยึดถือในตัวตนจะก่อผลทางร้าย หนุนให้เกิดองค์ประกอบฝ่ายกุศลที่เรียกว่า กิเลส ขึ้นในกระบวนธรรมตามติดมาอีกหลายอย่าง โดยเฉพาะ ตัณหา คือ ความเห็นแก่ตัว ทะยานอยากแส่หาเครื่องบำรุงบำเรอปรนเปรอตน มานะ คือ ความถือตัว สำคัญตนเป็นนั่นเป็นนี่ ใฝ่แสวงอำนาจมาเชิดชูตน และทิฏฐิ คือ ความยึดติดในความเห็นของตน ถือรั้นเอาความเห็นของตนเป็นจริง หรือถือมั่นให้ความจริงจะต้องเป็นอย่างที่ตนเห็น ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยก่อให้เกิดความบีบคั้นขัดแย้งขยายเพิ่มพูนและกว้างขวางออกไปทั้งภายในและภายนอก...

กิเลสทั้ง 3 ประการดังกล่าว แฝงเร้นอยู่ภายในจิตใจของมนุษย์ คอยบังคับพฤติกรรมทั้งหลายของมนุษย์ ทั้งโดยรู้ตัวและไม่รู้ตัว ยังผลให้มนุษย์ไม่เท่าทันสมมติที่ตนสร้างขึ้น ไม่มองสิ่งทั้งหลายตามความจริง พยายามฝืนกระแสแห่งเหตุปัจจัยให้ตนอยู่เหนือผู้อื่นหรือสิ่งอื่น ดังจะพบว่าความเจริญทางวิทยาศาสตร์ในปัจจุบันมักมุ่งเน้นแต่ความก้าวหน้าทางวิทยาการและคุณค่าทางวัตถุเพียงอย่างเดียว แต่ความเจริญภายในจิตใจของมนุษย์นั้นมิได้ประณีตหรือสูงส่งขึ้นเลย ขณะที่อุปนิสัยด้านมืด เช่น ความก้าวร้าว รุนแรง หยาบกระด้าง ยกตนเป็นใหญ่ เป็นต้น กลับกลายสืบต่อและเพิ่มพูนขึ้นเท่าเทียม (หรืออาจล้ำไปกว่า) ความเจริญทางวัตถุ เพราะฉะนั้น ยิ่งความเจริญทางวิทยาศาสตร์และความเจริญทางวัตถุสูงขึ้นเพียงใด มนุษย์ยิ่งมีอิสรภาพที่จะทำอะไรตามใจ เพื่อสนองความสุข ความฟุ้งเฟ้อ ความทะยานและเห็นแก่ได้ของตนมากเพียงนั้น คุณค่าทางศีลธรรม ความสุขสว่าง หรือความพึงพอใจในชีวิตตามธรรมชาติถดถอยน้อยลงทุกขณะ ทั้งนี้จะเห็นว่า ความขัดแย้งหรือความอึดอัดในใจของนักบินอวกาศในเรื่อง มิได้เกิดจากตัวยานอวกาศ จักรวาล หรือสิ่ง

ใด ๆ เลย แต่เป็นความบีบคั้นเร่งเร้าจากความยึดอยากและความปรารถนาดิ้นรนภายในจิตใจของเขาเอง ย่อมแสดงว่า มนุษย์เป็นเหตุแห่งทุกข์ของตนเอง วิทยาศาสตร์เป็นเพียงเครื่องมือที่กระทำตามคำสั่งของมนุษย์เท่านั้น ดังนั้นความหมายหรือคุณค่าแห่งการมีชีวิตอยู่ของมนุษย์ คือ การตระหนักรู้ว่าความเจริญทางจิตสำคัญมากกว่าความเจริญทางวัตถุภายนอกและจิตใจเป็นแก่นแท้ของความสุข เมื่อมองลึกลงไปภายในจะพบว่าจิตของมนุษย์มักถูกปรุงด้วยกิเลสต่าง ๆ ทำให้จิตไร้สำนึกกักเก็บเพียงความทุกข์และอารมณ์ที่หยาบกระด้าง เมื่อถึงคราวที่ขีดจำกัดสิ้นสุด ความหยาบกระด้างนี้ก็จะเผยผ่านพฤติกรรมด้านมืดของมนุษย์ หากมนุษย์ต้องการความสุขมากกว่าทุกข์ ควรเรียนรู้วิธีการสลัดภาพลวงของกิเลสและปล่อยวางอัตตา ซึ่งเกิดขึ้นได้จากความตระหนักรู้ภายในจิตใจของมนุษย์

สรุปได้ว่า จากเรื่องในห้วงมืด วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า ผลแห่งการกระทำอันเกิดจากกิเลสตัณหาที่พ่วงท้ายด้วยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมิได้ทำให้มนุษย์มีความสุข แต่เป็นแหล่งแพร่กระจายของความทุกข์ที่มองไม่เห็น เพราะไม่ว่าวิทยาศาสตร์จะเจริญก้าวหน้าไปมากเพียงใด ตราบเท่าที่ความหยาบกระด้างในใจมนุษย์ยังคงอยู่ มนุษย์ก็ไม่อาจมีความสุขอย่างแท้จริงได้ หนำซ้ำคุณค่าทางจริยะที่พึงมีกลับมิได้เจริญขึ้นตามความเจริญทางวัตถุ แต่กลับถดถอยสวนทางกับความเจริญของโลกภายนอก เพราะฉะนั้นการตระหนักถึงคุณค่าของโลกภายในจิตใจจึงสำคัญกว่าความพยายามเข้าใจโลกภายนอก ทั้งนี้เพราะความสุขแท้จริงมิใช่ความสามารถในการควบคุมโลกภายนอก แต่อยู่ที่ความสามารถในการควบคุมโลกภายในของมนุษย์

เรื่องสงครามยูโรปา นำเสนอค่าทางจริยะที่เสื่อมถอยลงเพราะความขัดแย้งฟาดฟันกันระหว่างมนุษย์ เรื่องเล่าถึงสงครามระหว่างมนุษย์ในจักรวรรดิโลกและดาวยูโรปาที่กินเวลายืดเยื้อถึงหนึ่งร้อยปี ต้นเหตุเพราะมนุษย์โลกต้องการแย่งชิงทรัพยากรและพื้นที่บนดาวยูโรปา ทำให้ผู้คนทั้งสองฝ่ายต้องเข่นฆ่ากันจนมีผู้บริสุทธิ์เสียชีวิตเป็นจำนวนมาก นายพันเอก ตัวละครเอกของเรื่องได้รับคำสั่งให้มาปราบปรามกบฏในดาวยูโรปา ทว่าในเวลาต่อมาเขากลับเป็นฝ่ายถูกจับเป็นเชลยเสียเอง การถูกจับในฐานะเชลยทำให้นายพันเอกเข้าใจความรู้สึกของชาวดาวยูโรปามากยิ่งขึ้นและตระหนักได้ว่าความโลภเป็นบ่อเกิดสำคัญของสงครามของสงครามในครั้งนี้ ดังความตอนหนึ่งที่นายพันเอก สนทนากับ ยารี หัวหน้ากลุ่มกบฏถึงสาเหตุของสงครามยูโรปาว่ามีประเด็นสำคัญอยู่ที่การช่วงชิงทรัพยากรธรรมชาติ ความว่า

“คุณกำลังนึกว่า หากที่นี่ไม่ใช่แหล่งอาหาร พวกเขายังจะมารบกันที่แผ่นดินหนาวเหน็บเช่นนี้หรือไม่”

“ผมอ่านใจผมออกอีกแล้ว”

“คุณก็รู้ว่าคุณรบทำไม แต่ไหนแต่ไรมา ทรัพยากรธรรมชาติเป็นตัวการใหญ่ที่ทำให้เกิดการล่าอาณานิคมและสงคราม และไม่มีทรัพยากรธรรมชาติใดที่สำคัญไปกว่าอาหาร”

“อาจจริงของคุณ”

“อาหารกลายเป็นตัวแปรสำคัญต่อความคงอยู่ของมนุษยชาติ ไม่มีอาหารเมื่อใด ก็เกิดวิกฤติการณ์ทันที หน้าที่ของผู้นำจักรวรรดิคือหาอาหารมาเติมใส่ท้องของชาวโลกทั้งระบบสุริยะ ในจักรวรรดิโลกที่มีประชากรหลายหมื่นล้านคน นี่ไม่ใช่เรื่องง่าย ๆ ไม่มีใครสนใจหรอกว่า เอาอาหารมาจากไหน ตราบที่ท้องของพวกเขาอิ่ม เมื่อใดก็ตามที่ประชาชนอดอยาก สงครามก็เกิดขึ้น จุดสำคัญคือ ยูโรปามีอาหารมากพอเลี้ยงประชากรถึงครึ่งระบบสุริยะ คุณก็รู้ดีว่าอาหารที่คุณกำลังกินอยู่นี้คือสาเหตุของสงครามยูโรปา”

(สงครามยูโรปา, 2548, หน้า 131)

จากบทสนทนาข้างต้น วินทร์ เลียววาริณ ได้นำเอาประเด็นของสงครามมาเป็นตัวกลางในการถ่ายทอด แสดงให้เห็นว่ากิเลสตัณหาบันดาลให้มนุษย์สามารถทำได้ทุกอย่างเพื่อความอยู่รอดของตนเอง โดยมิได้สนใจว่าจะต้องสูญเสียทรัพยากรหรือชีวิตของผู้บริสุทธิ์ลงไปมากมายเท่าใด ความยึดมั่นถือมั่น (อุปาทาน)ใน “อัตตา” ของตัวละครนำไปสู่ทิฏฐิมานะ ส่งผลให้ตัวละครทั้งสองฝ่ายไม่ยอมลดราวาศอกซึ่งกันและกัน ข้างฝ่ายชาวโลกถืออภิสิทธิ์ว่าของตนเป็นเผ่าพันธุ์ที่มีมาก่อนและอยู่เหนือกว่าชาวยูโรปา เนื่องจากชาวยูโรปาวิวัฒนาการมาจากมนุษย์ชาวโลกจึงถือว่าตนเป็นบรรพบุรุษของชาวยูโรปา ดังนั้น ดินแดนที่ชาวยูโรปาถือครองอยู่จึงเป็นของชาวโลกด้วยเช่นกัน ข้างฝ่ายชาวยูโรปา ถือว่าดาวยูโรปาเป็นมาตุภูมิของตน ไม่เกี่ยวข้องกับจักรวรรดิโลก เพราะพวกเขาปรับตัวและสร้างอาณาจักรยูโรปาด้วยตนเอง จึงควรมีอิสระปกครองตนเอง มิใช่เป็นทาสของชาวโลก ความขัดแย้งระหว่างความคิดดังกล่าวเป็นมูลเหตุของสงครามในครั้งนี้ กลุ่มคนทั้งสองฝ่ายต่างถืออัตตาของตนนำหน้าการกระทำ ยังผลให้เกิดความขัดแย้งแข่งขันแย่งชิงกันเพื่อรักษาอัตตาของตนไว้ สำหรับกลุ่มชาวโลก อธิบายได้ว่า อัตตาของพวกเขาก่อให้เกิดอกุศลทั้ง 3 ประการ คือ ความโลภ (โลภะ) ความโกรธ (โทสะ) และความหลง (โมหะ) กล่าวคือพวกเขาเกิดความปรารถนาอยากครอบครองทรัพยากรและดินแดนของผู้อื่น แม้จะมีดินแดนของตนอยู่เดิม แต่ก็ยังปรารถนาอยากได้อยากมีขึ้นอีก ลักษณะเช่นนี้ คือ ความโลภ ทั้งนี้ความโลภดังกล่าวถูกเสริมด้วยกิเลส 3 ประการ ได้แก่ “มานะ” คือ การสำคัญตน อยากยิ่งใหญ่ใฝ่เด่นและครอบงำ

ผู้อื่น “ทิฏฐิ” คือ การเชิดชูอุดมการณ์ของตนเองเหนือผู้อื่น และ “ตัณหา” คือ อยากได้ อยากมี ความดิ้นรนทะยานอยากแส่หาสิ่งบำรุงบำเรอตน กิเลสทั้ง 3 ประการผนวกกับความโลภก่อให้เกิดโมหะ คือ ความหลง ไม่รู้ไม่เข้าใจเหตุผลตามสภาพความเป็นจริง ดังจะพบว่าชาวโลกการอ้างเหตุผลต่าง ๆ เพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่การกระทำตนเองและการทำสงครามอย่างบ้าคลั่งทั้งหมดนี้ก็เพื่อ “ตัวฉัน” ทั้งสิ้น อย่างไรก็ตาม การตอบโต้ของฝ่ายยูโรปาทำให้ชาวโลกไม่อาจสมหวังง่าย ๆ ทำให้พวกเขาลุแก่โทสะ เกิดความคิดอยากเอาชนะ พร้อมทำลายทุกสิ่ง เพื่อสนองความคั่งแค้นภายในจิตใจ สำหรับชาวยูโรปานั้น ภาพนำเสนอของพวกเขาเป็นไปอย่างมีศีลธรรมมากกว่า แม้พวกเขาจะหวงแหนอัตตาของตนไม่แพ้ชาวโลก ทว่าการกระทำของพวกเขาก็เป็นเพียงการตอบโต้เพื่อรักษาดินแดนของตนไว้ หนำซ้ำพวกเขายังเคยคิดแก้ไขปัญหาด้วยเปิดเจรจากับชาวโลก แต่กลับถูกชาวโลกหักหลัง จนผู้นำชื่อ “อิสมาชา” ต้องเสียชีวิตไปเพราะการเจรจาครั้งนั้น

การนำเสนอภาพที่แตกต่างกันระหว่างชาวโลกและชาวยูโรปาดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าชาวโลกหรือมนุษย์เองต่างหากที่เป็นต้นตอแห่งความทุกข์ทั้งปวง การให้ “ยารี” ยูโรปาวิพากษ์วิจารณ์การกระทำของชาวโลก แสดงนัยยะความไม่ไว้วางใจที่มนุษย์ต่อตนเอง เพราะอันที่จริงแล้วชาวยูโรปาก็คือชาวโลกที่ย้ายไปพำนักในโลกอื่นนั่นเอง การแบ่งแยกฝักฝ่ายและอ้างเหตุผลเพื่อก่อสงครามในเรื่อง หากสืบสาวลงไปจะพบว่าเป็นความคิดของมนุษย์เพียงกลุ่มเดียว คือ กลุ่มที่เรียกตนว่าเป็น “จักรวรรดิโลก” การใช้ชื่อดังกล่าวคล้ายว่า วินทร์ เลียววาริณ จงใจตั้งให้ล้อกับคำว่า “จักรวรรดินิยม” (Imperialism) ซึ่งหมายถึง “ลัทธิแผ่อำนาจรุกรานแย่งชิงเอาดินแดนของประเทศอื่น หรือชาติอื่นมาอยู่ใต้อธิปไตยของตน” (มณีวรรณ ศูทรวรรณและอารักษ์ เอกราช, 2517, หน้า 6-7) ทั้งนี้ ลักษณะของกลุ่มบุคคลที่อ้างตนว่าเป็น “จักรวรรดิ” (Empire) มักจะสถาปนาความชอบธรรมให้แก่การกระทำของตนด้วยการ “อ้างสิทธิ” เพื่อให้การรุกรานหรือแทรกแซงกลุ่มชนที่ถูกให้ความหมายว่า “ด้อยพัฒนากว่า” หรือ “อ่อนแอกว่า” เป็นไปโดยสะดวก ส่วนมากสิ่งที่ฝ่ายจักรวรรดิอ้างถึงจะเป็นไปทำนองที่ชี้ให้เห็นว่า พวกตนมีวัฒนธรรมและความเจริญด้านอื่น ๆ เหนือชนพื้นเมืองหรือกลุ่มชนที่ถูกรุกรานเหล่านั้น

การใช้ คำว่า “จักรวรรดิโลก” เรียกชาวโลกในที่นี้จึงเป็นการสร้างนัยประหวัดถึงกลุ่มจักรวรรดิทั้งในแง่พฤติกรรมและคำเรียก เพื่อตอกย้ำมโนคติเชิงลบเกี่ยวกับกิเลสตัณหาและอัตตาของมนุษย์ ตัวละครฝ่ายจักรวรรดิโลกในเรื่องนี้อยู่ในฐานะนักจักรวรรดินิยม (Imperialist) หรือ “นักล่าอาณานิคม” (Colonialist) ซึ่งพยายามเชิดชูอุดมการณ์ของจักรวรรดิในการแปะป้าย “ความเหนือกว่า” ให้แก่ “มนุษย์ฝ่ายเรา” พร้อมกับตรา “ความด้อยกว่า” ให้แก่ “มนุษย์ฝ่ายเขา” ดังนั้น ตัวละครชาวโลกทั้งหมดซึ่งหมายรวม “นายพันเอก” ในตอนเริ่มต้นเรื่อง จึงเชื่ออย่างสนิทใจว่าความขัดแย้งและสงครามเป็นคำตอบเดียวของปัญหาทั้งหมด พวกเขาไม่สนใจว่าตนจะคร่าชีวิต

ชาวยูโรปาไปมากน้อยเพียงใด ทั้งยังไม่ใส่ใจค่าทางจริยธรรมที่พึงมีต่อชาวยูโรปา ทั้ง ๆ ที่อ้างว่าชาวยูโรปาและชาวโลกต่างสืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษเดียวกัน ความย้อนแย้งระหว่างคำพูดและการกระทำดังกล่าว สื่อว่าชาวโลกถูกครอบงำด้วยตัณหาและยึดมั่นในอัตตาของตนเสียจนมองไม่เห็นความจริง

ดังนั้น เพื่อหยุดยั้งความคิดความเชื่อที่ผิดพลาด วินทร์ เลียววาริณ จึงเขียนให้นายพันเอกซึ่งเคยมีอุดมการณ์แบบจักรวรรดินิยมได้ใช้ชีวิตในแบบของชาวยูโรปา ได้รับข้อมูลอีกด้านหนึ่งที่เขาไม่เคยรู้จนเกิดความเห็นใจฝ่ายตรงข้าม มุมมองใหม่ ๆ ดังกล่าวทำให้นายพันเอกตระหนักว่าการแก้ไขปัญหาแบบเดิม ๆ ของชาวโลกเป็นสิ่งผิดพลาด เขาไม่อยากกลับไปอยู่ในฐานะ “ผู้ล่า” เช่นเดิมอีก แต่ปรารถนาจะ “เป็นส่วนหนึ่ง” ของชาวยูโรปา ทัศนะที่เปลี่ยนไปของนายพันเอกดังกล่าวสื่อถึงการละวางอัตตาและตัณหาของตัวละคร อันเป็นสาระสำคัญที่ วินทร์ เลียววาริณ ต้องการนำเสนอ ได้แก่ การชี้ให้เห็นว่าหนทางที่ดีที่สุดในการยุติความขัดแย้ง คือ การละวางอัตตาของแต่ละฝ่าย เมื่อต่างฝ่ายรู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา มองเห็นความจำเป็นของอีกฝ่ายหนึ่งเช่นเดียวกับการตระหนักถึงความต้องการของตน ความเมตตา ความเข้าใจและความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ย่อมทลายกำแพงแห่งความขัดแย้งและขจัดความทุกข์อันเป็นผลสืบเนื่องจากความขัดแย้งนั้นลงได้

สรุปได้ว่า จากเรื่องสงครามยูโรปา วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า ความยึดมั่นถือมั่นในอัตตาเป็นพื้นฐานของกิเลส 3 ประการ คือ ความโลภ (โลภะ) ความโกรธ (โทสะ) ความหลง (โมหะ) ทั้งยังเป็นต้นตอของกิเลสที่เกี่ยวพันกับการยึดตนเป็นศูนย์กลางของโลก เช่น ทิฏฐิมานะ เป็นต้น เมื่อใดที่มนุษย์ปล่อยให้กิเลสเหล่านี้แทรกซึมในจิตใจ การกระทำในเชิงเบียดเบียน บีบบังคับ ควบคุม ตลอดจนความคาดหวังที่มีต่อผู้อื่นหรือสิ่งอื่นก็เกิดขึ้น กิเลสดังกล่าวเป็นผลให้คุณค่าทาง จริยะของมนุษย์เสื่อมถอย ยิ่งยึดมั่นในอัตตาของตนมากเพียงใด การกระทำทีแล่นไปตามกิเลสยิ่งเพิ่มมากขึ้น ผลคือ ความทุกข์และความสูญเสียที่ไม่อาจเรียกกลับคืนมาได้ เพื่อเป็นการดับทุกข์และบรรเทาโทษภัยที่อาจเกิดขึ้น ควรละลดอัตตา งดเว้นการกระทำอันเนื่องจากกิเลส เริ่มต้นจากการมองโลกและเพื่อนร่วมโลกด้วยจิตเมตตา ความเข้าใจและเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน

เรื่องบริโภคนิยม นำเสนอคุณค่าทางจริยะที่ถูกทำลายลงเพราะวัฒนธรรมบริโภคนิยมของมนุษย์ เรื่องเล่าถึง “ผม” นักโฆษณาผู้ใช้มันสมองไปกับการคิดสื่อใหม่ ๆ เพื่อกระตุ้นความสนใจของผู้ในสังคม “ผม” มีเพื่อนร่วมงานชื่อ มารูซ ซึ่งเป็นผู้เปิดประสบการณ์และสอนให้ “ผม” แสวงหาช่องทางใหม่ ๆ เพื่อเป็นพื้นที่โฆษณาอยู่เสมอ การร่วมงานกว่าสิบปีของคนทั้งคู่นำไปสู่การเปลี่ยนทุกสิ่งที่อยู่รอบตัวให้กลายเป็นสื่อโฆษณา ทั้งร่างกายมนุษย์ ต้นไม้ใบหญ้า เมฆบนท้องฟ้า

หรือแม้แต่ดวงดาวยามกลางคืน สุดท้ายโลกทั้งโลกก็เต็มไปด้วยสื่อโฆษณา ดังข้อความตอนหนึ่งที่บรรยายถึงสื่อโฆษณาที่แพร่กระจายและแทรกซึมไปสู่ทุก ๆ ส่วนของโลก ความว่า

> งานโฆษณาของเราไร้พรมแดน ขยายจากเมืองไปสู่ป่าและภูเขา ผลงานชิ้นเยี่ยมของเราที่อิงกับทัศนียภาพก็เช่นป้ายโฆษณาบนยอดเขาเอเวอเรสต์ โฆษณาบนภูเขาไฟ (พ่นควันออกมาเป็นโฆษณา ผลงานรางวัลสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมหลายรางวัล) ในทุ่งหญ้า (สีเขียวต่างโทนเป็นชื่อสินค้า ผลงานรางวัลสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมหลายรางวัล) ทุ่งข้าว (รวงข้าวขึ้นเป็นรูปสินค้า สวยงามที่สุดเมื่อลมพัดยอดข้าวไหวพลิ้ว ผลงานรางวัลสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมหลายรางวัล) ทุ่งดอกไม้ (แต่ละแปลงออกดอกเรียงเป็นชื่อสินค้า ผลงานรางวัลสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมหลายรางวัล)
>
> โฆษณาปรากฏอยู่ทุกที่ ในน้ำมีโฆษณา ในนาก็มีโฆษณา
>
> แม้แต่ในท้องทะเล เราสามารถกำหนดทรงคลื่นเป็นรูปสินค้า ทำให้ปะการังสีต่าง ๆ ขึ้นเป็นรูปสินค้า นักวิทยาศาสตร์กำลังง่วนอยู่กับการผลิตอาหารปลาเพื่อส่งผลให้มันมีพฤติกรรมว่ายเกาะกลุ่มเป็นรูปสินค้า
>
> เราเป็นผู้กำหนดวิถีชีวิตมนุษย์ทั้งระบบสุริยะ
>
> (บริโภคนิยม, 2548, หน้า 149)

จากข้อความดังกล่าวพบว่าทั้ง “ผม” และ มารูซ เป็นตัวแทนของมนุษย์ที่ใช้แนวคิดเศรษฐศาสตร์สร้างโลกแห่งบริโภคนิยมอย่างสุดโต่ง การข้ามกำแพงเรื่อง “ความเป็นไปไม่ได้” เกี่ยวกับพื้นที่ที่มีอยู่อย่างข้อจำกัดให้กลายเป็น “ความเป็นไปได้” คือ การเข้าไปจัดการกับทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดให้มี “ประสิทธิภาพ” ด้วยหวังให้ “ประสิทธิภาพ” นี้ทำลายความขัดแย้งระหว่างความจำกัดของทรัพยากรและความต้องการอันไร้ขีดจำกัดของมนุษย์ลงได้ ทว่าสิ่งที่เกิดขึ้นกลับกลายเป็นความย้อนแย้งในตนเอง เมื่อ “ประสิทธิภาพ” ในการบริหารทรัพยากรดังกล่าว มิได้สร้างสมดุลระหว่างทรัพยากรและการบริโภค แต่กลับการกระตุ้นและเร่งเร้าให้เกิดความอยาก “บริโภค” เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ผ่านสื่อโฆษณาและการตลาด จุดนี้จะพบว่า ความคิดที่มุ่งจัดการกับทรัพยากร มุ่งสนับสนุน “ตัณหา” ให้เติบโตขึ้น ถือเป็น “อวิชชา” หรือ “โมหะ” ลักษณะหนึ่ง กล่าวคือ ความไม่รู้ไม่เข้าใจในเหตุปัจจัยของธรรมชาติทำให้มนุษย์พยายามฝืนกระแสด้วยการเข้าไปควบคุม บังคับและดัดแปลงธรรมชาติให้เป็นไปในแบบที่ตนต้องการ อาทิ ความคิดในการดัดแปลงธรรมชาติให้กลายเป็นพื้นที่โฆษณา เพื่อการขายสินค้าให้ได้คราวละมาก ๆ ดังปรากฏในเรื่องบริโภคนิยม ผลที่

เกิดขึ้นคือท่าทีปฏิปักษ์ที่มีต่อธรรมชาติ ได้แก่ การมองตนเป็นศูนย์กลางจักรวาล การแทรกแซงจัดการ ควบคุมธรรมชาติ รวมทั้งมนุษย์ด้วยกันเพื่อตอบสนองความต้องการอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

ในเรื่องบริโภคนิยม การแทรกซึม ขยายอาณาเขต และความคิดสร้างสรรค์ของสื่อโฆษณาจะสัมพันธ์ตัณหาผู้คนในสังคม พื้นที่โฆษณาที่แผ่ขยายไปทั่วทั้งโลก ไม่เว้นแม้กระทั่งพื้นที่ขนาดเล็ก อาทิ เล็บมือของมนุษย์ สื่อถึงการแผ่ขยายของตัณหาที่ก่อให้เกิดความอยากได้ อยากมี อยากครอบครอง อยากเป็นเจ้าของ อันเป็นการกระตุ้นให้มนุษย์ซึ่งในที่นี้หมายถึง ผู้บริโภคเกิดความปรารถนา อยากเสพเสวยเวทนาจากวัตถุที่โฆษณาอยู่ร่ำไป ทั้งนี้การแสวงหาความแปลกใหม่ในการสร้างสรรค์โฆษณา เปรียบได้กับธรรมชาติของตัณหาที่มักแสวงหาความแปลกใหม่ เพราะมนุษย์มักเบื่อหน่ายกับสิ่งที่มีอยู่เดิม ความแปลกใหม่จะช่วยกระตุ้นความอยาก ก่อให้เกิดความติดใจใฝ่รัก ยิ่งเสริมย้ำตัณหาให้แรงกล้าขึ้นอีก ทว่าความแปลกใหม่ย่อมถึงจุดอิ่มตัวในที่สุด เมื่อถึงวันหนึ่ง “ผู้แสวงหา” หรือ “ผู้สร้าง” อย่าง มารูซ และ “ผม” กลับรู้สึกถึงความไม่เป็นธรรมชาติหรือความไม่ปกติของภาวะแวดล้อมที่เกิดขึ้น อัตตาที่เคยรู้สึก “มั่นคง” ในฐานะผู้ควบคุมของคนทั้งคู่ตระหนักถึง “ความไม่มั่นคง” ของธรรมชาติที่กำลังแปรปรวนเกินขอบเขตที่ตนจะแก้ไข ส่งผลให้เกิดความเบื่อหน่ายชิงชังต่ออัตตาที่ผูกติดกับสื่อโฆษณา มองเห็นว่าชีวิตที่มีอยู่นั้นเป็นที่น่าขัดใจ อยากให้ภาวะที่มีอยู่เดิมดับสูญไปเสีย นำไปการแสวงหาภาวะใหม่ที่เป็นสุขขณะนั้น ๆ ยิ่งขึ้นไป ดังเนื้อความในตอนหนึ่งที่แสดงถึงภาวะทนไม่ได้ของ “ผม” ต่อการรุกล้ำความเป็นส่วนตัวของสื่อโฆษณา จึงเอ่ยปากชักชวนภรรยาของตนให้ย้ายบ้านไปดาวพลูโต ความว่า

ผมมองข้อความโฆษณาที่โค้งไปตามก้อนขี้

“อารอย กินง่าย ขี้ง่าย สบายก้น ไม่มีสารก่อมะเร็ง”

ผมปาดน้ำตาออกจากหน้า

มันไม่เพียงรุกเข้ามาถึงในห้องนอน แต่ยังรุกถึงห้องส้วม และล่วงล้ำเข้าไปในลำไส้ใหญ่ของผม แต่ผมไม่มีสิทธิ์บ่น

ผมมองหน้าภรรยา

“คุณรักผมไหม?”

“รักซีคะ”

“รักมากไหม?”

“รักมากซีคะ?”

“งั้นเราย้ายบ้านกันเถอะ”

“ย้ายบ้าน ออกไปนอกเมือง?”

“ไปไหน?”

“ดาวพลูโต”

“ทำไมไปที่นั่นคะ? ได้ยินว่าที่นั่นเงียบเหงามาก”

“แต่ที่นั่นไม่มีโฆษณา ผมทนชีวิตอบย่างนี้ไม่ได้อีกแล้ว มันรุกรานเข้ามาถึงห้องส้วม ผมทนไม่ได้แล้ว ถ้าคุณไม่อยากเป็นหม้ายก่อนกำหนด...”

ผมชักแม่น้ำทั้งห้า ในที่สุดหล่อนก็ใจอ่อน

(บริโภคนิยม, 2548, หน้า 151-152)

การย้ายไปอยู่ที่ดาวพลูโตเพื่อหลบเร้นโฆษณาเป็นทางออกที่ทั้ง “ผม” และ มารูซ คิดว่าจะทำให้พ้นจากชีวิตเดิม ๆ ดาวพลูซึ่งอยู่ห่างไกลจากโลกหลายปีแสง ปราศจากโฆษณา และเงียบสงบเป็นภาวะความสุขแบบใหม่ซึ่งคนทั้งคู่คาดหวังว่าจะทำให้ใจสงบเย็นลง อย่างไรก็ตาม การกระทำดังกล่าวก็ยังหนีไม่พ้นการตกเป็นทาสของตัณหา คือ การหลีกหนีความจำเจซ้ำซากเพื่อแสวงหาความสุขในรูปแบบใหม่ มีค่าเท่ากับการแสวงหาภาวะที่สนองความอยากได้ต่อไป การผละชีวิตไปจาก “สิ่งเดิม” ของ “ผม” และ มารูซ จึงเป็นเพียงการสนองตัณหาที่อยู่บนพื้นฐานของอวิชชาเช่นเดิม การที่ วินทร์ เลียววาริณ จบเรื่องโดยการให้ตัวละครทั้งไม่อาจหนีการรุกรานของสื่อโฆษณาพ้น สื่อว่าการแก้ไขปัญหาดังกล่าวมิใช่หนทางที่ถูกต้อง การตัดขาดจากโลกภายนอก หรือ การสนองความพึงพอใจตามแรงใฝ่ของตัณหา ล้วนแต่เป็นหนทางสุดโต่งที่สืบเนื่องมาจากอวิชชาทั้งสิ้น

ดังนั้น เพื่อขจัดความคิดสุดโต่งอันฝืนธรรมชาติดังกล่าว พุทธปรัชญาเสนอว่า มนุษย์จึงควรดำเนินชีวิตให้สอดคล้องกับธรรมชาติ ด้วยการใช้ “ฉันทะ” หรือ ความพอใจ เป็นแรงจูงใจในการกระทำเสีย ทั้งนี้เพราะการบริโภคด้วยความต้องการอันจำกัดแบบฉันทะ “ก่อตัวขึ้นจากโยนิโสมนสิการ คือ ความรู้จักคิดหรือคิดถูกวิธี คิดตามสภาวะเหตุผล เป็นภาวะกลาง ๆ ของธรรมไม่ผูกพันกับอัตตา และนำไปสู่อุตสาหะ หรือวิริยะ...” (พระพรหมคุณภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2552, หน้า 494) จึงเป็นการบริโภคที่กำกับด้วยปัญญา อิงอยู่วัตถุหรือปัจจัยภายนอกอย่างน้อยที่สุด การขีดเส้นความต้องการด้วย “ฉันทะ” จึงเป็นคำตอบให้การสร้างสุขให้แก่ตนเองโดยไม่ต้องขึ้นต่อสิ่งเสพเสวยและไม่ต้องหลีกหนี พุทธปรัชญาเรียกความสุขลักษณะนี้ว่า “นิรามิสสุข”

สรุปได้ว่า จากเรื่องบริโภคนิยม วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า ความคิดและการกระทำอันเป็นผลสืบเนื่องจากตัณหา ทั้งการส่งเสริมการบริโภคผ่านสื่อโฆษณาหรือการวิ่งไล่ตามกระแสการบริโภคสินค้าอย่างขาดสติ นำไปสู่การสูญเสียอิสรภาพทางกายและจิต การทำลายทรัพยากรและการทำลายคุณค่าทางจริยะที่มนุษย์พึงปฏิบัติต่อกัน ทั้งนี้เพราะการหมกมุ่นอยู่กับตัณหาและอวิชชา(โมหะ) จะทำให้มองไม่เห็นสิ่งใด นอกจากการแสวงวิธีการสนองความต้องการของตนให้มากที่สุด ในระยะยาวตัณหาที่ได้รับการส่งเสริมให้เข้มข้นขึ้น จะนำไปสู่ความเอียงสุดโต่งที่ทำให้มนุษย์ไม่อาจหันหลังกลับไปสู่วิถีธรรมชาติแบบเดิม ๆ ได้อีกต่อไป ตราบใดที่มนุษย์ไม่เรียนรู้การเดินตามทางสายกลาง เปลี่ยนตัณหาให้กลายเป็นฉันทะและใช้ปัญญากำกับการกระทำของตน ตราบนั้นมนุษย์จำต้องทนกับความทุกข์ที่ตนก่อขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงมิได้

เรื่องโฆษณา 2201 นำเสนอค่าจริยะที่แปรปรวนเพราะความเชื่อและค่านิยมทางสังคมที่อิงอยู่กับความอยากและการฝืนธรรมชาติของมนุษย์ เรื่องเล่าในรูปแบบโฆษณาย่อย ๆ หลายชิ้น ซึ่งอ้างว่าคัดมาจากสื่อต่าง ๆ ในช่วงปี ค.ศ. 2201 เนื้อหาของโฆษณาแต่ละชิ้นเป็นการบอกสรรพคุณของผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ที่เบี่ยงเบนไปจากมาตรฐานปกติของผู้อ่าน อาทิ ค่านิยมที่เปลี่ยนไปอย่างสุดโต่ง เช่น ความชื่นชอบผิวสีดำแทนผิวขาวอมชมพูในโฆษณาสถาบันเสริมความงาม Black Is Beautiful Polyclinic เป็นต้น ค่านิยมเดิมที่มีรายละเอียดผิดเพี้ยนไปจากเดิม ได้แก่ การรับบริจาคเงินเลี้ยงแพนด้าแทนที่จะเป็นสุนัขหรือคนพิการในโฆษณาสถานเลี้ยงแพนด้าอนาถา ความเชื่องมงายที่ถูกแปรเป็นผลิตภัณฑ์ เช่น โฆษณาสายคาดศีรษะใบ้หวยของบริษัท BrianBands ฯลฯ หรือค่านิยมเดิมที่ได้รับการตอบสนองเกินจริง เช่น ค่านิยมของผู้ชายต่อการเลือกหญิงคนรักที่ถูกแปรเป็นแอนดรอยด์สาวรุ่นใหม่ของบริษัท Super Android Corp. ความว่า

ไม่ใช่เรื่องโม้ ไม่ใช่เรื่องโกหก ผู้หญิงสวยคนนี้รักคุณสุดหัวใจ บอกลาแฟนเก่าได้เลย ไม่ต้องอดทนกับการประชดประชัน กระแนะกระแหน ขี้บ่น! อารมณ์ปรวนแปรจนตามไม่ทัน และความ ‘แก่ง่าย-ตายยาก’ อีกต่อไป!

ขอแนะนำ แอนดรอยด์สาวรุ่นใหม่ Sexy Android รุ่น SX-111 สวยสดทุกวัน ทำงานบ้านได้ดี ปรุงอาหารได้เป็นเลิศ ดูแลคุณตลอด 24 ชั่วโมง และเซ็กซี่สุดประมาณ

ขณะที่คุณนอนหลับพักผ่อน Sexy Android รุ่น SX-111 จะทำความสะอาดบ้าน ปัดกวาดเช็ดถู ขณะที่คุณตื่น เธอจะปรนนิบัติคุณเหมือนเทวดา

Sexy Android รุ่น SX-111 มาพร้อมสัดส่วนที่น่าพึงปรารถนา ไม่มีวันอ้วน ไม่มีไขมันส่วนเกิน กลิ่นกายหอม ผิวละมุน ยิ้มเบิกบานได้ทั้งวัน คุณสามารถตั้งโปรแกรมให้เธอรักคุณได้ถึง 4 แบบคือ รักแบบทาส, รักแบบเพื่อน, รักแบบหลงใหล, รักแบบคลั่งไคล้สุดหัวใจ

Sexy Android รุ่น SX-111 ประหยัด ใช้ถ่านปรมาณูก้อนเดียว คุ้มกว่าคุ้ม สนใจสั่งซื้อได้ที่ Super Android Corp. สาขาใกล้บ้าน ซื้อวันนี้ แถมหนังสือสุดฮิต แจแอนดรอยด์ไฮโซ

(โฆษณา 2201, 2552, หน้า 121)

จากตัวอย่างโฆษณาดังกล่าวแสดงให้เห็นถึง ผลิตภัณฑ์ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อสนองตอบตัณหาของมนุษย์ คุณสมบัติของแอนดรอยด์สาวถูกสร้างขึ้นตามความปรารถนาของผู้ชาย คล้ายเป็นการสนองตอบค่านิยมและความต้องการของผู้ชายส่วนใหญ่ในสังคม ทว่าการ “สร้าง” คนรักแทนที่ “การแสวงหา การคบหา และเรียนรู้” ตามรูปแบบความรักชายหญิงปกติ กลับให้ความรู้สึก ฝืนที่อและไร้ชีวิต ขัดแย้งกับความต้องการ “ชีวิตชีวา” ที่มนุษย์ชื่นชอบและให้ความสำคัญ หญิงสาวดังกล่าวจึงอยู่ในรูปแบบ “สินค้า” มากกว่าคนรัก กลายเป็นว่าผู้ซื้อซื้อไปเพื่อสนองตัณหาของตนมากกว่าปรารถนาคู่ครอง ความเกินจริงที่แฝงน้ำเสียงเสียดสีสังคมเช่นนี้ นอกจากจะสร้างความขบขันให้แก่ผู้อ่าน ทั้งยังตั้งคำถามถึงผู้คนในสังคมบริโภคนิยมที่มีความโลภอย่างไร้ขีดจำกัด ดังพบว่าแม้ค่านิยม ความเชื่อ และความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการจะเปลี่ยนแปลงไปเพียงใด แต่สิ่งเดียวที่ยังคงเดิมคือตัณหาของมนุษย์ ความผันผวนแปรปรวนที่เกิดกับปัจจัยภายนอก เช่น ค่านิยม ความเชื่อ วัตถุสิ่งของ เป็นต้น ล้วนแปรไปตามความอยากหรือตัณหาของมนุษย์ทั้งสิ้น ความปรารถนาในสนองอยากอย่างไร้ขอบเขตส่งผลให้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ตลอดจนวิทยาการต่าง ๆ ถูกใช้เป็นเครื่องมือสนับสนุนการค้า ขณะที่โลกแห่งการโป้ปดมดเท็จอย่างโฆษณากลายเป็นสิ่งชี้นำการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เมื่อความจริงและความลวงเหลื่อมล้ำกัน จนแยกแยะไม่ออกว่าสิ่งใดจริงหรือหลอกลวง ความสับสนทางคุณค่าทำให้คนจำนวนมากยอมสยบและไหลตามกระแส

โลก ปล่อยให้ชีวิตเป็นทาสของตัณหา หวังจะได้เสพเสวยรสอร่อยจากโลกถ่ายเดียว ยอมให้ความสุข ความทุกข์ และคุณค่าแห่งชีวิตขึ้นตรงต่อวัตถุ จนลืมไปว่าการหมกมุ่นอยู่กับการแสวงหาวัตถุมาเติมเต็มชีวิต แท้ที่จริงคือความทุกข์ในลักษณะหนึ่ง ทุกข์เพราะขาดสติ เพราะทิ้งตนเองให้ตกอยู่ในกระแสของความแปรปรวนทางวัตถุ จึงถูกความแปรปรวนนั้นบีบคั้นกดดันจนควบคุมไม่ได้ ยิ่งหวังในสุขมากเท่าใด เมื่อความแปรปรวนเกิดขึ้น ความผิดหวังหรือความทุกข์ยิ่งทวีทับถมมากขึ้นเท่านั้น

สรุปได้ว่า จากเรื่องโฆษณา 2201 วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า ค่านิยมของผู้คนอาจเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา แต่สิ่งที่ไม่เคยเปลี่ยนแปลง คือ ความปรารถนาที่ไม่มีวันลดลงของมนุษย์ วิทยาการที่เจริญก้าวหน้าไม่ช่วยเติมเต็มในสิ่งที่ต้องการแต่กลับเร่งให้ความทะยานอยากให้มากขึ้น ผู้คนต่างวาดฝันถึงความสะดวกสบาย ความพึงพอใจทางกายและจิตที่ฉาบฉวยชีวิตฝากไว้กับความสบายทางวัตถุและค่าทางใจอันงมงาย โดยไม่ตระหนักว่าแท้จริงสิ่งที่เสนอความอยากอยู่นั้นกำลังทำให้มนุษย์ติดกับดักความทุกข์ การมุ่งสนองเพียงความอยาก ทำให้ความใส่ใจต่อคุณค่าทางจริยะลดลง มนุษย์ไร้ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ยึดตนเป็นศูนย์กลางมากขึ้น จนไม่ตระหนักว่าคุณค่าทางจริยะที่เคยสื่อถึงจิตวิญญาณกำลังสวนทางกับความเจริญทางวัตถุที่เพิ่มพูนขึ้นทุกขณะ

เรื่องสามโลก นำเสนอคุณค่าทางจริยะที่ถูกทำลายเพราะความยึดมั่นถือมั่นในอัตตาของมนุษย์ เริ่มต้นเรื่องด้วยการเล่าถึงร้านมิสเตอร์พิกกี้ ร้านอาหารขึ้นชื่อว่ามีอาหารที่ทำจากหมูรสเลิศหลากชนิดจนลูกค้าต้องรอแถวแน่นขนัดทุกวัน อาหารที่มีชื่อเสียงมากที่สุดของร้านนี้ คือ “หมูหิมาลัย” ซึ่ง ดร. มาริน ผู้เล่าเรื่องถึงกับอธิบายว่า “...หมูหิมาลัย เป็นหมูสามชั้นอบสมุนไพรหลายชนิด ในความเห็นของผม หมูหิมาลัยเป็นอาหารที่อร่อยที่สุดในโลก และเป็นเหตุผลให้ผมปรากฏตัวที่ร้านในเย็นวันนี้” (สามโลก, 2552, หน้า 134) ไม่เพียงเท่านั้นผู้เล่าเรื่องยังตอกย้ำถึง “ความพิเศษ” ของหมูหิมาลัยด้วยการกล่าวถึง “ข่าหิมพานต์” เคล็ดลับที่ทำให้อาหารจานดังกล่าวมีรสเลิศว่า “... ‘ข่าหิมพานต์’ สมุนไพรพิเศษที่ต้องสั่งซื้อมาจากป่าแถบหิมาลัย ตำนานเล่าว่าข่านี้เป็นเครื่องปรุงอาหารของเทพแห่งหิมพานต์ เป็นอาหารเทวดา เสพแล้วประหนึ่งขึ้นสวรรค์ทั้งเป็น...” (สามโลก, 2552, หน้า 134) การเพิ่มมูลค่าและความหมายให้แก่อาหารดังกล่าว นำไปสู่การเสริมอัตตาแก่ผู้บริโภค เพื่อให้ผู้บริโภครู้สึกว่าการบริโภคอาหารดังกล่าวจะนำตนไปสู่ “ความพิเศษ” “ความมีระดับ” หรือ “อำนาจดุจเทวดา” ซึ่งสนองความต้องการอยากเป็นใหญ่เหนือผู้อื่นให้แก่ผู้บริโภค อย่างไรก็ตาม ผู้เล่าเรื่องได้เปลือยว่าแท้จริงข่าหิมพานต์เป็นเรื่องแต่ง “โลกนี้ไม่มีสมุนไพรลึกลับที่เรียกว่าข่าหิมพานต์แต่ประการใด เขาสร้างเรื่องให้ดูน่าสนใจขึ้นเท่านั้น เขาบอกว่าความ

อร่อยอยู่ที่อารมณ์ของลูกค้า" (สามโลก, 2552, หน้า 134-135) จุดนี้แสดงให้เห็นว่า ความหลงใหลคลั่งไคล้ในหมูหิมาลัย เป็นการบริโภคความหมายมากกว่ารสชาติ ทั้งนี้เพื่อให้อัตตาที่เชื่ออยู่เดิมว่ามนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐและเป็นนายเหนือสรรพสิ่งยังอยู่ในฐานที่มั่นคงดุจเดิม พร้อมกันนั้นก็ให้ความรู้สึกหยิ่งทระนงในใจแก่ผู้บริโภคว่าตนเป็นบุคคลพิเศษ สมควรได้รับประทานอาหารพิเศษและได้รับการปฏิบัติอย่างพิเศษ

ขณะที่ ดร. มาริน นั่งรอหมูหิมาลัยที่ร้านมิสเตอร์พิกกี้ เขาถูกชายแปลกหน้าเชิญไปฝ่ายความมั่นคงแห่งชาติ เมื่อไปถึงที่นัดพบเขาพบกับ ดร. ดานิเกน นักวิศวกรรมศาสตร์และศาสตราจารย์เกียรติคุณวีเน ผู้เชี่ยวชาญด้านมนุษยศาสตร์และสัตววิทยา ทั้งสามถูกเรียกตัวด้วยคำสั่งประธานาธิบดี เพื่อให้มาตรวจสอบการค้นพบโครงกระดูก 2 โครงในแอฟริกา โครงแรกเป็นของโครงกระดูกของมนุษย์เพศชาย อีกโครงหนึ่งเป็นของโครงกระดูกของหมูป่า จากการวิเคราะห์พบว่าโครงกระดูกทั้งสองอยู่ในซากดึกดำบรรพ์ (Fossil) ก่อนมนุษย์โฮโม ซาเปียส์ (Homo Sapiens) ซึ่งเชื่อว่าเป็นบรรพบุรุษของมนุษย์ถือกำเนิด จึงเป็นไปไม่ได้ที่โครงกระดูกของมนุษย์ที่ขุดพบจะเป็นของมนุษย์โบราณ นอกจากนี้ยังพบสิ่งประดิษฐ์ที่เหมือนนาฬิกาข้อมือที่มีอักษรภาษาอังกฤษจารึกอยู่ ดร. มาริน หมกมุ่นอยู่กับสิ่งประดิษฐ์ชิ้นนี้ถึงสองวันสองคืน จนพบว่ามันคือควอนตัม คอมพิวเตอร์ เขาสันนิษฐานว่า โครงกระดูกที่พบเป็นโครงกระดูกของมนุษย์โลกอนาคตที่เดินทางกลับไปยังอดีตเมื่อสามล้านปีก่อนโดยใช้สิ่งประดิษฐ์ดังกล่าว ทั้งหมดจึงเดินทางไปแอฟริกาเพื่อค้นหาความจริง ในระหว่างไปเยือนแอฟริกานั้น ดร. มาริน พบว่าแอฟริกาแตกต่างไปจากอดีต การครอบงำของระบบทุนนิยมและวัฒนธรรมตะวันตก ส่งผลให้อัตลักษณ์ท้องถิ่นของชาวแอฟริกาล่มสลาย ดังบทสนทนาระหว่าง ดร. มาริน และ ดร. ดานิเกน ในตอนหนึ่ง ความว่า

เครื่องบินของกองทัพเรามาถึงใจกลางจุดกำเนิดของมนุษย์ นกเหล็กจอดที่สนามบินทหารแห่งหนึ่งในความมืดราวกับตั้งใจให้การมาถึงของพวกเราไม่เป็นที่สังเกตของคนพื้นเมือง หลังจากนั้นเรานั่งรถจี๊ปต่อไป จนถึงเช้ารถก็ผ่านหมู่บ้านและตลาด แลเห็นชาวพื้นเมืองมาหน้าหลายตา ผมเห็นป้ายโฆษณาสินค้าตะวันตก ผู้คนที่เดินไปมาใช้โทรศัพท์มือถือ

ผมเปรย “ที่นี่ดูไม่เหมือนแอฟริกาที่ผมคิด”

ดร. ดานิเกนว่า “โลกาภิวัตน์ทำให้ทุกมุมโลกเหมือนกันหมด นี่เป็นความจริง ยอมรับความเปลี่ยนแปลงเถอะเพื่อน!”

รถจี๊ปเคลื่อนไปจอด ณ สถานที่ก่อสร้างแห่งหนึ่ง ป้ายขนาดใหญ่ด้านหน้าเป็นรูปครอบครัวชาวแอฟริกันยิ้มแย้มแจ่มใส ใครคนหนึ่งแปลข้อความบนป้ายว่า สถานที่ก่อสร้างฟาร์มเลี้ยงสัตว์และโรงงานผลิตอาหาร คำโปรยบนบิลบอร์ดเขียนว่า “เพื่อประโยชน์สุขของพี่น้องประชาชน” ผมจำเครื่องหมายการค้าบนป้ายได้ดี เป็นบริษัทยักษ์ใหญ่ด้านเกษตรกรรมและปศุสัตว์ของโลกตะวันตก ผมเพียงนึกไม่ถึงว่า ระบบแฟรนไชส์เข้าครอบครองกาฬทวีปรวดเร็วเช่นนี้

ดร. ดานิเกนว่า “ที่นี่มีผลผลิตทางเกษตรมาก ค่าแรงก็ต่ำ แอฟริกามีทรัพยากรธรรมชาติมาก น่าเสียดายที่ผ่านเวลาเกือบทั้งประวัติศาสตร์ด้วยการฆ่ากัน สงครามฆ่าคนตายไปหลายร้อยล้านคน เสียเวลาเปล่า ๆ โชคดีที่สงครามเลิกไปพักใหญ่แล้ว ตอนนี้ใคร ๆ ก็ต้องการเงิน เรามาช่วยฟื้นฟูประเทศนี้โดยการนำบริษัทเกษตรระดับยักษ์ใหญ่หลายรายเข้ามาประเทศนี้ เรามาช่วยจัดการ ได้ประโยชน์ด้วยกันทั้งสองฝ่าย”

ผมชำเลืองดูเพื่อนเก่าเงียบ ๆ เขาเป็นนักการเมืองเต็มตัวไปแล้วจริง ๆ

“คุณกำลังนำบริโภคนิยมมาสู่แอฟริกามากกว่ากระมัง!”

(สามโลก, 2552, หน้า 144-145)

จากบทสนทนาข้างต้นจะพบความขัดแย้งทางความคิดระหว่างตัวละครทั้งสอง ขณะที่ ดร. มาริน รู้สึกแปลกแยกต่อสังคมและวัฒนธรรมของแอฟริกาที่เปลี่ยนไป แต่ ดร. ดานิเกน กลับมองว่าความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นตรรกะของโลกที่ควรยอมรับและเข้าใจ ในสายตาของ ดร. ดานิเกน การนำทุนนิยมสู่ประเทศที่ล้าหลัง คือ การนำความเจริญสู่ประเทศนั้น ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตัวผู้ลงทุนและชนพื้นเมือง กล่าวคือ ผู้ลงทุนได้กำไรและทรัพยากร ขณะที่ชนพื้นเมืองได้ความรุ่งเรืองศิวิไลซ์เป็นการตอบแทน ตรรกะดังกล่าวสะท้อนคติความคิดเชื่อที่เรียกว่า “ลัทธิอาณานิคม” (Colonialism) ซึ่งเป็นสถาปนาความเป็นเจ้าเหนือชนชาติต่าง ๆ ของ

ตะวันตก โดยมักอาศัยข้ออ้างเรื่องความป่าเถื่อนและความวุ่นวายทะเลาะเบาะแว้งเป็นช่องในการเข้าไปจัดระบบและยัดเยียดวัฒนธรรมของชาวตะวันตกให้แก่ชาติชนพื้นเมือง คติดังกล่าวเกี่ยวข้องกับหลักแนวคิดทุนนิยมซึ่งมองว่า “ทรัพยากรธรรมชาติอันมีค่าถูกฝังเอาไว้มากมายทั่วโลก หากไม่นำมาแปรรูปให้เป็นสินค้าเพื่อการบริโภค ก็เท่ากับทิ้งไว้ให้สูญเปล่า...” (นพพร ประชากุล, 2552 ข, หน้า 211) เหตุผลดังกล่าวเป็นสิ่งที่ชาติตะวันตกใช้สร้างความชอบธรรมให้แก่การกระทำของตน เพื่อให้ตนสามารถครอบครอง บังคับ ควบคุม หรือดำเนินการอย่างใดก็ได้กับชนพื้นเมือง ซึ่งพวกเขานิยามให้เป็น “คนพวกอื่น” (The Other) ที่แปลกแยกไปจากตนและอยู่ในตำแหน่งที่ต่ำกว่า แนวคิดดังกล่าวสื่อถึงอัตตาที่ทำให้มนุษย์บางกลุ่มถือสิทธิ์ในการครอบงำเอารัดเอาเปรียบผู้อื่น ในกรณีนี้เป็นการใช้วัฒนธรรมโลกาภิวัตน์ครอบงำให้ชาวแอฟริการู้สึกว่า การเข้ามาของตะวันตกทำให้ชาติตนเจริญขึ้น พวกเขาซึมซับวัฒนธรรมตะวันตกมาเป็นของตนอย่างรวดเร็ว จนดูเหมือนว่าเอกราชทางวัฒนธรรมของพวกเขาถูกทำลายลงไปด้วยความโลภและอวิชชาของชาวตะวันตก

การไปเยือนแอฟริกาทำให้คณะเดินทางพบยานเวลาของมนุษย์เจ้าของโครงกระดูกเพื่อแก้ปริศนาเกี่ยวกับโครงกระดูกที่ขุดพบ ดร. มาริน ถูกส่งให้เดินทางไปในอดีตสามล้านปีก่อน พร้อมกับนายพันโททิม รีส การเดินทางประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี ทั้งสองพบมนุษย์เจ้าของโครงกระดูกกำลังหลบหนีฝูงเสือเขี้ยวดาบ จึงยื่นมือเข้าช่วยเหลือเขาจนรอดพ้นจากอันตราย เมื่อพูดคุยกัน มนุษย์ผู้นั้นแนะนำตัวว่าเขาชื่อ เธน เป็นมนุษย์ในศตวรรษที่ 22 เดินทางย้อนกลับมายังอดีตเพราะโลกมนุษย์ในอนาคตถูกสิ่งทรงภูมิปัญญาต่างดาวรุกราน จนมนุษยชาติล่มสลาย แต่ก่อนที่โลกจะล่มสลาย นักวิทยาศาสตร์คนหนึ่งเสนอให้ส่งคนกลับไปยังอดีต เพื่อเปลี่ยนแปลงยีนให้มนุษย์ฉลาดขึ้น เธน เป็นมนุษย์ที่ได้รับภารกิจนั้น จึงเดินทางกลับมายังอดีตดังกล่าว เมื่อฟังเรื่องราวจบ ดร.มาริน ตัดสินใจช่วย เธน ทำภารกิจ ทว่าพันโททิม รีส กลับใช้อุบายแย่งปืนปรับยีนของเธน ทั้งนี้เพราะเขาเกรงว่าหากเปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์อำนาจที่ของประเทศ (รวมทั้งตัวเขาเอง) จะถูกสั่นคลอน ดังบทสนทนาระหว่างนายพันโททิม รีส และดร. มาริน ความว่า

"เราไม่ต้องการเปลี่ยนประวัติศาสตร์ เราไม่อาจเสี่ยงเปลี่ยนประวัติศาสตร์ เราไม่อาจเสี่ยงเปลี่ยนประวัติศาสตร์โดยที่เราควบคุมไม่ได้ร้อยเปอร์เซ็นต์ ใครจะรู้? หากปรับยีนมนุษย์โบราณไปแล้ว ประเทศของเราจะไม่กลายเป็นประเทศที่ไม่มีอำนาจ บางทีคุณกับผมก็อาจไม่มีตัวตน"

"แต่หากเธนไม่บรรลุภารกิจของเขา โลกในอนาคตก็จะไม่มีตัวตนเพราะจะถูกมนุษย์ต่างดาวทำลาย"

...

นายพันโทว่า "คุณรู้จัก ตำราพิชัยสงครามของซุนหวู่ ไหม? รู้เขารู้เรารบร้อยครั้งชนะร้อยครั้ง ถ้าเรารบพลาด ก็กลับไปแก้ไขอดีต ด้วยวิธีนี้เราจะสามารถจัดการฆ่าศึกได้ก่อนเวลาเสมอ เราจะเป็นมหาอำนาจอย่างแท้จริง"...

"ดร. มาริน ผมชักสงสัยว่าคุณอยู่ฝ่ายไหนกันแน่ ผมชักไม่แน่ใจว่าคุณรักชาติของคุณหรือเปล่า"

"ผมก็ไม่แน่ใจว่าคุณเป็นพวกเห็นแก่ชาติจนลืมเรื่องสำคัญระดับมนุษยชาติหรือเปล่า นี่ก็คือเหตุผลที่มนุษย์พ่ายแพ้พวกต่างดาว เราชอบทำร้ายมนุษย์ด้วยกันเอง"

(สามโลก, 2552, หน้า 158-159)

จากบทสนทนาดังกล่าวพบว่า นายพันโททิม รีส เป็นคนยึดมั่นในอัตตาของตนเอง อัตตาของเขาถูกผูกโยงเข้ากันอำนาจและ "ประเทศของเขา" การเปลี่ยนอดีตจึงเป็นการกระทำที่คุกคามต่ออัตตาของเขา ความไม่แน่นอนของสิ่งที่อาจจะเกิดขึ้นทำให้เขาหวั่นกลัวว่าอัตตาของเขาจะถูกกระทบกระแทกบิบคั้น นายพันโททิม รีส จึงพยายามครอบครองอำนาจซึ่งอยู่ในรูปของเทคโนโลยี (การเดินทางข้ามเวลา) และอาวุธ (ปืนรังสี) ทั้งนี้ปกป้องคุ้มกันอัตตาของเขาให้อยู่ในทางเสพเสวยต่อไป จุดนี้แสดงให้เห็นว่าการยึดมั่นในอัตตาเป็นบ่อเกิดแห่งตัณหาและความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ ยังผลให้มนุษย์กระทำสิ่งเลวร้ายเพื่อสนองอัตตาของตนเอง อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์มิได้เป็นไปอย่างที่นายพันโททิม รีส คาดการณ์ เมื่อ เธน ได้สติและวิ่งออกมาจากเครื่องข้ามเวลา เขาส่งนายพันโททิม รีส ไปโลกอนาคตในวันที่โลกถูกมนุษย์ต่างดาวทำลายโลก เธน ที่บาดเจ็บสาหัสฝากความหวังไว้ที่ ดร. มาริน ซึ่งรับปากว่าจะช่วยสานต่อภารกิจของเขาให้สำเร็จ ทว่าเหตุการณ์กลับพลิกผันอีกครั้ง เมื่อปืนรังสียิงพลาดไปถูกฝูงหมูป่า ดร. มาริน เดินทางกลับไปยังโลกของเขา แต่กลับพบว่า โลกที่รออยู่เป็นโลกที่หมูป่าครองโลก มนุษย์พูดไม่ได้และกลายเป็นอาหารของหมูป่า ดังคำบรรยายของ ดร. มาริน เกี่ยวกับสิ่งที่เขาพบเห็นในโลกแห่งหมูป่า ความว่า

พลันร่างของผมก็ถูกบางสิ่งกระชากออกไปจากที่นั้น แขนกลโลหะฉีกเสื้อผ้าผมออก แขนกลอีกเขนหนึ่งจับผมเข้าไปกรงหนึ่งที่ว่างเปล่า ร่างของผมหล่นไปกรงนั้น ฝากรงพับลงมาปิดสนิท บางสิ่งถูกเทลงมาบนรางหน้ากรงเป็นรำข้าว

ผมเห็นแต่ละคนยื่นมือออกไปกวาดอาหารในรางเข้าปากอย่างมูมมาม เกิดอะไรขึ้น? ทำไมพวกมนุษย์กลายเป็นสัตว์ในกรง รอวันเชือดเป็นอาหาร...

ผมอยู่ในโลกที่หมูเป็นเจ้าโลก และ...

ได้ยินเสียงเครื่องจักรคำรามต่อเนื่อง สายพานเคลื่อนไม่หยุดยั้ง สายตาผมจับที่กล่องสินค้าบนสายพาน

บนกล่องพิมพ์เป็นรูปหมูยิ้มแย้ม ข้อความ:

เนื้อมนุษย์คุณภาพ ตรา มิสเตอร์แมน

อาหารของเทวดา

(สามโลก, 2552, หน้า 162-163)

สถานการณ์ดังกล่าวเป็นการล้อเลียนเสียดสีการยึดมั่นถือมั่นในอัตตามนุษย์ ประเด็นทางชาติพันธุ์ซึ่งมีรากเหง้ามาจากทฤษฎีวิวัฒนาการของ ชาลส์ ดาร์วิน ซึ่งอธิบายว่า “วิวัฒนาการเกิดจากการต่อสู้เพื่อความอยู่รอด ผู้ที่จะอยู่รอดคือผู้ที่เหมาะสมที่สุด แข็งแรงที่สุด...” (นพพร ประชากุล, 2552 ข, หน้า 211) แนวคิดของทฤษฎีดังกล่าวถูกดึงมาใช้หลายครั้งหลายคราวเพื่อชี้ถึงความไม่เท่าเทียมกันระหว่างมนุษย์ นับแต่กรณีชนผิวขาวที่อ้างความชอบธรรมในการปกครองดูแลเผ่าพันธุ์อื่น เรื่อยมาจนถึงกรณีของมนุษย์ที่อ้างความเฉลียวฉลาดและความแข็งแกร่งอยู่เหนือสัตว์ชนิดอื่น นี่คือคติที่ถือเผ่าพันธุ์ของตนเองเป็นศูนย์กลางของมนุษย์ นับเป็นการตอกย้ำว่า อัตตาของมนุษย์นั่นแลคือต้นตอของปัญหาทั้งปวง อัตตาทำให้เกิดค่าและความหมายที่มนุษย์หยิบยื่นให้แก่สิ่งต่าง ๆ รวมทั้งตนเอง คำถามของเรื่องนี้ คือ ความเป็นสัตว์ประเสริฐของมนุษย์วัดกันที่ใด หากวัดกันที่สติปัญญาอันหลักแหลม ย่อมหมายความว่า เมื่อใดก็ตามที่สิ่งมีชีวิตชนิดอื่นฉลาดกว่า เหนือกว่า มนุษย์ก็จะถูกลดทอน “ความประเสริฐ” ของตนลง การสลับตำแหน่งระหว่างหมูป่าและมนุษย์ดังเป็นการกระตุ้นเตือนให้เห็นว่า มนุษย์มิได้ยิ่งใหญ่อย่างที่สำคัญตน แม้มีพัฒนาการทางสมองและสติปัญญาสูง แต่ในแง่ของการกระทำ มนุษย์มีความรุนแรงป่าเถื่อนไม่ต่างจากสัตว์ชนิดอื่น ในโลกทั้งสาม คือ อดีต ปัจจุบัน และอนาคต มนุษย์ยังคงถือมั่นในอัตตาและมีความก้าวร้าวรุนแรงในจิตใจที่แก้ไม่หาย ความเป็นสัตว์ประเสริฐจึงเป็นเพียงการแปะป้ายความหมายที่มนุษย์หยิบยื่นให้กับตนเอง เพื่อให้การกระทำของตนชอบธรรม ผิดศีลธรรมได้อย่างมีเหตุผล และเป็นส่งเสริมอัตตาของตนให้มั่นคงถาวรขึ้น

สรุปได้ว่า จากเรื่องสามโลก วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า ไม่ว่ายุคสมัยใด มนุษย์ยังคงเหมือนเดิม คือ มีพฤติกรรมที่ก้าวร้าวรุนแรงและมีความหยาบกระด้างฝังลึกอยู่ในจิตใจ ความยึดมั่นในอัตตา ก่อให้เกิดความเห็นแก่ตัว ยึดมั่นถือมั่นในความคิดความเห็นของตนและสำคัญตนผิดว่าเป็นสัตว์ประเสริฐอยู่เหนือสรรพสิ่งทั้งปวง จึงเลือกใช้กำลังและสติปัญญาของตนเข้าไปจัดการโลกตามอำเภอใจ โลกกลายเป็นเพียงแหล่งกอบโกยผลประโยชน์ที่สร้างความลุ่มหลงและความหยิ่งทระนงให้กับมนุษย์ ทว่าการสร้างและแบกอัตตาไว้เช่นนี้ คือ การแฝงเอาความกลัวและความกระวนกระวายไว้จิตใจส่วนลึกที่สุด ความหวั่นกลัวที่จะสูญเสียอัตตาและอำนาจ ทำให้มนุษย์ละเลยค่าทางจริยธรรม ตกเป็นทาสของอัตตา พยายามทุกวิถีทางที่จะรักษาอัตตานั้นไว้ แม้รู้ว่าหนทางนั้นคือทางที่จะปูทางไปสู่หายนะก็ตาม เช่นนี้แล้วมนุษย์จึงอยู่อย่างเป็นทุกข์ ขาดอิสระเพราะต้องคอยแบกรับความเจ็บปวดและความผิดหวังจากการประคองอัตตาของตนเรื่อยไป

เรื่องคำสั่งสุดท้ายของยาดา นำเสนอการยึดมั่นถือมั่นในอัตตาที่นำไปสู่ความหลงผิดและการกระทำฝืนธรรมชาติของมนุษย์ เรื่องเล่าถึง “เขา” มนุษย์ที่ถูกสร้างขึ้นด้วยฝีมือของ “มายา” เครื่องจักรของชาว “ยาดา” สิ่งทรงภูมิปัญญาพวกหนึ่งในดาราจักร การรู้สึกถึงตัวตนทำให้ “เขา” อยากควบคุม มายา เพื่อให้มายาทำในสิ่งที่ “เขา” ต้องการ “เขา” ใช้เวลาอย่างช้า ๆ ไปกับเรียนรู้ข้อมูลทั้งหมดจาก มายา จนรู้สึกว่าตนมีอำนาจมากพอ จึงสั่งให้ มายา สร้างโลกมนุษย์ขึ้นมาใหม่ เมื่อ มายา สร้างโลกตามคำสั่ง “เขา” ก็เกิดหยิ่งทระนงในความรู้ความสามารถและอำนาจของตน กระทั่งรู้สึกว่าตนเองมีพลังอำนาจเทียมพระเจ้า “เขา” ตั้งชื่อมนุษย์ชายและหญิงในโลกใหม่ว่า “อะดัม” และ “อีฟ” เพื่อล้อเลียนความเชื่อในโลกเก่า เหตุการณ์ดำเนินไปอย่างปกติราวสามพันปี จนกระทั่ง มายา รายงาน “เขา” ว่า ชาวยาดากำลังเดินทางมาและออกคำสั่งให้ มายา ทำลาย “โลกของเขา” ด้วยความหวั่นกลัวว่าโลกจะถูกทำลาย “เขา” จึงหาหนทางต่าง ๆ อย่างละเอียด จนค้นพบวิธีซ่อนโลกให้พ้นจากการตรวจค้นของชาวยาดา ทว่า มายา ไม่ยอมถ่ายทอดวิทยาการให้แก่ “เขา” “เขา” จึงคิดกำจัดมายา “เขา” พยายามครอบงำ มายา จนท้ายที่สุด “เขา” กลายเป็นเครื่องจักรเสียเอง ดังบทบรรยายความคิดของ “เขา” ในตอนหนึ่งความว่า

> เขารู้ว่ามายามีความรู้เรื่องการย้ายมิติดี เขาสั่งการให้มายาถ่ายทอดวิทยาการนี้แก่เขา แต่มันไม่ตอบสนอง การสื่อสารกับยาดาครั้งล่าสุดไม่ใช่การสื่อสารธรรมดา มันเป็นคำสั่งจากยาดาให้ลบอำนาจของเขาออกไป แต่เนื่องจากในช่วงหลายพันปีนี้ เขาค่อย ๆ ครอบงำเครื่องจักรจนสมบูรณ์ คำสั่งของยาดาจึงใช้ไม่ได้ผล เขาเหลือหนทางเดียวคือกำจัดมายาทิ้ง ยึดเครื่องจักรทั้งหมดเป็นของเขาเอง เป็นอิสระจากคำสั่งของยาดา เมื่อนั้นเขาจึงสามารถปลดชนวนคำสั่งประหารของยาดา แต่ตัวเขาเองจะกลายเป็นเครื่องจักร
>
> อย่างช้า ๆ ตัวตนของเขาค่อย ๆ ครอบครองเครื่องจักรขั้นสุดท้าย รวมกับเครื่องจักรเป็นตัวตนเดียวกันโดยสมบูรณ์ ท้ายที่สุด มายาก็สิ้นไป เหลือแต่เขาในสถานะเครื่องจักรใหม่
>
> (คำสั่งสุดท้ายของยาดา, 2554, หน้า 32)

จากเหตุการณ์ดังกล่าว การพยายามครอบครองมายาสื่อถึงความหวาดกลัวของ “เขา” ซึ่งกลัวว่าอัตตาที่ตนถือมั่นอยู่จะถูกกระทบกระเทือน อันจะเป็นผลให้ “เขา” ไม่อาจถือครองอำนาจหรือมีความสุขแบบเดิมได้ “เขา” ตระหนักว่าชาวยาดาเป็นปัจจัยที่อยู่เหนือการควบคุมของตน เพื่อลดความเสี่ยง “เขา” จึงต้องหาวิธีการป้องกันอัตตาที่ตนหวงแหน ในที่นี้ถูกแทนด้วย “โลกของเขา” วิธีการที่ “เขา” เลือกใช้คือการเสริมฐานอำนาจของตนให้มั่นคงด้วยการครอบครองมายา ด้วยหวังว่าวิธีการดังกล่าวจะทำให้ “เขา” มีอำนาจในการต่อกรกับชาวยาดา ทั้งนี้หากสังเกต “มายา” หมายถึง สิ่งลวงตา ภาพลวงที่ไม่เที่ยงแท้ จึงอาจตีความได้ว่า มายา เป็นสัญลักษณ์แทนบางสิ่งที่มนุษย์ยึดเหนี่ยวไว้ เพื่อป้องกันรักษาอัตตาของตน ในที่นี้ คือ เครื่องจักรมายาอันเป็นสัญลักษณ์ของวิทยาการหรือระบบความรู้ที่ “เขา” ยึดเหนี่ยวไว้เพื่อปกป้องตนเองจากชาวยาดา ทว่ามายาไม่อาจมอบให้ความมั่นใจแก่ “เขา” ได้เต็มที่ สังเกตได้จากตอนที่ “เขา” ขอร้องให้มายาถ่ายทอดวิทยาการให้แต่มายากลับไม่ทำตามคำสั่ง “เขา” จึงกำจัดมายาทิ้งและยึดครองวิทยาการนั้นไว้เสียเอง ในท้ายที่สุดความเข้าใจของ “เขา” ที่คิดว่าตนครอบครองมายาได้ กลับกลายเป็นว่ามายาเป็นผู้ครอบครอง “เขา” เสียเอง ดังบทบรรยายความคิดของ “เขา” ในตอนหนึ่งความว่า

เขาสัมผัสความมืดที่ค่อย ๆ ครอบครองตัวตนของเขา เขาไม่เคยผ่านการข้ามมิติมาก่อน แต่ความรู้ในตัวตนของเขาบอกว่าเขามาถูกทางแล้ว โลกทั้งใบกำลังเคลื่อนผ่านมิติเข้าสู่จักรวาลใหม่

แล้วเขาก็มองเห็นภาพโลกใหม่ปรากฏตัวในพื้นที่ใหม่ ดวงอาทิตย์ยังคงเป็นดวงเดิมที่สาดแสงสว่างเช่นเดิม แต่กระบวนการเคลื่อนข้ามมิติยังไม่จบ เขาไม่รู้ว่าเวลาผ่านไปนานเท่าไร แต่เขารับรู้ว่าขนาดของดวงอาทิตย์ใหญ่ขึ้นเรื่อย ๆ บางสิ่งกำลังผิดพลาดอย่างร้ายแรง! โลกใหม่เคลื่อนเข้าหาดวงอาทิตย์อย่างรวดเร็ว โลกจะถูกดวงอาทิตย์เผาผลาญโดยที่เขาควบคุมไม่ได้

ในห้วงสุดท้าย สติของเขาก็ชัดเจนแจ่มแจ้งขึ้น เขาไม่ได้ครอบครองมายา เขาคิดไปเองว่าเขาอยู่เหนือมายาแล้ว มายาต่างหากที่กลืนกินเขา และทำให้เขาเชื่อเช่นนั้น

(คำสั่งสุดท้ายของยาดา, 2554, หน้า 33)

เหตุการณ์ดังกล่าวสื่อถึงการเสียดสีโลกแห่งความจริงว่า เมื่อใดก็ตามที่มนุษย์หมกมุ่นในสิ่งใดสิ่งหนึ่งมากเกินไป เช่น หมกมุ่นในวิทยาการ หมกมุ่นในความคิด หมกมุ่นในอัตตา หมกมุ่นในกิเลส เป็นต้น มนุษย์มักเป็นฝ่ายถูกสิ่ง ๆ นั้นครอบงำเสียเอง หากสังเกตจะพบว่าฉากการบรรยายฉากและความรู้สึกของ “เขา” ตอนเริ่มต้นซึ่งบรรยายว่า “เขาสัมผัสความมืดที่ค่อย ๆ ครอบครองตัวตนของเขา” (คำสั่งสุดท้ายของยาดา, 2554, หน้า 33) เป็นภาพนำเสนอเชิงสัญลักษณ์ที่บ่งบอกถึง อวิชชาที่ครอบงำอัตตาของ “เขา” ทำให้เขาไม่เห็นความจริงว่า สิ่งที่ “เขา” กำลังคิดและรู้สึกอยู่ ล้วนเป็นการคาดเดา นึกคิดเอาเอง คิดว่าเป็นเช่นนั้นเป็นเช่นนี้โดยอาศัยความรู้สึกตามที่ตัวตนหรืออัตตาบอก ความรู้สึกมัว ๆ อยู่ว่ามีตัวตนคอยบ่งการเช่นนี้เป็นลักษณะของอวิชชา ซึ่งพุทธปรัชญาอธิบายว่า อวิชชาเป็นความมืดบอดทางปัญญาที่ทำให้มนุษย์มองไม่เห็นความจริง ในกรณีของ “เขา” พิจารณาได้ว่า อวิชชาของ “เขา” เกิดจากความรู้สึกถึงตัวตน ดังพบว่าตอนต้นเรื่อง “เขา” ในเรื่องนี้อยู่ในรูปของ “จิต” ที่ไร้กายสังขาร ต่อมาจิตดังกล่าวถูกปรุงแต่งของมายาจน “เขา” เกิดความรู้สำนึกว่าตนมีชีวิตและมีความรู้สึกนึกคิด ความคิดนี้คือความยึดมั่นในอัตตาของ “เขา” ซึ่งก่อให้เกิดผลตามมา คือ ความอยากมี อยากเป็น อยากได้ อยากอยู่ อยากครอบครอง เพื่อให้อัตตาหรือตัวตนมัว ๆ นั้นคงอยู่ยั่งยืนต่อไป เพราะฉะนั้นมายาซึ่งในบริบทนี้สื่อถึงกิเลสตัณหาอันเป็นเหตุให้ “เขา” เกิดพฤติกรรมในลำดับถัดมา ทั้งความปรารถนาในการรู้ความเป็นมาของตน การเรียนรู้ข้อมูลจากมายา การพยายามควบคุมมายา การสั่งให้มายาสร้างโลก การสั่งให้มายาถ่ายทอดวิทยาการให้แก่ตน และการครอบครองมายา จะพบว่าพฤติกรรมทั้งหมดเป็นพฤติกรรมด้านร้าย ซึ่งลดทอนคุณค่าทางจริยะของ “เขา” จนกระทั่งในท้ายที่สุด “เขา” ไม่หลงเหลือคุณค่าทาง

จิตวิญญาณของมนุษย์อยู่เลย “เขา” ถูกทำให้กลายเป็นเครื่องจักร ด้วยการปรุงแต่งอัตตาของ “เขา” เอง

สำหรับ “ชาวยาดา” ซึ่งมายาอธิบายว่าเป็น “ชาวยาดาเป็นหน่วยเก็บกวาดขององค์กรสหดาราจักรทำหน้าที่เก็บกวาดส่วนสกปรกรุงรังในหลายมุมของดาราจักร เมื่อถึงคราวโลก ยาดาก็ทำลายล้างโลกอย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ...” (คำสั่งสุดท้ายของยาดา, 2554, หน้า 29-30) ตามทัศนะของศาสนาเทวนิยมตีความเชิงสัญลักษณ์ได้ว่า ชาวยาดา หมายถึง พระเจ้า สิ่งเหนือที่อยู่เหนือการควบคุมของมนุษย์ ซึ่งมีอำนาจในการสรรสร้าง ควบคุม และทำลายล้างสิ่งต่าง ๆ ในจักรวาล ทว่าตามทัศนะพุทธปรัชญา ยาดา อาจเป็นสัญลักษณ์แทนธรรมชาติหรือกฎไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) ทั้งนี้เพราะพุทธปรัชญามีทัศนะว่า สิ่งต่าง ๆ ในจักรวาลเกิดขึ้น คงอยู่ และเสื่อมสลายตามธรรมชาติ กระแสแห่งเหตุปัจจัยเป็นสิ่งปรุงแต่งให้ทุก ๆ สิ่งเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกขณะ ทุกสิ่งที่เกิดขึ้นจะดำเนินเข้าสู่ภาวะสูญสิ้นถือเป็นอนิจจัง เพราะฉะนั้น การเดินทางมาของชาวยาดา จึงเปรียบเสมือนการเดินทางมาของความเปลี่ยนแปลงตามกฎธรรมชาติ สิ่งนี้เป็นสิ่งที่อยู่เหนือการคาดการณ์และอำนาจบังคับของมนุษย์ ด้วยเหตุนี้ “เขา” จึงร้อนรนต่อการมาเยือนของชาวยาดา เพราะตระหนักดีว่า “เขา” ไม่อาจต่อกรกับธรรมชาติแห่งความเปลี่ยนแปลงนี้ได้ ทั้งนี้ “โลก” ซึ่ง “เขา” ปรุงแต่งขึ้น สร้างขึ้น บัญญัติขึ้นย่อมถูกทำลายไปด้วยกฎธรรมชาตินี้เช่นกัน การฝืนธรรมชาติด้วยการครอบครองมายา หรือการเคลื่อนโลกข้ามมิติไปยังจักรวาลใหม่เป็นความพยายามดิ้นรนของ “เขา” เพื่อยึดมั่นถือมั่นอัตตาของตนไว้ ทว่าสิ่งที่ “เขา” คิดว่าทำได้สำเร็จกลับไม่เป็นไปดังหวัง เรื่องเฉลยว่า “เขา” ถูกมายากลืนกินและกำลังถูกทำลายด้วยแสงอาทิตย์ในลักษณะที่เขาและโลกค่อย ๆ เคลื่อนหาดวงอาทิตย์

จากสถานการณ์ดังกล่าวอาจตีความได้ว่า “ดวงอาทิตย์” เป็นสัญลักษณ์ของ ปัญญา หรือความรู้แจ้ง เพราะสถานการณ์ที่ “เขา” เคลื่อนที่เข้าใกล้ดวงอาทิตย์ เป็นช่วงเวลาที่ “เขา” รู้แจ้งเห็นจริงว่าตนเองถูกมายากลืนกิน ภาวะที่หลุดจากความมืดสู่แสงสว่างเจิดจ้า สื่อถึงการหลุดพ้นอวิชชาสู่ความรู้แจ้ง นอกจากเนื้อหาของเรื่องจะสื่อว่า การยึดมั่นถือมั่นในอัตตาของมนุษย์จะนำไปสู่ความทุกข์ดังกล่าว ยังสื่อว่าการเชื่อมั่นในความรู้ทางวิทยาศาสตร์มากเกินไปจะกลายเป็นอวิชชา ดังเช่น “เขา” ที่ใช้วิทยาการของมายาเป็นเครื่องมือสนองกิเลสตัณหาของตน ทำให้เกิดความทะเยอทะยานจนไม่รู้ขอบเขต ตั้งท่าการท้าทายกฎธรรมชาติและสถาปนาตนเองเป็นพระเจ้า สถานการณ์ดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าหากมนุษย์ใช้วิทยาศาสตร์อย่างผิด ๆ แทนที่มนุษย์จะเป็นนายของวิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์อาจกลายเป็นนายของมนุษย์ ทั้งนี้เพราะการตัดสินและประเมินค่าทุกสิ่งด้วยตรรกะทางวิทยาศาสตร์จะทำมนุษย์ให้กลายเป็นเครื่องจักรที่แข็งกระด้างและปราศจากอารมณ์ ไม่ตระหนักถึงความผิดชอบชั่วดี สุ่มเสี่ยงต่อการกระทำผิด ๆ และการละเมิดคุณค่าทางจริยธรรม

ท้ายที่สุดมนุษย์กลับต้องเป็นทุกข์เพราะการกระทำของตนเอง พุทธปรัชญาจึงชี้ว่า ไฟแห่งกิเลสย่อมแผดเผาให้จมอยู่ในกองทุกข์ ทว่าความทุกข์นี้มิใช่สิ่งที่หมดไปอย่างง่าย ๆ ดังจะพบว่าทั้ง “เขา” และ “โลกของเขา” วนเวียนอยู่กับความทุกข์ การเกิด และการถูกทำลายอย่างไม่รู้จบสิ้น กล่าวคือ “เขา” ตายเคยเสียชีวิตแล้วด้วยน้ำมือของชาวยาดา จากนั้นจึงเกิดใหม่ด้วยฝีมือเครื่องจักร จากนั้นจึงถูกทำลายอีกครั้งโดยเครื่องจักรที่สร้างตนขึ้น ส่วน “โลกของเขา” เคยถูกชาวยาดาทำลายแล้วในอดีต จากนั้นจึงถูก “เขา” สร้างขึ้นใหม่ และถูกทำลายอีกครั้งโดยเครื่องจักรของชาวยาดา วินทร์ เลียววาริณ เขียนจุดจบของตัวละครไว้ว่า “...จบสิ้นมนุษยชาติอีกรอบหนึ่ง” (คำสั่งสุดท้ายของยาดา, 2554, หน้า 33) ย่อมหมายความ ก่อนการจบสิ้นครั้งนี้ เคยมีรอบก่อนหน้าและยังจะมีรอบต่อไป ๆ อีกไม่จบสิ้น นับเป็นการตอกย้ำธรรมชาติที่เต็มไปด้วยการเปลี่ยนแปลงและความทุกข์ที่วนเวียนซ้ำเล่าของมนุษย์อีกครั้งหนึ่ง

สรุปได้ว่า จากเรื่องคำสั่งสุดท้ายของยาดา วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่าความยึดมั่นถือมั่นในอัตตาและอวิชชาทำให้มนุษย์หลงผิด ไม่รู้แจ้งในกฎธรรมชาติ ไม่มองโลกตามความเป็นจริง เพราะการมองโลกโดยยึดอัตตาเป็นที่ตั้ง ทำให้มนุษย์ดำเนินชีวิตจึงอย่างมืดบอด ต้องพยายามการสนองอัตตาในทุก ๆ ทางและความพยายามคงอัตตานั้นไว้ด้วยความกลัว ความกระวนกระวายใจ ด้วยเกรงว่าอัตตาที่มีจะไม่ได้รับการตอบสนองเช่นเดิม มนุษย์จึงตกเป็นทาสของกิเลสตัณหาและสิ่งที่ตนยึดมั่นถือมั่น จนละเลยจริยธรรมที่พึงกระทำต่อผู้อื่น ผลคือ ค่าทางจริยะของมนุษย์เสื่อมถอยลง ขณะที่อัตตาค่อย ๆ เติบโตขึ้น ความขัดแย้งระหว่างคุณค่าทางจิตวิญญาณและอัตตาของมนุษย์ นำไปสู่การกระทำผิด ๆ และภาวะบีบคั้นทางจิต อันเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดความทุกข์ความผิดหวังแก่มนุษย์

เรื่องอร่อยและกินได้เต็มที่ นำเสนอค่าทางจริยะที่เสื่อมลงเพราะตัณหาและอวิชชาของมนุษย์ เรื่องเล่าถึง “ผม” และ “พ่อ” สองพ่อลูกนักคิดผู้ดัดแปลง “รูหนอน”[1] (Wormhole) ให้กลายเป็นเครื่องมือทางการแพทย์ซึ่งช่วยให้คนไข้รับประทานอาหารได้อย่างไร้ขอบเขตจำกัดโดยไม่ต้องกลัวอ้วน จุดเริ่มต้นของสิ่งประดิษฐ์ดังกล่าวมาจากความคิดของ “พ่อ” ชายวัยหกสิบปีซึ่งป่วยเป็นโรคเบาหวาน ได้เห็นการทดลองรูหนอนระยะสั้น ๆ ที่ “ผม”สาธิตในห้องทดลอง ณ โรงงานแห่งหนึ่ง ความสนใจในวิทยาศาสตร์กอปรกับเลือดนักประดิษฐ์ของ “พ่อ” ซึ่งมักหมกมุ่นอยู่กับนวัตกรรมทางการแพทย์อยู่เสมอ ผลักดันให้ “พ่อ” เสนอแนวคิดเรื่องการดัดแปลงรูหนอนให้กลายเป็นเครื่องมือทางการแพทย์ “ผม” เห็นด้วยกับแนวคิดดังกล่าว จึงสร้างสิ่งประดิษฐ์

[1] รูหนอน คือ สิ่งที่เชื่อว่าเป็นประตูที่สามารถข้ามเวลาไปยังอดีตหรืออนาคตรวมถึงเอกภพอันห่างไกลได้ “ในทางทฤษฎี หมายถึงคุณลักษณ์ของที่ว่าง-เวลา ที่เป็นทางลัดเชื่อมสองพื้นที่ในอวกาศ” (วินทร์ เลียววาริณ, 2552, หน้า 194)

ดังกล่าวขึ้น หลังจากวางตลาดได้ไม่นาน สิ่งประดิษฐ์นี้ก็ได้รับการยอมรับจากมหาชนอย่างท่วมท้น ยอดการสั่งซื้อเพิ่มขึ้นทุก ๆ เดือน ทำให้สิ่งประดิษฐ์ดังกล่าวเป็น “สินค้า” เชิงพาณิชย์ที่ได้รับความนิยมอย่างสูง อย่างไรก็ตาม หากวิเคราะห์คุณประโยชน์ของสิ่งประดิษฐ์อย่างละเอียดจะพบว่า สิ่งประดิษฐ์ดังกล่าวมิได้เป็นไปตามเจตนารมณ์แรกเริ่มของ “ผม” ซึ่งต้องการแก้ปัญหาเรื่องโรคเบาหวานและโรคไขมันในเลือดสูง ทว่าเมื่อได้รับการตอบรับจากมหาชน คุณลักษณะของสิ่งประดิษฐ์กลับห่างไกลจากเจตนารมณ์เดิมอย่างมาก จากเครื่องมือทางการแพทย์กลายเป็นสินค้าที่กระตุ้นให้ผู้บริโภคหมกมุ่นอยู่กับการบริโภค ดังบทสนทนาตอนหนึ่งระหว่าง “ผม” และ “พ่อ” เกี่ยวกับผลตอบรับของลูกค้าต่อเครื่องมือทางการแพทย์ที่พวกเขาประดิษฐ์ขึ้น ความว่า

> ฝ่ายการตลาดของเราบอกว่า “ที่คาดไม่ถึงก็คือ ลูกค้า 99 เปอร์เซ็นต์ของเราไม่ใช่โรงพยาบาล แต่เป็นชาวบ้านทั่วไป ซื้อไปคนละเครื่องสองเครื่อง”
>
> “ทำไม?” พ่อผมถาม
>
> “เพราะไม่มีใครซื้ออุปกรณ์นี้ไปรักษาโรค แต่ใช้เพื่อความสบายใจ! คนที่ชอบกินก็กินได้เต็มที่ ไม่ต้องลดอาหาร ไม่ต้องออกกำลังกาย เพราะขณะกินก็เปิดเครื่องทำงาน เครื่องจะส่งอาหารส่วนเกินจากกระเพาะผ่านรูหนอนไปทิ้งในถังขยะ คนที่ชอบดื่มเหล้าก็ดื่มได้เต็มที่ เพราะเหล้าที่ดื่มถูกส่งข้ามรูหนอนไปทิ้งเช่นกัน ไม่เกิดปัญหาเมาแล้วขับ ทุกคนกินอร่อยและกินได้เต็มที่กว่าเดิมโดยไม่ต้องเปลี่ยนพฤติกรรมการบริโภค”
>
> เพียงช่วงเวลาสั้น ๆ หลังจากอุปกรณ์นี้ออกสู่ตลาด ชาวโลกก็โอบรับ ลัทธิ ‘กินเท่าไรก็ไม่อ้วน’ อย่างเต็มใจ หลังร้านอาหารแทบทุกร้านในโลกก็วางถังขนาดใหญ่ใส่อาหารที่กินแล้ว
>
> (อร่อยและกินได้เต็มที่, 2554, หน้า 39)

จากบทสนทนาดังกล่าวพบว่า สิ่งประดิษฐ์ดังกล่าวเบนเข็มไปจากเจตนารมณ์เดิมของผู้ประดิษฐ์อย่างมาก จากการสร้างเพื่อ “ประโยชน์ในชีวิตประจำวันที่จะปรับปรุงคุณภาพชีวิตของคน” และ “แก้ปัญหาเรื่องโรคเบาหวานและโรคคอเลสเทอรอลสูง...ได้อย่างถาวรโดยไม่ต้องระวังเรื่องการกินจนเกินไป” (อร่อยและกินได้เต็มที่, 2554, หน้า 38) กลับกลายเป็นสินค้าเพื่อการบริโภคอย่างไร้ขีดจำกัด ทั้งนี้จะพบว่าคุณประโยชน์หรือคุณค่าที่เปลี่ยนแปลงไปของสิ่งประดิษฐ์ในที่นี้เกิดจากการพอกพูน “ความหมาย” ของตัวละคร ทั้งนี้ความหมายดังกล่าวสื่อถึงสิ่งที่มนุษย์ปรารถนา เช่น ความสบายใจ ความสะดวก ความสุข ความเอร็ดอร่อย เป็นต้น สิ่งประดิษฐ์ดังกล่าวจึงปราศจากค่าและความหมาย จนกระทั่ง “ผม” และ “พ่อ” นำความหมายมา ผูกติดกับสิ่งประดิษฐ์

แปรค่าให้กลายเป็นเครื่องมือสนองตัณหาซึ่งสร้างความสับสนทางคุณค่าให้แก่สังคม เมื่ออุดมการณ์ถูกแทนที่ด้วยการใช้สอยหรือการบริโภค ระบบคิดทางวิทยาศาสตร์จึงเป็นเพียงอวิชชาที่ไปส่งเสริมลัทธิบริโภคนิยมให้เข้มแข็ง ในเรื่องนี้แม้ “ผม” และ “พ่อ” จะรับรู้ว่าสิ่งประดิษฐ์ของพวกเขาก่อให้เกิดผลกระทบที่ผิดความคาดหมาย แต่ความหลงผิดและความยึดมั่นถือมั่นที่มีต่อวิทยาศาสตร์ทำให้พวกเขาไม่เพียงไม่ตระหนักว่าสิ่งประดิษฐ์ชิ้นนี้กำลังเบี่ยงเบนไปจากเป้าหมายเดิม กลับคิดหาลู่ทางขยายประสิทธิภาพในการบริโภคให้เร็วและง่ายขึ้นอีก ดังบทสนทนาระหว่าง “ผม” และ “พ่อ” ในตอนหนึ่ง ความว่า

> แล้วความคิดของพ่อผมก็กระเจิดกระเจิงต่อไปอีกหลายขั้น พ่อบอกว่า “เราน่าจะแตกหน่อสินค้าของเราโดยใช้หลักรูหนอนที่เราได้สิทธิบัตร นั่นคือส่งของเสียจากร่างกายของเราตรงไปยังถังส้วมใต้ดินโดยตรง ต่อไปนี้ชาวโลกจะไม่ต้องเข้าห้องน้ำขับถ่ายให้เสียเวลาและยุ่งยากอีกต่อไป ลองคิดดูว่าจะประหยัดเงินค่ากระดาษชำระและน้ำเท่าไร ไม่ต้องห่วงเรื่องท้องเสียหรือท้องผูก...”
>
> ผมยิ้ม “ผมมีความคิดที่ดีกว่านี้ เราส่งของเสียไปเป็นปุ๋ยพืชทันทีไม่ดีกว่าหรือ? ทีนี้การปลูกพืชจะประหยัดค่าปุ๋ยอย่างมหาศาล ราคาพืชถูกลง คนก็กินพืชผักเป็นอาหารได้มากขึ้น”
>
> พ่อตกไหล่ผมเบา ๆ “เชื่อแล้วยังว่านี่ดีกว่าการสร้างรูหนอนเพื่อเดินทางไปต่างดาวเยอะ!”
>
> (อร่อยและกินได้เต็มที่, 2554, หน้า 40)

จากบทสนทนาดังกล่าวพบว่า ความคิด “กระเจิดกระเจิง” ของตัวละครซึ่งพยายามดัดแปลงสิ่งประดิษฐ์ให้กลายเป็นจุดหมายที่ “เข้าถึงได้ง่าย” แสดงถึงการครอบงำของอวิชชาและตัณหาซึ่งเข้ามามีอิทธิพลเหนืออุดมการณ์และเหตุผล ในทัศนะของพวกเขาตัณหาเป็นเครื่องประเมินค่าหรือวัดราคาสรรพสิ่ง ยิ่งสนองตัณหาได้มากเท่าใด ยิ่งทำให้รู้สึกว่าสิ่งประดิษฐ์นี้ประสบความสำเร็จมากขึ้น จุดนี้จะพบว่า “ความหมาย” ที่ถูกพอกเสริมให้แก่สิ่งประดิษฐ์ดังกล่าวได้ขยายความมั่นคงยิ่งใหญ่ของอัตตาที่พวกเขายึดถือไว้ คือ ยิ่งทำให้คิดว่าความรู้ความคิดทางวิทยาศาสตร์ที่ตนถือมั่นอยู่นั้นเกิดประสิทธิภาพและเป็นคำตอบของทุกปัญหา หากพิจารณาตามแนวคิดพุทธปรัชญาอาจวิเคราะห์ได้ว่าความคิดและพฤติกรรมของ “ผม” และ “พ่อ” ถูกครอบงำด้วยอกุศลธรรมต่าง ๆ ได้แก่ ตัณหา ความโลภ อวิชชา ความหลง อุปาทาน มานะและทิฏฐิ ยังผลให้ตัวละครทั้งสองขาดสติปัญญาในการแยกแยะระหว่างคุณค่าแท้และคุณค่าเทียมของวัตถุที่พวกเขาไปเกี่ยวข้อง

จนกระทั่งตกเป็นทาสของวัตถุนั้นเสียเอง จิตใจคาดหวังอยู่กับการพอกเสริมสรรพคุณของวัตถุด้วยตัณหา ก่อให้เกิดสภาวะที่ไม่เกื้อกูลแก่ชีวิตทั้งต่อตนเองและผู้อื่น ดังจะพบว่าแนวโน้มในการพัฒนาสิ่งประดิษฐ์ดังกล่าวเป็นไปในทางฝืนธรรมชาติ คือ การตัดลดขั้นตอนตามธรรมชาติ ซึ่งขัดแย้งต่อระบบเผาผลาญและระบบขับถ่ายในร่างกาย อันเป็นอันตรายต่อชีวิตของมนุษย์ การที่ตัวละครมองไม่เห็นผลร้ายจากการกระทำของตน ย่อมทำให้ผู้อ่านรู้สึกถึงความผิดปกติของตัวละคร อันก่อให้เกิดการแฝงนัยเชิงละคร[1](Dramatic irony) เพื่อสร้างนัยยะเสียดสีที่ วินทร์ เลียววาริณ มีต่อตัวละครและมนุษย์ในสังคม ทั้งยังสะกิดให้ผู้อ่านใคร่ครวญต่อแนวคิดที่นิยายเรื่องนี้กำลังสื่อ

สรุปได้ว่า จากเรื่องอร่อยและกินได้เต็มที่ วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า ตัณหาและอวิชชาที่ครอบงำความคิดของมนุษย์ นำไปสู่แปะป้ายความหมายและหยิบยื่นคุณค่าให้แก่สิ่งต่าง ๆ อันเป็นค่าพอกเสริมเพื่อสนองตัณหา มิใช่คุณค่าแท้จริงของสิ่งนั้น ๆ ระบบคิดทางวิทยาศาสตร์ถูกจัดให้เข้าร่วมในกระบวนการผลิตและหยิบยื่นความหมาย กลายเป็นสิ่งเพิ่มพูนตัณหา เป็นอวิชชาที่ไม่อาจขจัดทุกข์ แต่กลับสร้างเค้ารางแห่งปัญหารูปแบบใหม่ ซึ่งสร้างความทุกข์ความผิดหวังให้แก่มนุษย์ยิ่งกว่าเดิม ดังนั้น การใช้ตัณหาและอวิชชาบ่งการความคิด มุ่งสนองเฉพาะความต้องการของตนโดยไม่สนว่าสิ่งที่ตนกำลังกระทำนั้นจะสุดโต่งหรือผิดเพี้ยนไปจากธรรมดาธรรมชาติ ย่อมนำไปสู่ความทุกข์ของสิ่งที่มนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้องสัมพันธ์ ทั้งวัตถุ บุคคลและสิ่งแวดล้อม ตราบเท่าที่มนุษย์ไม่ตระหนักว่าการกระทำของตนเป็นสิ่งที่ผิด คุณค่าทางจริยะจะค่อย ๆ ถูกบั่นทอนลงไป จนกระทั่งมนุษย์สูญเสียอิสรภาพและคุณค่าทางจิตวิญญาณของตนไปอย่างถาวร

เรื่องจิตสุริยะ นำเสนอผลจากการกระทำ อันสืบเนื่องจากโทสะและความ ไม่รู้แจ้งเห็นจริงในเหตุผลของมนุษย์ เรื่องเล่าถึง ชัมส์ ดีวาร์ ชายผู้มีจิตสัมพันธ์กับดวงอาทิตย์ ทุกครั้งที่โกรธหรือมีอารมณ์แปรปรวน จิตจะทำหน้าที่เป็นเสมือนแว่นขยายที่รับและรวมแสงอาทิตย์ให้พุ่งตรงมายังจุดที่เขาอยู่และเผาไหม้สรรพสิ่งที่อยู่รอบข้างจนหมดสิ้น คุณสมบัติทางจิตดังกล่าวยังผลให้เขาถูกจับตามองในฐานะผู้ก่อการร้าย เมื่อเครื่องบินประสบอุบัติเหตุระหว่างที่ ชัมส์ ดีวาร์กำลังเดินทางไปตะวันออกกลาง เขาจึงถูกฝ่ายความมั่นคงแห่งชาติจับตัวไปสอบสวนพร้อม “ผม” เพื่อนที่เขารู้จักระหว่างเดินทาง ฝ่ายความมั่นคงให้ศาสตราจารย์ไมราทดสอบจิตของเขา จนพบว่าอุบัติเหตุที่เกิดขึ้นกับคนรอบข้างของ ชัมส์ ดีวาร์ มิใช่เรื่องบังเอิญ แต่เป็นเพราะจิตของเขาดึง

---

[1] การแฝงนัยเชิงละคร คือ ความแตกต่างระหว่างสิ่งที่ตัวละครรู้กับสิ่งที่ผู้อ่านรู้ หรือสถานการณ์ที่ตัวละครพูด กระทำ หรือเผชิญกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยไม่รู้นัยที่ซ่อนอยู่ แต่ผู้ชมจะทราบความหมายของคำพูดหรือการกระทำนี้เพราะรู้เรื่องมาก่อนแล้ว (ราชบัณฑิตยสถาน, 2545, หน้า 141)

พลังงานการดวงอาทิตย์มาทำลายล้าง ผลการทดสอบดังกล่าวจี้ปมของ ชัมส์ ดีวาร์ ซึ่งคิดมาตลอดว่าตนเป็นบุคคลอันตราย เขาจึงตัดสินใจฆ่าตัวตาย เพื่อจบปัญหาทั้งหมด ดังบทสนทนาระหว่าง ชัมส์ ดีวาร์ ศาสตราจารย์ไมรา และ “ผม” ในตอนหนึ่งความว่า

> “ลองคิดดู แค่ส่งเขาไปในพื้นที่ศัตรู เขาจะทำลายศัตรูง่ายดายแค่ไหน”
> ชัมส์ ดีวาร์ ยิ้ม “ผมมีทางแก้ปัญหาที่ดีกว่านั้น”
> เขาดึงปืนกระบอกหนึ่งออกมาจากเอว
> “คุณเอาปืนมาจากไหน?”
> “ปืนของคนที่ขู่และทำร้ายผมไงล่ะ ผมจับปืนกระบอกนี้ไว้ตอนที่เกิด โซลาร์ แฟลร์ ในห้องนั้น มันจึงไม่ละลายไป”
> เสียงของผมเบาโหวง “คุณตายอย่างนี้ไม่ได้”
> “ทำไมจะไม่ได้?ผมเป็นตัวอันตราย หากผมไม่ตาย ก็จะมีคนตายเพิ่มขึ้นอีก ไม่เกิดจากความแปรปรวนของจิตใจของผม ก็อาจมาจากการใช้ผมเป็นอาวุธทำลายล้าง”
> ผมประสานสายตากับเขา แววตาของเขานิ่ง
> “จอดที่นี่แหละ ผมชอบป่า”
> รถชะลอและจอดริมทาง เขายื่นมือให้ผมจับ
> “โชคดีที่ผมไม่มีครอบครัว การไม่มีเครื่องผูกมัดก็ดีนะ จะตายเมื่อไรก็ได้”
>
> (จิตสุริยะ, 2554, หน้า 59-60)

จากบทสนทนาดังกล่าว การตัดสินใจของ ชัมส์ ดีวาร์ สื่อถึงอวิชชาหรือโมหะที่เข้าครอบงำจิตใจ ทำให้เขามองไม่เห็นต้นตอแท้จริงของปัญหาว่า ปัญหามิได้อยู่ที่การมีชีวิตอยู่ของเขา แต่อยู่ที่การควบคุมอารมณ์ในจิตใจของเขาต่างหาก การที่บุคคลรอบข้างหวาดกลัวจิตของเขา ทำให้เขารู้สึกว่า ตนไม่ได้รับการยอมรับให้เป็นส่วนหนึ่งของสังคม เหมือนตนเป็นตัวประหลาด โทษตนเองว่าเป็นบุคคลอันตราย ยิ่งเหตุการณ์เดิม ๆ เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่า จนถึงระดับที่เขาไม่อาจควบคุมได้ เมื่อการทดสอบและบุคคลรอบข้างมองว่าเขาเป็นตัวอันตราย เขาจึงเห็นว่าชีวิตที่มีอยู่เป็นที่ขัดใจ ความอยากไปให้พ้นเสียจากภาวะดังกล่าว ในระหว่างนั้นอารมณ์ต่าง ๆ ก็ฟุ้งขึ้น เช่น ความหวาดระแวง ความวิตกกังวล ความกลัว ความฟุ้งซ่าน เป็นต้น ความรู้สึกทั้งมวลนำไปสู่ความกระหายในความดับสิ้นขาดสูญ (วิภวตัณหา) ยังผลให้ ชัมส์ ดีวาร์ ตัดสินใจจบชีวิตของตนเอง ในที่สุด ทว่าผลกรรมอันสืบเนื่องจากการตายของเขา มิได้ทำลายเพียงชีวิตเขา แต่ยังส่งผลให้ตัวละครทุกตัวในเรื่องเสียชีวิต

หากสังเกตจะพบว่า ไฟบรรลัยกัลป์ซึ่งเป็นผลมาจากการที่จิตของ ชัมส์ ดีวาร์ สัมพันธ์กับดวงอาทิตย์ ซึ่งผู้เล่าเรื่องบรรยายว่า “แล้วความร้อนแรงของไฟบรรลัยกัลป์ก็ผ่านร่างของผมไปแผดเผาราวกับจมอยู่ภายในใจกลางของดวงอาทิตย์” (จิตสุริยะ, 2554, หน้า 61)บอกถึงความรุนแรงของไฟแห่งโทสะซึ่งพุทธปรัชญาถือว่า เป็นไฟที่ร้ายแรงที่สุด ทั้งนี้เพราะโทสะเป็นต้นตอแห่งความเดือดร้อน เป็นเชื้อแห่งอวิชชาและตัณหา ทำให้มนุษย์ขาดความยั้งคิดและกระทำสิ่งเลวร้ายนานัปการ เช่น การประทุษร้าย การฆ่าฟันกันตาย การเผาบ้านเผาเมือง การทิ้งระเบิดในสงคราม การทำลายชีวิตตนเอง เป็นต้น ดังนั้น การจบเรื่องอย่างพลิกความคาดหมายโดยให้จิตสุริยะของชัมส์ ดีวาร์ ก่อให้เกิดผลร้ายแก่ตัวละครทุกตัว จึงเป็นการย้ำเตือนว่าผลร้ายของโทสะไม่เพียงทำลายผู้มีจิตโทสะ แต่ยังส่งผลบุคคลรอบข้างในระดับที่ไม่อาจคาดการณ์ถึง โทสะไม่เพียงเป็นเชื้อแห่งความทุกข์ แต่ยังทำลายคุณค่าทางจริยะด้วยความขาดสติรู้คิด ดังเช่น ตัวละคร ชัมส์ ดีวาร์ ที่คิดว่าตนยอมสละชีวิตเพื่อผู้อื่น แต่กระทำอันเกิดจากจิตที่ขุ่นมัว ส่งผลทำให้ความคิดและการตัดสินใจไม่เป็นไปอย่างรอบคอบ มิได้แก้ไขที่ต้นตอของปัญหา ผลที่เกิดขึ้นจึงพลาดไปจากเจตนาของเขา ส่งผลให้เขาเป็นทุกข์เพราะการกระทำของตนเอง

สรุปได้ว่า จากเรื่องจิตสุริยะ วินทร์ เลียววาริณ เสนอแนวคิดว่า โทสะทำให้จิตใจของมนุษย์รุ่มร้อน ขาดสติยั้งคิด ไม่อาจมองเห็นต้นสายปลายเหตุของความทุกข์ เมื่อถูกความทุกข์บีบคั้นมากเข้า ความหวาดระแวงต่อภัยที่ยังมาไม่ถึง จึงเร่งรีบแก้ไขในสิ่งต่าง ๆ ที่เห็นว่าควรจะทำเพื่อป้องกันความทุกข์ ความเสื่อม หรือความพินาศต่าง ๆ โดยคาดหวังว่าการกระทำดังกล่าวจะบรรเทาความทุกข์นั้น ๆ ได้ ทว่าผลที่ได้รับกลับตรงกันข้าม เพราะการแก้ไขปัญหาอย่างขาดสติย่อมส่งผลให้ชีวิตจมดิ่งในความทุกข์ยิ่งกว่าเดิม นอกจากนี้ โทสะยังส่งผลต่อคุณค่าทางจริยะเพราะไฟแห่งโทสะทำให้เกิดกระทำอย่างหุนหันพลันแล่น ขาดความรอบคอบ ยังผลให้เกิดความพลาดพลั้ง การตัดสินใจผิดพลาดและภาวะบีบคั้นทางใจโดยง่าย

เรื่องปุ๋ยเหล็ก นำเสนอการบิดเบือนข้อเท็จจริงเพื่อผลประโยชน์ส่วนตนโดยไม่คำนึงถึงค่าทางจริยะที่พึงมีระหว่างเพื่อนมนุษย์ร่วมโลก เรื่องเล่าถึง “ผม” นายหน้าของกลุ่มบริษัทการค้าซึ่งกำลังโน้มน้าวบรรดาคณะกรรมาธิการชุดพิเศษของสหประชาชาติให้ออกเสียงเห็นชอบกับโครงการที่ตนเสนอ คือ โครงการแก้ปัญหาน้ำแข็งขั้วโลกด้วย “กระบวนการ Iron Fertilization” หรือกระบวนการปุ๋ยเหล็ก ทั้งนี้โดยอาศัยข้อมูลและตรรกะที่ดูมีเหตุผลตามหลักวิทยาศาสตร์ การยกตัวอย่างที่ง่าย ชัดเจน เป็นรูปธรรม ประกอบกับลีลาการเล่าที่เร้าใจ ดึงดูด และน่าเชื่อถือ ยังผลให้คณะกรรมาธิการทั้งหมดเห็นชอบกับโครงการดังกล่าว แม้จะมีคำถามแทรกในระหว่างโน้มน้าวบ้างเล็กน้อย แต่ “ผม” ก็ตอบคำถามได้ดี แถมยังปิดท้ายการชวนเชิญด้วยคำพูดสวยหรูที่อ้างถึงผลประโยชน์ของสังคม ทำให้โครงการปุ๋ยเหล็กได้รับเสียงตอบรับจากที่ประชุมอย่างท่วมท้น

เมื่อการเซ็นสัญญาผ่านไปได้ไม่นาน ปรากฏว่าโครงการดังกล่าวก่อให้เกิดผลกระทบอย่างร้ายแรง นั่นคือ กระบวนการปุ๋ยเหล็กได้สร้างความเสียหายแก่ระบบนิเวศและห่วงโซ่อาหาร ไม่เพียงทำให้สภาพน้ำในทะเลเป็นพิษ แต่ยังส่งผลให้สัตว์จำนวนมากล้มตาย “ผม” จึงกลับมาหาที่ประชุมอีกครั้ง พร้อมโครงการใหม่ คือ โครงการละอองชีวภาพ หรือ Alaskanium Trait 77 เพื่อบรรเทาความผิดพลาดจากโครงการปุ๋ยเหล็ก “ผม” ได้ชี้แจงข้อเท็จจริงเกี่ยวกับโครงการปุ๋ยเหล็ก พร้อมชูประเด็นว่าการตัดสินใจเรื่องโครงการปุ๋ยเหล็กเป็น “ความรับผิดชอบของคนทั้งโลก” ป่วยการที่จะนำอดีตมากล่าวซ้ำ พร้อมกันนั้นก็ชี้ว่า โครงการใหม่ของตนจะสามารถตอบโจทย์ปัญหาที่เผชิญอยู่ได้ ดังเนื้อความว่า

> ผมขยับไมโครโฟนบนแท่นพูด “ก่อนอื่น ผมไม่ได้มาที่นี่ในฐานะตัวแทนให้กลุ่มบริษัทเหล็ก ผมมาอยู่ต่อหน้าคณะกรรมาธิการเพื่อเสนอหนทางใหม่ที่จะแก้ไข ไม่มีประโยชน์ที่จะโทษระบบปุ๋ยเหล็กในเมื่อมันกลายเป็นประวัติศาสตร์ไปแล้ว เรื่องคนตายเพราะพิษอาหารทะเลนั้น ไม่มีข้อพิสูจน์อย่างเป็นทางการในเรื่องนี้ ทุกปีก็มีคนตายเพราะพิษอาหารทะเลอยู่แล้ว และต่อให้มันเป็นความจริง พูดอย่างยุติธรรม กลุ่มบริษัทผลิตเหล็กทั้งหลายไม่ควรเป็นพวกเดียวที่รับผิดชอบมันเป็นการตัดสินใจด้วยกันทั้งโลก อย่างไรก็ตาม ผมอยากให้เราก้าวต่อไปข้างหน้า ผมมาพูดในวันนี้เพื่อเสนอนวัตกรรม...”
>
> ...
>
> “สามปีก่อนคุณเป็นตัวแทนกลุ่มบริษัทผลิตเหล็ก วันนี้คุณเป็นนักล็อบบี้ของกลุ่มบริษัทการเกษตร...”
>
> “วันนี้ผมเป็นตัวแทนกลุ่มบริษัทการเกษตรจริง แต่ทั้งหมดนี้ทำเพื่อมนุษยชาติ ผมมาหาพวกท่านในฐานะเป็นนักวิทยาศาสตร์ ไม่ใช่นักล็อบบี้ เพราะผมเชื่อว่ามันเป็นประโยชน์เพื่อโลกของเราจริง ๆ ผมเชื่อมั่นว่าทุกท่านในห้องนี้ต่างก็อยากส่งต่อโลกที่ดีขึ้นแก่ลูกหลานเรา ผมหวังว่าพวกท่านจะใช้เสียงของท่านช่วยโลกที่กำลังบาดเจ็บ...”
>
> (ปุ๋ยเหล็ก, 2554, หน้า 68-69)

ข้อความดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงกลวิธีการบิดเบือนความจริงของ “ผม” เพื่อสร้างผลประโยชน์ให้แก่ตนเอง การลดทอนเรื่องจริงให้กลายเป็นเรื่องไร้ความสลักสำคัญ และการโน้มน้าวในลักษณะเข้าแบบซ้ำเดิมเป็นความจงใจของ วินทร์ เลียววาริณ ที่ต้องการเผยให้เห็นชั้นความคิดของตัวละคร “ผม” ที่เต็มไปด้วยความขัดแย้งและไม่สมเหตุสมผล นอกจากถ้อยคำแล้ว

เจตนาในการโน้มน้าวยังปรากฏอยู่อย่างชัดเจนผ่านคำบรรยายความคิดของตัวละครในตอนต้นเรื่อง ความว่า

> ผมขยับไมโครโฟนบนแท่นพูด มองคนกลุ่มหนึ่งในห้องประชุม ทุกคนสวมสูท มีไมโครโฟนตรงหน้า กรรมาธิการชุดพิเศษที่สหประชาชาติแต่งตั้ง! คนกลุ่มนี้มีอำนาจในการชี้เป็นชี้ตายการเมืองโลก หน้าที่ของผมคือโน้มน้าวใจคนกลุ่มนี้ให้สำเร็จ - ทุกคน!
>
> (ปุ๊ยเหล็ก, 2554, หน้า 64)

จากข้อความดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า “ผม” มีเป้าหมายอย่างชัดเจน คือ ต้องการมีอิทธิพลเหนือกลุ่มผู้มีอำนาจซึ่งนั่งฟังอยู่ การแสดงตนอย่างโจ่งแจ้งว่ากำลังจะโน้มน้าวคณะกรรมาธิการ เป็นการกระตุ้นเตือนให้ผู้อ่านตระหนักว่า เรื่องราวต่อไปนี้เป็นถ้อยคำเสแสร้งปั้นแต่งของ “ผม” ที่มีผลประโยชน์เป็นมูลเหตุจูงใจอยู่เบื้องหลัง สิ่งที่ “ผม” พูดเป็นการประกอบสร้างข้อมูลด้วยตรรกะแบบวิทยาศาสตร์และกลวิธีของโฆษณาชวนเชื่อ เพื่อเล่าในสิ่งที่กลุ่มเป้าหมายอยากฟัง ทั้งนี้ย่อมหมายความว่ากลุ่มคนที่กำลังนั่งฟังอยู่ก็ต้องการบางสิ่งเพื่อสนองความต้องการของตนเช่นกัน นี่เป็นเหตุผลว่าเหตุใดเนื้อความส่วนใหญ่จึงเป็นคำพูดของ “ผม” และในขณะที่ “ผม” กำลังโน้มน้าวใจปรากฏสัญญาณบางอย่าง อาทิ “ผมสังเกตเห็นรอยยิ้มบนหลายใบหน้า บ้างหัวเราะ เป็นสัญญาณที่ดี...” (ปุ๊ยเหล็ก, 2554, หน้า 64) หรือ “เสียงหัวเราะดังทั่วห้องประชุม” (ปุ๊ยเหล็ก, 2554, หน้า 66) เป็นต้น นาน ๆ จึงจะมีคำถามจากผู้ฟังสักหนึ่งคำถามสถานการณ์ดังกล่าวสื่อว่าบรรยากาศของห้องอยู่ในการควบคุมของ “ผม” โดยสมบูรณ์ สภาพการณ์เช่นนี้ย่อมสื่อว่าผู้ฟังกำลังหลงและอยู่ใต้แรงขับของตัณหา จึงมองไม่เห็นความลวงที่ “ผม” สร้างขึ้น

หากมองในเชิงพุทธปรัชญา เรื่องนี้นำประเด็นเกณฑ์ทางจริยธรรมที่ถูกสั่นคลอนโดยกลุ่มผู้มีผลประโยชน์ร่วมกัน ดังจะพบว่าทั้ง “ผม” และผู้ฟังบรรยายล้วนเป็นกลุ่มบุคคลที่มีแรงขับของตัณหาร่วมกัน กล่าวคือ ผู้พูดหรือ “ผม” ต้องการให้บริษัทที่ตนเป็นตัวแทนได้รับผลประโยชน์จากสนธิสัญญา ส่วนคณะกรรมาธิการก็ต้องการทางออกสำหรับแก้ไขปัญหาทางสังคมโดยมีตำแหน่ง หน้าที่การงานและผลประโยชน์เป็นมูลเหตุจูงใจ เมื่อคนสองกลุ่มสอดคล้องกันด้วยตัณหา การตัดสินใจผิดพลาดจึงเกิดขึ้น ในกรณีของคณะกรรมาธิการเป็นไปเพราะความอยากสร้างผลงานให้เป็นที่ประจักษ์และความรู้สึกหวงแหนในอัตตา ด้วยเกรงว่าหาก พวกตนไม่มีผลงานตามที่ได้รับมอบหมาย จะกระทบกระเทือนต่อตำแหน่งหน้าที่การงาน ยังผลให้กลุ่มบุคคลดังกล่าวมองข้ามความถูกผิดและไม่เห็นภาพลวงที่ “ผม” สร้างขึ้น ด้วยคิดแต่จะรักษาอัตตาและสนองตัณหา จึงเกิดความเชื่อและการประพฤติปฏิบัติที่งมงายไร้เหตุผล เพราะฉะนั้น การแก้ไขปัญหาในเรื่องนี้จึงไม่มี

ที่สิ้นสุด ด้วยกลุ่มบุคคลดังกล่าวแก้ปัญหาตามการโน้มน้าวของ “ผม” โดยปราศจากวิจารณญาณไตร่ตรอง แต่สำหรับกรณีของ “ผม” ตัณหาเป็นแรงจูงใจสำคัญที่ทำให้ “ผม” บิดเบือนความจริงและพยายามลดทอนประเด็นทางศีลธรรมให้กลายเป็นเรื่องไม่สลักสำคัญในการแก้ไขปัญหา เพื่อให้ช่องทางในการแสวงหาผลประโยชน์เป็นไปอย่างราบรื่น ทั้งนี้พบว่า แท้จริงถ้อยคำของ “ผม” มิได้คำนึงถึงคุณค่าทางจริยธรรมอย่างที่กล่าวอ้าง หากเป็นเพียงการกระทำที่ตอบสนองตัณหา ซึ่งคิดเพียงการแสวงหาผลประโยชน์สูงสุดจากการโน้มน้าวในแต่ละครั้ง

ดังนี้จะพบว่า การสานประโยชน์ระหว่างผู้มีตัณหาเป็นแรงขับเคลื่อนทั้งสองกลุ่มนำไปสู่ปัญหาทางสังคมอย่างรุนแรง ซึ่งไม่มีท่าทีว่าปัญหาดังกล่าวจะได้รับการแก้ไขให้คลี่คลายไปในทางที่ดีขึ้น ตรงกันข้าม กลับเป็นการเพิ่มปัญหาให้ซับซ้อนยุ่งยากและก่อความเสียหายมากขึ้น อนึ่ง แม้ในเรื่องจะไม่แสดงให้เห็นว่าคณะกรรมาธิการและ “ผม” ได้รับผลกรรมเช่นไรจากการกระทำของตน แต่ความพยายามในปั้นแต่งเรื่องและการเร่งรีบอนุมัติโครงการอย่างขาดสติไตร่ตรองได้เผยให้เห็นความกระวนกระวาย ความบีบคั้น และความไม่ปลอดโปร่ง อันเป็นสภาวะทุกข์ที่พ่วงอยู่กับตัณหาของบุคคลทั้งสองฝ่าย แสดงให้เห็นว่าการกระทำอันเกิดจากอกุศลและมีอามิสเป็นเป้าหมาย มิใช่ความสุข แต่เป็นทุกข์ เส้นแบ่งทางศีลธรรมที่แท้จริงจึงอยู่ภายในจิตใจ มิใช่ปัจจัยภายนอก

สรุปได้ว่า จากเรื่องปุ๊ยเหล็ก วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า การคำนึงเฉพาะความต้องการส่วนตัวจนมองข้ามสาระสำคัญของสิ่งอื่น ๆ เป็นแหล่งบ่มเพาะอัตตาให้เติบโต ยังผลให้ชีวิตดำเนินไปอย่างมืดบอด เพราะมัวเพ่งเล็งอยู่กับความต้องการของตนเอง จนไม่สนใจต่อจริยธรรมที่ตนควรปฏิบัติต่อผู้อื่นหรือสิ่งอื่น สิ่งนี้นำไปสู่การละเมิดค่าทางจริยะซึ่งนำไปสู่ปัญหาในระดับสังคม อาทิ การหาเหตุผลเข้าข้างตนเองเพื่อให้สามารถทำสิ่งที่ผิด แต่มีศีลธรรมในแง่ความรู้สึก หรือการใช้ความสอดคล้องทางผลประโยชน์เป็นช่องในการกระทำสิ่งผิดร่วมกันระหว่างมนุษย์ เป็นต้น หากมนุษย์ยังคงมีความคิดและการกระทำเช่นนี้สืบไป คุณค่าจริยะจะถูกลดทอนความสลักสำคัญลง จนกลายเป็นเพียงข้ออ้างที่มนุษย์ใช้สร้างความชอบธรรมให้แก่การกระทำของตน

เรื่องนิทานวานร นำเสนอความหยิ่งทระนงและความยึดมั่นถือมั่นในอัตตาของมนุษย์ ซึ่งนำไปสู่มานะทิฏฐิ การยึดตนเป็นใหญ่ ความขัดแย้ง การแก่งแย่งชิงดีชิงเด่น โดยไม่คำนึงถึงจริยธรรมที่พึงปฏิบัติระหว่างกัน เรื่องเล่าถึง “ตาแก่” ซึ่งใช้นิทานของตนแลกเศษเงินและอาหารประทังชีวิต ทุกวันเมื่ออาทิตย์ลับเหลี่ยมเขา เหล่าเด็กน้อยจะนั่งล้อมวงฟังนิทานของตาแก่ เด็กน้อยชอบนิทานที่แกเล่า จึงแวะไปฟังนิทานของแกทุกคืน จนกระทั่งวันหนึ่งเด็กน้อยพบลิงตัวหนึ่งคลานออกมาจากป่า เหล่าเด็กน้อยพากันสงสารลิงตัวนั้น แต่ตาแก่บอกไม่ให้สงสารลิง ว่าพลางแกก็เล่า

นิทานเพื่อชี้แจงให้เด็กน้อยฟัง เรื่องเล่าถึงลิงเผ่าชิมตัวหนึ่งซึ่งคิดทรยศมนุษย์ ด้วยการส่งหอกสายฟ้าจำนวนมากไปทำร้ายมนุษย์สองฝ่าย เพื่อให้แต่ละฝ่ายเข้าใจผิดและส่งหอกทำร้ายกันเอง จนมนุษย์เสียชีวิตไปจำนวนมาก จากนั้นกองทัพลิงก็ยึดโลกและเลียนแบบการกระทำของมนุษย์แทบทุกอย่าง เล่นอย่างที่มนุษย์เล่น จับคนไปขังในสวนสัตว์ ติดเครื่องมือถ่ายทอดสดมนุษย์ และทำสงครามเพื่อแย่งชิงความเป็นใหญ่เยี่ยงมนุษย์ ดังตัวอย่างเนื้อความในนิทานความว่า

> “เมื่อยึดโลกได้แล้วไม่นาน พวกลิงก็เล่นอย่างที่มนุษย์เล่น โดยจับคนไปขังในกรงสวนสัตว์ มนุษย์บางคนน่ารักมาก พวกลิงชอบดูมาก จนติดเครื่องมือถ่ายทอดดูภาพคนทั้งวันทั้งคืน”
>
> “ดูไปทำไม?” เด็กอีกคนหนึ่งถาม
>
> “ข้าไม่รู้ คงเพราะอยากแก้แค้นมนุษย์กระมัง ลิงตัวนั้นแค้นที่พ่อแม่ของมันถูกคนเล่นจนตาย มันไม่เพียงฉลาดกว่าลิงทุกตัวในโลก แต่ยังฉลาดกว่าคนเสียอีก สิ่งที่พวกคนทำกับพ่อแม่ของมันทำให้มันเกิดมาต่างจากลิงอื่น ๆ มันรู้จักโกรธแค้น มันฉลาดและมีความรู้”
>
> “พวกลิงแพร่พันธุ์อย่างรวดเร็ว ไม่นานก็มีจำนวนมากกว่าคน ไม่นานต่อมาพวกลิงว่างก็ทะเลาะกันเอง บางเผ่าอยากเป็นใหญ่ ก็ยกพวกตีกัน ไม่นานก็เกิดสงครามครั้งใหญ่ระหว่างพวกลิงด้วยกัน พวกมันส่งหอกสายฟ้าขึ้นไปฆ่าฝ่ายอื่น ท้องฟ้ากลายเป็นสีแดงมืดลง ฝนตกลงมาเป็นสีดำ ทั้งลิงทั้งคนตายเป็นเบือ แผ่นดินส่วนใหญ่กลายเป็นพิษ อยู่ไม่ได้ พวกคนที่เหลือก็ไปอาศัยอยู่ในถ้ำตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา”
>
> (นิทานวานร, 2554, หน้า 74-75)

เมื่อพิจารณาข้อความข้างต้น จะพบว่าเนื้อความของนิทานดังกล่าวปรากฏน้ำเสียงของผู้เล่าเรื่อง (ตาแก่) ที่คอยโน้มน้าวและชี้นำให้ผู้ฟัง (เด็กน้อย) รู้สึกนึกคิดไปตามมุมมองของตนโดยพยายามชี้ให้เห็นว่า “กลุ่มคน” อยู่ในฐานะผู้ถูกกระทำหรือผู้บริสุทธิ์ ซึ่งได้รับความสูญเสียในเหตุการณ์ดังกล่าว ส่วน “พวกลิง” อยู่ในฐานะผู้กระทำที่ชั่วร้าย ผู้ช่วงชิงอำนาจไปจาก “กลุ่มคน” เจ้าของอำนาจเดิม ความจงใจเล่าเรื่องให้ตัวละครทั้งสองฝ่ายอยู่ในฐานะคู่ตรงข้ามที่มีความแตกต่างกันในหลายด้าน อาทิ บทบาท (ลิงเป็นผู้กระทำ คนเป็นผู้ถูกกระทำ) ที่อยู่อาศัย (ลิงอยู่ในรูหรือป่า คนอยู่ในถ้ำ) สื่อถึงเจตนารมณ์เพื่อแบ่งแยกและสร้างแตกต่างระหว่างตัวละครทั้งสองฝ่าย นิทานในที่นี้จึงเป็นแบบการจำลองเหตุการณ์ที่ตัดต่อ แต่งเติม เสริมความ และถูกให้ความหมายเพื่อเรียกร้องให้ผู้ฟังคล้อยตามในสิ่งที่ผู้เล่าเรื่องให้คุณค่า

อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาบริบทแวดล้อมของ “ตาแก่” และ “เด็กน้อย” ในเรื่อง จะพบว่านิทานที่ดูเหมือนเป็นเรื่องสมมติเพื่อความสร้างความบันเทิงใจนั้น กลับมีเค้ารางแห่ง “ความจริง” ซ้อนทับอยู่ใน “ความลวง” ของนิทานดังกล่าว ได้แก่ มนุษย์ทั้งในนิทานและมนุษย์ในโลกความเป็นจริง (ของเรื่อง) ล้วนอาศัยอยู่ในถ้ำ รวมทั้งความสอดคล้องกันระหว่างนิทานและความจริงที่ว่า โลกเต็มไปด้วยผืนดินที่แห้งแล้งและสภาพอากาศที่เป็นพิษ เส้นแบ่งอันเลือนรางระหว่างความจริงและความลวงดังกล่าว ทำให้ผู้อ่านพยายามเชื่อมโยงชุดเหตุการณ์ในนิทานกับโลกจริงของผู้เล่าเรื่อง จนอาจพิจารณาได้ว่าเรื่องเล่ากับเรื่องจริงคือเรื่องเดียวกัน เพียงแต่ถูกเพิ่มน้ำเสียงและให้ความหมายโดยผู้เล่าเรื่องเพื่อผลประโยชน์บางอย่าง ทั้งนี้จะทำให้เข้าใจเหตุผลว่าทำไม “ตาแก่” ถึงเลือกเล่าเรื่องโดยเน้นให้ผู้ฟังเกิดความเห็นอกเห็นใจในชะตากรรมของ “คน” และจงใจแสดงทัศนะเชิงวิพากษ์วิจารณ์การกระทำของ “ลิง” ว่าเป็นแก้แค้นที่เกิดจากโทสะและมานะทิฏฐิ นั่นเป็นเพราะว่า “ตาแก่” เป็น “คน” ซึ่งได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ดังกล่าว การระหกระเหเร่ร่อนเป็นวณิพกเล่านิทานแลกเศษเงินและอาหารสอดคล้องกับการเป็นคนไร้บ้านเนื่องจากผลกระทบจากสงคราม ส่วนการเล่านิทานของ “ตาแก่” เพื่อให้ “เด็กน้อย” คล้อยตามนั้น ก็เข้ารูปเข้ารอยกับการเสริมย้ำความมั่นคงแห่งอัตตาผ่านเรื่องเล่า ทั้งนี้เพราะธรรมชาติของมนุษย์ย่อมรักตัวเอง การเล่าเรื่องให้ “คน” เป็นฝ่ายได้ประโยชน์และการสร้างความรู้สึกเป็นพวกเดียวกันผ่านนิทานสื่อถึงการยึดตนเป็นศูนย์และความรักตนเองของผู้เล่าเรื่อง

อนึ่ง หากพิจารณาเนื้อหาของนิทานวานรอย่างละเอียด พบว่านิยายเรื่องนี้สื่อถึงความหวั่นกลัวตัวเองของ “คน” คือ “ตาแก่” ผู้เล่าเรื่องซึ่งเป็นตัวแทน “คน” ในสังคมที่ยึดมั่นถือมั่นในอวิชชาของตัณหาของตน บุคลิกลักษณะที่กร้านโลกและความรู้สูง ในแง่หนึ่งบ่งบอกถึงประสบการณ์โชกโชนของตัวละคร แต่ในอีกแง่หนึ่งบ่งบอกว่าเขาเป็นน้ำเต็มแก้ว เนื่องจากความรู้ที่มากล้น ส่งผลให้เขาค่อนข้างถือตัว (มานะ) และยึดมั่นถือมั่นความเห็นตนเองเป็นใหญ่ (ทิฏฐิ) ดวงตาที่มืดบอด คือ ลักษณะการมองเห็นที่บกพร่องหรือมองเห็นได้เพียงบางส่วนสื่อถึง อวิชชา หรือ โมหะ อันเป็นผลพวงจากความถือมั่นในอัตตาและความเห็นเกินขอบเขต กลายเป็นเครื่องปิดบังขัดขวางไม่ให้เข้าถึงความจริง เหตุนี้ “ตาแก่” จึงเล่านิทานไปตามความเห็น ความเข้าใจของตน โดยไม่มองสิ่งทั้งหลายตามอย่างที่ควรจะเป็นนิทานของ “ตาแก่” จึงมิใช่เพียงเรื่องเล่า แต่เป็นเรื่องเล่าที่ถูกจัดสรร ตัดทอน แต่งเติมและให้ความหมาย เพื่อสนองความปรารถนาส่วนตน (ตัณหา) เนื้อหาของนิทานสะท้อนความหวั่นใจที่มีต่อ “ลิง” สัตว์ที่พัฒนาตนเองจนมีสติปัญญาเทียบเท่า “คน” “ลิง” เลียนแบบความคิดและพฤติกรรมของ “คน” ทุกอย่าง อาทิ ความรู้สึกโลภ โกรธ หลง อยากเป็นใหญ่ และการทำสงคราม ดูเหมือนว่าสิ่งที่ “ลิง” ถอดแบบมาจาก “คน” มีแต่พฤติกรรมด้านร้าย “ลิง” จึงเป็นภาพสะท้อน “ความบกพร่อง” ของ “คน” การที่ “ลิง” ประสบ

ชะตากรรมซ้ำเล่าเช่นเดียวกับ “คน” ทั้งยังเป็นสาเหตุที่ทำให้สภาพแวดล้อมของโลกเป็นพิษ จน “คน” และ “ลิง” ต้องอพยพไปอยู่ในถ้ำและป่า ตอกย้ำว่าพฤติกรรมด้านร้ายของ“คน” เป็นบ่อเกิดแห่งความทุกข์ยากของ “คน” ด้วยกันเอง การต่อต้านลิงของ “ตาแก่” จึงบ่งบอกถึงความไม่ไว้เนื้อเชื่อใจของ “คน” ที่มีต่อตนเอง ด้วยหวั่นกลัวว่าพฤติกรรมด้านร้ายนี้จะนำตนเองไปสู่หายนะ

สรุปได้ว่า จากเรื่องนิทานวานร วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า ความหยิ่งทะนงหลงใหลในอัตตา ทำให้มนุษย์หวั่นกลัวการสูญเสียอัตตาอยู่เสมอ ความหวั่นกลัวดังกล่าวไม่เพียงเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์เผชิญหน้ากับสิ่งอื่นซึ่งมีท่าทีว่าจะมีปัญญาใกล้เคียงหรือสูงส่งกว่า หากยังเกิดขึ้นเมื่อมนุษย์เผชิญหน้ากับมนุษย์ด้วยกัน ความไม่ไว้วางใจที่มนุษย์มีต่อตนเอง นำไปสู่การแปะป้ายความผิดให้แก่ผู้อื่นหรือกีดกันบุคคลที่เห็นต่าง นำไปสู่การแก่งแย่งขันชิงความเป็นใหญ่ เพื่อให้อัตตาที่มีอยู่ได้เสพเสวยอำนาจอยู่ร่ำไป ยิ่งอัตตานั้นโตขึ้น มนุษย์ยิ่งเห็นแก่ตัวมากขึ้น ยิ่งบ่อนทำลายคุณค่าทางจริยธรรม ตราบเท่าที่มนุษย์มองไม่เห็นว่าปัญหาหรือความทุกข์ที่เผชิญอยู่ที่มาจากอัตตาของตนเอง ชีวิตยิ่งถลำไปในทางเสื่อม อัตตาที่เติบโตขึ้นจะยิ่งแพร่กระจายความทุกข์ไปยังทุกสิ่งที่มนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้อง ไม่เว้นแม้กระทั่งตัวมนุษย์เอง

เรื่องปรมาณู,ไวน์แดง, หมา เรื่องราวเกี่ยวกับกลเกมการแก้แค้นระหว่างมนุษย์ เพื่อมอบบทลงโทษอันเจ็บแสบให้แก่ผู้มีอำนาจซึ่งไร้จริยธรรม เรื่องนี้แสดงให้เห็นว่า คนเราทำสิ่งใดไว้ย่อมได้รับสิ่งนั้นตอบแทน ผู้ที่ไร้จริยธรรม กระทำในสิ่งที่ไร้จริยธรรม ย่อมได้รับการสนองตอบดุจเดียวกัน เรื่องเล่าถึงตัวละครชื่อ “สามารถ” ข้าราชการระดับ 5 แห่งกระทรวง วิทยาศาสตร์ซึ่งถูกรัฐมนตรีรักชนะเรียกตัวให้ไปทดสอบอายุไวน์โดยใช้กระบวนการปรมาณู อธิบดีสมสวัสดิ์ สงวนสวัสดิ์ เป็นผู้มาเชิญเขาไปด้วยตัวเอง เมื่อไปถึงที่บ้านรัฐมนตรีรักชนะ “สามารถ” อธิบายหลักการในตรวจสอบไวน์ พร้อมทั้งทดลองตรวจสอบไวน์บางขวดให้รัฐมนตรีดูเป็นตัวอย่าง เมื่อรัฐมนตรีเชื่อและวางใจต่อวิธีการดังกล่าว ท่านจึงเข้าไปหยิบไวน์แดงขวดหนึ่งจากคลังไวน์ พร้อมอธิบายว่าไวน์ดังกล่าวเป็นของขวัญจากสมาชิกฝ่ายค้านคนหนึ่งมอบให้ท่านด้วยเหตุผลทางการเมือง ทั้งนี้รัฐมนตรีต้องการทราบแน่ชัดว่าสมาชิกฝ่ายค้านผู้นั้นเป็นมิตรหรือศัตรู ทว่าเมื่อ “สามารถ” ทดสอบไวน์แดงเครื่องมือก็เกิดลัดวงจร “สามารถ” จึงขอนำไวน์ดังกล่าวกลับไปตรวจสอบ ระหว่างเดินทางกลับอธิบดีสมสวัสดิ์ถาม “สามารถ” ถึงปัญหาที่เกิดในการตรวจสอบไวน์ “สามารถ” อธิบายว่าแท้จริงไวน์ดังกล่าวมีอายุไม่ตรงกับฉลาก แต่เพื่อผลประโยชน์ของทุกฝ่ายเขาจึงโกหกท่านรัฐมนตรีว่าไวน์มีอายุถูกต้อง อธิบดีสมสวัสดิ์เห็นชอบด้วยกับวิธีดังกล่าวเพราะหากทำเช่นนั้นตัวเขาเองก็จะได้เลื่อนขั้น เรื่องจบลงด้วยการเฉลยให้ทราบว่า “สามารถ” ได้สับเปลี่ยนไวน์ในขวดของรัฐมนตรีกับไวน์ขวดละสองร้อยบาทที่เขาซื้อมา เพื่อระบายความคับแค้นใจที่มีต่อตัวรัฐมนตรีรักชนะ

ดังเนื้อความที่บรรยายถึงเหตุการณ์ที่ “สามารถ” ดื่มไวน์แดงของรัฐมนตรีกับสุนัขของตน ความว่า

> “คุณยังเป็นโสด ฉลองกับใครเล่า?”
>
> ผมชี้ไปที่หมา
>
> เขาโคลงศีรษะหัวเราะแล้วจากไป
>
> ผมเทไวน์แดงใส่แก้ว และเทใส่ชามยกไปให้หมา มันเลียไวน์เหมือนหิวน้ำมาหลายวัน
>
> “เอ็งก็ดัดจริตชอบไวน์ด้วยโว้ย!...”
>
> ผมกดปุ่มคอมพิวเตอร์ ดูรายงานค่าคาร์บอนของไวน์เก่าขวดนั้น ตัวเลขหน้าจอคือ 1978 เนื้อไวน์ของรัฐมนตรีขวดนั้นมีอายุถูกต้อง เพียงแต่มันมิได้อยู่ในขวดที่มันขวดอยู่...
>
> “...แล้วเสือกชอบกินของแพงอีก...”
>
> ผมรินไวน์ติดฉลากราคาสองร้อยบาทลงในถาดของหมาจนเกลี้ยง มันเลีย Romanee Conti บนถาดจนแห้ง
>
> “กินไวน์ของท่านรัฐมนตรีแล้วรูดซิบปากเรื่องนี้ด้วย”
>
> มันเห่าเบา ๆ คล้ายรับปาก แล้วก็ไปนอนที่มุมห้องตามเดิม
>
> (ปรมาณู,ไวน์แดง, หมา, 2554, หน้า 85-86)

จากเนื้อความดังกล่าว การให้รินไวน์ให้สุนัขของสามารถสื่อนัยเสียดสีอย่างรุนแรง โดยนัย “หมาหลังอานตัวใหญ่” หมายถึง นักการเมืองที่มีตำแหน่งใหญ่โต ซึ่งเป็นเป้าหมายของการเสียดสีในครั้งนี้ ดังพบว่าพฤติกรรมของสุนัขในเรื่องจะถูกเทียบเคียงกับพฤติกรรมอันฉ้อโกงและบกพร่องของนักการเมืองใหญ่หรือก็คือ รัฐมนตรีรักชนะ อาทิ การทำหน้าที่พอเป็นพิธี ดังข้อความว่า “มันลุกขึ้นเห่าเบา ๆ พอเป็นพิธีแล้วลงไปนอนต่อ” (ปรมาณู,ไวน์แดง, หมา, 2554, หน้า 78) ลักษณะดังกล่าวพ้องกับการทำงานแบบเช้าชามเย็นชามพอให้มีผลงานของรัฐมนตรีรักชนะนักการเมืองในเรื่อง ทั้งนี้เมื่อเทียบเคียงสุนัขเป็นนักการเมือง เจ้าของสุนัขก็คือประชาชน การที่เจ้าของบ้านไว้วางให้สุนัขเฝ้าบ้านก็เพราะเชื่อในความซื่อสัตย์ของมัน เช่นเดียวกับที่ประชาชนไว้วางให้นักการเมืองบริหารบ้านเมืองของตน ด้วยหวังว่านักการเมืองที่ตนเลือกจะปฏิบัติหน้าที่อย่างซื่อสัตย์เพื่อพัฒนาบ้านเมืองให้เจริญขึ้น อย่างไรก็ตาม ลักษณะนิสัยของสุนัขในที่นี้กลับเกียจคร้านไม่ซื่อสัตย์ในหน้าที่ และใช้เวลาส่วนใหญ่ไปกับการกินและนอน สอดคล้องพฤติกรรมของรัฐมนตรีรักชนะที่ฉ้อโกง เพิกเฉยต่อกิจที่พึงกระทำ ทำงานหวังผลและเห็นความสุขส่วนตนสำคัญ

กว่าส่วนรวม ดังคำบรรยายความคิดคำนึงของ “สามารถ” ต่อท่านรัฐมนตรีรักชนะในตอนหนึ่ง ความว่า

> “คุณสามารถ ผมมีเรื่องรบกวนคุณ จำท่านรักชนะได้ไหม?”
>
> “รัฐมนตรีกระทรวงวิทยาศาสตร์?”
>
> “นั่นแหละ แต่ตอนนี้ท่านเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม”
>
> แน่นอน ผมจำเขาได้ เขาเคยเป็นรัฐมนตรีกระทรวงวิทยาศาสตร์ที่ผมทำงานเป็นข้าราชการระดับ 5 อยู่ ผมจำเขาได้ดีเพราะเขาเป็นผู้สั่งตัดงบการวิจัยวิทยาศาสตร์ และโกงค่าจัดซื้อเครื่องมือวิทยาศาสตร์ ซื้ออุปกรณ์คุณภาพต่ำที่สุดมาให้เราใช้ เขาเคยตั้งคำถามว่าเราศึกษาวิทยาศาสตร์ไปทำไม ตลอดสองปีในตำแหน่งนั้น เขาผลักดันเพียงเรื่องเดียวคือพยายามให้เด็กไทยชิงเหรียญทองวิชาการทั้งหลาย แต่ตัดงบวิจัยหรือทดลองทุกชนิด
>
> (ปรมาณู,ไวน์แดง, หมา, 2554, หน้า 78)

จากคำบรรยายความคิดคำนึงข้างต้น แสดงให้เห็นนิสัยที่เห็นแก่ตัวและพฤติกรรมอันบกพร่องของรัฐมนตรีรักชนะ เทียบเคียงได้กับความเกียจคร้านในการทำงานของสุนัขใหญ่ นอกจากการเปรียบเทียบพฤติกรรมของนักการเมืองกับสุนัขแล้ว วินทร์ เลียววาริณ ยังยั่วล้อพฤติกรรมอันเลวร้ายของนักการเมืองด้วยการให้สามารถทำพฤติกรรมดังกล่าวนั้นกับสุนัขของตน อาทิ การเพิกเฉยต่อกิจการสำคัญแต่ให้ความสำคัญกับเรื่องไร้สาระที่เกี่ยวพันกับผลประโยชน์ของตน ดังเหตุการณ์ในตอนหนึ่งที่อธิบดีสมสวัสดิ์เร่งเร้าให้สามารถไปตรวจสอบไวน์ให้กับรัฐมนตรีรักชนะ โดยเพิกเฉยต่องานวิจัยพันธุ์ที่มีความสำคัญต่อชาวนา ความว่า

> “เยี่ยมไปเลย คุณสามารถ คุณมากับผมเดี๋ยวนี้ เราไปหาท่านที่บ้านกัน เอาเครื่องมือของคุณไปด้วย”
>
> “แต่ผมยังมีงานวิจัยที่ค้างอยู่ สำคัญมาก เรื่องข้าวพันธุ์พิเศษที่ป้องกันศัตรูพืชได้ทุกชนิดสำหรับชาวนายากจน...”
>
> “ไม่สำคัญหรอก ทิ้งไว้ก่อน” “แต่คนจน...”
>
> “อ๋าย! บอกว่าทิ้งไว้ก่อน เรื่องของท่านสำคัญกว่า”
>
> “ตกลง แต่ขอให้ผมให้อาหารหมาก่อน”
>
> (ปรมาณู,ไวน์แดง, หมา, 2554, หน้า 79)

จากเหตุการณ์ดังกล่าว แสดงการยั่วล้อต่อการกระทำอธิบดีสมสวัสดิ์ที่พยายามเร่งรัดสามารถให้ไปช่วยรัฐมนตรีรักชนะทำในสิ่งไร้สาระ ด้วยหวังประจบประแจงอยากได้ผลประโยชน์จากเหตุการณ์ในครั้งนี้ พฤติกรรมของสามารถที่ยอมรับข้อตกลง แต่ขอให้อาหารสุนัขของตนก่อน คือ การเสียดสีและต่อต้านพฤติกรรมดังกล่าวโดยนัย ทว่าอธิบดีสมสวัสดิ์กลับไม่แสดงอาการตระหนกหรือประหลาดใจต่อพฤติกรรมยั่วล้อของสามารถ ปฏิกิริยาดังกล่าวเป็นจุดหนึ่งของการสร้างความขบขันของเรื่อง ทั้งนี้เพราะการเพิกเฉยไม่รู้คิดของตัวละครจะทำให้ผู้อ่านไม่รู้สึกสงสารหรือเห็นใจอธิบดีสมสวัสดิ์ ตรงกันข้ามกลับให้ความรู้สึกว่าเขาสมควรได้รับการตอบโต้เช่นนั้น

ในทำนองเดียวกัน การสับเปลี่ยนไวน์และรินไวน์ให้สุนัขรับประทานของสามารถก็ทำไปด้วยตรรกะเดียวกัน “ไวน์แดง” อาจตีความเป็นสัญลักษณ์ของความฟุ้งเฟ้อ โก้หรู และฟุ่มเฟือย การดื่มไวน์เป็นสัญลักษณ์ของชนชั้นสูงและความมีระดับ การมอบไวน์ให้แก่กันทางสังคมจึงถือเป็นการสร้างไมตรีจิต สื่อถึงการให้เกียรติและยกย่อง ทว่าในเรื่องนี้การให้ไวน์ในทางการเมืองเป็นการ “หยั่งเชิง” ฝ่ายตรงข้าม แฝงนัยยะของการใช้ระบบอุปถัมภ์ตลอดจนการหักหลังเพื่อผลประโยชน์ ความหมายสุดท้ายนี้เองที่ทำให้รัฐมนตรีรักชนะไม่มั่นใจในอายุของไวน์ของตน จึงเป็นเหตุให้สามารถต้องใช้เครื่องทางวิทยาศาสตร์ในการตรวจสอบ การที่เครื่องมือทางวิทยาศาสตร์ถูกนำไปใช้ในเรื่องไร้ประโยชน์ ไม่สมกับความวิริยะอุตสาหะของผู้สร้าง สะท้อนถึงความสูญเปล่าของอำนาจแห่งความรู้ที่ถูกมนุษย์นำไปใช้ในเรื่องไร้แก่นสาร การสับเปลี่ยนไวน์ของรัฐมนตรีกับไวน์ราคาสองร้อยบาท แสดงนัยยะของการเสียดสีและเป็นการกระเทาะความหมายที่มนุษย์พอกพูนให้กับไวน์ ไวน์ทั้งหมดรัฐมนตรีไม่ได้เสียภาษี สื่อว่าภาพลักษณ์ที่โก้หรูสวยงามที่นักการเมืองเสกสร้างจากการทุจริตโดยอาศัยตำแหน่งหน้าที่ อำนาจและอิทธิพลที่ตนมีอยู่ เพื่อประโยชน์ส่วนตนและพวกพ้อง เพราะฉะนั้น การที่สามารถใส่ไวน์ราคาถูกลงไปในขวดไวน์ราคาแพงแล้วมอบให้รัฐมนตรี โดยที่ทั้งรัฐมนตรีรักชนะและอธิบดีสมสวัสดิ์ไม่ระแคะระคายในอุบายของเขา เหตุเพราะบุคคลทั้งสองมัวหมกมุ่นอยู่กับการเสพเสวย ถูกอวิชชาเข้าครอบงำ จึงได้แต่เชื่อมั่นในวิทยาศาสตร์อย่างมัว ๆ ขาดปัญญาไตร่ตรองความจริง ทำให้ง่ายแก่การตกเป็นเหยื่อ ลักษณะเช่นนี้จึงสร้างความขบขันและความสาแก่ใจให้แก่ผู้อ่าน นอกจากนี้ การรินไวน์ให้สุนัขรับประทาน พร้อมกับกล่าวว่า “...แล้วเสือกชอบกินของแพงอีก...” จึงเป็นทั้งการเย้ยหยัน ประชดประชัน และมอบบทลงโทษซ้ำสองให้แก่รัฐมนตรีรักชนะ ทำให้ผู้อ่านรู้สึกขบขันในความโง่เขลาปัญญาของรัฐมนตรีรักชนะที่สุดท้ายต้องเสียรู้ให้แก่สามารถ ทั้งยังต้องเสียไวน์ราคาแพงให้สุนัขใหญ่หลังอานรับประทานไปเสียอีก

สรุปได้ว่า จากเรื่องปรมาณู,ไวน์แดง, หมาดังกล่าว วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า การยึดมั่นถือมั่นในอัตตาทำให้มนุษย์ขาดปัญญาในการพิจารณาไตร่ตรองสิ่งต่าง ๆ ทั้งยังตกเป็นทาสของกิเลส เช่น ตัณหา หรือ ความอยากได้ อยากมี อยากเป็น ความโลภในลาภสักการะ ความหลงในลาภยศ เป็นต้น ลักษณะดังกล่าวทำให้มนุษย์มองไม่เห็นความเป็นจริง มีความประมาทคอยถ่วงรั้งให้ย่อหย่อนหรืออยู่เฉย ชีวิตลุ่มหลงจมอยู่ในอามิสหรือสิ่งเสพเสวย เพราะตัณหาพาให้เกียจคร้าน ห่วงกังวล เถลไถลไปนอกระเบียบทางจริยธรรม จนทำแต่สิ่งไร้สาระที่ไม่เป็นแก่นสาร ทั้งยังชอบให้ความหมายแก่ทุกสิ่งตามความอยากจนเป็นนิสัย การมีชีวิตเช่นนี้ นอกจากจะอยู่อย่างเป็นทุกข์เพราะคอยหวาดระแวง หวั่นเกรงว่าผู้อื่นจะทำร้ายหรือแสวงหาผลประโยชน์จากตนแล้ว ยังต้องขึ้น ๆ ลง ๆ ตามความปรวนแปรของสิ่งเสพเสวยที่ตนยึดถือ จนมีความเดือดเนื้อร้อนใจไม่หยุดหย่อน เพราะฉะนั้นการใช้ชีวิตตามความพอใจของอัตตาจึงเป็นเหตุแห่งทุกข์ของมนุษย์

เรื่องเซ็กส์ฟิวชั่น นำเสนอความพยายามของมนุษย์ในการเปลี่ยนแปลงแก้ไขโลกด้วยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่เพี้ยนสุดโต่ง อันนำไปสู่การประเมินค่าทางจริยธรรมอย่างผิด ๆ เรื่องราวเล่าโดย “ผม” เพื่อนของ “ดอน ดีนา” นักวิทยาศาสตร์สายพันธุวิศวกรรมคนหนึ่งซึ่งมีทัศนะว่าปัญหาทั้งหลายของโลกเกิดจากการเพศมนุษย์ “ผม” ถูกเชิญมายังฝ่ายต่อต้านการก่อการร้ายเพื่อสอบสวน จึงเล่าให้ฝ่ายสอบสวนทราบถึงโครงการเซ็กส์ ฟิวชั่น กล่าวคือ โครงการของดอน ดีนา ที่เริ่มมาจากการความคิดที่ว่าความรุนแรงของโลกเกิดจากการแบ่งแยกเพศเป็นชายและหญิง โดยชี้ให้เห็นว่าที่สัตว์ตัวผู้รวมทั้งมนุษย์เพศชายมีแรงขับดันในการต่อสู้แข่งขันกันก็เพราะความต้องการทางเพศที่มีต่อเพศหญิง ดังคำอธิบายเหตุผลของ ดอน ดีนา ในตอนหนึ่งเกี่ยวกับความต้องการทางเพศของมนุษย์ ความว่า

> เขายักไหล่ “ทำไมผู้ชายคนหนึ่งจึงต้องเรียนหนังสือ สอบเข้ามหาวิทยาลัยหางานที่ดี ๆ ทำ หาเงินหาทอง พยายามประสบความสำเร็จในชีวิตโดยเร็ว ทำไมต้องหารถหาบ้านทั้งหมดนี้ก็เพื่อหาคู่ ยิ่งประสบความสำเร็จสูงเท่าไร ก็มีโอกาสเลือกคู่ที่ดีขึ้นเท่านั้น มองอีกมุมหนึ่ง ผู้หญิงก็เลือกผู้ชายเหมือนกัน แล้วเลือกยังไง? ก็โดยการดึงดูดเพศชายเข้ามาหาโดยการใช้เสน่ห์ทางเพศ น้ำหอม เสื้อผ้า ชุดชั้นในเซ็กซี่ ไปจนถึงแชมพูรักษาเส้นผมให้นุ่มสลวย ยากำจัดกลิ่นกำจัดขน ก็ล้วนเพื่อดึงดูดชาย หรือว่าไม่ใช่? จะเห็นว่าทุกอย่างทุกระบบในโลกมีต้นเหตุจากความต้องการทางเพศทั้งสิ้น”
>
> (เซ็กส์ฟิวชั่น, 2554, หน้า 92-93)

เพื่อแก้ไขความรุนแรงของมนุษย์และขจัดความต้องการทางเพศที่ทำให้มนุษย์ตกเป็นทาสข้างต้น ดอน ดีนา เสนอวิธีแก้ไขปัญหาโดยการ “ฟิวส์” (Fuse) หรือหลอมรวมสองเพศเข้าด้วยกัน โดยใช้ไวรัสส่งยีนตัวหนึ่งเข้าไปในร่างกายมนุษย์ เพื่อให้มันเจาะเข้าสู่ระบบเพศเริ่มกระบวนการกลายพันธุ์แบบฉับพลัน หลอมรวมให้มนุษย์กลายเป็น “เพศกลาง” ซึ่งดึงส่วนที่ดีที่สุดของแต่ละเพศมาไว้ด้วยกัน เขาเชื่อว่าการแก้ไขปัญหาด้วยวิธีนี้จะทำให้โลก “สะอาด” ดังข้อความที่ ดอน ดีนา พูดในตอนหนึ่งว่า

> “ลองจินตนาการโลกที่ไม่มีเพศดู มันจะเป็นโลกที่สะอาดเพียงไร คุณเคยบอกผมว่าคุณเกลียดโฆษณาแชมพู ยาดับกลิ่นรักแร้ เครื่องสำอาง ที่เป็นรูปหญิงสาวเดินไปแล้วหนุ่มเดินตามต้อย ๆ เหมือนหมาเดินตามเจ้าของ หลังจากนี้คุณก็ไม่ต้องทนดูโฆษณาพวกนี้อีก เพราะต่อไปนี้จะไม่มีผู้ชายเดินตามผู้หญิงเหมือนตัวบ้ากามอะไรสักตัว ไม่มีภาพน่าเบื่อพวกนี้อีก ไม่มีโฆษณาสินค้าต่าง ๆ ที่ขายเซ็กส์ตั้งแต่แชมพู ยาดับกลิ่นรักแร้ ไม่มีเครื่องสำอาง ไม่มีน้ำหอมกลิ่นชวนหลงใหลทั้งหลาย เพราะไม่มีอะไรให้หลงใหลอีก คุณเคยบ่นเรื่องพระมั่วสีกา ต่อไปนี้จะไม่มีเรื่องนี้อีกแล้ว ต่อไปนี้ไม่มีคดีพระมั่วสีกา ชายมั่วหญิง ชายมั่วชาย หญิงมั่วหญิง ไม่มีอีกแล้ว ไม่มีหนังสือโป๊ หนังสือลามก ภาพเว็บแคม เว็บเซ็กส์ ไม่มีหนังสือแฟชั่นเพราะไม่มีใครต้องแต่งตัวเพื่อล่อใครอีก ไม่มีการล่อลวงหญิงหรือเด็กไปขายตัว ไม่มีบาร์อะโกโก้ ไม่มีถุงยางอนามัย ไม่มียาคุมกำเนิด ไม่มีเรื่องเซ็กส์ โลกเปลี่ยนไปทันที นี่เป็นการปฏิวัติโลกที่สำคัญกว่าปฏิวัติอุตสาหกรรม ยุคอวกาศหรือยุคคอมพิวเตอร์ล้านเท่า!”
>
> (เซ็กส์ฟิวชั่น, 2554, หน้า 93)

จากคำกล่าวข้างต้น อาจพิจารณาได้ว่า ดอน ดีนา มีความยึดมั่นถือมั่นในความคิดเห็นของตนเอง สังเกตได้จากความมุ่งมั่นในการเปลี่ยนแปลงโลกอย่างรุนแรง จนถึงขั้นคิดโครงการและวิธีการไว้เสร็จสรรพ ทั้งนี้จะพบว่าวิธีคิดเขาเป็นไปตามกระบวนทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งสมเหตุสมผลกับอาชีพนักวิทยาศาสตร์ของเขา อย่างไรก็ตาม หากวิเคราะห์ลงไปพบว่า “สัจธรรม” ที่ดอน ดีนา อ้างว่า “เห็นแจ้งโดยกะทันหัน” นั้น แท้จริงเกิดจากความหมกมุ่นครุ่นคิดที่เกี่ยวกับปัจจัยแวดล้อมในชีวิตของเขา กล่าวคือ ดอน ดีนา รู้สึกผิดหวังต่อชีวิตแต่งงานของเขา ดังที่เขากล่าวว่า “ผมเคยมีคู่ช่วงแรกก็มีความสุขอย่างที่คุณว่านั่นแหละ แต่เมื่อแต่งงานแล้ว ชีวิตก็เหมือนถูกพันธนาการด้วยโซ่เส้นใหญ่ เหมือนเป็นทาส โซ่เส้นนี้ก็คือ เซ็กส์นี่เอง มันเป็นต้นธารของความทุกข์ทั้งมวลในโลก

ในที่สุดผมก็เข้าใจ เมื่อปลดแอกจากชีวิตคู่ได้..." (เซ็กส์ฟิวชั่น, 2554, หน้า 93) ความล้มเหลวในชีวิตดังกล่าว เมื่อผสานกับพันธุวิศวกรรมศาสตร์ ศาสตร์ที่เขาถนัดและหมกมุ่นจนได้รับการยกย่องเป็น "หัวกะทิ" ทำให้ ดอน ดีนา สรุปว่า "เพศทำให้เกิดปัญหา" และเลือกใช้วิธีการด้านพันธุวิศวกรรมในการเปลี่ยนแปลงโลก

หากพิจารณาในแง่พุทธปรัชญาความคิดในการเปลี่ยนแปลงโลกของ ดอน ดีนา จัดเป็นอุปาทานอย่างหนึ่งที่เรียกว่า "ทิฏฐิปาทาน" คือ ความยึดมั่นในทฤษฎีหรือทิฏฐิอย่างใดอย่างหนึ่งที่เข้ากับความต้องการของตน อุปาทานชนิดนี้เกิดจากความอยากเช่นเดียวกับอุปาทานชนิดอื่น ความอยากของ ดอน ดีนา ในเรื่องนี้คือ "ความสุข" เนื่องจากเขาไร้ความสุขในชีวิตคู่ คิดว่าชีวิตนั้นเป็นที่ขัดใจ อยากทำลายความทุกข์นั้นเสีย ด้วยความนักวิทยาศาสตร์ จึงอยากแก้ไขปัญหาที่ต้นตอ จึงหาแสวงข้อมูลและสรุปว่าเพศคือปัญหาที่ต้องได้รับการแก้ไข ความอยากนี้เกี่ยวพันกันอวิชชา คือ ความหลง ความไม่รู้ถึงความเป็นจริง ทำให้เขาคิดและเข้าใจเอาเองตามอำนาจของกิเลส (คือ ตัณหา และอุปาทาน) ทั้งนี้เพราะหากเขาถอยออกมาพิจารณาถึงต้นตอของปัญหาอย่างถ่องแท้ จะพบว่าปัญหาที่แท้จริง คือ อัตตาของมนุษย์ และเพราะอัตตานี้เองที่ทำให้มนุษย์เกิดกิเลสในลักษณะต่าง ๆ เช่น เกิดตัณหา คือ ความอยากได้ อยากมี อยากเป็น อยากครอบครองในสิ่งต่าง ๆ เกิดมานะ คือ ความถือตัว ทะนงตน ใฝ่หาอำนาจมาเชิดชูตนเอง เกิดทิฏฐิ คือ ยึดมั่นถือมั่นในความคิดความเห็นตนเป็นใหญ่ เป็นต้น สำหรับ ดอน ดีนา อัตตาทำให้เขาเกิดความ "อยาก" เปลี่ยนแปลงโลกให้กลายเป็นโลกไร้เพศ ด้วยเชื่อว่าหากทำเช่นนี้ "โลกเราจะสะอาดขึ้น"

อนึ่ง คำว่า "โลกของเรา" สะท้อนว่าเขากำลังบัญญัติโลกหรือให้ความหมายแก่สิ่งต่าง ๆ ว่าเป็นโลกขึ้น แท้ที่จริง "โลกของเรา" ก็คือ "โลกของฉัน" หรือ "โลกของ ดอน ดีนา" แต่ที่ใช้คำว่า "เรา" เพราะมันให้ความรู้สึกเป็นส่วนรวมและดูไม่เห็นแก่ตัว (หรืออัตตา) ของตนจนเกินไป ซึ่งขัดแย้งกับการกระทำของเขา เพราะจะพบความคิดเปลี่ยนแปลงโลกในครั้งนี้เกิดจากตัวของเขาเพียงคนเดียว โดยไม่ฟังความเห็นหรือคำทัดทานจากผู้อื่น เหตุที่ ดอน ดีนา รู้สึกทนไม่ได้ที่โลกไม่เป็นไปอย่างใจ ก็ล้วนเป็นเพราะการยึดถือว่าเป็น "ของฉัน" ทั้งสิ้น ดังนั้น หากพิจารณาตามความจริง แม้โลกจะเปลี่ยนไปเป็นโลกไร้เพศอย่างที่เขาปรารถนา แต่ความทุกข์ของมนุษย์ก็ยังอยู่ หากผู้คนยังถืออัตตา ก็ไม่แน่ว่าโลกใบใหม่จะไม่มีปัญหา ทว่าปัญหานั้นอาจในรูปแบบอื่นที่เขาอาจคาดไม่ถึง

อย่างไรก็ตาม ความปรารถนาในการเปลี่ยนแปลงโลกให้เป็นโลกไร้เพศของ ดอน ดีนา ดังกล่าวอาจตีความในเชิงสัญลักษณ์ได้อีกทางหนึ่ง หากตัดกระบวนการวิทยาศาสตร์โลกและอัตตาของ ดอน ดีนา ออกไป หลักการในการรวมเพศชายและเพศหญิงเข้าด้วยกัน สามารถพิจารณาเป็นการปฏิเสธความเอียงสุดโต่งทั้งสองข้าง คือ กามสุขัลลิกานุโยค (การหมกมุ่นอยู่ด้วยกาม)

และ อัตตกิลมถานุโยค (การประกอบความลำบากเดือดร้อนแก่ตนเอง) ทั้งนี้เพราะ เพศชาย (หยาง) เป็นตัวแทนของพลังงานขั้วบวก เช่น ความแข็งแกร่ง ความกระตือรือร้น ความก้าวร้าวรุนแรง ทะเยอทะยาน ความใฝ่อำนาจ อยากเอาชนะ เป็นต้น วิธีการของเพศชายคือใช้ความแข็งแกร่งที่มีสนองความปรารถนาในรูปแบบต่าง ๆ ถือเป็นวิธีคล้อยตามความอยาก (ตัณหา) จึงจัดเป็นพวกหมกมุ่นในกามคุณ หรือ กามสุขัลลิกานุโยค สำหรับเพศหญิง (หญิง) เป็นตัวแทนของพลังงานขั้วลบ เช่น ความอ่อนโยนแปรปรวน ความอ่อนล้า เศร้าโศก ความตาย ความหนาวเย็น ฯลฯ วิธีการเพศหญิงการอยู่ในระเบียบ ควบคุมกาย วาจา ความประพฤติของตนให้อยู่ในกรอบจารีตประเพณี เพื่อให้เป็นที่ชื่นชมของเพศชาย หรือวิธีการจัดการปัญหาด้วยการยอมจำนนต่อความเจ็บปวดเพื่อให้ได้ในสิ่งที่ปรารถนา จัดเป็นพวกประกอบความลำบากให้แก่ตนเอง คือ อัตตกิลมถานุโยค จะพบว่าความประพฤติที่แตกต่างระหว่างสองเพศเป็นความสุดโต่งที่มีจุดมุ่งหมายเดียวกันนั่นคือ “ความสุข” เพศชายต้องการเอาชนะเพศหญิง (หรือสื่ออื่น ๆ) เพราะปรารถนาความสุข เพศหญิงก็อยากแพ้พ่ายหรืออ่อนน้อมด้วยเหตุผลเดียวกัน

พระพุทธเจ้าชี้ว่าการข้องแวะที่สุดทั้งสองประการดังกล่าวเป็นความทุกข์ ทั้งนี้เพราะการกระทำของสองฝ่ายเป็นไปโดยขึ้นอยู่กับผู้อื่นหรือสิ่งอื่น หากบุคคลคนนั้นหรือสิ่ง ๆ นั้นไม่เป็นตามที่ปรารถนา ความผิดหวังความทุกข์ย่อมเกิดขึ้น เนื่องจากไม่มีผู้ใดจะควบคุมปัจจัยรอบตัวให้เป็นไปดังใจได้ตลอด เพื่อหลีกเลี่ยงความทุกข์ที่จะเกิดขึ้น พระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้มนุษย์ดำเนินทางสายกลาง คือ การดำเนินชีวิตอย่างพอเหมาะพอดีให้ถึงซึ่งความดับทุกข์ ลักษณะของทางสายกลางจึงเป็นการรักษาสมดุลระหว่างขั้วบวกขั้วลบ ตรงกับการแก้ไขปัญหาในเรื่องที่ ดอน ดีนา เสนอ คือ การควบรวมเพศชายเพศหญิงให้เป็น “เพศกลาง” เป้าหมาย คือ การดึงส่วนดีที่สุดของทั้งสองเพศมาไว้ด้วยกัน โดยปริยายหมายถึง การรักษาสมดุลของชีวิตให้ไม่เอียงข้างทั้งทางวัตถุและจิตใจ ยอมรับและกล้าเผชิญหน้ากับความจริง ใช้ปัญญาและเหตุผลเป็นเครื่องมือไตร่ตรองความเป็นไปของชีวิต เลือกปฏิบัติด้วยความรู้เท่าทัน ไม่ปล่อยปละละเลยหรือไม่ฝืนธรรมชาติ พอสมแก่เหตุปัจจัย ดังนั้น หาก ดอน ดีนา มองแนวคิดดังกล่าวในเชิงสัญลักษณ์ ละอัตตาและทิฏฐิของตนลง ก็จะพบทางแก้ไขปัญหาที่แท้จริง คือ การรู้เท่าทันและควบคุมจิตใจ ด้วยวิถีทางสายกลาง มิใช่การทุ่มเทเปลี่ยนแปลงโลกเพื่อสนองความอยากตนเอง

สรุปได้ว่า จากเรื่องเซ็กส์ฟิวชั่น วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า ความทุกข์ของมนุษย์เกิดจากการทำตามอัตตาของตนเอง ทั้งนี้เพราะอัตตาทำให้มนุษย์ตกเป็นทาสของกิเลสถูกครอบงำด้วยความคิดที่เอนเอียงถือมั่นไปตามความปรารถนาส่วนตน ไม่รู้ไม่เห็นสิ่งต่าง ๆ ความจริง จนเกิดความคิดสุดโต่งอันเป็นการทำลายค่าจริยธรรมสองข้าง ข้างหนึ่งเป็นการแสวงหาวิ่งตามหาสุขจากการเสพเสวย ข้างหนึ่งเป็นการหลีกหนี ชีวิตไปอยู่อย่างทรมานตน ทั้งสองฝ่ายต่าง

มุ่งมั่นความสุขในแบบของตน ละเลยการยอมรับความจริง ชีวิตจึงเป็นทุกข์เพราะความถือมั่น ดังนั้น การจะขจัดทุกข์ของมนุษย์ต้องเริ่มแก้ไขจากภายใน คือ ต้องทำจิตให้เป็นกลาง ปราศจากอคติและความยึดมั่นถือมั่น มองทุกสิ่งตามเป็นจริง หยุดตีค่าและให้ความหมายตามความอยาก เลิกควบคุมเปลี่ยนแปลงโลกภายนอก แต่ควรควบคุมโลกภายใน (จิตใจ) ให้ราบเรียบเที่ยงตรง ไม่เอนเอียง จึงจะพบความสุขสงบอย่างแท้จริง

เรื่องวาตะพิฆาต นำเสนอคุณค่าทางจริยะที่ถูกทำลายลงด้วยความยึดมั่นถือมั่นในอัตตาของมนุษย์ เรื่องราวว่าด้วยการทำงานขององค์กร TESLA แห่งสหรัฐอเมริกา องค์กรเกี่ยวกับดินฟ้าอากาศที่มีจุดหมายเพื่อการทหารโดยตรง หัวหน้าโครงการนี้คือ “ท่านนายพล” นักวิทยาศาสตร์ระดับหัวกะทิที่ผันตนเข้าสู่วงการทหาร ความสามารถของท่านนายพลเป็นที่ยอมรับด้วยผลงานอันโดดเด่นและปริญญาบัตรจากมหาวิทยาลัยที่ดีที่สุดสามแห่งของประเทศ หลังจากเหตุการณ์โจมตีเพนตากอนและเพนซิลเวเนีย ในวันที่ 11 กันยายน 2001 ท่านนายพลได้พุ่งเป้าไปที่การตามล่าและสังหาร โอซามา บิน ลาเดน ผู้ก่อการร้ายในเหตุการณ์ดังกล่าวและฟิเดล คาสโตร ผู้นำสูงสุดของคิวบา ในบรรดานักวิทยาศาสตร์หัวกะทิที่ร่วมทำโครงการนี้ ท่านนายพลให้ความสำคัญกับ “ราอูล” นักวิทยาศาสตร์เชื้อสายคิวบาที่มีความสามารถโดดเด่นถึงขั้นอัจฉริยะ ทว่า ราอูล เป็นชาวคิวบาท่านนายพลจึงไม่สามารถไว้วางในตัวเขา มานะทิฏฐิท่านนายพลเกิดจากกระแสสำนึกร่วมของคนในชาติที่มีต่อชาวคิวบา ดังความตอนหนึ่งที่บรรยายถึงอุดมการณ์ที่แตกต่างกันอย่างสุดขั้วระหว่างคิวบากับสหรัฐอเมริกา ความว่า

> คิวบาเป็นไม้เบื่อไม้เมากับอเมริกามานานหลายศตวรรษ ด้วยอุดมการณ์ทางการเมืองต่างกันสุดขั้ว คิวบาโอบรับสังคมคอมมิวนิสต์โดยมี คาสโตร เป็นผู้นำสูงสุดของคิวบาแต่เพียงผู้เดียว เขาต่อต้านอิทธิพลของอเมริกาในคิวบามาตั้งแต่วันแรก คาสโตร เคยก่อรัฐประหารในปี 1953 แต่ล้มเหลว ถูกจับเข้าคุกและต่อมาถูกปล่อยตัว คาสโตร หลบไปอยู่ที่เม็กซิโก วางแผนใหม่ล้มรัฐบาลอีกรอบ ครั้งนี้เขาทำสำเร็จ ขึ้นครองอำนาจ นำคิวบาสู่ระบอบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์แบบเผด็จการ ในสายตาของสหรัฐอเมริกา คาสโตรเป็นเหมือนเสี้ยนในส้นเท้าที่เอาไม่ออก คอยกระตุกหนวดเสืออเมริกาเป็นระยะ สองประเทศนี้ห่างกันเพียงไม่กี่ร้อยไมล์
>
> (วาตะพิฆาต, 2554, หน้า 105)

จากข้อความข้างต้น แสดงให้เห็นมูลเหตุแห่งสงครามที่ยืดเยื้อระหว่างสหรัฐอเมริกาและคิวบา ได้แก่ ความยึดมั่นถือมั่นในอัตตาของสองประเทศ กล่าวคือ ความยึดถือ ในอัตตาทำให้ทั้งสองฝ่ายต่างให้ความหมายแก่สิ่งต่าง ๆ ว่าเป็นประเทศหรือเป็นโลก “ของฉัน” จากนั้นจึงสืบต่อความคาดหวังและพยายามควบคุมต่อโลกนั้นให้เป็นไปในแบบที่ต่างฝ่ายต่างต้องการ ขณะเดียวกันก็เกิดความคิดเทียบเคียงระหว่างตนเองและผู้อื่น ชาติตนกับชาติอื่น สำคัญตนว่าเป็นชาติที่เหนือกว่าหรือสูงส่งกว่า (มานะ) จึงเลือกเชิดชูอุดมการณ์ที่เข้ากับความต้องการของตน (ทิฏฐิปาทาน) โดยมีความกระหายในอำนาจ “อันเป็นสิ่งที่ฝังรากแน่นหนาอยู่ในธรรมชาติของมนุษย์” (คำแหง วิสุทธางกูร, 2550, หน้า 81) เป็นพลังขับเคลื่อนให้เกิดการกระทำต่าง ๆ อย่างถือรั้น เพราะฉะนั้นเมื่อรู้สึกว่าอุดมการณ์หรือความเห็นอื่น ๆ ที่ขัดแย้งกับอุดมการณ์ที่ตนยึดไว้ จึงรู้สึกว่าเป็นการคุกคามต่ออัตตาของตนด้วย ความรู้สึกกลัวและกระวนกระวายใจดังกล่าวทำให้เกิดการต่อสู้รักษาอุดมการณ์ในรูปของการพัฒนาอาวุธร้ายแรงและผลักดันไปสู่การฝืนธรรมชาติอย่างร้ายแรง ดังเช่นการใช้ดินฟ้าอากาศเป็นอาวุธในการสังหารเป้าหมายขององค์กร TESLA โครงการนี้พัฒนามาจากโครงการสตอร์มฟิวรีที่มีเป้าหมายเดิมในการลดกำลังแรงพายุเพื่อช่วยเหลือพื้นที่เกษตรกรรม ต่อมาจึงถูกใช้เป็นอาวุธของสหรัฐอเมริกาโจมตีประเทศคู่อริ ดังข้อความคำบรรยายถึงพัฒนาการของโครงการสตอร์มฟิวรีในตอนหนึ่งความว่า

> ท่านนายพลทำงานในปฏิบัติการป๊อปอายหลายปี แล้วถูกดึงตัวออกจากปฏิบัติการสองปีก่อนที่โครงการ 21.6 ล้านดอลลาร์ยุติเมื่อปี 1972 เขาถูกเรียกตัวไปช่วยโครงการสตอร์มฟิวรี ซึ่งเริ่มมีมาตั้งแต่ปี 1962 เป้าหมายของสตอร์มฟิวรีคือเพื่อหยุดกำลังแรงของพายุที่ทำลายบ้านเรือนและพื้นที่เกษตรกรรมในสหรัฐอเมริกาแต่ละปี
>
> ...
>
> แม้ว่าเป้าหมายแรกของสตอร์มฟิวรีคือเพื่อหยุดพายุ แต่ใครบางคนในกองทัพมองไกลกว่านั้น การลดกำลังหรือปรับทิศเฮอร์ริเคนช่วยชีวิตคนมหาศาลก็จริง แต่ในทางตรงกันข้ามหากสามารถบังคับควบคุมทิศทางของพายุ ก็สามารถบังคับมันให้ไปจัดการศัตรูได้ดีกว่าการใช้ฝนเทียมหรือกระทั่งการทิ้งระเบิด
>
> (วาตะพิฆาต, 2554, หน้า 109)

จากเหตุการณ์ดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความพยายามในการบังคับควบคุมธรรมชาติเพื่อสนองอัตตา ความกระหายในอำนาจ มุ่งมั่นจะเอาชนะจนมองไม่เห็นความจริงของโลกว่า “มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งในธรรมชาติ และการที่มนุษย์ควบคุมธรรมชาติได้ ก็เป็นเพียงการที่มนุษย์ร่วม

เป็นเหตุปัจจัยอย่างหนึ่งผลักดันปัจจัยอื่น ๆ ในธรรมชาติให้ต่อเนื่องสืบทอดกันไป จนบังเกิดผลอย่างนั้น ๆ ขึ้น" (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2552, หน้า 94) ความไม่รู้เท่าทันความจริง (อวิชชา) นี้จะสร้างแรงปรารถนาให้อัตตารู้สึกขาดพร่อง ต้องการ "บางสิ่ง" มาหล่อเลี้ยงส่งเสริมให้อัตตา เติบใหญ่ สำหรับในที่นี้ "บางสิ่ง" หมายถึง อำนาจ กล่าวคือ อัตตาและทิฏฐิของตัวละครให้คิดว่าการมีอำนาจเป็นความเก่งความดี เกิดกระหายอำนาจ ต้องการเสริมความยิ่งใหญ่แห่งอัตตาจนไม่ตระหนักว่าการควบคุมธรรมชาติเป็นการฝืนธรรมชาติ คิดแต่ว่าหากแปรธรรมชาติให้กลายเป็นอาวุธได้ อัตตาของตนก็จะปลอดภัยจากการคุกคามและตนก็จะได้ครอบครองอำนาจหรือความสุขอย่างที่ตนต้องการ ทว่าธรรมชาติย่อมผันแปร ไม่เที่ยงแท้ และมนุษย์ก็มีขอบเขตจำกัดของตน ท้ายที่สุดการฝืนความเป็นจริงดังกล่าว ย่อมเกิดความขัดแย้ง ซึ่งความขัดแย้งในที่นี้เป็นความขัดแย้งทางความคิดระหว่างท่านนายพลและราอูล ดังเหตุการณ์ในตอนที่ราอูลขัดคำสั่งท่านนายพลขณะพยายามปรับพายุให้เคลื่อนไปยังคิวบา ความว่า

> "ทำไมคุณฝ่าฝืนคำสั่งของผม?"
>
> "พายุลูกนี้แรงพอทำลายทั้งเมือง มันคุ้มหรือหากเราต้องฆ่าคนหลายพันคนเพื่อแลกกับคนเลวสองคน? ผมรู้ว่าผมจะรู้สึกผิดไปตลอดชีวิตหากประชาชนคิวบาตายไปอย่างนี้"
>
> "แล้วคนหลายพันคนที่ตายไปในเหตุการณ์ 9/11 ล่ะ?"
>
> "คนตายมามากแล้ว ทั้งที่อเมริกา อัฟกานิสถาน และอิรัก..."
>
> ท่านนายพลคราง "ให้ตายเถอะ! นี่คุณเสือกมีมโนธรรมขึ้นมาตั้งแต่เมื่อไหร่ คาสโตรเป็นคนสั่งฆ่าพ่อแม่คุณไม่ใช่รึ?"
>
> "ใช่ ผมก็อยากให้เขาตาย แต่ไม่ใช่วิธีนี้ ผมขอโทษที่..."
>
> "คุณถูกปลดจากหน้าที่นี้ มีผลบังคับทันที ผมขอจัดการกับพายุลูกนี้ก่อน แล้วค่อยจัดการเรื่องคุณทีหลัง..."
>
> (วาตะพิฆาต, 2554, หน้า 113)

ความขัดแย้งระหว่างราอูลและท่านนายพล ส่งผลให้พายุพ้นคลาดจากคิวบาแต่เปลี่ยนทิศทางมายังอเมริกาแทน ความผิดพลาดของพายุดังกล่าวยิ่งตอกย้ำให้เห็นว่า การฝืนธรรมชาติเพื่อสนองความปรารถนา จะนำมาซึ่งความทุกข์ ทั้งนี้เพราะตามธรรมดาสรรพสิ่งย่อมเป็นไปตามกระแสแห่งเหตุปัจจัยที่สัมพันธ์แก่กันตามวิถีทางแห่งธรรมชาติ การหมุนเวียนตามกระแส ย่อมเป็นไปตามกฎไตรลักษณ์ คือ "อยู่ในภาวะแห่งอนิจจตา ไม่เที่ยง ไม่คงที่ อนัตตตา ไม่มีส่วนที่มีตัวตนแท้จริง และไม่อาจยึดถือเอาเป็นตัวตนได้ ทุกขตาถูกบีบคั้นด้วยการเกิดและสลายตัวอยู่

ทุกขณะและพร้อมที่จะก่อให้เกิดความทุกข์ได้เสมอ ในกรณีที่มีการเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยความไม่รู้” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2552, หน้า 91) ฉะนั้น มนุษย์จึงไม่อาจควบคุมทุกปัจจัยให้เป็นไปตามที่ต้องการได้ แม้จะพยายามฝืนควบคุมได้คราวหนึ่ง ก็มิได้หมายความว่าจะควบคุมได้ทุกคราว และเมื่อถึงคราวผิดพลาดก็จะส่งผลเสียหายร้ายแรงอย่างคาดไม่ถึง ดังเช่นเรื่องวาตะพิฆาต

อนึ่ง ผลสะท้อนกลับอันเกิดจากความพยายามควบคุมปรากฏการณ์ธรรมชาติตอนท้ายเรื่อง อาจพิจารณาได้ในแง่ของกฎแห่งกรรม กล่าวคือ มูลเหตุแห่งการกระทำของท่านนายพลเกิดจากโมหะและโทสะ กิเลสทั้งสองชนิดเป็นผลจากความยึดมั่นถือมั่นในอัตตาของเขา หมายความว่า ความลุ่มหลงในอุดมการณ์ทางการเมืองจนเกินขอบเขต ทำให้ท่านนายพลลืมตระหนักถึงความผิดชอบชั่วดี ตลอดจนปัจจัยแวดล้อมที่อาจเกิดขึ้นจากการกระทำของเขา ทั้งนี้การกระทำเพราะความเห็นผิดนี้ดังกล่าวผูกเนื่องไว้ด้วยความโกรธและความมุ่งร้าย ความรู้สึกที่ว่ามี “ตัวฉัน” หรือ “ประเทศของฉัน” ทำให้นายพลเห็นว่า ความขัดแย้งทางความคิด การต่อต้าน หรือตอบโต้ของผู้อื่นเป็นสิ่งเลวร้ายที่สมควร “กำจัด” เพื่อให้ “ตัวฉัน” หรือ “ประเทศของฉัน” ดำเนินไปในแบบที่ฉันต้องการโดยไม่มีผู้ใดเข้ามาแทรกแซง

จะพบว่าทั้ง โมหะ และโทสะ ของท่านนายพลมีตัณหาหรือความปรารถนาเชื่อมโยงอยู่ด้วย นั่นคือ ความปรารถนาที่จะทำให้ตนบรรลุเป้าหมายในการทำลายคู่ต่อสู้ ยังผลให้ท่านนายพลไม่เลือกวิธีการในการเข้าถึงความปรารถนาของตนแม้จะฝืนธรรมชาติเพียงใดก็ตาม เมื่อเกิดความคิดที่ประกอบด้วยอกุศลมูลดังกล่าว การกระทำ (กรรม) และผลแห่งการกระทำ (วิบาก) ย่อมเกิดขึ้นตามลำดับ ในระดับจิตใจ ท่านนายพลเกิดความเร่าร้อน ฟุ้งซ่าน ผิดหวัง กระวนกระวาย เกิดเป็นความทุกข์ใจ เพราะไม่สมหวังในสิ่งที่ตนปรารถนาในระดับบุคลิกภาพ โมหะ ทำให้ขาดปัญญาในการพิจารณาไตร่ตรอง เชื่อมั่นอย่างงมงาย มีทิฏฐิสูงและดื้อรั้น โทสะ ทำให้มีอารมณ์รุนแรง อาฆาต กระด้าง รีบร้อน ส่วนตัณหานั้นทำให้หลงผิด และไม่รู้จักความพอดี ในระดับวิถีชีวิตจะพบว่าผลแห่งกระทำของท่านนายพลทำให้เขาประสบความล้มเหลวในภารกิจ ซึ่งหมายความว่าเขาได้สูญเสียทั้งโอกาส ความสำเร็จ ลาภ ยศ สุข สรรเสริญ รวมทั้งผู้ช่วยฝีมือดีอย่างราอูล และในดับสังคม การกระทำของเขาเป็นต้นเหตุพายุเฮอร์ริเคน “แคทรีนา” หายนะของบ้านเมือง ซึ่งสร้างความเดือดร้อนให้แก่เพื่อนร่วมชาติรวมทั้งตัวของเขาเอง ลักษณะเช่นนี้สอดคล้องกับพุทธศาสนสุภาษิตว่า “ยาทิสं วปเต พีชं ตาทิสं ลภเต ผลं” หรือ “หว่านพืชเช่นใด ได้ผลเช่นนั้น” ดังนี้จะพบว่า การกระทำอันเกิดจิตอกุศล ย่อมนำไปสู่ทุกข์

สรุปได้ว่า จากเรื่องวาตะพิฆาต วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า การยึดมั่นถือมั่นคือต้นตอของอัตตาหรือ “ตัวฉัน” ยังผลให้เกิดหยิบยื่นความหมายสิ่งต่าง ๆ เพื่อการบัญญัติ “โลกของฉัน” ผู้ที่หลงในการบัญญัติหรือตัวตนสมมตินี้อย่างจริงจัง ย่อมความคาดหวังให้โลกดำเนินไป

ตามวิถีบางอย่าง ก่อให้เกิดพฤติกรรมในเชิงการควบคุม ฝืนบังคับ เพื่อสนองตอบความคาดหวัง ยังผลให้คุณค่าทางจริยธรรมที่เคยมีถดถอยลงไป อัตตาทำหน้าที่กำกับความคิดและการกระทำ ยังผลให้มนุษย์หลงผิด มองไม่เห็นผู้อื่น มองไม่เห็นความขัดแย้งหรือหายนะที่เกิดขึ้นตรงหน้า นานวันเข้าย่อมถูกบีบคั้นด้วยความพร่อง ความสูญสลาย ความไม่เที่ยง ไม่เป็นไปดังใจ จนเกิดเป็นความทุกข์วนเวียนซ้ำเล่าในที่สุด

เรื่องวรรณกรรม 2211 นำเสนอการทำลายคุณค่าทางศีลธรรมและอำนาจของนักประพันธ์ในงานวรรณกรรม ด้วยอำนาจเชิงธุรกิจและความปรารถนาส่วนตนของนายทุน เรื่องราวของ “สตีเฟน คิง” หุ่นยนต์นักประพันธ์ซึ่งเซลล์แมนพยายามอวดอ้างสรรพคุณต่าง ๆ ของมันให้แก่ “ผม” ผู้ทำงานเกี่ยวกับบทละครโทรทัศน์ เพื่อประโยชน์ทางการค้า หุ่นยนต์ดังกล่าวมีความสามารถรอบด้าน อาทิ ความสามารถในการเขียนคำประพันธ์หลายรูปแบบ มีจินตนาการเคยชนะการประกวดมาแล้วหลายครั้ง ความรวดเร็วในการผลิตผลงาน แม้กระทั่งความสามารถในการเก็บฐานข้อมูลและแปลงโครงเรื่องเป็นเรื่องใหม่ เป็นต้น ทว่าในบรรดาความสามารถทั้งหลาย “ผม” กลับถูกใจความเร็วในการผลิตผลงานของหุ่นยนต์ ดังบทสนทนาระหว่างเซลล์แมนและ “ผม” ในตอนหนึ่งซึ่งกล่าวเกี่ยวกับที่มาของชื่อและความสามารถในการเขียนเรื่องของหุ่นยนต์ ความว่า

> “มันมีชื่อไหม?”
>
> “ปกติหุ่นยนต์ไม่มีชื่อมาจากโรงงาน แต่สำหรับตัวนี้ เจ้าของคนเก่าตั้งชื่อมันว่า สตีเฟน คิง ตามชื่อนักเขียนเมื่อสองร้อยปีก่อน นักเขียนคนที่น่าจะผลิตงานเร็วที่สุดในโลกยุคนั้น”
>
> “มันเขียนเรื่องแบบไหนได้?”
>
> “จะเอาแบบโรมานซ์ รัก บู๊ ผจญภัย เรื่องผีได้หมด...”
>
> “เรื่องตลกได้มั้ย?”
>
> “ได้ครับ มันศึกษางานเขียนจำนวนล้าน ๆ ชิ้นที่เคยเขียนในเมืองไทยตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน มันเก็บฐานข้อมูลนิยายเก่าย้อนหลังไป 250 ปีคุณอยากได้พล็อตเรื่องแบบไหน มันสามารถแปลงพล็อตที่มีอยู่นับล้าน ๆ พล็อตเป็นเรื่องใหม่ หรือจะเขียนใหม่เลยก็ได้ มันทำได้หมด ที่สำคัญคือเขียนเร็วเป็นบ้า”
>
> “ดีเลย งานของผมก็ด่วนเป็นบ้า”
>
> (วรรณกรรม 2211, 2554, หน้า 121)

จากบทสนทนาระหว่างตัวละครทั้งสองดังกล่าว สื่อถึงการครอบงำของระบบทุนนิยมที่ส่งผลต่อการสร้างงานวรรณกรรม ในเรื่องนี้วรรณกรรมกลายเป็น “สินค้า” ที่ต้องสนองตอบความต้องการของ “ผม” ในฐานะผู้ผลิตที่หวังผลกำไรจากการสร้างงานของหุ่นยนต์ การพุ่งเป้าไปที่ “ความเร็ว” ในการผลิตผลงานสื่อว่าเป้าหมายแท้จริงของ “ผม” คือ ผลกำไรสูงสุดในการลงทุน มิใช่คุณภาพของหุ่นยนต์นักประพันธ์ “ผม” การสร้างผลงานของหุ่นยนต์จึงเป็นแบบ “พาณิชยศิลป์” มากกว่าจะตอบสนองอุดมการณ์แบบ “ศิลปะเพื่อศิลปะ” หรือ “ศิลปะเพื่อชีวิต” การให้ “ผม” ในฐานะผู้ซื้อ “ทำงานด้านละครโทรทัศน์” นั้น เพื่อชี้ให้เห็นว่าเป้าหมายการเสียดสีในครั้งนี้ คือ ผู้เขียนบทโทรทัศน์และผู้ผลิตละครโทรทัศน์ และเชื่อมโยงไปสู่ประเด็นการนำวรรณกรรมไปดัดแปลงเป็นบทละครโทรทัศน์ ทั้งนี้เพราะ ผู้คนส่วนใหญ่ไม่นิยมอ่านวรรณกรรมที่เป็นรูปเล่ม แต่กลับนิยมชมชอบ “สื่อสำเร็จรูป” อย่าง “โทรทัศน์” เพราะเป็นสื่อที่มีทั้งภาพและเสียง มีหลายราคาและง่ายการหาซื้อไว้ครอบครอง จึงแพร่กระจายไปได้ดีกว่าสื่อประเภทอื่น ๆ นอกจากนี้สภาพสังคมที่เต็มไปด้วยการแก่งแย่งแข่งขัน ทำให้ผู้คนต่างเร่งรีบแสวงหาความสำเร็จใส่ตน จนไม่มีเวลาให้ความสนใจกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นระยะเวลานาน ๆ โทรทัศน์จึงเป็นสื่อที่เข้าถึงผู้คนได้มากที่สุด เพราะนอกจากจะง่ายแก่การบริโภคแล้ว ยังสามารถประกอบกิจกรรมอื่น ๆ ระหว่างที่ชมโทรทัศน์ได้อีกด้วย

ในแง่ของการสร้างสรรค์ผลงาน อาจกล่าวได้ว่าโทรทัศน์เป็นสื่อที่ถูกกระแสสังคมควบคุมมากที่สุด เนื่องจากเป็นสื่อที่มีภาระค่าใช้จ่ายในการผลิตสูงจึงต้องมีนายทุนคอยสนับสนุน โดยส่วนใหญ่แล้วกลุ่มนายทุนมักจะหวังผลกำไรจากการลงทุน ผู้ผลิตจึงต้องพยายามสร้างผลงานตามกระแสสังคม ใช้ความบันเทิงเปิดเกมชิงมวลชนจากคู่แข่งมาเป็นฐานเสียง เพื่อให้ได้มาซึ่งแรงสนับสนุนจากนายทุนและผลกำไรจากการผลิต ผลจึงไปตกอยู่ที่นักเขียนซึ่งต้องเขียนเรื่องตามกระแสสังคม จนขาดอิสระในการสร้างสรรค์ผลงาน ต้องขายอุดมการณ์เพื่อการดำรงชีพและผลประโยชน์ส่วนตน นักเขียนจึงไม่ต่างไปจาก “หุ่นยนต์” ที่เป็นเพียง “ทาส” คอยรับใช้ นายทุน ผู้ผลิตและกลุ่มมวลชนผู้ชมละคร ดังเช่นหุ่นยนต์นักประพันธ์ในเรื่องที่ไม่มีสิทธิ์แสดงความคิดเห็น ต้องคอยปรับเนื้อหาทุกช่วงทุกตอนของตนให้เป็นไปตามที่ “ผม” คอยกำกับอยู่ตลอด หากตอนใดที่หุ่นยนต์เสนอออกมาแล้วไม่เป็นสมอารมณ์ของ “ผม” เซลล์แมนจะกดปุ่มข้างใบหูของหุ่นเพื่อบังคับหุ่นยนต์ให้เขียนเรื่องในแบบที่ “ผม” ต้องการ ดังเหตุการณ์ในตอนหนึ่งที่เซลล์แมนปรับโหมดศีลธรรมของหุ่นยนต์ ความว่า

ผมบอกหุ่นยนต์ “ผมไม่อยากให้เรื่องแบบเนิบ ๆ ผมอยากให้มีฉากพระเอกปล้ำนางเอกด้วย”

หุ่นนักเขียนว่า “ปล้ำนางเอกก็เป็นคนไม่ดีซีครับ คนดูจะรับได้หรือ?”

“ได้ซี เพราะตอนจบพระเอกสำนึกผิด”

“แต่การปล้ำนางเอกอย่างนี้ไม่ถูกศีลธรรม”

ผมหันไปที่เซลล์แมน เขายิ้ม “ไม่ต้องห่วงครับ นักเขียนคนก่อนตั้งค่าระดับศีลธรรมของหุ่นตัวนี้ไว้สูงไปหน่อย เดี๋ยวผมจะปรับโหมดระดับศีลธรรมลง”

“โหมดศีลธรรม?”

“เป็นปุ่มเล็กที่ออกแบบมาเป็นตัวกลั่นกรองระดับศีลธรรมของตัวละครในเรื่องค่าเลขยิ่งสูง เรื่องที่เขียนจะอยู่ในกรอบศีลธรรมมาก”

เซลล์แมนกดปุ่มอีกปุ่มหนึ่งที่ข้างใบหูของ สตีเฟน คิง

“เอาละ ผมลดระดับศีลธรรมตัวละครลงแล้ว ทีนี้มันก็สามารถเขียนเรื่องแบบที่คุณต้องการ”

สตีเฟน คิง เล่าเรื่องต่อ “คราวนี้พระเอกก็ไล่ปล้ำนางเอกได้เลย”

(วรรณกรรม 2211, 2554, หน้า 123-124)

จากเหตุการณ์ดังกล่าวพบว่า การขาดอิสระทางความคิดของนักเขียนนำไปสู่การบั่นทอนคุณธรรมและจริยธรรมที่พึงมีในการนำเสนองานเขียน ทั้งนี้พบว่าเนื้อหาของเรื่องที่ “ผม” คอยบังคับควบคุมให้หุ่นยนต์เขียนเน้นไปที่อารมณ์ รัก โลภ โกรธ หลง ความรุนแรงและอารมณ์อันหยาบกระด้างของมนุษย์ เพื่อตอบสนองความอยาก ความพึงพอใจ และความก้าวร้าวทางอารมณ์ของกลุ่มผู้เสพ ขณะที่เหตุผลและจริยธรรมถูกลดทอนให้กลายเป็นเรื่องที่ไร้ความสลักสำคัญ ทั้งหมดนี้สื่อถึงการลดทอนสุนทรียะและพลังทางปัญญาของวรรณกรรมให้กลายเป็นเพียงเครื่องมือรับใช้และสนองกิเลสอันไม่มีสิ้นสุดของมนุษย์ ทั้งนี้จะพบว่าสิ่งที่ถูกประเมินค่าว่า “ดี” ตามความเห็นของ “ผม” คือ เนื้อหาที่สนองความต้องการของ “ผม” ได้ ซึ่งส่วนใหญ่มักวนเวียนอยู่กับฉากและเหตุการณ์ซ้ำเดิมของละคร เช่น การกลั่นแกล้งของตัวร้าย พระเอกข่มขืนนางเอก การใช้ไสยาศาสตร์เพื่อช่วงชิงความรัก การตบตีแย่งชิง บุพสันนิวาสที่เพ้อฝัน เป็นต้น การให้ตัวละครเพิกเฉย ไม่ใส่ใจต่อความประพฤติผิดศีลธรรมในเรื่องที่ถูกแต่งขึ้นและทำให้ความประพฤตินั้นกลายเป็นสิ่งขบขันด้วยการกล่าวเกินจริง โดยไม่ตระหนักว่าความประพฤติหรือเหตุการณ์นั้นเบี่ยงเบนไปจากมาตรฐานของสังคม สื่อว่าตัวละครมีโมหะหรือความหลงผิดอยู่ภายในจิตใจจนมองไม่เห็นสิ่งใดนอกจากความปรารถนาของตนเอง ลักษณะเช่นนี้จะทำให้ผู้อ่าน

รู้สึกขัดแย้งในใจ ไม่เห็นพ้อง หรืออาจถึงขั้นชิงชังต่อการกระทำของตัวละคร ยังผลให้เกิดการขบคิดพินิจพิจารณาถึงความบกพร่องของตัวละครที่ถูกเสียดสี

สรุปได้ว่า จากเรื่องวรรณกรรม 2211 วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า ความไม่ตระหนักรู้ในสำนึกผิดชอบชั่วดีหรือความลุ่มหลงในสิ่งใดสิ่งหนึ่งจนขาดวิจารณญาณ เกิดจากตัณหาและความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ที่มีโมหะเป็นปัจจัย ยังผลทำให้มนุษย์มองไม่เห็นสิ่งใดนอกจากสิ่งเสพเสวย เช่น ผลกำไร อารมณ์อันชอบใจ เป็นต้น นานวันเข้าย่อมกลายเป็นปัจจัยให้เกิดความยึดมั่นถือมั่นในสิ่งเสพเสวยจนตกเป็นทาส เกิดการผูกมัดตัวให้คับแคบ สร้างอุปสรรคกักปัญญาของตนเอง กระทั่งคุณค่าทางศีลธรรมก็ถูกบั่นทอนลง ก่อให้เกิดความบีบคั้นขัดแย้งจากความทุกข์เพราะความยึดอยากและความเห็นผิดของตนเอง

เรื่องแสงเปลี่ยนเวลา นำเสนอค่าทางจริยะที่ถูกละเมิดเพราะตัณหาและอัตตาของมนุษย์ เรื่องเล่าถึงศาสตราจารย์ทางฟิสิกส์วัยเกษียณชื่อ “ซิมง ลามี” ผู้พัฒนาแนวคิดเรื่องการข้ามเวลาผ่าน “รูหนอน” จนสามารถสร้างรูหนอนที่สามารถเปลี่ยนแสงธรรมดาเป็นสื่อกลางการข้ามเวลาได้ กล่าวคือ สิ่งที่ถูกฉายแสงผ่านเครื่องมือของเขาจะกลายเป็นวัตถุที่ใหม่หรือเก่าขึ้นได้ เมื่อการคิดค้นประสบความสำเร็จ ซิมง ลามี ได้เล่าเรื่องนี้ให้ “อังตวน คาโร” ลูกศิษย์วัยสามสิบของเขาฟัง ซิมง ลามี เท้าความถึงต้นตอความคิดในการพัฒนารูหนอนว่า เขานำแนวคิดดังกล่าวมาจากบันทึกของศาสตราจารย์ กีโยม ลามี ปู่ของเขา โดยสิ่งที่จุดประกายความคิดนี้เป็นผลมาจากความหวั่นกลัวความสูญเสียที่อาจเกิดขึ้นแก่ผลงานศิลปะของชาวฝรั่งเศส เมื่อครั้งที่ “ฮิตเลอร์” กำลังยกทัพเยอรมันบุกโปแลนด์และฝรั่งเศส ความพลาดหวังเพราะถูกปฏิเสธจากสถาบันศิลปะที่ปรารถนาทำให้ ฮิตเลอร์ หันเหเข้าสู่การเมืองและพยายามปล้นผลงานศิลปะชั้นเยี่ยมไปจากฝรั่งเศส ทว่าชาวฝรั่งเศสรู้เท่าทันจึงระดมนักวิทยาศาสตร์คิดค้นวิธีการทำให้ภาพเขียนมีสภาพเก่าเพื่อตบตาชาวเยอรมันปู่ของ ซิมง ลามี ถูกเชิญให้เข้าร่วมกลุ่มดังกล่าว จนค้นพบเทคนิคการใช้ “แสง-เวลา” ผ่านรูหนอนเปลี่ยนวัตถุให้เก่าขึ้นดังกล่าว ซิมง ลามี ทดสอบเครื่องมือของตนให้ผู้เป็นลูกศิษย์เห็นในประสิทธิภาพ ทว่าขณะนั้นเอง อังตวน คาโร ก็เกิดความปรารถนาอยากครอบครองเครื่องมือที่อาจารย์ของตนคิดค้นขึ้นมา ดังบทสนทนาระหว่าง อังตวน คาโร และ ซิมง ลามี ความว่า

ศาสตราจารย์พูดไม่ทันจบคำ นักฟิสิกส์หนุ่มก็คว้าท่อเหล็กบนชั้นตีหัวเจ้าของบ้านล้มลง เลือดไหลออกจากหัว เขาตีซ้ำอีกครั้ง ศาสตราจารย์ร้อง

"เธอทำ... อะไร..."

"ผมขอโทษ ผมไม่อยากฆ่าอาจารย์ แต่ผมจำเป็น"

ศาสตราจารย์หอบหายใจถี่ ๆ เลือดไหลอาบหัว เสื้อโชกเลือด "เธอจะ... ฆ่า... ฉัน... ทำไม..."

"ผมต้องการรางวัลโนเบลและสิทธิบัตรงานชิ้นนี้ ผมทำงานหลายปี ยังไม่มีงานสักชิ้นที่โดดเด่นพอ นักฟิสิกส์รางวัลโนเบลล้วนคิดค้นนวัตกรรมในวัยหนุ่มทั้งนั้น..."

ศาสตราจารย์ครางเบา ๆ เขาลาออกจากมหาวิทยาลัยมิใช่เพราะเขาไม่มีเวลาสอนหนังสือ เขาเบื่อการเมืองในสถาบันการศึกษา คนนอกวงการไม่รู้ว่าวงการวิทยาศาสตร์เต็มไปด้วยการแข่งขัน การขโมยวิชาการ สารพัด

"เธอก็ไม่ต่างอะไรจาก... พวกนาซี... ปล้นของคนอื่น... โดยไม่มีศีลธรรม"

(แสงเปลี่ยนเวลา, 2554, หน้า 139-140)

จากบทสนทนาข้างต้นพบว่า "ตัณหา" เป็นแรงจูงใจแห่งการกระทำของ อังตวน คาโร กล่าวคือ ความปรารถนาอยากได้ใคร่มีในชื่อเสียง เกียรติยศและความสำเร็จของเขานำไปสู่การก่ออกุศลกรรม ได้แก่ การทำร้ายและช่วงชิงทรัพย์สินของผู้อื่น เพื่อสนองตอบอัตตาที่เต็มไปด้วยความทะยานของตน หากพิจารณาอย่างถี่ถ้วนจะพบว่าต้นตอแห่งการกระทำอันเลวร้ายดังกล่าวมาจาก "อัตตา" ของ อังตวน คาโร เอง ทั้งนี้เพราะอัตตาทำให้เขาให้ความหมายแก่โลก นำไปสู่การตราค่าสิ่งประดิษฐ์ของศาสตราจารย์ ซิมง ลามี ว่าเป็นสิ่งวิเศษ เป็นสะพานไปนำไปสู่ "ความสุข" หรือ "ความสำเร็จ" ที่เขามุ่งหวัง และเพราะความหมายดังกล่าวนี้เองที่เป็นตัวกระตุ้นให้ อังตวน คาโร เกิดความโลภ ความเห็นแก่ตัว เกิดเป็นรู้สึกว่า "ฉันอยากได้" และ "มันเป็นของฉัน" นำไปสู่การฉกฉวยแย่งชิงอันไม่ชอบธรรมดังกล่าว

อนึ่ง หากพิจารณาเนื้อเรื่องอย่างถี่ถ้วนจะพบว่า อังตวน คาโร และ ซิมง ลามี เป็นตัวละครที่ถูกสร้างขึ้นมาในฐานะตัวละครคู่ขัดแย้ง ความแตกต่างทั้งอายุ ประสบการณ์ ทัศนคติที่มีความรู้วิทยาศาสตร์และความเข้าใจที่มีต่อโลก ปัจจัยแวดล้อมเหล่านี้เป็นแรงขับให้ตัวละครทั้งสองมีมุมมองความคิดและพฤติกรรมแตกต่างกัน ซิงมง ลามี เป็นนักวิทยาศาสตร์ที่วัดคุณค่าสิ่งประดิษฐ์ของตนจากการสร้างประโยชน์ส่วนรวม เขาปรารถนาจะใช้สิ่งประดิษฐ์ทางวิทยาศาสตร์แก้ปัญหาความเป็นอยู่และคุณภาพชีวิตของมนุษย์ ดังคำที่กล่าวว่า "...ด้วยเครื่องมือนี้ เราสามารถสร้างผลผลิตได้เร็วขึ้น ซึ่งแปลว่ามากขึ้นกว่าเดิมพันเท่าหมื่นเท่า..." (แสงเปลี่ยนเวลา, 2554, หน้า 139) แต่

สำหรับ อังตวน คาโร สิ่งประดิษฐ์ทางวิทยาศาสตร์นี้จะนำไปสู่การสนองตัณหาของมนุษย์ ดังที่กล่าวว่า “ผมว่าเรายังสามารถย้อนเวลากลับ เพียงฉายแสง-เวลาบนผิวหน้าเหี่ยวย่นของคนสูงวัย ผิวหน้านั้นก็สามารถคืนสภาพสู่ความเป็นหนุ่มสาวได้อีก” (แสงเปลี่ยนเวลา, 2554, หน้า 139) ความคิดที่ฝืนธรรมชาติดังกล่าวสื่อถึงความคิดที่ผูกติดอยู่กับอัตตาของเขา เพราะหากนำสิ่งประดิษฐ์นี้ไปใช้เพื่อชะลอความอ่อนเยาว์บนใบหน้าได้จริง สิ่งที่ตามมาคือ “ผลกำไร” และ “ชื่อเสียงเกียรติ” ซึ่งล้วนเป็นไปเพื่อประโยชน์ส่วนตัวของเขาทั้งสิ้น พฤติกรรมอันเกิดจากตัณหาและความเห็นแก่ตัวของ อังตวน คาโร ถูกวางล้อกับพฤติกรรมของ ฮิตเลอร์ ผู้ปล้นผลงานศิลปะไปจากชาวฝรั่งเศส ทั้งนี้เพื่อแสดงให้เห็นว่า ไม่ว่าจะกี่ยุคกี่สมัย การกระทำอันชั่วร้ายและการละเมิดจริยธรรมระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ล้วนเป็นผลมาจากตัณหา คือ ความอยากได้ อยากมี อยากเป็น เพราะหวังปรนเปรออัตตาส่วนตนทั้งสิ้น สิ่งประดิษฐ์ทางวิทยาศาสตร์จึงอยู่ในฐานะดาบสองคมที่ถูกหยิบยื่นคุณค่าโดยมนุษย์ คุณประโยชน์หรือโทษของสิ่งประดิษฐ์ล้วนขึ้นอยู่กับว่า มนุษย์มีเจตนานำไปมันไปใช้ในทางใด เพราะฉะนั้น การที่มนุษย์จะประสบความสุขหรือทุกข์จึงมิได้ขึ้นอยู่กับปัจจัยภายนอก แต่เป็นเพราะการกระทำอันเกิดจากเจตนาของมนุษย์เอง

การกระทำของ อังตวน คาโร นำไปสู่บทสรุปที่อธิบายค่าทางจริยะได้ด้วยกฎแห่งกรรมและมัชฌิมาปฏิปทา ทั้งนี้จะพบว่าตัณหาที่ครอบงำจิตใจของ อังตวน คาโร นำไปสู่ความคิดในทางทำร้ายทำลายผู้อื่น โดยพยายามให้เหตุผลแก่ตนเองว่า “ผมไม่มีเวลาอีกแล้ว ผมจำเป็นต้องทำ” เหตุผลดังกล่าวล้วนบอกถึงการยึดอัตตาของตนเป็นศูนย์กลาง เพื่อให้เขาสามารถคงความมั่นคงแห่งอัตตาและกระทำสิ่งเลวร้ายได้โดยไม่รู้สึกผิด ดังที่ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) (2552, หน้า 505-506) อธิบายไว้ว่า

> เมื่อคนโกรธชิงชังถึงขั้นฆ่าฟันกันตายนั้น ว่ากันให้ถูกต้องแท้จริงแล้ว เขาได้ฆ่าด้วยต้องการความตายของคนอีกฝ่ายหนึ่งไม่ ความตายของศัตรูของเขาก็เหมือนกับความตายคนอื่น ๆ ทั้งหลาย คือ ไม่มีคุณค่าที่เขาจะเอาไปใช้ประโยชน์อะไรได้ การที่เขาเข่นฆ่าศัตรูก็เพราะ การฆ่าหรือการทำให้ตายนั้นเป็นเงื่อนไขดีที่สุดที่จะทำให้เขาได้สิ่งที่ตนต้องการ คือ การธำรงรักษาความถาวรมั่นคงและความยิ่งใหญ่แห่งตัวตนเอาไว้ได้ ความพ้นไปเสียได้จากสิ่งที่คุกคามต่อความมั่นคงของอัตตา ความพรากพ้นแยกขาดออกไปได้ระหว่างตัวเขากับสิ่งที่ไม่ปรารถนา หรือการทำให้ภาวะไม่น่าปรารถนา คือ ความพินาศย่อยยับอย่างร้ายแรงที่สุดที่เขานึกคิดได้ เกิดขึ้นแก่บุคคลที่เขาไม่ปรารถนา...

อย่างไรก็ตาม ความพยายามฆ่าอาจารย์ของ อังตวน คาโร ไม่สัมฤทธิ์ผล เขาได้รับผลกระทบจากสิ่งประดิษฐ์นี้อย่างคาดไม่ถึง เมื่อเครื่องพยายามรักษาสมดุลของจักรวาล ด้วยการมอบความชราให้แก่ ซิมง ลามี แต่กลับยึดอายุคืนจากเขา อังตวน คาโร กลับกลายเป็นทารกและได้รับโอกาสใหม่ที่อาจารย์ของเขามอบให้ การจบเรื่องเช่นนี้นอกจากจะเป็นตอกย้ำความเป็นคู่ขัดแย้งระหว่างตัวละครทั้งสอง ยังชี้ให้เห็นว่า การสร้างอัตตาขวางกระแสแห่งธรรมชาติด้วยตัณหาและอุปาทาน นำไปสู่การแสวงหาและปรนเปรออัตตาอย่างสุดโต่ง ท้ายที่สุดย่อมจบลงด้วยทุกข์วิบาก คือ สภาพอันก่อให้เกิดทุกข์ เช่น ความคับแค้น เดือดร้อน ขุ่นมัว เศร้าหมอง เป็นต้น อันเกิดจากการบีบคั้นของอัตตา สร้างทุกข์ทั้งตัวผู้กระทำและบุคคลรอบข้าง อย่างไรก็ตาม ประเด็นการรักษาสมดุลตอนท้ายเรื่องเป็นนัยแฝงที่สื่อถึงทางออกที่ วินทร์ เลียววาริณ ชี้แนะไว้สำหรับผู้ที่ต้องการพ้นทุกข์ดังกล่าว นั่นคือ การสร้างสมดุลทางใจด้วยการละวางตัณหาและอุปาทานของตนลงเสีย ซึ่งทางพุทธปรัชญาเสนอให้รักษาสมดุลทางใจด้วย “ฉันทะ” คือ ความพอใจ ชอบใจและอยากในสิ่งดีงาม ใช้ชีวิตโดยมุ่งเน้นที่อัตถะ คือ ประโยชน์หรือคุณค่าที่แท้จริงของชีวิต เริ่มจากการรู้จักคิดหรือคิดถูกวิธี (โยนิโสมนสิการ) คิดตามสภาวะเหตุผล เน้นการปฏิบัติตามทางกลาง ไม่ผูกพันกับอัตตา ซึ่งจะนำไปสู่ชีวิตที่พึงใจ อิ่มใจ และสุขสงบอย่างแท้จริง

สรุปได้ว่า จากเรื่องแสงเปลี่ยนเวลา วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า เมื่อมนุษย์ยอมให้ตัณหาและอุปาทานเข้าครอบงำจิตใจ สำนึกแห่งความผิดชอบชั่วดีย่อมขาดหาย เพราะใจที่ใฝ่ในความทะยานอยากทำให้เกิดอาการดิ้นรน กระเสือกกระสน ต้องการเพิ่มเติมในส่วนที่คิดว่าพร่องหรือขาด นำไปสู่การกระทำด้วยความโลภ ความเห็นแก่ตัว และความหลงผิด คือ การยึดมั่นถือมั่นว่ามีอัตตาหรือตัวตนที่ต้องการเสพเสวย จึงยอมทำทุกอย่างแม้กระทั่งละเมิดต่อศีลธรรมจรรยาความเป็นมนุษย์ด้วยการช่วงชิง ทำร้ายทำลายผู้อื่นเพื่อตนเอง ทว่าอกุศลกรรมย่อมนำไปสู่วิบากกรรมของมัน การดิ้นรนกระเสือกกระสนด้วยความยึดอยาก ท้ายที่สุดย่อมถูกสิ่งที่ยึดอยากนั้นบีบคั้นจนเป็นทุกข์ หากต้องการหลุดพ้นจากวงเวียนแห่งทุกข์ ต้องรู้จักพอใจในสิ่งที่มี ปฏิบัติตามทางสายกลาง และ ละวางอัตตาของตนเสีย

เรื่องข่าวจากดาวสีน้ำเงิน เสนอประเด็นเรื่องศีลธรรมของมนุษย์ที่เสื่อมลงไปเพราะตัณหาผ่านเรื่องสั้นที่ใช้การนำเสนอล้อเลียนข่าวหนังสือพิมพ์ ประกอบด้วยข่าวทั้งหมด 8 ข่าว ผู้เล่าเรื่องอ้างว่ารวบรวมจากสื่อต่าง ๆ ในโลกสีน้ำเงินช่วงปี 2103-3505 ข่าวแต่ละชิ้นสื่อถึงการแก้ปัญหาโดยใช้วิทยาการทางเทคโนโลยีของชาวโลกสีน้ำเงิน ซึ่งสร้างปัญหาใหม่ที่ใหญ่กว่าเดิม เช่น การสร้างอาคารมีชีวิตซึ่งต้องใช้ปุ๋ยเร่งความเจริญเติบโตของอาคาร เพื่อประหยัดต้นทุนในการก่อสร้าง แต่กลับเกิดปัญหาเมื่ออาคาร “โตเร็วเกินไป” จนทำให้ผู้คนบาดเจ็บหรือล้มตายเป็นจำนวนมาก หรือการแปลงพันธุ์ยีนของมนุษย์ เพื่อให้ผู้คนสามารถหายใจด้วยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์

แต่กลับก่อให้เกิดปัญหาขาดแคลนก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ ฯลฯ หลายข่าวบ่งบอกถึงปัญหาทางจริยธรรมที่เสื่อมถอยของชาวโลกสีน้ำเงิน เช่น การผ่าตัดให้มนุษย์เชื่อในสิ่งโกหก เพื่อให้สามารถผ่านเครื่องจับเท็จได้ การใช้เงินวิ่งเต้นเพื่อรักษาตำแหน่งของโลกสีน้ำเงินในฐานะดาวเคราะห์ระบบสุริยะ เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า แม้วิทยาการและเทคโนโลยีจะสูงส่งเพียงใดก็ไม่อาจตอบสนองตัณหาอันไม่สิ้นสุดของมนุษย์ได้ ตัวอย่างเช่นข่าวแสวงหาคู่ของบริษัท “ทรู โซลเมต” ซึ่งอ้างว่ามีเครื่องมือในการอ่านค่าสมองเพื่อประโยชน์ในการหาคู่ของมนุษย์ ความว่า

> เครื่องมือนี้เรียกว่า ทรู โซลเมต ทำงานโดยการอ่านค่าสมองเพื่อทราบข้อมูลของผู้ที่ต้องการหาคู่ครอง เครื่อง ทรู โซลเมต สามารถคัดกรองคู่ครองที่ตรงสเป็คฯ ของมนุษย์แต่ละคน โดยการอ่านค่าสมองของมนุษย์ทั่วระบบสุริยะเก็บไว้ในคลังข้อมูล แล้วจับคู่ที่ถูกต้องให้ ลูกค้าจะมั่นใจได้ร้อยเปอร์เซ็นต์ว่าเขาหรือเธอได้คู่ที่ตรงใจที่สุดในระบบสุริยะ โดยการอ่านค่าสมอง จากการวิจัยและทดลองพบว่า สมองมนุษย์ทุกคนบอกได้ว่า คู่ครองของตนควรมีคุณสมบัติใด หน้าตาแบบใด อายุเท่าใด ฯลฯ
>
> บริการ ทรู โซลเมต ได้รับความนิยมมาก ลูกค้าทุกคนบอกเป็นเสียงเดียวกันว่า ได้พบคู่ครองในฝันโดยแท้
>
> บริษัท ทรู โซลเมต ถูกสั่งปิดและดำเนินคดีหลังจากให้บริการนานสามปี หลังจากที่ลูกค้ารายหนึ่งพบว่า คู่ครองที่บริษัทหามาให้ไม่ใช่มนุษย์แท้ แต่เป็นแอนดรอยด์ที่สร้างขึ้นตามสเป็คฯของสมองลูกค้า
>
> ลูกค้าแทบทั้งหมดต้องการคู่แท้ที่เป็นคนจริง ๆ ไม่ใช่มนุษย์เทียม แม้ว่าแอนดรอยด์จะมีสรีระเหมือนคนทุกประการ และมีคุณสมบัติดีกว่าคนจริงกี่เท่าก็ตาม
>
> (ข่าวจากดาวสีน้ำเงิน, 2554, หน้า 157-158)

จากข้อความดังกล่าวพบว่า ข่าวในโลกสีน้ำเงินสื่อถึงความต้องการอันไร้ขีดจำกัดของมนุษย์ อาทิ การหาคู่ของบริษัทดังกล่าว แม้มีวิทยาการสูงถึงขั้นประดิษฐ์แอนดรอยด์หรือหุ่นยนต์ที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้คนได้ แต่เมื่อผู้ใช้บริการทราบว่าคู่ที่ทางบริษัทจัดหามาให้เป็นแอนดรอยด์ พวกเขากลับต่อต้านด้วยเหตุผลว่า ต้องการ “ของแท้” มิใช่ “ของเทียม” จุดนี้แสดงถึงการยึดมั่นถือมั่นในอัตตาและตัณหาของมนุษย์ กล่าวคือ อัตตาทำให้เกิด “มานะ” คือ ความถือตัวทระนงตน สำคัญตนว่าสูงกว่าเขา ด้วยเหตุว่ามนุษย์ในเรื่องนี้มองแอนดรอยด์ในฐานะ “ทาส” หรือ “ผู้รับใช้” มิใช่ “บุคคล” หรือ “มนุษย์” จึงคิดว่าตนมิอาจให้ความรักเยี่ยงมนุษย์ต่อแอนดรอยด์ได้ ลักษณะเช่นนี้ สื่อว่ามนุษย์มีมานะทิฏฐิจึงสงวนความรู้สึกบางอย่างไว้สำหรับมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น

เพราะอัตตากำเริบบีบเบ่งทำให้ไม่อาจยอมรับสิ่งที่ “ด้อยกว่า” มาเป็นคู่ของตนได้ ทั้งนี้ในอีกแง่หนึ่งข่าวดังกล่าวสื่อถึงตัณหาที่ไม่เคยพอของมนุษย์ เมื่อได้สิ่งนี้แล้วก็ต้องการสิ่งนั้นอยู่ร่ำไป ความต้องการของแท้ในที่นี้เป็นเพียงข้ออ้างซึ่งแสดงว่า มนุษย์ไม่เคยหยุดปรารถนาและคาดหวังจะได้ในสิ่งที่ดีที่สุดเสมอ

นอกจากจะสงวนความรู้สึกรักแล้ว มนุษย์ในเรื่องนี้ยังสงวน “มโนธรรม” และการปฏิบัติตนตามจริยธรรมไว้สำหรับมนุษย์ด้วยกัน สิ่งที่ถูกจัดว่า “เป็นอื่น” อย่างแอนดรอยด์จะไม่ได้รับการปฏิบัติทางจริยธรรมจากมนุษย์ ดังข่าวของจิตแพทย์แอนดรอยด์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าแอนดรอยด์ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อสนองตัณหาของมนุษย์อย่างแท้จริง แม้จะอยู่ในฐานะแพทย์แต่กลับเป็นเหมือน “วัตถุ” ที่ต้องทนการรองรับอารมณ์ของมนุษย์ทุกรูปแบบ จนกระทั่งแอนดรอยด์แพทย์เกิดความเครียดสะสมและลงท้ายด้วย “การระเบิดออกในรูปของความรุนแรง” ในที่สุด การระเบิดตัวของแอนดรอยด์ดังกล่าว ตอกย้ำความทุกข์ที่เหล่าแอนดรอยด์ได้รับพร้อมกับสื่อถึง “ตัณหา” ที่ไร้ขอบเขตจำกัดของมนุษย์ การบำบัดของแอนดรอยด์ไม่อาจ “ล้าง” อารมณ์อันหม่นหมองของมนุษย์ได้ เพราะความหม่นหมองเป็นอารมณ์ที่ไม่คงที่และเกิดขึ้นใหม่ได้ทุกขณะ ความหม่นหมองนี้เกิดขึ้นจากตัณหา กล่าวคือ มนุษย์มีตัณหาจึงเกิดความคาดหวัง เมื่อคาดหวังแล้วไม่ได้ในสิ่งที่หวังก็หม่นหมองและเป็นทุกข์ ฉะนั้น ความหม่นหมองจึงอิงสัมพันธ์กับความตัณหา ยิ่งอยากและคาดหวังมากเท่าใดก็ยิ่งหม่นหมองเป็นทุกข์มากเท่านั้น การที่แอนดรอยด์ระเบิดจึงตอกย้ำว่าแม้วิทยาการสูงล้ำเพียงใดก็ไม่อาจเอาชนะตัณหาของมนุษย์

นอกจากนี้ ข่าวจิตแพทย์แอนดรอยด์ ยังชี้ว่าการสร้างแอนดรอยด์ให้ “มีความรู้สึก” แต่กลับไม่ยอมรับแอนดรอยด์ในฐานะมนุษย์ เป็นการกระทำที่ย้อนแย้งในตนเองของมนุษย์ กล่าวคือ พวกเขาต้องการสร้างแอนดรอยด์ให้ “รู้สึกเป็นมนุษย์” แต่กลับไม่ยอมรับพวกมัน “เป็นมนุษย์” การมองแอนดรอยด์ในฐานะเครื่องจักรหรือคนรับใช้ นำไปสู่การบีบบังคับ การเบียดเบียน และการผลักดันให้ถูกทำลายโดยอ้อม แล้วอ้างความชอบธรรมทำให้แก่การกระทำของตนว่า การกระทำของตนนั้นไม่ผิด เพราะแอนดรอยด์อยู่ในฐานะเครื่องจักรที่ “ไร้ความรู้สึก” ไม่ต่างจากวัตถุที่สิ่งของที่ไม่รู้เจ็บปวด จึงไม่ต้องคำถึงจริยธรรมหรือใช้มโนธรรมควบคุมการกระทำที่มีต่อแอนดรอยด์ ความคิดเช่นนี้นำไปสู่การละเมิดสิทธิของแอนดรอยด์ในด้านต่าง ๆ ทั้งยังเพิ่มพูนความหยาบกระด้างภายในจิตใจของมนุษย์ให้รุนแรงขึ้น ซึ่งอาจนำไปสู่การกระทำก้าวร้าวรุนแรงระหว่างมนุษย์ด้วยกันในที่สุด

การกระทำของมนุษย์ต่อแอนดรอยด์ดังกล่าว ตอกย้ำถึงการยึดตนเป็นศูนย์กลางของมนุษย์ ทั้งนี้หากพิจารณาข่าวแต่ละข่าวที่ปรากฏในเรื่องจะพบว่าทุกเรื่องต่างวิพากษ์การกระทำที่ยึดมั่นถือมั่นในอัตตาของมนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การทำตามแรงใฝ่ใจของตัณหาในรูปแบบต่าง ๆ

เช่น อยากมีชีวิตที่ดีขึ้น อยากธำรงฐานะทางสังคม อยากพ้นไปจากภาวะทุกข์ อยากพบเนื้อคู่ อยากเจอกับสิ่งที่พลัดพรากไป ฯลฯ ในที่นี้ความรู้ความคิดทางวิทยาศาสตร์ถูกนำมาใช้เพื่อประดิษฐ์เครื่องมือสนองตัณหาของมนุษย์ ซึ่งผู้สร้างคาดว่ามันจะนำมนุษย์ในสังคมไปสู่ภาวะที่เป็นสุขยิ่งขึ้นกว่าเดิม แต่ตัณหาที่ไม่สิ้นสุดทำให้มนุษย์ไม่เคยพึงพอใจต่อภาวะที่ถูกสร้างขึ้นโดยสิ่งประดิษฐ์ แม้บางคราวสิ่งประดิษฐ์จะสนองความปรารถนาได้ชั่วขณะหนึ่ง ตัณหาก็มักพยายามแส่หาสิ่งสนองความต้องการในภาวะใหม่อยู่ทุกขณะ ฉะนั้น การเติมเต็มตัณหาด้วยเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์จึงมิใช่ทางแก้ปัญหา แต่กลับเป็นการสร้างปัญหาใหม่ที่ยุ่งเหยิงซับซ้อนกว่าเดิม ทั้งนี้เพราะมนุษย์ไม่รู้ไม่เห็นความจริง (อวิชชา) ว่าตัวการของปัญหาที่แท้จริงมิใช่วัตถุภายนอก หากแต่เป็นจิตใจของมนุษย์เองที่มัวหมกมุ่นอยู่กับตัณหา ยึดมั่นถือมั่นอยู่กับอัตตา จนขาดปัญญาในการพิจารณาสืบสาวไปถึงต้นตอของปัญหา เมื่อต้นตอไม่ถูกกำจัด การแก้ปัญหาจึงเป็นไปอย่างฝืนทื่อ กลายเป็นตัวสร้างความขัดแย้งขึ้นมาบีบคั้นตนเองให้ทุกข์มากขึ้น

สรุปได้ว่า จากเรื่องข่าวจากดาวสีน้ำเงิน วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่าตัณหาของมนุษย์ไม่มีที่สิ้นสุด แม้จะมีวิทยาการและเทคโนโลยีทางวิทยาศาสตร์ที่ก้าวหน้าเพียงใดก็ไม่อาจตอบสนองตัณหาที่เพิ่มขึ้นทุกขณะได้ การใช้สิ่งประดิษฐ์หรือความรู้ทางวิทยาศาสตร์เป็นเครื่องมือปรนเปรอตัณหาจึงเป็นเพียงการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุ ก่อให้เกิดปัญหาสืบต่อ แทนที่จะแก้ปัญหา กลับทำให้มนุษย์ต้องคอยตามแก้ไขความผิดพลาดที่เกิดขึ้นจากสิ่งประดิษฐ์เหล่านั้น เป็นการผูกปมปัญหาที่มีอยู่แล้วให้ยุ่งเหยิงยิ่งกว่าเดิม เพราะฉะนั้น การที่มนุษย์ต้องเผชิญทุกข์ที่รุนแรงกว่าเดิม แทนที่จะพบกับความสุข ก็เพราะการกระทำที่เต็มไปด้วยตัณหา อุปาทาน และอวิชชาที่ทำให้มองไม่เห็นต้นตอของปัญหาว่าอยู่ที่จิตใจของมนุษย์ การแก้ปัญหาแบบผิด ๆ จึงไม่อาจช่วยให้ปัญหาหมดไป ซ้ำร้ายกลับเพิ่มพูนความทุกข์ ความก้าวร้าวและหยาบกระด้างในจิตใจให้ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น

เรื่องอัฏฐสุตรา นำเสนอการละเมิดจริยธรรมระหว่างมนุษย์ที่มีต้นตอจากกิเลสตัณหา เรื่องเล่าถึง “เขา” นักคณิตศาสตร์อัจฉริยะที่เดินทางไปยังมุมหนึ่งของทะเลทรายรกร้างบนแผ่นดินจีน เพื่อไขปริศนาเกี่ยวกับห้องในสุสานของกษัตริย์ ฝูซี ระหว่างพยายามขบคิดพิจารณาอย่างหนักและใช้เวลาไปกับการสนทนากับนักโบราณคดีคนอื่น ในบางช่วงห้วงความคิดของ “เขา” ก็นึกย้อนไปถึงช่วงเวลาต่าง ๆ ในอดีต นับตั้งแต่การสูญเสียครอบครัว ถูกลุงเพียงคนเดียวทอดทิ้งบนทางเท้าริมถนน ใช้ชีวิตในฐานะเด็กจรจัด เข้าทำงานในโรงงานค้ายาเสพติด หลบหนีจากโรงงาน ใช้ชีวิตใต้สะพานกับเพื่อนเด็กจรจัด จวบจนกระทั่ง “เขา” ได้พบกับอาจารย์สอนคณิตศาสตร์ชื่อ “อันนัน” หลายสิ่งในชีวิตของ “เขา” ก็เปลี่ยนไป เขามีชีวิตที่ดีขึ้น “เขา” อาศัยในเรือนหลังเล็กของบ้านอาจารย์อันนัน มีอาหารกินอิ่มทุกมื้อ ใช้เวลาหมกมุ่นกับตัวเลขและคิดค้นสมการต่าง ๆ โดยมี

อาจารย์อันนันคอยให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่ จนกระทั่ง วันหนึ่งเขาบังเอิญได้เข้าไปในตัวบ้านของอาจารย์อันนันและได้พบความจริงว่าอาจารย์อันนันขโมยผลงานของ “เขา” ไป ดังเหตุการณ์ในตอนที่ “เขา” เข้าไปในบ้านอาจารย์อันนันและได้อ่านนิตยสารฉบับหนึ่งบนโต๊ะ ความว่า

> เขาพลิกอ่านดูผลงานของอาจารย์ที่ตีพิมพ์ภายใน ตัวเลขมากมายเรียงเป็นพืดคุ้นตายิ่งเขา เขาชะงักไป หัวใจของเขาหล่นวูบ
>
> ทั้งหมดนั้นคืองานของเขาเอง!
>
> เขาไม่รู้ว่าอาจารย์ขโมยผลงานของเขาไปแสดงต่อโลกภายนอกมานานเท่าไรแล้ว รู้แล้วว่าทำไมอาจารย์อันนันจึงให้เขาอยู่แต่ในเรือนหลังเล็ก มิน่าเล่าตลอดสองปีนี้อาจารย์ไม่เคยให้เขาอ่านหนังสือเลยสักเล่มเดียว ทั้งที่รู้ว่าเขาผ่านชีวิตหลายปีบนท้องถนนและไม่มีโอกาสเข้าโรงเรียน อาจารย์ช่วยเหลือเพราะหวังผลประโยชน์ จะมีใครในโลกเชื่อว่าอาจารย์ลอกงานเด็กจรจัดคนหนึ่ง?
>
> เขาจากบ้านนั้นไปเงียบ ๆ ก่อนจากไป เขาวางสมุดโน๊ตของเขาเล่มนั้นบนโต๊ะของอาจารย์
>
> อีกครั้งเขาร่อนเร่ แต่คราวนี้เขาจากไปด้วยหัวใจที่บาดเจ็บกว่าเดิม ยามที่เขาเชื่อว่าโลกใบนี้ไม่เลวร้ายกว่าที่คิด โลกของเขาก็พังครืนลงมาอีกครั้ง โลกนี้มีแต่คนเลว มนุษย์มีแต่ความหลอกลวง เขาน่าจะรู้และจดจำไว้ ถ้าแม้แต่ญาติของเขายังสามารถหลอกลวงเขาและทอดทิ้งเขาได้ลงคอ นับประสาอะไรกับคนนอกสายเลือด
>
> (อัฏฐสุตรา, 2553, หน้า 70-71)

จากเหตุการณ์ดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าตัณหาของมนุษย์เป็นเหตุแห่งทุกข์ของมนุษย์ด้วยกันเอง ดังจะพบว่า “เขา” เป็นตัวละครที่ผ่านประสบการณ์เลวร้ายและความผิดหวังในชีวิตมาอย่างโชกโชน ด้วยการเข้าไปพัวพันกับบุคคลที่จ้องเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ อาทิ ลุงแท้ ๆ ที่ทอดทิ้ง “เขา” ข้างถนนเพราะหวังมรดก ชายแปลกหน้าที่หลอกลวงให้ “เขา” เข้าทำงานในโรงงานผลิตยาเสพติด หรืออาจารย์อันนันซึ่งยอมให้ “เขา” พักอาศัยภายในบริเวณบ้านตนและสนับสนุนให้ “เขา” สร้างผลงานทางคณิตศาสตร์ เพราะหวังแอบอ้างและขโมยผลงานของ “เขา” ไปแสดงต่อโลกภายนอก เพื่อสร้างชื่อเสียงให้แก่ตนเอง เป็นต้น พฤติกรรมของกลุ่มบุคคลเหล่านี้คือ การทำตามแรงใฝ่ใจของตัณหา อันเป็นที่มาของปัญหา ความทุกข์และความชั่วร้ายต่าง ๆ ในสังคม เพราะมนุษย์ยึดมั่นถือมั่นในอัตตา ต้องการบำรุงปรนเปรออัตตาให้ประสบกับสิ่งที่น่าปรารถนาตามความทะยานอยากของตน จึงหนุนให้เกิดกิเลสตามติดมาอีกหลายอย่าง เช่น

ความโลภ ความหลง ความเห็นแก่ตัว มานะ ทิฏฐิ ฯลฯ การที่กลุ่มบุคคลดังกล่าวสร้างความเดือดเนื้อร้อนใจให้แก่ผู้อื่น เป็นเพราะพวกเขาปล่อยให้กิเลสเป็นตัวบงการการดำเนินชีวิตและพฤติกรรม ยังผลให้เกิดการฉกฉวยแย่งชิง แก่งแย่ง หลอกลวง กอบโกยผลประโยชน์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน จนทำให้ความทุกข์นั้นแพร่ขยายทั้งต่อตนเองและผู้อื่น

สรุปได้ว่า จากเรื่องอัฏฐสุตรา วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า อวิชชาหรือความไม่รู้เป็นจุดอ่อนที่ทำให้กิเลสตัณหาแทรกซึมสู่ความคิดและพฤติกรรมของมนุษย์โดยง่าย หลายวาระแรงขับจากกิเลสตัณหาทำให้มนุษย์กล้าทำผิดศีลธรรม เพียงเพื่อให้อัตตาได้เสพเสวยเติบโตขึ้น หรือคงอยู่ในสภาวะที่ปรารถนาได้เรื่อย ๆ มนุษย์จะหาเหตุผลให้แก่การกระทำของตนเอง เพื่อให้เกิดพลังในการขับเคลื่อนพร้อม ๆ กับรู้สึกว่า การกระทำนี้ “เหมาะสม” ตามความรู้สึกของตนเอง แม้จะเบียดเบียนหรือทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน แต่มักมีผลประโยชน์ ความเชื่อ คุณค่าหรือความชอบธรรมบางประการที่ยึดไว้ลดทอนความผิดบาปนั้นเสมอ บ่อยครั้งคุณค่าทางจริยะของมนุษย์จึงถูกละเมิดเพราะความคิดผิด ๆ เนื่องจากความไม่รู้แจ้งเห็นจริงผนวกกับแรงขับของกิเลสตัณหา ยังผลให้มนุษย์คิดและรู้สึกเพียงความต้องการของตนเอง โดยไม่ตระหนักว่าตนกำลังก่อปมปัญหาให้แก่ชีวิตของผู้อื่นและสังคมอย่างไรบ้าง

3. อุดมคติของชีวิต ได้แก่ แนวคิดที่ว่าด้วยจุดหมายปลายทางอันประเสริฐสุดในชีวิตของมนุษย์ คำถามเชิงปรัชญาในประเด็นนี้ เช่น มนุษย์เกิดมาเพื่ออะไร อะไรคือจุดมุ่งหมาย อุดมคติหรือความต้องการสูงสุดของมนุษย์ อะไรเป็นสิ่งประเสริฐที่มนุษย์ควรแสวงหา สิ่งที่มนุษย์เข้าใจว่าเป็นเป้าหมายหรืออุดมคติของชีวิตนั้นมีค่าในตัวมันเองหรือไม่ ชีวิตที่ดีคืออะไร มนุษย์ประพฤติอย่างไรจึงจะเหมาะสมคุ้มค่าแก่การเป็นมนุษย์ เป็นต้น

เมื่อกล่าวถึงจุดหมายของชีวิตตามทัศนะของศาสนาพุทธสามารถมองได้ 2 ด้าน คือ ด้านลบและด้านบวก ด้านลบคือการหลุดพ้นจากความทุกข์ ด้านบวกคือการได้สัมผัสกับความสุข (วิทย์ วิศทเวทย์, 2553, หน้า 59) อย่างไรก็ตาม มักมีผู้มองว่าศาสนาพุทธเน้นเรื่องความทุกข์มากกว่าความสุข เนื่องจากคำสอนในศาสนาพุทธส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปสู่หนทางดับทุกข์ ทว่าเมื่อมองในเชิงปฏิสัมพันธ์ การดับทุกข์ย่อมทำให้พบความสุข เพราะฉะนั้นพุทธปรัชญามิได้แตกต่างไปจากปรัชญาสำนึกอื่น ๆ ที่มองว่า ความสุขเป็นสิ่งมีค่าของชีวิต ในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย ทุกนิบาตได้จำแนกประเภทและระดับของความสุขไว้หลายขั้น เช่น ความสุขของคฤหัสถ์กับสุขของบรรพชิต กามสุขกับเนกขัมมสุข โลกียสุขกับโลกุตตรสุข เป็นต้น (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2552, หน้า 530)

จากการศึกษาพบแนวคิดเกี่ยวกับอุดมคติของชีวิตทั้งสิ้น 4 แนวคิด แนวคิดทั้งหมดนำเสนอผ่านความสุขของตัวละครใน 2 ลักษณะ คือ ความสุขเทียมและความสุขแท้ โดยแสดงให้เห็นว่าความสุขเทียมเป็นความสุขที่แฝงเร้นด้วยความทุกข์ มีลักษณะปรวนแปรไม่มั่นคง ไม่อยู่ในอำนาจบังคับของมนุษย์ ต้องอาศัย “อามิส” ในรูปของวัตถุหรืออารมณ์อันน่าพึงพอใจเป็นปัจจัยให้เกิดความรู้สึกสุขอยู่เสมอ ผู้เสพความสุขในลักษณะนี้มักหมกมุ่นอยู่กับอามิสจนมองไม่เห็นความจริง หากไม่มีการยับยั้งชั่งใจ มักทำให้มนุษย์เกิดความทุกข์มากกว่าความสุข ไม่เพียงทำให้ตนเองไม่อาจอยู่ในสภาพที่จะเสพสุขได้อีกต่อไป แต่ยังนำไปสู่ความขัดแย้งและการแก่งแย่งการเอารัดเอาเปรียบระหว่างคนในสังคม ยังผลให้มนุษย์ต้องสูญเสียทุกสิ่งไม่เว้นแม้กระทั่งอิสรภาพของตนเอง สำหรับความสุขแท้เท่าที่พบจะนำเสนอในสองลักษณะใหญ่ ๆ คือ ความสุขเพราะความสงบทางใจและความสุขเพราะอาศัยปัญญาที่ถูกต้อง ในแง่ของการสร้างความสงบทางใจ วินทร์ เลียววาริณ ชี้ให้เห็นว่าความทุกข์ทั้งมวลเกิดจาก “อัตตา” ของมนุษย์ อัตตาเป็นฐานของตัณหาและอวิชชา ทำให้มนุษย์มองไม่เห็นไตรลักษณ์อันเป็นสภาพที่แท้จริงของชีวิต ข้องติดอยู่กับการดิ้นรนแสวงหาสิ่งเสพเสวยอันเป็นสิ่งสมมุติที่เกิดจากการให้ค่าและความหมายของตนเอง ดังนั้น หากละวางอัตตาลงได้ ความสุขสงบทางใจย่อมเกิดขึ้นทันที ในแง่ของความสุขอันเกิดจากการอาศัยปัญญาที่ถูกต้อง วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอในรูปของการใช้ปัญญา เพื่อพ้นทุกข์ในลักษณะต่าง ๆ เช่น ความรู้แจ้งในไตรลักษณ์เพื่อรู้เท่าทันธรรมดาของชีวิต การดำเนินตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาหรือทางสายกลางเพื่อละวางความยึดมั่นถือมั่นในอัตตา การใช้โยนิโสมนสิการพิจารณาคุณโทษของสิ่งทั้งหลายและตระหนักถึงความสำคัญของปัจจุบันขณะ เป็นต้น การสร้างสุขด้วยปัญญานี้ในที่ท้ายสุดมักเชื่อมโยงไปสู่ความสงบทางใจเสมอ คือ เมื่อมนุษย์มีปัญญารู้ทั่วถึงแทงตลอด ย่อมปราศจากความยึดมั่นถือมั่น เมื่อละวางความยึดมั่นถือมั่นลงได้ ย่อมก่อให้เกิดความสงบสุขทางใจ วินทร์ เลียววาริณ ชี้ให้เห็นว่า ความสุขแท้ทั้งสองลักษณะดังกล่าวเป็นสิ่งมีค่าที่มนุษย์ควรแสวงหา เป็นวิธีคิดการเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งค่าสูงสุดของชีวิต คือ การนำตนให้หลุดพ้นจากทุกข์

อนึ่ง จุดที่น่าสังเกตเกี่ยวกับนิยายวิทยาศาสตร์ที่เสนอแนวคิดดังกล่าว คือ ความสุขเทียมจะนำเสนอผ่านภาพสังคมที่ถูกครอบงำด้วยการเสพเสวยทางวัตถุ ผู้คนในสังคมตกเป็นทาสวัตถุนั้นจนต้องสูญเสียบางสิ่งที่สำคัญในชีวิตหรือยอมใช้ชีวิตที่ผิดเพี้ยนไปจากธรรมชาติตลอดชีวิต สำหรับความสุขแท้นำเสนอในทำนองที่ตัวละครเอกใช้ชีวิตอย่างผิดพลาดหรือจ่อมจมอยู่กับบางสิ่งจนมองไม่เห็นความจริงของชีวิต จากนั้นจึงมีเหตุการณ์บางอย่างทำให้ตัวละครได้เรียนรู้จนค้นพบกับความสุขที่แท้จริง ทั้งนี้พบว่าการนำเสนอความสุขแท้จะไม่นำเสนอเดี่ยว ๆ แต่จะเสนอแบบเปรียบกับความสุขเทียม โดยแสดงให้เห็นว่าความสุขเทียม ไม่อาจทำให้มนุษย์มีความสุขแท้จริงได้ เพราะมันง่ายแก่การผันแปร ง่ายแก่การทำให้มนุษย์ตกเป็นทาส ง่ายแก่การเป็นทุกข์ มนุษย์จึงต้องดิ้นรน

ไขว่คว้าความสุขที่สงบกว่า สุขที่เป็นอิสระ ไม่ผันแปรตามเหตุปัจจัย คือ ความสุขแท้ตามทัศนะของ วินทร์ เลียววาริณ การนำเสนอเรื่องราวในลักษณะนี้สื่อถึงการวิพากษ์วิจารณ์ผู้คนในสังคมที่มักใช้ชีวิตเลื่อนลอย ระดมเรี่ยวแรงวิ่งไล่ตามความสุขที่ผูกติดอยู่กับการเสพเสวยจนหลงลืมการแสวงหาเป้าหมายที่แท้จริงของชีวิต โดยให้บทเรียนของตัวละครเป็นแบบจำลองผลแห่งการเลือกกระทำของมนุษย์ เพื่อเสนอว่า บันไดที่นำไปสู่เป้าหมายสูงสุดของชีวิตหรือความสุขที่แท้จริง คือ การยอมรับความจริง มองโลกอย่างรู้เท่าทันและการละวางอัตตาของมนุษย์

โดยสรุป ผู้วิจัยจัดแบ่งแนวคิดเกี่ยวกับอุดมคติของชีวิตตามประเภทของความสุขที่ปรากฏในนิยายวิทยาศาสตร์ของ วินทร์ เลียววาริณ โดยปรับจากแนวคิดของ วัชระ งามจิตรเจริญ (2552, หน้า 426-436) ซึ่งแบ่งประเภทความสุขตามทัศนะของพุทธศาสนาเถรวาทออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ ความสุขเทียม และความสุขแท้ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 ความสุขเทียม หรือ ความสุขที่เป็นสุขเวทนา ได้แก่ ความสุขที่เกิดจากการได้เสพเสวยในสิ่งที่พอใจ จำต้องมี “บางสิ่ง” มาสนองความรู้สึก ทั้งนี้อาจอยู่ในรูปวัตถุหรืออารมณ์ที่ก่อให้เกิดความรู้สึกเพลิดเพลินทางใจ ความสุขประเภทนี้จัดอยู่ในขอบข่ายของกามสุขและฌานสุข เป็นความสุขที่ขึ้นกับสิ่งภายนอกบางครั้งจึงเรียกว่า “สุขอิงอามิส” หมายถึง “ความสุขอาศัยเหยื่อล่อ สุขจากวัตถุคือกามคุณ” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2543, หน้า 88) ความสุขประเภทนี้เป็นความสุขที่เจือความทุกข์ ไม่จีรังยั่งยืนและมักผันแปรไปตามเหยื่อล่อ จึงจัดเป็นสุขเทียมไม่ใช่สุขแท้

ทั้งนี้ ผู้วิจัยพบแนวคิดที่สื่อถึงความสุขเทียมจำนวน 2 แนวคิด ได้แก่ แนวคิดที่ว่าด้วยความสุขอันเกิดจากการเสพเสวยวัตถุ และแนวคิดที่ว่าความสุขอันเกิดจากการเสพเสวยเวทนา แนวคิดทั้งสองนำเสนอผ่านนิยายวิทยาศาสตร์ 3 เรื่อง ได้แก่ 1. เรื่อง 7020: โลกแห่งความสุข 2. เรื่องนิทานหิ่งห้อย และ 3. เรื่องยามดึกนึกหนาวหนาว เขนยแนบแอบเอย

เรื่อง 7020: โลกแห่งความสุข เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับความสุขอิงอามิสของมนุษย์ ซึ่งเป็นผลให้ชีวิตมนุษย์ผิดเพี้ยนไปจากธรรมดาธรรมชาติ จนไม่อาจหวนกลับไปสู่วิถีชีวิตแบบเดิมได้อีก เนื้อหาเล่าถึงโลกในปี 7020 อันเป็นโลกที่ผู้คนต่างคิดว่าเป็นโลกแห่งความสุข เนื่องจากในยุคนั้น มนุษย์สามารถพัฒนาสรรพคุณของ “ยา” ให้กลายเป็นสิ่งวิเศษ สามารถมอบความสุขสบายให้แก่มนุษย์ได้แทบทุกอย่าง ไม่เพียงเป็นยารักษาโรค แต่ยังเป็นอาหาร ระบบสันทนาการ เครื่องอำนวยความสะดวกสบาย ทั้งยังสนองความปรารถนาของมนุษย์ในรูปแบบของอารมณ์ความรู้สึกและเพิ่มพูนพลังสมองด้านต่าง ๆ เช่น เสริมความฉลาด เพิ่มพลังเพศ ลดความเหนื่อย เป็นต้น

จึงไม่มีมนุษย์คนใดการฆ่าตัวตายในโลกเป็นเวลาหลายปี จนกระทั่งเกิดคดีการฆ่าตัวตายของนายแพทย์คินนา ซึ่งสร้างความฉงนสงสัยระคนความประหลาดใจให้ “ผม” ผู้ว่าการตำรวจของรัฐเป็นอย่างมาก ดังเหตุการณ์การสอบสวนในตอนต้นเรื่อง ความว่า

> “ยาลดเครียดและสร้างภาพแห่งความสุข หนึ่งเม็ดเพียงสองร้อยห้าสิบมิลลิกรัม แต่มีคุณสมบัติออกฤทธิ์นานถึงสิบแปดชั่วโมง” คนพูดเป็นชายหน้าตาเคร่งขรึม ร่างผอมสูง นามว่า แซนเนียล ผมสีเทาค่อนศีรษะทำให้เขาดูแก่เกินวัย
>
> “ถ้ากินมากเกินยี่สิบเม็ดก็อาจตายได้ อย่าว่าแต่เขากินมันลงไปถึงห้าสิบเม็ด...” ชายคนที่สองมีวัยน้อยกว่า ชื่อธาตันเสริม “...แต่ก็เป็นการตายแบบไม่ทรมาน” เขาเป็นชายหนุ่มร่างเล็กหน้าตาคมสัน ท่าทางไม่บ่งบอกเลยว่าเป็นนักสืบฝีมือดีของสถาบันตำรวจ...
>
> ธาตันเอ่ย “เขาอาจเครียดมาก จึงต้องพึ่งยานี้” นัยน์ตาเป็นประกายแจ่มใสอยู่เป็นนิจนักสืบหนุ่มผู้นี้ดูมีความสุขตลอดเวลาซึ่งผมไม่รู้ว่ามันเกิดจากจิตใจภายในของเขาหรือจากฤทธิ์ยา
>
> ผมเลิกคิ้ว “ความเครียด? คงไม่ใช่น่า ไม่มีใครเครียดในโลกนี้หรอก”
>
> (7020: โลกแห่งความสุข, 2540, หน้า 165-166)

จากบทสนทนาของตัวละครทั้งสามในเหตุการณ์ดังกล่าว มีจุดที่น่าสังเกต คือ ทัศนคติที่ตัวละครมีต่อโลกและความแปลกใจต่อการฆ่าตัวตายของนายแพทย์คินนา อันสื่อถึงลักษณะที่ผิดเพี้ยนทางตรรกะความคิดและบรรยากาศทางสังคมในโลก 7020 ซึ่งแตกต่างไปจากสภาพความเป็นจริงของสังคมปัจจุบันในการรับรู้ของผู้อ่าน ในเรื่องนี้การฆ่าตัวตายเป็นเรื่องแปลก เพราะในโลก 7020 เป็นโลกแห่งความสุขที่มนุษย์มีชีวิตอยู่ได้ด้วยการเสพยา จึงไม่มีทั้งคนเครียดและคนฆ่าตัวตายในโลกมาเป็นเวลาหลายปี การให้ภาพเช่นนี้เป็นการสร้างความขัดแย้งภายในจิตใจของผู้อ่าน เนื่องจากปัญหาการฆ่าตัวตายเป็นปัญหาทางสังคมในยุคปัจจุบันที่พบเห็นได้ตามสื่อต่าง ๆ จนเคยชิน จุดนี้แสดงให้เห็นถึงความจงใจในการเสียดสีสังคมของ วินทร์ เลียววาริณ ซึ่งนำไปสู่การตั้งคำถามว่า สิ่งใดเป็นตัวชี้วัดความปกติหรือความไม่ปกติทางสังคม ความสุขที่แท้จริงของมนุษย์คืออะไร เพราะหากโลก 7020 เป็นโลกแห่งความสุขจริง ย่อมไม่เหตุอันใดให้นายแพทย์คินนาต้องฆ่าตัวตาย ปมปริศนาในคดีนี้จึงเป็นเสมือนกุญแจที่จะนำไปสู่คำตอบของเรื่อง

อนึ่ง หากพิจารณาอย่างถี่ถ้วนพบว่า ในเรื่องนี้ไม่มีตัวละครตัวใดเลยที่มีชีวิตอย่างปกติหรือมีความสุขได้โดยไม่ต้องพึ่งพา “ยา” ตัวละครทุกตัวล้วนใช้ยาในการดำเนินชีวิต จนบางครั้งแยกแยะไม่ออกว่าลักษณะภายนอกที่ดูเหมือนมีความสุขตลอดเวลานั้นเกิดจากจิตใจหรือฤทธิ์ของ

ยากันแน่ จุดนี้แสดงให้เห็นว่า ความสุขในโลก 7020 เป็นสุขอิงอามิส คือ เป็นสุขที่ต้องอาศัย “ยา” กระตุ้นให้เกิดความรู้สึกสุข ยาจึงเป็นตัวปรนเปรอการเสพเสวยเวทนาของมนุษย์เพื่อเสริมความมั่นคงแห่งอัตตาที่มนุษย์ยึดถือ ทั้งนี้พบว่าสรรพคุณของยา เช่น ลดความเครียด สร้างภาพแห่งความสุข บำรุงสมอง ประสาทโปร่ง เสริมความฉลาด เพิ่มความบันเทิง เพิ่มพลังเพศ เป็นต้น บ่งบอกว่าความสุขที่เกิดจากยาเป็นสุขอิงอามิส โดยอามิสนั้นจัดอยู่ในความสุขทางกามคุณ ได้แก่ รูป รส กลิ่น เสียง และโผฏฐัพพะ (สัมผัส) อันเป็นความสุขทางเนื้อหนังหรืออารมณ์อันอ่อยซึ่งตัณหาพึงพอใจ ท้ายที่สุดความสุขดังกล่าวทำให้มนุษย์ตกทาสของวัตถุโดยไม่รู้ตัว ดังพบว่าตัวละครในเรื่องทุกตัวต่างใช้ยาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต โดยไม่เคยสงสัยในสรรพคุณของยาดังกล่าว เลยกระทั่งนายแพทย์คินนาพบความจริงว่า ยาดังกล่าวเป็นต้นเหตุที่ทำให้กระเพาะและลำไส้ของมนุษย์ผิดปกติ ทั้งยังทำให้มนุษย์ในโลก 7020 มีอายุขัยน้อยกว่ามนุษย์ในอดีตถึงครึ่งหนึ่ง การค้นพบความจริงดังกล่าวนำไปสู่ความขัดแย้งในจิตใจของตัวละครอย่างรุนแรง ดังพบว่าทั้ง “ผม” และ กินนี การา ต่างเลือกไม่เปิดเผยเรื่องนี้ให้ชาวโลกรับรู้ ดังคำกล่าวของ กินนี การา เกี่ยวกับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นหากเขาเลือกเปิดเผยความจริงดังกล่าว ความว่า

> เขาหัวเราะ “เพื่อนรัก เราทั้งสองก็ผ่านชีวิตมาเยอะ เอาเถอะถึงจะไม่ยาวเหมือนคนโบราณ แต่คุณก็รู้ว่ายาเป็นวิถีชีวิตของเราตั้งแต่วันแรกที่เกิดมา ยาคือวิถีแห่งความสุขของเรา คุณก็รู้ว่าพวกนั้นใหญ่แค่ไหน พวกเขาควบคุมชีวิตคุณไว้ตั้งแต่แรกที่คุณเกิดมาแล้ว พวกเขาเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตเราทุกคน เป็นระบบเช่นนี้มานานแสนนานตั้งแต่ปู่ย่าตายายของเรา คุณจะให้ผมป่าวประกาศออกไปหรือว่าทุกคนจงหยุดใช้ยาเพราะมันทำให้อายุพวกคุณน่ะสั้นลงครึ่งหนึ่ง...” เขาหยุดครู่หนึ่ง
>
> “... จะเกิดผลตามมาเลยทันทีสองข้อ หนึ่ง สมาพันธ์ยาจะเก็บผมทันที เพราะยาคือธุรกิจใหญ่ที่สุดของโลก เราใช้ยาเป็นว่าเล่นสมาคมบริษัทยาขายยาทุกอย่าง ทำกำไรมหาศาล และข้อสอง คุณคิดไหมว่าจะเกิดอะไรขึ้นถ้าหากคนทั่วไปที่รักจะหาความสุขรูปแบบต่าง ๆ ใส่ตัวรู้ว่าความสุขของตนเอง---ที่เกิดจากการใช้ยา---ถูกตัดลงถึงครึ่งชีวิต ไม่มีใครจริงนี้ได้หรอก พวกเขาคงอยากบุกเผาบริษัทผลิตยา แต่ก็ทำไม่ได้ เพราะยังต้องการมัน อย่าว่าแต่ถ้าผมเผยแพร่รายงานนี้ออกไปแล้ว จะทำให้โลกนี้ดีขึ้นหรือ ก็เปล่าเราทุกคนกินข้าวอย่างที่คินนาบันทึกไว้ไม่เป็นหรอก...”
>
> เขาหยุดครู่หนึ่ง สบสายตาผม “...และว่ากันตรง ๆ ก็คือผมไม่กล้า”
>
> (7020: โลกแห่งความสุข, 2540, หน้า 186-187)

จากคำพูดของ กินนี การา ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า มนุษย์ในโลก 7020 กลายเป็นทาสของยาถึงขั้นไม่อาจเดินหันหลังกลับไปสู่วิถีชีวิตดั้งเดิมได้ การปฏิเสธความจริงและยอมละทิ้งคุณธรรมจริยธรรมในสายอาชีพของตัวละครทั้งสอง สื่อถึงการยึดติด “ยา” เข้าขั้นรุนแรง จนยาสามารถบ่งการและกำหนดทิศทางชีวิตของมนุษย์ได้ กระทั่งยอมหลีกหนีความจริงเพื่อให้ได้เสพยาต่อไปเท่านั้น ความสุขที่อิงอาศัยยาจึงเป็นความสุขที่มีความทุกข์ปะปนอยู่ เป็นสุขที่ไม่สมบูรณ์ ต้องปรวนแปรไปตามเหตุปัจจัย คือ ขึ้นอยู่กับว่าจะได้เสพเสวยมากน้อยเพียงใดหรือได้เสพสืบเนื่องต่อไปหรือไม่ จึงไม่อาจให้ความพึงพอใจอย่างสมบูรณ์ เพราะฉะนั้น ผู้ที่ฝากความหวังไว้กับความสุขประเภทนี้อย่างขาดสติ เท่ากับการทิ้งตนเองลงไปในกระแสความปรวนแปรจนถูกกดดันบีบคั้นจากวัตถุนั้น ๆ อย่างควบคุมไม่ได้ เมื่อใดที่ความแปรปรวนเกิดขึ้นมนุษย์ย่อมรู้สึกทุกข์และเพราะความรู้สึกทุกข์นี้เอง ตัวละครทั้งสองจึงเลือกหลีกหนีความจริงด้วยการขายตัวลงเป็นทาสยอมอยู่ในภาวะที่ถูกจำกัดคับแคบ แม้รู้ว่าจะเกิดโทษต่อชีวิตเพียงใดก็ตาม ความสุขเช่นนี้เป็นการอยู่อย่างฝืนธรรมชาติ ใช้ชีวิตอย่างฝืนที่อ ซึ่งในท้ายที่สุดกลับกลายเป็นสิ่งที่สร้างความอึดอัดทรมานทั้งทางกายและจิตใจของผู้เสพเป็นอันมาก

สรุปได้ว่า จากเรื่อง 7020: โลกแห่งความสุข วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่าความสุขทางวัตถุมักเจือปนด้วยความทุกข์เสมอ เพราะความสุขที่อาศัยวัตถุเป็นปัจจัย ทำให้มนุษย์ขาดอิสระ นำไปสู่ความยึดติด คับแคบ หวงแหน ความสุขหรือความปรารถนาให้คงอยู่ในสภาพที่ต้องการตลอดไป อันเป็นอาการที่ขัดแย้งต่อกระบวนการธรรมชาติซึ่งเป็นไปตามกระแสแห่งเหตุปัจจัย ก่อให้เกิดความบีบคั้นขัดแย้งแฝงอยู่ทั้งภายนอกภายใน กลายเป็นความทุกข์ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ทุกขเวทนา (ความรู้สึกทุกข์) สังขารทุกข์ (ทุกข์ตามสภาพสังขาร) วิปริณามทุกข์ (ทุกข์เนื่องด้วยความผันแปร) เป็นต้น

เรื่องนิทานหิ่งห้อย เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับความสุขของมนุษย์ซึ่งเป็นผลพวงจากการพัฒนาสิ่งประดิษฐ์ทางวิทยาศาสตร์ที่มีชื่อว่า “เครื่องแก้วสารพัดนึก” คุณประโยชน์ของสิ่งประดิษฐ์ดังกล่าวผลักดันให้โลกเข้าสู่ยุคอุดมคติ อันเป็นโลกที่มนุษย์ทุกคนไม่ต้องทำงานได้ในทุกสิ่งที่ปรารถนา “ทุกคนสามารถที่มีความสุขในการดื่ม กิน เที่ยวได้ไม่จำกัด เครื่องสารพัดนึกสามารถปรนเปรอมนุษย์โดยการสร้างอาหารเครื่องดื่มได้ไม่มีที่สิ้นสุด” (นิทานหิ่งห้อย, 2548, หน้า 164) ทว่าความสุขดังกล่าวกลับแฝงเร้นความน่าสะพรึงกลัวบางอย่างไว้ เมื่อมันนำไปสู่การทำลายระบบนิเวศและทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่อาจหวนคืน “เด็กหญิง” ซึ่งเป็นผู้เฝ้ามองปรากฏการณ์นี้อย่างใกล้ชิดกล่าวถึงจำนวนหิ่งห้อยซึ่งค่อย ๆ ลงจำนวนลงอย่างรวดเร็ว ขณะที่เครื่องแก้วสารพัดขยายจำนวนไปทั่วดาราจักร ภาวะที่สวนทางดังกล่าวนำไปสู่ความโศกเศร้าที่ตัวละครดังกล่าวมีต่อการเสพเสวยความสุขอย่างไม่ลืมหูลืมตาของผู้คนในสังคม ดังเนื้อความในตอนหนึ่ง ความว่า

เครื่องแก้วสารพัดนึกขยายจำนวนไปทั่วดาราจักรอื่น ๆ ขณะที่จำนวนหิ่งห้อยบนฟ้าหายไปทีละตัว ทีละตัว

หนึ่งพันตัว หนึ่งร้อยตัว...
แต่ไม่มีใครสนใจแยแสที่จะนับจำนวนหิ่งห้อยเช่นเธอ
ในที่สุดก็เหลือหิ่งห้อยเพียงสิบตัว
เก้า แปด เจ็ด...
หก ห้า สี่ สาม สอง...
บนฟ้าเหลือหิ่งห้อยเพียงตัวเดียว
เมื่อเธอวิ่งไปที่ทุ่งคืนนั้น หิ่งห้อยตัวสุดท้ายโบยบินจากเธอไปแล้ว

(นิทานหิ่งห้อย, 2548, หน้า 164-172)

จากข้อความดังกล่าวอาจสังเกตว่า การเล่าเรื่องของ “เด็กหญิง” ได้แฝงเอาความหดหู่ความโศกเศร้าและสะเทือนใจที่เธอมีต่อปรากฏการณ์ทางสังคมดังกล่าว โดยสื่อว่าเธอมิได้พึงพอใจกับความสุขเสพเสวยดังเช่นมนุษย์คนอื่น ๆ ตรงกันข้าม เธอกลับรู้สึกทุกข์เมื่อเห็นว่าจำนวนหิ่งห้อยที่เคยมีอยู่ลดจำนวนอย่างรวดเร็ว การสังเกตปริมาณหิ่งห้อยของเด็กหญิงคล้ายเป็นกลวิธีการแฝงนัย (Irony) ในลักษณะหนึ่ง คือ โดยผิวเผินเหมือนว่า เด็กหญิงจะเล่าเรื่องราวเฉพาะ สิ่งที่เธอสนใจ คือ ปริมาณหิ่งห้อยที่เธอตั้งใจนับในแต่ละค่ำคืน แต่โดยอ้อมการนำเสนอภาพดังกล่าวกลับชี้ให้ผู้อ่านเห็นว่า ความสุขที่มนุษย์ได้รับการเครื่องแก้วสารพัดนึกเป็นสิ่งไม่จีรังยั่งยืน เพราะต้องแปรผันกับปริมาณหิ่งห้อยอยู่เสมอ เครื่องแก้วสารพัดนึกเป็นเพียงสื่อกลางที่คอยแปรหิ่งห้อยให้กลายเป็นความสุขของมนุษย์เท่านั้น ดังนั้น ปริมาณหิ่งห้อยที่สูญเสียไปจึงเท่ากับปริมาณความทุกข์ที่เพิ่มขึ้น บรรดามนุษย์บนโลกเพียงหลับตา แสร้งมองไม่เห็น เพื่อให้ตนสามารถเสพเสวยต่อไปได้อย่างไม่รู้สึกผิดใด ๆ แต่เด็กหญิงซึ่งเลือกจะไม่ปิดหูปิดตา กลับรับรู้ถึงความทุกข์ซึ่งค่อย ๆ เข้มข้นขึ้นเรื่อย ๆ จึงถึงระดับที่ผู้อ่านรับรู้ว่า เด็กหญิงและผู้คนในโลกสมมติดังกล่าวจะไม่มีวันหวนคืนไปมีความสุขแบบเดิมได้อีกต่อไป นี่คือ การสร้างความสะเทือนใจให้แก่ผู้อ่าน เพื่อสร้างความฉุกคิดต่อสารัตถะของเรื่อง

อนึ่ง หากพิจารณาจากรูปแบบการนำเสนอพบว่า วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดของเรื่องนี้ในรูปของนิทาน คล้ายกับตั้งใจจะสอนหรือชี้นำให้ผู้อ่านมองเห็นผลเสียของการฝากหวังไว้กับความสุขทางวัตถุ จุดที่น่าสังเกต คือ การใช้ตัวละครและวัตถุต่าง ๆ บอกเล่าความหมายในเชิงสัญลักษณ์ ได้แก่ “เครื่องแก้วสารพัดนึก” ซึ่งอาจเป็นภาพแทนของวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี อำนาจของความรู้ หรือสิ่งใด ๆ ก็ตามที่ถูกใช้เป็น “เครื่องมือ” เพื่อสนองความปรารถนาของมนุษย์ หรือ

“หิ่งห้อย” อันเป็นภาพแทนของ “สิ่งที่สูญเสียไป” เพราะตัณหาของมนุษย์ เช่นทรัพยากรธรรมชาติ คุณค่าทางจิตใจ เป็นต้น รวมทั้ง “เด็กหญิง” ผู้เล่าเรื่องซึ่งอาจตีความว่าเป็นภาพแทนคนส่วนน้อยของสังคมที่เฝ้าสังเกตการณ์ รับรู้ และตระหนักถึงความเสียหายอันเกิดจากเสพเสวยสุขทางวัตถุ แต่ทำสิ่งใดมิได้นอกจากเฝ้าสังเกตการณ์สิ่งที่เกิดขึ้นรอบตัวอย่างเศร้าสร้อย

การเลือกเล่าเรื่องผ่านมุมมองของ “เด็กหญิง” อาจพิจารณาได้ในเชิงสัญลักษณ์ กล่าวคือ ลักษณะของเด็กหญิง (เพศหญิง) สื่อถึงความอ่อนน้อม ความอ่อนโยนและความบริสุทธิ์ อันสอดคล้องสภาพพื้นทางจิตใจดั้งเดิมของมนุษย์ตามแนวพุทธปรัชญา ก่อนที่จะถูกปรุงแต่งด้วยกิเลสตัณหา เมื่อเชื่อมโยงกับความชื่นชอบในการนับ “หิ่งห้อย” ซึ่งในภาพประกอบของนิทานปรากฏในรูปของ “ดวงดาว” หิ่งห้อยจึงอาจเป็นภาพแทนของความหวัง ปัญญาหรือคุณค่าทางจิตที่มนุษย์มีอยู่เดิม ขณะที่ “เครื่องแก้วสารพัดนึก” เป็นตัวแทนกิเลสตัณหาของมนุษย์ การที่หิ่งห้อยลดจำนวนลงไปอย่างรวดเร็วเพราะเครื่องแก้วสารพัดนึก จึงหมายถึงการที่กิเลสตัณหาเข้าครอบงำจิตใจของมนุษย์ แปรจิตใจที่ดีงามให้กลับกลายเป็นจิตชั่วร้าย ภาพประกอบของหิ่งห้อยที่ค่อย ๆ เลือนหายไปจากท้องฟ้าทีละน้อย จนกระทั่งกลายเป็นท้องฟ้าสีดำ สื่อถึงอวิชชาที่ครอบงำปัญญามนุษย์ ทำให้มองไม่เห็นสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง ดังเช่น ผู้คนในเรื่องที่หมกมุ่นอยู่กับการเสพเสวยจนไม่แยแสต่อจำนวนหิ่งห้อยที่ลดจำนวนลง ดังนั้น ปรากฏการณ์บนท้องฟ้าที่เด็กหญิงสังเกตเห็นจึงสื่อถึงจิตใจของมนุษย์ที่ถูกกิเลส ตัณหา และอวิชชาเข้าครอบงำจนมองไม่เห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ละเลยที่จะปฏิบัติโลกภายนอกและโลกภายในของตนด้วยสติปัญญา จนต้องตกอยู่ในห้วงแห่งความทุกข์ความผิดหวังอย่างในท้ายที่สุด

อนึ่ง เมื่อมองเรื่องราวในนิทานในประเด็นของความสุขพบว่า ความสุขอันเกิดจากการเครื่องแก้วสารพัดนึกเป็นความสุขที่เจือด้วยความทุกข์ ไม่มีความสมบูรณ์อยู่ในตัว เนื่องจากความสุขดังกล่าวต้องอาศัย “ปัจจัยภายนอก” (เครื่องแก้วสารพัดนึก)ในการขับเคลื่อนเพื่อให้ได้ในสิ่งสนองอยาก เช่น ความสะดวกสบาย ความสุขในการเสพเสวย เป็นต้น เพราะฉะนั้น หากปัจจัยภายนอกดังกล่าวถูกกระทบกระเทือนหรือจำต้องแปรปรวนไปในลักษณะใดก็ตาม ความสุขที่มนุษย์มีอยู่ย่อมผันแปรเป็นความทุกข์ได้ในทันที เมื่อพูดกันตามความจริง ความสุขที่มนุษย์ได้รับจากปัจจัยภายนอกในกรณีนี้จึงเป็นเพียง “ความรู้สึกสุข” เท่านั้น กล่าวคือ เป็นความสุขที่เกิดจากการทำให้ความรู้สึกบีบคั้นกดดันขัดแย้งอันเป็นสภาวะทุกข์หายไปชั่วคราว มิใช่ความสุขที่ยั่งยืนตลอดไป ดังนั้น เมื่อปัจจัยภายนอกดังกล่าวหมดประสิทธิภาพลง ความทุกข์ย่อมกลับมาอีกครั้ง ทำให้รู้สึกขาดพร่อง กระหาย จำต้องแสวงหา “ปัจจัยเสริม” (หิ่งห้อย) มาเติมเต็มหรือช่วยขับเคลื่อนให้ปัจจัยภายนอกนั้นเกิดประสิทธิภาพขึ้นอีกครั้ง หมายความว่าสิ่งที่มนุษย์ต้องการจริง ๆ มิใช่ “ปัจจัยภายนอก” หรือ “ปัจจัยเสริม” แต่เป็น “ความรู้สึกสุข” ที่เกิดจากการปรุงแต่งของปัจจัยต่าง ๆ

ฉะนั้น ความรู้สึกสุขที่เกิดขึ้นจึงตั้งอยู่บนความแปรปรวนของปัจจัยที่ประกอบกันขึ้น ยากจะฝืนยืนคงความเป็นไปให้เป็นไปตามความปรารถนา มนุษย์จึงต้องประสบความผิดหวังเพราะไม่อาจมองเห็นความจริงดังกล่าว แต่กลับพยายามยื้อหรือฉวยความสุขจอมปลอมนั้นให้กลายเป็นส่วนสำคัญในชีวิตของตน

สรุปได้ว่า จากเรื่องนิทานหิ่งห้อย วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า ความสุขที่เกิดจากอำนาจทางวิทยาศาสตร์หรือความสุขที่ได้รับจากวัตถุเป็นเพียงความสุขฉาบฉวย แปรปรวนไม่ความมั่นคง ทั้งยังแหล่งเป็นแพร่กระจายของกิเลส ตัณหาและอวิชชา ยังผลให้มนุษย์ไม่อาจมองทั้งหลายตามความเป็นจริง คือ มองไม่เห็นว่าวัตถุที่ตนให้ค่ากำลังพาตนถลำไปทางเสื่อม มองไม่เห็นว่าทรัพยากรธรรมชาติที่เคยอุดมสมบูรณ์กำลังสูญเสียไป มองไม่เห็นว่าความสุขที่ได้รับมาอย่างง่ายดาย ย่อมหายไปอย่างง่ายดายเช่นกัน ตราบเท่าที่มนุษย์ ยังคงใช้ชีวิตอย่างฝืนธรรมชาติและลุ่มหลงในวัตถุอย่างไม่ลืมหูลืมตา ความสุขที่มนุษย์เคยได้รับก็จะอันตรธานหายไปเสียสิ้นเหลือไว้เพียงความทุกข์ในที่สุด

เรื่องยามดึกนึกหนาวหนาว เขนยแนบแอบเอย นำเสนอความสุขชั่วคราวของมนุษย์อันเกิดจากความพยายามดิ้นรนไขว่คว้า เพื่อให้ได้สมอยากในสิ่งที่ปรารถนา ตัวละครเอกในเรื่องนี้คือ “เขา” กวีชาวโลก นามเดิมคือ “ภู่” หรือ “สุนทรภู่” ชายผู้มีใจรักมั่นคงซื่อตรงต่อ “นางจัน” หญิงสาวชาววังที่เขาพบครั้งแรกในงานประลองบทกวี เรื่องราวทั้งหมดว่าด้วยการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อให้ได้อยู่ร่วมกับหญิงคนรักในสองช่วงเวลา คือ ช่วงเวลาในอดีตเมื่อครั้งตัวละครยังเป็นมนุษย์และช่วงเวลาปัจจุบันเมื่อตัวละครอยู่ในสภาพดวงจิต ช่วงเวลาทั้งสองมีจุดร่วมกัน คือ ความยึดมั่นถือมั่นที่มีต่อหญิงคนรัก โดยมีการพลัดพรากและภาวะไม่สมอยากเป็นแรงขับเคลื่อนการกระทำเพื่อสนองความยึดอยาก “เขา” ในรูปลักษณ์ของดวงจิตจึงเดินทางตามหาที่ตั้งของปรมาตมันของจิตมนุษย์ ด้วยหวังได้พบกับจิตของนางจันและวิธีการอยู่ร่วมกับนางอีกครั้งหนึ่ง “เขา” อาศัยการเดินทางผ่าน “จุลบถ” หรือ “รูหนอน” คือ สิ่งที่มีลักษณะเป็นประตูมิติหรือทางลัดที่พา “เขา” ข้ามจากดาราจักรหนึ่งไปยังดาราจักรอื่น ๆ กระทั่งพบกับห้องสมุดแห่งจักรวาล บรรณารักษ์ของห้องสมุดให้ข้อมูลเกี่ยวพับที่ตั้งแห่งปรมาตมันแก่ “เขา” ชี้ให้ “เขา” เดินทางไปพบดาวแห่งรูปพรหมทั้ง 7 ดวง นับจากนั้น “เขา” ก็มุ่งมั่นเดินทางเพียงลำพังเป็นระยะเวลานาน ในระหว่างนั้น “เขา” พบกับรูปพรหมในชั้นต่าง ๆ กระทั่งเดินทางมาถึงรูปพรหมที่ 7 ณ ที่นั่น “เขา” ได้พบกับดวงจิตของนางจันสมปรารถนา แต่ไม่อาจสื่อสารกับนางได้ รูปพรหมที่ 7 จึงแนะนำให้ไปหารูปพรหมที่ 16 “เขา” เดินทางต่อไปจนถึงที่หมาย รูปพรหมที่ 16 ตกลงช่วย “เขา” แต่มีข้อแม้ว่าการเชื่อมต่อกับอาตมันนี้จะเป็นไปชั่วคราว ในท้ายที่สุด “เขา” และนางจันต้องแยกจากกันตลอดกาล ดังบทสนทนาระหว่างดวงจิตของสุนทรภู่และรูปพรหมที่ 16 ความว่า

"จิตของนางมีรัก จิตของท่านมีรักเดียวกัน คุณลักษณ์นี้เป็นแรงพิเศษที่สามารถเชื่อมต่อตรงสองตัวตนของสองอาตมัน แต่จิตของท่านกับนางเกาะเกี่ยวกันชั่วคราวเพราะพลังงานแห่งรักมีช่วงเวลาจำกัด นั่นคือเมื่อสิ้นพลังงาน อาตมันทั้งสองก็แยกตัวเช่นเดิม"

"ช่วงเวลาจำกัดนั้นยาวเพียงไร?"

"สำหรับท่านกับนาง หนึ่งร้อยล้านปี"

"หลังจากนั้นเล่า?"

"หลังจากนั้นอาตมันของท่านกับนางก็จะแยกทางกัน และเดินหน้าไปตามทิศทางของแต่ละอาตมัน นี่ก็คือคุณลักษณ์ของรัก ความรักก็คือการเกาะเกี่ยวกันชั่วคราวของสองตัวตน ไม่มีรักใดในจักรวาลที่ทำให้สองตัวตนเกาะเป็นหนึ่งเดียวตลอดกาล เนื่องจากแต่ละตัวตนมาจากแต่ละอาตมัน"

(ยามดึกนึกหนาวหนาว เขนยแนบแอบเอย, 2552, หน้า 191-192)

จากบทสนทนาดังกล่าวสื่อถึงหลักอนิจจตา หรือ ความไม่เที่ยง อันเป็นธรรมชาติของทุกสรรพสิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับความรัก ซึ่งเป็นพียงอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ ย่อมมีความแปรปรวนไม่มั่นคงแฝงไว้ตลอด ความรู้สึกเป็นเรื่องของความเกิดดับทางจิต สามารถมากขึ้นหรือลดลงได้ตามเวลา แต่เหตุผลที่ "เขา" ไม่อาจสลัดความรู้สึกนี้ทิ้งโดยง่าย เพราะความรักของเขาถูกยึดไว้ด้วยความหลง ดังจะสังเกตว่า "เขา" เดินทางในจักรวาลที่มืดมิดตลอดทั้งเรื่อง สีดำของจักรวาลเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อถึงความหลง (โมหะ หรือ อวิชชา) หมายถึง ไม่รู้แจ้งเห็นจริง ไม่รู้จักสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง มีความยึดและความอยากเป็นที่ตั้ง คือ "เขา" ยึดอยู่กับความไม่สมอยากทั้งในยามมีชีวิตและในยามเป็นดวงจิต ความยึดอยู่กับความขาดพร่อง ต้องการสิ่งเติมเต็มทำให้ "ความอยาก" เป็นแรงผลักดันให้เกิดการแสวงหา การเดินทางเพื่อตามหาอาตมันของ "เขา" จึงบ่งบอกถึงความยึดอยากในใจที่ทำให้ "เขา" ยอมทำทุกสิ่งเพียงเพื่อให้ได้อยู่ร่วมกับนางจันอีกครั้งหนึ่ง แม้รู้ดีแก่ใจว่าในท้ายที่สุดความสุขที่มีนั้นต้องหมดไปในวันหนึ่งก็ตาม ดังคำบรรยายความรู้สึกของตัวละครเอกตอนท้ายเรื่อง ความว่า

เป็นคู่ครองพิศวาสทุกชาติไป!

เขารู้ว่าห้วงเวลาหนึ่งร้อยล้านปีกับนางนั้นยาว แต่ในพริบตาเดียวของเวลาในมหาจักรวาล เขาก็ต้องแยกกับนางตลอดกาล รักยืนยาว แต่ไม่เป็นนิรันดร์

ทว่าในเมื่อสามารถอยู่ร่วมกันด้วยแรงแห่งรัก เวลาเพียงชั่วพริบตาเดียวก็เพียงพอแล้ว

(ยามดึกนึกหนาวหนาว เขนยแนบแอบเอย, 2552, หน้า 193)

จากคำบรรยายความรู้สึกของตัวละครดังกล่าว สื่อว่า “เขา” ตระหนักถึงความไม่จีรังยั่งยืนของความสุขที่ตนได้ครอบครองอยู่ ทว่าความเป็นปุถุชนที่ยังสลัดกิเลสตัณหาไม่ขาดทำให้ “เขา” พึงพอใจเกาะเกี่ยวยึดครองสิ่งที่ตนให้ค่าและความหมาย แม้รู้ว่าสิ่งนั้น ๆ จะเป็นเพียงความรู้สึกฉาบฉวย ชั่วครั้งชั่วคราว มิอาจพาตนไปสู่ความสุขถาวรได้ก็ตาม จุดนี้ชี้ให้เห็นว่าตัณหาของทำให้ “เขา”ยังคงยึดมั่นถือมั่นในอัตตา แม้รู้ว่าสิ่งที่ยึดไว้ไม่เที่ยง แต่การยึดอายุการเสพเสวยออกไป ยังคงคุ้มค่าในความรู้สึกของ “เขา” ทั้งนี้จะพบว่า ความสุขจากสิ่งเสพเสวยในที่นี้ได้สร้างความกระวนกระวายให้แก่ผู้ครอบครองความสุข คือ ต้องคอยพะวงว่าสุขที่เคยได้รับจะหมดลงเมื่อใด จุดนี้ชี้ว่า ความสุขดังกล่าวเป็นความสุขที่มีความทุกข์แฝงเร้น ไม่มีความจีรังยั่งยืน การกอดรัดความสุขนั้นไว้กับตน จึงเท่ากับวางตนไว้บนฐานแห่งทุกข์ รอคอยวันให้สิ่งที่ถือมั่นนั้นบีบคั้นกระทบกระแทกเอาในที่สุด

สรุปได้ว่า จากเรื่องยามดึกนึกหนาวหนาว เขนยแนบแอบเอย วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า ความสุขที่เกิดจากการเสพเสวยเวทนาอันชอบใจ (การเสวยอารมณ์หรือความรู้) เป็นบ่วงที่ทำให้มนุษย์วนเวียนอยู่กับความทุกข์ เวทนาเป็นอามิสที่ทำให้เกิดการดิ้นรนแสวงหาจนกว่าจะได้รับการสนองตอบ แม้ในที่สุดมนุษย์จะพยายามจนได้เสวยเวทนาตามปรารถนา แต่ก็เป็นความสมอยากเพียงชั่วขณะหนึ่ง เพราะการนำตนไปผูกพันหรือไปสบทบให้เป็นสิ่งหนึ่งสิ่งเดียวกันกับสิ่งเสพเสวย ย่อมทำให้ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับสิ่งเสพเสวยส่งผลกระทบต่อผู้ครอบครองสิ่งเสพเสวยโดยตรง หากสิ่งเสพเสวยไม่เป็นไปดังหวังในวันใดวันหนึ่งหรือเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ความวิตกกังวล ความเร่าร้อน หรืออีกนัยหนึ่งคือความทุกข์ ย่อมแทนที่ความสุขที่เคยได้รับ เพราะฉะนั้น สุขจากการเสวยเวทนาอันพึงใจจึงมิใช่ความสุขที่แท้จริงเพราะง่ายแก่การผันแปรให้กลายเป็นทุกข์

3.2 ความสุขแท้ หรือ ความสุขที่ไม่ใช่เวทนา ได้แก่ ความสุขสงบที่ไม่ต้องการวัตถุหรืออารมณ์ใด ๆ มากระตุ้น โดยปกติมักหมายถึง นิพพานสุข ดังที่ วิทย์ วิศทเวทย์ (2553, หน้า 68) อธิบายไว้ว่า

> ...ความสุขประณีตมีความสมบูรณ์ในตัว มิใช่ความสุขที่เกิดจากการได้สนองความต้องการ มิใช่ความสุขที่ไปเติมความบกพร่องให้เต็ม แต่เป็นความสุขที่เกิดขึ้นเอง เป็นไปเอง เป็นประสบการณ์เพื่อประสบการณ์นั้นเอง มิใช่หนทางไปสู่อะไรอีกไม่เกี่ยวข้องกับอะไรในโลก ไม่เกี่ยวข้องแม้แต่กับความว่าง เป็นประสบการณ์ทางจิตที่บริสุทธิ์ที่สุด

อย่างไรก็ตาม ความสุขแท้ในที่นี้เป็นการดึงเอาลักษณะสำคัญของนิพพาน คือ “ความหลุดพ้น” หรือ “ความดับทุกข์” มาแสดงไว้ในรูปภาวะสุขสงบทางใจของตัวละคร อันเกิดความหลุดพ้นกิเลส ความทุกข์ หรืออวิชชาที่ครอบงำจิตใจ ขณะที่บางเรื่องเป็นชี้แนะแนวทางในใช้ปัญญาเพื่อนำไปสู่การพ้นจากความทุกข์

ทั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่า วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดที่สื่อถึงความสุขแท้ 2 แนวคิด ได้แก่ แนวคิดที่ว่าด้วยความสุขเพราะความสงบทางใจ และแนวคิดที่ว่าด้วยความสุขเพราะอาศัยปัญญาที่ถูกต้อง แนวคิดทั้งสองนำเสนอผ่านนิยายวิทยาศาสตร์จำนวน 8 เรื่อง ได้แก่
1. เรื่องเดือนช่วงดวงเด่นฟ้า ดาดาว 2. เรื่องผีเสื้อกับดอกไม้ไฟ 3. เรื่องเย็นฉ่ำน้ำค้างย้อยเยือกฟ้าพาหนาว 4. เรื่องมนุษย์แช่แข็ง 5. เรื่องมนุษย์เชื้อโรค 6. เรื่องอีกด้านหนึ่งของหลุมดำ 7. เรื่องอัฏฐสุตรา และ 8. เรื่องบางกะโพ้ง เพื่อความเข้าใจโปรดพิจารณาตัวอย่างดังต่อไปนี้

เรื่องเดือนช่วงดวงเด่นฟ้า ดาดาว นำเสนอความสุขแท้ที่เกิดจากการละวางอัตตาและมองสรรพสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เรื่องเล่าถึงสองชีวิตที่มีความแตกต่างกันด้านกายภาพ แต่กลับมุ่งมั่นแสวงหา “บางสิ่ง” อันเป็นเป้าหมายหรืออุดมคติของชีวิตเช่นเดียวกัน ได้แก่ “ข้า” หรืออีกนัยหนึ่ง คือ “สุนทรภู่” กวีรัตนโกสินทร์ผู้พยายามแสวงหาความสุขที่แท้จริงของชีวิตและ “ดารันตร์” สิ่งทรงภูมิปัญญาต่างดาวที่เดินทางมายังโลกเพื่อค้นหาประตูแห่งเอกภพ ทั้งสองพบกันในยามที่ “ข้า” ถูกจองจำ ณ คุกแห่งหนึ่ง ในสภาพกึ่งเมากึ่งฝัน “ข้า” นึกไปว่า ดารันตร์ เป็นตัวละครที่เขาสมมติขึ้น จึงสนทนาแลกเปลี่ยนทัศนะและประสบการณ์กับแขกแปลกหน้าผู้นี้อย่างไม่เคอะเขินทุกค่ำคืน ทุกครั้งที่พบกัน ดารันตร์ มักตั้งคำถามแปลก ๆ และแสดงทัศนะของตอบโต้ความคิดเขาเสมอ ๆ การสนทนาระหว่างสองฝ่ายสะกิดชักชวนให้ต่างฝ่ายต่างคิดใคร่ครวญถึงเหตุผลในการใช้ชีวิตและตั้งคำถามต่อเป้าหมายที่แท้จริงของชีวิต ดังความในตอนหนึ่งที่ ดารันตร์ตั้งคำถามถึง สิ่งที่พวกเขาทั้งสองเพียรแสวงหา ความว่า

“ท่านเชื่อหรือว่ายาอายุวัฒนะมีจริง”

“แน่นอน”

“หากท่านพบ ท่านจะมีความสุขกว่าที่ท่านเป็นอยู่ขณะนี้หรือ เราจำได้ว่าเมื่อตอนที่ท่านอยู่ในคุก ท่านต้องการเพียงแค่ออกจากคุก ตอนนี้ท่านมีอิสระ และกลายเป็นกวีคนโปรดในราชสำนัก มีชื่อเสียง เงินทอง ท่านยังต้องการมันไปเพื่ออะไร”

“ก็คงเหมือนกับเหตุผลที่ท่านต้องการค้นหาประตูแห่งเอกภพ สิ่งที่เราทั้งคู่เชื่อและเพียรค้นหา ความจริงก็ไม่มีอะไรแตกต่างกัน”

เป็นครั้งแรกที่ข้าเห็นเขาเงียบลงไป “ท่านทำให้เราได้คิด บางทีสิ่งที่เราค้นหาอาจไม่ใช่สิ่งที่เราต้องการจริง ๆ ...” วาจาของเขาเริ่มแฝงแววจริงจัง

แต่ตอนนั้นข้ายังไม่เข้าใจ

(เดือนช่วงดวงเด่นฟ้า ดาดาว, 2540, หน้า 248)

จากบทสนทนาดังกล่าวพบว่า ตัวละครทั้งสองต่างดิ้นรนไขว่คว้าบางสิ่งซึ่งพวกเขาเชื่อว่า “ต้องการ” ทว่าสิ่งเหล่านั้นล้วนเป็นเพียงสิ่งสมมติที่ถูกหยิบยื่นค่าและความหมายว่าเป็น “สิ่งมีค่า” หรือ “เป้าหมาย” สำหรับชีวิต เป้าหมายดังกล่าวจึงมิได้มีค่าในตัวเอง หากแต่เพราะมันสามารถนำไปสู่สิ่งอื่น เช่น ความสุข ความสบายใจ ความมั่นคง เป็นต้น คุณค่าของมันจึงเกิดขึ้น ดังนั้น หากพิจารณาเป้าหมายของตัวละครจะพบว่าทั้งสองกำลังแสวงหาสิ่งที่เข้ากับความต้องการของตนเป็นหลัก กล่าวคือ การแสวงหาความสุขในชีวิตของ “ข้า” เกิดจากความต้องการให้พ้นไปจากทุกข์ที่เผชิญอยู่ เช่น การพลัดพรากจากสิ่งที่รัก การถูกจองจำ การล้มเหลวในชีวิตคู่ เป็นต้น หรือการแสวงหาประตูแห่งเอกภพของ ดารันตร์ ก็เกิดจากความต้องการให้ตนได้เสวยภาวะสุขยิ่งกว่าที่เป็นอยู่ คือ การ “...สลัดหลุดจากกายหยาบและพัฒนาขึ้นอีกขั้นสู่สภาวะกายทิพย์ได้โดยไม่ต้องผ่านการตาย...” (เดือนช่วงดวงเด่นฟ้า ดาดาว, 2540, หน้า 239) การที่เป้าหมายของทั้งสองอิงอยู่กับ “ตัณหา” ทำให้ชีวิตของพวกเขาเต็มไปด้วยคำถามและต้องเผชิญกับความขัดแย้งในจิตใจของตนเอง ทั้งนี้เพราะการแสวงหา “เป้าหมาย” หรือ “อุดมคติ” ควรเป็นหลักยึดหรือสร้างความมั่นคงให้แก่ชีวิต แต่ตัณหานั้นไร้ขอบเขต ไร้ความมั่นคง มักแปรไปตามเหตุปัจจัย ขึ้นอยู่กับสิ่งเสพเสวยว่าจะมอบความต้องการให้ได้มากน้อยเพียงใด การแสวงหาความสุขของตัวละครทั้งสองจึงเป็นการกระทำที่ย้อนแย้งในตนเอง นอกจากจะไม่นำชีวิตไปสู่ความสุขถาวรแล้ว ยังทำให้พวกเขาตกอยู่ในภาวะทุกข์ เนื่องจากต้องคอยดิ้นรนกระสับกระส่ายแสวงหาสิ่งเสพเสวยที่เชื่อว่าตนต้องการนั้น

ในตอนท้ายเรื่อง ตัวละครทั้งสองต่างยอมรับความจริงว่า ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาทั้งคู่ต่างแสวงหาภาพลวงตาเช่นเดียวกัน ทั้งนี้เพราะเป้าหมายที่ตัวละครเชื่อว่าต้องการ ไม่อาจช่วยให้พวกเขาพ้นทุกข์หรือมีความสุขกว่าที่เป็นอยู่ได้ ความสุขของพวกเขาเป็นความสุขที่ขึ้นกับวัตถุภายนอก เป็นกามสุขที่ถูกตัณหาปรุงแต่ง คือ ใช้อารมณ์ที่ชอบใจหรือไม่ชอบใจที่สั่งสมไว้จนเคยชินเป็นตัวตัดสิน แต่อาการและลักษณะที่ชอบใจและไม่ชอบใจมักผันแปรไม่แน่นอน จึงนำไปสู่ภาวะทุกข์ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น ความขัดแย้งภายใจจิตใจ การกระทบกระทั่งระหว่างกัน เป็นต้น หากสืบสาวไปถึงต้นตอของปัญหาดังกล่าว จะพบว่าสาเหตุการที่ตัวละครทั้งสองผูกติดกับความสุขที่ขึ้นอยู่กับวัตถุภายนอกเป็นเพราะ “อัตตา” ของพวกเขาเอง เพราะมีอัตตาจึงยึดถือความสุขของตนเป็นใหญ่ มองเห็นตนเป็นศูนย์กลางของโลก และมองไม่เห็นความจริงว่า เมื่อความสุขอิงอามิสเป็นเป้าหมายชีวิต เป็นเพียงการบำรุงบำเรออัตตาให้เติบใหญ่ ยังผลให้พวกเขาติดข้องอยู่ในสุขเสพเสวยที่ตนปรุงแต่งขึ้น มิใช่คำตอบที่แท้จริงของชีวิต แต่ความสุขแท้จริงคือสิ่งที่พวกเขาตระหนักได้จากประสบการณ์ชีวิต นั่นคือ การละวางอัตตาและตระหนักถึงความจริงของสรรพสิ่งชีวิต ดังเช่นคำพูดของ “ข้า” ตอนท้ายเรื่อง ความว่า

> “เมื่อนั้นข้าจึงรู้ว่า ความสุขในชีวิตที่แท้จริงไม่ใช่สุรา นารี ไม่ใช่ความรักชายหญิงที่ข้ามักเรียนในบทกวี ไม่ใช่เกียรติยศ ทรัพย์สมบัติ หรือยาอายุวัฒนะที่ข้าเพียรไขว่คว้ามาตลอดชีวิต ความสุขคือความปีติที่พบว่าตัวเราไม่ใช่เรา ความสุขคือความรักถาวรที่ทุกสรรพสิ่ง ณ วินาทีนี้ ข้ารักก้อนหินทุกก้อน ต้นไม้ทุกต้น สัตว์ร่วมโลกแผ่นดิน สายลม สายน้ำ ฤดูกาลและจักรวาล...”
>
> ข้าตื่นแล้วในที่สุด เมื่อชีวิตล่วงมาถึงปัจฉิมวัย...
>
> ...
>
> “ท่านกลัวตายหรือไม่”
>
> “ความตายก็คือการเดินทางอีกครั้งหนึ่ง การดับก็คือการเกิด การเกิดก็คือการดับ..”
>
> เพราะข้ารู้แล้วว่าสรรพสิ่งเกิดจากเหตุและปัจจัย ไม่มีที่ตั้งต้น ไม่มีที่สิ้นสุด การเกิดไม่เคยมีในเอกภพ มีแต่การเกิดชุมนุมร่วมกันธาตุต่าง ๆ ชั่วคราว และการตายชั่วคราว
>
> (เดือนช่วงดวงเด่นฟ้า ดาดาว, 2540, หน้า 257-258)

คำพูดดังกล่าวสื่อถึงการละวางความยึดมั่นถือมั่นในอัตตาของ “ข้า” กล่าวคือ ตัวละครตระหนักว่าเป้าหมายของชีวิตที่ผูกติดกับอารมณ์หรือวัตถุภายนอก มิใช่ความสุขที่แท้จริง เนื่องจากรู้ดีว่า “...รักที่มนุษย์ใช้หล่อเลี้ยงจิตใจ ยังเป็นรักเพื่อตนเอง มิใช่เพื่อโลกและจักรวาล?” (เดือนช่วงดวงเด่นฟ้า ดาดาว, 2540, หน้า 254) ทั้งนี้เพราะการรักตนเอง คือ การเกาะเกี่ยวอัตตาของตนไว้ ก่อให้เกิดการบัญญัติโลกว่าเป็น “โลกของฉัน” ยังผลให้มนุษย์มองสรรพสิ่งผิดไปจากความเป็นจริง คือ มองไม่เห็นความทุกข์ ความเสื่อม และความดับสลายไปตามธรรมชาติของสรรพสิ่ง ฉะนั้น ความรักที่แท้ซึ่งตัวละครพยายามชี้ให้เห็นคือ “ความรักถาวรในทุกสรรพสิ่ง” หมายถึง การให้มนุษย์ละวางอัตตา เลิกยึดตนเองเป็นศูนย์กลาง มองเห็นความจริงตามธรรมชาติว่า ทุกสิ่งเกิดขึ้นและเสื่อมสลายไปด้วยเหตุปัจจัย ไม่มีสิ่งใดอยู่ในอำนาจของมนุษย์ ทว่ามนุษย์มักมองไม่เห็นความจริงนี้ แต่พยายามหยิบยื่นความหมายให้แก่ทุกสิ่ง และมุ่งหวังให้สิ่งเหล่านั้นเป็นไปตามอำเภอใจของตนเสมอ ความทุกข์ความผิดหวังจึงเกิดขึ้น

อนึ่ง การแสดงให้เห็นว่าการละวางอัตตาเป็นสุขที่แท้จริงยังเกี่ยวข้องกับการเริ่มต้นเรื่องด้วยการระลึกถึงความตายของ “ข้า” และจบเรื่องด้วยการตายของตัวละครดังกล่าว ทั้งนี้เพราะเหตุการณ์ดังกล่าวตอกย้ำถึงความไร้ตัวตนของมนุษย์ ชี้ให้เห็นว่า ชีวิตมนุษย์เป็นเพียงการประกอบรวมของขันธ์ 5 เช่นเดียวกับสรรพสิ่งอื่น ๆ ในจักรวาลที่เกิดขึ้นและเสื่อมสลายไปตามกฎธรรมชาติ ไม่อาจฝืนบังคับหรือเป็นไปตามปรารถนาของผู้ใดผู้หนึ่ง เพราะฉะนั้น ความสุขที่แท้จริงที่ วินทร์ เลียววาริณ ต้องการนำเสนอ คือ การมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ใช้ปัญญารู้เท่าทันสังขารและละวางความยึดมั่นถือมั่นในอัตตาลงเสีย ทั้งนี้เพราะจิตใจปลอดโปร่งจากความถือมั่น ย่อมเป็นอิสระจากกิเลสหรือความทุกข์ทั้งหลาย

สรุปได้ว่า จากเรื่องเดือนช่วงดวงเด่นฟ้า ดาดาว วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่ามนุษย์ต่างดิ้นรนแสวงหาสิ่งต่าง ๆ โดยให้ความหมายว่าสิ่งเหล่านั้นจะเป็นบันไดไปสู่ความสุข แต่ความสุขที่อิงอาศัยอารมณ์และวัตถุภายนอกเป็นเพียงกามสุข เป็นสุขที่มักเจือปนมากับความทุกข์ เพราะต้องขึ้นอยู่กับเหตุปัจจัยและสิ่งเสพเสวย ดังนั้น หากมนุษย์ต้องการพบความสุขที่แท้จริง ควรละวางอัตตา เลิกบัญญัติโลกตามความต้องการของกิเลสตัณหา และมองสิ่งทั้งหลายอย่างรู้เท่าทันความเป็นจริง

เรื่องผีเสื้อกับดอกไม้ไฟ นำเสนอความสุขจากการปล่อยวางจากสิ่งที่ยึดมั่นถือมั่นอันสร้างความสุขสงบทางใจให้แก่ตัวละคร เรื่องเล่าถึง “เขา” นักบินผู้ยึดติดอยู่กับอดีตของตนเอง เหตุเพราะในสงครามเมื่อสองปีก่อน “เขา” เคยเป็นนักบินที่ทิ้งระเบิดลงบนเขตชายแดน จนเป็นเหตุให้คนในหมู่บ้านแถบนั้นพิการและเสียชีวิต เพื่อไถ่บาปครั้งนั้น “เขา” จึงอาสาขับเครื่องบินโปรยโปรตีนเรืองแสงเพื่อกู้ระเบิดที่ตกค้างจากสงคราม การลงพื้นที่ทำงานดังกล่าวทำให้ “เขา” ได้

คลุกคลีกับชาวบ้านและเห็นผลเสียหายจากสงครามที่ “เขา” เข้าไปมีส่วนร่วม ความผิดรู้สึกผิดบาประคนละอายใจ ยังผลให้ “เขา” ได้แต่พร่ำโทษตนเอง จนไม่อาจละวางความทุกข์ในจิตใจของตนลงได้ ดังบทสนทนาระหว่าง “เขา” และ มาริยา เกี่ยวกับผลกระทบของสงครามในตอนหนึ่ง ความว่า

> สงครามจบไปนานแล้ว แต่ปีศาจสงครามตนนี้ยังไม่ตาย เหมือนอสุรกายที่ต้องคำสาปฝังอยู่ใต้ดินรอวันผุดขึ้นมาขึ้นมา
>
> “...ผมยังนึกถึงเด็กหญิงคนนั้นเสมอ ๆ”
>
> มาริยาเงียบไปครู่ใหญ่ “คุณก็เป็นผลเสียหายของสงครามเหมือนกัน”
>
> มาริยาอาจพูดถูก แต่เธอเองก็ใกล้ชิดกับเศษซากปีศาจสงครามนี้เช่นกัน
>
> ผู้หญิงคนนี้ดูแปลกกว่าคนอื่น ๆ เขาไม่เคยเห็นหญิงสาวที่มีบุคลิกเช่นเธอในสิ่งแวดล้อมแบบนี้ ผู้หญิงที่เขาเห็นหากไม่จมในกองเลือกแน่นิ่ง ก็แขนขาขาดเหมือนผีเสื้อที่ถูกเด็ดปีก!
>
> ผีเสื้อที่ถูกเด็ดปีก! ทำไมไม่ว่าไปที่ไหน เขามักพบแต่ผีเสื้อปีกขาด?
>
> (ผีเสื้อกับดอกไม้ไฟ, 2548, หน้า 30)

จากข้อความดังกล่าว สื่อถึงความยึดมั่นถือมั่นในอดีตของ “เขา” ทั้งนี้เพราะความรู้สึกผิดบาปที่ยังคงวนเวียนอยู่ในจิตใจทำให้ “เขา” ตกเป็นทาสความรู้สึกดังกล่าว จนเป็นผลให้ “เขา” มีพฤติกรรมซ้ำเล่าวนเวียนอยู่กับทุกข์ ดังจะสังเกตเห็นว่า ระหว่างที่ตัวละครเล่าเรื่องมักมีความคิดคำนึงเกี่ยวกับ “ผีเสื้อปีกขาด” หรือชาวบ้านที่พิการเพราะสงครามผุดขึ้นมาทุกครั้ง สะท้อนว่า “เขา” วนเวียนอยู่กับรู้สึกผิดบาปของตนเอง จนรู้สึกว่าชีวิตที่เป็นอยู่นั้นเป็นที่ขัดใจ ไม่พึงปรารถนา อยากกำจัดภาวะดังกล่าวพ้นไปเสีย จุดนี้เป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้เขาตัดสินใจเข้าร่วมกับกองอาสาขับเครื่องบินโปรยสารเรืองแสงเพื่อกู้ระเบิด เลือกใช้ชีวิตสุดโต่งด้วยการยึดติดกับอดีต กระทั่งหลงลืมชีวิตในปัจจุบันขณะของตนเอง ความยึดติดกับอดีตไม่เพียงปรากฏทางความคิด พฤติกรรมบางอย่างอาทิ นิสัยไม่ชอบสวมถุงเท้าซึ่งติดมาจากสงคราม การหมกมุ่นอยู่กับงานจน ไม่มีเวลาอยู่ร่วมกับคนรัก รวมทั้งความคิดที่วนเวียนซ้ำเล่าอยู่กับ “ผีเสื้อปีกขาด” ล้วนสะท้อนถึงความรู้สึกผิดของ “เขา” ที่มีต่อเด็กหญิงผีเสื้อและชาวบ้าน การใช้ชีวิตจ่อมจมอยู่กับอดีตเช่นนี้ทำให้ “เขา” มองไม่เห็นสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง (โมหะ) ทั้งนี้เพราะความรู้สึกบีบคั้นจากสิ่งที่ยึดมั่นถือมั่นทำให้ “เขา” ขาดอิสระ มองไม่เห็นความจริงว่า ชีวิตนี้เป็นอนิจจัง ภาวะที่เกิดขึ้นแล้วเสื่อมและสลายไปเป็นธรรมดาของธรรมชาติ ความเกิดดับนั้นเกิดขึ้นทุกขณะ แม้ “เขา” จะเข้าไปมีส่วนร่วมหรือไม่มีส่วนร่วมกับเหตุการณ์ดังกล่าว ก็ไม่มีสิ่งใดที่คงตัวหรืออยู่ในสภาพเดิมได้ตลอด

เมื่อพิจารณาตามแนวคิดพุทธปรัชญาพบว่า ภาวะทุกข์ของ “เขา” เกิดขึ้นเพราะความสัมพันธ์ระหว่าง “เขา” กับสิ่งอื่นนอกตัว ทั้งในรูปภาวะแวดล้อมและบุคคลที่ “เขา” พบเห็น กล่าวคือ การรับรู้ถึงสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้านของ “เขา” นำไปสู่การให้ความหมายแก่สิ่งต่าง ๆ ที่ “เขา” พบเห็นว่า สิ่งนี้ “ชวนสลดหดหู่” สิ่งนี้ “ไม่พึงปรารถนา” และสิ่งนี้ “เป็นความผิดของฉัน” ความหมายดังกล่าวมิใช่คุณสมบัติที่ผูกติดอยู่ของหมู่บ้านหรือชาวบ้านที่ “เขา” พบเห็น แต่เป็นความหมายที่จิตใจของ “เขา” บัญญัติขึ้นมา การบัญญัติความหมายดังกล่าวทำให้หมู่บ้านและชาวบ้านดังกล่าวกลายเป็น “โลกของเขา” การสร้างโลกขึ้นและให้ความหมายดังกล่าวเกี่ยวพันกับอัตตาของ “เขา” ดังนั้น สิ่งที่เกิดขึ้นกับหมู่บ้านหรือชาวบ้านจึงมีผลกระทบต่อตัว “เขา” ความสุข ความทุกข์ของ “เขา” จึงขึ้นอยู่กับความเปลี่ยนแปลงของทั้งสองสิ่ง ซึ่ง “เขา” คาดหวังว่ามันจะดำเนินไปในทิศทางที่ “เขา” ต้องการ ในขณะที่ “เขา” รอคอยให้ความมุ่งหวังของตนบรรลุผล ความทุกข์และความสะเทือนใจอันเกิดจากการพบเห็นสภาพที่ไม่พึงปรารถนาของหมู่บ้านและความบกพร่องพิการของชาวบ้านก็ปรากฏเกิดขึ้นอยู่เนือง ๆ จุดนี้สะท้อนว่า ความสุขของ “เขา” เป็นความสุขอิงอามิส คือ เป็นความสุขขึ้นอยู่กับความเป็นอยู่ชาวบ้านและหมู่บ้านว่าจะเป็นไปตามคาดหวังหรือไม่ ดังนั้น การเข้าร่วมเป็นกองบินอาสาจึงเป็นวิธีในการผลักดันให้หมู่บ้านเป็นไปอย่างที่ “เขา” มุ่งหวัง ทว่าปฏิบัติการดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยระยะต่อเนื่องยาวนาน ความรู้สึกและประสบการณ์ของ “เขา” ที่มีต่อหมู่บ้านจึงกลายเป็นสิ่งที่ตอกย้ำให้การดำเนินชีวิตของ “เขา” เต็มไปด้วยความยึดมั่นถือมั่น เป็นการมองโลกอย่างเข้าใจว่าสรรพสิ่งทั้งปวงที่อยู่ภายนอกนั้นคงที่ ทั้งที่ในความเป็นจริงทุกสิ่งเปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวอยู่ตลอด แม้บางคราว “เขา” จะตระหนักว่า ขณะที่ชีวิต “เขา” กำลังย่ำอยู่กับที่ แต่ชีวิตชาวบ้านกำลังเดินไปข้างหน้า สิ่งชาวบ้านใส่ใจคือชีวิตในปัจจุบัน ไม่ใช่ความเจ็บปวดในอดีต ดังข้อความที่ว่า “ผีเสื้อตัวนี้คงลืมความเจ็บปวดครั้งนั้นไปแล้ว ผู้คนในหมู่บ้านนี้ไม่เป็นห่วงปีกที่ถูกเด็ดเท่ากับปากท้องที่ว่างเปล่า...” (ผีเสื้อกับดอกไม้ไฟ, 2548, หน้า 29) ทว่าความยึดมั่นในอัตตาทำให้ “เขา” มองไม่เห็นความจริงดังกล่าว การแก้ปัญหาของ “เขา” จึงเป็นการแก้ไขที่ปลายเหตุ คือ มุ่งแก้ไขโลกภายนอก แต่ละเลยที่จะใส่ใจโลกภายในจิตใจของตนเอง “เขา” จึงไม่อาจก้าวไปจากความทุกข์ได้ แม้จะพยายามแก้ไขความผิดพลาดในอดีตมาแล้วเป็นแรมปีก็ตาม

อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์ที่ “เขา” ช่วยเหลือเด็กหญิงผีเสื้อให้รอดพ้นจากระเบิดจนกระทั่งขาทั้งสองข้างของ “เขา” พิการ กลับกลายเป็นจุดพลิกผันที่ทำให้ “เขา” สามารถปลดความรู้สึกผิดบาปของตนได้สำเร็จ ทั้งนี้เป็นเพราะการสูญเสียขาทำให้ “เขา” เข้าใจความรู้สึกของชาวบ้านมากขึ้นและตระหนักได้ว่า ความพิการมิใช่จุดสิ้นสุดของชีวิต ทุกชีวิตยังคงต้องดำเนิน

ต่อไปไม่ว่าจะพิการหรือไม่ การสูญเสียมิใช่ความสูญเปล่าและมิใช่สิ่งไร้ค่า แต่การใช้ชีวิตจ่อมจมอยู่กับอดีตต่างหากคือความไร้ค่า ดังบทสนทนาระหว่าง “เขา” และ มาริยา ความว่า

เธอเอื้อมมือแตะใบหน้าเขาแผ่วเบา

“ฉันไม่ได้รักคุณที่ขา ขาทั้งสองข้างของคุณถูกระเบิดฉีกออก คืนนั้นพวกเขาหาขาของคุณทั่วบริเวณนั้น แต่ไม่เจอ เพราะมืดและพื้นที่นั้นเป็นป่า...”

เขายิ้ม “อย่างน้อยก็เป็นความสูญเสียที่ไม่สูญเปล่า...”

“อย่าเพิ่งพูดอะไรเลย คุณจะได้กลับบ้าน...”

“ตอนนี้ผมเข้าใจความรู้สึกของผีเสื้อพวกนั้นดี...”

เขาสบตาเธอ

“ตลกไหมหากผมใส่ถุงเท้าบนขาเทียม?”

มาริยาเลิกผ้าห่มที่คลุมท่อนของเขา สบตาเขา

“ไม่ตลกหรอก แต่ไม่จำเป็น”

(ผีเสื้อกับดอกไม้ไฟ, 2548, หน้า 38)

จากบทสนทนาข้างต้นพบว่า อุบัติเหตุดังกล่าวทำให้ความคิดของ “เขา” ที่มีสิ่งรอบข้างเปลี่ยนแปลงไป การที่ “เขา” คิดอยากเลิกพฤติกรรมซ้ำเดิม ด้วยการหันมาใส่ถุงเท้า สื่อว่าอัตตาและความถือมั่นที่มีอยู่ถูกทำลายลงไป การยอมรับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นแสดงให้ว่าตัวละครเริ่มละวางความรู้สึกยึดมั่นถือมั่นที่มีในจิตใจลงไปได้ ทั้งนี้ละวางดังกล่าวยังสัมพันธ์กับการจบเรื่องด้วยคำบอกเล่าของ มาริยา ถึงการค้นหาขาทั้งสองข้างที่ขาดหายไปของเขาและพบว่าขานั้นเรืองแสง จุดนี้แสดงถึงความจงใจของ วินทร์ เลียววาริณ ที่ต้องการสื่อความหมายบางอย่างผ่าน “ขา” และลักษณะ “เรืองแสง” ของขา ทั้งนี้จากการสืบค้นข้อมูลพบว่าในหลายวัฒนธรรม “ขา” เป็นอุปมาถึงความแข็งแรงหรือการเคลื่อนที่ (วิกิพีเดีย, 2555) และสีที่เรืองแสงมักหมายถึง “สีเขียว” ซึ่งเป็นสีแทนสัญลักษณ์ของ “ความสดชื่น” และ “ความรู้” ทว่าความหมายในเชิงลบสีเขียวหมายถึง “บาป” หรือ “ความริษยา” เช่น สำนวนอังกฤษที่ว่า “อิจฉาจนตาเขียว (Green-eyed monster)” เป็นต้น ในแง่นี้จึงอาจพิจารณาได้ว่า การสูญเสียขาของ “เขา” แสดงนัยยะของการทำลายความแข็งแรงหรือบั่นทอนความรุนแรงก้าวร้าวภายในจิตใจของ “เขา” สำหรับ “การเรืองแสง” อันเกิดจากปฏิกิริยาทางเคมีระหว่างโปรตีนเรืองแสงกับระเบิด ซึ่งบ่งชี้ว่าขาของ “เขา” กำลังถูกทำลายแสดงนัยยะของการชำระล้างบาปหรือทำลายความผิดบาปในจิตใจของ “เขา” เพราะ “ขาที่ขาด” หมายถึงการ “หยุดเดิน” หยุดเคลื่อนไหว หยุดทำลายล้าง หรือหยุดคร่าชีวิตของผู้อื่น ขาที่สูญเสียไป

จึงเป็นสัญลักษณ์แทนการทำลายความสามารถในการทำร้ายผู้อื่น โดยนัยยะ คือ การชี้ให้มนุษย์ละวางอัตตาเพื่อเข้าใจธรรมชาติของชีวิตและโลกภายในจิตใจของตนเอง ซึ่งอาจนำไปสู่ความสุขสงบอย่างแท้จริงของชีวิต

สรุปได้ว่า จากเรื่องผีเสื้อกับดอกไม้ไฟ วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า ชีวิตของมนุษย์ย่อมเปลี่ยนแปลง มีคืนวันที่ดีและร้าย สุขและทุกข์หมุนเวียนกันไป ภายใต้สิ่งต่าง ๆ ที่ดูเหมือนเดิมนี้ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงแฝงอยู่ทุกขณะ ทว่าการยึดมั่นถือมั่นในอัตตาทำให้มนุษย์มองไม่เห็นความจริงดังกล่าว คิดแต่จะสร้างโลกหรือปรุงแต่งสิ่งต่าง ๆ ตามจากการให้ความหมายของตนเอง พร้อม ๆ กันนั้นก็คาดหวังให้สิ่งที่ตนบัญญัติเดินไปตามวิถีบางอย่าง ทำให้เกิดจากยึดติดหวงแหนสิ่ง ๆ นั้นหรือความรู้สึกนั้นไว้กับตนจนกลายเป็นเหมือนส่วนหนึ่งของชีวิต ก่อให้เกิดความรู้สึก บีบคั้น จิตใจไม่ปลอดโปร่ง ความคิดไม่แล่นคล่องไปตามเหตุปัจจัย จนไม่สามารถตัดสินใจหรือกระทำการสิ่งต่าง ๆ เพื่อปลดเปลื้องตนเองให้พ้นจากความทุกข์ได้ ดังนั้น หากมนุษย์ต้องการพบกับความสุขที่แท้จริง ต้องเรียนรู้ที่จะปล่อยวาง ละวางอัตตาและสิ่งที่ตนยึดมั่นเพราะความสุขหรือความทุกข์แท้จริงเกิดจากจิตใจของมนุษย์ การแก้ปัญหาจึงควรแก้ที่ใจมากกว่าพยายามปรับปรุงแก้ไขหรือเปลี่ยนแปลงโลกภายนอก

เรื่องเย็นฉ่ำน้ำค้างย้อย เยือกฟ้า พาหนาว นำเสนอความสุขสงบทางใจที่เกิดจากการมองโลกตามความเป็นจริง เรื่องเล่าถึงการเดินทางของ “สุนทรภู่” ตัวละครเอกของเรื่องในสองช่วงเวลา ช่วงเวลาแรก คือ เวลาในอดีตขณะที่เขายังมีชีวิตอยู่ เขาบวชเป็นพระ กำลังนั่งเรือข้ามคุ้งน้ำท่ามกลางสายฝนเพื่อแสวงหายาอายุวัฒนะเพราะต้องการชุบชีวิตหญิงคนรัก ช่วงเวลาที่สอง คือ ช่วงเวลาในปัจจุบันซึ่งเขาสิ้นชีวิตไปแล้ว เขาอยู่ในรูปลักษณ์ของอาตมัน กำลังออกเดินทางตามหาผู้ที่สามารถบันดาลทำให้เขาอยู่ร่วมหญิงคนรักได้อีกครั้ง เหตุการณ์ในสองช่วงเวลาระหว่างเล่าด้วยวิธีการตัดสลับ เพื่อแสดงแนวเทียบระหว่างเหตุการณ์ในอดีตกับปัจจุบัน อันเป็นการสื่อว่าการเดินทางของตัวละครทั้งในอดีตและปัจจุบันเป็นการเดินทางด้วยเหตุผลเดียวกัน นั่นคือ การแสวงหาคนรัก เพื่อสนองความปรารถนาภายในจิตใจส่วนลึกของตัวละคร ดังความตอนหนึ่งซึ่งบรรยายถึงเหตุการณ์ที่สุนทรภู่เดินทางข้ามคุ้งน้ำ เพื่อแสวงหายาอายุวัฒนะ ความว่า

สายฝนบางเริ่มโปรยตัวเหนือเส้นขอบฟ้าจนแผ่คลุมคุ้งน้ำ กลืนหายไปในความมืดของรัตติกาล หัวเรือเคลื่อนฝ่าม่านฝนอย่างเชื่องช้า ลมกลางคืนพัดละอองฝนกระเจิงไป แต่ไม่นานสายพิรุณก็หวนย้อนกลับมาใหม่ราวกับภูตที่ไม่ยอมไปผุดไปเกิด

คนเดินทางขยับผ้าเหลืองที่ห่มร่างให้เข้าที่ ชุดที่เขาห่มเพียงเปลี่ยนสถานะของเขาเป็นนักบวช แต่จิตของเขายังคงเป็นฆราวาสอยู่ในหล่มเหวของตัณหา เขากำลังเดินทาง การเดินทางคล้ายเป็นการสาปแช่งเขา ไม่ว่ากาลเคลื่อนคล้อยไปนานเพียงไร เขาก็ยังคงต้องเดินทาง...

(เย็นฉ่ำน้ำค้างย้อย เยือกฟ้า พาหนาว, 2554, หน้า 162)

จากข้อความดังกล่าว การเดินทางฝ่าข้ามคุ้งน้ำและสายฝน ไม่เพียงสื่อถึงอุปสรรคและความยากลำบากในการเดินทางตัวละคร แต่ยังแสดงนัยยะถึงการเดินที่ปราศจากความรู้แจ้งหรือกล่าวอย่างง่าย ๆ ว่าเป็นการเดินทางที่มี “อวิชชา” ครอบงำ ตัวละครในสถานะของนักบวชเดินทางตามหายาอายุวัฒนะเพื่อคนรัก เหตุการณ์นี้ขัดแย้งต่อพฤติกรรมของพระสงฆ์ตามการรับรู้ของผู้อ่านที่อิงกับกรอบจารีตประเพณี สะท้อนว่าการกระทำของตัวละครดังกล่าวเป็นไปตามแรงขับของตัณหา ความสุขในความคิดของตัวละครคือการได้อยู่ร่วมกับคนที่เขารัก ยาอายุวัฒนะจึงมีสถานะเป็นเพียง “อามิส” คือ สิ่งล่อหรือปัจจัยซึ่งเขาคิดว่าจะนำตนไปสู่ความสุขตามความคาดหวัง มิใช่ความสุขที่แท้จริง และเมื่อนำบรรยากาศพร่ามัวมืดมนระหว่างเดินทางมาพิจารณาประกอบ สามารถตีความได้ว่าบรรยากาศในฉากการเดินทางแต่ละครั้งสัมพันธ์กับอารมณ์ความรู้สึกของตัวละคร จิตใจของตัวละครที่ถูกครอบงำด้วยกิเลสตัณหาเทียบได้กับบรรยากาศปรวนแปรมืดมนของฝนฟ้า เพราะความสุขอิงอามิสที่ตัวละครแสวงหา เป็นสิ่งดึงดูดกิเลสให้แผ่ซ่านไปยังความรู้สึกนึกคิด ทำให้ตัวละครมองไม่เห็นความจริง คิดมุ่งแต่จะดิ้นรนผันผวนไปตามสิ่งล่อหรือปัจจัยภายนอก ยังผลให้จิตใจของเอนเอียง ไม่มั่นคง ไม่บริสุทธิ์ ปราศจากปัญญาควบคุมและขาดอิสระ

อนึ่ง แม้ว่าการเดินทางของตัวละครทั้งสองครั้งจะเป็นไปเพื่อสนองตัณหาส่วนตน ทว่าในอีกแง่หนึ่งการเดินทางดังกล่าว กลับนำเขาไปสู่การแสวงหาคำตอบเกี่ยวกับชีวิต เมื่ออรูปพรหมแต่ละชั้นที่เขาพบระหว่างทางได้ชี้ให้เห็นสัจธรรมของชีวิต ด้วยการสำแดงภาพของโลกในรูปแบบต่าง ๆ เช่น โลกในอนาคต โลกในจินตนาการ โลกของโครงสร้างชีวิตแบบอื่น เป็นต้น เพื่อแสดงให้เห็นว่าแท้ที่จริงโลกที่มนุษย์ประสบอยู่มิใช่ความจริงแท้ แต่เป็นโลกที่ถูกปรุงแต่งขึ้นมาด้วยความอยากของมนุษย์ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ โลกตามการรับรู้ของมนุษย์คือโลกที่มนุษย์ใส่ค่าและความหมาย ไม่ใช่โลกบริสุทธิ์ดั้งเดิมที่มีความจริงเพียงหนึ่งเดียว ดังคำอธิบายของอรูปพรหมที่ 2 เกี่ยวกับความจริงในจักรวาลและความจริงตามการรับรู้ของมนุษย์ ความว่า

“กรอบบางอย่างนั้นคืออะไร?”

“ก็คือกรอบของตัวผู้สร้างเอง เจ้าจะเห็นว่าพระอภัยมณี นางผีเสื้อสมุทร นางเงือก พราหมณ์ รวมไปถึงโลกที่พวกเขาอาศัยอยู่นั้นล้วนมีรากฐานมาจากโลกที่เจ้าถือกำเนิด ภูเขา แม่น้ำ มหาสมุทร แผ่นดิน สภาพอากาศ แรงโน้มถ่วง แสงอาทิตย์ ต้นไม้ ตลอดไปจนถึงความรู้สึกทั้งหลาย เช่น ความรัก ความใคร่ ความชัง ความโกรธ ความเศร้า ทั้งหลายทั้งปวงนี้ล้วนไม่ต่างจากสิ่งที่ประกอบขึ้นเป็นเจ้าและโลกเดิมของเจ้า โดยมีความเป็นมนุษย์ของเจ้าเป็นต้นแบบ ดังนี้จึงเห็นว่า ‘ความจริง’ ในโลกนั้นก็คือมายาชนิดหนึ่ง เป็นมายาที่เกิดจากตัวผู้สร้างเอง เพราะสิ่งที่เจ้าจินตนาการถึงจะพิสดารล้ำลึกเพียงใด ก็หนีไม่พ้นข้อจำกัดของรากเหง้าของเจ้า....”

“สิ่งทรงภูมิปัญญาจำนวนไม่น้อยในจักรวาลสามารถเสกสร้างโลกใหม่ได้ด้วยวิธีนี้ แต่ส่วนใหญ่ก็สร้างโลกและความจริงตามมายาที่ติดมากับตัวตนของผู้สร้าง สิ่งมีชีวิตในโลกที่สร้างขึ้นนั้นมักถูกสร้างโดยการใช้ฐานของผู้สร้างเป็นหลักบ้างก็สร้างโลกที่มีนรกสวรรค์ตามมายาคติของผู้สร้าง บ้างก็สร้างโลกที่มีสิ่งมีชีวิตระดับสูงในโลกเหล่านั้นนับถือผู้สร้าง ซึ่งเป็นพระเจ้าผู้ทรงอำนาจสูงสุด พระเจ้าผู้สร้างโลกมีหลายระดับชั้น ระดับของโลกที่สร้างก็แตกต่างกัน ดังนั้นเราจะบอกว่าโลกเหล่านี้จริงก็ได้ ไม่จริงก็ได้ เพราะจริงกับไม่จริงเป็นสองรูปของสิ่งเดียวกัน”

...

“ความจริงมิใช่ ความจริง หรือ?”

“ใช่ ความจริงก็คือความจริง แต่ในเมื่อมหาจักรวาลมีแสนล้านจักรวาล ก็หมายถึงว่ามี ‘ความจริง’ อยู่นับแสนล้านความจริง! ‘ความจริง’ ที่เจ้าประสบในสถานะมนุษย์ก็เป็นความจริงแบบหนึ่ง แต่มันไม่ใช่ความจริงสูงสุดของจักรวาล”

(เย็นฉ่ำน้ำค้างย้อย เยือกฟ้า พาหนาว, 2554, หน้า 177-178)

คำอธิบายดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ความจริงที่มนุษย์ประสบ คือ “มายา”หรือ ความลวงที่ถูกปรุงแต่งขึ้น มนุษย์ปรุงแต่งโลกด้วยการนำตัวไปผูกพันกับสรรพสิ่งรอบตัวแล้วให้ค่าและความหมาย พร้อม ๆ กันนั้นก็คาดหวังให้สิ่งเหล่านั้นเดินไปตามวิถีใดวิถีหนึ่ง การพยายามบังคับควบคุมนี้ท้ายที่สุดกลายเป็นความยึดมั่นถือมั่นที่มอบความทุกข์ให้แก่มนุษย์ ทั้งนี้เพราะทุกสิ่งไม่อาจอยู่ในอำนาจของมนุษย์ จึงไม่อาจควบคุมให้เป็นไปอย่างใจ เมื่อไม่เป็นตามคาดหวังความทุกข์ความผิดหวังจึงเกิดขึ้น กรณีการแสวงหาคนรักของสุนทรภู่ในเรื่องนี้เกิดจากการให้ค่าและความหมาย เพราะความรู้สึกชอบพอในตัวนางจันและไม่สมหวังในรักในอดีต ทำให้สุนทรภู่บัญญัติ

ความหมาย “ความเป็นคนรัก” แก่นางจัน พร้อม ๆ กับบัญญัติว่าความสุขของเขา คือ “การได้ร่วมกับหญิงคนรัก” การกระทำของสุนทรภู่จึงเป็นไปเพื่อบังคับควบคุมวิถีทางระหว่างเขาและนางจันให้เป็นไปตามที่เขาคาดหวัง โดยไม่พิจารณาตามความเป็นจริงว่า “ความรัก” ของเขาเป็นเพียงอุปาทานหรือความถือมั่นที่เขาผูกความหมายไว้กับนางจัน ทั้ง ๆ ที่ “ความรัก” หรือ “การเป็นคนรัก” มิได้เป็นแก่นสารธรรมชาติดั้งเดิมของนางจัน นางจันเป็นเพียงกระแสปัจจัยที่มาชุมนุมกันชั่วคราวในระดับที่มีชีวิตเท่านั้น ความเป็นนางจันจึงไม่เที่ยง และตัวตนของนางจันที่แท้จริงไม่มี การที่สุนทรภู่เป็นทุกข์ก็เพราะเขายึดฉวยความหมายที่ตนสร้างขึ้นเป็นส่วนสำคัญของชีวิตและไม่มองโลกตามความจริง กระนั้นการสนทนากับอรูปพรหมทั้ง 4 ก็ทำให้ตระหนักถึงความจริงในข้อนี้ ดังบทสนทนาระหว่างสุนทรภู่และอรูปพรหมที่ 4 ความว่า

> “มายารูป!... บางทีการเดินทางนานแสนนานของข้าก็เป็นเพียงความสูญเปล่า ข้าตามหาสิ่งที่ไร้สาระมาตลอด”
>
> “หาได้สูญเปล่าไม่ หากเจ้าเรียนรู้สาระของความไร้สาระ”
>
> ...
>
> เมื่อครั้งที่เขายังอยู่ในสภาวะมนุษย์ เมื่อพบว่าสิ่งที่แสวงหาไร้สาระ เขาก็หวนกลับบ้าน แต่ในสถานะปัจจุบัน เขากลับกระทำเช่นนั้นไม่ได้ เขาสงสัยว่าเมื่อไรที่อาตมันของเขาจะหวนกลับไปรวมกับปรมาตมัน
>
> ...
>
> “สำหรับเจ้านั้นยังห่างไกลจากความดับสิ้น อาตมันของเจ้าแม้จะเป็นอาตมันชั้นสูง ก็ยังเกลือกกลั้วกิเลส เจ้าก็จะกลับคืนไปอีกครั้งด้วยวัฏสงสาร ทุกอย่างเป็นไปตามกรรมแห่งวิวัฒนาการ เป็นวงจร เป็นวงกลม”
>
> (เย็นฉ่ำน้ำค้างย้อย เยือกฟ้า พาหนาว, 2554, หน้า 182-184)

จากบทสนทนาดังกล่าว สื่อให้เห็นว่าเหตุผลที่ตัวละครต้องเดินทางในความมืดเสมอเพราะเขามีอวิชชา คือ ไม่รู้แจ้งเห็นจริงในธรรมดาของธรรมชาติ มองไม่เห็นความทุกข์ ความไม่เที่ยงและความไร้ตัวตนของชีวิต ตลอดจนสรรพสิ่งรอบตัว จึงไม่อาจสลัดความทุกข์ที่มีในจิตใจลงได้ ทว่าในระหว่างเดินทางแสวงหาวิธีการอยู่ร่วมกับคนรักอยู่นั้น ตัวละครได้ค้นพบความจริงว่าทุกสิ่งในจักรวาลล้วนอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์ ไม่มีสิ่งใดเป็นอมตะ แม้แต่จักรวาล สิ่งนี้ทำให้เขาตระหนักว่า ชีวิตของมนุษย์เป็นทุกข์ ไม่เที่ยง และไร้แก่นสาร การไม่ละวางอัตตาและไม่เข้าใจโลกตามความเป็นจริงทำให้เขายังว่ายวนอยู่ในวัฏสงสาร เรื่องราวจบลงด้วยการที่สุนทรภู่เกิดใหม่และ

ได้อยู่ร่วมกับนางจันหญิงคนรัก ทว่าสิ่งที่เปลี่ยนไปคือตัวละครตระหนักรู้ถึงความจริงของโลกและชีวิต เรียนรู้ว่าชีวิตที่มีความสุขคือชีวิตที่มีสติอยู่ปัจจุบันขณะ ไม่ใช่ความฝันล้ม ๆ แล้ง ๆ ที่ฝากไว้กับอนาคต มุมมองและความเข้าใจดังกล่าวทำให้เขาไม่ต้องการเดินทางอีกต่อไป

สรุปได้ว่า จากเรื่องเย็นฉ่ำน้ำค้างย้อย เยือกฟ้า พาหนาว วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า หากมนุษย์มองโลกและชีวิตตามความเป็นจริง คือ มองเห็นความไม่เที่ยง ความทุกข์ และความไม่มีตัวตนอยู่ในนั้น ย่อมรู้เท่าทันธรรมดาของชีวิต มีความสุขสงบเพราะจิตเป็นอิสระหลุดพ้นจากการครอบงำของกิเลสตัณหา กระทั่งสามารถใช้ชีวิตในปัจจุบันขณะอย่างมีสติ คุ้มค่าและเกิดประโยชน์

เรื่องมนุษย์แช่แข็ง นำเสนอความสุขที่เกิดจากการมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง เป็นเรื่องราวของ เกนนี มาเกน ชายคนหนึ่งที่ทำกรมธรรม์กับบริษัทอาฟเตอร์ไลท์ อันเป็นบริษัทที่สามารถรักษาชีวิตของมนุษย์ด้วยการแช่แข็ง วันที่ 13 มกราคม ค.ศ. 2055 เกนนี มาเกน พบว่ามี ศพ ๆ หนึ่งส่งมาที่บ้านของเขา ศพนั้นคือตัวเขาในโลกอนาคตที่เดินทางข้ามเวลากลับมาในปีปัจจุบัน ฝ่ายชันสูตรพบภายในศพดังกล่าวมีหุ่นยนต์นาโนขนาดเล็กจำนวนมากกระจายไปตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย เพื่อค้นหาความจริงเกี่ยวกับเหตุการณ์ดังกล่าวคณะแพทย์จึงตัดสินใจถ่ายหุ่นยนต์เหล่านี้เข้าสู่สมองของ เกนนี มาเกน การถ่ายหุ่นยนต์ดังกล่าวเข้าสู่สมองทำให้เขาฝันถึงเหตุการณ์ในโลกอนาคต เขาพบว่าโลกในอนาคตมิได้เป็นไปในแบบที่เขาวาดฝัน ภรรยาของเขาเสียชีวิตด้วยอุบัติเหตุจนไม่อาจฟื้นชีวิตด้วยการแช่แข็ง เขาใช้ชีวิตท่ามกลางสงครามในอุโมงค์หลบภัย สภาพอากาศหนาวเหน็บเต็มไปด้วยสารพิษที่ลอยอยู่ในชั้นบรรยากาศและอาหารเม็ดที่อยู่น้อยนิดพอประทังชีวิตให้ผ่านไปวัน ๆ การอยู่อย่างแร้นแค้นเป็นเวลากว่าสองปีทำให้ เกนนี มาเกน ตระหนักได้ว่าการมีชีวิตที่ยืนยาวมิใช่ความสุขที่แท้จริง ดังบทสนทนาระหว่างเขากับ ชาวิช แอนดรอยด์แพทย์ที่อาศัยอยู่กับเขาที่กล่าวไว้ในตอนหนึ่งว่า

"มนุษย์ในยุคของผมพยายามทุกวิถีทางที่จะต่ออายุของตัวเอง แต่หากพวกเขามาอยู่ในสภาพของผมในวันนี้ ที่นี่ พวกเขาจะเข้าใจทันทีว่าอายุยืนยาวกับคุณภาพเป็นคนละเรื่องกัน"

แอนดรอยด์ถามเขา "ผมขอถามเรื่องส่วนตัวเรื่องหนึ่งได้ไหม"

"เชิญ"

"ทำไมคุณจึงซื้อกรมธรรม์ไครโอนิกส์"

"เพราะผมรู้สึกว่าผมยังไม่ได้ใช้ชีวิตเลย ผมทำงานหนักหาเงินจนมีฐานะดีเยี่ยมแล้ว พบว่าป่วยด้วยโรคร้าย ผมมีเงินจำนวนมากที่ใช้อีกหลายสิบชั่วคนก็ไม่หมด จึงรู้สึกเสียดายที่จะต้องจากโลกไปเร็วกว่าที่ควร อีกประการหนึ่ง ผมอยากรู้ว่าอนาคตเป็นอย่างไร ผมสงสัยว่ามีอะไรได้บ้าง เราจะเดินทางไปยังดวงดาวอื่น ๆ ในดาราจักรนี้หรือไม่..."

(มนุษย์แช่แข็ง, 2552, หน้า 32-33)

จากบทสนทนาข้างต้นพบว่า คำพูดของ เกนนี มาเกน สื่อถึงความกลัวที่แฝงอยู่ในจิตใจของมนุษย์ เหตุผลที่ตัวละครพยายามหลีกเลี่ยงความตาย ก็เพราะความตายเป็นสิ่งที่ทำให้เขาสูญเสีย "อัตตา" หรือ ความรู้สึกว่ามี "ตัวตน" ไป ยังผลให้สิ่งที่ยึดมั่นถือมั่นมาทั้งหมดไร้ความหมาย ด้วยมนุษย์เมื่อสิ้นชีวิตย่อมไม่สามารถเสพเสวยในสิ่งที่พึงพอใจได้อีกต่อไป ความคิดของ เกนนี มาเกน ที่บอกว่าตน "ยังไม่ได้ใช้ชีวิตเลย" สื่อถึงความคาดหวังที่มีต่อค่าและความหมายที่เขาได้มอบให้แก่สิ่งต่าง ๆ ที่เป็น "โลก" ของเขา ชีวิตของ เกนนี มาเกน เป็นภาพแทนของผู้คนในสังคมเมืองที่มักมีค่านิยมว่าการทำงานอย่างหนัก สะสมเงินให้ได้จำนวนมาก จะทำให้พวกเขาสามารถ "ซื้อ" ความสุขในแบบที่ต้องการได้ ทว่าชีวิตของมนุษย์นั้นไม่เที่ยง สิ่งที่ เกนนี มาเกน คาดหวังและวางแผนไว้ได้เบี่ยงเบนไปจากทิศทางที่เขาต้องการ ความทุกข์ความผิดหวังจึงเกิดขึ้น

ความทุกข์ดังกล่าวทำให้ เกนนี มาเกน เร่งรีบตัดสินใจแก้ปัญหาเฉพาะหน้าโดยมิได้พิจารณาอย่างถี่ถ้วนถึงสิ่งที่ตนต้องการอย่างแท้จริง การทำกรมธรรม์เพราะถูกความทุกข์และความกลัวบีบคั้นทำให้เขาต้องตกอยู่ในสภาพตายทั้งเป็นในโลกอนาคต เกนนี มาเกน จึงตระหนักว่าการมีชีวิตยืดยาวของเขาไร้ความหมายเพราะปราศจากความสุขความพึงพอใจที่เขาต้องการ จุดนี้นำไปสู่การตั้งคำถามว่า "มนุษย์มีชีวิตอยู่เพื่อสิ่งใด" เป้าหมายคือการแสวงหาความสุขที่แท้จริงในชีวิตมนุษย์ การตัดสินใจที่ผิดพลาดของ เกนนี มาเกน เกิดจากการมองไม่มีเห็นความจริงของชีวิต คือมองไม่เห็นสามัญลักษณะอันเป็นธรรมชาติของมนุษย์ เพราะความเคยชินจากการดำเนินชีวิตอย่างรักสุข เกลียดทุกข์ ทำให้เขาลุ่มหลงอยู่กับวัตถุในโลกภายนอก จนทำในสิ่งที่ฝืนธรรมชาติเพื่อให้ตนสามารถเสพเสวยอารมณ์อันเกิดจากวัตถุนั้นไปได้นาน ๆ ทว่าการฝืนธรรมชาตินั้นกลับสร้างปัญหาให้เขามากยิ่งขึ้น ชีวิตที่ถูกดัดแปลงให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมได้โดยไม่เจ็บป่วย ทำให้เขาต้องทุกข์ทนอยู่

กับความแร้นแค้นโลกภายนอกต่อเนื่องเป็นระยะเวลานาน จุดนี้แสดงให้เห็นว่า การหลีกหนีความทุกข์ด้วยการควบคุมเปลี่ยนแปลงโลกภายนอก โดยใช้ความรู้และวิทยาการทางวิทยาศาสตร์ไม่อาจช่วยให้มนุษย์พ้นทุกข์ได้ แต่การเข้าใจธาตุแท้ภายในของตนเองของมนุษย์ต่างหากที่ทำให้มนุษย์พ้นจากทุกข์อย่างแท้จริง ดังคำพูดของ ชาวิช เกี่ยวกับความเป็นมนุษย์ ความว่า

> “แต่นี่ก็มีข้อแย้งอีก เพราะสมองของแอนดรอยด์อย่างผมถูกออกแบบให้พัฒนาตัวเองได้ ในอนาคตสมองของแอนดรอยด์จึงมีศักยภาพที่จะใหญ่กว่าและทำงานมากกว่าสมองของมนุษย์ต้นแบบ นี่ก็คือวิวัฒนาการอีกระดับหนึ่งต่อจากมนุษย์ ทว่าถึงมนุษย์เลือกใช้ขนาดสมองมาวัดความแตกต่างระหว่างความเป็นมนุษย์กับความเป็นสัตว์หรือความเป็นพืช เราก็อาจต้องถามว่า ท้ายที่สุดแล้วขนาดของสมอง หรือขนาดของใจสำคัญกว่า...”
>
> แอนดรอยด์กวาดตามองไปรอบซากปรักหักพัง “...เพราะสิ่งที่เกิดขึ้นในโลกตลอดเวลาในอารยธรรมของมนุษยชาตินั้นทำให้ผมอดสงสัยไม่ได้ว่า ขนาดของสมองที่ใหญ่กว่าสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ นั้นมีประโยชน์อะไร ในเมื่อมันนำพาพวกคุณมาจนตกอยู่ในสภาพเช่นนี้”
>
> (มนุษย์แช่แข็ง, 2552, หน้า 34)

คำพูดดังกล่าวเป็นการกระตุ้นเตือนให้ผู้อ่านขบคิดพิจารณาถึงคุณค่าที่แท้จริงของการมีชีวิต การถูกครอบงำด้วยอวิชชาทำให้ตัวละครไม่รู้ไม่เข้าใจความจริง เกิดเป็น ความเข้าใจผิดในธรรมชาติของตนเองและธรรมชาติของโลก จนกระทั่งหลงผิดในความสัมพันธ์ระหว่างตนและโลก จุดนี้นำไปสู่การแก้ไขความทุกข์แบบผิด ๆ ด้วยการฟุ้งฝันถึงชีวิตที่ดีกว่าในอนาคต ละเลยที่การเข้าใจชีวิตในปัจจุบันขณะ จึงต้องเผชิญกับความทุกข์ซ้ำเล่าดังเช่นเกนนี มาเกน ตัวละครเอกของเรื่อง จุดที่ วินทร์ เลียววาริณ ต้องการชี้ให้เห็น คือ ต้นตอแห่งทุกข์และหนทางแก้ไขปัญหาของมนุษย์ ซึ่งอาจมองในมุมพุทธปรัชญาได้โดยใช้หลักอริยสัจ 4 ในที่นี้ “ทุกข์” คือ ความตาย “สมุทัย” หรือเหตุแห่งทุกข์ คือ การปฏิเสธความตาย เนื่องจากกลัวความเจ็บปวดอันเกิดจากความตายในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การจากสิ่งที่รัก การจากสิ่งเสพเสวยที่ชื่นชอบ เป็นต้น การปฏิเสธความตายของตัวละครในเรื่องนำไปสู่การพยายามทำทุกวิถีทางเพื่อหลีกหนีความตาย ทว่าการยื้อชีวิตของตนให้ยืดยาวออกไปนั้น กลับทำให้ตัวละครต้องเผชิญความทุกข์ในรูปแบบใหม่ที่สร้างความทุกข์ยิ่งกว่าเดิม ดังนั้น “นิโรธ” หรือ ความดับทุกข์ที่ วินทร์ เลียววาริณ ต้องการชี้ให้เห็นก็คือการเห็นคุณค่าของชีวิตในปัจจุบันขณะ ตลอดจนตระหนักถึงความไม่เที่ยง เป็นทุกข์และความไร้ตัวตนของชีวิต แนวคิดเหล่านี้ถูกย้ำเตือนผ่านถ้อยคำและบทสนทนาของตัวละคร อาทิ “การฟื้นคืนชีพอีกครั้งไม่ใช่

ของขวัญ หากคือการลงทัณฑ์!" (มนุษย์แช่แข็ง, 2552, หน้า 31) "อนาคตเป็นผลพวงที่เกิดมาจากการกระทำของเราในวันนี้" (มนุษย์แช่แข็ง, 2552, หน้า 38) "เขาเป็นคนของปัจจุบัน" (มนุษย์แช่แข็ง, 2552, หน้า 39) เป็นต้น สำหรับ "มรรค" หรือทางดับทุกข์ ในเรื่องนี้ คือ การเผชิญหน้ากับความจริงและความทุกข์ ด้วยการมองโลกอย่างรู้เท่าทัน ดังจะพบว่าในตอนท้ายของเรื่องตัวละครประสบความสำเร็จในการส่งสาสน์ไปยังอดีตจนสามารถเปลี่ยนแปลงอนาคตได้บางส่วน กระนั้นอนาคตที่ถูกเปลี่ยนแปลงไปนี้ก็ยังคงเจือด้วยความทุกข์ จุดนี้เน้นย้ำเรื่องความไม่แน่นอนหรือความไม่เที่ยงของชีวิต ซึ่งไม่สามารถกำหนดกฎเกณฑ์ได้ เพื่อชี้ให้เห็นว่าการรอคอยความสุขในอนาคตหรือมุ่งเปลี่ยนแปลงอดีตจึงมิใช่หนทางแห่งความสุข แต่การใช้ชีวิตในปัจจุบันขณะอย่างรู้ค่าและยอมรับความจริงอย่างมีสติต่างหาก คือ ความสุขที่แท้จริง

สรุปได้ว่า จากเรื่องมนุษย์แช่แข็ง วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า ความตายเป็นสามัญลักษณะของชีวิต ทว่าด้วยความรักชีวิตทำให้มนุษย์กลัวและพยายามหลีกเลี่ยงความตาย เพราะคิดว่าความตายเป็นทุกข์ ทำให้พรากจากการเสวยสุขในสิ่งที่ปรารถนาและสิ่งอันเป็นที่รัก มนุษย์จึงพยายามทำทุกวิถีทางเพื่อรักษาชีวิตให้คงอยู่ เที่ยวดิ้นรนไขว่คว้าหาปัจจัยต่าง ๆ มาสนองความอยากแห่งการมีตัวตน โดยหารู้ไม่ว่าในระหว่างทางแห่งการสนองความอยากนั้น ตนได้ละทิ้งคุณค่าของปัจจุบันขณะลงไป อวิชชาที่ครอบงำความคิด ทำให้มนุษย์มองไม่เห็นความจริงแห่งเหตุปัจจัย ดำเนินชีวิตอยู่บนความประมาท กระทั่งท้ายที่สุดมนุษย์ก็ต้องพบความจริงว่า ตนไม่อาจหนีความทุกข์และความตายไปได้พ้น

เรื่องมนุษย์เชื้อโรค นำเสนอความสุขเพราะอาศัยปัญญาที่ถูกต้องด้วยการมองโลกเชิงบวกและใช้ชีวิตอยู่กับปัจจุบันขณะด้วยความเข้าใจ เรื่องเล่าถึง จีเอ็ม. ผู้ชายที่ถูกตราหน้าว่าเป็นมนุษย์เชื้อโรค เขาอาศัยอยู่ในโรงพยาบาลตั้งแต่เด็ก เนื่องจากปฏิกิริยาต่อต้านวัคซีนในตัวเขา ทำให้เขาสามารถต่อต้านเชื้อโรคได้ทุกชนิด ปฏิกิริยาพิเศษในตัวเขาทำให้โรงพยาบาล Love & Care ดึงเขาเข้ามาเป็นตัวอย่างทดลองให้แก่สถาบันยาของของโรงพยาบาล การอาศัยอยู่ในโลกพยาบาลในฐานะมนุษย์เชื้อโรคทำให้ จีเอ็ม. เป็นคนรักสันโดษและหมกมุ่นอยู่กับการอ่านหนังสือ กระนั้นพื้นฐานอุปนิสัยที่สุภาพและยิ้มแย้มแจ่มใสอยู่เป็นนิจก็ทำให้ จีเอ็ม. มีเพื่อนสนิท คือ เดล เจ้าหน้าที่สาวของสถาบันซึ่งมีหน้าที่ฉีดยาให้แก่เขา ดังคำบรรยายลักษณะอุปนิสัยของ จีเอ็ม. ในตอนหนึ่งความว่า

ความเป็นมนุษย์เชื้อโรคของเขานี่เองที่ทำให้หลายคนเรียกเขาว่า มนุษย์เชื้อโรค – Germ Man หรือ จีเอ็ม. แต่เนื่องจากมนุษย์เชื้อโรคผู้นี้ยิ้มแย้มแจ่มใสเป็นนิจและเป็นสุภาพบุรุษเสมอต้นเสมอปลาย พวกเขาจึงเรียกเขาว่า จีเอ็ม. โดยหมายความว่ามันย่อมาจากคำ Gentleman

จีเอ็ม. รักการอ่าน รักศิลปะและดนตรี มีความรู้รอบตัวกว้างขวางทั้งที่อยู่แต่ในห้องสี่เหลี่ยมนี้ ทั้งนี้เพราะเขาผ่านวันเวลาด้วยการอ่าน โรงเรียนเดียวของเขาก็คือหนังสือจำนวนมหาศาลที่ผ่านเข้าออกห้องนี้

เมื่อหล่อนมารับงานนี้ห้าปีก่อน จีเอ็ม. ก็ผ่านการฉีดเชื้อโรคมาแล้วสิบปีเต็มทั้งสองเข้ากันได้อย่างดีและกลายเป็นเพื่อนสนิทกัน เขาเล่าให้หล่อนฟังเรื่องครอบครัวของเขา พ่อแม่ของเขาเสียชีวิตไปแล้วอุบัติเหตุเมื่อเขาอายุเพียงห้าขวบ เขาเคยชินกับการอยู่อย่างเดียวดาย เขาบอกหล่อนว่าเวลานี้หล่อนเป็นเพื่อนเพียงคนเดียวของเขา

(มนุษย์เชื้อโรค, 2552, หน้า 95)

จากพื้นฐานอุปนิสัย งานอดิเรก และความสนใจของ จีเอ็ม. ดังกล่าวสื่อว่า จีเอ็ม. เป็นคนใฝ่รู้ รักสันโดษและมีจิตใจอ่อนโยน ลักษณะดังกล่าวสะท้อนว่าจิตใจของเขาตั้งอยู่บนรากฐานของปัญญาและเมตตา คือ รู้จักคิดพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง ด้วยเหตุที่ว่าเขาอ่านมาก หนังสือและตำราต่าง ๆ เหล่านั้นย่อมเปิดโลกทัศน์และสอนให้เขารู้จักคิดแบบเหตุผล กลายเป็นคนรู้กว้างรู้จริง กระนั้น ความเป็นเหตุเป็นผลของเขามิได้เป็นไปอย่างแข็งกระด้างเพราะความชื่นชอบในดนตรีและศิลปะของเขาที่เป็นตัวขัดเกลาความคิดในเชิงเหตุผลให้เป็นไปด้วยเมตตา คือ ใช้เหตุและผลอย่างเห็นอกเห็นใจผู้อื่น หรือปรารถนาใช้ความรู้ความสามารถของตนช่วยผู้อื่นให้พ้นทุกข์ จุดนี้ส่งผลให้เขายิ้มแย้มแจ่มใสอยู่เป็นนิจและเป็นสุภาพบุรุษอย่างเสมอต้นเสมอปลาย ตลอดเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ จีเอ็ม. ยอมเป็นหนูทดลองให้สถาบัน Love & Care เป็นระยะเวลาหลายปี กระทั่งวันหนึ่ง จีเอ็ม. ค้นพบว่ามีวิธีอื่นที่ดีกว่าและได้ผลมากกว่าการสร้างวัคซีน เขาจึงเริ่มต่อต้านด้วยการไม่รับเชื้อโรคจากสถาบัน ดังบทสนทนาระหว่าง จีเอ็ม. และ เดล ในตอนหนึ่งเกี่ยวกับความคิดเรื่องการปรับยีนของชาวโลก ความว่า

"ทำไมคุณยอมเป็นหนูทดลองมานานขนาดนี้"

"ผมสงสารคนที่เจ็บป่วยเพราะโรคร้ายต่าง ๆ"

"แล้วทำไมจู่ ๆ คุณจึงไม่อยากเป็นหนูทดลองอีกต่อไป?"

"มันไม่ได้เกิดขึ้นกะทันหัน ผมคิดเรื่องนี้มานานหลายปีแล้ว เมื่อถึงจุดจุดหนึ่ง ผมเห็นว่าไม่มีประโยชน์ที่จะสร้างยาและวัคซีนด้วยวิธีนี้อีกต่อไป นี่คือเหตุผลว่าทำไมในช่วงสี่ปีนี้ ผมขอตำราพันธุกรรมและจุลชีววิทยามากมายจากคุณมาอ่าน ผมนึกอยากรู้ว่าเราจะมีทางใดในการใช้ประโยชน์จากความสามารถของผม นอกเหนือจากการทำวัคซีนและยา และผมก็เรียนจนรู้ว่า ความสามารถในการต้านเชื้อโรคของผมมาจากยีน หากเราสามารถปรับยีนของชาวโลกให้มีคุณสมบัติเหมือนยีนพิเศษของผม คนหกพันห้าร้อยล้านคนในโลกก็จะต้องไม่ป่วยไข้เพราะเชื้อโรคอีกต่อไป และนี่คือทิศทางที่บริษัทยาสมควรทำ เพราะเป็นการแก้ปัญหาเรื่องความเจ็บป่วยอย่างถาวร แทนที่จะแก้ปัญหาที่ปลายเหตุด้วยยาและวัคซีนทุกครั้งที่ป่วย แต่ผมก็รู้ว่าทำไมบริษัทจึงไม่ศึกษายีนของผมแล้วถ่ายยีนแทนที่จะทำวัคซีนป้องกันโรคและยารักษาโรค เพราะคำคำเดียว – กำไร!"

(มนุษย์เชื้อโรค, 2552, หน้า 105)

จากบทสนทนาดังกล่าวพบว่า จีเอ็ม. มีความมุ่งมั่นที่จะแก้ไขปัญหาความเจ็บป่วยของผู้คนในสังคมอย่างจริงจัง แนวคิดเรื่องการปรับยีนของเขาเป็นความพยายามหลีกหนีการผลิตวัคซีนซึ่งเขามองว่าเป็นการแก้ปัญหาแบบชั่วครั้งชั่วคราวที่เอื้อผลประโยชน์เฉพาะบุคคลบางกลุ่ม อันเป็นการขัดต่ออุดมการณ์และความปรารถนาที่แท้จริงของเขา การต่อต้านด้วยท่าทีแบบขบถที่เกิดขึ้นอย่างเงียบ ๆ นี้สะท้อนถึงความปรารถนาอยากเป็นส่วนหนึ่งของสังคมของ จีเอ็ม. ทั้งนี้เพราะความเป็นมนุษย์ทำให้บุคคลปรารถนาจะรู้สึกคล้ายคลึงกับผู้อื่น กระนั้นมนุษย์ก็มักตระหนักถึงความเป็นปัจเจกบุคคลของตนด้วย เมื่อใดที่ถูกกีดกันจากความเป็นส่วนหนึ่งของสังคม มนุษย์จะพยายามเร่งปรับตัวเข้าหาระบบเพื่อเข้าสู่พลวัตของสังคม เช่นเดียวกับ จีเอ็ม. ที่พยายามทำลายความหมายที่สถาบันหยิบยื่นให้เขาในฐานะ "หนูทดลอง" ด้วยการให้ความหมายใหม่แก่ตนเองเสียใหม่ ด้วยการแสดงให้เห็นว่าเขามีความหมายความสำคัญในฐานะ "ต้นแบบ" ยีนที่แข็งแกร่ง ทั้งยังเป็นผู้นำการปรับแต่งยีนของมนุษย์เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตให้แก่เพื่อนร่วมสังคม การแสดงท่าทีขบถของจีเอ็ม. จึงตอกย้ำถึงความเป็น "ปัจเจกชน" ที่มีอิสรเสรีเป็นนายของตนเอง เพื่อชี้ให้เห็นว่าสังคมควรยอมรับคุณค่าความเป็นมนุษย์ของทุกคนอย่างเท่าเทียมและเสมอภาคกัน แม้ จีเอ็ม. จะถูกตราหน้าว่าเป็น "ตัวประหลาด" ของสังคม แต่เขากลับมีความเป็นมนุษย์และรู้คุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์ยิ่งกว่าบุคคลบางจำพวกที่ภายนอกดูดี แต่จิตใจกลับตกเป็นทาสของวัตถุ กระทั่งทำลายคุณค่าแห่ง

ความเป็นมนุษย์ด้วยกัน ด้วยการบีบบังคับผู้อื่นให้อยู่ในฐานะวัตถุสิ่งของดังเช่น หมอชามาน ผู้มีภาพลักษณ์ที่ฉลาดปราดเปรื่อง ประสบความสำเร็จในทุกด้านและได้รับความไว้วางใจจากผู้คนในสังคมอย่างสูง อำนาจที่มีทำให้เขาเกิดความโลภและยึดมั่นถือมั่นในมานะทิฏฐิของตนเองเกินขอบเขต กระทั่งมองทุกสิ่งเป็นเรื่องของกำไรและผลประโยชน์ ดังคำพูดที่แสดงทัศนะของหมอชามานเกี่ยวกับการทดลองที่ทางสถาบันกระทำต่อ จีเอ็ม. ความว่า

> “มนุษย์อย่างจีเอ็ม.เป็นกรณีพิเศษกรณีเดียวของโลก แน่นอนหากเราใช้ประโยชน์จากยีนของเขา เสียบยีนพิเศษต้านโรคเข้าไปในร่างกายของชาวโลก ไม่ต้องสงสัยว่านี่จะเป็นการปฏิวัติครั้งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ มนุษยชาติจะไม่กลัวเชื้อโรคอีกต่อไป แต่รู้ไหมว่าจะเกิดอะไรขึ้น? บริษัทยายักษ์ใหญ่อย่างเราจะล้มลงชั่วข้ามคืน โรงพยาบาลทั้งหมดในโลกจะปิดกิจการ นึกภาพออกไหมว่าโลกจะวุ่นวายขนาดไหน...”
>
> หมอชามานมองหน้าเดลกับจีเอ็ม.
>
> “นี่เป็นโลกของการรักษาสมดุลระหว่างความรู้กับการค้า คุณหนีความจริงนี้ไม่พ้นหรอก มันคือหลักการเดียวกันหมดทั้งโลก ไม่เช่นนั้นป่านนี้บริษัทขายยากันยุง ยากำจัดแมลงทั้งหลายมิต้องปิดกิจการไปหมดแล้วหรือ บริษัทยาทุกแห่งในโลกต้องการเชื้อโรค ต้องการเชื้อโรคแปลก ๆ ยิ่งมากยิ่งดี... นี่คือเงินทั้งนั้น!”
>
> (มนุษย์เชื้อโรค, 2552, หน้า 112-113)

จากคำพูดดังกล่าวสื่อว่า หมอชามาน เป็นบุคคลที่ถูกโมหะหรืออวิชชาครอบงำจนมองไม่เห็นความจริงว่า คุณค่าที่ผูกติดอยู่กับยาตามความคิดความเห็นของเขาเป็นเพียง “คุณค่าพอกเสริม” ที่เขาหยิบยื่นให้แก่ยา เพื่อปรนเปรอการเสพเสวยเวทนาและเสริมขยายความมั่นคงยิ่งใหญ่แห่งอัตตาที่เขายึดถือไว้ ยาในเรื่องนี้ไม่เพียงมีคุณประโยชน์ในการรักษาโรค แต่ยังถูกพอกเสริมให้เป็นเครื่องมือสนองตัณหา คือ เป็นแหล่งทำเงินและผลกำไรให้แก่บริษัท Love & Care ความก้าวหน้าด้านกิจกรรมยาจึงเป็นตัวเสริมสร้างอำนาจและความมั่นคงทางหน้าที่การของหมอชามานไปโดยปริยาย จากจุดนี้จะพบว่า การปฏิบัติตัวของตัวละครในเรื่องต่อบุคคลรอบตัว เกิดจากวิธีคิดและการมองโลกที่นำไปสู่การหยิบยื่นความหมาย การประเมินค่าสิ่งต่าง ๆ ตามความคิดความเห็นที่เข้ากับความต้องการหรืออุดมการณ์ส่วนตนของตัวละครเป็นสำคัญ เพราะฉะนั้นการที่หมอชามานมีความคิด พฤติกรรมและอุดมคติในชีวิตแตกต่างจาก จีเอ็ม. อย่างสิ้นเชิง ย่อมสะท้อนถึงวิธีคิดและการมองโลกที่แตกต่างกันระหว่างตัวละครทั้งสอง การมองโลกอย่างยึดอยากทำให้ผู้ที่สังคมประเมินว่าสมบูรณ์และเพียบพร้อมอย่าง หมอชามาน กลายเป็นคนโลภ เห็นแก่ตัว และทำได้

ทุกสิ่งเพื่อผลประโยชน์ส่วนตน ตลอดจนประเมินค่ามนุษย์ด้วยกันในฐานะวัตถุสิ่งของ ขณะที่การมองโลกด้วยความรัก ความเมตตา และความเห็นอกเห็นใจ ทำให้ผู้ที่สังคมประเมินว่าบกพร่องหรือไม่สมบูรณ์อย่าง จีเอ็ม. สามารถดำรงชีวิตอย่างเป็นสุขและใช้ปัญญาสร้างประโยชน์สุขแก่ตนเองและสังคมได้ แม้อยู่ในสภาพแวดล้อมจำกัดเพียงใดก็ตาม จุดนี้สื่อถึงแนวคิดของ วินทร์ เลียววาริณ ซึ่งชี้ให้ว่า คุณค่าความเป็นมนุษย์มิอาจวัดได้จากความสมบูรณ์พรั่งพร้อมทางวัตถุภายนอก แต่การกระทำอันเกิดสำนึกผิดชอบชั่วดีต่างหากที่แยกคุณค่าของมนุษย์ให้แตกต่างกัน

สรุปได้ว่า จากเรื่องมนุษย์เชื้อโรค วินทร์ เลียววาริณ ต้องการนำเสนอแนวคิดที่สื่อถึงสุขทางปัญญา อันเกิดจากการมองโลกเชิงบวกและรู้เท่าทันความจริง ซึ่งชี้ให้เห็นอุดมการณ์ความเป็นมนุษย์ตามแนวคิดพุทธปรัชญาใน 2 ประการ ประการแรก มนุษย์ควรยอมรับความเป็นมนุษย์ของกันและกัน คือ มองว่ามนุษย์ทุกคนต่างเท่าเทียมและเสมอภาคกัน เมื่อเข้าใจได้เช่นนี้ การปฏิบัติต่อกันระหว่างมนุษย์ย่อมเป็นไปด้วยความเมตตา มีความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ยังผลให้มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข ประการที่สอง ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามอุดมคติของพุทธปรัชญา คือ บุคคลผู้ประกอบด้วยคุณสมบัติสำคัญ 2 ประการ คือ เป็นผู้รู้ชอบ หมายถึง การมีจิตสำนึกแยกแยะผิดชอบชั่วดี รู้ว่าอะไรดี อะไรชั่ว หรืออะไรควร ไม่ควร และการกระทำชอบ หมายถึง การเลือกปฏิบัติในทางที่ถูกต้องสุจริต มีศีลธรรมและคุณธรรมกำกับกาย วาจา และใจ (ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, 2554, หน้า 63-64)

เรื่องอีกด้านหนึ่งของหลุมดำ นำเสนอความสุขที่เกิดจากการใช้ปัญญาที่ถูกต้องด้วยการมองโลกด้วยเมตตา เอาใจเขามาใส่ใจเรา และรู้จักละวางกิเลส นิยายเรื่องนี้เป็นเรื่องราวการตามล่า โกเรียน เรน ทหารฝ่ายเสนาธิการนักวางแผนฝ่ายกบฏธอร์เรนของ ผู้พันเรวี หัวหน้าทหารกลุ่มดาวดาโวเนีย ปฏิบัติการเฉพาะกิจเพื่อจับกุม โกเรียน เรน เกิดขึ้นบนยานเอ็กซคาลิเบอร์ ยานอวกาศพาณิชย์จากดาวกาลาบอนไปยังดาวมารา หน่วยข่าวกรองสืบทราบว่า โกเรียน เรน แฝงตัวเป็นหนึ่งในผู้โดยสารของยานดังกล่าว ผู้พันเรวี จึงวางแผนจับกุม โกเรียน เรน โดยใช้น้ำหอมดอกรีโทสจับสังเกตผู้โดยสารในยาน ทว่า โกเรียน เรน กลับรู้ทันและชิงยึดยานเสียก่อน ผู้พันเรวีตามโกเรียน เรน เข้าไปในห้องนักบินจนเกิดการปะทะต่อสู้ กระทั่งยานพลัดหลงเข้าไปในหลุมดำมาโรวา แรงเหวี่ยงทำให้พวกเขาหมดสติ เมื่อฟื้นคืนสติขึ้นมา ผู้พันเรวี รู้สึกว่าตนเกิดใหม่เป็นเด็กชายคนหนึ่ง มีชีวิตเจริญวัยขึ้นตามลำดับ เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตผลักดันให้เขาตัดสินใจเป็นทหารและคิดต่อต้านจักรวรรดิ การต่อสู้กับกลุ่มจักรวรรดิทำให้เขาสูญเสีย นาเวีย คนรักของเขา ความเสียใจผนวกกับความต้องการเอาชนะผลักดันให้เขาท้าทายอำนาจของจักรวรรดิด้วยการร่วมมือกับทหารกลุ่มหนึ่งระเบิดคลังสรรพาวุธที่ดาวกาลาบอน เหตุการณ์นี้ทำให้เขาฉุกคิดว่าชีวิตของเขาคล้ายกับชีวิตของ โกเรียน เรน ฉับพลันทันใดนั้นเขาสะดุ้งตื่นขึ้นและพบว่าตนอยู่ใน

ยานลำหนึ่ง เหตุการณ์ย้อนกลับไปบนยานเอ็กซคาลิเบอร์อีกครั้ง ผู้พันเรวี พบว่าเขาเกิดใหม่เป็น โกเรียน เรน ดังบทบรรยายความนึกคิดของ ผู้พันเรวี ในตอนหนึ่งความว่า

> ผมเข้าไปในห้องน้ำ มองหน้าตัวเองในกระจกเงา มันต่างจากใบหน้าที่ผมคุ้นมาทั้งชีวิต มันคือใบหน้าของ โกเรียน เรน! ผมสะดุ้งเฮือก นี่ไม่ใช่ฝัน นี่เป็นความจริง ผ่านหลุมดำออกมา ผมกลายเป็นโกเรียนเรน!
>
> ผมรู้แล้วว่าทำไม โกเรียน เรน จึงรู้กลยุทธ์ของสหพันธ์กลุ่มดาวดาโวเนียได้ดีขนาด ถล่มดาวมาเร็นราบคาบ เขา 'เคยเป็น' คนของสหพันธ์! – ผม!
>
> ในมือของผมมีปืน ผมเพิ่งสังเกตว่าผมถือปืนด้วยมือซ้าย
>
> เป็นไปได้อย่างไร? ก่อนเข้าหลุมดำ ผมเป็นคนถนัดขวา ขณะนี้ผมถนัดซ้าย ผมยกมือซ้ายขึ้นมาดู ทันใดก็สะดุ้ง รอยแผลเป็นรูปวงรอบข้อมือซ้าย ผมดูมือขวา มันไม่มีรอยแผลเป็นใด ๆ ผมเปลี่ยนไปได้อย่างไร? หรือทั้งหมดนี้เกิดขึ้นเพราะการเดินทางผ่านหลุมดำ?
>
> ผมหยิกตัวเองและรู้สึกเจ็บ นี่เป็นความจริง! มันไม่ใช่ฝันร้าย มันอีกด้านหนึ่งของความจริง อีกด้านหนึ่งของหลุมดำอาจเปิดประตูสู่อีกจักรวาลหนึ่ง
>
> (อีกด้านหนึ่งของหลุมดำ, 2554, หน้า 22)

จากบทบรรยายความนึกคิดของตัวละครดังกล่าวพบว่า "หลุมดำ" เป็นสื่อกลางเชื่อมโยงความรู้สึกระหว่าง ผู้พันเรวี และ โกเรียน เรน ยังผลให้ตัวละครตัวหนึ่งเข้าใจความรู้สึกของอีกฝ่ายโดยปราศจากความยึดมั่นถือมั่นหรือทิฏฐิคอยกำกับ สื่อให้เห็นว่า "ความจริง" ที่ตัวละครรับรู้มิใช่ "ความจริงที่แท้" แต่เป็นความจริงที่ปรุงแต่งหรือถูกให้ความหมายโดยความอยากความปรารถนาของตัวละครเอง การปรุงแต่งความจริงด้วยความอยากนี้ ส่งผลให้เกิดความยึดมั่นถือมั่น (อุปาทาน)ตามความเห็นหรือทิฏฐิส่วนตน เป็นการนำตัวตนไปผูกมัดไว้กับภาวะชีวิตอย่างใดอย่างอย่างหนึ่ง ในที่นี้ภาวะดังกล่าว คือ ความเคียดแค้น ตัวละครทั้งสองอยู่ในฐานะศัตรูต่างมองอีกฝ่ายด้วยมุมมองของอคติ ปฏิบัติต่อกันด้วยความคิดอยากเอาชนะ และผูกพันกันด้วยความเคียดแค้น "หลุมดำ" ในฐานะจุดหักเหของเรื่องจึงแฝงนัยยะถึงสิ่งที่ทำให้ตัวละครทั้งสองวนเวียนอยู่กับการแก้แค้น มองไม่เห็นความจริงที่แท้

หากพิจารณาความหมายของ "หลุมดำ" โดยปกติหมายถึง พื้นที่มืดมิดที่มีอำนาจการทำลายล้างสูงสุด เมื่อวัตถุตกลงไปในหลุมดำจะไม่สามารถออกมาได้อีกต่อไป ในเรื่องนี้หลุมดำเป็นจุดที่มีการสลับวิญญาณและความนึกคิดระหว่างตัวละครสองตัวซึ่งเป็นศัตรูกัน เมื่อพ้นออก

มาแล้วทำให้แต่ละฝ่ายมองเห็นมุมมองของอีกฝ่าย หลุมดำจึงเป็นภาพแทนของสิ่งที่ตัวละครยึดติดหลงใหลจนมองไม่เห็นความจริง ดังนั้น หากตีความในเชิงสัญลักษณ์ “หลุมดำ” ในที่นี้หมายถึงกิเลสในจิตใจของตัวละครทั้งสอง ได้แก่ โทสะ โมหะและโลภะ เพราะความโกรธแค้น หลงใหลในอำนาจ ผนวกกับความต้องการอำนาจ ยังผลให้ตัวละครทั้งสองหลงวนเวียนอยู่กับการตามล่าและแก้แค้น มีจิตใจเอนเอียงไปด้วยความชังรังเกียจและปรารถนาผลประโยชน์ส่วนตัว ผู้พันเรวีหลงงมงายอยู่กับการตามจับ โกเรียน เรน เพราะความแค้นส่วนตัวผนวกกับความต้องการอำนาจในตำแหน่งหน้าที่การงาน จึงตกเป็นเหตุให้เขาต้องตกเป็นเครื่องมือของจักรวรรดิจนวาระสุดท้าย ส่วน โกเรียน เรน นั้นต้องสูญเสียทุกอย่างแม้กระทั่งอิสรภาพทางจิตใจ เนื่องจากใจผูกด้วยไฟแค้น ชีวิตของเขาจึงเต็มไปด้วยหยดน้ำตาและหนี้เลือดที่ต้องสะสาง เขาคิดที่จะใช้ประโยชน์จากหลุมดำเพื่อให้ตนสามารถแทรกซึมเข้าสู่จักรวรรดิ ดังนั้น กิเลสจึงเป็นหลุมดำขนาดใหญ่ในชีวิตของตัวละครทั้งสอง ทำให้พวกเขาหลงติดและวนเวียนอยู่กับภาวะอารมณ์ที่ขึ้น ๆ ลง ๆ ของตนจนไม่อาจควบคุมให้สงบลงได้

อย่างไรก็ตาม การสร้างเหตุการณ์กลับตาลปัด โดยใช้หลุมดำเป็นจุดสลับวิญญาณระหว่างตัวละคร ผู้พันเรวีเกิดใหม่ในฐานะโกเรียน เรน มองโลกด้วยมุมมองและประสบการณ์ของโกเรียน เรน ทำให้เขาเข้าใจเหตุผลและความจำเป็นของโกเรียน เรน กระทั่งค้นพบว่าแท้จริงแล้วเขาคือโกเรียน เรน นั่นเอง เหตุการณ์นี้แสดงเจตนารมณ์ของ วินทร์ เลียววาริณ ที่พยายามชี้ช่องให้เห็นว่า หากมนุษย์อยากหลุดพ้นจากหลุมดำในจิตใจของตนไปสู่อีกฝั่งหนึ่ง จำต้องละวางกิเลสในจิตใจลงเสีย ใช้เมตตาพิจารณาการกระทำระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน วิธีการนี้จะทำให้มนุษย์เกิดปัญญาสามารถมองทุกสิ่งตามความเป็นจริงและช่วยทำลายอคติที่มีต่อกันลงได้

อนึ่ง ในตอนท้ายเรื่อง วินทร์ เลียววาริณ ไม่ได้เขียนอย่างชัดเจนว่า โกเรียน เรน ในร่างผู้พันเรวีแก้แค้นจักรวรรดิได้สำเร็จหรือไม่ บอกไว้เพียงตัวละครสบโอกาสที่จะแทรกซึมและบ่อนทำลายจักรวรรดิ จุดนี้อาจตีความได้หลายแง่ เช่น อาจมองว่าตัวละครยังไม่อาจหลุดพ้นจากหลุมดำของกิเลสจึงเลือกที่จะใช้ชีวิตกับไฟแค้นนั้นต่อไป ซึ่งก็ส่อให้เห็นว่าหนทางที่เดินทางไปนั้นย่อมเต็มไปด้วยความมืดมน หรืออาจมองว่า ตัวละครดับไฟแค้นของตนได้สำเร็จแล้ว แต่ที่ว่าจะแทรกซึมขึ้นสู่เบื้องบนและบ่อนทำลายอย่างช้า ๆ แท้จริงคือ ความพยายามในการขจัดกิเลสที่มีอยู่ภายในใจให้ลดลงไปอย่างช้า ๆ หรืออาจสื่อถึงความพยายามในการเปลี่ยนแปลงจักรวรรดิให้เป็นไปในทิศทางของที่ดีขึ้น เป็นต้น การจบเรื่องในลักษณะนี้เป็นการเปิดกว้างให้ผู้อ่านขบคิดพิจารณาถึงประเด็นคำถามสำคัญอันเป็นสารัตถะของเรื่อง นั่นคือ การคงอยู่แบบใดคืออุดมคติของมนุษย์ การดำรงชีวิตแบบใดคือความสุขที่แท้ มนุษย์ควรใช้ชีวิตด้วยไฟแห่งความทะยานอยาก หรือควรละทิ้งความอยาก เพื่อการอยู่อย่างรู้เท่าทันชีวิต

สรุปได้ว่า จากเรื่องอีกด้านหนึ่งของหลุมดำ วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า การดำรงชีวิตที่ดี คือ การใช้ชีวิตอย่างรู้เท่าทัน มองทุกสิ่งให้รอบด้านทั้งด้านดีและด้านร้าย จากนั้นจึงใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหา ไม่ใช่ใช้กำลังหรือลูกล่อลูกชนทางสมองเพื่อเอาชนะคะคานกัน การแก้ไขปัญหาที่ดีที่สุดคือการแก้ไขจากภายในหรือจิตใจของมนุษย์ โดยเริ่มจากการใช้ปัญญาปรับเปลี่ยนความคิดให้มองสรรพสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง จากนั้นจึงขจัดความโลภและความพยาบาทภายในจิตใจด้วยเมตตา เพราะเมตตาจะทำให้มนุษย์ รู้จักเอาใจเขามาใส่ใจเรา ไม่หลงในอวิชชา หรือมีตัณหาอุปาทานว่าสิ่งนั้นสิ่งนี้เป็นของตน ยังผลให้ความเห็นแก่ตัวและความทะยานอยากภายในจิตใจลดลง ปัญหาที่เกิดขึ้นระหว่างมนุษย์ก็จะหมดสิ้นไป

เรื่องอัฏฐสุตรา นำเสนอความสุขจากการละวางอัตตาและสิ่งที่ยึดมั่นถือมั่น ตลอดจนการมองโลกอย่างรู้เท่าทันความเป็นจริง เรื่องเล่าถึง “เขา” นักคณิตศาสตร์อัจฉริยะซึ่งได้รับคำเชิญจาก ตารา เพื่อนสาวนักโบราณคดี ให้เดินทางไปยังมุมหนึ่งของทะเลทรายรกร้างในจีน เพื่อไขปริศนาห้องแปดเหลี่ยมของกษัตริย์ฝูซี การใช้เวลาในห้องแปดเหลี่ยมได้ดึงความทรงจำในอดีตของ “เขา” ให้เผยขึ้นมาทีละน้อย อดีตที่ฝังลึกในความทรงจำสะท้อนถึงเหตุผลที่ “เขา” เป็นคนยึดมั่นถือมั่น ไม่ไว้ใจใคร และหลงใหลในคณิตศาสตร์ ทว่าในบรรดาความทรงจำเหล่านี้กลับมีบางความทรงจำที่กล่าวถึง ซูซุกิ อาจารย์ชราผู้เป็นเสมือนแสงสว่างในชีวิตของ “เขา” อาจารย์ซูซุกิสอนหลักปรัชญาเต๋าและการปล่อยวางแก่ “เขา” แต่ในอดีต “เขา” ยังไม่เข้าใจถึงความหมายที่แท้จริงของมัน กระทั่ง “เขา” ต้องเผชิญกับปริศนาในห้องแปดเหลี่ยม คำสอนเหล่านี้กลับมีอิทธิพลต่อมุมมองความคิดของ “เขา” ทั้งยังสัมพันธ์กับหลักปรัชญาที่ ตารา หยิบยกมาพูดคุยกับ “เขา” ในยามที่ “เขา” เหนื่อยล้ากับการไขปริศนา ยิ่งเวลาผ่านพ้นไปนานเท่าใด “เขา” กลับพบว่า ความรู้ที่มีอยู่มากมายไม่อาจช่วยให้ “เขา” ค้นพบคำตอบ หนำซ้ำตัว “เขา” เองกลับพบว่า ความเชื่อมั่นและทฤษฎีของ “เขา” กำลังถูกสั่นคลอนด้วยตัวแปรที่เรียกว่า “ความบังเอิญ” หรือ “ความไม่แน่นอน” หมายความว่า ค่าที่แน่นอนไม่มีอยู่จริง สิ่ง “เขา” ยึดโยงอยู่เป็นเพียงการเข้าใจโลกตามทฤษฎีมิใช่โลกตามความเป็นจริง ความเห็นผิดเช่นนี้ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตและการมองโลกของ “เขา” กล่าวคือ เพราะ “เขา” ไม่มองโลกในแบบที่มันเป็น จึงไม่เข้าใจกระบวนการเกิดขึ้นและดับไปของความทุกข์ มองไม่เห็นหนทางดับทุกข์ของตนเอง สิ่งนี้เองที่สะท้อนความทุกข์ความผิดหวังแก่ “เขา” ตารามองเห็นความจริงในจุดนี้ จึงพยายามชี้ชวนให้ “เขา” มองเห็นความจริงด้วยการใช้พุทธปรัชญาอธิบายสภาวะทางจิตใจอันเป็นทุกข์ของ “เขา” โดยกล่าวถึงหลักปฏิจจสมุปบาท ความว่า

“หากวิเคราะห์ด้วยกระบวนการปฏิจจสมุปบาท การที่คุณร้องไห้เพราะคุณมี อวิชชาปรุงแต่งให้เกิด สังขาร ซึ่งก็คืออำนาจชนิดหนึ่งที่ทำให้คุณเกิดความคิดหนึ่งที่เราใช้ศัพท์ว่า วิญญาณ การเห็นตุ๊กตาตกแตกคือ จักษุวิญญาณ หากเป็นการรวมกันของเสียงกับหูจะเกิดโสตวิญญาณ กลิ่นกับจมูกกลายเป็นฆานะวิญญาณ ลิ้นกับรสเกิดเป็นชิวหาวิญญาณ สิ่งสัมผัสทางผิวหนังกับผิวกาย เกิดกายกับวิญญาณ และถ้ามีความรู้สึกในใจกับใจมาอาศัยกันก็เกิดมโนวิญญาณทั้งหกรูปนี้คือวิญญาณ ซึ่งทำให้กายกับใจเปลี่ยนสภาวะเป็น นามรูป พร้อมที่จะเป็นทุกข์ นี่เป็นนามรูปที่เพิ่งเกิดขึ้นเดี๋ยวนี้เดี๋ยวนั้น...”

“ปกติแล้ว หากไม่มีอวิชชามาปรุงแต่ง เราจะไม่เกิดทุกข์ มันต้องเกิดนามรูปมาก่อน อายตนะข้างนอก อายตนะข้างใน และวิญญาณที่เกิดขึ้นโดยอาศัยอายตนะนั้น รวมเรียกว่า ผัสสะ กลายเป็นอัจจัยให้เกิด เวทนา เวทนานี้ก็เป็นปัจจัยต่อไปให้เกิด ตัณหา ตัณหาทำให้เกิด อุปาทาน ซึ่งก็คือความรู้สึกว่า นี่คือตัวกู-ของกู ทำให้ความเกิด ความแก่ ความตายมีความหมายขึ้นมาทันทีแล้วก็เป็น ทุกข์ เรื่องตุ๊กตาตกแตกจนร้องไห้ กระบวนการทั้งสิบเอ็ดขั้นนี้ก็คือแนวคิดที่เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท หรือ อิทัปปัจจยตา”

“แล้วต่างกันอย่างไร?”

“ปฏิจจสมุปบาทมักจะหมายถึงเรื่องทางจิตใจเป็นหลัก คือว่าด้วยการเกิดทุกข์และดับทุกข์โดยตรง ส่วนอิทัปปัจจยตากินความหมายกว้างกว่าความรู้สึกทางใจ มันยังใช้กับรูปธรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง กฎวิทยาศาสตร์ก็ได้ คลุมไปถึงสิ่งที่ไม่มีความรู้สึกด้วย อย่างเช่น ...”

หล่อนหยิบทรายขึ้นมาจากพื้น “...อย่างเช่นการกำเนิดขึ้นมาของเม็ดทรายที่อยู่ในมือของฉันตอนนี้ แนวคิดอิทัปปัจจยตาคือแสดงกระแสแห่งปัจจัยและสิ่งที่เกิดขึ้นตามปัจจัยต่อเนื่องกันไป นั่นคือ เมื่อสิ่งนี้มีอยู่ สิ่งนี้ย่อมมี เพราะความเกิดแห่งสิ่งนี้ สิ่งนี้ย่อมเกิดขึ้น เมื่อสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้ย่อมไม่มี เพราะความดับไปแห่งสิ่งนี้ สิ่งนี้ย่อมดับไป...”

(อัฏฐสุตรา, 2553, หน้า 182)

คำอธิบายของตาราดังกล่าวมีเป้าประสงค์เพื่อชี้ให้ “เขา” เห็นว่า ทุกสิ่งเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัย สิ้นสุดลงก็ด้วยเหตุปัจจัย ไม่มีสิ่งใดที่เกิดขึ้นหรือจบลงโดยไร้สาเหตุ “ไม่มีอะไรอยู่อย่างตายตัว ไม่มีอะไรสูญไปอย่างเด็ดขาด ทั้งนี้ก็เพราะความจริงเด็ดขาดไม่มี ความไม่มีจริงเด็ดขาดก็ไม่มี” (วิทย์ วิศทเวทย์, 2553, หน้า 10) นี่คือ ธรรมชาติของโลก ในรูปของกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่สืบเนื่องกันเป็นสาย ถ้อยคำของ ตารา สะท้อนแนวคิดพุทธปรัชญาที่มีทัศนะว่า ความเปลี่ยนแปลงเป็นสภาพที่แท้จริงของโลก หลักไตรลักษณ์ทั้งสามประการ ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา คือ

สามัญลักษณะของทุกสิ่ง ไม่เว้นแม้กระทั่งอารมณ์ความรู้สึกของมนุษย์ ทว่าภายใต้ความเปลี่ยนแปลงอันเป็นธรรมดาของโลก มนุษย์กลับสร้างโลกขึ้นโดยให้ความหมายแก่มัน ความหมายนี้ทำให้มนุษย์ไปพัวพันกับโลก ดังเช่น ความรู้สึกทุกข์ของ “เขา” ที่เกิดขึ้นเพราะตัวเขาเองไปยึดถือปรุงแต่งมันขึ้นมา การมองโลกด้วยคิดว่าทุกสิ่งเป็น “ของฉัน” ทำให้เขาเห็นสิ่งต่าง ๆ ผิดไปจากความเป็นจริง “เขา” ให้ความหมายต่อบุคคลที่ผ่านเข้ามาในชีวิต รวมทั้งคนรักของ “เขา”ในฐานะที่มันเป็น “ของฉัน” เมื่อมีการให้ความหมาย ความคาดหวังและการพยายามบังคับควบคุมจึงเกิดขึ้น ทว่าสิ่งทั้งหลายไม่อยู่ในอำนาจที่จะบังคับให้เป็นไปตามอำเภอใจ “ของฉัน” ได้ ความขัดแย้งระหว่างสภาพจริงของสิ่งที่ถูกให้ความหมายกับความคาดหวังของ “เขา” เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดความทุกข์และความผิดหวังแก่ “เขา” เพราะ “เขา” ไม่มองเห็นโลกตามความเป็นจริง จึงเลือกใช้ชีวิตที่ฝืนความจริง ด้วยการจมอยู่กับอดีตและใช้ชีวิตหมกมุ่นอยู่กับตัวเลข การดำรงชีวิตอย่างฝืนธรรมชาติเช่นนี้ย่อมก่อความขัดแย้ง เมื่อขัดแย้งย่อมเกิดทุกข์เป็นธรรมดา

บทสนทนาระหว่าง “เขา” และ ตารา เป็นการอภิปรายถึงการพ้นทุกข์ของมนุษย์ ทั้งนี้เพราะการพ้นทุกข์เป็นจุดหมายที่ประเสริฐสุดของชีวิตตามทัศนะพุทธ พุทธปรัชญาเห็นว่าการพ้นทุกข์เป็นด้านหนึ่งของการได้สัมผัสความสุข โดยความสุขขั้นสูงสุดของพุทธปรัชญา คือ นิพพานสุข สภาวะของนิพพาน คือ สภาพที่สิ้น ราคะ โทสะ โมหะ อันเกิดจากการดับตัณหาและอุปาทาน หลักการของนิพพาน คือ การเห็นโลกตามความเป็นจริง มิใช่เห็นโลกตามความอยาก (วิทย์ วิศทเวทย์, 2553, หน้า 66) สำหรับกรณีของ “เขา” ความยึดมั่นถือมั่นเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ “เขา” สร้างโลกโดยให้ความหมายและคุณค่าตามความปรารถนา มองไม่เห็นโลกตามความเป็นจริง หากสังเกตจะพบว่าสารัตถะที่สำคัญซึ่งแฝงอยู่ในคำพูดของตาราและอาจารย์ซูซุกิ คือ การเสนออุดมการณ์ชีวิตตามทัศนะพุทธปรัชญา โดยชี้ว่าการละวางตัวตนหรือ “อัตตา” เป็นกุญแจสำคัญในการใช้ชีวิตอย่างปราศจากทุกข์ การตระหนักถึงความไร้ตัวตนของสรรพสิ่งนี้เองที่ทำให้ “เขา” ไขปริศนาได้สำเร็จว่า แท้ที่จริงห้องแปดเหลี่ยมดังกล่าวก็คือ เครื่องข้ามมิติที่ตัว “เขา” ในอนาคตสร้างขึ้น เครื่องมือข้ามมิติที่ทำให้ “เขา” มองเห็นความจริงว่า สิ่งทั้งหลายเป็นปัจจัยเนื่องอาศัยกันเกิดสืบต่อกันมาตามกระบวนการแห่งเหตุผลอย่างไม่มีที่สิ้นสุด โลกไม่มีมูลการณ์ ไม่มีผู้สร้าง ผู้บันดาล ไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นลอย ๆ โดยบังเอิญ ดังนั้น หาก “เขา” ต้องการจะหลุดพ้นจากความทุกข์จำต้องพึ่งพาตนเองด้วยการทำเหตุปัจจัยที่จะให้ผลสำเร็จที่ต้องการ แนวคิดนี้ได้รับการตอกย้ำด้วยการที่เรื่องจบอย่างผิดคาดหมายด้วยการที่ “เขา” เลือกเปลี่ยนแปลงโลกให้กลายเป็นโลกที่มีแต่เพศหญิง นัยยะการจบเรื่องดังกล่าวเป็นการทำลายตรรกะที่ผู้อ่านเชื่อมาตั้งแต่ต้น ทั้งนี้เพื่อให้ผู้อ่านคลายจากกรอบคับแคบหรือสิ่งที่ตนยึดมั่นถือมั่นลงเสีย ทั้งนี้เพราะการรู้และเข้าใจในกระบวนการธรรมชาติว่าเป็นไปตามกระแสแห่งเหตุปัจจัยนั้น มีเป้าประสงค์สำคัญในการทำลายความยึดมั่นถือ

มั่น เพื่อให้มนุษย์สัมพันธ์กับสิ่งทั้งหลายอย่างถูกต้อง โดยไม่ตกเป็นทาสความรู้สึกหรือสิ่งที่ตนเข้าไปเกี่ยวข้องนั้น

สรุปได้ว่า จากเรื่องอัฏฐสุตรา วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า ปุถุชนทั่วไปมักมีชีวิตด้วยความคาดหวัง ความคาดหวังนี้ตั้งอยู่บนความอยาก จึงเกิดการให้ค่าและความหมายแก่โลกอย่างไม่หยุดยั้ง นำไปสู่ความเห็นผิด และการยึดมั่นถือมั่น ซึ่งนำความทุกข์ความโศกเศร้ามาสู่มนุษย์ เพื่อหลุดพ้นจากความทุกข์ดังกล่าว มนุษย์ควรมองความเป็นไปของโลกและดำเนินชีวิตไปตามกระแสแห่งเหตุผล เข้าใจว่าทุกสิ่งตกอยู่ภายใต้กระแสแห่งเหตุปัจจัยและกฎธรรมชาติทั้งสาม คือ ทุกขัง อนิจจัง และอนัตตา ทั้งนี้เพราะความเข้าใจอย่างถูกต้องในกระบวนการธรรมชาติดังกล่าวย่อมช่วยลดหรือทำลายความหลงผิดที่เป็นเหตุให้เข้าไปยึดมั่นถือมั่นในสิ่งทั้งหลายโดยผูกพันกับอัตตาส่วนตนลงได้ ยังผลให้มนุษย์สามารถจัดการกับสิ่งทั้งหลายได้อย่างถูกต้อง ไม่นำตนเองไปเป็นส่วนหนึ่งในโลกที่ตนสร้างขึ้น กระทั่งนำตนเองไปสู่ภาวะที่ปราศจากทุกข์ คลายจากความติดใจใคร่ดีในความรัก โลภ โกรธ หลงลงได้

เรื่องบางกะโฟ้ง นำเสนอความสุขที่เกิดจากการปล่อยวาง ยอมรับความเปลี่ยนแปลง มองทุกสิ่งตามความเป็นจริง และใช้ชีวิตอยู่ปัจจุบันขณะอย่างมีสติ เรื่องเล่าถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับหมู่บ้านบางกะโฟ้ง กระแสสังคมเมืองที่เชี่ยวกรากทำให้ผู้คนในหมู่บ้านหลงลืมวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมแล้วหันไปหลงใหลความเจริญตามกระแสบริโภคนิยม “โทน” ชายหนุ่มผู้ตั้งตนเป็นนักวิทยาศาสตร์ของหมู่บ้านปรารถนาจะทำให้ชาวบ้านอยู่ดีกินดีขึ้น เขาและเพื่อนสองคน คือ “เรือง” และ “เดช” กุเรื่องมนุษย์ต่างดาว โดยใช้เหตุการณ์ดาวตกที่บังเอิญเกิดขึ้นในขณะนั้นสร้างกระแสข่าวให้ผู้คนหันมาสนใจบางกะโฟ้ง ยังผลให้ความเจริญหลั่งไหลเข้าสู่บางกะโฟ้งใน ชั่วข้ามคืน กระนั้น วิถีชีวิตของชาวบ้านที่เปลี่ยนแปลงไปกลับมิได้เป็นไปในแบบที่โทนมุ่งหวัง โทนปรารถนาให้ชาวบ้านฉลาดขึ้นและทำมาหากินเก่งขึ้น แต่ผลพวงจากความเจริญดังกล่าวกลับทำให้ชาวบ้านตกเป็นทาสของวัตถุ ลุ่มหลงอยู่กับความสุขสบายทางกาย แทนที่จะหลุดพ้นจากความงมงาย กลับสร้างความงมงายรูปแบบใหม่ที่ทำให้ชาวบ้านติดกับดักความทุกข์ยิ่งกว่าเดิม โทนเชื่อว่า “การศึกษา” และ “วิทยาศาสตร์” จะช่วยชาวบ้านให้หลุดพ้นจากความไม่รู้และสร้างความสุขที่แท้จริงให้แก่ชาวบ้านได้ เขาจึงพยายามต่อต้านความเจริญทางวัตถุด้วยความรู้และสิ่งประดิษฐ์ทางวิทยาศาสตร์ของเขา ในระหว่างโทนทำตามสิ่งที่เขาเชื่อมั่น กลับพบว่าการกระทำของเขาได้สร้างผลกระทบเชื่อมโยงไปสู่สิ่งอื่นรอบตัวทั้งทางตรงและทางอ้อม ความรู้วิทยาศาสตร์ไม่อาจแก้ไขปัญหาให้เป็นไปตามความพึงพอใจของเขาได้อย่างสมบูรณ์ บางคราวความรู้วิทยาศาสตร์นอกจากจะแก้ปัญหาไม่ได้แล้วกลับสร้างผลกระทบที่คาดไม่ถึง ทำให้ปัญหาที่มีอยู่เดิมยุ่งยากซับซ้อนยิ่งกว่าเดิม โทน เริ่มตระหนักว่าเขาไม่อาจต้านทานความเปลี่ยนแปลงและ

ความต้องการชาวบ้านได้ ความพลาดหวังดังกล่าวทำให้โทนรู้สึกทุกข์ จุดนี้ทำให้เขาเริ่มไม่แน่ใจว่าวิทยาศาสตร์ที่เขาเชื่อมั่นจะสามารถมอบความสุขในแบบชาวบ้านพึงพอใจได้หรือไม่ ในปีที่สองภายหลังเหตุการณ์ดาวตกที่บางกะโพ้ง โทน เฝ้ามองดูความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับหมู่บ้านด้วยสายตาที่เปิดกว้างและความเข้าใจมากขึ้น การได้พบเหตุการณ์ต่าง ๆ ผนวกกับสนทนาแลกเปลี่ยนทัศนะกับกัลยาณมิตร อาทิ ครูหนูแดง ลุงมี (ปราชญ์อาคิมีดีสแห่งบางกะโพ้ง) เป็นต้น ทำให้โทนได้ทบทวนความคิดความเชื่อของเขาเอง ทั้งยังได้ขบคิดพิจารณาถึงบางสิ่งที่เขาไม่เคยคิดตั้งคำถามถึงมันมาก่อน เช่น เป้าหมายสูงสุดในชีวิตมนุษย์ ความดีความเลวของมนุษย์ เป็นต้น ดังบทสนทนาระหว่างโทนและครูหนูแดงในตอนหนึ่งความว่า

> “บางทีศาสนาของคุณคือวิทยาศาสตร์”
>
> “ไม่ใช่ ศาสนาของผมคือความจริงต่างหาก วิทยาศาสตร์เป็นเพียงเครื่องมือหนึ่งที่พาไปหาความจริง”
>
> “อะไรคือจุดสูงสุดที่คุณว่า?”
>
> “ผมไม่รู้ อาจเป็นความเข้าใจที่ถูกต้องต่อชีวิต ซึ่งนำไปสู่ความสันโดษ ความเมตตาต่อสรรพสิ่ง ทั้งสิ่งมีชีวิตและสิ่งไร้ชีวิต ทั้งพืช สัตว์ ไปจนถึงกรวดทราย ก้อนหิน สายน้ำที่อยู่ร่วมกับเรา เพราะเราทั้งหมดมาจากตัวตนดั้งเดิมเดียวกัน”
>
> “นั่นคือจุดหมายของความเป็นมนุษย์หรือ?”
>
> “ผมไม่รู้ เพราะความเป็นมนุษย์อาจไม่จำเป็นต้องมีจุดหมายใด ๆ ก็ได้”
>
> “คุณเชื่อในความดีไหม?”
>
> “ผมไม่คิดว่าความดีเป็นส่วนหนึ่งของมนุษย์ ความดีหรือความเลวเป็นเพียงมาตรวัดที่เราสร้างขึ้นมา ถ้าจะเปรียบเทียบกับสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ เช่น ต้นไม้ กบ หรือแมว ผมไม่คิดว่าต้นไม้จะมีการวัดคุณค่าของชาวต้นไม้ด้วยกันด้วย คำว่าความดี ความชั่ว เช่น ต้นคูณต้นนั้นเป็นต้นดี นิสัยดี ไม่เคยเบียดเบียนใคร หรือกบตัวนั้นเป็นตัวดี หรือว่าแมวตัวนั้นเป็นแมวดีมีคุณธรรม ในสายตาของหนูแมวตัวนั้นอาจไม่ดี เพราะแมวกินหนูเป็นอาหาร หรือเหยียบมดตายไปคราวละหลายสิบตัว พวกเชื้อโรคก็ไม่ชอบเรา เพราะอาบน้ำฟอกสบู่ที ก็มีเชื้อโรคตายไปหลาย ‘หมู่บ้าน’ พวกต้นไม้ก็ไม่ชอบเรา เพราะเราตัดพวกมันมาทำเป็นเครื่องเรือน ความจริงคงไม่มีสัตว์โลกใดที่ชอบเรา เพราะเราทำลายสภาพแวดล้อมเสียจนโลกที่พวกเขาอยู่อาศัยพลอดเดือดร้อนไปด้วย เพราะฉะนั้น ผมเห็นว่าความดีความเลว ความอะไรอีกสารพัดเป็นเพียงสมมุติเท่านั้น เป็นป้ายติดชั่วคราว”
>
> (บางกะโพ้ง, 2550, หน้า 233-234)

บทสนทนาดังกล่าวสื่อถึงการมองโลกของโทนและสรรพสิ่งบนพื้นฐานแนวคิดเชิงพุทธปรัชญาที่ผสานกับความเชื่อมั่นในการแสวงหาข้อเท็จจริงแบบวิทยาศาสตร์ ตามทัศนะของโทน วิทยาศาสตร์สอนให้เขาเข้าถึงความจริงด้วยการมองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง ไม่หลงเชื่อในสิ่งใดง่าย ๆ จนกว่าจะได้รับการพิสูจน์ให้ประจักษ์เสียก่อน เขาอาศัยความเข้าใจความจริงทางปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ ในการค้นหาวิธีการและพยายามจัดการทรัพยากรต่าง ๆ ให้มีประสิทธิภาพ โดยคาดหวังว่าชาวบ้านจะอยู่ดีกินดีขึ้นกว่าเดิม จุดนี้เองนำไปสู่การกระทำเชิงบังคับควบคุมหรือต่อต้านความเจริญทางวัตถุแบบสังคมเมือง ซึ่งโทนพิจารณาว่าเป็น “สิ่ง” ที่ทำให้สิ่งต่าง ๆ รอบผิดเพี้ยนไปจากความคาดหวังและความต้องการของเขา อย่างไรก็ตาม เมื่อถูกถามถึงอุดมการณ์ที่แท้จริงเบื้องหลังการกระทำดังกล่าว โทนกลับอธิบายความคิดของเขาด้วยเหตุผลที่อิงแนวคิดพุทธปรัชญา โดยชี้ให้เห็นว่าความดีความเลวเป็นเพียงการบัญญัติค่าและความหมายที่มนุษย์หยิบยื่นให้แก่การกระทำหรือสิ่งต่าง ๆ มิใช่คุณค่าดั้งเดิมประจำของสิ่งเหล่านั้นจุดนี้สื่อถึงแนวคิดเรื่องอนิจจังและอนัตตาของสรรพสิ่งตามความเชื่อของพุทธปรัชญา พุทธปรัชญาชี้ว่าของความหมายที่ผูกติดอยู่กับสิ่งต่าง ๆ ล้วนเป็นสิ่งที่มนุษย์บัญญัติขึ้นมา มนุษย์สร้างโลกขึ้นโดยให้ความหมายแก่ทุกสิ่งสิ่งตามอยาก โดยมองไม่เห็นความจริง สิ่งนี้นำไปสู่ความคาดหวังและความยึดมั่นถือมั่นที่ทำให้มนุษย์เป็นทุกข์ คำอธิบายของโทนดูเหมือนว่าเขาจะเข้าใจความจริงของธรรมชาติตามแนวคิดพุทธปรัชญาเป็นอย่างดี ทว่าความคิดและการกระทำของโทนกลับย้อนแย้งในตนเอง เพราะเขารับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับบางกะโพ้งไม่ได้ ทั้งที่ทราบดีว่าทุกสิ่งเป็นล้วนสิ่งสมมติและเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกขณะ การกระทำที่สวนทางกับความคิดดังกล่าวเป็นต้นตอแห่งทุกข์ของโทน กล่าวคือ แม้โทนจะรู้และเข้าใจความจริง แต่เขากลับละเลยที่จะใช้ความรู้และความเข้าใจนั้นเพื่อช่วยให้ตนเองพ้นทุกข์ ทั้งนี้เพราะความยึดมั่นถือมั่นในทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ทำให้โทนมองไม่เห็นความจริง จึงได้แต่พยายามแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นโดยไม่รู้ว่าแท้ที่จริงตนเองควรแสวงหาอะไร และเขาควรทำสิ่งใดภายใต้การเปลี่ยนแปลงนี้

อย่างไรก็ตาม ในช่วงครึ่งหลังของเรื่องนับตั้งแต่เหตุการณ์ที่โทนช่วยครูหนูแดงออกจากป่า เรื่องราวที่เกิดขึ้นกับเขาและบุคคลรอบตัวได้ทำให้โทนค่อย ๆ ทำให้ใจเปิดรับความจริงว่าวิทยาศาสตร์ไม่อาจแก้ไขปัญหาทุกอย่างให้มนุษย์ได้ วิทยาศาสตร์เป็นเพียงวิธีการหนึ่งในการเข้าถึงความจริง ช่วยชี้แนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาด้วยเหตุผล มนุษย์อาจนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์ไปสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกสบายและทำให้ตนฉลาดได้ แต่ไม่อาจทำให้จิตใจของมนุษย์งอกงามขึ้นได้ ดังบทสนทนาระหว่างโทนและครูหนูแดงถึงเหตุผลในการปิดสมัชชาวิทยาศาสตร์บางกะโพ้ง ความว่า

“หลายปีแล้วที่ผมพยายามแนะนำวิธีคิดแบบตรรกะให้ชาวบ้าน ผลที่ได้กลับสวนทางกัน คนงมงายมากขึ้น”

“เกิดอะไรขึ้นคะ?”

เขาเล่าเรื่องทั้งหมดให้ครูสาวจากเมืองกรุงฟัง

“ดูเหมือนว่าคนจะรับวิทยาศาสตร์แค่ผลผลิตของมัน แต่ไม่ใช่ที่วิธีคิด”

“โทน ปัญหานี้เกิดขึ้นทั่วโลก แม้แต่ในเมืองหลวงของประเทศที่เจริญที่สุดในโลก อย่าว่าแต่บางกะโฟ้งเลย แม้แต่คนที่เรียนจบดอกเตอร์ ไม่จนถึงนายกรัฐมนตรีและประธานาธิบดีของหลายประเทศก็ยังเชื่อในเรื่องโชคลาง”

“งั้นผมควรยอมรับมันรึ?”

“ค่อย ๆ ทำไป คุณก็มองอะไรสุดขั้วเกิน จำคำของหลวงพ่อโมกไม่ได้หรือคะ เวลาชาวบ้านไม่สบายใจ พวกเขาต้องการที่พึ่งทางใจมากกว่าเหตุผล ต้องการความรัก ความห่วงใยมากกว่าตรรกะ”

โทนเงียบไปครู่หนึ่ง “คุณพูดถูก ผมอาจจะเจ้ากี้เจ้าการเกินไป เหมือนพ่อแม่ที่พยายามยัดเยียดให้ลูกกินผัก”

(บางกะโฟ้ง, 2550, หน้า 319)

บทสนทนาดังกล่าวสื่อว่า การยึดมั่นถือมั่นในวิทยาศาสตร์ จนมองเห็นวิทยาศาสตร์เป็นทางออกของทุกสิ่งคือความคิดเอียงสุดที่นำไปสู่ความคับแคบทางความคิด ยังผลให้โทนวาดภาพเข้ากับความยึดอยาก เกิดความคาดหวังให้โลกและชีวิตเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ท้ายที่สุดโทนต้องผิดหวังเพราะความคิดและการกระทำที่ผิดธรรมดาของธรรมชาติของเขาเอง เรื่องราวของโทนสะท้อนสารัตถะสำคัญที่ วินทร์ เลียววาริณ ต้องการชี้ให้ผู้อ่านเห็นว่า การพัฒนาทางวิทยาศาสตร์เป็นส่วนสำคัญที่ทำให้การพัฒนาทางความคิดและวัตถุเป็นไปอย่างรวดเร็ว ทว่าเมื่อหันมามองความเจริญงอกงามจิตใจ กลับไม่ได้ความใส่ใจจากมนุษย์เท่าที่ควร สภาวะที่ สวนกันดังกล่าวนำไปสู่การใช้ชีวิตด้วยความหลง คือ ไม่รู้ไม่เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้สึกแต่เพียงว่ามี “ตัวตน” “อัตตา” หรือ “ตัวฉัน” คอยควบคุมให้รู้สึกว่าชีวิตที่มีอยู่นั้นคงอยู่ได้ด้วยความสมอยาก การดิ้นรนไขว่คว้าสิ่งสนองอยากทำให้มนุษย์ขาดอิสระ หลงลืมเป้าหมายที่แท้จริงในการใช้ชีวิต แนวคิดสำคัญของนิยายเรื่องนี้มุ่งแสดงให้เห็นการรักษาสมดุลระหว่างร่างกายและจิตใจ โดยเสนอว่าการแสวงหาสิ่งที่มีค่าให้แก่ชีวิต จำเป็นต้องแสวงหาสิ่งที่ร่างกายต้องการและความปรารถนาของจิตใจให้เท่า ๆ กัน เริ่มต้นด้วยการเข้าใจธรรมชาติของชีวิตเสียก่อนว่า โดยสภาพที่แท้จริงแล้วชีวิตคืออะไร ในเรื่องนี้มีบทสนทนาระหว่างตัวละครหลายตอนที่แสดงคำตอบให้เห็นว่า ชีวิตของมนุษย์

นั้นไร้ตัวตน มีไตรลักษณ์เป็นธรรมชาติ คือ ประกอบด้วยสภาวะทุกข์ ไม่เที่ยง และไร้ตัวตน มัชฌิมาปฏิปทาหรือทางสายกลางคือหนทางที่โทนตระหนักว่าเป็นคำตอบในการใช้ชีวิตภายใต้สภาวะดังกล่าว หลักการพื้นฐานได้แก่ การยอมรับความจริงและหลีกเลี่ยงความเอียงสุดทั้งสองข้าง คือ ความเอียงสุดทางวัตถุและความเอียงข้างสุดทางจิต ดำเนินชีวิตในปัจจุบันขณะด้วยความรู้เท่าทันพอสมแก่เหตุปัจจัยเพื่อให้ได้ผลตามจุดมุ่งหมาย มิใช่ทำพอสักว่าจะให้ได้เสพเสวยอามิสหรือสักว่าถือตาม ๆ กันมา โดยสำคัญให้เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ เป้าหมายของการเดินทางสายกลางนี้เป็นไปเพื่อให้มนุษย์สามารถการละวางอัตตาหรือ “ความเป็นตัวฉัน” ลงให้ได้ ทั้งนี้เพราะพุทธปรัชญาพิจารณาว่าความทุกข์ทั้งหมดที่เกิดกับมนุษย์ เป็นเพราะมนุษย์รู้สึกว่า “ตัวฉัน” แล้วสัมพันธ์ “ความเป็นตัวฉัน” นี้เข้ากับสิ่งต่าง ๆ โดยความอยาก ฉะนั้น เมื่อไม่มีตัวตนหรือ “ตัวฉัน” ความทุกข์ย่อมไม่เกิดขึ้น นี่คือข้อเสนอทางจริยธรรมเพื่อการดำเนินชีวิตอย่างเป็นสุขภายใต้การเปลี่ยนแปลงของโลกตามหลักพุทธปรัชญา

สรุปได้ว่า จากเรื่องบางกะโพ้ง วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า ความทุกข์เกิดจากการไม่มองโลกตามเป็นจริง ความยึดมั่นถือมั่นเป็นตัวการสำคัญที่ทำให้เกิดอัตตาหรือ “ตัวฉัน” ความรู้สึกว่ามีอัตตาเป็นบ่อเกิดความเห็นผิด นำไปสู่การบัญญัติโลกและผูกพันตนเองกับสิ่งมนุษย์ให้ความหมาย เมื่อเป็นเช่นนี้ สิ่งที่ถูกให้ความหมายจึงส่งผลกระทบต่อมนุษย์ได้ทั้งทางบวกและทางลบ ความสุขความทุกข์ของมนุษย์จึงเกิดขึ้นเพราะอัตตาหรือ “ตัวฉัน” อันเป็นภาพลวงตาที่มนุษย์สร้างขึ้นมา การดำรงชีวิตด้วยความเข้าใจที่ว่ามีอัตตาหรือ “ตัวฉัน” ย่อมนำไปสู่การใช้ชีวิตที่ฝืนธรรมชาติ คือ การให้ค่าและความหมายแก่สิ่งต่าง ๆ โดยยึดถือว่าเป็น “ของฉัน” ทั้ง ๆ ที่แท้จริงแล้วทุกสิ่งเกิด เสื่อม และดับไปตามธรรมชาติ เพื่อดับทุกข์ มนุษย์ควรเดินบนทางสายกลางด้วยการสร้างสมดุลระหว่างร่างกายและจิตใจ ตลอดจนปฏิบัติตนอย่างรู้เท่าทันว่าสิ่งทั้งหลายเป็นสภาพปรุงแต่ง ไม่เที่ยง เป็นทุกข์และปราศจากตัวตนให้ยึดถือ การละวางอัตตาและความยึดมั่นถือมั่นจะนำไปสู่ความสงบสุขทางจิตใจ แม้ต้องประสบกับแปรปรวนเสื่อมสลายของสิ่งรอบตัว จิตใจจะยังคงเป็นอิสระไม่ถูกครอบงำเยียบย่ำด้วยความทุกข์ความผิดหวัง

เพื่อให้ผู้อ่านมองเห็นภาพรวมการวิเคราะห์แนวคิดทางจริยศาสตร์ที่แสดงทัศนะเชิงพุทธปรัชญาของ วินทร์ เลียววาริณ ผู้วิจัยได้สรุปแนวคิดดังกล่าวเป็นตาราง ดังนี้

ตารางที่ 2 สรุปแนวคิดทางจริยศาสตร์ที่แสดงทัศนะเชิงพุทธปรัชญาของ วินทร์ เลียววาริณ

ลำดับที่	แนวคิด	แนวคิดทางจริยศาสตร์					เรื่อง
		เกณฑ์การตัดสินค่าทางจริยะ	ค่าหรือคุณค่า		อุดมคติของชีวิต		
			สิ่งควรยึดถือ	สิ่งที่ควรละวาง	ความสุขเทียม	ความสุขแท้	
1	แนวคิดว่าด้วยการตัดสินคุณค่าแห่งการกระทำกรรมโดยพิจารณาจากเจตนาแห่งกระทำ คือ ใช้กุศลมูลและอกุศลมูลเป็นเกณฑ์ในการตัดสินค่าทางจริยะของมนุษย์	✓	-	-	-	-	1. ราตรีดาวกระพริบ 2. คนเสเพล 3. ครรภ์ปริศนา 4. หางจิ้งจก 5. อนุทินปรมาณูสยาม 6. มนุษย์เชื้อโรค
2	แนวคิดว่าด้วยการประเมินคุณค่าแห่งวัตถุสิ่งของซึ่งสัมพันธ์กับกรรมของมนุษย์	✓	-	-	-	-	1. โปรเจ็คท์: เทเลสตาร์
3	แนวคิดว่าด้วยคุณค่าแห่งความเสียสละ	-	✓	-	-	-	1. ราตรีดาวกระพริบ
4	แนวคิดว่าด้วยคุณค่าแห่งการมองโลกเชิงบวก	-	✓	-	-	-	1. มนุษย์เชื้อโรค
5	แนวคิดว่าด้วยคุณค่าแห่งการรู้เท่าทันความจริงและการละวางอัตตาของมนุษย์	-	✓	-	-	-	1. อัฏฐสุตรา
6	แนวคิดว่าด้วยโลภะ	-	-	✓	-	-	1. ปฐมภพ
7	แนวคิดว่าด้วยโทสะ	-	-	✓	-	-	1. จิตสุริยะ
8	แนวคิดว่าด้วยโมหะ	-	-	✓	-	-	1. ดอกไม้เหลืองเหนือเขาสูง 2. ทัวร์สยาม 4001 3. ของฝากข้ามฟากฟ้า 4. วรรณกรรม 2211 5. อัฏฐสุตรา

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ลำดับที่	แนวคิด	แนวคิดทางจริยศาสตร์					เรื่อง
		เกณฑ์การตัดสินค่าทางจริยะ	ค่าหรือคุณค่า		อุดมคติของชีวิต		
			สิ่งควรยึดถือ	สิ่งที่ควรละวาง	ความสุขเทียม	ความสุขแท้	
9	แนวคิดว่าด้วยตัณหา	-	-	✓	-	-	1. บริโภคนิยม 2. โฆษณา 2201 3. อร่อยและกินได้เต็มที่ 4. ปู่ยเหล็ก 5. แสงเปลี่ยนเวลา 6. ข่าวจากดาวสีน้ำเงิน
10	แนวคิดด้วยการยึดมั่นถือในอัตตา	-	-	✓	-	-	1. เด็กสองโลก 2. คนเสเพล 3. สงครามยูโรปา 4. สามโลก 5. คำสั่งสุดท้ายของยาดา 6. นิทานวานร 7. ปรมาณู,ไวน์แดง,หมา 8. เซ็กส์ฟิวชั่น 9. วาตะพิฆาต
11	แนวคิดว่าด้วยการยึดมั่นในทิฏฐิมานะ	-	-	✓	-	-	1. กุหลาบสีแดงกับเที่ยวบินสุดท้าย
12	แนวคิดว่าด้วยความลุ่มหลงในอำนาจทางเทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์	-	-	✓	-	-	1. พระเจ้าองค์สุดท้าย 2. ในห้วงมืด
13	แนวคิดว่าด้วยความลุ่มหลงในสิ่งเสพเสวย	-	-	✓	-	-	1. 7020 : โลกแห่งความสุข
14	แนวคิดว่าด้วยความสุขอันเกิดจากการเสพเสวยวัตถุ	-	-	-	✓	-	1. 7020: โลกแห่งความสุข 2. นิทานหิ่งห้อย

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ลำดับที่	แนวคิด	แนวคิดทางจริยศาสตร์					เรื่อง
		เกณฑ์การตัดสินค่าทางจริยะ	ค่าหรือคุณค่า		อุดมคติของชีวิต		
			สิ่งควรยึดถือ	สิ่งที่ควรละวาง	ความสุขเทียม	ความสุขแท้	
15	แนวคิดว่าด้วยความสุขอันเกิดจากการเสพเสวยเวทนา	-	-	-	✓	-	1. ยามดึกนึกหนาว หนาว เขนยแนบแอบเอย
16	แนวคิดว่าด้วยความสุขเพราะความสงบทางใจ	-	-	-	-	✓	1. เดือนช่วงดวงเด่นฟ้า ดาดาว 2. ผีเสื้อกับดอกไม้ไฟ
17	แนวคิดว่าด้วยความสุขเพราะอาศัยปัญญาที่ถูกต้อง	-	-	-	-	✓	1. มนุษย์แช่แข็ง 2. เย็นฉ่ำน้ำค้างย้อยเยือกฟ้า พาหนาว 3. มนุษย์เชื้อโรค 4. อีกด้านหนึ่งของหลุมดำ 5. อัฏฐสุตรา 6. บางกะโพ้ง

จากตารางที่ 2 พบว่า วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดทางจริยศาสตร์ที่แสดงทัศนะเชิงพุทธปรัชญาทั้งสิ้น 17 แนวคิด แบ่งได้เป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับเกณฑ์การตัดสินค่าทางจริยะ แนวคิดเกี่ยวกับค่าหรือคุณค่า และแนวคิดที่เกี่ยวกับอุดมคติของชีวิต แนวคิดที่พบมากที่สุด คือ แนวคิดเกี่ยวกับค่าหรือคุณค่า พบทั้งสิ้น 11 แนวคิด ประกอบด้วยแนวคิดที่สื่อสิ่งที่มนุษย์ควรละวางโดยนำเสนอผ่านชุดความประพฤติอันเลวร้ายของตัวละคร 8 แนวคิด และแนวคิดที่สื่อถึงคุณค่าที่มนุษย์ควรยึดถือโดยนำเสนอผ่านชุดความประพฤติที่ดีของตัวละคร 3 แนวคิด สำหรับแนวคิดที่พบรองลงมา ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับอุดมคติของชีวิต พบทั้งสิ้น 4 แนวคิด แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ แนวคิดว่าด้วยความสุขเทียม 2 แนวคิด และแนวคิดว่าด้วยความสุขแท้ 2 แนวคิด แนวคิดที่พบน้อยที่สุด ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับเกณฑ์การตัดสินค่าทางจริยะ พบทั้งสิ้น 2 แนวคิด

แนวคิดทางสุนทรียศาสตร์

แนวคิดทางสุนทรียศาสตร์เป็นแนวคิดสำคัญประการหนึ่งที่พบในผลงานของ วินทร์ เลียววาริณ นอกเหนือจากแนวคิดทางอภิปรัชญาและแนวคิดทางจริยศาสตร์ดังที่ได้กล่าวไปแล้วข้างต้น จากการศึกษาพบว่า วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดทางสุนทรียศาสตร์ผ่านการอภิปรายถึงปัญหาเกี่ยวกับความงามใน 2 ประเด็น ประเด็นแรก คือ ปัญหาที่ว่าอะไรเป็นแรงกระตุ้นทางศิลปะ วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอว่า จินตนาการเป็นแรงกระตุ้นการสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปะโดยแสดงให้เห็นลักษณะของความงามที่นำไปสู่ความเข้าใจโลกและชีวิตของมนุษย์กลุ่มหนึ่ง สำหรับประเด็นที่สอง คือ ปัญหาที่ว่าความงามมีอยู่จริงหรือไม่ หรือเป็นเพียงความรู้สึกของมนุษย์ วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอว่าความงามอยู่ที่จิตใจของมนุษย์ มนุษย์ตัดสินความงามแบบอัตวิสัย คือ ใช้อัตตาและจิตใจของตนเป็นเครื่องประเมินค่าสรรพสิ่ง โดยเนื้อแท้ความงามมิใช่คุณสมบัติของวัตถุ การจะตัดสินว่าสิ่งใดงามหรือไม่งามขึ้นอยู่กับความรู้สึกนึกคิดและการปรุงแต่งทางจิตใจของบุคคล โดยมีปัจจัยอื่น ๆ เช่น ประสบการณ์ต่อวัตถุ กาลเวลา ความสนใจ ความประทับใจ เป็นต้นเป็นตัวแปรร่วมในการประเมินค่า ความรู้สึกว่าสิ่งใดงามหรือไม่งามจึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับวัตถุ แต่ยึดจิตใจของมนุษย์ผู้ตัดสินไปสำคัญ

จุดที่น่าสังเกตเกี่ยวกับการการนำเสนอมุมมองความคิดเกี่ยวกับปัญหาทางสุนทรียศาสตร์ทั้ง 2 ประเด็นดังกล่าว คือ การเชื่อมโยงไปสู่ประเด็นความคิดทางจริยศาสตร์ เป้าหมายในการนำเสนอว่าจินตนาการเป็นแรงกระตุ้นทางศิลปะและวิทยาศาสตร์ ก็เป็นไปเพื่อเชื่อมโยงให้ผู้อ่านเห็นความสำคัญการเดินทางสายกลาง อันจะนำไปสู่การตัดวงจรปฏิจจสมุปบาทและละวางอัตตาที่เป็นบ่อเกิดแห่งทุกข์ ส่วนเป้าหมายในการแสดงให้เห็นว่าความงามเกิดจากจิตใจของมนุษย์ก็เป็นไปเพื่อให้ผู้อ่านตระหนักว่า ความทุกข์เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์มีความสัมพันธ์กับสิ่งอื่นนอกตัว การมองโลกด้วยอัตตานำไปสู่การหยิบยื่นค่าและความหมายให้แก่สรรพสิ่ง ตลอดจนความคาดหวังที่นำไปสู่ความยึดมั่นถือมั่นและการกระทำในเชิงบีบบังคับของมนุษย์ ด้วยเหตุนี้แนวคิดทางสุนทรียศาสตร์ของ วินทร์ เลียววาริณ จึงมีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การชี้ให้เห็นที่มาแห่งทุกข์ของมนุษย์เพื่อให้ตระหนักว่าการกระทำใดที่นำไปสู่ความทุกข์และมนุษย์ควรทำอย่างไรเพื่อหลุดพ้นจากความทุกข์นั้น หากสังเกตจะพบว่าทุกเรื่องชี้ให้เห็นว่า “อัตตา” เป็นต้นตอแห่งความทุกข์ ส่วนหนทางพ้นทุกข์ คือ การละวางอัตตาและการมองโลกตามความเป็นจริง โดยอาศัยหลักปรัชญาได้แก่ ปฏิจจสมุปบาท มัชฌิมาปฏิปทา และไตรลักษณ์ แสดงความสัมพันธ์ระหว่างโลกภายในและโลกภายนอก ในลักษณะที่ชี้ให้เห็นธรรมดาของธรรมชาติ เพื่อสร้างความเข้าใจว่าเหตุใดความมีอยู่ของสรรพสิ่งในโลกภายนอกจึงสามารถก่อให้เกิดสุขทุกข์แก่มนุษย์ได้

โดยสรุป ผู้วิจัยพบแนวคิดสุนทรียศาสตร์ในเชิงพุทธปรัชญาทั้งสิ้น 2 แนวคิดผ่านนิยายวิทยาศาสตร์ 2 เรื่อง ได้แก่ 1. เรื่องจรูญจรัสรัศมีพราว พร่างพร้อย และ 2. เรื่องของฝากข้ามฟากฟ้า ดังรายละเอียดต่อไปนี้

เรื่องจรูญจรัสรัศมีพราว พร่างพร้อย เป็นเรื่องราวของ “ดารันตร์” สิ่งทรงภูมิปัญญาต่างดาวที่พยายามแสวงหาห้องสมุดแห่งเอกภพเพื่อธำรงเผ่าพันธุ์และวิทยาการของตน ดารันตร์เดินทางสำรวจดวงดาวต่าง ๆ จนกระทั่งได้พบโลกมนุษย์และมีโอกาสสนทนากับ “สุนทรภู่” กวีชาวโลกผู้ใช้ชีวิตไปกับการแสวงหาความสุขที่แท้จริงของชีวิต การแลกเปลี่ยนทัศนะซึ่งกันและกันทำให้ ดารันตร์ ได้เรียนรู้กระบวนการสร้างสรรค์และถ่ายทอดศิลปะผ่านจินตนาการของมนุษย์ ดารันตร์กลับไปยังดาวต้นกำเนิดของตน เพื่อสำแดงให้ดวงจิตอื่นของชาวดารันตร์ตระหนักว่าความพยายามมุ่งมั่นปกป้องความรู้หรือวิทยาการถ่ายเดียวอาจมิใช่หาทางไปสู่คำตอบอย่างที่พวกเขาปรารถนา แม้ความรู้จะทำให้พวกเขาฉลาดขึ้นหรือเจริญกว่าสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ในจักรวาล แต่พวกเขากลับหนีไม่พ้นสัจธรรมของโลก ความรู้ไม่อาจช่วยให้พวกเขาพ้นทุกข์ได้ ซ้ำยังนำไปสู่ความทุกข์ยิ่งกว่าเดิม พวกเขาจำต้องแสวงหา “สิ่งอื่น” เพื่อเปลี่ยนแปลงตนเองไปสู่สภาวะที่ดีกว่าอยู่เสมอ สิ่งนี้พิสูจน์ว่าความรู้เพียงอย่างเดียวไม่สามารถก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงได้ แต่สำหรับมนุษย์โลก พวกเขามีจินตนาการซึ่งนำไปสู่การสร้างสรรค์และความเปลี่ยนแปลงในรูปแบบต่าง ๆ ดังบทสนทนาระหว่าง ดารันตร์ และดวงจิตอื่น ๆ เกี่ยวกับพลังของจินตนาการในตอนหนึ่ง ความว่า

"ท่านหมายความว่า เขาจินตนาการสิ่งเหล่านี้ขึ้น ทั้งที่ไม่มีพวกนี้ในโลกนั้น"

"ยัง ไม่มีต่างหาก"

"แต่ ความจริง ทั้งหมดที่พวกเขาจินตนาการเป็นความจริงที่เราสร้างได้ในโลกแห่งความจริงของเรา การแปลงร่างของนางอสุรีง่ายดายยิ่ง กระบวนการพันธุวิศวกรรมสามารถทำให้ร่างกายเปลี่ยนไปในรูปต่าง ๆ ได้ เรื่องของโมรา สานนท์ วิเชียร ก็ล้วนเป็นจริงได้ โมราสามารถสร้างยานยนต์ทุกชนิด สานนท์สามารถควบคุมอากาศ วิเชียรสร้างอาวุธยิงเร็ว เหล่านี้เป็นวิทยาการพื้นฐานในโลกของเรา การใช้เสียงควบคุมความคิดของสิ่งมีชีวิตอื่นก็เป็นไปได้"

"แต่ในโลกสีน้ำเงินใบนั้น วิทยาการของพวกเขายังไม่ก้าวหน้าเพียงพอที่จะทำให้มันเป็นความจริง พวกเขาจึงใช้จินตนาการนำทางการสร้างโลกใหม่"

จิตของพวกเขาเคลื่อนไปยังมิติในอนาคต ทุกสิ่งที่กวีผู้นั้นจินตนาการกลายเป็นความจริง

"นี่เป็นโลกที่มีองค์ประกอบน่าสนใจยิ่ง"

ดารันตร์ว่า "พวกเขาจินตนาการที่จะบิน แล้วพวกเขาก็สร้างยานบิน พวกเขาจินตนาการถึงแสงสว่างในเวลากลางคืน แล้วพวกเขาก็สร้างหลอดไฟ พวกเขาจินตนาการถึงยานบิน แล้วพวกเขาก็สร้างเครื่องบิน"

"น่าแปลก ถ้าหากพวกเขาสามารถสร้างความจริงได้ ทำไมโลกของพวกเขายังล้าหลังเช่นนี้? ทำไมจึงยังไม่สามารถก้าวพ้นขอบเขตทางสรีระเดิมไปสู่โลกที่ดีกว่าได้"

"เพราะวิทยาการของพวกเขายังล้าหลังจินตนาการ อีกประการหนึ่งเพราะจินตนาการมีสองด้าน"

"หมายถึงจินตนาการมีด้านลบ?"

"ใช่ พวกเขาก่อสงคราม สร้างอาวุธร้าย ทั้งหมดล้วนเกิดมาจากจินตนาการลบ ทว่านี่ไม่ใช่ข้อเสียทั้งหมด สายพันธุ์ของเราไม่มีความสามารถที่จะจินตนาการอย่างพวกเขา นี่เป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้เราใช้เวลานานกว่าที่กำหนดในโลกดวงนั้น เราคิดว่าเราอาจพบคำตอบของเราแล้ว"

(จรูญจรัสรัศมีพราว พร่างพร้อย, 2548, หน้า 187)

บทสนทนาระหว่างตัวละครดังกล่าวสื่อถึงทัศนะของ วินทร์ เลียววาริณ ที่ต้องการชี้ให้ว่าจินตนาการสำคัญกว่าความรู้ แม้พวกดารันตร์จะมีความรู้และวิทยาการสูง แต่พวกเขากลับไม่อาจใช้ความรู้นั้นช่วยตนเองให้พ้นทุกข์ได้ ทั้งนี้เพราะความรู้ยิ่งมีมากยิ่งนำไปสู่ความยึดมั่นถือมั่น มักทำ

ให้ติดกับดักความคิดของตนเอง จนมองไม่เห็นความจริงอย่างที่ควรจะเป็น เพราะฉะนั้นต่อให้มีความรู้มากเพียงใด หากไม่มีจินตนาการแล้ว ย่อมไม่อาจรู้ได้เลยว่าจะนำความรู้นั้นไปทำอะไรหรือนำไปใช้กับสิ่งใด และเมื่อใช้ทำตามความปรารถนาของตนแล้วผลที่ตามมาจะเป็นเช่นไร จึงปรากฏให้เห็นในสังคมปัจจุบันว่า ความรู้และเครื่องมือทางวิทยาศาสตร์เป็นดาบสองที่อาจหยิบยื่นทั้งคุณและโทษให้แก่มนุษย์ ดังที่ ดารันตร์ ชี้แจงให้ดวงจิตอื่น ๆ ทราบว่า “จินตนาการมีสองด้าน” จินตนาการจึงเป็นเช่นเดียวกับเครื่องมืออื่น ๆ ที่มนุษย์สามารถนำไปใช้ประกอบกรรมดีหรือกรรมชั่ว ขึ้นอยู่กับสภาวะจิตใจของผู้ใช้ว่าจะใช้เครื่องมือนั้นไปในทิศทางใด ดังนั้น การเดินทางเพื่อแสวงหาห้องสมุดแห่งจักรวาลของ ดารันตร์ จึงเป็นไปโดยอวิชชา เปรียบเหมือนกับการเดินทางในความมืดที่มีตัณหาและอุปาทานเป็นแรงขับ ทำให้กระทำสิ่งต่าง ๆ ไปทั้งที่ไม่รู้ไม่เห็นสิ่งต่าง ๆ ตามสภาพความเป็นจริง

อนึ่ง หากพิจารณาเรื่องเล่าระหว่างนางผีเสื้อสมุทรและพระอภัยมณีที่แทรกอยู่ในนิยายวิทยาศาสตร์เรื่องนี้ จะพบว่าการเล่าเรื่องดำเนินไปอย่างเป็นวัฏฏะ คือ จินตนาการทำให้เกิดเรื่องเล่า เรื่องเล่านั้นแฝงด้วยความจริง ความจริงที่ถูกถ่ายทอดอย่างสมจริงก่อให้เกิดอารมณ์ ส่วนอารมณ์ก็เป็นองค์ประกอบในการสร้างสรรค์จินตนาการ กระบวนการดังกล่าวที่มีลักษณะเป็นวัฏฏะ คือ มีลักษณะเป็นปัจจัยอาศัยสืบเนื่องต่อกันไปเป็นรูปวงเวียน ไม่มีต้น ไม่ปลาย ลักษณะเช่นนี้สร้างนัยประหวัดถึงหลักปฏิจจสมุปบาทอันเป็นกฎแห่งสากลจักรวาล ซึ่งเมื่อแยกส่วนในกระบวนการออกได้แบ่งเป็น 3 วัฏฏะ คือ กิเลส กรรม และวิบาก เมื่อเปรียบเทียบกับเนื้อหาในเรื่องพระอภัยมณี ที่ ดัดแปลงตัดตอนในที่นี้จะพบว่า วินทร์ เลียววาริณ ได้ชี้ให้เห็นถึงกระบวนการทำงานของวัฏฏะทั้ง 3 ดังกล่าว กล่าวคือ เพราะตัวละครมีกิเลสจึงเป็นปัจจัยให้เกิดกรรม เมื่อมีกรรมเกิดขึ้นย่อมมีวิบากอันเป็นผลที่จะได้รับ กระบวนการดังกล่าวทำให้ชาวดารันตร์ตระหนักถึงเป้าหมายที่แท้จริงของชีวิต การเดินทางแสวงหา “บางสิ่ง” ในจักรวาลอันมืดมิด สื่อถึงอวิชชาที่ครอบงำจิตใจของพวกเขาโดยมีตัณหา คือ ความปรารถนาจะรักษาเผ่าพันธุ์ของตนให้คงอยู่ตลอดไป และอุปาทาน คือ ความยึดมั่นถือในอัตตาและวิทยาการเป็นปัจจัยแห่งความทุกข์

สำหรับหนทางพ้นทุกข์ที่ วินทร์ เลียววาริณ เสนอแนะ คือ การละวางอัตตาหรือการมีชีวิตที่เป็น “อนัตตา” ซึ่งถ่ายทอดผ่านการเลือก “จินตนาการ” เป็นคำตอบในเดินทางของชาวดารันตร์ จุดนี้จะเห็นว่า วินทร์ เลียววาริณ ใช้สุนทรียศาสตร์เป็นบันไดไปสู่จริยศาสตร์ คือ ใช้ความงามและความจริงทางศิลปะโน้มนำสู่ความดี โดยหากพิจารณาลักษณะของจินตนาการที่ปรากฏในเรื่องจะพบว่า วินทร์ เลียววาริณ มักกล่าวซ้ำถึงทวิลักษณะของสรรพสิ่ง คือ ความมี-ไม่มี ความจริง-ความลวง เช่น “มันเป็นความจริงที่ไม่เคยเกิดขึ้น หรืออาจกล่าวได้ว่ามันเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากความไม่จริง” หรือ “มนุษย์เหล่านี้สะท้อนความจริง อารมณ์ต่าง ๆ ก็เป็นจริง แต่เหตุการณ์

ทั้งหมดไม่เคยเกิดขึ้น” (จรูญจรัสรัศมีพราว พร่างพร้อย, 2548, หน้า 187) ฯลฯ ทวิลักษณะดังกล่าวเน้นย้ำถึงความไม่เที่ยงและไร้ตัวตนอันเป็นธรรมดาของชีวิต ยังผลให้ชาวดารันตร์ตระหนักว่าการดิ้นรนแสวงหาวิธีรักษาเผ่าพันธุ์และวิทยาการของพวกเขา สื่อว่าพวกเขากำลังเป็นทุกข์ คือทุกข์เพราะยึดมั่นถือมั่นในอัตตา ด้วยไม่อาจยอมรับความดับสูญอันเกิดขึ้นกับเผ่าพันธุ์และวิทยาการของตนได้ ทั้งที่โดยแท้จริงแล้วทุกสิ่งเปลี่ยนแปลงอยู่ทุกขณะ การที่พวกเขามองไม่เห็นความเสื่อมไปตามธรรมดาธรรมชาติของสิ่งที่ตนถือมั่นอยู่ เป็นเพราะอวิชชาครอบงำความคิด การหลอมรวมวิทยาการเข้าไว้ด้วยจินตนาการจึงเป็นหนทางแห่งการดับทุกข์ของพวกเขา เป้าหมายของการกระทำดังกล่าวอยู่ที่การสลัดตัณหาและอุปาทานออกไปจากอัตตาหรือความเป็น “ตัวฉัน” เพื่อตัดวงจรปฏิจจสมุปบาทและนำไปสู่นิพพาน

ในตอน “การแปลงลักษณ์ครั้งสุดท้าย” อันเป็นตอนย่อยของเรื่อง กล่าวถึงเหตุการณ์ที่จิตของดารันตร์หลอมรวมกับจิตของสุนทรภู่เพื่อประสานวิทยาการเข้ากับจินตนาการ เนื้อหาของตอนคือการชี้ให้เห็นถึงการละวางอัตตาเพื่อเข้าสู่สภาวะนิพพานของตัวละคร คำว่า “นิพพาน” ในที่นี้หมายถึงการหลุดพ้นจากความเป็น “ตัวฉัน” (วิทย์ วิศทเวทย์, 2553, หน้า 159) อันเกิดจาก การดับตัณหาและอุปาทาน ดังจะพบว่าการเข้าสู่สภาวะ “ความไม่มี” ตัวละครเกิดจากการละวางตัณหาและอุปาทานที่ต่างฝ่ายต่างยึดมั่นถือมั่น ยังผลทำให้กระบวนธรรมสังสารวัฏของพวกเขาสิ้นสุดลง ดังคำบรรยายการเปลี่ยนแปลงสภาวะจิตของตัวละคร ความว่า

> อย่างเชื่องช้า จิตใหม่เข้าเป็นส่วนหนึ่งของความไม่จริง เข้าไปในตัวตนสมมุติของนางผีเสื้อสมุทร สัมผัสความแปลกใหม่ที่เคยรับรู้มาก่อน บางอย่างเป็นประสบการณ์ใหม่ จิตขยายตัวและเปลี่ยนไป ละเอียดอ่อนขึ้นด้วยความรู้สึกที่เต็มตื้น ปีติ อบอุ่น
>
> เสียงปี่ยะเยือกไหว สูงต่ำต่อเนื่องเป็นสายเสียงลอยล่องไปไม่หยุด ความไม่จริงกลายเป็นความจริง รักที่ผสมรวมกับความรู้สึกเศร้ารันทดถูกทดแทนด้วยความรู้สึกใหม่ รู้สึกแปลกแต่เต็มตื้น ไร้ความอาฆาต ไร้ความโกรธ รับรู้ความเปลี่ยนแปลงของตน จากยักษ์ที่อัปลักษณ์เป็นหญิงสาวที่สวยงาม จากหญิงสาวเป็นหญิงแก่ กลายเป็นทารกน้อย กลายเป็นตัวตนของดารันตร์ และความไร้ตัวตน รวมความแปลกแยกต่างสายพันธุ์ด้วยกันในสภาวะสมมุติใหม่และสลายไปในความไม่มี
>
> โลกของผีเสื้อสมุทรหายไป โลกใหม่ของดารันตร์กำเนิดขึ้นในความว่างเปล่าแห่งจินตนาการ
>
> (จรูญจรัสรัศมีพราว พร่างพร้อย, 2548, หน้า 192)

การบรรยายเหตุการณ์ดังกล่าว อธิบายถึงสภาวะนิพพานที่ตัวละครทั้งสองประสบ อันเกิดจากการตัดวงจรปฏิจจสมุปบาท คือ สุนทรภู่ละวางสังขารตัดกิเลสตัณหา ดารันตร์ละวางความถือมั่นตัดอวิชชา ตัณหาและอวิชชาที่ตัวละครละวางเป็นขั้วสองแห่งที่จะทำให้กระบวนธรรมสังสารวัฏสิ้นสุดลง ยังผลให้เกิดความดับทุกข์ อันเป็นสภาวะของนิพพาน การดับตัณหาและอุปาทานที่เป็นเหตุแห่งทุกข์นี้เอง สื่อถึงหลักหลักอนัตตาอันเป็นอุดมคติของพุทธปรัชญา ดังที่ วิทย์ วิศทเวทย์ (2553, หน้า 149) กล่าวถึงวิถีชีวิตที่ประเสริฐตามทัศนะของพุทธปรัชญาว่า

> การดำรงชีวิตด้วยความเข้าใจที่ว่ามีตัวตนและติดตามมากด้วย “ตัวฉัน” นั้นย่อมเป็นการมีชีวิตที่ฝืนกับความเป็นจริง เมื่อฝืนย่อมเกิดความขัดแย้ง เมื่อขัดแย้งก็ย่อมเกิดทุกข์เป็นธรรมดา ดังนั้น เราควรทำให้วิถีชีวิตของเราปราศจากตัวตน... เมื่อไม่มีตัวตน “ของฉัน” ก็ไม่มีความทุกข์ ดังนั้น ตัวตน ตัวฉัน กับความทุกข์จึงเป็นสิ่งที่แยกกันไม่ออก

เมื่อเล็งเห็นว่าอัตตาเป็นต้นตอแห่งทุกข์ การละวางอัตตาลงไปได้ ย่อมหมายถึงการปราศทุกข์ ความสุขสงบเพราะดับทุกข์นี้เรียกว่า “นิพพาน”

อนึ่ง การชี้ให้เห็นความสำคัญของจินตนาการและศิลปะในเรื่อง ตลอดจนใช้ตัวละครในเรื่องเล่าถ่ายทอดสภาวะของนิพพาน แสดงถึงเป้าประสงค์ของ วินทร์ เลียววาริณ ที่ต้องการแสดงให้เห็นว่าจินตนาการเป็นแรงกระตุ้นที่ทำให้มนุษย์ผลิตผลงานทางศิลปะและวิทยาศาสตร์ เพื่อชี้ให้เห็นว่า ความงามมิใช่เพียงหนทางในการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึก แต่เป็นหนทางในการเข้าถึงความจริงและความดีของมนุษย์ด้วย ทั้งนี้เพราะความงามไม่เพียงเครื่องมือในการสื่อสารอารมณ์สะเทือนใจ แต่ยังเป็นเครื่องมือในการสื่อสารความคิดระหว่างศิลปินและผู้เสพงานในลักษณะต่าง ๆ เช่น ช่วยตีแผ่ความจริงเกี่ยวกับชีวิต วิพากษ์วิจารณ์สังคม เผยแพร่อุดมการณ์หรือความคิดเชิงปรัชญา ตลอดจนนำพาจินตนาการของมนุษย์ไปยังโลกแห่งความสูงส่งทางสุนทรียภาพอย่างนิพพาน เป็นต้น

สรุปได้ว่า จากเรื่องจรูญจรัสรัศมีพราว พร่างพร้อย วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่าจินตนาการเป็นแรงกระตุ้นทั้งทางศิลปะและวิทยาศาสตร์ นำพาไปสู่การประนีประนอมระหว่างความเจริญก้าวหน้าทางจิตใจและร่างกายให้ดำเนินไปด้วยกันอย่างสอดคล้อง ทว่าการยึดมั่นถือมั่นในอัตตา มักนำไปสู่การมองโลกตามความยึดอยาก ทำให้เกิดการแสวงหาเป้าหมายอย่างหลงทาง ตัณหาและอุปาทานที่ครอบงำความคิดและจิตใจทำให้มนุษย์หมกมุ่นอยู่กับการแสวงหาภาพลวงตาโดยเชื่อว่าจะนำตนไปสู่ความสุขหรือทางแห่งการพ้นทุกข์ได้ มนุษย์จำนวนมากจึงมักตกอยู่ในแดนของอวิชชาที่ไม่รู้ไม่เห็นสิ่งทั้งหลายตามสภาพความเป็นจริง ยิ่งมีความรู้มากเพียงใดก็ยิ่งก่อให้เกิด

วงจรแห่งเหตุทุกข์สืบต่อไปอย่างไม่รู้จบสิ้น เพราะฉะนั้น การเดินทางสายกลาง คือ การให้คุณค่าความสำคัญทางจิตไปพร้อม ๆ กับความสำคัญทางกาย จึงเป็นหนทางที่ดีสุดเพื่อละวางอัตตาและความยึดมั่นถือมั่นในกิเลสตัณหาซึ่งจะนำไปมนุษย์ไปสู่ความสุขสงบในที่สุด

เรื่องของฝากข้ามฟากฟ้า เป็นเรื่องราวของ “ข้าพเจ้า” ข้าราชการเกษียณผู้หนึ่งที่พบว่าบ่อน้ำในบ้านของตนเป็นรูหนอนที่เชื่อมต่อกับมิติอื่นในกาแล็กซีทางช้างเผือก เมื่อข่าวนี้แพร่ขยายออกไปจึงเกิดโครงการถ่ายเทขยะแห่งชาติขึ้น เพื่อขนย้ายขยะที่มีอยู่ในประเทศส่งผ่านไปยังมิติอื่นอันจะทำให้ประเทศสะอาดขึ้นโดยไม่ต้องสิ้นเปลืองงบประมาณของรัฐบาล การกระทำเช่นนี้ส่งผลให้ดาวแมมบูบาบูมาซึ่งเป็นมิติปลายทางล้นไปด้วยขยะ จนกระทั่งชาวดาวแมมบูบาบูมาต้องเดินทางมาเพื่อแก้ไขเรื่องราวดังกล่าว เมื่อได้พบกับ “ข้าพเจ้า” ซึ่งเป็นเจ้าของพื้นที่ในการขนถ่ายขยะ ชาวดาวแมมบูบาบูมาท้วงถามถึงเหตุผลที่ตนไม่พอใจ เกี่ยวกับขยะของมนุษย์โลกส่งข้ามมิติไปทำลายระบบนิเวศบนดาวแมมบูบาบูมา นอกจากนี้ การได้พบเห็นขยะจำนวนมากที่รถขยะขนย้ายมายังบริเวณบ้านของ “ข้าพเจ้า” ทำให้ชาวแมมบูบาบูมาเกิดข้อสงสัยเกี่ยวการให้ค่าความงามของมนุษย์ ดังบทสนทนาระหว่าง “ข้าพเจ้า” และชาวดาวแมมบูบาบูมาเกี่ยวกับประเด็นการแยกแยะความแตกต่างระหว่างสิ่งที่เป็นขยะกับศิลปะความว่า

> ...เขาชี้ไปที่ขยะบนพื้น “...นี่อะไร?”
> “กล่องใส่สินค้า”
> “กล่องนี้ยังมีสภาพดีอยู่ ทำไมถึงเป็นขยะ?”
> “ดีหรือไม่ดีไม่ใช่ประเด็น เราทิ้งสิ่งที่เราไม่ใช้แล้ว”
> ...
> “แล้วนี่...?”
> “หนังสือศิลปะ”
> “ถ้าเป็นศิลปะแล้วทิ้งทำไม?”
> “ก็ศิลปะเล่มใหม่มันออกมาทุกวัน เล่มเก่าก็ต้องทิ้งไปบ้าง ไม่งั้นไม่มีที่เก็บ”
> เขาพลิกดูรูปภายในเล่ม “แต่ทุกรูปก็คือผู้หญิงเปลือกกายเหมือน ๆ กัน คุณเรียกมันว่าศิลปะ? โลกของผมเรียกมันว่าขยะ”
> “คุณต้องแยกให้ออกระหว่างคำว่า ศิลปะ กับ ขยะ”
>
> (ของฝากข้ามฟากฟ้า, 2548, หน้า 77-78)

จากบทสนทนาข้างต้นพบว่า คำตอบของ “ข้าพเจ้า” แสดงถึงความไม่แน่นอนเกี่ยวกับการหยิบยื่นค่าและความหมายให้แก่สิ่งต่าง ๆ ของมนุษย์ ตามทัศนะของตัวละคร “ขยะ” คือ “สิ่งที่เราไม่ใช้แล้ว” ส่วน “ศิลปะ” คือ สิ่งตอบสนองอารมณ์หรือสร้างความบันเทิงใจให้แก่มนุษย์ แม้ว่าสิ่ง ๆ นั้นอาจขัดต่อศีลธรรมและกรอบประเพณีของสังคม หรือมิได้ให้คุณค่าในการยกระดับจิตใจของมนุษย์ก็ตาม ทัศนะเช่นนี้สะท้อนว่ามนุษย์เป็นศูนย์กลางมาตรฐานและมาตรการของทุกสิ่ง ค่าหรือความหมายมิใช่คุณสมบัติประจำวัตถุ แต่ขึ้นอยู่กับการให้ค่าให้ความหมาย อันเกิดความต้องการหรือความสนใจของมนุษย์เป็นสำคัญ เมื่อเวลาผ่านไปสิ่งที่เรียกว่าเป็น “ศิลปะ” อาจกลายเป็น “ขยะ” ได้ หากมีตัวแปรอื่น ๆ เช่น ปริมาณที่มากขึ้น ความซ้ำซากจำเจ ฯลฯ มาสัมพันธ์กับความรู้สึกของมนุษย์ที่มีต่อวัตถุนั้น เพราะฉะนั้น “ความหมาย” หรือ “ความงาม” จึงมิใช่คุณสมบัติของวัตถุ มนุษย์ต่างหากที่เป็นผู้หยิบยื่น “ความหมาย” และ “ความงาม” ให้แก่สิ่งต่าง ๆ การที่ความหมายของสิ่ง ๆ หนึ่งไม่คงที่ เพราะความเปลี่ยนแปลงเป็นธรรมดาของทุกสิ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งจิตใจของมนุษย์ ซึ่งมักเปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยต่าง ๆ อาทิ กาลเวลา ความสนใจ ความประทับใจ และความสัมพันธ์ที่บุคคลผู้นั้นมีต่อวัตถุ เป็นต้น

การชี้ให้เห็นว่าความงามของวัตถุอยู่ที่จิตใจของมนุษย์ดังกล่าว สัมพันธ์กับทัศนะพุทธปรัชญาซึ่งมองว่า มนุษย์มีจิตใจเป็นประธาน เป็นตัวการในการรับรู้และเข้าใจทุกสิ่ง ดังพระธรรมบทที่กล่าวว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจประเสริฐที่สุด สำเร็จแล้วแต่ใจ...” (พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง เล่ม 25, 2525, หน้า 11) เพราะฉะนั้นความงามที่ปรากฏแก่สายตาของมนุษย์จึงขึ้นอยู่กับ “จิต” อันเป็นสื่อกลางในการรับรู้ การประเมินค่าโดยอาศัยการรับรู้ทางจิตหรืออาศัยอัตตาของมนุษย์นี้เรียกว่า “อัตตวิสัย” หรือ “ลัทธิจิตวิสัย” (บุญมี แท่นแก้ว, 2545, หน้า 90) ด้วยเหตุนี้ความงามหรือไม่งาม ชอบหรือไม่ชอบ ศิลปะหรือขยะ จึงเป็นเพียง “ค่าสมมุติ” ที่มนุษย์สร้างขึ้นจากการนำอัตตาไปผูกพันกับสิ่งต่าง ๆ การตัดสินความงามแบบอัตวิสัยจึงไม่ตายตัว ขึ้นอยู่กับจิตใจของแต่ละบุคคล การตั้งคำถามของชาวแมมบูบาบูมาต่อการการประเมินค่าของมนุษย์โลก หากพิจารณาอย่างผิวเผินอาจเป็นเพียงการสนองความใคร่รู้หรือแสดงความแตกต่างทางความคิดของบุคคล แต่หากพิจารณาในอีกแง่หนึ่ง คำถามเหล่านี้เป็นการกระตุ้นเตือนให้ผู้ตอบคำถามตระหนักถึงค่าและความหมายที่ตนหยิบยื่นให้แก่สิ่งต่าง ๆ คำถามดังกล่าวนี้เองที่ทำให้“ข้าพเจ้า” ตระหนักว่าสิ่งที่มีค่าสำหรับตน คือ สิ่งที่มีความหมายและมีความสำคัญต่อจิตใจ ดังบทสนทนาระหว่างชาวดาวแมมบูบาบูมาและ “ข้าพเจ้า” เกี่ยวกับแหวนแต่งงานที่ตกลงไปในบ่อน้ำความว่า

"คุณทำอะไรตกลงไป?"

"แหวนแต่งงาน"

"คืออะไร?"

"สัญลักษณ์สวมที่นิ้วนาง เป็นการผูกพันระหว่างคนสองคน"

"กับใคร?"

"เมียของผม"

"เธออยู่ที่ไหน?"

"ตายไปหลายปีแล้ว"

"แล้วทำหล่นได้ยังไงในเมื่อมันสวมที่นิ้ว?"

"ผมคิดถึงเมีย ถอดมาลูบคลำ ปรากฏว่ามันหล่นกลิ้งหายลงไปในบ่อปลา"

"แล้วทำไมยังสวมแหวน ไม่ทิ้งไป ในเมื่อมันไม่มีประโยชน์แล้ว มันก็เป็นขยะ"

"ไม่ใช่ทุกอย่างที่ไม่ใช้แล้วจะเป็นขยะ แหวนวงนั้นเป็นที่ระลึกถึงความรักของเรา มันมีค่าทางใจ"

(ของฝากข้ามฟากฟ้า, 2548, หน้า 79)

บทสนทนาดังกล่าวสื่อให้เห็นว่า การรับรู้คุณค่าในเชิงความงามที่ผิดเพี้ยนและปราศจากความแน่นอนดังกล่าว เกิดจากความหมายและค่าที่มนุษย์หยิบยื่นให้แก่สิ่งต่าง ๆ ในเมื่อความงามมิใช่แก่นสารของวัตถุ ความหมายที่ผูกติดอยู่กับจึงเลื่อนลอยและไร้ความมั่นคง โดยธาตุแท้วัตถุย่อมผันแปลงไปตามธรรมดาธรรมชาติ ไม่อยู่ในอำนาจของมนุษย์ผู้ให้ความหมาย กระนั้น มนุษย์ก็มักคาดหวังให้ทุกสิ่งดำเนินไปบนวิถีทางบางอย่างตามความหมายที่ตนหยิบยื่นให้ ถ้าสิ่ง ๆ นั้นดำเนินไปตามวิถีทางนั้นผู้ให้ความหมายย่อมเป็นสุข แต่หากไม่เป็นไปตามวิถีทางดังกล่าวก็เป็นทุกข์ แนวคิดเรื่องการประเมินค่าความงามในเรื่องนี้จึงเกี่ยวพันกับการแสดงให้เห็นถึงต้นตอความทุกข์ของมนุษย์ โดยชี้ให้เห็นว่า มนุษย์เป็นสาเหตุแห่งความทุกข์ของตนเอง อัตตาทำให้เกิดยึดมั่นถือมั่นซึ่งนำไปสู่ความคาดหวังและการพยายามบีบบังคับทุกสิ่งให้ดำเนินไปตามความพอใจส่วนตน ทว่าความเปลี่ยนแปลงเป็นธรรมดาของทุกสิ่ง ความทุกข์ความเดือดร้อนซ้ำซากจึงเกิดขึ้นเพราะความฝืนธรรมชาติและไม่มองโลกตามความเป็นจริงของมนุษย์ การหลุดพ้นจากปัญหาดังกล่าวจึงเกิดจากความเข้าใจโลกภายใน คือ จิตใจของมนุษย์มากกว่าการพยายามบีบบังคับโลกภายนอกให้เป็นไปตามวิถีทางที่ตนต้องการ

สรุปได้ว่า จากเรื่องของฝากข้ามฟากฟ้า วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดว่า คุณค่าของสรรพสิ่งเกิดจากจิตใจของมนุษย์ “ความงาม” มิใช่คุณสมบัติประจำวัตถุ คุณค่าทางความงามหรือสุนทรียะเกิดขึ้นเพราะมนุษย์มีอัตตาหรือจิตใจทำหน้าที่รับรู้ให้เกิดความรู้สึกพึงพอใจ เป็นการหยิบยื่นค่าและความหมายให้แก่วัตถุหรือสิ่งนั้น ๆ เมื่อจิตเป็นตัวกำหนดคุณค่าความงาม ความงามที่ผูกติดอยู่กับวัตถุจึงไม่มั่นคง ทั้งนี้เพราะความสุนทรีย์ที่มีต่อวัตถุนั้น ๆ ย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามความรู้สึกของมนุษย์และกาลเวลา ดังนั้น การจะตัดสินว่าสิ่งใดงามหรือไม่งาม มีค่าทางสุนทรียะหรือไม่จึงขึ้นอยู่กับมุมมองของแต่ละบุคคล การประเมินค่าความงามอันเกิดจากจิตใจ จะไม่ส่งผลใด ๆ ต่อมนุษย์ หากมนุษย์ไม่เข้าไปฉวยมันเข้ามาเป็นส่วนสำคัญของชีวิต แต่การมนุษย์ที่เป็นทุกข์เป็นเพราะคาดหวังต่อความหมายที่ตนประเมินค่าหรือหยิบยื่นให้แก่สรรพสิ่ง ความคาดหวังนี้นำไปสู่ความยึดมั่นถือมั่น และการกระทำในเพื่อบีบบังคับให้สิ่ง ๆ นั้นดำเนินไปตามวิถีบางอย่างอันเป็นการฝืนความจริงของธรรมชาติ เมื่อฝืนย่อมเกิดความขัดแย้ง เมื่อขัดแย้งก็ย่อมเกิดทุกข์เป็นธรรมดา

เพื่อให้ผู้อ่านมองเห็นภาพรวมการวิเคราะห์แนวคิดทางสุนทรียศาสตร์ที่แสดงทัศนะเชิงพุทธปรัชญาของ วินทร์ เลียววาริณ ผู้วิจัยได้สรุปแนวคิดดังกล่าวเป็นตาราง ดังนี้

ตารางที่ 3 สรุปแนวคิดทางสุนทรียศาสตร์ที่แสดงทัศนะเชิงพุทธปรัชญาของ วินทร์ เลียววาริณ

ลำดับที่	แนวคิด	แนวคิดทางสุนทรียศาสตร์	เรื่อง
1	แนวคิดว่าด้วยคุณค่าแห่ง จินตนาการและการสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปะ ซึ่งไม่เพียงก่อให้เกิดความสำเริงทางอารมณ์ แต่เป็นแบบจำลองที่นำไปสู่ความเข้าใจโลกและชีวิต	✓	1. จรูญจรัสรัศมีพราวพร่างพร้อย
2	แนวคิดที่พิจารณาว่าความงามเป็นเพียงสิ่งสมมติ คือ เกิดจากให้ความหมายและคุณค่าของมนุษย์	✓	1. ของฝากข้ามฟากฟ้า

จากตารางที่ 3 ดังกล่าวพบว่า วินทร์ เลียววาริณ นำเสนอแนวคิดทางสุนทรียศาสตร์ที่แสดงทัศนะเชิงพุทธปรัชญาทั้งสิ้น 2 แนวคิด ได้แก่ แนวคิดที่พิจารณาคุณค่าแห่งจินตนาการและการสร้างสรรค์งานทางศิลปะ และแนวคิดที่พิจารณาว่าความงามเป็นสิ่งสมมติ คือ เกิดจากการให้ค่าให้ความหมายของมนุษย์

จากการศึกษาแนวคิดเชิงพุทธปรัชญาในนิยายวิทยาศาสตร์ของ วินทร์ เลียววาริณ พบว่าแนวคิดเชิงพุทธปรัชญาเป็นแนวคิดที่พบในนิยายวิทยาศาสตร์ทุกเรื่อง แนวคิดที่พบมีทั้งที่เป็นแนวคิดหลักและแนวคิดรอง แนวคิดที่พบมากที่สุด ได้แก่ แนวคิดทางอภิปรัชญา พบทั้งสิ้น 21 แนวคิด รองลงมาคือ แนวคิดทางจริยศาสตร์ 17 แนวคิด และแนวคิดทางสุนทรียศาสตร์ 2 แนวคิด ตามลำดับ ทว่าหากนับจากจำนวนเรื่อง พบว่านิยายวิทยาศาสตร์ที่มีจำนวนเรื่องมากที่สุด ได้แก่ เรื่องที่แสดงแนวคิดทางจริยศาสตร์ โดยพบทั้งสิ้น 40 เรื่อง รองลงมาได้แก่เรื่องที่แสดงแนวคิดทางอภิปรัชญา พบทั้งสิ้น 13 เรื่อง และแนวคิดทางสุนทรียศาสตร์ พบทั้งสิ้น 2 เรื่อง

ผลการศึกษาดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า วินทร์ เลียววาริณ นิยมนำเสนอเรื่องที่สื่อถึงแนวคิดทางจริยศาสตร์มากที่สุด ทว่านิยายหลายเรื่องกลับนำเสนอแนวคิดในทำนองเดียว ได้แก่ แนวคิดที่มุ่งวิพากษ์วิจารณ์ความคิดและพฤติกรรมของมนุษย์ในลักษณะต่าง ๆ แทบทั้งหมดเป็นการอภิปรายถึงกิเลสตัณหาที่นำมนุษย์ไปสู่ความทุกข์ การเสนอเรื่องที่มีแนวคิดคล้ายคลึงกันดังกล่าวส่งผลให้เมื่อนับจำนวนแนวคิด แนวคิดทางจริยศาสตร์กลับมีจำนวนน้อยกว่าแนวคิดทางอภิปรัชญาทั้งที่มีจำนวนเรื่องมากกว่า สำหรับแนวคิดทางอภิปรัชญาซึ่งเป็นแนวคิดที่พบมากที่สุด มุ่งแสดงให้ธรรมชาติของโลกและธรรมชาติของมนุษย์ที่สัมพันธ์กับความทุกข์ ทั้งนี้มีถึง 18 แนวคิดที่มุ่งอภิปรายถึงธรรมชาติของมนุษย์ จึงสื่อว่า วินทร์ เลียววาริณ ให้ความสำคัญต่อการความเข้าใจถึงความจริงเกี่ยวกับมนุษย์มากกว่าอย่างอื่น แนวคิดที่เหลืออีก 3 แนวคิด มุ่งแสดงให้เห็นว่าธรรมชาติ

ของโลกและสรรพสิ่งในจักรวาลที่สัมพันธ์ต่อการมองโลกของมนุษย์ ดังนี้จะพบว่า มนุษย์และความทุกข์ของมนุษย์เป็นศูนย์กลางแห่งแนวคิดเชิงปรัชญาของ วินทร์ เลียววาริณ ทั้งยังเป็นเป้าหมายแห่งการวิพากษ์ที่สำคัญ เพื่อนำไปสู่ความคิดใคร่ครวญต่อปัญหาสังคม แสวงหาวิถีชีวิตและพฤติกรรมที่เหมาะสมท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางสังคมในปัจจุบัน

อนึ่ง สำหรับการวิเคราะห์แนวคิดเชิงปรัชญาอื่น ๆ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในวัตถุประสงค์การวิจัยนั้น เมื่อผู้วิจัยวิเคราะห์แนวคิดเชิงปรัชญาของ วินทร์ เลียววาริณ อย่างละเอียดพบว่าแนวคิดเชิงปรัชญาอื่น ๆ สามารถผนวกเข้าเป็นส่วนหนึ่งของแนวคิดเชิงพุทธปรัชญา ด้วยเนื้อหาและสารัตถะของปรัชญาดังกล่าวยังคงเป็นการมองโลก มองเหตุการณ์ในสังคมและมองสิ่งที่เกี่ยวพันมนุษย์ด้วยทัศนะเชิงพุทธปรัชญา ทว่าจะจำเพาะเจาะจงลงไปว่ากำลังวิพากษ์วิจารณ์การเมือง สังคม ผู้คน หรือสารัตถะแห่งความงาม ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงผนวกแนวคิดเชิงปรัชญาอื่น ๆ เข้าเป็นส่วนหนึ่งแนวคิดเชิงพุทธปรัชญา โดยจัดอยู่ในขอบเขตแนวคิดปรัชญาย่อย 3 สาขา ได้แก่ อภิปรัชญา จริยศาสตร์ และสุนทรียศาสตร์